

Migel de Servantes

Don Kihot

DIO PRVI

Sa španjolskog preveli Iso Velikanović i Josip Tabak

Objašnjenja Josip Tabak VOJVODI OD B E J ARA BANARESA,
VIKONTU OD LA PUEBLE DE ALCOCER, MARKIZU OD GIBRALEONA,
GROFU OD BENALCAZARA I GOSPODARU MJESTA CAPILLE, CURIELA
IBURGUILLOSA

Pouzdajući se u prijazni doček i poštovanje što ga Vaša Preuzvišenost iskazuje knjigama svake vrste, kao velikaš koji je istinski voljan zakriljivati lijepe umjetnosti, osobito one koje su plemenite i ne snizuju se do sluganstva i sebičnosti proste svjetine, odlučio sam izdati na svijet BISTROGA VITEZA¹ DON OUIJOTA OD MANCHE, pod zaštitom prejasnoga imena Vaše Preuzvišenosti, te odajući svaku čast tolikoj veličini, molim, primite ga milostivo pod svoje okrilje, da osjenjen njime, iako nema onoga dragocjenog nakita elegancije i erudicije kojim se znaju zaodijevati knjige što su ih napisali ljudi učena soja, mogne mirne duše izići pred sud onima kojino, ne zadržavajući se u granicama svojega neznanja, običavaju osuđivati tuđe radove s većom krutošću i manjom pravednošću; ako dakle smišljenost Vaše Preuzvišenosti svrati pogled na moju dobru namjeru, uzdom se da neće odvrgnuti maloću mojega poniznog poklona.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA Proslov

Dokoni čitateljul I da ti se ne kunem, moći ćeš mi vjerovati kako sam želio da ova knjiga, čedo mojega uma, bude najkrasnija, najumiljatija, najduhovitija što se zamisliti može. No nisam se mogao oteti prirodnom zakonu da svako biće rađa nalično biće. Sto je dakle mogao roditi moj jalovi i slabo uljuđeni duh nego priču o suhoparnom, mrzovoljnom, hirovitom sinu, natrpanu svakakvim mislima koje nikome drugom na pamet ne padaju - baš onakvu kakva se već rađa u zatvoru,² gdje se svaka neudobnost bani i svaka nemila buka domuje! Tišina, ugodno mjesto, ljupka polja, vedro nebo, žubor izvora, duševna mirnoća pomažu jako da se najneplodnije muze oplode i porod izrode kojemu se svijet ne može da nadivi i narađuje. Događa se da otac ima sina ružna i bez ikakve miline, a ljubav kojom ga ljubi zasjenjuje mu oči te ne vidi sinovljih mana, nego ih još smatra domišljatošću i vrlinama, pa ih kazuje prijateljima kao neku bistrinu i milinu. Ali ja, koji se činim doduše ocem Don Quijotovim, a uistinu sam mu očuh, neću da se povedem za običajem, niti sam voljan, predragi čitatelju, gotovo sa suzama u očima preklinjati tebe, kako drugi čine, da oprostiš ili s uma smetneš greške koje u mojega sina vidiš, jer ti mu nisi ni brat ni svat, nego je tvoja voljica tvoja slobodica, ti si gospodar na svojevini, kao car na carevini, pa možeš i caru šipak pokazati kad on ne vidi. Sve to vadi tebe i oslobađa od svakog obzira i svake obveze, te možeš govoriti o ovoj priči što god te volja, ne strahujući da ćeš biti oklevetan za zlu riječ niti nagrađen za dobru koju o njoj izrekneš. Volio bih ti prikazati ovu priču čistu i голу, neokičenu proslovom i bez neizmjerne povorke uobičajenih soneta, epigrama i pohvalnica koje se tiskaju na početku knjige.³ Mogu ti naime reći: premda me stajalo nešto truda dok sam

napisao ovu knjigu, ipak sam se najviše namučio pišući predgovor što ga evo čitaš. Mnogo sam se puta laćao pera da ga napišem, i opet ostavljao pero, jer nisam znao što bih napisao. Tako ja jednom sjedim neodlučan, papir položio preda se, pero zadjenulo za uho, podlaktio se o stol, podnimio rukom lice i premišljam što bih rekao, a uto bane k meni prijatelj, domišljan i bistra glava, pa kad spazi kako sam se zamislio, zapita me za uzrok. Ja mu ne zatajim, nego rekнем kako premišljam o proslavu što treba da ga napišem priči o don Quijotu, a to mi je tolika muka te ne bih ni da ga pišem niti bih da na svijet iznosim junačka djela toli plemenita viteza. Ta kako bi da me ne zbunjuje što li će reći onaj stari zakonodavac kojega krste svjetinom, kad razabere da ja, nakon tolikih godina što sam ih prespavao u tišini zaborava, izlazim sada, gdje su mi tolike godine na grbači,⁴ s pričom suhom kao sita, slabe domišljatosti, mršava stila, siromašnih misli, bez ikakve učenosti i pouke, bez bilježaka na rubu i bez napomena na kraju knjige, a vidim da druga djela, premda izmišljena i profana, vrve rečenicama Aristotelovim, Platonovim i cijelog roja filozofa, pa se čitatelji dive i smatraju pisce načitanima, učenima i rječitima? A tek kad uzmu citirati Sveto pismo Sto ćeš, nego moraš reći da su to neki sveti Tome i drugi crkveni oci, a znaju sve u časti urediti tako da u jednom retku opisuju raskalašna zaljubljenika, a u drugom donose kršćansku porodičicu te je radost i slast slušati ih i čitati. Bez svega toga bit će moja knjiga, jer niti znam što bih bilježio na rubu, niti što bih pri kraju napominjao, a pogotovu ne znam za kojim bih se piscima poveo pa da ih na čelu knjige, kao što čine svi, poredam po slovima ABC, počinjući s Aristotelom i završujući sa Ksenofontom i Zoilom ili Zeuksisom, premda je jedan bio klevetnik, a drugi slikar. Isto tako mora moja knjiga biti bez soneta na početku, barem bez soneta koje su ispjevali vojvode, markizi, grofovi, biskupi, dame ili najslavniji pjesnici. Doduše, da ja dvojicu-trojicu uslužnih⁵ prijatelja zamolim za sonete, znam da bi mi ih dali, i još takvih da im ne bi bili ravni soneti pjesnika kojima je ime čuvenije u našoj Španjolskoj.“ Naposljetku, gospodine i prijatelju moj - nastavih - odlučio sam neka gospodar Don Quijote ostane sahranjen u arhivima u Manchi dokle god nebo ne pošalje koga tko će ga iskititi svim i svačim što mu treba: ja po svojoj nesposobnosti i malom znanju nisam to kadar, a po prirodi sam lijen i trom da uzmem čeprkati po piscima koji kazuju ono što ja i bez njih znam reći. Otuda neodlučnost i uzrujanost u kojoj si me zatekao, a i dovoljan mi je razlog za njih u ovom što si čuo.“ Kad je prijatelj moj to saslušao, pljesnu se po čelu, prasnu u smijeh te mi reče:

Boga mi, brate, sada mi istom puca pred očima u kolikoj sam zabludi bio sve vrijeme otkada te znam, jer ja sam tebe smatrao svagda smišljenim i razboritim u svemu što god činiš. Ali sada vidim da je od tebe do pameti ko od zemlje do neba. Zar može biti da takve neznatnosti, koje se lako rješavaju, mogu u nepriliku baciti i preneraziti takav zreo um kao što je tvoj, i jak da svlada i pregazi kudikamo veće poteškoće? Vjere mi, nije to tebi od premale vještine, nego od prevelike tromosti i preslabe promišljenosti. Bi li htio znati je li istina

što ja velim? Onda poslušaj pažljivo, pa ćeš vidjeti kako ću za trenuće oka ukloniti sve tvoje poteškoće i doskočiti svim smetnjama koje te bune i brane ti da izdaš na svijet slavnoga svojega Don Quijota, sunce i uzor svega skitničkog viteštva.“

Reci - uzvratim ja, kad sam saslušao što mi kazuje - kako kaniš zatrpiti provaliju mojega straha i osvijetliti zbrku moje smetenosti?“ Na to mi on odgovori: Ponajprvo, što se tiče smutnje zbog soneta, epigrama i pjesama pohvalnica, koje bi ti trebale s početka, a priliči se da budu od uglednih i znatnih ljudi, tomu ćeš doskočiti ako se sam malko potruđiš te ih sastaviš. Onda ih možeš okrstiti imenom kojim voliš; možeš ih prisili popu Ivanu od Indije⁶ ili caru od Trebizonde, jer oni su, znam, na glasu kao slavni pjesnici, a sve i da nisu, pa da se i nađe kakav cjepidlaka i bakalaureat da te za to napadne s leđa i posumnja u tu istinu, ni briga te, jer da i budeš uhvaćen u laži, ne mogu ti odsjeći ruku kojom si to napisao.

Sto se tiče knjiga i pisaca iz kojih vadiš misli i rečenice i citiraš ih na rubu svoje historije, tu ti jedino trebaju u pravi čas kakve god sentencije ili latinske izreke, koje znaš napamet ili ih možeš s malim trudom naći. Ako na priliku govoriš o slobodi i o ropstvu, dodaj: *Non bene pro toto libertas venditur auro.*⁷

I odmah na rubu citiraj Horacija, ili tko je već to rekao. Ako raspredaš o moći smrti, odmah priskoči sa stihovima: *Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regumque turres.*⁸

Ako govoriš o prijateljstvu i o ljubavi, koju nam Bog naređuje i spram neprijatelja, odmah se toga časa svrati na Sveto pismo, a to možeš uz iolicak pažnje, pa spomeni riječi Boga samoga, *Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros.*⁹

Ako raspravljaš o zlim mislima, priskoči s Evanđeljem: *De corde exeunt cogitationes malae.*¹⁰

Ako ćeš o nestalnosti prijatelja, eto ti Katona, koji će ti dati svoj distih: *Donee eris felix, multos numerabilis amicos, Tempom si fuerint nubila, solus eris.*“

Uz takve latinske i druge krnjatke smatrat će te barem znalцем jezika, a to u današnje doba nije mala čast i korist.

Sto se tiče bilježaka koje se pridaju na kraju knjige, to možeš izvjesno riješiti ovako: ako u svojoj knjizi spomeneš kojega gorostasa, pobrini se neka to bude Golijat, i s njim ćeš samim, gotovo bez ikakva truda steći veliku bilješku, jer možeš napomenuti: *Gorostas Golijas ili Golijat bio je Filistej, koga je pastir David snažnim metkom iz pračke ubio u dolini terebinskoj, kako se priča u Knjizi o kraljevima*, u poglavlju gdje ćeš već naći da to piše.

Osim toga, da se pokažeš čovjekom koji je naobražen u humanističkim znanostima, i kozmografom, udesi da u tvojoj historiji bude spomenuta rijeka Tajo, i eto ti odmah još jedne divne bilješke, jer možeš primijetiti: *Rijeka se Tajo zove tim imenom po jednom kralju španjolskom; izvire tamo i tamo, i utječe u Ocean, oplakujući zidine slavnoga grada Lisabona, a misli se da u njezinu*

pijesku ima zlata, itd. Ako govoriš o razbojnicima, evo ti priče o Kaku,¹² koju napamet znam; ako ćeš o raskalašenim ženama, eno ti biskupa od Mondoneda,¹³ koji će ti uzajmiti Lamiju, Laidu i Floru, a bilješka o njima silno će ti dići ugled; ako ćeš o okrutnim ženama, Ovidije će ti dati Medeju; ako ćeš o čarobnicama i vješticama, Homer ima Kalipsu, a Vergilije Kirku; ako ćeš o junačkim vojvodama, Julije Cezar ponudit će ti samoga sebe u svojim *Komentarima*, a Plutarh će ti dati tisuću Aleksandara. Budeš li pričao o ljubavi, a znaš iole beknuti toskanskim jezikom, eto ti Leona Ebrea,¹⁴ koji je kao naručen za taj posao. Ali ako nećeš u tuđe zemlje, imaš kod kuće Fonsecu,¹⁵ *O ljubavi prema Bogu*, gdje je zbijeno sve što bi god i ti i najbistriji čovjek mogao o tome poželjeti. Napokon, jedina ti je briga da ta imena nabrojiš, ili u svojoj kronici spomeneš ove koje maločas rekoh, a meni prepusti da ja primetnem bilješke i napomene; ja ti se kunem da ću sve rubove prepuniti primjedbama i još na kraju knjige natrpati četiri arka.

Da se vratimo sada na citacije pisaca koje se u drugim knjigama nalaze a u tvojoj ih nema. Tomu je lako doskočiti, jer ti valja jedino potražiti koju knjigu gdje su oni svi pomenuti, od A do Z, kako veliš.¹⁶ Tu istu abecedu prenesi ti u svoju knjigu, pa sve ako se jasno bude razbiralala laž, jer su ti oni pisci slabo i bili potrebni, svejedno ti je; možda će ipak tkogod biti tako glup te će povjerovati da si se ti u svojoj priprosto i nekićenoj historiji svima njima poslužio. A ako to nije ničemu, ono će barem od takva dugačka popisa odmah poskočiti knjizi vrijednost, pogotovu gdje se nitko neće laćati posla da istražuje jesi li se povodio za njima ili nisi, jer je svejedno. Štoviše, tvojoj knjizi, ako pravo razabirem, i ne treba ništa od svega toga što veliš da joj nedostaje, jer cijela ti je knjiga napadaj na viteške romane, o kojima Aristotel ništa ne kazuje, sveti ih Bazilije ne spominje, a ni Ciceron ih ne poznaje; s pričom o izmišljenim nesklapnostima ne idu u spregu ni točnosti istine ni astrološka opažanja, niti joj vrijede geometrijske mjere, niti pobijanje argumenata kojima se služi retorika; niti se ovdje komu propovijeda, pa da se miješa čovječansko s božanskim, jer ne valja da se takvom mješavinom odijeva ikakav kršćanski razum. Jedina je zadaća knjizi oponašati ono što opisuje, te što savršenije bude oponašanje to će bolje biti ono što se piše. I kako ovaj tvoj spis ne ide ni za čim drugim nego da uništi ugled i vlast koju i među svijetom i među svjetinom uživaju viteške knjige, ne treba ti prosjačiti sentencije od filozofa, rečenice iz Svetoga pisma, priče od pjesnika, govore od retora, čudesa od svetaca, nego nastoj da ti u knjizi budu krepke, valjane i dobro probrane riječi, pa da ti pričanje i rečenice poteku zvučno i ugodno, koliko god možeš, znaš i voliš, a da misli svoje iskazuješ ne brkajući ih i ne zamračujući. Nastoj i o tome da se čitajući tvoju historiju melankolik nasmije, smješljivac da puca od smijeha, priprostu da ne bude na dosadu, razborit čovjek neka se divi invenciji, ozbiljan neka je ne odvrigne, a umnik neka je svagda hvali. Sve u sve, upni da razoriš loše osnovanu zgradu tih viteških knjiga što ih mnogi mrze a još brojniji hvale; ako to postigneš, nisi postigao malenkost.“

Bez ijedne riječi saslušah što mi prijatelj veli, i njegovi mi se razlozi tako utuviše da nisam ni raspravljao o njima, nego ih odobrio i uznastojao od njih samih sastaviti ovaj predgovor, iz kojega ćeš, dobrostivi čitatelju, razabrati razboritost mogega prijatelja, sreću moju što sam u takvu času i potrebi našao takva savjetnika, i tvoju okrepu što si stekao tako iskrenu i nepromijenjenu historiju slavnoga Don Cjuijota od Manche, o kojem svi redom žitelji onoga kraja na Montielskom polju sude da je bio najčedniji zaljubljenik i najhrabriji vitez što je od mnogih godina viđen u onome kraju. Neću da preuznosim uslugu koju ti iskazujem upoznavajući te s tako znamenitim i čestitim vitezom; ali iziskujem da mi zahvališ što te upoznajem sa slavnim Sanchom Panzom, perjanikom njegovim, u kojemu, kako mi se čini, nudim tebi sabranu svu milinu perjaničku što je razasuta u jatu pustih knjiga viteških. A sada Bog s tobom, pa ni mene ne zaboravio! Zdrav mi bio!*KNJIZI O DON QUIJOTU OD MANCHE*¹⁷
URGANDA NEZNANKA

Ako, knjigo, ti valja-Citatelja želiš ste-Zvekani će tebi re-Da je tvoja želja ma-No ako li zvekani-Ti ne kaniš biti hra-Ti sirotuj među nji-I s voljom ćeš biti svi-Pa će ljudi prste li-I o neba tebe di-

Iz iskustva znamo sta-Tko se skloni pod drve-U sjeni se naodma-U Béjaru usud dob-Kraljevsko ti drvo da-A knezovi na njem ro-I vojvoda na njem cva-Nov veliki Aleksan-U sjenu se skloni k nje-Da te uzme pod okri-

Ti junačka pričaj dje-Plemenitog Don Ouijo-Dokolan je mnogo ští-I pameću pomjeri-Te od dama i juna-Buknu njemu jarost ta-I akva ga ljubav pe-Da bjesneći ko Orlan-Dulcineju od Tobo-Hrabrom rukom sebi stje-

Nek neskromni hijero-Ne bani se po tvom ští-Jer na štítu slikovi-Svaka točka malo zna-Čedan budi i poni-Te rugači neće re-“Da Hanibal od Karta-I de Luna, don Alva-I kralj Franjo od Spani-Kunu udes, što te stvo-!“^s

Kad suđeno tebi ni-Da toliko učen bu-Ko što crnac Juan Lati-¹⁹ Latinskih se riječi klo-Pameću se ne razmetni mudroćom, koje ne-Jer će pravi pismenja-Krivit usta kad te ču-I na uši šaptat ti-“Sto je ovaj namjeri-“

Ti se drži puta svo-Ne brini se ni za ko-Jer tko tuđu brigu vo-Taj do svoje ne doho-A tko voli da se ša-Tomu svijet i odva-Ti se brini svakog ča-Da do dobra dopreš gla-Jer tko ludost šampat da-Dovijeka mu prijekor tra-

Znaj da mudar čovjek ni-U koga je krov od sta-²⁰ Pa se maša za kame-Da susjedu krov razbi-Pamti: čovjek koji pi-Djelo svoje promozga-Stupa svagda polaga-A tko štampa knjigu za-Da ženskinje njega ští-Taj piskara ludori-AMADIS OD GALIJE DON QUIJOTU OD MANCHE SONET

Ti, koji si se poveo po meni, Po žicu mojem što me jadom goni I iz radosti ovamo me skloni Na pokoru na Sirotnoj Stijeni;

Ti, kojemu se, ko napitak slani, Iz očiju niz lice liju suze, Kom srebro, bakar, kositar se uze I zemlja ga na zemlji jelom hrani;

Zivuj i znadi: dok nebesa stoje, Bar donde dok Apolon goni plavi Konjice još po sferi četvrtoj,

Junačko ime svijetli se tvoje, Domaja tvoja prva je po slavi, A nenatkrivljivi umni pisac tvoj.

**DON BELIANIS OD GRECIJE DON QUIJOTU OD MANCHE
SONET**

Siječem, kidam, zborim, tvorim, davim, Više neg igda vitez skitalica; Lukav sam, hrabar; tisuću krivica Osvećujem, a sto tisuća mlavim.

Vječnosti dadoh slavna djela svoja; Ljubavnik bijah uljudan i mio; Patuljkom mi je i div svaki bio, Jer nije meni doraso do boja.

Do nogu mojih evo puste sreće, Jer pamet moja prihvati je smjela I priliku za perčin k sebi ote.

Al iako mi dobra sreća liječe Nad mjesec tamo, junačka ti djela Ja zavidim, oj veliki Quijote.

GOSPOĐA ORIANA DULCINEJI OD TOBOSA SONET
Kom bi se, krasna Dulcinea, htjelo, Kad u Tobosu Miraflores¹¹ on ima, Za volju mira i udobnostima I za sam London dati svoje selo¹.

Ah, da je meni i odjeću tvoju I želje tvoje odjenut na sebe I usrećenom junaku od tebe U nejednaku diviti se boju¹.

Ah, da sam se s čistotom ovolikom

Don Amadisu znala oprijeti,

Ko ti junaku čednom Don Quijotul

Zavidjeli bi meni, a ja nikom, I ne bih sada ginula u sjeti, Uživala bih veselo milotu.

**GANDALIN, PERJANIK AMADISA OD GALIJE, SANCHU PANZI,
PERJANIKU DON QUIJOTOVU SONET**

Zdrav bio, slavna ljudino, kog zove Sreća da bude dičnim perjanikom,

Dosudjujuć mu s blagošću velikom Da prosluži bez smetnje ikakove.

Sjekira i srp s viteštvom se slaže, Međ vitezove konjušar je stao Prostodušnik, i jako mi je žao Na oholicu što k mjesecu naže.

Zavidljiv sam ti oslu i imenu I tvom torbaku zavidan sam ja: Taj torbak pamet odaje u tebi.

Još jednom: zdravo, Sanchol tvoju cijenu

I španjolski naš Ovidije zna

I klanja ti se, Ijubeć ruku - sebi.²²

**DEL DONOSO, UMIŠLJENI PJESNIK,
SANCHU PANZIIROCINANTU**

SANCHUPANZI

Ja konjušar Sancho Pan-U manchanca Don Quijo-Hvatao sam svagda mag-Da poživim razbori-Jer šutljivi Villadie-Državnu je svu mudro-Na uzroku osnova-Tako veli Celesti-A u knjizi božanstva-No prepunoj ljudskih stva-²³

ROCINANTU

Ja sam slavni Rocinan-Babiekinu praunu-Zbog greške mlitavo-Dadoše me Don Quijo-Jesam nalik na mlitav-Al pameti mojoj konj-Izmakao ječam ni-To me uči Lazar i-²" Koji vino vješto kra-Jer na slamku srkat zna-BIJESNI ORLANDO

DON QUIJOTU OD MANCHE SONET

Ti nisi knez, al bit bi mogo njime, Međ knezove bi prvim knezom stao, I ne znam kud bi još se uzvitlao. Oj pobjednice, nesvladan ni kime.

Ja sam Orlando, komu smete glavu Angélica, sav svijet sam obišao, Na oltar slavi ja sam žrtvovao Svu hrabrost koju oteh zaboravu.

Ja s,tobom jednak nisam; nek te kite Slava i djela junačkih ti glas. Premda si i ti šenuo pameću.

Ali jednaki smo kada divlje Skite I Maure goniš, jer braćom zovu nas, Spominjuć hudu ljubavnu nam sreću.

VITEZ OD FEBA DON QUIJOTU OD MANCHE

SONET

Viteže slavni, sunce Hispanije, Sa tvojom slavom svoju ne jednačim, Ni mač svoj s tvojim vrednijim i jačim; Čuven je bio, danas više nije.

Carstva sam prezro; bajnu carevinu Svijetli Istok zalud meni nudi, Jer za krasotom divnom moje grudi, Za Claridianom, zorom vedrom, ginu.

Od jedine i čudesne krasote Neljubljen, dalek, jak sam, te u meni Moj pákó strepi, krotim ga u sebi.

Ti, plemeniti, jasni si Quijote Za Dulcineju sam na vasiljeni, A ona krasna, časna, mudra tebi.

DE SOLISDAN DON QUIJOTU OD MANCHE

SONET

Gospodine Quijote, ludorije Zaokupile um tvoj pomučeni, Al čin nijedan sramni, nepošteni Okaljao te prigovorom nije.

Tvoja su djela svjedočanstvo za te: Ti po svijetu zatireš krivice, I zato ropske duše, kukavice, Prostaci tebe hvataju i mlate.

Sad ako tvoja Dulcinea mila Ipak ti bude jako neljubazna I ljubavi ne prikloni se još,

U takvu jadu utjeha ti bila: Sancho je svodnik glup i poso ne zna, Ona je kruta, ti ljubavnik loš.

RAZGOVOR MEĐU BABIECOM IROCINANTOM

B. Oj Rocinante, što si s mesa spao? R. Jer posla ima, hrane nema za me. B. Zar ječma tebi ne daju ni slame? R. Gospodar moj ni trunka ne bi dao.

B. Gospodine, loš sluga si u gose, Kad na njegov dižeš jezik magareći. R. Oslom je rođen i u grob će leći Gospodar moj, jer čuj: zaljubio se.

B. Je V ljubav ludost? - R. Nije mudra jako. B. Ko metafizik zboriš. - R. Glad me mori. B. Žali se slugi! - R. Slaba utjeha mi.

Ta komu bih se tužio i plako,

Kad goso moj i momak što ga dvori,

Ko Rocinante mrše su i sami¹.

Prva glava

koja priča o stanju i živovanju slavnog viteza don Quijota od Manche.

U nekom selu u Manchi, kojemu ne želim ime spominjati,²⁵ živio je prije malo vremena plemić, od onih koji imaju koplje na stalku, starinski štit, kukavno kljuse i hitra hрта. Olla,²⁶ više od govedine nego od ovnovine, navečer ponajviše

hladno isjeckano meso s lukom, subotom pražetina s mozgom,²⁷ petkom sočivo, nedjeljom još koji golubak, tako je trošio tri četvrtine svojega prihoda.

Preostatak bi planuo na zobun od fina crna sukna, na kadifne hlače za svece, na isto takve papuče i na najfinije nebojeno polusukno, u kojem se kočio u radne dane pod nedjeljom. U kući mu bila gazdarica koja je prevalila četrdesetu, i sinovica, koja još nije navršila dvadesetu, pa momak za poljski i kućni rad, koji mu je i konja sedlao i kosijerom rabotao. Po dobi se naš plemić hvatao pedesetih i bio je snažna rasta, suhonjav, mršav u licu, velik ranoranilac i ljubitelj lova. Kazuju da mu je prezime bilo Quijada, ili Quesada jer se donekle razilaze pisci koji o tom pišu, premda se po vjerodostojnom naslućivanju može dokučiti da se zvao Quejana.²⁸ Ali to malo vrijedi za našu pripovijest: dovoljno je da pričajući o njemu ne skrenemo ni za dlaku s istine. No, treba znati da se spomenuti plemić u časovima koji su mu dokoni a tih je u godini najviše i bilo s tolikim žarom i slašću odavao čitanju viteških knjiga da je gotovo sasvim zaboravio na lov, dapače i na upravljanje svojim imanjem. Zaokupila ga tolika radoznalost i ludost da je poprodavao mnoge *hanege*²⁹ oraće zemlje i kupovao viteške knjige, da ih čita, i tako ih zgrnuo u kuću koliko ih se god domogao. A od sviju mu knjiga nikoje nisu toliko po volji bile koliko one što ih je napisao slavni Feliciano de Silva,³⁰ jer jasnoća njegove proze i ^{on}e zamršene rečenice njegove činile mu se biserom, pogotovu kadbi uzeo čitati ona laskanja ili izazove na megdan, gdje često piše: Smisao besmislice, koja mi na misao pada, toliko mi raslabljuje misli, te mislim da se s pravom žalim na vašu krasotu“. Ili kad bi čitao: ... visoka nebesa, koja vašu božanstvenost božanski utvrđuju zvijezdama i vama iskazuju dostojanstvo dostojnosti, koje je vaša uzvišenost dostojna.“

Od takvih se rečenica jadnome vitezu pomuti pamet. Nabdio se on, da bi ih razumio i dokučio im smisao, što ga ne bi dosegnuo pameću ni razumio ni sam Aristotel, sve da jedino radi toga ustane iz groba. Nisu mu bile po volji rane koje je don Belianis drugima zadavao i sam ih dopadao, jer kakvi god, misli, slavni vidari vidali njega, ipak mu je jamačno i lice i cijelo tijelo posuto brazgotinama i ožiljcima. No ipak je hvalio autora njegova što je završio knjigu s obećanjem one nezavršive pustolovine, pa ga je često podilazila želja da se lati pera i da je uistinu dokonča, kako se ondje obećava. Bio bi to svakako učinio i izvršio, da ga nisu odvratile druge, veće i neprestane misli. Cesto se sa župnikom svojega sela a bio je to učen čovjek, doktor, promoviran u Sigüenzi³¹ prepirao o tome tko je bio veći vitez: Palmerin od Engleske, ili Amadis od Galije. Ali majstor Nicolás, brijač u tome istom selu, govoraše da nitko nije ravan Vitezu od Feba, a ako se itko usporediti može, onda je to don Galaor, brat Amadisa od Galije, jer je zgodnije opremljen za sve, i nije kicoški vitez niti plačko, kao što je njegov brat, te ni po junaštvu nije gori.

Sve u sve, tako se zapleo u svoje štivo da je čitao po cijele noći od večeri do jutra i po cijele dane od zore do mraka. I tako se njemu, od maloga spanja i mnogoga čitanja, osuši mozak i pamet mu se najposlije pomuti. Po glavi mu povrvi sve to što je u knjigama čitao, i čarolije, i kavge, borbe, izazovi, rane,

udvaranja, ljubavi, nezgode i gluparije nečuvane. A uvratio je u glavu da je zgoljna istina sva ta zbrka sanjarija što ih je čitao, te mu na svem svijetu nije bilo pouzdanije historije. Govorio je da je Cid Ruy Díaz³² bio doduše jako valjan vitez, ali ipak, reći se mora, s Viteзом od Plamenoga Mača³³ usporediti se ne može, jer je taj jednim zamašajem prepolovio dva divlja, strahovita diva. Radiji je bio Bernardu od Carpija,³⁴ jer je u Roncesvallesu ubio začaranoga Roldana, utječući se lukavštini Herkula, koji je Anteja, sina Zemljina, u rukama zadavio. Jako je lijepo spominjao diva Morganta, jer jest doduše od divovskoga roda, a divovi su svi uznošljivi i surovi, ali je on jedini blagostiv i uljudan. No nadasve mu u volji bijaše Reinaldos od Montalbana, osobito kad ga gleda gdje kreće iz kule i pljačka svakoga na koga naiđe, i još kad je ugrabio onaj lik Muhamedov, sav od suha zlata, kako njegova historija kazuje. Da mu je nekoliko puta čaknuti nogom izdajicu Galalona, ne bi žalio dati svoju gazdaricu, a za prid i sinovicu. Naposljetku, kad mu je pamet već klonula, sine mu najneobičnija misao koja je ikada ikojemu luđaku sinula. Učini mu se zgodnim i potrebnim, za veću čast svoju i za korist državnu, da se prometne u skitnika viteza i krene svijetom oružan i na konju, tražeći pustolovine i izvršujući sve ono što je čitao da izvršuju skitnici vitezovi: da zatire svakojaku nepravdu, da se izvrgava nezgodama i opasnostima, da ih svladava i stječe vječitu slavu i ime. Već mu se jadniku po glavi motalo da će za junaštvo svoje ruke biti okrunjen barem za cara od Trebizonde. I tako se on u tim ugodnim mislima, zanesen divnom slašću koja mu se priviđala, požuri učiniti što je namjerio. Ponajprvo se lati posla da očisti bojnu opremu pradjedovsku, koja je davno bačena u kut i zaboravljena, pa je ondje zardala i popljesnivila. Očisti je i uredi što god je bolje mogao, ali odmah zapazi nedostatak: nije imao šljema s vizirom, nego običnu kacigu. No vještina njegova doskoči i tomu, te on od ljepenke sadjelja nešto nalik na pol šljema s vizirom. Doduše, kad je htio iskušati je li mu šljem jak i može li podnijeti udar, pa potegnuo mač i maznuo dvared po šljemu, već je prvim udarom u jedan mah uništio sve što je radio tjedan dana. Bude mu krivo što je tako lako bilo pokvariti šljem, te da se osigura od takve opasnosti, uzme ga opet izrađivati, ali sada umetne iznutra željezne šipke, tako da mu je šljem bio čvrst i po volji; iskušavati ga ne htjede opet, nego ga proglasi i uze smatrati najizvrsnijim šljemom s vizirom. Onda se ogleda za svojim konjem. Konj taj spao doduše u mesu kao gladna godina i bio puniji mana od Gonelina³⁵ konja, koji *tantum pellis et ossa fuit*, ali njemu se učini da ni Aleksandrov Bucefal ni Cidov Babieca nisu njegovu konju ravni. Dva-tri je dana premišljao kakvo bi mu ime nadjenao, jer kako je govorio sam sebi ne priliči se da konj ovakva slavna viteza, a i sam po sebi zgodan, bez čuvena imena bude. Zato mu je nastojao složiti i dati takvo ime da jasno kazuje što je bio dok još ne bijaše konj skitnika viteza, a i što je sada. Čim gospodar mijenja stalež, najrazboritije će biti da i konju promijeni ime i da ga prozove slavnim i sjajnim imenom, kakvo dolikuje novom stanju i zanimanju kojemu se već odao. Pošto je dakle mnoga imena poizmišljao, brisao, odbacivao, skrpio, raskvario i opet ih stao kovati u glavi i u mozgu, prozove ga naposljetku

Rocinante,³⁶ jer to mu se ime učini uzvišenim, zvučnim, a i kazuje kakav bješe nekoć, dok je još bio kljuse, a nije bio ovakav kao danas, jer sada je prvak među svom Don Quijote kljusadi na svijetu.

Kad je tako po volji nadjenao ime svojem konju, nakani nadjenuti ime i sebi. U tome mu razmišljanju prođe opet osam dana, a na koncu se nazove *don Quijote*. Po tom su imenu, kako rekosmo, pisci ove istinite povijesti naslutili da se jamačno zvao Quijada, a ne Quesada, kako drugi opet misle. No on se još sjeti da se junački Amadis nije zadovoljio pukim imenom Amadis, nego je dometnuo i ime svoje kraljevine i postojbine, da je proslavi, te se prozvao: Amadis od Galiije. Zato i on, kao dobar vitez, nakani svojem imenu dometnuti ime svoje domovine i prozvati se *don Quijote od Manche*. Tako je, po svojem sudu, jasno označio svoj rod i postojbinu i počastio ju uzimajući od nje svoj pridjevak.

Bojna je oprema dakle očišćena, kaciga je pretvorena u šljem s vizirom, kljusetu je nadjenao ime, a odredio je i kako će se sam zvati. Treba mu još jedino, reče on sam sebi, potražiti damu u koju bi se zaljubio, jer skitnik vitez bez ljubavi drvo je bez lišća i bez ploda i tijelo bez duše. Govori on sebi:

Ako ja za kaznu svojih grijeha, ili po sreći svojoj, skobim gdje god kakva diva, kao što obično biva skitnicama vitezovima, te ga u prvom sukobu oborim, ili ga prepolovim, ili ga, napokon, prevladam i predobijem, zar neće dobro biti da ga mogu komu poslati, neka se pokloni; neka uđe k mojoj slatkoj vladarici, neka klekne pred nju i glasom poniznim i pokornim rekne: „Ja sam, gospođo, div Caraculiambro, gospodar otoka Malindranije, koga je na junačkom megdanu svladao nikada dovoljno nahvaljeni vitez don Quijote od Manche, te me on šalje da se poklonim vašemu svijetlom licu, a vaša milost neka od mene čini što joj je po volji.“

Oh, kako se uzradovao naš dobri vitez kad je izgovorio taj govor, a još više kad je našao komu bi dao ime svoje dame! Bila je, kako vele, u selu blizu njegova sela seljačka djevojka, jako lijepa, u koju je on neko vrijeme bio zaljubljen, ali ona, razumije se, nije o tome ni sanjala i nije ni marila za njega. Zvala se Aldonza Lorenzo, i on pomisli da će biti zgodno ako njoj pridjene ime vladarice svojega srca. Potraži ime koje bi se valjano slagalo s njegovim, a dolikovalo bi i pristajalo princezi i otmjenoj dami, te je naposljetku prozove *Dulcinea od Tobosa*, jer je rodom bila iz Tobosa: to je ime, po njegovu mišljenju, zvučno i neobično i ima značenje, kao i sva imena koja je sebi i oko sebe ponadijevao. Druga glava

što priča o prvom pohodu na koji je sa svoje postojbine krenuo bistri don Quijote.

Pošto je dakle sve uredio i spremio, ne htjede oklijevati da učini što je naumio; strašila ga misao da će zatezanjem nahuditi svijetu, jer je nakanio tegobe uklanjati, krivice ispravljati, nepravde zatirati, neredu doskakivati i zla djela osvećivati. I tako, ne javljajući nikome svoju nakanu i krijući se, jednoga se jutra prije zore, a bio je jedan od najsparnijih srpanjskih dana, oboruža svom svojom bojnom opremom, zajaše Rocinanta, natakne na glavu skrpani šljem, nadjene na

ruku štit, zgrabi koplje, te izjaše iz dvorišta kroza stražnja vrata u polje, silno zadovoljan i veseo što vidi da mu se tako lako započeo izvršivati dobri naum. No tek što je ispao u polje, zaokupi ga strahovita misao koja ga je malne odvrátila od započetoga pothvata. Sjetio se on da još nije primljen među vitezove, te po viteškom zakonu ne može i ne smije dići oružje ni na kojega viteza; a sve da i jest, morao bi kao novi vitez nositi samo *svijetlo oružje*,³⁷ bez znamenja na štitu, dokle god ga junaštvom ne stekne. Te ga misli uskolebaju u naumu, ali kako mu je ludost bila jača od ikoje razložitosti, smisli on da će upriličiti neka njega oviteži tko mu drago, na koga naiđe, po primjeru mnogih drugih koji su tako učinili, kao što je čitao u knjigama koje su ga zaludile. A sto se tiče svijetloga oružja, nakan je, čim dospije, oružje tako očistiti da bude sjajnije i bjelje od hermelina.³⁸ S tim se smiri i nastavi svoj put, udarajući onamo kamo je konja volja, jer to i smatra pravim načinom za pustolovine.

Jaše tako naš novi novcati pustolov putem, razgovara sa sobom i veli: "Dok bude jednom na svijet izdana istinita povijest mojih slavnih djela, nema sumnje da će mudrac koji ih bude opisivao ovako započeti ¹ pričati prvi moj pohod u ranu zoru: „Tek što je rumeni Apolon po licu daleke i prostrane zemlje razastro zlačane niti svoje krasne kose, i tek što sitne, šarene ptičice umiljatim jezicima, slatkom i medenom harmonijom pozdraviše osvit rujne zore, koja ustaje iz meke postelje ljubomornoga muža, te se kroz vrata i balkone manchanskoga obzorja javlja smrtnicima, kadli slavni vitez don Quijote od Manche ustade s dangubnoga perja, zajaha slavnoga konja Rocinanta i krenu na put niz drevno i čuveno³⁹ Montielsko polje.“ I doista je tim poljem jahao.

A onda nadoveže: Sretna li doba i sretna li stoljeća kad se izdaju na svijet slavna moja junačka djela, vrijedna da budu salivena od mjedi, isklesana u mramoru i naslikana na slikama, da budućnosti ostane uspomena. Oj ti mudri čarobniče, bio tko bio, komu je suđeno da budeš ljetopisac ove neobične historije! Molim te, nemoj zaboraviti mojega dobroga Rocinanta, svagdanjega druga mojega na ovim mojim hodovima i putovima!“ Onda opet započne, kao da je zbilja zaljubljen: Oj princezo Dulcinejo, vladarice ovoga zaljubljenoga srca! Jako si mi našao učinila što si me otpravila i odbila me s krutim jadom i naredila mi da se ne javljam pred licem tvoje krasote. Smiluj se, gospodarice, i sjeti se ovoga pokornoga srca koje od ljubavi za tebe toliku muku muči.⁴⁰

Uz to je nizao putem još druge ludorije, sve onako kako su ga njegove knjige naučile, i povodio se, koliko god može, za jezikom tih knjiga. A jahao je tako polagano, i sunce je tako naglo i s tolikom žegom pripeklo da bi mu jamačno ispržilo mozak, kad bi ga još bilo. Jahao je gotovo cio taj dan, i ništa se nije dogodilo što bi vrijedilo pripovijedati, te je očajavao, jer mu je želja da što prije skobi koga na kome bi okušao jakost svoje junačke ruke. Ima pisaca koji vele da mu se prva pustolovina pružila u klancu Lapice;⁴¹ drugi vele: kod vjetrenjača; ali ono što je meni pošlo za rukom iznaći i što je zapisano u manchanskim ljetopisima, kazuje da je jahao cio taj dan, a kad se počne noćati, iznemogoše i kljuse i on i malne skapaše od gladi. Obazre se na sve strane neće li ugledati

kakav dvor ili kakvu pastirsku kolibu, da se skloni i da namiri mnogu svoju potrebu, i opazi nedaleko od puta kojim jaše krčmu. Kao da mu je sinula zvijezda i kao da ga ne dovodi u trijem, nego u dvore spasenja. Pohiti onamo i stigne krčmi baš kad će se zanoćati.

Na vratima zatekne on dvije djevojke, seke hoćke, koje putuju u Sevilju s mazgarima. Svratili se oni noćas u krčmu da ondje predane. Kako se našem pustolovu sve što god misli, vidi i što mu se utvara pričinja zgodom koja se zbiva onako kako je on čitao, i krčma mu se, čim ju je opazio, učini dvorom sa četiri kule i s vršcima od blistava srebra, pa je tu i most koji se uzdiže, i dubok rov, i sve čime su takvi gradovi opravljeni. Kad se približi krčmi koja mu se učinila dvorom, pritegne malko uzde Rocinantu, jer se ponadao da će kakav patuljak iskrsnuti navrh kule i javiti trubom da se vitez približuje dvoru. Ali kad razabra da ondje zatežu i da Rocinante navaljuje u staju, dojaše on krčmi do vrata. Tu opazi one dvije razuzdanice, i njemu se učini da su dvije krasote gospođice ili umiljate dame koje se dvoru pred vratima šetaju. Uto se slučajno dogodi da svinjar potjera sa strništa krdo svinja koje se, da prostitute, tako zovu i zatrubi u rog, da se svinje skupe. I odmah se don Quijotu pričini ono što želi, to jest da to patuljak objavljuje sada tim znakom njegov dolazak. Jako zadovoljan pride dakle krčmi i damama, ali kad one ugledaju onako oboružana čovjeka, s kopljem i sa štitom, poplaše se i nagnu bježati u krčmu. No don Quijote, koji im po bježanju razabra strah, odigne vizir od ljepenke, otkrije svoje suho, zaprašeno lice, te progovori uljudnim i smirenim glasom:

- Ne bježite, milostive gospođice, i ne bojte se nikakva zazora, jer viteškom redu u koji se i ja brojim, niti dolikuje niti je posao da ikomu zazor čini, a pogotovu takvim uzvišenim djevicama kakve se vi jasno ukazujete.

Gledaju ga djevojke i zaviruju, da mu razaberu lice, koje je zakriveno lošim vizirom; ali kad začuju da ih krsti djevicama, što im se nikako ne slaže sa zanatom, ne mogoše se suspregnuti, nego prasnuše u toliki smijeh da se don Quijote ražestio i rekao:

- Krasoti jako dolikuje uljudnost, a dalje, velika je ludost smijati se ni zbog čega. Ali ja vam to ne velim zato da se razjadite ili ozlovoljite, jer moja je volja jedino da vam na službu budem.

Taj govor, nerazumljiv tim gospama, i nepodobna pojava našega viteza još jače potakne njima smijeh, a njemu ljutinu, i još bi i gore bilo da nije u taj čas izišao krčmar, čovjek jako debeo i zato jako miroljubiv. Kad on spazi onu nakaznu spodobu, opremljenu onakvom neskladnom bojnom opremom: uzdama, kopljem, štitom i oklopom, gotovo da se i sam pridružio djevojačkom veselju i prasnuo u smijeh. Ipak se poboja tolike gomile oružja, te odluči da mu uljudno odgovori, i reče ovako: Gospodaru viteže, ako vaša milost traži noćište, u ovoj ćete krčmi, °sim postelje jer postelje nema nijedne, sve drugo naći u preobilju. Kad don Quijote vidje poniznost zapovjednika ove tvrđave, jer tako ^mu se prividio krčmar i krčma, odgovori:

Meni je, gospodine kaštelane, sve po volji, jer *oružje je nakit meni, a borba je odmor moj*...⁴²

Kad je nazvan kaštelanom, pomisli krčmar da gaje onaj okrstio tako jer mu se učinio kastiljanskim poštenjakom,⁴³ a on je Andaluzanin, i još s obale sanlucarske, nikako manji lupež od Kaka, ni manji obješenjak od đaka ili paža.⁴⁴ Odgovori on dakle:

- Prema tomu je *vaše perje tvrda stijena, a vaš san je vječno bdjenje*. Kad je tako, izvolite samo odsjesti, jer u ovoj će vam kući biti pouzdano zgođe i prilike da ne spavate i cijelu godinu dana, a kamoli jednu jedincatu noć.

Tako reče i pridrža stremen, a don Quijote sjaha s velikom tegobom i mukom s konja, kao čovjek koji cio dan nije okusio jela. Odmah naredi krčmaru neka se valjano pobrine za njegova konja, jer ovo je najbolje stvorenje koje na svijetu kruha jede. Pogleda krčmar konja, i ne učini mu se baš onakav kako ga don Quijote hvali, pa ni napolak. Odvede ga u staju i vrati se da vidi što zapovijeda gost. A njemu djevojke, koje su se već izmirile s njim, skidaju bojnu opremu. Svukle mu oklop s prsiju i s ramena, ali nikako ne znaju i ne mogu da istave oklop na vratu ni da mu skinu nepodobni šljem, privezan zelenim uzicama; čvorovi se nisu mogli razriješiti, nego treba da se presijeku. Ali on ne htjede ni za što pristati, i šljem mu ostane svu noć na glavi, tako da se smješnija i neobičnija slika ne može ni zamisliti. A dok su mu one skitnice i pohotnice skidale bojnu opremu, sve je mislio da su to neke otmjene gospođe i dame iz onoga dvora, te im je govorio nadasve uljudno:

*Nigda nije vitez bio Tako služen od gospoda, Ko što bješe don Quijote, Kada iz svog sela dode: Gospe dične dvore njega, Dvorkinjice paze konja*⁴⁵

ili Rocinanta, jer to je, gospođe, mojemu konju ime, a don Quijote od Manche ime je meni. Nisam se doduše kanio odati tko sam, dokle god me ne odaju moja junačka djela u vašoj službi i za vašu korist, ali sam morao u ovakvoj prigodi primijeniti tu staru romancu o Lanzarotu, i zato ste mi prije vremena saznali ime. No kucnut će čas kada će mi vaša gospodstva zapovjediti, i ja ću poslušati, a hrabrost moje ruke dokazat će koliko sam željan služiti vama.“

Djevojke, koje ne bijahu navikle slušati slične govore, ne odsloviše, nego ga samo zapitaše bi li prezalogajio štogod.

— Bih ja što mu drago - dočeka don Quijote - jer mislim da bi mi i trebalo. Slučajno je bio petak, i u svoj je krčmi bilo samo nekoliko obroka ribe, koju u Kastilji zovu oslić, u Andaluziji bakalara, u drugim krajevima treska, a opet u drugima pastrmica. Zapitaju ga bi li možda izvolio pastrmice, jer drugom ga ribom ne mogu ponuditi. - Ako ima mnogo pastrmica - odgovori don Quijote - mogu one biti zajedno jedna pastrma; jer ako mi dadu osam reala u sitnu novcu, isto mi vrijedi kao osam reala u komadu. Štoviše, moglo bi s tim pastrmicama biti kao s teletom, koje je bolje od krave, ili s jaretom, koje je bolje od jarca. No bilo kako mu drago, neka se odmah donese; jer muka je i teret oružje, i ne možeš ga nositi ako ne paziš na utrobu. Da bude na svježem zraku, postave mu stol krčmi pred vrata, a krčmar mu donese obrok bakalara, loše nakvašena i još gore

skuhana, i kruh crn i prljav kao i njegovo oružje. Smiješno ga je gledati kako jede. Šljem nije skinuo, a vizir mu je navučen, te ne može ništa k ustima prinijeti, nego mu mora tkogod davati i baš u usta metati. U toj mu potrebi pomaže jedna od onih gospođa. Ali pićem ga napojiti ne mogoše, i ne bi ni mogli, da nije krčmar izdubao trsku, pa mu jedan kraj turio u usta, a u drugi lio vino. Sve je to strpljivo primao, samo da mu ne rastrgaju uzice na šljemu. Uto slučajno krčmi stigne svinjski strojač; najavi on svoj dolazak i zaduhne četiri-pet puta u trskovu sviralu, a time sasvim uvjeri don Quijota da je u nekom slavnom dvoru, da ga služe uz glazbu, da je bakalar pastirma, da je crni kruh bijeli, da su bludnice dame, da je krčmar dvorski kaštelan, i po tome rasudi da se u dobar čas odlučio krenuti. No sve ga je jače morilo što nije ovitežen, jer dok nije u viteški red primljen, misli da se po pravu ne smije ni u kakav junački posao upuštati. Treća glava

u kojoj se pripovijeda kako je don Quijote zgodno ovitežen.

Moren dakle takvim mislima, požuri se on sa svojom oskudnom večerom, kakva se već dobije u krčmi, a kad je dovečerao, zovne krčmara, zatvori se s njim u staju, klekne preda nj i progovori:

- Hrabri viteže, odavle gdje klečim, ne ustajem ja dokle god se vaša dobrota ne privoli da me obdari milošću za koju vas želim zamoliti, a bit će vama na diku i svemu ljudskome rodu na korist.

Kad krčmar vidje svojega gosta gdje pred njim kleči, i začu što on govori, zagleda se zbunjen u njega ne znajući ni što bi učinio ni što bi mu rekao. Navali na njega neka ustane, ali on ni za što ne htjede, dokle god mu nije obećao da će ga obdariti milošću za koju ga moli.

- Tome sam se, gospodaru, od velikodušja vašega i nadao - dočeka don Quijote; - evo dakle za koju sam vas milost zamolio, a vaša mi je plemenitost obećala: milost da sutra izjutra ovitežite mene. Noćas ću ja u kapeli vašega dvora odstojati stražu pod oružjem, a sutra će se, kako rekoh, izvršiti što toliko žudim: da mognem, kako se priliči, na sve četiri strane svijeta ići tražeći junačke zgode, za korist onih koji su u nevolji, jer to je zadaća viteštvu i skitnicima vitezovima, a takav sam i ja, te za takvim junaštvima ginem.

Krčmar je, kako rekosmo, priličan obješenjakbio i već je nešto naslutio da mu gost nije sasvim pri pameti. A kad ga je čuo što sada govori, konačno se uvjeri. Zato, da bi noćas bilo smijeha, odluči pristati uza šalu. Reče mu dakle da je posve pravo što želi i moli; takva se nakana priliči i prirodna je ovakvim otmjenim vitezovima kakvim se on čini, a po naočitom liku i jest. Kaza kako se i sam za mladih dana bavio tim časnim poslom, te je obišao mnoge krajeve po svijetu tražeći junačkih zgoda, a nije propustio ni sušionice ribe u Málagi, ni naselja Riaránska, ni *Compás* u Sevilji, ni tržište u Segoviji, ni Oliveru u Valenciji, ni Rondillu u Granadi, ni obalu u Sanlucaru, ni *Potro* u Córdobi, ni vinare u Toledu,⁴⁶ ni druga mjesta na kojima je iskušao brzinu svojih nogu i vještinu svojih ruku, te počinio mnogu nepravicu, predobio udovicu mnogu, naćeo poneku djevicu, prevario pokoje nedoraslo čeljade i konačno se upoznao s

gotovo svim velikim i malim sudovima, koliko god ih ima u svoj Španjolskoj; naposljetku se, veli, sklonio u ovaj svoj dvor, te živi tu od imanja svojega i tuđega i prima svakoga skitnika viteza kojega god podrijetla i stanja bio, sve zato što ih silno voli i što oni, za nagradu njegovoj dobroj volji, dijele s njim što god imaju. Reče mu i to da u ovom svojem dvoru nema nikakve kapele u kojoj bi mogao pod oružjem odstožati stražu, jer je kapela srušena da bude nova sagrađena; ali kad je potreba, može se, zna on, odstožati straža gdje mu drago, te bi je mogao noćas odstožati u kojem dvorskom dvorištu; a sutra će se, ako Bog da, izvršiti ceremonije koje trebaju, pa će on biti ovitežen, i još tako da na svem svijetu ne bi mogao biti ovitežen bolje.

Zapita ga ima li sa sobom novaca. Don Quijote odgovori da nema ni pikule, jer u historijama skitnika vitezova nije nikada čitao da je ijedan novac sa sobom nosio. Na to mu odvrati krčmar da se vara: sve ako to i ne piše u historijama, ne piše zato što se njihovim piscima nije činilo nužnim pisati o nečem što je tako jasno i potrebno kao to da moraš ponijeti novac i čiste košulje, i stoga ne smiješ suditi da vitezovi nisu te potrepštine sa sobom nosili. On smatra dakle pouzdanim i dokazanim da su svi skitnici vitezovi, kojih su tolike knjige pune i prepune, nabijene kese nosili, da im bude novaca ako ustreba, a isto su tako nosili košulje i škatuljicu punu masti da njome viđaju rane koje im budu zadane, jer na poljima i pustolinama, gdje se bore i dopadaju rana, nema im svagda tko bi ih liječio, manj da im je prijatelj koji mudrac čarobnjak, te im on odmah upomoć priskakuje i zrakom im na oblaku dovodi djevojku ili patuljka, s posudicom takva snažna napitka te čim gutnu kap, ozdravljaju od svake rane i svakog uboja, kao da ga nije ni bilo. Ali kad nisu imali toga, starodrevnim je vitezovima svagda bio navičaj da su im perjanici opskrbljeni novcima i drugim potrepštinama, kao što je svilac i melem, da se liječe. A kad bi se dogodilo da ovakav vitez nema perjanika no to je malo i rijetko bivalo, sam bi vitez sve to nosio sa sobom u maloj torbici na konjskim sapima, tako te bi se činilo da je u njoj štogod važno. Jer ako ne bi bilo s takva razloga, skitnicama vitezovima ne dolikuje nositi torbaka. Zato mu savjetuje, premda bi mu kao viteškomu posinku svojemu, što će mu nabrzo biti, mogao i zapovjediti, neka odsad ne kreće na put bez novaca i bez spomenute zalihe, pa će vidjeti kako će mu na korist biti kad se i ne nada.

Don Quijote obeća da će učiniti sasvim onako kako ga svjetuje. Uglave dakle odmah da će odstožati oružanu stražu u velikom dvorištu uz krčmu. Don Quijote skupi sve svoje oružje, metne ga na valov kraj studenca, nadjene na ljevicu štit, prihvati koplje i silno se dostojanstveno uzšeta pred valovom. On se uzšeta, a uto se i noć uhvati.

Krčmar pripovjedi svima koji se zatekoše u krčmi kako mu je budalast gost, te kako odstojava oružanu stražu, iščekujući da bude ovitežen. Začude se oni takvoj neobičnoj budalaštini te odu da ga vide iz prikrajka i ugledaju ga kako se čas mirno šeta, čas opet u koplje podupire, a oči upire u oružje i ne može da ga se nagleda. Noć se sasvim unoća, ali takva jasna mjesečina zasine da bi se mogla

takmiti sa suncem, u kojega svjetlost zaima. Tako oni sve jasno razabiru što god novi taj vitez čini. Onda nasprije jednom od onih mazgara u krčmi da ode i napoji svoje mazge. Treba sada maknuti oružje don Quijotovo, koje leži na valovu, ali kad on spazi mazgara gdje prilazi, za vikne u sav glas:

- Ej ti, bio tko bio, smioni vitez koji prilaziš oružju najjunačnijega skitnika viteza što se ikad mačem opasao! Pazi što činiš, i ne diraj mi oružja ako ne želiš glavom platiti smionost!

Mazgar ne htjede mariti za te riječi a bolje mu bješe hajati za njih, da izmakne nevolji, nego zgrabi oružje za remenje i odbaci ga daleko od sebe. Kad to vidje don Quijote, podiže oči k nebu, svrnu misli kako se čini na svoju vladaricu Dulcineju i reče:

- Budi meni, vladarice moja, na pomoći u ovoj prvoj uvredi i pogrdi koja stiže ove grudi, tebi podčinjene: ne uskraćuj mi milost i zaštitu u ovome prvom odlučnom boju.

Te i još druge takve riječi izreče, te odbaci štit, odiže obadvjema rukama koplje i njime opatrnu mazgara tako silno po glavi da se krvav svalio na zemlju, pa da ga je još jednom zviznuo, ne bi mu trebalo liječnika da ga liječi. Pošto je to uradio, skupi svoje oružje i uzšeta se opet, isto onako mirno kao i dotle. Malo zatim drugi mazgar, ne znajući što se dogodilo jer je onaj prvi još onesviješten bio, dođe s istom onakvom nakanom, da napoji mazge. Ali kad on priđe da ukloni oružje i raskrči valov, don Quijote ne progovori ni riječi i ne zamoli milost ni u koga, nego i opet odbaci štit, i opet diže koplje, te maznu i toga mazgara više nego tripot po glavi, ali koplje se ne razmrskalo, nego glava mazgarova puče četiri puta. Na tu se halabuku sletje sav svijet iz krčme, a među njim i krčmar. Kad to vidje don Quijote, nadjenu štit na ljevicu, položi desnicu na mač i reče:

_ Oj vladarice krasote, snago i jakosti oslabljenoga srca mojega! Kucnuo je čas da svrneš uzvišene oči na ovoga tvojega roba viteza, koji se danas nada veličajnomu junačkomu djelu.

Time se, učini mu se, toliko ojunačio da ne bi ni korak uzmaknuo sve da navale na njega svi mazgari ovoga svijeta. Kad one ranjenike vidješe drugovi njihovi kakvi su, obasuše don Quijota izdaleka kamenjem, a on se, koliko god mogaše, štitio štitom, ali se od valova ne smjede udaljiti, da mu oružje ne bude bez obrane. Krčmar se uzvika neka ga se okane, jer im je već rekao da je gost lud, pa ga kao luđaka ni sud ne bi osudio, sve da ih redom pobije. Don Quijote uzvikao se još jače, te ih krsti nevjerama i izdajnicima, a gospodaru zamka veli da je hulja i prostačina, kad dopušta da tako postupaju sa skitnicima vitezovima; samo dok on bude ovitežen, platit će mu, da zapamti nevjerstvo svoje.

- A za vas, podla i kukavna fukaro, ja ne hajem: bacajte, prilazite, dolazite, zlostavljajte me, koliko god možete; vidjet ćete već kako ću vam odmastiti za budalaštinu i drskost.

To izreče toliko odrešito i srčano da je silan strah spopao napadače. I tako oni malo zbog toga, malo po krčmarovu savjetu, prestanu bacati kamenje. A on ih pusti da uklone ranjenike, i uzme opet s onim istim mirom i spokojem

odstojavati oružanu stražu kao dotad. Ne svidješe se krčmaru gostove budalaštine, te on odluči sve prekratiti i odmah ga ovitežiti zlosretnim viteškim redom, dok ne bude još gore bijede. Pristupi mu dakle, ispriča se što je taj prosti svijet onako obezobrazio s njim, jer on nije o tom ni sanjao; no zato su oni za drzovitost čestito kažnjeni. Reče mu, kako mu je već rekao, da u zamku nema kapele, ali za ono što se još mora učiniti i ne treba kapela. Kad tko hoće da bude ovitežen, glavno je, koliko on zna viteški ceremonijal, udar po zatiljku i po ramenu, a to se može izvršiti i nasred polja. Sto se pak tiče oružane straže, dovoljno je odstražiti dva sata, a on je eto odstojavao više od četiri. Sve mu to povjeruje don Quijote i odgovori mu da ga je ovoga časa voljan poslušati, pa neka izvrši sve što god brže može, jer ako bude opet napadnut, pošto već bude ovitežen, neće u zamku nikomu požaliti glave, a samo će onima oprostiti život koje domaćin odredi, i njemu u čast. Tako opomenut i preplašen, donese krčmar odmah knjigu u koju zapisuje slamu i ječam što ih daje mazgarima. S njim iziđu one dvije spomenute djevojke, dječak ponese ugorak svijeće, i vajni kaštelan P^fide don Quijotu i zapovjedi mu neka klekne. Uzme čitati iz svoje bilježnice, kao da govori kakvu pobožnu molitvu, a nasred čitanja digne ruku i odvali don Quijotu čestit udarac po vratu, onda ga njegovim vlastitim mačem ploštimize mazne svojski po ramenu. Uz to je vazda mrmljao kroza zube, kao da čita obrednu molitvu. Pošto je to učinio, naredi jednoj od onih dama neka mu opaše mač, a ona to izvrši s velikom vještinom i bistrinom, jer nije šala susprezati smijeh uza svaku točku te ceremonije; ali junačka djela novoga viteza, koja već vidješe, suzbiše im smijeh. Opasujući ga mačem, reče čestita gospoda: - Bog vam dao, milostivi gospodaru, da budete sretan vitez i da vam se posreći u bojevima.

Don Quijote zapita je kako se zove, da zna u budućnosti komu duguje zahvalnost za iskazanu milost, jer je nakan odijeliti njoj jedan dio slave koju će steći junaštvom svoje ruke. Ona mu s velikom poniznošću odgovori da se zove Tolosa, a kći je nekoga krpe rodом iz Toleda, koji živi u čatrljama u Sancho Bienayi; ona mu je voljna poslužiti što god poželi, i smatrati ga gospodarom. Don Quijote odvrati joj neka njemu za ljubav i za volju pridjene svojemu imenu *don* i neka se prozove *doña* Tolosa. Ona mu obeća, a druga mu djevojka natakne ostrugu, i on razvede s njom gotovo isti razgovor kao i s onom koja mu je pripasala mač. Zapita i nju za ime, a ona mu odgovori da se zove Molinera mlinarica, jer je kći čestita mlinara iz Antequere. I nju zamoli don Quijote neka imenu pridjene *don* i neka se prozove *doña* Molinera, te i njoj ponudi svoju službu i naklonost. Pošto su dakle navrat-nanos dokončane ceremonije, nikada još donde viđene, nije mogao don Quijote dočekati čas kada će se vinuti na konja i poteći da traži pustolovine. Osedla odmah Rocinanta i uzjaše, zagrli domaćina, te hvaleći mu što ga je ovitežio, nagovori mu takva čudesa da se to ne može ni pogoditi ni iskazati. A krčmar, samo da mu se nosi iz krčme, odgovori na njegov govor isto tako rječito, iako sa manje riječi, pa ne istući plaću za ugošćenje, pusti ga neka ide s milim Bogom. Četvrta glava

Što se dogodilo našem vitezu kad je krenuo iz krčme.

Bješe pred zoru kad don Quijote krenu iz krčme, tako zadovoljan, sretan i veseo da mu je od radosti pucao kolan na konju. Ali na pamet mu padnu savjeti krčmarovi, kako je potrebna zaliha koja se sa sobom nosi, osobito novci i košulje, te odluči vratiti se kući i ondje se opskrbiti svime, pa i perjanikom, jer kani za perjanika uzeti susjeda svojega, seljanina, koji je siromah i ima djece, ali je vrlo zgodan za perjaničku službu u viteza. S tom mišlju navrne Rocinanta k selu, a Rocinante, kao da već osjeća pašu, pojuri onamo tako voljno te se činilo da i ne dodiruje nogama zemlju. Ne prođe daleko, kad mu se učini da se iz šumske gustare, tamo s desne strane, čuje nečiji glas kako jadikuje. Čim to začu, progovori: Hvala nebesima na milosti koju mi iskazuju kad mi ovako brzo daju priliku da mognem izvršiti što mi je dužnost po zvanju, i da uberem plod svojih dobrih nakana. Jamačno je to glas kakva potrebnika ili potrebnice, kojoj treba moja dobrota i pomoć.“

Potegne uzde i svrne Rocinanta onamo odakle mu se čini da dopire glas. Tek što je nekoliko koračaj a ušao u šumu, opazi kobilu privezanu za hrast, a za drugi hrast privezana dječaka od nekih petnaest godina, gola do pojasa. Taj se dječak uzvikao, a ima i zašto, jer ga neki krepki seljanin neprestance mlati remenom, a kad god ga osine, kori ga i upućuje te mu govori:

Jezik smiri, a oči raširi! A dječak odgovara:

Neću više nikada, gospodaru! Tako mi muke Isusove, neću više to učiniti. Obećavam da ću odsad bolje paziti na stado.

Kada don Quijote razabra što tu biva, progovori rasrđena glasa:

- Neusrdni viteže, ne dolikuje hvatati se ukoštac s onim koji se ne može braniti. Nego uzjašite konja i prihvatite koplje - a uistinu je bilo prislonjeno koplje uz hrast za koji je povodcem svezana kobila - pa ću vam ja pokazati da je kukavština što vi činite.

Kad seljanin ugleda nad sobom tu spodobu, optrpanu oružjem, kako mu se razmahuje kopljem ispred lica, pomisli daje poginuo, te odgovori dobrostivim riječima:

- Gospodaru viteže, taj dječak koga ja kažnjavam, u mojoj je službi i čuva mi kao ovčar stado ovaca što imam u tom kraju. Tako je nemaran da mi svaki dan nestaje po ovca. I jer ga ja kaštigujem za nemarnost i obješenjaštvo, veli on da ja to činim od škrtosti, samo da mu ne platim plaću koju mu dugujem, a tako mi Boga i duše, laže.

- Kako preda mnom smiješ izustiti riječ laže“, ti prosta huljo? - zavikne don Quijote. - Tako mi sunca koje nam sija, raskomadat ću ja tebe ovim kopljem na komadićke. Da si ga odmah isplatio bez ijedne riječi! Ako nećeš, tako mi Boga, koji je gospodar nad nama, ovoga ću te časa smlaviti da ti ni traga ne bude. Odvezuj ga odmah!

Seljanin obori glavu i bez ijedne riječi odriješi ovčara, koga sada don Quijote zapita koliko mu duguje gospodar. Ovčar odgovori da mu duguje za devet mjeseci, po sedam reala mjesečno. Don Quijote sračuna i pronađe da je to u

svemu šezdeset i tri reala, te zapovjedi seljaninu neka ovoga časa plati ako neće da pogine od njegove ruke. Zaplašeni se seljanin zabogma i mjestom na kojem stoji i zakletvom kojom se zakleo a zakleo se ničim još nije da nisu toliki novci, jer se moraju odračunati i odbiti tri para cipela koje mu je dao, i jedan real, što mu je dvaput puštana krv kad je bolovao.

- Sve ti to dobro navijaš - odvrati mu don Quijote; - ali cipele i puštanje krvi neka se odračuna za bubotke kojima si ga bez krivice izubijao. Ako je on razderao kožu na cipelama koje si ti platio, ti si mu razderao kožu na tijelu. A ako mu je brico puštao krv kad je bolovao, ti si mu je puštao zdravomu. Po tome on dakle tebi ne duguje ništa.

- Nevolja je, gospodaru viteže, što ja nemam novaca sa sobom. Neka Andrés pođe sa mnom mojoj kući, i ja ću mu isplatiti sve do reala.

- Da ja opet odem s njim? - odvrati dječak. - Zlo i naopako! Neću ja, gospodaru, ni za što, jer ako on mene uhvati sama, izbit će me na mrtvo ime.

- Neće - odvrati don Quijote; - dovoljno je da ja naredim, i on će poslušati. Čim se on meni zakune po zakonu viteškog reda, koji je primio, oslobodit ću ga obećanja i zajamčit ću tebi da će ti platiti.

- Promislite, milostivi gospodaru, što govorite - reći će dječak; - moj gospodar nije vitez i nije nikakav viteški red primio, nego je on bogati Juan Haldudo, žitelj quintanarski. _ Svejedno - odgovori don Quijote; - Haldudi⁴⁷ mogu biti vitezovi, jer svatko je sam svoje sreće kovač.

_ Istina je - reče Andrés - ali tko je ovome mom gospodaru skovao sreću, kad on meni krati moju plaću, moj znoj i moju muku? _ Ne kratim ja tebi, brate

Andrése - odvrati seljanin; - privoli se samo da pođeš sa mnom, a ja se kunem svim viteškim redovima koliko god ih na svijetu ima da ću te isplatiti do reala, i još biranim novcima.⁴⁸ _ Volja vas ne birati - odvrati don Quijote; - samo mu isplatite u realima, i ja ću se zadovoljiti. Ali pazite da učinite kako ste prisegli,

jer ako ne učinite, kunem vam se onom istom zakletvom da ću se vratiti i potražiti vas i kazniti, a pronaći ću ja vas sve ako se sakrijete bolje od guštera. A želite li znati tko vam ovo zapovijeda, pa da uzmorate još jače prionuti i obećanje izvršiti, znajte da sam ja junački don Quijote od Manche, osvetnik krivdi i nepravica. Ostajte s Bogom i ne smećite s uma što ste obećali i prisegli, da vas ne stigne kazna kojom sam vam zaprijetio. Tako reče, obode Rocinanta i za tili čas odjuri od njih. Poprati ga seljanin očima, a kad vidje da je izmaknuo iz šume i nestao, okrenu se ovčaru Andrésu te mu reče:

- Hajde, sinko, da ti platim što ti dugujem, kako mi je zapovjedio onaj osvetnik krivica.

- Kunem vam se - odvrati Andrés - kako god vi naumili izvršiti zapovijest toga čestitoga viteza, koga Bog tisuću godina poživio, on je, tako mi svetoga Roka, takav junak i pravedan sudac da će se vratiti i sve izvršiti što je rekao!

- I ja se kunem - odgovori seljanin - ali kad te toliko volim, želim povećati dug, da ti povećam i plaću.

Zgrabi ga -za ruku, ponovno ga priveza uz hrast, i izmlati ga na mrtvo ime.

- Hajde sada, gospođicu Andrése - govorio je seljanin - zovni osvetnika krivica, da vidiš hoće li osvetiti ovo. Samo mi se čini da još nisam dokončao posao, jer me snalazi volja da te živa oderem, kako si se i bojao.

Naposljetku ga odriješi i pusti da pođe tražiti svojega suca, pa neka mu on izvršuje osudu koju je izrekao. Andrés jadan i zlovoljan ode, kunući se da će potražiti junačkoga don Quijota od Manche i pripovjediti mu sve redom što se dogodilo, pa će mu gospodar ljuto iskihati sve. Ali uza sve to ode on plačući, a gospodar ostade smijući se. Tako je dakle osvetio krivicu junački don Quijote. Sav zadovoljan tom zgodom, uvjeren da J^e najsretnije, uzvišeno, započeo svoja viteška djela, silno uživajući u samom sebi, jaše on ka svojem selu i govori tihano: "Uistinu se možeš zvati sretnom iznad svijeta koje god žive na zemlji, oj krasoto nad krasotama, Dulcinejo od Tobosa, jer tebi je sudbina dosudila da svakoj tvojoj volji i hiru bude podvrgnut i pokoran ovakav junačan i slavan vitez kao što jest i kao što će biti don Quijote od Manche, koji je, kako sav svijet zna, jučer ovitežen, a danas je doskočio najvećoj nepravdi i krivici koju je nepravda smislila i okrutnost počinila: danas sam oteo bič iz ruke nemilosrdnoga neprijatelja koji je bez ikakva uzroka šibao onoga nježnoga dječaka."

Uto stigne na put koji se rašlja na četiri strane, i odmah mu padnu na pamet raskrižja gdje se skitnici vitezovi zamišljaju kojim bi putem udarili. Da učini poput njih, zastane časkom, ali nakon promišljanja pusti Rocinantu uzde i preda svoju volju volji svoga konja, a taj udari onamo kamo je odmah namjerio, ravno svojoj staji.

Pošto je projahao otprilike dvije milje, naiđe don Quijote na skupinu ljudi, toledskih trgovaca, kako je kasnije doznao, koji putuju u Murciju da kupuju svilu. Šestorica su, sa suncobranima, a uz njih su četiri sluge na konjima i tri mazgarska momka pješaka. Čim ih don Quijote spazi, odmah pomisli da je tu nova pustolovina, a kako je nakan da se u svim zgodama, koliko god može, povodi za onim što je čitao u svojim knjigama, učini mu se to baš lijepom prigodom da izvrši što je namislio. S pristalom se otmjenošću i srčanošću upre dakle čvrsto u stremen, uperi koplje, zakrili štitom prsa, stane nasred puta i počeka da mu stignu oni skitnici vitezovi, jer za takve ih je smatrao i cijenio. A kad se primaknuše da ga mogu vidjeti i čuti, zaviknu don Quijote iza glasa i reče im nabusito:

- Neka sav svijet stane, ako sav svijet ne bude priznao da na svem svijetu nema krasnije gospe nego što je carica od Manche, neprispodobiva Dulcinea od Tobosa!

Na te riječi zastanu trgovci, a kad promotre neobičnu spodobu onoga koji govori, razaberu odmah, i po spodobu i po riječima, da je taj gospodin mahnit. Ali htjedoše i da vide što će mu ono priznanje koje traži, te će jedan od njih, podrugljivac i veliki domišljan, reći:

- Gospodaru viteže, mi ne znamo tko je ta čestita gospoda koju spomenuste, nego vi nama pokažite nju, pa ako je zbilja takva krasotica kako rekoste, drage ćemo volje i bez ikakve sile priznati istinu koju od nas tražite.

- Da ja vama nju pokažem - odvrati don Quijote - kakva bi vam dika bila priznati istinu koja je tako jasna? U tome i jest važnost, da vi, premda je niste ni vidjeli, morate vjerovati, priznavati, tvrditi, zaklinjati se, braniti je; a ako nećete, izlazite mi na megdan, vi nepokorni i obijesni ljudi! Istupajte jedan po jedan, kako viteški zakon naređuje, ili svi četimice udarite, kako je običaj i sramotan posao ljudima vašega sojal Evo izgledam i iščekujem vas, uzdajući se u pravicu, koja je uz mene. _ Gospodaru viteže - odgovori trgovac - molim vašu milost u ime sviju nas knezova, koji smo ovdje, nemojte da opterećujemo svoju savjest priznajući ono što nikada nismo vidjeli ni čuli, pogotovu gdje bi to bio zazor caricama i kraljicama u Alcarriji i Extremaduri,⁴⁹ nego se udostojte pokazati nam kakvu god sliku te gospođe, sve ako je slika malena kolik pšenično zrno, jer po sitnu se gata krupno; a ja mislim da smo se već toliko privoljeli njoj, te ćemo mi, sve ako joj je na slici jedno oko škiljavo a iz drugoga joj oka kaplje rumenica i sumpor, ipak reći da je krasna koliko god želite, samo da ugodimo vašoj milosti.

- Ne kaplje njoj, gade odurni - odvrati don Quijote razjaren - ne kaplje njoj, velim, ono što ti kažeš, nego joj nježno kaplje ambra i bizam, a nije ona ni škiljava ni nakriva, nego ravna kao vreteno na Guadarrami.⁵⁰ Ali ćeš ljuto okajati veliku klevetu kojom si opao onakvu krasotu kakva je u moje vladarice. Tako reče, te spusti koplje i s tolikim bijesom i ljutinom pojuri na čovjeka koji mu je ono rekao, te bi taj smioni trgovac nastradao da nije, na sreću njegovu, Rocinante na pol puta posrnuo i pao. Rocinante pade, a gospodar mu se dobrano otkotrlja niz polje. Htjede ustati, ali ne može nikako, jer mu smeta koplje, štit, ostruge i šljem, a teška je starinska bojna oprema. Muči se on tako, htio bi ustati, a ne može, te govori:

- Ne bježite, ljudi kukavice; pričekajte, ropske duše; jer nisam se ja ovamo izvalio po svojoj krivici, nego po krivici mojega konja.

Jedan od mazgarskih momaka, koji se ondje nađoše, a nije baš bio dobroćudan, ne otrpi kad začu tolike pogrde od onoga jasnika što leži, nego mu uzvraća u rebra. Pojuri k njemu, zgrabi mu koplje, razlomi ga u komadićke, te ga jednim ulomkom, unatoč oklopu, izmlati kao vola u kupusu. Uzviču se gospodari na njega, neka ga ne bije toliko i neka se okani, ali se momak već razjario te ne htjede odustati dok nije bijes izdovoljio i srce iskalio. Pograbi on još i druge ulomke koplja i sasvim ih razmrskao na jasniku što leži. Ali don Quijote, koliko god pljušte po njemu udarci, ne suspreže jezik, nego prijeti i nebu i zemlji i razbojnicima, jer za razbojнике ih smatra.

Umori se momak, i trgovci udare svojim putem, za kojega su imali Prilike da se dosita napričaju o izmlaćenom jasniku, a ovaj, kad vidje da J^e sam, opet pokuša hoće li moći ustati. Ali kad nije mogao dok je bio zdrav zdravcat, kako bi mogao sada, ovako izbijen i razbijen? A ipak je zadovoljan, jer to smatra za pravu

nevolju skitnika viteza, te svu krivicu Pridaje svojem konju. No ustati ne može jer mu je sve tijelo izubijano. Peta glava

u kojoj se nastavlja priča o nezgodi našega viteza.

Kad on vidje da se doista ne može ni maknuti, naumi uteći se običnomu svojem utočištu, to jest dosjetiti se kojemu mjestu iz svojih knjiga, i mahnitost mu navede na pamet ono o Baldovinu i markizu od Mantove, kad ga je Carloto ostavio ranjena u planini. Znaju tu priču djeca, poznaju je mladići, hvale je čak i vjeruju u nju starci, a ipak uza sve to nije istinitija od čudesa Muhamedovih. Učini mu se da se ta priča baš ne slaže s nevoljom u koju je zapao; stane dakle iskazivati silni bol, po zemlji se valjati i s iznemoglim dahom govoriti one riječi što ih je, vele, vitez govorio u šumi:

*Gdje si sada, gospo moja, Da požališ jad moj, mila? Ili ne znaš, il ne haješ, U si vjeru pogazila?*⁵¹

I tako nastavi romancu sve do onih stihova koji kazuju:

O; markiže od Mantove, Plemeniti gospodaru I rođeni striče...

A kad on stigne do toga stiha, slučajno naiđe baš onuda seljanin iz njegova sela i susjed njegov, koji je nosio vreću pšenice u mlin. Kad on ugleda izvaljena čovjeka na tlu, pristupi mu i zapita ga tko je i kakva mu je nevolja da tako žalostivo jadikuje. Don Quijote pomisli jamačno da je to markiz od Mantove, stric njegov, te mu ne odgovori ništa, nego nastavi svoju romancu, u kojoj priča o svojoj nevolji i o ljubavi careva sina i njegove žene, sasvim onako kako to romanca pjeva. Seljanin se zadivi, slušajući onakve budalaštine, onda mu odigne vizir, razmrskan već udarima, i obriše mu lice, zaprašeno sasvim. Čim ga obrisa, već ga prepozna i reče:

— Gospodaru Quijana ovako se valjda zvao dok je još bio pri zdravoj pameti i nije se od mirna plemića pretvorio u skitnika viteza, tko je na vas navalio toliku nevolju?

Ali don Quijote nastavlja svoju romancu kao da ga onaj i ne pita. Kad to vidje dobrijan, skine mu, što god bolje zna, oklop s prsiju i s ramena, da pogleda je li gdje ranjen, ali ne naiđe ni na krv ni na masnicu. Upne se da ga digne sa zemlje, i s priličnom ga mukom popne na svojega magarca, jer pomisli da je na magarcu mirnije jahanje. Skupi mu oružje, čak i krhotine njegova koplja, priveže to na Rocinanta, uhvati Rocinanta za uzdu a magarca za povodac, i krene svojem selu, sav zamišljen u one budalaštine što ih je don Quijote govorio a on ih slušao. Zamislio se i don Quijote, koji se nemoćan i izubijan jedva drži na magarcu, te kadikad samo uzdiše k nebesima. Tim on navede seljanina da ga opet zapita što ga boli. No don Quijotu kao da sam đavo dovlači na pamet priče koje se slažu s njegovom zgodom: sada on zaboravi na Baldovina i sjeti se Maura Abindarraéza,⁵² kako ga je porkulab antequerski, Rodrigo od Narváeza, uhvatio i zarobio u svojoj tvrđavi. Kad ga dakle seljanin i opet zapita što je i kako mu je, on mu odgovori onim istim riječima i rečenicama koje je zarobljeni Abencerraje odgovorio Rodrigu od Narváeza, sasvim onako kako je tu historiju čitao u knjizi *Diana* od Jorge de Montemayora, gdje se o tome pripovijeda.

Zakupio don Quijote neprestance o tom te o tom, tako da se seljanin vraški naslušao ludorija bez kraja i po njima razabrao da je njegov susjed mahnit. Požuri se dakle da što prije stigne u selo i da se otrese neprilike koju mu je don Quijote navalio svojim brbljarijama završujući ih ovim riječima:

Znajte, milostivi gospodaru don Rodrigo od Narváeza, da je ona krasna Jarifa, što sam je spomenuo, sada umiljata Dulcinea od Tobosa, za koju sam ja izvršivao, izvršujem i izvršivat ću najslavnija viteška djela što su viđena, vide se i vidjet će se na svijetu. Na te riječi odgovori seljanin:

Ta molim vas, milostivi gospodaru, tako mi grešne duše, nisam ja don Rodrigo od Narváeza, ni markiz od Mantove, nego vaš susjed Pedro Alonso; a ni vi niste Baldovinos ni Abindarráez, nego čestiti plemić, gospodin Quijana.

" Znam ja tko sam - odgovori don Quijote - i znam da ja mogu biti neDon Quijote

samo svaki od onih koje sam spomenuo, nego i svih Dvanaest banova od Francije, i još svih Devet banova od Slave,⁵³ jer moja junačka djela nadvisuju sve junačke pothvate što su ih izvršili svi oni skupa i svaki posebice.

U tim i takvim razgovorima stignu pred mrak k selu, ali seljanin počeka dok se unoća, da ne vidi svijet na čemu isprebijani vitez jezdi. Kad bude vrijeme koje se seljaninu zgodnim učini, uđe on u selo pa u kuću don Quijotovu, te je zatekne svu uzburjanu. Ondje su župnik i brijač seoski, prisni prijatelji don Quijotovi, i baš im gazdarica njegova govori u sav glas:

- Sto sudite vi, gospodine licencijske Pero Pérez jer tako se župnik zove, o nezgodi mogega gospodara? Već tri dana nema ni njega, ni kljuseta, ni štita, ni koplja, ni oklopa njegova. Jadne li mene! Slutim ja i sveta je istina, kao što sam se rodila te ću umrijeti, da su njemu pomutile pamet one proklete viteške knjige što ih on ima i svagda čita, jer sada se sjećam, slušala sam ga gdje govori sa samim sobom i često spominje kako će se preobratiti u skitnika viteza i krenuti svijetom unakrst, tražeći pustolovine. Odnio vrag i sotona te knjige, koje su upropastile najbistriju pamet što je u svoj Manchi bila!

Sinovica reče to isto i još priklopi:

- Znajte, gospodaru majstore Nicolás jer tako se zove brijač, često je bivalo da je moj gospodar stric znao dva dana i dvije noći čitati te bezdušne i zlosretne knjige, pa bi naposljetku odbacivao knjigu iz ruku, mašao se mača i počinjao dijeliti megdan sa zidovima: kad bi se premorio, govorio bi da je ubio četiri gorostasa kao četiri tornja, a znoj koji bi ga oblio od umora krv je, veli, od rana zadobivenih u boju; onda bi odmah iskapio golem vrč hladne vode, pa bi ozdravio i smirio se, a govorio je da je ta voda dragocjen napitak koji mu je donio mudrac Esquife,⁵⁴ velik čarobnjak i prijatelj njegov. Ali svemu sam kriva ja što vam nisam javila budalaštine mogega gospodara strica, da mu se pomogne dok se još nije dogodilo što se evo dogodilo sada, i da budu spaljene te proklete knjige, kojih on ima svu silu, a treba da budu sažene, kao da su nevjernici.

- I ja velim tako - reče župnik - i uistinu neće minuti sutrašnji dan a da im javno ne izrekemo presudu. Neka budu osuđene na oganj, da ne bi nikome još, tko ih

bude čitao, namakle priliku da poćini ono što je moj dobri prijatelj valjda poćinio.

Sve to pred vratima slušali seljanin i don Quijote. Sada seljanin konaćno razabere bolest svojega susjeda, te će u sav glas:

- Otvarajte, milostivi gospodari, otvarajte gospodinu Baldovinu i Peta glava jnarkizu od Mantove,⁵⁵ koji dolaze u ljutim ranama, i gospodinu Mauru Abindarráezu, koga zarobljena vodi junaćki Rodrigo od Narváeza, porkulab antequerski.

Na te rijeći izlete svi, pa kad prepoznaju neki svojega prijatelja, drugi svojega gospodara i strica, koji još nije bio sjahao s magarca, jer nije mogao, potrće da ga zagrle. A on reće:

- Stojte; jer ja dolazim ljuto ranjen po krivici mojega konja. Spremite me u postelju i zovnite mi, ako možete, mudru Urgandu, da mi rane vida i nadgleda.

- Zlo i naopako! - zajauće sada gazdarica; - znala sam ja u srcu dobro na koju se stranu naherio moj gospodar. Ni brige vas, gospodaru: znat ćemo mi vas izlijećiti ovdje i bez one smutljivke.⁵⁶ Proklete bile, velim, i opet i stoput one viteške knjige što su vam toliko zlo nanijele! Spreme ga odmah u postelju, potraže mu rane i ne nađu nijedne, a on im pripovjedi da se samo izgruhao jer je silno tresnuo o zemlju skupa s Rocinantom, konjem svojim, kad se borio sa deset divova, najsmionijih grdosija što ih ima na dalekom svijetu.

- Šuć-muć - odvrati župnik; - zar baš divovi? Tako mi križa, sutra ću ja još prije noći spaliti te divove.

Uzmu don Quijota zapitkivati mnogo, ali on ni na koje pitanje ne htjedne odgovoriti, nego zaište jedino da mu dadu jesti, i neka ga puste da spava, jer to mu je najpotrebnije. Ućine mu po volji, a župnik ispita seljanina potanko kako je našao don Quijota. Seljanin mu sve pripovjedi, skupa s budalaštinama koje je don Quijote govorio kad ga je on našao i kad ga je vodio. Tim još jaće ukrijepi licencijata u onoj odluci koju je nakanio sutradan izvršiti. Šesta glava
O velikom i zabavnom pretresu što su ga župnik i brijać obavili u knjižnici našega bistroga viteza.

Don Quijote još spavaše. Župnik zaište u sinovice ključeve sobe gdje su one knjige, zaćetnice te nevolje, i ona mu ih drage volje dade. Uđu svi, s njima i gazdarica, te nađu više od stotinu svezaka velikih knjižurina, vrlo dobro uvezanih, i još drugih malih knjiga. Ćim ih gazdarica ugleda, okrene se i pojuri brže iz sobe, te se odmah vrati sa škropionicom, škropilom i svetom vodom, pa reće:

- Evo vam, ćasni gospodine: pošćropite sobu, da ne bi tu koji od onih mnogih ćarobnjaka što su u tim knjigama opććarao i nas, za osvetu što ih mi hoćemo otjerati sa svijeta.

Nasmije se licencijat priprostoć gazdarici i naredi brijaću da mu dodaje jednu po jednu knjigu, da vidi što pišu, jer se mogu među njima naći i takve koje ne zaslućuju da budu za kaznu spaljene.

- Ne - usprotivi se sinovica; - nema zašto da se oprostí ijednoj, jer su sve pogubne. Najbolje će biti da ih kroz prozore poizbacujemo na dvorište, pa ih potpalimo. Ili ako nećete, onda da ih iznesemo na dvorište gdje je živad; ondje ćemo dići lomaču, i nikome neće smetati dim.

Isto tako reče i gazdarica: tolika im je želja da smaknu one nedužne knjige; ali župnik ne htjede pristati dok im ne pročita barem naslove. Prvo što mu majstor Nicolás u ruke dade bijahu četiri knjige *Amadisa od Galije*,⁵⁷ te župnik reče:

- Nekako neobičan slučaj, jer ovo je, kako sam čuo, prva viteška knjiga koja je u Španjolskoj tiskana, a sve su kasnije knjige potekle i lozu povukle od nje.

Mislim zato da nju moramo, kao začetnicu ovako zle sekte, bez ikakve isprike osuditi na spaljenje.

- Ne, gospodine - uzvratí brijač - jer ja sam također čuo da je to najbolja od svijú knjiga koje su napisane u tome rodu. Kao jedinoj Joijizi te vrste moramo joj dakle oprostiti.

_ Istina je - potvrdí župnik - i zbog toga joj zasad poklanjamo život, pa vidimo tu drugu, što je do nje.

_ To su - odgovori brijač - *Junačka djela Esplandidna*, rođenoga sina Amadisa od Galije. I zbilja je istina - reče župnik - da očeva čestitost sinu ne pomaže, zmite tu knjigu, gospo gazdarice, otvorite taj prozor i bacite je na dvorište, neka bude prva u gomili za lomaču koju ćemo podići. Gazdarica sva zadovoljna prihvati knjigu, te dobri Esplandian izleti na dvorište, očekujući sa svom strpljivošću vatru koja mu prijeti.

- Dalje - požuri župnik.

- Ova je knjiga sada - reći će brijač - *Amadis od Grecije*, i sve su knjige u ovom redu, čini mi se, od iste loze Amadisove.

- Neka onda sve lete na dvorište - odredi župnik - jer da sažežem kraljicu Pintiquiniestru, i pastira Darinela, i njegove pastirske pjesme, i vragodušne, zbrkane rečenice njegova pisca, spalio bih ja s njima i oca svojega koji me rodio, kad bi mi osvanuo u spodobí skitnika viteza.

- Tako sudim i ja - priklopi brijač.

- I ja - dometnu sinovica.

- Kad je tako - reći će gazdarica - dajte mi ih, pa neka lete u dvorište.

Dadu joj knjige, kojih je sva sila bila, a ona, da se ne mora penjati po stubama, baci sve kroz prozor.

- Kakva je ono debela knjižurina? - zapita župnik.

- To je - odgovori brijač - *Don Olivante od Laure*.

- Pisac te knjige - pripomene župnik - bio je onaj isti koji je napisao i *Cvjetnjak*. I uistinu ne znaš odsjeći koja je od tih dviju knjiga istinitija, ili, da bolje rekнем, manje lažna; samo to znam da će ova knjiga na dvorište jer je nesklapna i naduta.

-Za njom dolazi *Florismarte od Hircanije* - nastavi brijač.

Je li tu gospodin Florismarte? - uzvratí župnik. - Odmah ga bacajte na dvorište, unatoč njegovu čudesnom rođenju i izmišljenim

pustolovinama, jer drugo nije ni zavrijedio svojim tvrdim i suhim stilom. Na dvorište s njime, a i s ovim, gospo gazdarice.

Meni je s voljom, gospodaru - odgovori ona izvršujući s velikim veseljem što joj naređuju.

" Ovo je *Vitez Platir* - reći će brijač.

Stara knjiga - odvrati župnik - a ja ne znam u njoj ništa što bi zaslužilo oprostjenje. Neka se bez prigovora pridruži onima drugima. Tako i učine. Onda rasklope drugu knjigu i pročitaju da joj je ime *Vitez od Križa*.

- Zbog toga svetog imena, kojim se knjiga zove, moglo bi joj se oprostiti neznanje, ali kazuje se: iz mire tri vruga vire, zato u vatru!

Prihvati brijač drugu knjigu i reče:

- Ovo je *Ogledalo viteštva*.

- Znam ja već njihovo gospodstvo - reče župnik. - Tu ti je gospodar Reinaldos od Montalbána s prijateljima i drugovima, koji su veći lupeži od Kaka, i dvanaest banova, s istinitim pripovjedačem Turpinom. Ja sam zbilja nakan osuditi ih na vječito progonstvo, pa bilo i samo zato što su pridonijeli zamisli slavnoga Mattea Boiarda, od kojega je opet satakao svoje tkivo kršćanski pjesnik Lodovico Ariosto: ako ovoga zateknem tu, pa govori drugim jezikom a ne svojim, neću ga mnogo paziti, ali ako svojim jezikom govori, svaka mu čast i dika.

- Ja ga imam u talijanskom jeziku - primetnu brijač - ali ga ne razumijem.

- Ne bi ni valjalo da ga razumijete - odgovori župnik - a ne bi bilo zamjerke gospodinu kapetanu da ga i nije donio u Španjolsku i pretvorio u Kastiljca, jer je time djelo izgubilo mnogo od svoje izvorne vrijednosti, a tako je svagda kad ljudi nastoje knjige u stihovima prevoditi na drugi jezik: koliko god pomno radili i kolikom se god vještinom odlikovali, ipak te knjige ne dosežu nikada do one visine na kojoj su ta djela u prvotnom liku bila. Nego ja mislim da ovu knjigu i sve knjige koje pišu o francuskim zgodama bacimo i spremimo u presušen zdenac, dok ne budemo dokoniji da razvidimo što ćemo s njima, osim nekoga *Bernarda od Carpija*, koji se ovuda vucari, i one druge knjige, koja se zove *Roncesvalles*, jer ako te knjige dopanu mojih šaka, predat ću ih u gazdaričine ruke, a iz njenih će ruku, bez ikakve milosti, odletjeti u vatru. Brijač odobri sve to, i sve mu se učini dobrim i valjanim, jer zna da je župnik takav čestit kršćanin i takav prijatelj istine da ni za što na svijetu ne bi ništa rekao protiv nje. Rasklopi on drugu knjigu i vidi da je *Palmerin od Masline*, a uz tu opet knjiga *Palmerin od Engleske*. Kad to opazi licencijat, reče:

- Tu olivu maslinu rascijepajte odmah i spalite je, da ni pepela ne ostane od nje, ali ovu palmu englesku ostavite i očuvajte kao rijetkost: njoj bi se trebala načiniti onakva kutija kakvu je Aleksandar našao među blagom Darijevim te odredio da se u njoj čuvaju djela pjesnika Homera. Ova knjiga, kumašine, vrijedi s dva razloga: prvo, jer je sama po sebi veoma dobra, a drugo, jer vele da ju je napisao neki mudri kralj portugalski. Sve su pustolovine u dvorcu Miraguardi jako dobre i izvrsno su smišljene, a rečenice su skladne, jasne, čuvaju i paze

ugled onog³ koji govori, te je u njima velika osebnost i bistrina. Velim vam dakle, majstore Nicolas, da ovu knjigu *iAmadisa od Galije*, ako se vi slažete, oslobodimo od vatre, a sve druge, bez mnogoga prekapanja, neka ginu.

_ Nemojte, gospodine kume - usprotivi se brijač - jer evo ovo što mi je u ruci razglašeni je *Don Belianis*.

_ No, taj - odvrati župnik - s drugim, trećim i četvrtim dijelom, potrebovao bi malko rabarbare, da mu se iščisti pregomilana žuč. Trebalo bi izbrisati ono o Dvorima slave i još druge znatnije besmislice, pa bismo se mogli nekako strpjeti s njim, a ako se popravi, smilovali bismo mu se i bili bismo mu pravedni. Međutim, kume, ponesite vi te knjige svojoj kući, ali ne dajte ih nikomu da ih čita.

- Drage volje - odgovori brijač.

Ne htjede se dalje mučiti da rasklapa viteške knjige, nego zapovjedi gazdarici neka uzme sve redom i pobaca na dvorište. Ona to jedva i dočeka. Milije joj je paliti te knjige negoli išta tkati, sve da je najveće i najfinije tkivo. Zgrabi ona osam knjiga odjedanput te ih izbaci kroz prozor. Ali kako ih je mnogo najednom pograbila, padne jedna knjiga brijaču pred noge, a on je od radoznalosti podigne i vidi da piše na njoj: *Historija slavnoga viteza Tiranta Bijeloga*.

- Bože mili! - klikne župnik na sav glas. - Zar i Tirante Bijeli tude! Dajte mi ga, kume, jer sudim da sam s njim stekao blago zabave i zlatan rudnik razonode. Tu je don Quirieleison od Montalbana, junački vitez, i brat njegov Tomas od Montalbana, i vitez Fonseca, tu je okršaj hrabroga Tiranta s mesarskim psom, bockalice gospođice Placerdemivide, ljubakanje i spletke udovice Reposade, pa gospođa carica, koja je zaljubljena u Hipolita, konjušara Tirantova. Istinu vam velim, kume, ova je knjiga po stilu najbolja na svijetu: ovdje vitezovi jedu i spavaju, i umiru na svojim posteljama, i pišu prije smrti oporuke, ¹ još štošta ima u njoj čega nema u svim drugim knjigama. A uza sve to velim vam da bi pisac te knjige, zato što je navlas napisao tolike ludorije, zaslužio da robuje na galiji dokle god živi. Ponesite knjigu kući i pročitajte je, pa ćete vidjeti da je istina što vam o njoj rekoh.

Hoću - odgovori brijač; - ali što ćemo s ovim malim knjižicama što ^{su} još tu?

Te knjige - odvrati župnik - nisu valjda viteške, nego su pjesme. Kasklopi on jednu i vidje da je *Diana* od Jorge de Montemavora. Pomisli da su sve redom od te vrste, pa reče:- Ove knjige ne zaslužuju da budu spaljene kao one drage, jer nisu i neće ni biti na štetu kao što su bile viteške knjige; to su zabavne knjige, one nikome ne ude.

- Ah, gospodine! - reći će sinovica; - naredite vi mirne duše da se i te knjige spale kao i druge, jer dok moj gospodar stric ozdravi od viteške bolesti, ne bi bilo čudo da njega, ako on uščita te knjige, spopadne želja da se prometne u pastira i krene po šumama i livadama pjevajući i svirajući; ili, što je još gore, da postane pjesnik, a to je, kako vele, neizlječiva i prijelazna bolest.

- Pravo veli ta djevojka - reče župnik - pa neće biti zgorega da unaprijed uklonimo ispred našega prijatelja tu smetnju i opasnost. Započet ćemo dakle od

Diane Montemavorove, pa sudim da je ne spalimo, nego samo uklonimo iz nje sve ono što piše o mudroj Feliciji i o čarobnoj vodi, a i gotovo sve veće pjesme; neka joj onda sretno preostane proza i čast što je prva od ovakvih knjiga.

- Ovo je sada - reći će brijač - *Diana*, takozvana *Druga Diana od Salamančanina*, i evo još jedna knjiga, a napisao ju je Gil Polo.

- Ona Salamančaninova knjiga - odgovori župnik - neka se pridruži osuđennicima na dvorištu i neka im poveća broj, a ova od Gila Pola neka se čuva kao da je od samoga Apolona. Hajdemo dalje, kume, požurimo se, jer će se umračiti.

- Ovo je - reče brijač rasklapajući knjigu - *Deset knjiga o ljubavnoj sreći*, napisao Antonio di Lofraso, pjesnik sardinski.

- Tako mi reda koji sam primio - uzme govoriti župnik - otkad je Apolon Apolon i otkad su muze muze, a pjesnici pjesnici, još nije napisana tako šaljiva i vragometna knjiga; ipak je najbolja od knjiga toga pravca i najosebija od svih te vrste što su ikada na svijet izdane. Tko nju pročitao nije, neka zna da nikada nije zabavno štivo čitao. Dajte mi je, kume, jer mi je milije što sam nju našao nego da su mi poklonili reverendu od florentinske svile.

Skloni on knjigu s najvećim veseljem, a brijač nastavi:

- Ovo je dalje *Pastir od Iberije*, *Vile od Henaresa* i *Suzbijena Ijubomornost*.

- S tima ne možete inače - reći će župnik - nego ih predajte svjetovnoj vlasti gazdaričinoj, ali ne pitajte me zašto, jer ne bih nikada dokončao.

- Sada dolazi *Pastir Filidin*.

- Nije to pastir - odvrati župnik - nego najmudriji dvoranin: neka se uščuva kao dragocjen poklad.

- Ova velika knjiga što sada dolazi - reći će brijač - zove se *Blago izličitih pjesama*.

pa ih nema toliko - napomene župnik - bile bi vrednije. Ta knjiga eba da se protrijebi i pročisti od nekih prostota koje se u njoj zatječu „etu divotama. Neka se uščuva, jer pisac joj je prijatelj moj, a i zbog

štovanja prema slavnijim i uzvišenijim djelima što ih je on napisao. Ovo je - nastavi brijač - *Pjesnički zbornik Lopeza Maldonada*. I pisac te knjige - odgovori župnik - prisni mi je prijatelj. Stihovima

iz njegovih usta divi se svatko tko ih čuje; tolika je milina njegova glasa ojim ih pjeva, da očarava. Nešto je preopširan u svojim eklogama, ali o valja, ne dodijava nikada. Uščuvaj ga među izabranicima. Ali kakva je knjiga to do njega?

- *Galatea*, od Miguela de Cervantesa - odgovori brijač.

— Mnogo mi je već godina dobar prijatelj taj Cervantes i znam da je on vještiji nevoljama nego stihovima. Njegova je knjiga prilično dobro zamišljena, ali se on laća koječega a ne dokončava ništa. Moramo sačekati drugi dio, koji obećava; ako mu taj bolji bude, možda će steći cijelome djelu milost koja mu se sada uskraćuje. Međutim, dok se ne vidi, zadržite ga zaključana u svojoj kući.

- Drage volje, kume - odgovori brijač. - Evo još tri knjige, sve zajedno:

Araucana, od don Alonsa de Ercille, *Austriada*, od Juana Rufa, općinskog

dobavljača u Cordobi, i *Monsserrate* od Cristobala de Viruesa, pjesnika iz Valencije.

- Sve tri te knjige - reče župnik - najbolje su što su u herojskom stihu na španjolskom jeziku napisane, i mogu se mjeriti s najčuvanijim talijanskim djelima: neka se ušćuvaju kao najbogatiji pjesnički pokladi što ih ima Španjolska.

Umorio se župnik razgledajući knjige, te odredi neka sve druge knjige osjekom spale, ali brijač već rasklopio jednu, koja se zove *Suze Angelikine*.

- Ja bih suze isplakao - reče župnik kad je čuo naslov - da sam takvu knjigu vatri predao, jer pisac je njen bio jedan od najslavnijih pjesnika na svijetu, ne samo u Španjolskoj, a izvanredno mu je uspio prijevod nekih priča Ovidijevih. Sedma glava

O drugom pohodu našega čestitog viteza don Quijota od Manche.

Uto se uzviče don Quijote i progovori:

- Amo vas, amo, hrabri vitezovi! Ovdje vi pokažite snagu junačkih mišica, jer će vas dvorani nadjunačiti na megdanu!

Slete se na tu vik i halabuku i okane se pretraživanja drugih knjiga, koje su još preostale. Zato se misli da su nerazgledane i nenaslušane poginule u vatri:

Carolea, Lav od Spanije i Careva junačka djela, koja je opisao don Luis de Avila, a bila su bez sumnje među preostalim knjigama, no da ih je župnik opazio, ne bi ih valjda stigla onakva ljuta sudbina.⁵⁸ Kad oni stigoše don Quijotu, bio je on već ustao s postelje. Viče on svejednako, preklapa koješta, bode i mlati na sve strane, a budan je kao da nije nikada ni spavao. Obuhvate ga i silom svale na postelju, a kad se malo smirio, razvede on opet razgovor sa župnikom i reče:

- Zaista, gospodine nadbiskupe Turpine,⁵⁹ velika je sramota nama, koji se zovemo Dvanaest banova, što smo tako na laku ruku prepustili pobjedu na ovom turniru vitezovima dvoranima, unatoč tomu što smo mi vitezovi pustolovi u tri prijašnja dana dobili nagradu.⁶⁰

- Smirite se, gospodine i prijatelju - reći će župnik; - dat će Bog i sreća junačka, pa što se danas izgubilo, sutra će se vratiti. Zasad vi pazite samo na zdravlje, jer meni se čini da ste vi jamačno silno umorni, ako niste i ljuto ranjeni.

- Ranjen nisam - odgovori don Quijote - ali sam izubijan i sav izlomljen, o tom nema sumnje. Onaj me kopilan don Roldan izmlatio hrastovim stablom, a sve od same zavisti, jer vidi da sam mu ja jedini takmac u hrabrosti. Ali ne zvaao se ja Reinaldos od Montalbána ako mu ne odmastim čim budem ustao s postelje, usprkos svim njegovim čarolijama. No zasad mi dajte da ručam, jer znam da mi je to najpreče, a za osvetu ću se ja već pobrinuti.

Tjčine mu po volji i dadu mu jesti. Onda on opet zaspi, a oni se samo čude mahnitosti njegovoj.

„oći popali i sažeže gazdarica sve knjige koliko god ih bješe u dvorištu i u svojoj kući. S njima izgorješe jamačno i knjige koje bi vrijedile da budu sačuvane u vječnim arhivima. Ali im to nije dopustila vlastita sudbina i lijenost njihova

suca, te tako se na njima obistini riječ da za grešnika stradavaju katkad i pravednici.

Jedan od prvih lijekova kojim župnik i brijač stadoše sada viđati boljeticu svojega prijatelja bješe da zazidaše i zagradiše sobu u kojoj su bile knjige, da ih on ne nađe dok ustane jer kad bude uklonjen uzrok, prestat će možda i djelovanje, a oni će mu reći: neki je čarobnjak odnio, i knjige, i sobu, i sve u njoj. Tako oni brže-bolje učine. Nakon dva dana ustane don Quijote, i prvo mu bi da ode i pogleda svoje knjige. Kad ne nađe sobu gdje ju je ostavio, pođe je tražiti i odovud i odonud. Nađe gdje bi trebalo da budu vrata, pa ih napipa rukama, strijelja očima i ovamo i onamo, a ne govori ni riječi. Ali naposljetku, nakon prilična vremena, zapita gazdaricu gdje li je soba s njegovim knjigama. Gazdarica, koja već valjano bijaše upućena što će reći, odgovori mu:

- Kakvu to sobu vi tražite? Nema u kući više ni sobe ni knjiga, sve je odnio sam đavo glavom.

- Nije bio đavo - priklopi sinovica - nego nekakav čarobnjak koji je došao na oblaku one noći nakon dana kad ste vi krenuli odavde. Dojahao na nekoj zmiji, sjahao tu, ušao u sobu, i ne znam što je u sobi počinio, ali dómala izleti on kroz krov, a za njim ostade sva kuća zadimljena. Namjerile mi pogledati što je učinio, a ono ni knjigama ni sobi nema ni traga. Samo se toga dobro sjećamo i ja i gazdarica daje taj zlopaki starac, kad je odlazio, u sav glas rekao kako je od tajne mržnje na gospodara tih knjiga i te sobe počinio kući štetu koja će se kasnije vidjeti, i još je priklopio da se zove mudrac Muñatón.

- Rekao je valjda: Frestón - ispravi je don Quijote.

- Ne znam - odvrati gazdarica - je li rekao Frestón ili Fritón; samo je imenu na svršetku *ton*.

Tako je - reče don Quijote; - to je mudrac čarobnjak, ljut neprijatelj ^{Tno}i koji mene mrzi jer je po svojoj umještini i znanju dokučio da ću J^a jednom dok tomu kucne čas, zametnuti boj udvoj s vitezom koga on zaklanja i štiti, i da ću ga pobijediti, a on to ne može spriječiti. Zato je on na me nazuban i dodijava mi svakakvim smicalicama, koliko god može. : ⁰ neka pamti da nije moćan niti usprotiviti se, niti ukloniti se onomu stojenebo odredilo.- Tko sumnja o tom? - reći će sinovica. - Ali tko vas, gospodine striče, goni u te zadjevice? Zar nije bolje mirovati kod kuće i ne obilaziti po svijetu, tražeći nad kruhom pogaču i ne pazeći da onaj koji za tuđom vunom pode sam ostrižen kući dode?

- Oj sinovice moja - preuze don Quijote - kako si ti neupućena! Prije nego što će itko mene oštrici, zderat ću ja kožu i bradu iščupati svakomu ako mi dirne ma u dlačicu.

Ne htjedoše mu njih dvije ništa više odvrćati, jer vidješe da ga spopada jarost. Proboravi on tako dva tjedna kod kuće, sasvim miran, ničim ne odajući da kani ponoviti svoje prijašnje budalaštine. Za tih je dana razvodio srdačne razgovore sa svoja dva prijatelja, sa župnikom i brijačem, i dokazivao im kako su na svijetu nadasve potrebni skitnici vitezovi, a u njemu eto uskrsava skitničko viteštvo. Župnik mu je kadikad uzvraćao, onda opet popuštao, jer bez takvih

ustupaka ne bi mogao izići s njim nakraj. Za to vrijeme uze don Quijote pregovarati s jednim seljaninom, susjedom svojim, čestitim čovjekom ako se čestitim čovjekom može krstiti onaj koji je siromah, ali bez mnogo soli u glavi. Toliko mu je napokon nabio uši, toliko ga smotao, da je siromah seljanin odlučio krenuti s njim i služiti mu u konjušarskoj službi. Govorio mu don Quijote, među inim, neka se ne skanjuje mnogo, nego neka krene s njim, jer se može pružiti zgoda, dok trene okom, da predobije koji otok i njega tamo postavi za namjesnika. Na takva i slična obećanja ostavi Sancho Panza, jer tako se zvao taj seljanin, i ženu i djecu i najmi se susjedu za konjušara. Odmah se pobrine don Quijote da najami novaca. Nešto proda, nešto založi, a sve raspe budzašto, i tako smogne prilične novce. Opskrbi se okruglim štitom, koji je posudio u nekoga prijatelja, opravi svoj razbijeni šljem što god bolje može, i javi svojem konjušaru Sanchu dan i sat kada kani krenuti na put, da se opskrbi svime što misli da mu je prijeko potrebno, a osobito ga uputi neka ponese bisage. Sancho odgovori da će ponijeti, a nakan je povesti i svojega magarca, koji je jako valjan, jer on, seljanin pripoljac, i nije navičan mnogo pješački. Sto se tiče magarca, prigovori don Quijote malko, te uze premišljati hoće li mu pasti na pamet kakav skitnik vitez koji je vodio sa sobom perjanika na magarcu. No ne može se nijednomu dosjetiti. Uza sve to odluči neka Sancho povede magarca, te naumi pribaviti mu valjaniju jahaću životinju čim se sluči prigoda da otme konja prvomu neuljudnom vitezcu na koga naiđe. Opskrbi se košuljama i drugim čime može, kako ga je ono krčmar uputio, i kad je sve to učinio i posvršavao, niti se Panza oprosti s djecom i ženom, niti don Quijote s gazdaricom i sinovicom, nego oni izduhnu!

49

2 sela obnoć, ni od koga viđeni. Te noći odjašu tako daleko te su bili, Jcad se razdanilo, sigurni da ih susjedi iz sela neće stići, sve da poteknu ^{za} njima. j_aŠe Sancho Panza magarca kao patrijarh, sa svojim dvojačama i vinskim pjenom i sa silnom željom da već bude namjesnik onoga otoka što mu ga je gospodar obećao. Slučajno udari don Quijote onim istim putem i cestom kuda je krenuo na svojem prvom putu, to jest Montielskim poljem, ali sada putuje njime s manjom mrzovoljom nego prije, jer je rano jutro i zrake sunčane koso padaju na njih, te im ne dodijavaju. Uto će Sancho Panza gospodaru:

— Pazite, milostivi gospodaru skitnice viteže, da ne zaboravite onaj otok što ste mi obećali, jer ja ću znati vladati njime, koliko god velik bio. Don Quijote mu odgovori:

- Znaj i pamti, prijatelju Sancho Panza, starinskim je vitezovima bio svagda običaj svoje perjanike postavljati za namjesnike otocima ili kraljevinama koje predobivaju, a ja sam odlučio ne zatirati takav dobri običaj. Radiji sam još i natkriliti ga, jer su drevni vitezovi katkad, a možda i ponajviše, čekali da im perjanici ostare, pa kad ih se perjanici nasluže i namuču se loših dana i još gorih noći, davali su im titulu grofova, ili čak markiza kojega kraja ili pokrajine, bila ona nešto veća ili manja. Ali ako poživiš ti i poživim ja, lako se može dogoditi

da ne prođe ni tjedan i ja steknem takvu kraljevinu, uz koju, u prid, idu još i druge kraljevine, pa se sluči da u kojoj od njih budeš okrunjen za kralja. I nemoj se čuditi, jer ovakvim se vitezovima ukazuju zgode i prigode kakve nitko nije ni vidio ni zamislio, pa bih ti ja možda još mogao i više dati nego što ti obećavam.

- I tako - dočeka Sancho Panza - ako se ja, po kojem od tih čudesa što ih spominjete, zakraljim, onda će Juana Gutiérrez,⁶¹ ženica moja, postati kraljica, a moja djeca kraljevići.

- Pa tko sumnja o tom? - uvjerljivo će don Quijote.

Sumnjam ja - uzvratí Sancho Panza - jer ovako ja sudim: sve kad bi Bog odredio da kraljevine pljušte na zemlju, nijedna ne bi pala na glavu Mariji Gutiérrez.⁶² Znajte, gospodaru, ona za kraljicu ne vrijedi ni Prebijene pare; za groficu bi već bila zgodnija, ali i to uz Božju pomoć. Prepusti ti to, Sancho, Bogu - odvrati don Quijote - a Bog će već dati^{so} joj najviše dolikuje. Ali ne snizuj svoju želju toliko da bi se zadovoljio^{cl} m manjim nego da budeš namjesnik.

¹ neću, gospodaru - odgovori Sancho Panza - pogotovu kad imam^o vakva odlična gospodara, koji će znati što meni valja i što mogu dobiti. Osma glava *O dobroj sreći koja se junačkomu don Quijotu javila u strahovitoj i nezamislivoj pustolovini s vjetrenjačama, i o drugim događajima dostojnim sretnog spomena.* Uto ugledaju u polju trideset ili četrdeset vjetrenjača, a čim ih spazi don Quijote, reče on svojemu perjaniku:

- Dobra sreća upućuje naše pothvate na bolji put nego što bismo i pogodili poželjeti; jer evo vidiš, prijatelju Sancho Panza, pojavljuje se ondje trideset ili nešto više grdnih gorostasa, s kojima sam ja nakan zametnuti boj i svima im glave poskidati, a kad ih oplijenim, blagom ćemo se njihovim početi bogatiti. Jer častan je boj i velika služba Bogu, onakvu gadnu pasminu zbrisati zemlji s lica.

- Kakvi gorostasi? - u čudu će Sancho Panza.

- Oni što ih vidiš - objasni mu gospodar - oni s dugačkim rukama, koje će u nekojih biti od gotovo dvije milje.

- Pazite, gospodaru - odvrati mu Sancho Panza - ono što se ondje vidi nisu gorostasi, nego vjetrenjače, a što se čini da su ruke, to su krila, pa ih vjetar vitla da vrte kamen u mlinu.

- Jasno mi je - odgovori don Quijote - da nisi vj ešt ovakvim pustolovinama. Ono su gorostasi. A ako te strah, skloni se, pa se moli dok ja budem s njima bio ljut i nejednak boj.

Tako reče te obode ostrugama konja svojega Rocinanta, ne mareći što mu Sancho Panza dovikuje i kazuje da su ono na što on navaljuje uistinu vjetrenjače a nisu gorostasi. Ali je on tako tvrdo vjerovao da su gorostasi te nije ni čuo glas svojega perjanika Sancha, niti je vidio što su, premda im se već približio, nego se uzvikao u sav glas:

- Ne bježite, jadne kukavice, jer jedan jedini vitez navaljuje na vas! Uto zapuhne malo vjetar, a golema se krila stanu kretati. Kad to vidje don Quijote, progovori: Osma glava

5ve da se vi razmahujete sa više ruku nego gorostas Briarej,⁶³ meni ćete ogovarati!

Tako reče, preporučí se od svega srca vladarici svojoj Dulcineji, zamoli je za mu^{u 0V0}J P⁰g[“]biJi bude na pomoći, dobro se zakrili štitom, zataknu koplje^{e u} kariku na prsnom oklopu, potjera Rocinanta što ga noge nose, i iuri na prvu vjetrenjaču, koja stoji sprijeda; a kad on kopljem udari u jcrilo okrene vjetar krilo toliko žestoko da je razmrskao koplje, odigao i konja i viteza, pa ih izgruhane odbacio u polje. Doleti mu Sancho Panza upomoć koliko god mu magarac mogaše trčati, a kad stigne, razabere da se don Quijote ne može ni maknuti: tako je nastradao i on i Rocinante. _ Bože, pomози! - reče Sancho. - Zar ja vama, gospodaru, nisam govorio da dobro pazite što činite, jer to su vjetrenjače koje se na vjetru vrte, a tko ne vidi što su, valjda mu se i samom u glavi vrti. _ šuti, prijatelju Sancho - odgovori don Quijote - jer bojni su poslovi, više nego ikoji, izvrgnuti neprestanoj mijeni; pogotovu jer ja mislim, a istina je, da je onaj čarobnjak Frestón, koji mi je oteo sobu i knjige, pretvorio te gorostase u vjetrenjače samo da mi ugrabi slavu pobjede: toliko mi je on neprijatelj; ali na koncu, slabo će mu vrijediti čarolije protiv mojega valjanoga mača.

- Neka Bog učini kako može - dočeka Sancho Panza.

Pomogne mu da ustane i popne ga opet na Rocinanta, koji je na mrtvo ime izubijan. Razgovarajući o toj prigodi udare putem na klanac Lapice, jer ondje, veli don Quijote, ne može biti da se ne bi dogodile mnoge i različite pustolovine, budući da onuda mnogi svijet prolazi. Samo se jako rastužio što je skrhao koplje. Razglaba o tome s perjanikom svojim te veli:

- Sjećam se, čitao sam kako je španjolski vitez, po imenu Diego Pérez de Vargas, kad mu se u bitki slomio mač, otrgnuo sa hrasta tešku granu ili odvodnicu, te njome počinio onoga dana tolika junačka djela i pomlatio tolike Maure da mu ostade nadimak Machuca, to jest Mlátac; tako se od onoga dana sve do danas potomci njegovi zovu Vargas y Machuca.⁶⁴ Ovo sam ti pripovjedio zato što sam nakan od prvoga hrasta ili česvine na koju naidem otrgnuti granu, onakvu i baš isto onako valjanu kao što sam zamislio; pa sam voljan počiniti njome tolika junaštva da ćeš ti biti sretan¹ presretan što si vrijedan da ih gledaš i što si svjedok zgodama koje će se teško i vjerovati.

Sto Bog da! - reći će Sancho. - Ja sve vjerujem što vi velite. Ali osovite^e malko, jer meni se čini da ste se nakrivili, a to ste se valjda izgruhali kada ste se srušili. Istina je - odgovori don Quijote; - pa ako se ja ne tužim na bolove, to J^e stoga što skitnicima vitezovima ne dolikuje na ikakvu se ranu tužiti, sveda im se utroba kroz ranu istrese.

- Ako je tako, ni da bih riječi - odvrati Sancho - ali tako mi Boga, ja bih volio da biste se vi, gospodaru, potužili ako vas što zaboli. Sto se mene tiče, ja ću se potužiti čim me išta boljecne, samo ako nije s perjanicima isto onako kao sa skitnicima vitezovima, pa da se ni oni ne smiju tužiti. Don Quijote morade se nasmijati neukosti svojega perjanika, te mu objavi da mu je slobodno tužiti se

kako i kada želi, po volji ili preko volje, jer on sve dosad nije ništa protivno čitao u viteškim zakonima.

Sancho mu napomene neka smisli da je vrijeme jelu. Gospodar mu odvrati da još nije gladan, a on neka jede ako hoće. Nakon toga dopuštenja namjesti se Sancho na svojem magarcu, te je vadeći iz bisaga što je u njih bio natrpao i jedući jahao za gospodarom, a počesto i potezao vina iz mješine s tolikom slašću da bi mu zavidio najveći sladokusac krčmar u Málagi. Tako on jaše, gucka gutljaj za gutljajem, i ne sjeća se više nikakvih obećanja gospodarovih, pa i ne smatra ni za kakvu muku, nego za odmor, obilaziti za pustolovinama, kako god opasne bile. Naposljetku, tu noć prenoće oni pod drvećem, te od jednoga drveta otrgne don Quijote suhu granu, koja mu može nekako poslužiti mjesto koplja, i natakne na nju željezni šiljak, skinut sa skrhanog koplja. Cijele te noći nije don Quijote spavao, nego je premišljao o svojoj vladarici Dulcineji, da bude po onom što je čitao u svojim knjigama, kako su vitezovi bez sna provodili mnoge noći po šumama i pustolinama zabavljeni mislima na odabranice svoga srca. Ali nije tako proveo noć Sancho Panza, jer on je ljudski napunio želudac, no nije ga napunio vodom od cikorije, pa je cijelu noć prespavao. A da ga nije zovnuo gospodar, ne bi ga probudile ni zrake sunčane što mu sinuse u lice, niti bezbrojne ptice što pjesmom radosno pozdravljaju svanuće novoga dana. Kad ustade, gutnu još iz mješine i opazi da se nešto sploštila od sinoć, te mu se ražalosti srce, jer mu se čini da ne udara putem na kojem će moći naskoro doskočiti toj nestašici. Don Quijote ne htjede doručkovati, jer se, kako rekosmo, hranio slatkim uspomenama. Nastave put u klanac Lapice, kamo su i udarili, te ga oko trećeg sata po svanuću ugledaju.

- Ovdje, Sancho Panza - reče don Quijote, kad je uočio klanac - možemo do lakata zamočiti ruke u ono što zovu pustolovinama. Ali pamti: sve da me ugledaš u najljućoj pogibiji ovoga svijeta, ne smiješ se laćati mača da me braniš, osim ako vidiš da su oni koji me napadaju prost svijet i fukara, jer u takvu mi slučaju smiješ upomoć priskočiti. No ako su vitezovi, nije tebi, dokle god nisi ovitežen, nipošto dopušteno ni dano da mi pomažeš.

- Da znate, gospodaru - odgovori Sancho - ja ću vas u tome valjano poslušati, pogotovu jer sam ja miran čovjek i ne marim petljati se u kavge i njeve. Ali opet istina je: ako uzmoram braniti sebe, neću ja mnogo ¹ 7Íti na te zakone, jer i Božji i ljudski zakoni dopuštaju svakomu da se brani ako mu tko našao čini. jJi ja to ne poričem - reče don Quijote - no ti moraš susprezati svoju rirodnu žestinu, pa mi ne smiješ pomagati protiv vitezova. ja i velim - odgovori Sancho - da ću tu naredbu sveto obdržavati, Icaošto i nedjelju.

Dok su oni tako razglabali, pojave se na putu dva fratra reda Svetoga genedikta, na dva dromedara: jer nisu im manje mazge na kojima jašu. Imaju oni zaštitne naočari i suncobrane. Za njima se vozi kočija, koju prati četir-pet konjanika, a za njom pješače dva mazgarska momka. U kočiji se vozi, kako se kasnije doznalo, neka gospoda iz Vizcaye, a putuje u Sevilju svojem mužu, koji će preko mora

sa osobito časnom zadaćom. Fratri slučajno idu istim putem, ali ne putuju s njom. Cim ih opazi don Quijote, progovori on svojem perjaniku:

- Ili se ja varam, ili će ovo biti najslavnija pustolovina koja se ikada dogodila, jer one crne spodobе što dolaze jamačno su, i bez sumnje jesu, čarobnjaci koji su oteli neku princezu i voze je u toj kočiji. Moram dakle svom silom svojom doskočiti toj krivici.

- Gore će ovo biti nego vjetrenjače - reče Sancho. - Pazite, gospodaru: to su fratri Svetoga Benedikta, a u kočiji je valjda svijet koji je za putom. Pazite što vam velim, i razmislite što činite, da vas opet vrag ne zavara.

- Rekao sam ti već, Sancho - odgovori don Quijote - da ti slabo razumiješ što su pustolovine. Istina je što ja velim, i odmah ćeš vidjeti.

Tako reče, pa pojuri i stade nasred puta, a kad mu se oni približiše, te mu se učini da će ga čuti što im veli, viknu u sav glas:

- Oj vi đavolji ljudi neljudi, da ste ovoga trena pustili uzvišene princeze koje nasilu vozite u toj kočiji; ako pak nećete, znajte, odmah ćete poginuti, da okajete zlodjela svoj!

Trgnu fratri uzde, te se čudom začude i spodobi don Quijotovo i njegovim nječima, a onda mu odgovore:

Gospodine viteže, nismo mi ni đavolji ni neljudi, nego smo redovnici Svetoga Benedikta i idemo svojim putem, te ne znamo voze li se ili ne voze kakve otete princeze u toj kočiji.

"" Meni se vi riječima nećete umiliti, jer već znam tko ste, vi nevjere i "ištarije! - odvrati don Quijote.

I "e čekajući više odgovora, obode on Rocinanta, uperi koplje i poleti na prvoga fratra s tolikim bijesom i srčanošću, te da se fratar nije brže bacio^s mazge na zemlju, bio bi ga on odande u zao čas strovalio i ljuto ranio,^a možda i sa životom rastavio. Kad drugi fratar vidje što onaj čini odnjegova druga, obode on svoju valjanu mazgu nogama u slabine, te poju^r niz polje brže od vjetra.

Sancho Panza, kad vidje fratra na zemlji, sjaše žurno s magarića, zaokupj fratra i stane mu skidati haljine. Uto stignu fratarski momci i zapitaju ga^a zašto svlači fratra. Sancho im odgovori da mu to pripada po zakonu kao plijen od boja u kojem je njegov gospodar don Quijote pobijedio. Momci koji nisu znali za šalu niti su razumjeli ono o plijenu i boju, kad vide da je don Quijote već odmaknuo te razgovara s onima u kočiji, navale na Sancha, obore ga na zemlju, iščupaju mu svu bradu, iscakaju ga i dobro izmlave, pa ga ostave onako izvaljena na zemlji, bez daha i bez svijesti. A fratar ni časa ne počasi, nego sav zaplašen i zastrašen, i blijeda lica, skoči brže na mazgu, pa kad je uzjahao, potjera za svojim drugom koji je podalje odande izgledao i čekao kako će se ta strahota završiti. Ne htjednu njih dvojica sačekati konac te nevolje koja se započela, nego nastave svoj put, krsteći se više nego da im je vrag za leđima.

Don Quijote je, kako rekosmo, razgovarao s gospodom u kočiji, te joj kazivao:

- Vaša krasota, gospodo, neka čini od svoje osobe što god ju je volja, jer ova je moja junačka ruka već na zemlju oborila bahatost vaših otimača. I da se ne

mučite dok biste doznali ime svojega izbavitelja, znajte da se ja zovem don Quijote od Manche, skitnik vitez i sužanj neprispodobive i krasne gospođe Dulcineje od Tobosa. A za nagradu dobrom djelu koje sam vam iskazao, ne iziskujem ništa drugo nego da se vratite u Toboso, pa da se javite onoj gospođi i njoj reknete što sam ja za vaše oslobođenje počinio. Sve to što je don Quijote govorio slušao jedan od onih konjušara koji prate kočiju, a taj bijaše Viskajac. Kad on vidje da don Quijote ne kani propustiti kočiju, nego još veli da se odmah mora vratiti u Toboso, poletje on na don Quijota, navali na njega kopljem i reče mu lošim jezikom kastiljskim i još lošijim viskajskim:⁶⁵

- Odlazi, viteže, da ne biti zla; tako mi Boga koji me stvorio, ne bio ja Viskajac, koji jesam, ako te ne ubijem, ne ostavila ti kočiju.

Don Quijote razabere valjano što mu veli, te mu sasvim mirno odbesjedi:

- Da si ti vitez, kao što nisi, ja bih tebe, ropska dušo, već kaznio za tvoju ludoriju i drzovitost.

Uzvrati mu Viskajac:

- Ja ne biti vitez? Kunem se Bogom da ti lažeš koliko god si zinuo. Ded odbaci koplje i potegni mač, pa ti vidjeti tko je mačji kašalj. Viskajac na kopnu, plemić na moru, plemić dovraga, a ti lažeš ako si nakan drugačije reći. *¿fiah* ćeš vidjeti, veli Agrajes⁶⁶ - odgovori don Quijote, pa baci koplje zerrJj^{uc} trgne ^mač, nadjene na ruku štit i navali na Viskajca, voljan da ¹¹³ ^sa životom rastavi.

kaiac je bio na lošoj, najmljenoj mazgi, u koju se ne može pouzdati, kad vidje don Quijota da mu onako prilazi, htjede sjahati, ali jedva ^{tf} dospio da samo trgne mač. No nasreću bješe blizu kočije, te odande rabi jastuk, koji mu posluži mjesto štita, i njih se dvojica sudare kao [¿]va krvna neprijatelja. Drugi ih htjedoše umiriti, ali ne mogoše, jer im Viskajac odvrati svojim nesklapnim govorom da će on, ako ga ne puste da dokrajči boj, pobiti i gospodaricu i sve njih koji ga priječe. Gospodarica u kočiji, začuđena i uprepaštena onim što gleda, naredi kočijašu neka odande pritjera malko ustranu, da bi iz daljine motrila ljuti boj. U tom boju Viskajac čestito mazne don Quijota preko štita po ramenu, i bio bi ga rasjekao sve do pasa, da se nije zakrilio. Kad je don Quijote stekao takav grdan zvizgac, zaviče on iza glasa: _ Oj vladarke duše moje, Dulcinea, cvijete krasotel Priteci upomoć ovomu svojem vitezu koji je, da udovolji tebi dičnoj, zametnuo ovaj ljuti boj!

Tako reče, pa zgrabi mač, valjano se zakri štitom i kao strijela srnu na Viskajca, jer je odlučio da jednim udarom dokonča sve, kako sreća dade. Viskajac, kad ga vidje gdje navaljuje na njega, razabra mu po nasrtljivosti da je srčan, te odluči učiniti isto onako kao i don Quijote. Tako se on dobro zakrije jastukom i pričekava ga, ali mazgu nije mogao krenuti ni amo ni tamo, jer je bila umorna i nenavikla na takve ludosti, pa ona nikud ni makac. Udario dakle, kako rekosmo, don Quijote na opreznoga Viskajca i zamahnuo mačem, nakan da ga prepolovi, a Viskajac ga pričekuje isto tako uzdignuta mača i zakriven svojim jastukom. Svi pak okolo ginu od straha i izgledaju kakvi će biti ti silni udari kojima oni jedan drugome prijete. A gospođa u kočiji i njene sluškinje zavjetuju se s tisuću

zavjeta i žrtava svim svetačkim slikama i Božjim hramovima u Španjolskoj, da im B^og izbavi konjušara i njih same iz tolike opasnosti u koju zapadoše. Ali sve to bješe ututanj, jer u taj mah i čas pisac ove historije prekida ^{ta}J boj, ispričavajući se da o junačkim djelima don Quijotovim ništa više ^{mi}Je našao zapisano, osim onog što je već ispriповijedao. No drugi pisac ^{ov}oga djela nije bio voljan povjerovati da bi ovako znamenita kronika ^mogla biti gurnuta u zaborav i da bi bistre glave manchanske mogle biti

^ao neradoznale te se u njihovim arhivima ili registraturama ne bi zatekli y^V“ ^sPisi koji pišu o tome slavlном vitez. Ovako dakle misleći, nije onuo nadom da će pronaći konac te napete priče, pa se taj konac uz

°zju pomoć i našao, kako će se u nastavku pripovjediti. ⁶⁷Don Quijote

Deveta glava

u kojoj se završava i dokončava začudni boj hrabrog Viskajca s junačkim Manchancem.

U prošlom smo dijelu ove historije ostavili srčanoga Viskajca čuvenoga don Cjujota kako se razmahnuše golim mačevima da odval dva strahovita udarca, i to takva da bi njima, kad bi valjano pogodili u najmanju ruku jedan drugoga od glave do pete rasjekli i prepolovi i kao mroganje raskolili. Ali u taj mah zastaje i presijeca se ova soč historija, a pisac nam njezin ne kazuje gdje bi se moglo naći št nedostaje.

To me razjadilo, te mi se dobra volja što sam pročitao ono mal prometnula u mrzovolju kad sam razmislio kakva će biti tegob pronaći ono što po mojem sudu nedostaje ovoj zabavnoj priči. N može, pomislih, nikako biti i sasvim bi neobično bilo da takav česti vitez nije imao kakva kroničara koji bi se latio posla da opiše njegov neviđena junačka djela, jer to nije nedostajalo nijednom od skitnik vitezova o kojima svijet priča da kreću na pustolovine. ⁶⁸ Svaki je o njih imao po jednoga ili po dva vješta kroničara koji im nisu sam crtali djela nego su im opisivali i najsitnije misli i djetinjarije, koliko god tajne bile. I ne može biti da bi ovakav čestit vitez toliko nesreta" bio te ne bi imao ono što su napretek imali Platir i drugi takvi. ⁶⁹ Zat nisam nizašto povjerovao da bi ovako izvrsna historija mogla ostat krnja i sakata, nego sam to u grijeh upisivao zlokobnomu vremenu koje sve proždire i ništi, pa je sakrilo ili uništilo i njezin nastavak. U drugu ruku čini mi se: kad se među vitezovim knjigama nađoše takve nove knjige kao što je *Suzbijena Ijubomornost i Vile i pastiri od Henaresa*, jamačno je i njegova historija nova, pa sve ako ona nije zapisana, valjda živi u pameti svijetu u njegovu selu i susjednim selima uokolo. Ta me misao bunila, a i budila mi želju da pravo i istinskiDeveta glava

Jnzn^{ani} ---- -r-J----

Quij^{ota} ^{OC} anche, ^{sunca} i ugleda manchanskom viteštvu, prvoga

Ej

ičkog viteštva, da osvećuje krivice, da priskakuje udovicama u
-, u naše doba, u ovako zlosretno vrijeme, daje na muku i službu
m sav život i čudesna djela našega čuvenoga Španjolca don

i

^Srn^oći d^a zakriljuje djevice, i to one koje su na konjima, s bičem u P^o, cijelim svojim djevičanstvom na sebi, jahale s gore na goru i doline u dolinu; pa ako se ne bi dogodilo da ih koji nitkov ili koji ^Izostak sa sjekirom i kukuljicom, ili koji strahoviti gorostas siluje, bivalo je nekada takvih djevica koje bi osamdeset godina proživjele i nijedan dan ne bi provele pod krovom, pa bi i na smrti bile još tako neoskvrnjene kao i mati koja ih je rodila.⁷⁰ Zato velim da je s ovih i mnogih drugih razloga naš vrli don Quijote zavrijedio trajnu i vječitu hvalu, a ni meni se ne smije uskratiti hvala za trud i mar što sam potražio konac ove historije; ali da mi nije bio na pomoći Bog, slučaj i sreća, znam da bi svijet ostao bez zabave i naslade koju će poldrug sata uživati pozorni čitatelj. A pronašao sam nastavak evo ovako: Jednoga dana, kad sam se našao u Alcani⁷¹ u Toledu, ponudi jedan dječak nekomu trgovcu svilom na prodaju ispisane bilježnice i stare papire. Kako je moja strast da sve čitam, pa bio to i zgužvan papir s ulice, uzmem ja, naveden prirodnom svojom sklonošću, jednu od onih bilježnica što ih dječak nudi, te razaberem da su arapska pismena. Poznao sam ih doduše, ali pročitati ih nisam znao, te pođem razgledati neće li se ondje naći kakav Maur koji zna i španjolski i arapski,⁷² da mi ih pročita. Nije mi bilo teško naći takva tumača, pa da sam tražio i za koji bolji i stariji jezik,⁷³ bio bih ga našao. Našao mi se dakle tumač, te kad mu ja rekoh što želim i dadoh mu u ruke jednu bilježnicu, rasklopi je on u sredini, malo pročita i prasnu u smijeh. Zapitah ga čemu se smije, a on mi odgovori da se smije nečemu što je na rubu pribilježeno. Rekoh mu neka i meni pročita, a on će mi, sveudilj se smijući:

Na rubu piše, kako rekoh, ovo: Ta Dulcinea od Tobosa, koja se toliko spominje u ovoj bilježnici, vele da je znala usoljivati svinjetinu bolje negoli ikoja druga žena u Manchi.“

Kad začujem da se spominje Dulcinea od Tobosa, trgnem se i znenadim, jer sam odmah pomislio da će u ovim bilješkama biti historija don Quijotova. Zato navalim na njega neka mi pročita naslov, ^a on me posluša te mi ga odmah prevede s arapskog na španjolski i ^reče da piše ovako: *Historija don Quijota od Manche, napisao Cide Jamete Benengeli, povjesničar arapski.*⁷⁴ Moradoh se jako suspregnuti ^a prikrijem zadovoljstvo koje me zaokupilo kad sam začuo naslov. Pretekнем dakle svilara, te kupim od dječaka sve papire i bilježni za pol reala, ali da je bio pametan i naslutio koliko želim te papi, mogao je zacijeniti mi te uzeti više od šest reala. Odem odmah Maurom preko dvorišta stolne crkve i zamolim ga neka mi prevede kastiljski jezik što god piše o don Quijotu, i neka ništa ne ispušta i domeće, a ja ću mu platiti što bude zaiskao. On se zadovolji sa dvij *arrobe* sušaka⁷⁵ i sa dvije *faneg*e pšenice, te mi obeća da će preve-valjano i vjerno i što brže. No ja, da posao ubrzam i da ne ispusti iz ruku onakav dobar nalazak, odvedem njega svojoj kući, ondje m; on za malo više od poldrug mjeseca prevede sve, evo ovako kako ja priopćujem.

U prvoj je bilježnici bio i vjeran crtež don Quijotova boja s Viskajcem te njih dvojica stoje baš onako kako kronika pripovijeda: digli mačeve I jedan se

zakriliio štitom, drugi jastukom, a Viskajčeva je mazga tako živo naslikana te na strelomet razabireš da je najmljena. Viskajcu piše I do nogu: *Don Sancho de Azpeitia*, kako mu je jamačno bilo ime, a dol nogu Rocinantovih opet: *Don Quijote*. Rocinante je bio divno prikazan, I tako dugačak i otegnut, tako mršav i upao, s takvom kičmenjačoml i tako naskroz sušičav te se jasno vidi kako mu je mudro i zgodnoj nadjenuto ime Rocinante. Do njega je Sancho Panza, koji drži nal povodcu svojega magarca, a njemu do nogu opet ovaj napis: *Sancho Zancas*, valjda zato što je imao, kako slika kazuje, golemu trbušinu a nizak rast i tanke noge, pa mu je po tom nadjenuto ime Panza i I Zancas, i s ovim se dvama nadimcima spominje on nekoliko puta u I ovoj historiji.⁷⁶ Trebalo bi da spomenem još neke sitnice, ali su sve one i manje važne i ne pripomažu ništa da se pripovijest istinitijom prikaže, jer nijedna pripovijest nije loša, samo ako je istinita. Ako se ovoj pripovijesti može ikoliko prigovoriti što se tiče istinitosti, bilo bi jedino to što joj je pisac Arapin, a ljudima iz toga naroda prirodno je da budu lažljivci. No baš zato što su oni toliki neprijatelji nama, prije bi se moglo pomisliti da je on u pripovijesti izostavljao negoli dometao. Tako se meni i čini, jer kad mu bijaše prigoda da se raspiše hvaleći ovako čestita viteza, on kao da namjerice šuti. Loše je to, i još lošije smišljeno, jer povjesničari treba i dužni su da budu točni, istiniti i bez strasti. Ni interes ni strah, ni mržnja ni ljubav ne smije ih skrenuti sa staze vrline, kojoj je mati povijest, suparnica vremena, čuvarica djelá i radova, svjedokinja prošlosti, primjer i učiteljica sadašnjosti, savjetnica budućnosti. Znam da će se u ovo pripovijesti naći sve što se od najsočnije pripovijesti željeti može: a ako bi što nedostajalo, mislim da će krivlji biti onaj pas⁷⁷ pisac negodogađaj. Nastavak se dakle, po prijevodu, započinje ovako: *⁵fA* obadva junačka i ljuta borca trgoše i uvis digoše oštre mačeve, ilo se da prijete nebu, zemlji i paklu: takva im bješe srčanost i j“anje- A prvi je udar bio od ruke bijesnoga Viskajca i odvaljen s likom snagom i tolikom jarošću, te da se nije mač putem zaokrenuo, ¹⁰ bi jedan udar bio dovoljan da dokonča ljutu borbu i sve pustolovine našega viteza. No dobra sudbina, koja je njega čuvala za veća djela, okrenu mač protivnikov tako da ga je doduše pogodio po lijevom ramenu, ali mu samo toliko naudio što mu je svu lijevu stranu razoružao, jer mu je usput odbio velik komad šljema i polovicu uha, pa mu sve to na strašnu nevolju njegovu sleti na zemlju i on jadnik nastrada.

Bože mili, tko bi sada znao opisati bijes što planu u srcu našega Manchanca kad je vidio da je ovako izmrcvaren! Velim jedino, toliko se razbjjesnio da se nanovo digao u stremenu, obadvjema rukama prihvatio jače mač i tako ljuto navalio na Viskajca, te njega, iako je bio dobro zaklonjen, odalamio po jastuku i po glavi s tolikom silinom kao da se gora svalila na nj. Poteče mu krv na nosnice, na usta i na uši, a on se usколеba na mazgi kao da će pasti, pa bi i pao da nije mazgu ogrlio oko vrata. Ali noge mu ispadnu iz stremena i on ispusti vrat svoje mazge, a ona, poplašena strahovitim udarom, poletje niz polje i nakon nekoliko se skokova strovali s gospodarom na zemlju. Don Quijote mirne ga duše gledao, te kad vidje da je pao, skoči s konja, pojuri brže k njemu, uperi mu šiljak svojega

mača među oči i reče mu neka se preda, jer će mu inače odrubiti glavu. Viskajac je toliko uprepašten bio da nije mogao ni riječi uzvratiti, pa kako su se don Quijotu zamaglile oči, zlo bi se onomu pisalo da gospođe u kočiji, koje su dotle pokunjene gledale tučnjavu, ne pridóše našem vitezu i ne uzeše ga preklinjati neka im iskaže milost i dobrotu te pokloni život konjušaru njihovu. A don Quijote im odgovori ponosito i dostojanstveno:

Svakako, krasne gospođe; veoma sam rad učiniti što me molite, ali samo uz uvjet i pogodbu, to jest: ovaj mi vitez mora obećati da će otići ^u selo Toboso i javiti se od mene neprispodobivoj gospođi Dulcineji, a ^{ona ne}ka čini od njega što ju volja.

^aPlašene i očajne gospođe ne uzeše raspredati što to don Quijote traži, i ne zapitaše tko je Dulcinea, nego obećaše da će konjušar učiniti ^{sve} što god mu on naređuje.

Jerujem vašoj riječi, te mu neću ništa više nažao učiniti, premda ^{je}Još kako zaslužio. Deseta glava

O ugodnim razgovorima koje su razveli don Quijote i njegov perjanik Sancho Panza.

Sancho Panza, koga su fratarski momci prilično izmlatili, bijaše dotle usta te je pozorno motrio boj svojega gospodara don Quijota i molio se Bo neka bude milostiv i dade mu pobjedu, pa da u boju stekne koji otok njega ondje postavi za namjesnika, kao što mu je obećao. A kad vidje da kavga dokončana i gospodar će mu opet zajahati Rocinanta, priđe on da pridrži stremen, pa dok još nije don Quijote uzjahao, pade on pred njim koljena, zgrabi mu ruku, poljubi je i reče.

- Gospodaru moj don Quijote, budite milostivi i dajte mi vlast nad otoko koji ste u ovoj žestokoj tučnjavi stekli, jer koliko god velik taj otok bio, meni ima snage, te ću znati vladati njime isto onako kao i svatko drugi k je vladao otocima na svijetu.

Na te mu riječi odgovori don Quijote:

- Pamti, brate Sancho, da ova i ovakve pustolovine nisu pustolovine otocima, nego pustolovine na raskrižjima, u kojima ne stječeš ništa drugo nego da ti razmecaju glavu ili odbiju uho. Strpi se, jer će još biti pustolovina, gdje ću te moći učiniti ne samo namjesnikom nego i čim većim. Sancho mu jako zahvali, poljubi mu još jedanput ruku i rogalj željezne košulje njegove, te ga popne na Rocinanta, a on zajaše svojega magarca i krene za gospodarom, koji je oštrim kasom potjerao u obližnju šumu, ne opraštajući se i ne govoreći više s onima u kočiji. Tjera za njim Sancho koliko god mu magarac može kaskati. Ali Rocinante povitlao tako da je Sancho zaostao i morao doviknuti gospodaru neka ga priček. Posluš ^a don Quijote i pritegne Rocinantu uzde, dok mu ne stiže umorni perjanik-A kad on stiže, progovori:

- Čini mi se, gospodar, da ne bi zgorega bilo kad bismo se mi sklonili ^u koju crkvu, jer koliko ste vi izmrcvarili onoga s kojim ste boj bili, ne bi bil^o ^o da ^{to} bude prijavljeno Svetom bratstvu ⁷⁸ i da nas oni zatvore. Jer ako ^zgrabe, tako mi vjere, naznojit ćemo se svojski ⁷⁹ dok se iz zatvora ne

"lobeljan"¹⁰ -

¹ guji _ odvrati don Quijote. - Jesi li ti ikada vidio ili čitao da su ma kojega Icitnika viteza potegnuli pred sud, ma koliko ubojstava počinio? ^s jvje znam ja što je neprijateljstvo⁸⁰ - odvrati Sancho - i nisam se, otkad živim, ni s kim sneprijateljio. Znam jedino da Sveto bratstvo pazi na one koji se po polju tuku, a za drugo ne marim.

Onda ne tari glavu, prijatelju - dočeka don Quijote - jer ću ja tebe iščupati iz ruku kaldejskih, pa kako ne bih iz ruku Svetoga bratstva. A ded reci, tako ti života, jesi li ti na svoj zemlji, koliko god je otkrivena, vidio hrabrijega viteza od mene? Jesi li ikad čitao o ijednom koji ima ili je imao veću srčanost u napadanju, veću snagu u ustrajnosti, veću vještinu u udaranju, ili veću hitroću u obaranju?

_ Da istinu rekнем - uzvrati Sancho - nisam ja nikada ništa čitao, jer ja ne znam ni čitati ni pisati. Ali bih se smio okladiti da nisam, otkad živim, služio srčanijega gospodara nego što ste vi, pa dao Bog da ta srčanost ne bude naplaćena onako kako sam rekao, to jest zatvorom. Samo vas molim da se vi počnete liječiti, jer vam silna krv curi iz rane, a ja sam u dvojačama ponio svilca i malko bijeloga melema.

- Sve bi to bilo suvišno - reče don Quijote - da sam se sjetio pa zgotovio bočicu Fierabrásova melema, jer bismo jednom kapi toga balzama prištedjeli i vrijeme i lijekove.⁸¹

- Kakva je to bočica, kakav melem? - zapita Sancho Panza.

- To je melem - odvrati don Quijote - kojemu recept znam napamet, a s njime se ne moraš bojati smrti niti misliti da ćeš od ikoje rane umrijeti. Dok ti ga dakle zgotovim i dadem, ti onda, ako budeš vidio da me u kojem boju posred tijela prepolove, kako se često zna dogoditi, uzmi onaj dio mojega tijela koji je pao na zemlju, i dok se još krv nije stinula, jako ga smotreno namjesti na drugu polovicu koja je ostala na sedlu: samo moraš paziti da obadva dijela nadlaku valjano sastaviš. Onda ćeš mi dati da gutnem samo dva gutljaja spomenutoga melema, i vidjet ćeš da sam opet čitaviji od jabuke.

Ako je tako - reče Panza - ja se ovoga časa odričem onoga obećanoga otoka i ne tražim za mnogu i valjanu svoju službu nikakve druge plaće nego

^a meni, gospodaru, date recept toga čudesnoga melema, od kojega bi,

^{Su} dim ja, unca svagdje na svijetu vrijedila više od dva reala, i onda meni ne

^{Da} ništa više da poživim u poštenju i u miru. Samo bih volio odmah znati

^e Jj ^{Ve} lik trošak kad se priređuje.

^a manje od tri reala možeš zgotoviti nekoliko oka - odgovori don Quijote. - Bože mili! - odvrati Sancho - što se vi onda skanjujete, gospodaru, da načinite i mene da naučite?

- Šuti, prijatelju - odgovori don Quijote - jer ja sam nakan i veće tajne teL naučiti i veća ti dobročinstva iskazati. Ali sada ded da se liječimo, jer rtj uho boli gore nego što mi je po volji.

Sancho izvadi iz bisaga svilac i melem. No kad don Quijote opazi kako mj je šljem razbijen, gotovo da pobjesni, te položi ruku na mač, podiže oči i još nebu i reče:

- Kunem se Stvoriteljem svega na svijetu i zaklinjem u sva četiri Evanđelja gdje su najopširnije napisana,⁸² da ću živjeti onakvim životom kakvim je živio veliki markiz od Mantove kad se zakleo da će osvetiti smrt svojeg sinovca Baldovina, to jest da neće jesti kruha sa stolnjaka, ni sa ženom s sladiti, i još koješta drugo, što sam pozaboravljao, ali neka je i to rečeno, sve donde dok se dokraja ne osvetim onomu koji me ovako ljuto obružio. Kad to čuje Sancho, reći će mu:

- Sjetite se, gospodaru don Quijote: ako vitez Viskajac bude izvršio ono što ste mu naredili, te ode i javi se gospodarici Dulcineji od Tobosa, izvršio je već što je morao, i ne zaslužuje još i drugu kaznu ako ne počinu drugo zlo.

- Jako si to dobro rekao - odgovori don Quijote - te ja poričem svoju zakletvu, ukoliko se tiče nove osvete; ali ponavljam i potvrđujem da ću živjeti onakvim životom kako rekoh, dokle god nasilu ne otmem kojemu vitez u šljem poput moga i baš isto tako dobar. I nemoj misliti, Sancho, da ja ovo govorim uvjetar, jer znam dobro za kim se povodim, budući da se ovako doslovce dogodilo sa šljemom Mambrinovima pa ga je skupo platio Sacripante.⁸³

- Dobijesa, gospodaru, takve zakletve - uzvratu Sancho - jer te zakletve mnogo smetaju spasu duše i velika su šteta savjesti. Jer ako nije tako, recite mi sada, što ćemo ako prođu možda dani i dani a mi ne skobimo nikakva čovjeka sa šljemom? Zar da se onda obdržava zakletva, uza sve te nezgode i neprimice, kao što su: spavati u haljinama, ne spavati pod krovom, i tisuću ovakvih pokora što su u zakletvi onoga staroga luđaka markiza od Mantove, koju vi, gospodaru, hoćete obnoviti? Evo dobro vidite da po ovim putovima ne prolaze oružani ljudi, nego mazgari i vozari, a oni ne samo što ne nose šljemove, nego valjda nisu, otkad žive, nikada ni čuli da ima šljemova.

- U tome se ti varaš - odvratu don Quijote - jer nećemo proći po ovim raskrižjima ni dva sata, pa ćemo više oružanih ljudi vidjeti nego što ih krenulo na Albracu da predobiju krasnu Angélicu.⁸⁴

- Dobro onda, neka bude! - reče Sancho. - Bog dao da nam se posreći i ■ već stigne vrijeme kada ćemo predobiti onaj otok što me toliko muke staje pa sve ako ja odmah umro. kao sam ti već, Sancho, o tome ne vodi brigu; jer ako nam se izmakne " c ima još kraljevina Danska ili kraljevina Sobradisa,⁸⁵ koje će ti biti ^{0to}odne kao prsten na prst, i još više, jer te su kraljevine na kopnu, pa ćeš zadovoljniji. Ali o tom ćemo kad bude vrijeme, a sada pogledaj ima li u bisagama, da pojedemo, a onda ćemo odmah potražiti koji dvor, da Stenoćimo i da priredimo melem o kojem sam ti govorio, jer ti se kunem ^{1o}gom da me uho jako boli. gvo imam glavicu crna luka, mrvičak sira i ne znam koliko kora kruha, reče Sancho; - ali to nije hrana koja dolikuje takvu junačkom vitez u kakav ste vi, gospodaru.

_ Kako ti to slabo razumiješ! - odgovori don Quijote. - Znaj, Sancho, skitnicima vitezovima dika je ako po mjesec dana nikakvo jelo ne okuse, a kad jedu, jedu

ono što im se baš nađe. To bi ti znao da si čitao tolike kronike kolike sam ja pročitao. Jer iako ima sva sila tih povijesti, ni u jednoj nisam čitao da bi skitnici vitezovi jeli, osim ako im se slučajno pruži zgoda ili ako im bude priređena sjajna gozba, a inače su oni provodili dane ponajviše bez ičega. Zna se doduše da nisu mogli živjeti a da ne jedu i ne namiruju druge prirodne potrebe, jer su uistinu bili ljudi kao i mi, ali se ipak mora znati da su gotovo svega života obilazili šumama i pustošima bez kuhara, i hranili se ponajviše seljačkom hranom, ovakvom kakvom i ti mene sada nudiš. Zato ti, prijatelju Sancho, ne tari glavu što meni godi, i ne nastoj svijet preobnoviti ni skitničko viteštvo skrenuti od njegovih običaja.

- Oprostite, gospodaru - odvrati Sancho. - Ja ne znam ni čitati ni pisati, kako sam vam već rekao, pa zato i ne znam nisam li se ogriješio o pravila viteškog reda. Ali ću ja odsad trpati u dvojače svakakvih suhih plodova za vas, koji ste vitez, a za mene, koji nisam vitez, živadi i mrsnijih zalogaja.

- Ne velim ja - opet će don Quijote - da skitnici vitezovi baš pod svu silu ^moraju jesti jedino onakve plodove kakve ti veliš, i ništa drugo, nego velim da im je obična hrana bila to i još neke biljke koje su nalazili po polju, jer su ^{ln} Poznavali, a poznajem ih i ja.

Valja to - odgovori Sancho - poznavati te biljke, jer ja sudim da će biti ^{ana} kada će nam koristiti budemo li poznavali biljke, adi on što je rekao, te oni to pojedu u lijepu miru i prijateljstvu. Ali Jato im potražiti gdje će prenočiti, te oni brže dokončaju svoju siromašku . °jedicu, uzjašu odmah i požure se da stignu u ljudsko naselje dok se još ^{ne} unoćalo. No sunce ih prevari, pa i nada da će stići kamo žele; dospjeli ^{Sa}mo do nekih kozarskih koliba. Odluče dakle prenočiti ondje. Koliko je što ^{nemo o ncc'e sti'ig'ao u} naselje, toliko mu je gospodar zadovoljan ^{ne} ^{Ce} Prospavati noć pod vedrim nebom, jer mu se tako čini da se kao ^{oITI} Poveljom potvrđuje i krijepi dokaz da je vitez. Jedanaesta glava

Sto se dogodilo don Quijotu s kozarima.

Kozari ih prijazno dočekaju. Sancho namiri ponajprije Rocinanta svojega magarca, što god bolje zna, a onda pođe za mirisom koji j širi od nekoliko komada kozjevine što se u kotliću na ognju kuhaju Volio bi odmah pogledati jesu li već takvi da bi ih mogao iz kotlići premjestiti u želudac, ali se okani toga, jer kozari uto maknu kotlić s ognja, pa razastru po zemlji nekoliko ovčjih koža, prostru časo i svoj priprosti stol, pozovu njih dvojicu i od srca ih ponude svime *itm* imaju. Posjedaju uokolo na ovčje kože šestorica njih, koliko ih bijaše kraj obora, ali najprije s nezgrapnom uljudnošću ponude don Quijota neka sjedne na valov koji su izvrnuli i njemu namjestili. Sjedne do“ Quijote, a Sancho ostane na nogama da ga posluži rožanim žmuljem Kad ga gospodar vidje da stoji, reče mu:

- Da vidiš, Sancho, kolika je valjalština u skitničkom viteštvu, te kako oni koji njemu kako god služe, lako i brzo postižu čast i štovanje w svijetu, želim ja da sjedneš ovamo do mene i u društvo ovih čestitih ljudi, da budeš jednak sa mnom, koji sam tvoj gospodar i prirodni poglavar, da jedeš s mojega tanjura i

piješ odakle i ja pijem, jer "f skitničkom se viteštvu može ono isto reći što se veli o ljubavi: izjednačuje sve.

- Velika vam hvala - odgovori Sancho - ali vam moram reći: ka" samo imam što dobro za jelo, pojest ću ja to stoječki i sám same³“ isto onako kao i da sjedim pokraj cara, a možda još i bolje. A da vatf istinsku istinu rekнем, i bolje meni sladi ono što ja pojedem gdje⁰ u zakutku, bez cifranja i parade, sve ako je suh kruh i crni luk, neg⁰“ purani za nečijim stolom, gdje moram polako žvakati, malo piti, sva se čas brisati, a ne smijem, kad mi nadode, ni kihati ni kašljati, niti i drugo činiti, što možeš kad si sám i slobodan. Zato vi, gospodaru,^{ltc}“ koje mi kanite iskazati, jer sam službenik i pristalica skitničkog viteštva, kao što i jesam kao konjušar vaše milosti - preokrenite u štogod drugo što bi meni bilo draže i korisnije, jer te časti primam ja doduše drage volje, ali ih se odričem odsad pa sve do konca svijeta. _ Uza sve to sjedni ti samo, jer tko sebe ponizuje, Bog ga uzvisuje.⁸⁶ Uhvati ga onda za ruku i silom ga posadi do sebe. Me razumiju kozari to benetanje o konjušarima i skitnicima vitezovima, pa oni samo jedu i šute i gledaju svoje goste, koji s velikom milinom i uživanjem gutaju komadine od pesnice. Kad se pojelo meso, raspu kozari po ovčjim kožama hrpu suha žira, koji je nalik na lješnik, i metnu onamo pol sira, tvrđeg nego što je odvaljena žbuka. Nije dotle mirovao ni rog, nego je redom često obilazio naokolo, čas pun, čas prazan, kao vedro na studencu, tako da se začas ispraznila jedna od onih dviju mješina što su im bile pri ruci. Pošto je don Quijote valjano namirio svoj želudac, uzme on pregršt žira, zagleda se pozorno u žir i oglasi se ovom besjedom:

- Sretnih li stoljeća i sretnoga li doba što su ga stari nazvali zlatno“! I ne stoga što bi se zlato, koje se u ovo željezno doba toliko cijeni, u ono blaženo vrijeme bez ikakve muke stjecalo, nego stoga što oni koji su tada živjeli nisu znali ove dvije riječi: *tvoje* i *moje*. U ono je sveto doba sve bilo zajedničko: za svakidanjju se hranu nisi morao nikakvim poslom mučiti, nego samo digni ruku i dohvati je sa snažnoga hrasta, koji te darežljivo nudi svojim slatkim kusnim plodom. Bistri izvori i romon-potoci nude ti u preobilju slatke, bistre vode. Po pukotinama u stijenama i u šupljem drveću osnivale su države marljive i razborite pčele, te svačijoj ruci nudile, bez ikakve sebičnosti, obilatu privredu svojega preslatkoga rada. Golemo je plutovo drveće, bez ikakva našeg truda, bogato razdavalо svoju izdašnu, laku koru, kojom su se počele Pokrivati kuće, sagrađene na grubom kolju, jedino da budu zaklonom °d nepogode. Onda je bio sám mir, samo prijateljstvo, sama sloga: jos se nije teški raonik na krivom plugu usudio derati i raskrivati ^{müu} utrobu naše pramajke, jer ona je i bez sile iz svojega plodnoga ¹ Prostranoga krila nudila svuda da nasiti, nahrani i razveseli djecu ^{svø}ju, koja su je tada nastavala.

°no su doba nevine krasne pastirice obilazile od doline u dolinu, visa na vis, gologlave, a odjevene samo toliko koliko je potrebno ^{a s}e pristojno prikrije što pristojnost traži i dovijeka će tražiti da ^{ud}e prikriveno. A nisu se kitile onim čime se danas kite, i što sve ^{p0s}kuplj_uje od torskoga grimiza i od svile, mučene na tolike

načine, ^{ne}go su se kitile sa nekoliko zelenih listova, prepletenih bršljanom, a s tim su bile valjda isto talco kitnjaste i dotjerane kao što su danas dvorske dame s onim rijetkim i neobičnim pronalascima na koje ih je navela besposlena želja za novotarijama.

U ono su se doba ljubavna čuvstva onako priprosto i prostodušno iskazivala kako ih je duša zamišljala, i nisu trebale umješne i zakučaste riječi da se ta čuvstva još uzvise. Nije još bilo lukavštine, varke niti se zloba miješala s istinom i dobrodušnošću. Pravda je bila u svojim granicama i nisu se usuđivale buniti je i vrijeđati je ni pristranost ni sebičnost, kojima ju danas krnje, bune i proganjaju. Sudačka se samovolja još nije bila uvriježila u sudačke umove, jer onda još nije bilo nikoga ni da sudi, ni da bude suđen. Djevice su u poštenju hodale, kako rekoh, kud god ih je volja, same samcate, bez straha da će ih ičija drzovitost ili požudna nakana oskvrnuti, pa su nevinost gubile samo onda ako im je samima bila želja i volja. A sada, u ovo odurno doba, nije nijednoj sigurno poštenje, sve da ga sakriva i zatvara u novom labirintu kao na Kreti, jer i onamo prodire kroz pukotine i zrakom, sa žestinom prokletoga svojega nastojanja, ljubavna kuga i upropašćuje djevice, ma koliko se zaklanjale. Njima je za zaštitu, kako je s vremenima sve jače rasla zloba, osnovan red skitnika vitezova, da brani djevice, zakriljuje udovice, pritječe u pomoć sirotama i potrebnicima. Od toga sam reda ja, braćo kozari, pa vam hvalim na lijepom dočeku i srdačnom prijamu što ste ga iskazali meni i mojem perjaniku. Jer ako svi koji žive po prirodnom zakonu moraju ići naruku skitnicima vitezovima, ipak je pravo da vam od sveg srca zahvalim na vašoj dobrostivosti, gdje ste me, i ne znajući tu svoju dužnost, tako ljubazno primili i pogostili. Sv tu dugačku besjedu, ovako sasvim ututanj, izrekao je naš vitez jer mu je žir koji mu dadoše navrnio na pamet zlatno doba, pa ga je snašla volja da taj izlišni govor istrese kozarima. A oni mu ne odgovore ni riječi, nego ga saslušaju zadivljeni i zapanjeni. Šutio je i Sancho, jeo žir i svaki čas pohađao onu drugu mješinu, koju su objesili na plutovo drvo da se vino ohladi.

Govor don Quijotov pretraje večeru, a kad odvečeraše, reći će jedan kozar:

- Da vi, gospodaru skitnice viteže, još istinitije mognete reći da smo vas dočekali drage volje i od srca, želimo vas zabaviti i razveseliti, pa će vam zapjevati jedan drug naš, koji će odmah stići. To vam je veoma bistar momak i jako zaljubljen, a zna čitati i pisati i u gusle guditi, da bolje ne može biti.

Tek što je kozar to izrekao, začu se guslanje, a nabrzo stiže i svirač, momak od dvadeset i dvije godine, veoma mila lika. Drugovi gapitaše je li večerao, a kad on odgovori da jest, reče onaj koji je Jnudio pjesmu:

Ded ^{nam on}da; Antonio, ugodi i zapjevaj nam malo, neka ovaj spodin gost vidi da i u gorama i šumama ima tko zna glazbu. Pričali srno mu o tvojoj vještini, pa želimo da je pokažeš, neka vidi da smo istinu rekli. Molim te dakle, tako ti života, sjedni i zapjevaj pjesmu o svojoj ljubavi, koju ti je složio tvoj stric nadarbenik i toliko je omiljela ljudima u selu.

_ Hoću, rado - odgovori momak.

javje skanjujući se i ne nećajući sjede on na hrastov panj, udesi gusle i začas zapjeva s velikom milinom ovako:

ANTONIO

Znam, Olalla, da me ljubiš Mada usta ne kazuju, I čak oči ne govore Nijemi govor zaljubljenih.

U pamet se tvoju uzdam, Da me nećeš odvrgnuti, Jer tko raskri ljubav svoju, Nigda nije u nesreći.

Ja sam ti se i premnogo, Oj Olalla, namučio Od kamenih snježnih grudi I od krute duše tvoje.

Al iz tvoje nemilote I opore čestitosti Pomalja se meni često Rubom svoje halje nada.

Za tim mamcem željno hrli Moja vjera, svagda ista, Niti manja kad sam prezren, Niti veća kad me voliš.

Ako ljubav sreću nosi, Od ljubavi tvoje slutim Da će konac mojih nada Okruniti željom mojom.

Je li služba preodana Podobna ti blažiti srce, Moja služba premnoga će Razblažiti srce tebi.

Gledala si i vidjela Da sam često ostajao Ponedjeljkom u svečanim Haljinama od nedjelje.

Odvijeka jednim putem Ide ljubav i kićenost, I ja sam se kititi znao, Da ugodim oku tvojem.

Zbog tebe sam i igrao, Zbog tebe sam svirku sviro I pjevao u nevrijeme, Kada pijetli prvi poju.

Kolikom sam hvalom tebi Obasuo ja krasotu, zbog hvale istinite Djevojkama omrznuol

Teresa del Berrocal mi, Kada tebe slavljah, reče: Mnogi ljubi majmunicu, A on misli: anđeo je,

Jer joj gleda nakićenost, Lažnu kosu i krasotu Udešenu, kojom znaju I Amora zavarati. “

Laž je, rekoh, rasrdihje, Zakrili je bratić njezin, Izazva me, a ti znadeš

Ne volim te ja uludo, Nit te ištem, niti dvorim, Da te ljubim nevjenčanu; Nakana je moja časna.

Crkva ima bračni jaram Od svilenih konopaca: Hajde prigni vrat u jaram, Pa da vidiš da ću i ja.

Ako nećeš, kunem ti se Najsvetijim svecem da ja iz planine nikud neću, Neg med same kapucine.

S tim završi kozar svoju pjesmu. Don Quijote zamoli ga da još zapjeva, ali Sancho Panza ne pristane, jer mu više bijaše stalo da spava nego pjesme da sluša. Rekne on dakle gospodaru:

- Trebali biste odmah smisliti, gospodaru, gdje ćemo noćas prenoćiti, jer ovi su ljudi cio dan u poslu i ne mogu provoditi noći pjevajući.

- Razumijem ja već tebe, Sancho - odgovori mu don Quijote - jer vidim dobro da tvoji pohodi mješini hoće da budu nagrađeni više snom negoli glazbom.

- Svima nam je po kusu, hvaljen bio Bog - priklopi na to Sancho.

Ne poričem ja to - odvrati don Quijote; skrasi se ti, dakle, gdje te volja, a ljudima od mojega staleža više dolikuje bdjeti nego spavati. Ali Pak bi, Sancho, dobro bilo da mi opet povežeš uho, jer me boli gore nego što bi trebalo.

^{C111} i Sancho kako mu se naređuje. A jedan kozar, kad je vidio ranu reče neka se ne brine, jer on će mu dati lijek koji će ga lako

ječiti. Natrga on nešto ružmarinova lišća, kojega je ondje mnogo, i prožvače ga i smiješa sa malo soli, pa onda položi na uho, poveže

Jano i rekne da drugi lijek neće trebati. A tako i bude. Dvanaesta glava

Što je jedan kozar pripovijedao onima koji bijahu s don Quijotom.

Uto stigne drugi momak, od onih koji donose iz sela živež, te zapita

- Znate li, braćo, što je u selu?

- Odakle bismo znali? - odgovori jedan od njih.

- Znajte onda - nastavi momak - da je jutros umro čuveni učeni pastar

Grisostomo, a svijet šapće da je umro od ljubavi za onom djevojko Marcelom, kćerju bogatoga Guillerma, koja se prerušila u pastiricu te luta po ovim pustim besputicama.

- Za Marcelom, veliš - reći će jedan.

- Za njom - odgovori kozar; - a zanimljivo je što je u oporuci odre da ga zakopaju u polju, kao da je Maur, i to podno stijene, gdje je izvor, kod plutova hrasta, jer ondje je, kazuje se, a i vele da je i sa rekao, prvi put vidio Marcelu. I drugo je koješta ovako ponaređivao, a svećenici u selu govore da se to ne smije izvršiti i ne valja da se izvrši jer se čini poganskim. Na sve odgovara davni prijatelj njegov, uče Ambrosio, koji se također s njim znao prerušivati u pastira, da se sv mora izvršiti onako kako je Grisostomo odredio, i ništa se ne smi ispustiti. Zbog toga se sada uzbunilo selo. Ali, kako vele, naposljet će se učiniti ono što Ambrosio i svi njegovi prijatelji pastiri traže pa će ga sutra s velikim sjajem sahraniti ondje gdje sam rekao. A sudim da to vrijedi vidjeti. Ja ću svakako otići da vidim, sve ako se ne mognem sutra vratiti.

- Svi ćemo otići - odgovore kozari. - Bacit ćemo kocke da odredim koji će ostati i svima čuvati koze.

- Pravo veliš, Pedro - reče jedan od njih - no kockati se ne morat jer ja ću ostati za sve. Samo me nemojte zato hvaliti kako sam čestit kako nisam jako radoznao, nego ja ne mogu hodati jer mi se onoma_{b0} trn u nogu.

Svejedno mi tebi hvalimo - odgovori Pedro. Zamoli don Quijote Pedra da mu kaže tko je taj pastir što je umro, i tko j^{e ta} pastirica. Pedro mu odgovori da je pokojnik, koliko on zna, bio bogat plemić iz susjednoga mjesta u toj planini. Mnogo je godina u Čio u Salamanki, a kad se nakon nauka vratio u svoje selo, izišao je na gl^{as} k^{ao vro uen} načitan čovjek. Osobito je, veli, znao nauku o zvijezdama, i kuda tamo na nebu hodaju sunce i mjesec, pa im je nadlaku kazivao kada *lipsavaju* ta nebeska svjetila.

- *Eklipsa* zove se to, prijatelju, i ne *lipsavaju*, nego se pomračuju dva najveća svijetla tijela na nebu - reče don Quijote.

A Pedro, ne ispravljajući takve sitnice, nastavi svoje pričanje:

- Isto je tako proricao kada će godina biti rodna a kada *susičava*.

- *Sušna*, hoćeš valjda reći, prijatelju - opet će don Quijote.

- *Sušna* ili *susičava* - odgovori Pedro - jedan je bijes. Velim dakle da su se njegov otac i prijatelji, koji su vjerovali njegovim riječima, jako obogatili jer su onako radili kako je on savjetovao i govorio: Sijte ljetos ječam, ne sijte pšenicu; a ljetos sijte grašak, nemojte ječam; dogodne će roditi uljika; a tri iduće godine neće biti ni kapi ulja.“ -Ta se znanost zove astrologija - reče don Quijote.

- Ne znam ja kako se zove - odvrne Pedro - znam samo da je on sve to znao, i još više. Nije dakle prošlo više od nekoliko mjeseci kako se vratio iz Salamanke, kad on jednoga dana odbaci prostranu odjeću koju je kao školovan čovjek nosio, te osvanu odjeven kao pastir, s pastirskim štapom i kožuhom. A zajedno s njim pruruši se u pastira i desni mu prijatelj, po imenu Ambrosio, koji mu je bio drug^{na} naukama. Zaboravio sam reći kako je pokojni Grisóstomo jako vješto sastavljao pjesme. Ispjevao je on i božićne pjesme, i prikazanja^{Za} Brašančevo ili Tijelovo, u kojima su nastupali naši seoski momci, pa svi vele da boljih i nema. Kad seljani vidješe da su se ta dva školovana čovjeka odjednom prurušila u pastire, začudiše se i ne mogoše dokučiti^{sto} ih je navelo da se tako neobično preodjenu. U to je doba već bio^{Umr} o otac našem Grisóstomu, te je on baštinio mnogo imanje, i^{Zer} nlje i svega, pa mnogo blago i krupno i sitno, i silne novce. Svemu ■omu bude taj momak jedini gospodar, a i zaslužio je zbilja jer je bio^o valjan drug, i dobrostiv, i prijatelj dobrim ljudima, a lice mu bilo

ša se ne bi nagledao. Onda se pročuje da se nije ni rad čega drugoga y šio nego zato da krene po pustoši za onom pastiricom Marcelom J^e naš momak maločas spomenuo i rekao da je u nju bio zaljubljen °Jni Grisóstomo. A moram vam sada reći, jer treba da znate, tkoje ta djevojčica: možda niste, a jamačno i niste ovakvo što čuli i nećete ni čuti za svega života, sve da poživate dulje od *Srabe*.

- Nije *Sraba*, nego *Sara* - ispravi ga don Quijote koji nije trpio J_a kozar prekreće riječi.

- Dugovjek je i srab - odgovori Pedro; - ali ako vi meni, gospodaru, svakom koraku budete kudili riječi, nećemo mi dovršiti ni za godinu, dana.

- Oprosti, prijatelju - reče don Quijote; - rekao sam samo zato što je velika razlika među *srabom* i *Sarom*. No ti si jako dobro odgovorio: srab je zbilja dugovječniji od Sare. Ded nastavi svoju priču, a ja te neću ni u čemu više prekidati.

- Velim ja dakle, gospodaru, dušo draga - opet će kozar - da je u našem selu bio ratar po imenu Guillermo, a taj je još bogatiji bio od Grisóstomova oca. Njemu je Bog, osim mnogoga i velikoga bogatstva dao još i kćerku, kojoj je mati umrla u porođaju, a bila je to najčestitij žena u svem ovom kraju. Kao da je danas gledam, s onim lice kojemu se s jedne strane sija sunce a s druge mjesec; ali je bila vrijedna i dobrostiva siromasima, pa ja sudim da je njena duša sa u rajskom naselju, u okrilju Božjem. Od žalosti za takvom valjano! ženom umrije i muž njen Guillermo, a kćerka mu Marcela, bogat curica, ostade na brizi strica svećenika, župnika u našem selu. Odrasl mala i toliko se razljepšala da nas je mnogo podsjećala na svoju majku, koja je bila silna krasotica; no ipak se činilo da će majčina ljepota uzmaknuti pred kćerinom.

Tako bude, kad je ona dorasla do četrnaeste, petnaeste godine, da je nitko nije mogao gledati a da ne slavi Boga što ju je onako krasnu stvorio. Mnogi su se i premnogi zaljublivali i ginuli za njom. Stric j je dobro pazio i sklanjao, ali glas se o njenoj neobičnoj krasoti pronese, te i zbog krasote i zbog velikog bogatstva njena počnu prosci ne sam iz našega sela nego i nekoliko milja unaokolo, te još najbolji prose moliti, okupljati i napadati strica da je uda. A on, koji je naskroz valja kršćanin, iako ju je želio odmah udati čim je vidio da je dorasla, ne htjede ipak bez njene privole, pa nije pazio na korist i dobitak o upravljanja djevojinim imanjem ako bi otegnuo njenu udaju. I tak mi vjere, gdje god ljudi počnu preklapati, spominju oni to u hval čestitom svećeniku. Jer pamтите, gospodaru skitnice, po tim se mali selima o svemu razgovara i šapće; a znajte, kao što ja znam, i suvis valjan mora biti pop ako hoće da njegovi župljani lijepo govore njemu, pogotovu na selu.

- Istina je - potvrdi don Quijote. - Samo ti nastavi, jer pripovijest k_o dobra, a ti je, dragi Pedro, vrlo lijepo pripovijedaš. !³gog mi bio milostiv, jer to je meni najmilije. Znajte još da je stric sinovici kazivao za svakoga od onih mnogih prosaca koji su je iskali Što j^e i kakav je, pa je molio neka se uda i po volji neka odabere; no ona mu samo odgovarala da se još ne kani udati jer je premlada i nije sposobna nositi bračni teret. Nakon tih izgovora, opravdanih, kako se čini, nije joj stric dodijavao više, nego je čekao da ona uđe u godine i bude znala po volji odabrati druga. Jer on je govorio, a govorio je vrlo pametno, da roditelji ne trebaju djecu preko volje njihove ženiti ni udavati. Ali eto jada iznenada, jednoga dana osvanu gizdava Marcela prerusena u pastircu. Ne mogaše je odvratiti ni stric ni drugi svijet iz sela, nego ona krenu s drugim seoskim djevojkama u polje da čuva svoje stado. A kad se ona tako javila među svijet i njena se ljepota pokazala, ne bih vam ni znao reći koliki su se mladi momci, i plemići i seljani, obukli kao Grisóstomo, te pošli za njom po tim poljima da joj se umile. Jedan je od njih bio, kako sam već rekao, naš pokojnik, a on nju, vele,

nije samo volio, nego obožavao. No nemojte misliti da je Marcela, kad se odala slobodi i životu po volji, gdje je malo ili gotovo nikada sama, išta, ma i za trunak, posrnula u časti i poštenju. Nije, nego ona toliko i tako pazi na svoju čast da se od sviju onih koji se umiljavaju i oko nje oblijeću nijedan nije pohvalio, a istinski se i neće moći pohvaliti da mu je razbudila ikakvu nadu kao da će mu se želje ispuniti. Ne bježi ona doduše i ne uklanja se iz društva i od razgovora pastirskoga, uljudna je i prijazna s njima, ali ih odbije kao iz pračke čim koji pride i otkrije svoju nakanu, sve ako je ta nakana tako čestita i sveta kao ženidba i udadba. Od toga što ona čini veća je šteta zemlji nego da je navalila kuga, jer ona prijaznošću i ljepotom predobiva srca onih koji su s njom, pa je oblijeću, ali njen ih prezir i oporost strovaljuje u takvo očajanje te ne znaju što bi, nego u sav glas viču da je kruta i nezahvalna, i krste je sve takvim imenima koja jasno kazuju kakva je ona. Da vi dakle, gospodaru, ostanete koje vrijeme ovdje, čuli biste kako ova brda i doline odjekuju od jauka odbijenih udvarača koji ete za njom. Nedaleko odavde ima jedno mjesto gdje stoje gotovo ^ya tuceta visokih bukava, a među njima nema nijedne da joj u glatku

^{of}u nije urezano i zapisano ime Marcelino, a na gdje kojemu je drvetu Rezana ozgo i kruna, kao da se tim još jasnije kazuje da je između sviju ^{raso}tica na svijetu Marcela nosi i zaslužuje. Ovdje uzdiše jedan pastir, nje cvili drugi; tu se čuju ljubavne pjesme, ondje očajne jadikovke, jekoji provodi cijelu noć sjedeći pod kojim hrastom ili pod kojom J nom i ne zaklapa očiju, nego zaranja i zanosi se u svoje misli, paga tako izjutra zateče sunce. Drugi opet niti prestaje niti otpočiv_a od uzdisanja, nego se ljeti u podne, kad je najgora žega, izvaljuje n_a vreli pijesak, te preklinje milosrdna nebesa tužaljka. Niti za ovoga niti za onoga, ni za ove, ni za one ne haje krasna Marcela, slobodna i bezbrižna, i svi mi koji je znamo iščekujemo već kada li će joj prestati ponos i koji će biti sretnik da ukroti takvu divlju ćud i predobije takvu neobičnu krasotu. Kako je sve ovo što sam vam pripovjedio zgojlna istina, vjerujem da je istina i ono što naš momak priča da govore o Grisóstomu zašto je umro. Zato vam velim, gospodaru, da svakako odete sutra na njegov ukop; bit će vrijedno pogledati, jer Grisóstomo ima mnogo prijatelja, a odavle do onoga mjesta gdje je odredio da bude pokopan nema ni pol milje.

- Pobrinut ću se - odgovori don Quijote - a tebi hvala što si mi ispriča takvu ganutljivu priču i razdragao me.

- Oh! - odvrati kozar - ne znam ja ni polovinu sviju nezgoda koje s zadesile udvarače Marceline. No možda ćemo sutra skobiti pute kakva pastira koji će nam ih ispričati. A sada neće biti zgorega da s vi sklonite pod krov i prilignete, jer da spavate pod vedrim nebom naudili biste svojoj rani. Nego vi ste takav valjan lijek metnuli na randa i ne može ići po zlu.

Sancho Panza, koji je već zaželio da vrag odnese i kozara i njego brbljariju, navali na gospodara neka se skloni u Pedrovu kolibu, da ondje spava. Poslušaj ga don Quijote i provede gotovo svu noć misleći na svoju vladaricu Dulcineju, sasvim onako kako i udvarači Marcelini. Sancho Panza smjesti se između

Rocinanta i svojega magarca, t' prespava noć, ali ne kao odbijen zaljubljenik

nego kao čovjek iscakan nogama.

I Trinaesta glava

u kojoj se dovršava priča o pastirci Marceli, s drugim zgodama.

Tek što se s istoka promolila zora,⁸⁷ ustanu petorica od onih šest kozara, probude don Quijota i zapitaju ga je li još voljan ići da vidi slavni pokop Grisóstomov, jer ako hoće, oni će s njim. Don Quijote, koji je to jedva i dočekao, ustane i naredi Sanchu neka odmah sedla i uzda. Sancho hitro posluša i jednako brzo krenu svi na put. A ne prođu ni četvrt milje, kad na nekom raskrižju ugledaju kako im u susret ide šest pastira, odjevenih u crne kožuhe, ovjenčanih vijencima od čempresa i gorke zloljesine. Svakomu je u ruci debela batina česminova. S njima su i dva plemića na konjima, vrlo lijepo opremljena za put, i još tri momka pješaka, koji ih prate. Kad se sretnu, pozdrave se oni uljudno, te zapitaju jedni druge kamo će, a kad doznaju da svi idu na pogreb, krenu onamo zajedno. Jedan od onih konjanika, razgovarajući sa svojim drugom reče: Cini mi se, gospodine Vivaldo, da ne dangubimo i ne tratimo vrijeme uludo što hoćemo na taj slavni pokop. I mora biti slavan, jer su nam ti pastiri silna čudesa napripovijedali i o pokojnom pastiru i o pastirci ubilici.

I meni se čini tako - odgovori Vivaldo; - nije mi žao potratiti taj dan,^{Da 1} nekoliko bih dana prodangubio, samo da to vidim, napita don Quijote što su čuli o Marceli i o Grisóstomu. Putnik⁰ dvrati da su jutros sreli te pastire, pa kad ih vidješe u žalobnoj odjeći, Pitaše ih zarad čega su ovako krenuli; jedan im od njih odgovori i^{Dr} "p6vjedi kakva je čudesna i krasna ona pastirica Marcela, i koliki je^a dići oblijeću u ljubavi, pa kako je umro taj Grisóstomo, komu idu J!³ Pogreb. Naposljetku, ispričovjedio im sve što je i Pedro ispričao don Vuijotu. se taj razgovor i započne se drugi. Onaj koji se zove Vivaldo zapita don Quijota zašto obilazi tako oboružan po takvoj mirnoj zemlji Na to mu odgovori don Quijote:

- Zvanje koje izvršujem ne dopušta mi i ne ostavlja mi drukčij Lagodnost, gozba i otpočinak izmišljeni su za mekušne dvoranike; trud, nespokoj i oružje izmišljeno je i stvoreno jedino za one koje svij krsti skitnicima vitezovima, a od njim sam, iako nedostojan, od svi^a najmanji ja.

Čim su to čuli, uzmu ga svi smatrati ludim čovjekom. A da se bolj uvjeri i vidi od kakve je vrste njegova ludost, zapita ga opet Vivaldo š su to skitnici vitezovi.

- Zar vi, gospodine - odgovori don Quijote - niste čitali ljetopise povijesti o Engleskoj, gdje se opisuju slavna junačka djela kralja Artur koga mi u našem kastiljskom jeziku krstimo kralj Artus? O njemu pronosi stara priča po cijeloj kraljevini Velikoj Britaniji da i nije umr nego je čarolijom pretvoren u gavrana, a kad stigne vrijeme, vratit će on da kraljuje i da opet preuzme kraljevstvo i

žezlo. Zato nećete čuti je od onoga vremena sve do danas ikoji Englez ijednoga gavrana ubi Za toga dobroga kralja osnovan je dakle čuveni onaj viteški red Vitezo od Okrugloga Stola, i zbile su se, sve do jedne, one ljubavne zgode ko“ se ondje pričaju o don Lanzarotu od Jezera i kraljici Ginebri,⁸⁸ med kojima bijaše posrednica i pouzdanica čestita družbenica Quintañón pa je otuda i nastala ona poznata romanca, toliko slavljena po naš Španjolskoj:

Nigda nije vitez bio Tako služen od gospoda, Ko što bješe Lanzarote, Kad iz britske zemlje dođe,

s onim slatkim i umiljatim nastavkom njegovih ljubavnih i junač djela. Od onoga se doba taj viteški red rasprostro i raširio po mnogi i raznim krajevima svijeta, te su se u njemu proslavili i po svojim djelima razglasili hrabri Amadis od Galije, sa svim svojim sinovima unucima sve do petoga koljena, i junački Felixmarte od Hircanije, nikada, koliko treba, nahvaljeni Tirante Bijeli, pa nepobjedivi i junač don Belianis od Grecije, koga smo gotovo za naših dana vidjeli i zn" i čuli. To vam je dakle, gospodo, skitnik vitez, a viteški je red onaka kako sam kazao. U ovaj sam se red, rekoh već, ja grešnik zavjetova na što god su se zavjetovali spomenuti vitezovi, zavjetovah se i ja. Zat ja obilazim po pustošima i bezljudnim mjestima, te tražim prigodJI ran^u duši, da rukom i osobom svojom srnem u najopasniju^o lovinu j p₀gj_{Dao} koju mi sudbina dosudi, i da budem na pomoći

Sabirna i nevoljnima.

tom se razlaganju putnici sasvim uvjere da je don Quijote šenuo^o m^e-ucc a razab^{eru} i^{to} kakva mu je ludost, pa joj se stanu isto onako j³ i kako joj se dive svi koji je upoznaju. Vivaldo pak, koji bijaše vrlo j^osjetljiv čovjek i vesele ćudi, naumi se zabaviti na ovome kratkom

tu što ga imaju još prevaliti dok ne stignu u planinu gdje će biti pokop, P^a će don Quijota skloniti neka istrese svoje ludosti. Reče mu dakle:

Čini mi se, gospodine skitnice viteže, da ste se vi zavjetovali na jedan od najstrožih zavjeta što ih ima na svijetu, i sudim da ni zavjet fratarata nije tako strog.

_Tako strog može biti - odgovori naš don Quijote - alijos kako sumnjam je li ovoliko potreban. Jer ako ćemo istinu, vojnik koji izvršuje zapovijest zapovjednikovu ne čini manje nego sám zapovjednik koji mu naređuje. Voljan sam reći da redovnici sasvim mirno i spokojno mole od Boga svako dobro za zemlju; ali mi vojnici i vitezovi izvršujemo što oni mole, branimo to hlabrošču naših ruku i oštricom naših mačeva, bez krova i krovišta, nego pod vedrim nebom, izvrgnuti ljeti sunčanoj žegi, da se pečemo, a zimi studeni, da se ježimo. Mi smo dakle službenici Božji na zemlji, mi smo ruke kojima se na zemlji izvršuje pravda Božja. A kako se ratni poslovi i oni koji uz njih idu i pripadaju ne mogu izvršivati drukčije nego u znoju, trudu i radu, iz toga slijedi da su oni koji se tomu posvećuju svakako u većoj mucu od onih koji u tihom miru i spokoju mole Boga da bude slabima na pomoći. Ne kanim reći i nije mi ni na pameti da je zvanje skitnika viteza onako valjano kao što je zvanje fratra

samotnika; želim jedino po onom što ja trpim utvrditi da je moje zvanje gladnije i žednije, jadnije, odrpanije i ušljivije, jer nema sumnje da su nekadani skitnici vitezovi trpjeli za života mnoge nezgode. A ako su^{se} nekoji po junaštvu svoje ruke čak i zacarili,⁸⁹ tako mi vjere, stajaloⁱⁿ je mnogo krvi i znoja; ali da uz te, koji su se toliko uzvisili, nisu bili robnjaci i mudraci koji su ih pomagali, prevarile bi ih želje, izjalovile^{bi} im se nade.

Tako sudim i ja - odvrati putnik - ali mi se jedno, između mnogoga g^og, čini jako lošim u skitnika vitezova, a to je: kad im se pruži jagoda da izvrše koju veliku i opasnu pustolovinu, u kojoj je jasna i^J ^odana pogibao da mogu životom nastradati, nikada se oni u tom kada će se latiti oružja, ne sjete preporučiti se Bogu, kako svaki^{Sca} nin u takvim trenucima treba da čini, nego se s tolikom gorljivošću pobožnošću preporučuju svojim damama, kao da su one njihov B_Q To mi je malko nalik na poganstvo.⁹⁰

- Gospodine - odgovori don Quijote - ne može to nipošto drukčij, ni biti, i zlo bi se pisalo skitniku vitezovima koji bi ino učinio, jer je^{vi} običaj i navada u skitničkom viteštvu da skitnik vitez, kad se daje r koje junačko djelo, pomišlja na svoju damu, te nježno i ljubazno up^{ir}. oči u nju, kao da je moli neka ga zakrili i zaštititi u borbi i pogibli u koju on srče. Sve ako ga nitko ne čuje, dužnost mu je da kroza zuL protisne nekoliko riječi kojima se od svega srca njoj preporučuje. TomJ mi imamo nebrojenih primjera u historijama. Ali se time ne veli da sJ ne preporučuju Bogu, jer za borbe imaju i kada i gdje to učiniti.⁹¹

- Uza sve to - odvrati putnik - još mi jedna sumnja kopka po glavi. Čitao sam često kako dva viteza preklapaju, pa se riječ po riječ takj razbjesne te okrenu konje, odjašu priličan komad po polju, onda se odmah, ni pet ni šest, okrenu opet i polete u sukob, a usred te trke preporučuju se svojim damama. Onda se u tome sukobu obično događa da jednoga protivnikovo koplje naskroz probode, te on sleti konju preko repa, a i drugi bi isto tako tresnuo o zemlju da se nije konju za grivu pridržavao. Ne znam dakle kada bi pokojnik dospio da se za tako nagla posla preporučiti Bogu. Bolje bi zato bilo da je one riječi što ih je za trke potratio preporučujući se svojoj dami izrekao Onomu komu bi se kao kršćanin i morao preporučiti. Štoviše, sudim da i nema svaki skitnik vitez damu kojoj bi se preporučivao, jer nije svaki zaljubljen.

- Ne može to biti! - odgovori don Quijote. - Ne može, velim, biti da bi ikoji vitez bio bez dame, jer njima je tako svojstveno i prirodno da budu zaljubljeni, kao i nebu da po njemu budu zvijezde. Sigurno je da još nitko nije čitao historiju u kojoj bi se našao skitnik vitez bez ljubavi. I sve da se nađe takav vitez bez ljubavi, ne bi bio smatran istinskim vitezom, nego kopilanom koji u tvrđavu spomenutoga viteštva nije ušao na vrata nego preko zida, kao razbojnik i lupež. - Ipak mi se čini - pritakne putnik - ja sam, ako se valjano sjećam, čitao da don Galaor, brat junačkoga Amadisa od Galije, nije imao nikakvu stalnu damu kojoj bi se mogao preporučiti, pa ipak nije lošijim smatran, nego je bio hrabar i čuven vitez.

Na to mu odgovori don Quijote:

- Gospodine, jedna lasta još nije proljeće. Osim toga, znam dobro da *f* taj vitez potajice bio jako zaljubljen i zaljubljujiv, nije bilo ljepotice koju nij^e volio: takva mu bijaše narav, i nije ju mogao suspregnuti. Ali sveta je ipa istina da je on imao jednu koju je odabrao za vladaricu svoje volje, pa ^{se} njoj vrlo često i potajno preporučivao, jer se ponosio da je šutljiv vitez.

7❖03...*Da ga diro nije,*

*Tko ne smije s Orlandom boj da bije.*⁹³

k remda sam od loze Cachopiná od Lareda⁹⁴ - primijeti putnik - ne ^{1 se} usudio svoje ime usporediti s imenom Toboso od Manche, da nisam, da istinu rekнем, takvo porodično ime nikada do dana ^anašnj^{eg}a ni čuo. ^ak^o da niste još čuli! - začudi se don Quijote. ^oni i svi slušaju s velikom pozornošću razgovor njih dvojice, pa čak

Ako dakle svaki skitnik vitez mora biti zaljubljen - reći će putnik da je ^{sva} Pùka da ste zaljubljeni i vi, kad ste od toga staleža. A " yj ⁿiste ponositi i šutljivi onako kao don Galaor, istinski vas molim,

I^{ko} g^od mogu, ^{u i}me ^{sv0}J^e i svega ovoga društva, da nam kažete ime,

maju, stalež i krasotu vaše dame, jer ona će sretna biti ako sav svijet Kude ^{znao a nu} dvori takav vitez kakvim se vi činite, pon Quij^{0te} sada uzdahnu silnim uzdisajem i reče:

Ne mogu potvrditi je li mojoj slatkoj neprijateljici po volji ili nije da svijet dozna da joj služim. No za odgovor onomu što me tako uljudno molite, mogu vam reći da joj je ime Dulcinea; domaja joj Toboso, selo ^u Manchi; po staležu je, u najmanju ruku, princeza, jer je kraljica i vladarica moja; krasota joj je nadljudska, jer u njoj se obistinjuju sva moguća i maštom dočarana svojstva i krasote što ih pjesnici pripisuju svojim odabranicama: kosa joj zlato, čelo rajska poljana, oči joj dva sunca, obrazi joj ruže, usne koralji, zubi njeni biserje, vrat joj alabastar, grudi mramor, ruke su joj bjelokost, bijela je kao snijeg, a oni dijelovi koje stidljivost krije od ljudskih očiju takvi su, mislim, da im se samo mučaljiva pažnja može diviti.⁹²

- Voljeli bismo znati od kakva je roda, koljena i plemena - opet će Vivaldo.

Odgovori mu don Quijote:

- Nije ona ni od starih rimskih Curtija, Gaja, Scipiona, ni od novih Colonna i Orsinija; nije ona ni Moneada ili Requesen iz Katalonije, niti Rebella ili Villanova iz Valencije, ni Palafox, ni Nuza, Rocaberti, Corella, Luna, Alagón, Urrea, Fox ili Gurra iz Aragonije, ni Cerda, Manrique, Mendoza ili Guzmán iz Kastilije, ni Alencastro, Palha ili Menezes iz Portugalije, nego je ona od plemena Tobosa u Manchi, rod doduše ⁿov, ali takav da od njega može poteći plemenito koljeno najslavnijih porodica budućih stoljeća. I neka mi to nitko ne porekne, osim uz onaj uvjet koji je Zerbino napisao pod trofej Orlandova oružja: kozari i pastiri razaberu da je naš don Quijote jako pomjerio Jedini je Sancho Panza vjerovao da je sve istina što mu gospodar govo- jer zna dobro tko je on i poznaje ga od rođenja. Nešto samo su-i ne vjeruje ono o krasotici Dulcineji od Tobosa, jer nikada nije za takvo ime ni za takvu princezu, premda

živi blizu Tobosa. U razgovorima putuju oni, kad opaze gdje iz klanca iznad dva vis brda silazi dvadesetak pastira, odjevenih u crne kožuhe i ovjenča vijencima, nekoji tisovim a nekoji čempresovim, kako se kasnih razabralo. Šestorica od njih nose između sebe nosila, prekrivena mno“ i svakojakim cvijećem i granjem. Kad to vidje jedan od kozara, reče:

- Evo idu i nose Grisóstomovo tijelo, a podno toga brda jest mje gdje je odredio da ga pokopaju.

Požure se, dakle, da stignu, pa i stigoše baš onda kada dođoše or nosilima i na tlo ih spustiše, a četvorica njih počеше oštrim pijuc kopati grob na jednoj strani podno tvrde stijene. Pozdrave se uljudno jedni s drugima, a don Quijote i oni koji stigo s njim, odmah upru pogled u nosila, te opaze na njima cvijeće pokriveno mrtvo tijelo u odjeći pastira, komu, onako naoko, mog-biti tridesetak godina: i na njemu mrtvu još se vidjelo da je za života“ lijepa lica i naočita stasa. Oko njega su, na samim nosilima, ležale n knjige i mnogi papiri, jedni otvoreni, drugi složeni. I oni koji gledah oni koji su kopali grob, i svi koji ondje bijahu, svečano su šutjeli, m vladao, dok jedan od nosača koji su donijeli mrtvacu ne reče drugo""

- Pripazi, Ambrosio, je li to ono mjesto što ga je Grisóstomo izabrao, ti želiš da se sve nadlaku izvrši što je i kako je on oporukom odredio

- Jest, ovo je - odgovori Ambrosio: - koliko mi je puta moj nesr prijatelj pripovijedao tijek svoje zloduhe sudbine! Ovdje je, reče, p put vidio onu krvnu neprijateljicu ljudskog roda, ovdje joj je i prvi očitovao svoje misli, i časne i ljubavne, a ovdje gaje naposljetku Mare sasvim odvrkla i prezrela, tako da je dokrajčio tragediju svojega jadn života. A ovdje je on, za uspomenu na tolike nesreće, zaželio da b sahranjen u krilo vječnoga zaborava.

Okrene se don Quijotu i putnicima, te nastavi:

- Ovo tijelo, gospodo, koje vi milosrdnim očima gledate, bilo je st. duši u koju su nebesa položila beskrajan dio svojega blaga. Ovo je tij“ Grisóstoma, koji je bio jedincat po umu, uljudan kao nitko, izvanre po finoći, neobičan u prijateljstvu, beskrajno darežljiv, ponosit bahatosti, veseo bez prostote, a naposljetku prvi u svemu što je dob i neprispodobiv po svakoj nesreći. Volio je, a bio mržen; obožavao bio prezren; molio je okrutnicu, salijetao mramor, jurio za vjetroružio se samoći, služio nezahvalnosti, koja ga je usred života njegova ,edala smrti za plijen, život mu dokončala pastirica koju je on nastojao uvijekovječiti da živi svijetu u uspomeni; mogli bi vam to dokazati ovi apiri koje vidite, da mi on nije naredio neka ih spalim čim pokopam njegovo tijelo.

_ Vi biste postupali kraće i okrutnije s njima - reče Vivaldo - nego i sam gospodar njihov, jer nije pravo ni dolično da se ičija volja izvrši alco naređuje što god protivno zdravom razbora. Ne bi bio pravo učinio ni August Cezar kad bi bio pristao da se izvrši ono što je u svojoj oporuci bio naredio božanstveni Mantuanac.⁹⁵ Kad vi dakle, gospodine Ambrosio, tijelo svojega prijatelja

predajete zemlji, nemojte njegove spise predavati ognju i zaboravu, jer što je on u ogorčenju naredio, ne valja da vi nepromišljeno izvršite. Štoviše, ušćuvajte te papire, neka se zapamti okrutnost Marcelina, za spomen onima koji budu kasnije živjeli, neka se uklanjaju i neka bježe, da ne padnu u ovakav bezdan. Jer ja i svi koji smo amo stigli već znamo život vašega zaljubljenoga i očajnog prijatelja, znamo prijateljstvo vaše, i povod njegove smrti, i što je na samrtni odredio. Iz te se žalostive historije može razabrati kolika je bila okrutnost Marcelina, ljubav Grisostomova, vjernost prijateljstva vašega, ali se vidi i meta kojoj stižu oni što bijesnom trkom jure niza stazu koju im mahnita ljubav otvara pred očima. Sinoć smo dočuli za smrt Grisostomovu i da će on na ovome mjestu biti pokopan, pa smo od radoznalosti i smilovanja skrenuli s ravnoga puta i odlučili doći ovamo i svojim očima pogledati ono što nas je toliko rastužilo kad smo čuli. A za nagradu našoj sućuti i našoj želji što bismo bili voljni pomoći kada bismo mogli, molimo te, mudri Ambrosio, barem ja te molim, ne spaljuj te papire, nego dopusti da ja nekoje ponesem. I ne čekajući da mu pastir odgovori, pruži on ruku i uzme nekoje papire koji su mu bili na dohvat. Kad to vidje Ambrosio, reče: - Da vam ugodim, pristajem, gospodine: zadržite papire koje ste već ^{Uz}eli; ali uzalud mislite da ću odustati i da neću spaliti ove preostale. Vivaldo poželje da vidi što na papirima piše, te rasklopi i pročita na Jednom naslovu: *Pjesma oćajanja*. Zaću to Ambrosio i reče:

Ovo je posljednje što je nesretnik napisao, i da vidite, gospodine, koliki su mu jadi na dušu pali, proćitajte naglas, da vas ćuju, jer imate ^{Ka}da dok se ne iskopa grob. "Drage ću volje proćitati - odgovori Vivaldo.

ako svima bješe ista želja, stadoše uokolo, a on jasn timer glasom uze ^{Cl}tati pokojnikovu pjesmu.Ćetrnaesta glava

u kojoj je oćajnićka pjesma pokojnoga pastira i druge neoćekivane zgode.

GRISĆSTOMOVA PJESMA

Kad, okrutnice, već želiš, da se zna Po svijetu u svih jezika i ljudi Žestina tvoje krute nemiline, Od pakla ću ja zamolit, nek mi da Glas bolan, nek se iz žalosnih grudi, Drukćiji od mog, sve do neba vine, Nek svud kazuje - da me želja mine -I golem jad moj, i huda ti djela; U strahovitu nek bijesu se ori, Nek kopa meni, da me ljuće mori, I ovo srce iz jadtoga tijela. Ćuj, slušaj pomno, ali blagih zvuka Ti nećeš ćuti; to je divlja huka, Sto sa dna duše ogorćene moje Uskrićjuje se: ta mahnita buka -Za tebe muka, meni radost poje. Rik lavli strašan; urlik bijesnoga vuka; Grozovit sikut Ijuskavice guje; Užasna ruka strahotne nemani; Vrana kad kreći; graktanja zloguka; Gromovit tutanj bijesne još oluje, Sto razuzdana po moru se bani, Ruk, kada rukne bik već savladani; Grlice grgut, što sama samuje;Sova ko vrabac, kad tužna žaluje, Ćuk kom zavide sve po redu ptice; Paklenih ćeta crne tužbalice -Nek svi iz duše bolne navru moje, U jedincat glas sad neka se spoje, Neka s ćutima smiješaju se svima, Jer prićat kanim jad i ćemer ljući. Te će se ćuti s novim glasovima.

Nit oca Taja obale pješćane, Nit uljike uz Betis proslavljeni Odjeknut neće žalostivom jekom: Nek jad moj ljući ori niz te strane, U dubok ponor, na visokoj

stijeni; Nek mrtav jezik zbori živim rijekom, U dolji mračnoj, na žalu dalekom. Gdjeno ne viđaš ni čovječje lice, Kud sunce ne zna nikada da sine, II usred divlje zvjerovske množine, Sred hranjenika libijske ravnice. Nek po samoći i pustoši sada Glas mojeg muklog, mutnog ori jada, Krutoću nek ti svuda razglašuje: U naknadu sad za žice mi kratko, O jadu svatko glase neka čuje. A prezir mori, strpljivost se ruši, Cim sumnja grane, kriva ili prava; Od ljubomora pusti svijet gine; Dug rastanak je zator ljudskoj duši; Od tebe neće straha zaborava Odvratit nada sretnije sudbine; Al ja, oh čudne sudbe nečuvene Ja ljubomorani, prezren, rastavljeni I siguran u sumnji, smrtnoj meni, U zaboravu što sažiže mene, U jadu teškom živim: nikada mi Ni tračak nade ne blista u tami; Nadu ne žudim, već u svom očaju Prišežem: ja ću bez nade vjekovat, Uvijek tugovat, dok dani mi traju.¹⁵

Zar jednim mahom duša da mi ćuti I nadu i strah, kada svojoj stravi Znam uzroke još kako pouzdane? Da stisnem oči, I ljubomor mi kruti Iščeznut neće, već svuda se javi Iz tisuć rana duše raskidane. Zar da se vrata nevjeri u mene Ne otvaraju širom kad se javlja Otkriven prezir, a sumnja što mori, Oh gorke mijene¹, istinom se stvori, A istina se u laž preopravlja? Oj ljubomore, zemlje Amorove Car-gospodaru, u ruke mi ove Mač dodaj bridak! Prezir što me davi, Uže nek mi dal Al jao! ne tišti -Sav jad se ništi, ona čim se javi. Na koncu ja mrem, nada mi se gubi Da ima smrti ili žica u sreći. Nek zato navijek moja sanja traje. Ja krstim umnim onog koji ljubi, I velim: duša koja se uteći Ljubavi znade, vrh sveg slobodna je. Još velim svojoj dušmanici da je Lijepa dušom i tijelom krasna; Sam samcat kriv sam njenoj nemilini, A za sve jade i zlo što mi čini, U ljubavi je i prava i vlasna. Tim mišljenjem i uzetom debelim Vrijeme tužno ja ubrzat želim U kojem ginem od krutosti tvoje. Bez palme, vijenca, nek vjetar što kosi, Sa sobom nosi dušu, tijelo moje.

Ti, koja meni nepravdom tolikom Tu pravdaš eto volju bjelodanu, Da ne hajem za život omraženi, Sad razaberi evo jasnom slikom U mojem srcu preduboku ranu: Krutoća tvoja na radost je meni, Premišljat nemoj, ni časkom ne treni, Rad moje smrti ni časkom ne muti

Nebesa vedra, krasne oči tvoje.

Ne želim da su žrtvom duše moje,

Da tvoja duša pokoru oćuti.

Nad tužnim mojim baš pokaži grobom

Smrt moja da je svečan dan pred tobom.

Al ludost mi je što ovako zborim,

Kad tebi i jest slava što je pojem

Te žicu svojem konac što skorim.

Odmah ovamo, jer vrijeme će biti,

U veljoj žedi Tantal neka dođe,

Nek Sizif na put s kamenom se dade,

Neka s jastrebov Titije pohiti,

*Iksion neka s kolom svojim pođe,
 i Danajkinje mukotrpne mlade -
 Svi oni redom neka smrtne jade
 Na mene stresu, pa ako se smije
 Za očajnikom tugom tugovati,
 Nek pjevaju, kad pokrov mi se krati,
 Zapijevke barem nujne, bolne, tije.
 Nek Cerber, pakla vratar sa tri ždrijela,
 I s njime četa ta nemanska cijela
 U kontrapunktu započinu tužan poj:
 Ne treba opijelo drugo da prati
 Onog tko strati s ljubavi život svoj.
 I nemoj, pjesmo, očajna da tužiš. Kada se sa mnoom jadnim ti razdružiš, Jer
 otkud si nikla, znaj da se tobom I tvojim jadom krijepi njena sreća Te biva veća:
 ne tuži nad grobom.⁹⁶*

Svidje se Grisostomova pjesma svima koji su je čuli, premda čitač reče °-a mu se čini kao da se ne slaže s onim što se govori i što je on čuo ° čestitosti i dobroti Marcelinoj, jer u pjesmi jadikuje Grisostomo o Jubomornosti, o sumnjama i o rastanku, a sve je to na štetu dobromu ^{1Va}ljanom glasu Marcelinu.

^a to mu odgovori Ambrosio, jer on je dobro znao najtajnije misli ^{Svo}jega prijatelja:

" Da se, gospodine, okanite ove sumnje, znajte: kad je onaj zlosretnik spjevao pjesmu, bio je daleko od Márcele, a udaljio se po svojoj volji da vidi hoće li ga se rastanak dojmiti kao obično. A kako zaljubljeniku u daljini nema ničega što ga ne bi mučilo, i nema sumnje koja g_a ne bi obuzimala, tako je i Grisóstoma mučila umišljena ljubomora sumnja, kojih se bojao kao da su istinite. Istina je prava što se kazuje

O čestitosti Márcele; jedino što je ona kruta i ponosita, i vrlo gorda, ali inače joj ni sama zavist ne zna i ne može naći zamjerke.

- Istina je - prisnaži Vivaldo.

Htjede on pročitati i drugi papir što je oteo ognju, ali ga spriječi divna prikaza jer takvom se učinila koja im iznenada iskrsnu pred očima. Navrh stijene pod kojom se kopao grob ukazala se pastirica Marcela takva krasna da je i nadmašila glas o svojoj krasoti. Oni što je još ne bijahu vidjeli zagledaju se u nju s divljenjem i šuteći, a oni što su je već navikli gledati zastanu zaneseni kao i drugi koji je još nisu vidjeli. Cim je opazi Ambrosio, progovori silno razjađen:

- Dolaziš li ovamo, ljuti zmaju ovih planina, da možda vidiš neće li, kad ti budeš tu, opet zakrvariti rane ovoga bijednika,⁹⁷ koga je tvoja okrutnost rastavila sa životom, ili dolaziš da se razmećeš okrutnim djelima zle ćudi svoje, ili da sa toga visa, kao drugi nesmiljeni Neron, gledaš požar zapaljenoga Rima, ili da bahato gaziš nogama ovoj nesretno mrtvo tijelo, kao što je učinila nezahvalna kći oca svojega Tarkvinija?⁹⁸ Kazuj brže zašto si došla, ili što bi, jer kako ja znam da su Grisóstomove misli za života svagda bile pokorne tebi, nastojat ću,

premda je on mrtav, da te poslušaju svi oni koji su se zvali njegovim prijateljima.

- Ne dolazim ja, Ambrosio, ni za što od onoga što si ti rekao - odgovori Marcela
- nego da obranim sebe i objasnim kako su nerazumni oni koji mene krive za nevolju i smrt Grisóstomovu. Zato ja sve vas koji ste ovdje molim da me poslušate. Neće trebati ni mnogo vremena ni mnogih riječi da razborite ljude uvjerim o istini. Bog me stvorio, kako vi velite, lijepu, i to tako da vas moja ljepota sili na ljubav, te vi ne možete ni“kud ni kamo. A za ljubav koju vi meni iskazujete, želite vi,

1 još iziskujete, da ja vas moram ljubiti. Ja po svojoj prirodnoj pameti, koju mi je Bog dao, znam da ono što je lijepo ljudi vole; ali dokučiti ja ne mogu da onaj koji je ljubljjen mora zbog toga ljubiti onoga koji ga ljubi zbog ljepote. Moglo bi se još dogoditi da onaj zaljubljenik koji ljubi ljepotu bude ružan, a kako je rugoba nemila, ne bi nikako zgodno bilo reći: Želim te jer si lijepa, a ti mene moraš ljubiti iako sam ružan.“ No sve ako su jednake ljepote, još ne moraju zato biti jednakih želja. Jer ne zaljubljuju se u svaku ljepotu: gdje koja ljepota, li oči, ali ne predobiva ljubav! Kad bi svaka krasota silila na ljubav i predobivala ju, nastala bi tolika brka i mješavina ljubavi da ne bismo znali ni što ćemo ni kako ćemo. Jer ako ima bezbroj lijepih bića, mora biti i bezbroj želja. A kako sam Ja^{u^{acc}} istinska se ljubav ne dijeli, i mora biti od svoje volje, a ne našim. Kad je tako, a ja vjerujem da i jest tako, zašto iziskujete da . jjoiri pokorim svoju volju, jedino zato što vi velite da me ljubite? Ako nije, recite mi: da me Bog nije stvorio lijepom, nego ružnom, bi li pravo bilo da se ja tužim na vas što me ne ljubite? Štoviše, trebali biste vi promisliti da nisam ja izabrala ljepotu koju imam, nego mi ju je takvu kakva jest dao Bog po milosti svojoj, a ja je nisam iskala ni birala. Zato isto onako kao što zmiju ljuticu ne treba kriviti za otrov koji je u njoj, premda ona tim otrovom mori, jer joj je priroda dala taj otrov, tako ni mene ne treba koriti što sam lijepa. Ljepota je u čestite žene kao sklonjen oganj, ili kao oštar mač: niti oganj žeže, niti mač siječe onoga tko mu se ne približi. Poštenje i vrline uresi su duši, bez kojih se tijelo, sve ako je lijepo, ne može lijepim smatrati. Ako je dakle ženska čast jedna od onih vrlina koje tijelo i dušu kite i krase najviše, zašto da tu čast izgubi ona koja je ljubljena zbog ljepote, i da se oda volji čovjeka koji želi samo sebi ugoditi, te svom silom i vještinom nastoji tu joj čast oteti? Ja sam se slobodna rodila, pa sam se zato da mognem slobodno živjeti privoljela samoći dalekih krajeva. Drveće po ovim brdima moja je družba, bistra voda u potocima moje je ogledalo, s drvećem i s vodom dijelim ja svoje misli i ljepotu. Ja sam sklonjen oganj i dalek mač. One koje sam zaluđivala licem opamećivala sam riječima, pa ako se želje hrane nadama, ja nisam nikakvu nadu poticala ni u Grisostomu, ni u drugom ikome, a njega je, može se reći, ubila tvrdokornost njegova, a ne moja okrutnost. A što me prekoravaju da su njegove misli bile časne i da sam im se zato trebala privoljeti, ja uzvraćam da je on meni i na ovome istom mjestu gdje mu se sada kopa grob otkrio svoju časnu nakanu, a ja sam mu odgovorila da je meni nakana

živjeti sama do vijeka, i jedina će zemlja bivati plodove moje samoće i baštinu moje ljepote. Ako je dakle on, ^{ov}ako odbijen, ustrajan bio ondje gdje mu nema nade i tvrdoglavo ^ovio protiv vjetra, je li ikakvo čudo što se utopio u moru lude strasti ^{sv}oje? Da sam ga zavaravala, bila bih lažljivica; da sam mu ugodila, “nila bih bila protiv najbolje svoje nakane i odluke. Dodijavao mi ^{ao}-^a sam ga odbila, očajavao iako ga nisam mrzila; rasudite sada, je li ^{pra}Vo da za njegovu nevolju budem krivljena ja! Neka jadikuje onaj koji bude prevaren; neka očajava koga iznevjeri obećanje i nada; ne se uzda u mene koga ja zovem; neka se ponosi kome se ja odam, ^{ajj} neka me ne krsti okrutnom ni ubilicom onaj komu ja ne obećavam koga ja ne mamim, ne zovem i ne predajem mu se. Bog mi do dan nije još dosudio da ljubim, a da se ja sama nakanim, nisam voljna. Ovo javno očitovanje neka bude na korist svakome od onih koji m salijeću, te neka se zna odsad, ako tko bude umro zbog mene, da nij umro od ljubomornosti ni od nesreće, jer tko nikoga ne ljubi, ne mož-nikoga ni na ljubomornost navesti, a objašnjenje se ne smije smatrat“ preziranjem. Tko mene krsti krutom i zmajem, neka se mene štetne i zle okani; tko me krsti nezahvalnom, neka mi se ne dodvorava; tko mi veli da ga od ponosa ne poznajem, neka ni on ne zna mene; tk me zove okrutnom, neka ne ide za mnom; jer ova kruta, ovaj zmaj, nezahvalnica, okrutnica, ova ponosna koja nikoga ne poznaje, neće i“ ni tražiti, ni služiti, ni znati, ni slijediti nikako. Ako je Grisóstoma ubila nesuzdržljivost i smiona želja, zašto da bud krivljen moj čestiti postupak i opreznost? Ako se ja družim s drveće i čuvam svoju čast, otkuda je kani upropastiti on, koji želi da ju f među svijetom uščuvam? Ja imam, znate i sami, svoje bogaštine, i n gramzim za tuđom; ja sam slobodna i nisam se voljna pokoriti; niti kog ljubim, niti mrzim; niti ovoga varakam, niti onoga zaokupljam; niti s s ovim šalim, niti se s onim nestašim. Nedužni razgovori s djevojkama po ovim selima i briga o mojim kozama zabava je meni. Moje su želje omeđene ovim brdima, pa kad izlaze odatle, promatraju one kraso nebesku, jer tim putem stupa duša prvomu svojem prebivalištu. -Tako reče, te i ne čekajući da joj išta odgovore, okrenu im leđa nestade u najgušćoj guštari obližnjega brda, a svi koji tome pribivah ostadoše u čudu i od bistrine i od ljepote njene. Nekoji od njih, koj je ljuta strijela krasnih očiju njenih ranila, htjedoše za njom, ne mare^a za jasnu opomenu. Kad to vidje don Quijote, učini mu se da je sa prilika viteškom djelu da pritekne upomoć djevicama u nevolji, pa o prihvati mač svoj za balčak, te sve upozori ostrim glasom: - Ni živa duša, od kojega god staleža i stanja da je, neka se ne usu krenuti za krasnom Marcelom, jer će svakoga stići kazna ljut nemilosti moje¹. Ona je jasnim i dovoljnim razlozima dokazala da j malo kriva ili nikako i nije kriva smrti Grisóstomovoj, te kako i ^{ne} sanja da bi udovoljila željama ikojega od zaljubljenika. Zato je pravo da je nitko ne slijedi i ne progoni, nego da bude štovana i cijenjena o sviju dobrih ljudi na svijetu, jer ona pokazuje da je jedina na svijet koja po ovakvu čestitom načelu živi. Ili zbog tih prijetnja don Quijotovih, ili zato što im Ambrosio reče J_a im valja završiti što duguju dobromu prijatelju, nijedan se pastir _oe maknu i ne ode odande dokle god nije grob bio

iskopan i papiri Grisóstomovi spaljeni, te tijelo njegovo položeno u grob, uz mnoge suze sviju uokolo. Poklope grob golemim kamenom, dok ne bude isklesana ploča koju Ambrosio, kako veli, kani naručiti, a na nju će napisati ovakav grobni spomen:

U toj hladnoj sniva raci Zaljubljenik snom mrtvacu, Bješe pastir kod ovaca, Zla ga ljubav amo baci." Smrt nemilu zada ovu Krasotica nesmiljena, Da još bude proširena Vlast nasilju Amorovu.

Onda oni saspu na grob mnogo cvijeće i granje, pa svi izjave sućut pokojnikovu prijatelju Ambrosiju i rastanu se s njim. Isto tako učine Vivaldo i njegov drug, a don Quijote oprosti se sa svojim ugosnicima i s putnicima. Putnici ga pozovu da pođe s njima u Sevilju, jer taj je grad jako pogodan ako tražiš pustolovine: ondje ih u svakoj ulici i za svakim uglom ima više nego igdje. Zahvali im don Quijote na obavijesti i na volji što mu kane ugoditi, ali im uzvrat da zasad ne namjerava i ne može u Sevilju dokle god ne pročisti ove planine od razbojnika i lupeža, jer se govori da oni ovuda vrve. Kad mu putnici razaberu tu dobru odluku, ne htjedoše više navaljivati, nego se još jednom oproste pa se rastanu s njim i nastave svoj put, na kojem im °ješe napretek razgovora, i o historiji Marcelinoj i Grisóstomovoj, i o don Quijotovim ludostima. A on odluči potražiti pastiricu, te joj se Ponuditi da joj posluži čime god može. No nije se dogodilo kako je ⁰ⁿ mislio, kao što se dalje priča u ovoj istinskoj pripovijesti, kojoj se ^{ov} dje završava drugi dio. Petnaesta glava

*u kojoj se priča nemila zgoda kako se don Quijote sukobio s nekim bezdušnim konjarima.*¹⁰⁰

Pripovijeda učeni Cide Píamete Benengeli da je don Quijote, kad se rastao sa svojim ugosnicima i sa svima koji su bili na Grisóstomovoj sahrani, krenuo s perjanikom u onu istu guštaru kamo je vidio da se uputila pastirica Marcela. Tom su guštarom prolazili više od dva sata i tražili na sve strane, ali nisu mogli Márcele naći, nego onda stignu na travnu livadu kraj koje teče miran, hladan potok, pa ih to privuče da ondje provedu podnevnu žegu, koja će baš pripeći. Sjašu don Quijote i Sancho, puste magarca i Rocinanta neka po volji pasu, a oni se prihvate bisaga, pa u slast, u dobru miru i prijateljstvu, pojedu gospodar i sluga što u njima nađoše.

Nije se pobrinuo Sancho da Rocinanta sputa, jer predobro zna da je miran i nimalo uspaljiv, te ga sve kobile s pašnjaka u Cordobi¹⁰¹ ne bi mogle navratiti na nevaljalštinu. No slučaj i vrag jer ni on ne spava svagda navratio u tu dolinu neke konjare, koji pasu stado galjeških malina,¹⁰² a njima je navada btpočivati u podne s konjima gdje god ima paše i vode; to pak mjesto gdje se zatekao don Quijote bješe kao stvoreno za konjare. Sluči se onda te Rocinante namjeri pozabaviti se s gospođama kobilama: čim ih je nanjušio, okani se svagdanjega svojega koraka i navike, pa i ne pitajući gospodara, krene i dokaska onamo da se izdovolji s njima. Ali kobilama je, čini se, više bilo do paše nego do koječega, te ga one dočekaju i zubima i potkovanim kopitima, i još tako da mu je puknuo kolan i on ostao rasedlan, gol. No najgore ga zlo pogodi kad su konjari opazili

kakvo on nasilje čini njihovim kobilama, pa pritrčali s ćulama i tako ga izmlatili da su ga izubijana na tlo svalili.

U taj mah stignu, sasvim zasopljene, don Quijote i Sancho, koji sueli kako je Rocinante izgruhan, te će don Quijote Sanchu: oliko ja vidim, prijatelju Sancho, ovo nisu vitezovi, nego fukara i kukavan ološ. Velim ti ovo zato što mi bogme smiješ pomoći da dolično etim sramotu koja je pred našim očima nanesena Rocinantu. Kakvom vražjom osvetom da se osvetimo - odvrati Sancho - kad njih ima više od dvadeset, a nas smo samo dvojica, pa možda i nismo, ^{neg0} samo poldrug.

_ Ja vrijedim za stotinu - odgovori don Quijote. Ne reče ni riječi više, nego pograbi mač i navali na konjare. Isto tako učini i Sancho, podjaren i pokrenut gospodarovim primjerom. I odmah don Quijote opatrnu jednoga takvim udarcem da mu je rasjekao kožuh i priličan komad ramena.

Kad konjari vide da ih ta dva sama ćovjeka tako mlate, a njih je toliko, pritrče sa svojim ćulama, okruže njih dvojicu i stanu ih gruhati sa silnom žestinom i bijesom. Sancha odalame dvaput i svale ga na zemlju, a isto tako bude i don Quijotu, te mu nije pomogla ni vještina ni srćanost. Sreća ga nanese da je pao do nogu Rocinantu, koji još nije bio ustao. Tolik bijaše bijes s kojim su mlatile ćule u tim surovim srditim rukama. Kad onda konjari vide koliko su ćudo poćinili, svitlaju brže stado i krenu opet dalje, a naša dva pustolova ostadoše jedna lika i još jadtije volje.

Prvi se prenu Sancho Panza. Opazio on da je ukraj gospodara, te progovori slabim i nevoljnim glasom:

- Gospodaru don Quijote! Ah, gospodaru don Quijote!

- Sto bi, brate Sancho? - zapita don Quijote isto onakvim zbabanim i bolnim glasom kao i Sancho.

- Ja bih, ako bi moglo biti - odgovori Sancho Panza - da mi date dva-tri gutljaja onoga napitka Paravragova,¹⁰³ ako vam je tu pri ruci. Možda će koristiti izlomljenim kostima, kao što koristi ranama.

- Kamo sreće naše da ga ja nesretnik imam sa sobom! - zakuka don Quijote. - Ali ja ti se, Sancho, kunem vjerom skitnika viteza da neće Proći ni dva dana, samo ako sudbina ne dosudi drukćije, i ja ću ga mati u rukama, tako mi ruke ne usahnule.

2a koliko dana mislite vi, gospodaru, da ćemo moći micati noge? ^{z_v}aPita Sancho Panza.

to se mene tiće - odvrati izmlaćeni vitez don Quijote - ne bih. ^{nao} uglaviti rok. No ja sam skrivio sve, jer sam se latio maća protiv Judi koji nisu oviteženi vitezovi kao što sam ja, pa zbog toga što ^{sa}m prekršio viteške zakone dopustio je bog bitaka da ovako budem jen. Zato, Sancho Panza, treba da zapamtiš što ću ti reći sada, jer to je za veliko dobro nama obadvojici: kad opaziš da nas onakav oloj sramoti, ne čekaj da se ja maća mašim i udarim na njih, jer ja to neću nipošto učiniti, nego se ti lati svojega maća i kazni ih po miloj volji Ako njima na pomoć dolete vitezovi, ja ću znati tebe obraniti i na njib navaliti svom

snagom, jer ti si već dosad razabrao po tisućama znakova i dokaza kolika je jakost ove moje junačke ruke. Tako se ponio jadni vitez zato stoje svladao hrabroga Viskajca. No savjet se gospodarov ne svidje Sanchu Panzi, te on morade odgovoriti:

- Gospodaru, ja sam čovjek miroljubiv, blag, tih i znam otpjeti svaku uvredu, jer imam ženu i djecu, koju moram izdržavati i hraniti. Zato, milostivi gospodaru, da i vi znate, jer zapovijedati vam ne mogu: nipošto se ja ne laćam maća, ni na prostaka ni na viteza, pa ja evo pred Božjim licem praštam odsad svaku krivicu koju mi je itko učinio, ili će učiniti, ili koju mi je tko mogao učiniti, ili bi mogao sada učiniti, ili će učiniti, bila to visoka ili niska ličnost, bogataš ili siromah, plemić ili običan čovjek, a ne odbijam nikoji stalež ni stanje. Kad je to saslušao gospodar njegov, odgovori mu:

- Samo da mi je više daha, te da mogu malko lakše govoriti, i da mi ikoliko jenja bol u ovome rebru, ja bih tebi, Sancho, dokazao koliko se ti varaš. Čuješ, grešniče: ako nam sreća, koja nam dosad svagda bijaše protivna, zapuhne povoljnim vjetrom i nadme jedra naših želja, da sigurno i bez ikakve smetnje stignemo u luku na kojem od onih otoka što sam ti obećao, pa ako taj otok osvojim i tebe učinim gospodarom nad njim, što ćeš ti onda? Ta ti ćeš mene spriječiti, i zalud mi muka, jer niti jesi vitez niti hoćeš da budeš, niti si junak i voljan svetiti se za uvrede i braniti svoju vlast. Jer treba da znaš, u kraljevinama i pokrajinama koje su istom osvojene žitelji nisu nikada osobito mirne ćudi, niti su toliko uz novoga gospodara da ne bi bilo straha neće li oni pokrenuti prevrat, da izmijene prilike i opet, kako se veli, okušati sreću. Novi gospodar mora dakle imati pameti da zna vladati, i srčanosti da napada i da se brani u svakoj zgodi.

- U ovome što nam se danas dogodilo - reći će Sancho - volio bih imati onu pamet i onu srčanost koju vi spominjete; ali vam se kunem vjerom čovjeka siromaha da više ginem za melemom nego za razgovorom. Pogledajte, gospodaru, hoćete li vi moći na noge, pa da pomognemo Rocinantu, premda ne zaslužuje, jer on i jest glavni krivac ovomu mlaćenju. Nikada se ne bih tomu nadao od Rocinanta, jer sam njega smatrao za takvo čisto i miroljubivo stvorenje kakvo sam i sam-Ta pravo vele da mnogo vrijeme mora proteći dok upoznaš svijet, ¹ da ništa u tom životu nije pouzdano. Tko bi i rekao da će nakon onihInih bubotaka kojima ste vi počastili onoga nesretnoga viteza, udariti ^{sl}inari ovoliki pljusak batina i nama se na leda oboriti? ° Tvoja su leda, Sancho - priklopi don Quijote - još i stvorena za vakvu ^{omJ^u au mo;a su} odrasla u bijelom, finom holandijskom

latnu, pa J^e jasno da će ljuće osjetiti bol u onakvoj nezgodi. I kad ja P bih mislio... što velim: mislio! kad ja ne bih sasvim pouzdano znao Ja uz junački posao svagda idu neugodnosti i nevolje, volio bih odmah umrijeti od puke ljutine. Na to mu odgovori perjanik:

Gospodaru, ako je od viteškoga posla ovakva berba, molim vas da mi reknete dolaze li te nezgode često ili samo u nekim rokovima, jer meni se čini da mi

nakon ovih dviju berba ne bismo bili spremni još i za treću, ako nam Bog, po svojem beskrajnom milosrđu, ne pritekne upomoć.

- Znaj, prijatelju Sancho - odvrati don Quijote - da je život skitniká vitezova izvrnut tisućama opasnosti i nesreća, ali je zato, ni manje ni više, nego baš u njihovoj vlasti da se zakralje i zacare, kao što su mnogi i različiti vitezovi pokazali, a ja im svima historiju dobro znam. Da mogu od bolova, ja bih ti odmah pričao o nekojima koji su se jedino po hrabrosti svoje ruke popeli do onih visokih dostojanstava koja sam spomenuo, a i oni su sami zapadali i prije i kasnije u svakakve nezgode i nevolje. Junački je Amadis od Galije pao pod vlast krvnoga neprijatelja svojega, čarobnjaka Arcalaus, te se pouzdano priča da ga je ovaj, kad ga je zasušnjio, privezao uza stup u dvorištu pa mu odudarao više od dvjesto udaraca konjskim vodicama. Jedan neznani pisac, no kojemu se može vjerovati, priča kako je zarobljen Vitez od Feba: u nekom mu se zamku pod nogama otklopila vrata, pa kad je propao u dubok ponor pod zemljom, svezali mu noge i ruke te mu ustrčali takozvani klistir od vode snježanice i pijeska, a to mu je jako jurnulo u glavu, i da mu u silnoj nevolji ovoj nije priskočio upomoć neki veliki mudrac, prijatelj njegov, ljuto bi nastradao jadni vitez. S tolikim valjanim ljudima mogu dakle i ja biti, jer oni su bili gore obruživani nego što sada obružuju nas. Želim, Sancho, da znaš: rane ^{Za}dane oruđem koje se slučajno nađe u rukama, ne kaljaju; tako stoji u zakoniku dvobojskom i piše izrijeком: ako cipelar udari koga kalupom OJ¹ mu je u ruci, premda je taj kalup uistinu od drveta, ipak se neće ^{re}ći da je nadrvario onaj koji je udaren. Velim ti ovo zato da ne bi mislio kao da smo mi osramoćeni time što smo u tučnjavi izmlaćeni, ier oružje kojim su nas ti ljudi napali i izmlavili bile su samo ćule, a ^{ko} od njih, koliko se ja sjećam, nije imao mača, sablje ni bodeža. - Nisam imao kada - odvrati Sancho - ni da pogledam čestito, jer tek što sam se latio kusture, ¹⁰⁴ a oni mene već stali krstiti svojim toljagama i odmah me ovamo svalili. Ne tarem ja sada glavu i ne premišljam jesu li one batine bile bruka ili nisu, nego mene peče bol od bubotaka, jer njih ja ne mogu zbrisati ni s pameti ni s leda.

- Bilo što bilo, znaj, brate Panza - odvrati don Quijote - da nema spomena kojega ne bi vrijeme izbrisalo, ni bolova koje ne bi smrt dokrajčila.

- A zar i može biti gore nesreće od one - priklopi Panza - koja pričekuje da je vrijeme dokrajči i smrt zbriše? Ako je ova naša nevolja od onih koje se liječe sa dva-tri melema, ni po jada; no meni se sve nekako čini da će našu nevolju slabo okrpiti svi melema iz bolnice.

- Kani se ti toga i trgni se iz nemoći - reče mu don Quijote - a i ja ću, pa da pogledamo kako je Rocinantu, jer meni se čini da on jadnik nije baš najmanji dio izvukao u ovoj nevolji.

- Nije ni čudo - odvrati Sancho - kad je i on skitnik vitez. Samo se ja čudim kako je moj magarac ostao čitav i nitko ga ni opuknuo nije, a nama su sve pucala rebra. ¹⁰⁵

- U svakoj nezgodi sreća otvara vratašca, da mogneš doskočiti

- napomene don Quijote. - Velim zato što će mi ovo živinče moći sada odmijeniti Rocinanta i odnijeti me odavle u koji zamak, da ondje liječim rane. Takvo mi jahanje i neće biti na bruku, jer ja se sjećam, čitao sam da je onaj stari dobrijan Silen, odgojitelj i učitelj veselog boga smijeha, kad je ulazio u grad od sto vrata, jahao sasvim blažen na prekrasnu magarcu.¹⁰⁶

- Bit će istina da je on jahao onako kako vi, gospodaru, velite - uzvratí Sancho - ali velika je razlika jahati ili prevaliti se preko magarca kao vreća gnoja.

Na to mu odgovori don Quijote:

- Rane zadobivene u boju né mánjé čast, nego je većaju. Zato ti meni, prijatelju Panza, ne odvrćaj ništa više, nego, kako ti već rekoh, ustani koliko možeš i digni me po miloj volji svojoj na magarca, pa da krenemo odavde dok nije zapala noć te nas u ovoj pustoši zatekla.

- Ta čuo sam, gospodaru, kako ste kazivali - reći će Sancho - da mnogi skitnici vitezovi najviše noći u godini prespavaju u pustoši i na osami, i to im je veliko zadovoljstvo.

- To je onda - odvratí don Quijote - kad oni ne mogu dalje, ili kad su zaljubljeni. Istina je, bilo je vitezova koji su znali na stijeni, na žegi; u hladu, u nepogodi stajati po nekoliko godina, a njihova odabranica nije o tom ni sanjala. Jedan je od njih bio Amadis, koji se prozvaoltenebros, te je na Sirotaj stijeni proživio, ne znam već ni sam o sve sigurno i točno, ili osam godina ili osam mjeseci; nisam pravo upamtio, samo znam da je on ondje okajavao nešto što je našao učinio pođi Oriani. Ali manimo se toga, Sancho, pa ded se požuri dok nije mag^{arca} snaa kakva nezgoda, kao što je zadesila Rocinanta. pobijesa, samo bi nam još to trebalo! - uplaši se Sancho. Zajaukne trideset puta, uzdahne šezdeset puta, opsuje i prokune sto j dvadeset puta onoga koji ga je ovamo dovukao, pa ustane, ali se nije mogao uspraviti, nego se zgrbio nasred puta kao turska sablja. Uza svu muku osedla on magarca, koji je danas, na ovakvoj velikoj slobodi, bio malko odlunjao. Digne onda Rocinanta, a da je taj imao jezik, kojim bi se potužio, jamačno ne bi zaostao ni za Sanchom ni za gospodarom. Naposljetku Sancho natovari don Quijota na magarca, za ovoga pripne Rocinanta, povede magarca na povodu i krene otprilike onamo gdje misli da je cesta. A sudbina, koja sve s dobra na bolje¹⁰⁷ navraća, namjeri njega, prije nego što je i milju prevalio, na cestu, i na cesti on ugleda krčmu, koju njemu za jad, a sebi na radost, uze don Quijote smatrati za zamak. Tvrdi Sancho te tvrdi da je krčma, a gospodar njegov da nije, nego dvor, zamak. Prepírka se otegne i oni stignu onamo dok još prepírku završili nisu, pa tako Sancho, ne istražujući dalje, ude s cijelom svojom povorkom. Šesnaesta glava j

Što se bistromu vitezu dogodilo u krčmi koju je on smatrao dvorom.

Kad krčmar ugleda don Quijota prevaljena preko magarca, zapita Sancha kakva mu je nevolja. Sancho odgovori da nije ništa, nego je samo pao sa stijene i malko izgruhao rebra. Krčmar je imao ženu drukčije ćudi nego što su obično žene u onom zanatu. Bila je od prirode blaga i žalila bližnjega u nesreći. Doletje

ona odmah da vida don Quijota, te naredi svojoj kćeri, jako lijepoj djevojci, neka joj pomogne njegovati gosta.

U toj je krčmi služila sluškinja iz Asturije, široka lica, plosnate glave, zatubasta nosa, s jednim okom škiljavim, a i s drugim slabo zdravim. No zato joj tijelo bijaše lijepo, te je naknađivalo druge mane: od glave do pete nije mjerila ni sedam pedalja, a ramena joj tijelu nešto preteška, te su je silila da u zemlju gleda više nego što mari. Ta ljepojka sluškinja pomogne dakle djevojci, i njih dvije prostru don Quijotu prilično lošu postelju na tavanu, kamo se nekoć, vidi se jasno, spremala mnogo godina slama. Ondje se nastanio i neki mazgar, a postelja mu bila malo podalje od postelje našega don Quijota. Bili to sami pokrovci i sedleni jastuci s njegovih mazga, ali je opet bolji ležaj bio nego u don Quijota, koji je imao samo četiri hrapave daske na dva nejednaka podvalka, strunjaču, tanku kao ponjava, punu gvala, pa da se kroz derotine ne promalja vuna, mislio bi po tvrdoći, kad pipneš, da je šljunak, i imao naposljetku dvije prevlake, kao da su od one kože sa štita, i pokrivač kojemu bi mogao konce prebrojiti i nijedan ne bi promašio. Na tu vrašku postelju legne don Quijote, a krčmarica ga i njena kd odmah izlijepe melemima od glave do pete, pri čemu im je svijetlila Maritornes, kako se ona Asturkinja zvala. Krčmarica, kako mu ^e lijepila meleme, opazi na don Quijotu masnice, pa reče kako joj ^{se} ■ da se gost nije ugruhao nego je izgruhan. jssije on izgruhan - odvrati Sancho - nego su po stijeni bili sami šiljci, k_{ocj}_ne i grbine, pa je svagdje stekao po modricu, još priklopi:

Uredite vi to, gospođo, tako da preostane nešto kučina; jamačno ce "strebati komu, jer i mene malko bole križa. Onda ste valjda i vi pali? - zapita krčmarica. ifisam pao - odgovori Sancho Panza - nego kad sam vidio da mi je ospodar pao, strašno sam se preplašio, i sve me zaboljelo, kao da su mi opalili tisuću vrućih. jyj₀že to biti - potvrdi mu djevojka - jer i meni se često događalo te sanjam da padam sa zvonika i nikako ne mogu dolje na zemlju stići, a kad se probudim, izmlavljena sam i sva izlomljena, kao da sam zbilja pala.

_ To i jest onaj bijes, gospođice - odvrati Sancho Panza; - ja nisam ništa sanjao, bio sam budniji nego što sam sada, a modrica sam stekao gotovo koliko i moj gospodar don Quijote.

- Kako se zove taj vitez? - zapita Asturkinja Maritornes.

- Don Quijote od Manche - odgovori Sancho Panza; - on ti je vitez pustolov, i to od najboljih i najhrabrijih koji su od pamtivijeka viđeni na svijetu.

- Sto je to vitez pustolov? - zapita sluškinja.

- Zar si ti današnja na svijetu te ni to ne znaš? - odvrati Sancho Panza.

- Znaj dakle, sestro moja, vitez pustolov takvo je stvorenje koje, dok trepne, bude izmlačeno ili se zacari: danas je najnesretnije i najjadnije biće na svijetu, a sutra će imati dvije-tri krune i kraljevine da ih pokloni svojemu konjušaru.

-Kad ste vi konjušar takva valjana gospodara - zapita krčmarica -kako je to da vi niste stekli barem grofoviju?

- Još je prerano - odgovori Sancho - jer istom je mjesec dana kako ^smo krenuli za pustolovinama, i još nismo naišli na zgodnu. A često biva i to da jedno tražiš

a drugo nađeš. Zaista, ako moj gospodar don Quijote ozdravi od te rane ili pada, i ja od toga ne obangavim, ne dam J^a ono čemu se nadam ni za najbolju titulu u Španjolskoj.

^{av} je taj razgovor don Quijote pažljivo slušao, pa on sjedne na Postelji, kako već može, uzme krčmaricu za ruku i rekne joj: "Vjerujte mi, krasna gospođo, pod sretnom ste se zvijezdom rodili, u Vam je suđeno u svojem dvoru dočekati moju osobu. Ja ne hvalim ke, jer se veli: tko se hvali, sam se kvari, no moj će vam perjanik reći ^o sam. Samo vam velim da ću do vijeka pamtiti uslugu koju ste mi iskazali, i hvaliti vam dokle god živim. A da nije dobar Bog odredio ja budem ovako odan i pokoran zakonima ljubavi i očima one nernil_e krasotice kojoj samo šaptom izgovaram ime, oči ove krasne gospođice zagospodarile bi mojoj slobodi. Krčmarica i kći njena, i čestita Maritornes, zapanje se slušajući govo_r skitnika viteza, jer su ga razumjele isto toliko kao da govori grčki. Jedino su razabrale da je sve to neka ponuda i laskanje. No kako nisu navikle na ovakav razgovor, stanu ga gledati i čuditi mu se, te im se on učini sasvim drukčijim nego što su ljudi koje one znaju. Zahvale mu dakle krčmarskim riječima na ljubaznosti te odu, a Asturkinja Maritornes uzme viđati Sancha, komu je to bilo isto onako potrebno kao što i gospodaru.

Mazgar je s tom Maritornes ugovorio da će se noćas njih dvoje pozabaviti, a ona mu je tvrdu riječ zadala da će doći k njemu čim poliježu gosti i pozaspe gospodari, pa će udovoljiti njegovoj volji koliko god želi. A priča se o toj dobroj djevojci da ona nikada ne bi pogazila riječ, sve da ju je dala u šumi i bez ikakvih svjedoka, jer se smatrala plemkinjom; ipak joj nije bila sramota služiti, nego je govorila da su je nesreće i nezgode na to natjerale. Tvrdi, niski, jadni i kukavni ležaj don Quijotov bio je usred ruševne staje kojoj se kroz krov vide zvijezde; do njega je Sancho priredio ležaj od rogožine i pokrovca, koji kao da i nije bio vunen, nego konopljan. Iza njihovih ležaja bijaše postelja mazgarova, namještena, kako je već rečeno, od pokrovaca i od cijele opreme dviju najboljih njegovih mazga. Imao ih on dvanaest, sve samih sjajnih, ugojenih, izvrsnih mazga, jer je bio jedan od najbogatijih mazgara arevalskih, kako kazuje pisac ove povijesti, koji ga napose spominje, budući da ga je dobro znao: vele da je u nekom srodstvu bio s njim. Uopće je Cide Hamete Benengeli bio pisac veoma brižan i točan u svemu, a vidi se po tome što ne prešućuje spomenutih sitnica, ma koliko neznatne i ništave bile. Trebali bi se zato ugledati na njega ozbiljni povjesničari, koji nam događaje pričaju tako kratko i zbijeno da ih jedva dospijevamo i okusiti, a ono što je najglavnije izostavljaju od nemarnosti, zlobe i neznanja. Slava i dika zato piscu *Tablanta od Ricamonta* i one druge knjige, u kojoj se pričaju djela grofa Tomillasa, pa još sa koliko se točnosti opisuje sve!¹⁰⁸ Pošto je dakle mazgar otišao k mazgama i dao im drugi obrok, pruži se on na svoje pokrove i uzme čekati da mu dođe ona veoma točna Maritornes. Sancho je, izlijepljen melemima, ležao na postelji i trudio se da zaspi, ali nije mogao od bolova u rebrima. A i don Quijote, oo istih takvih bolova u rebrima, ne zaklapa

očiju, kao zec. Sva se krčmašala i nije ^{u SV0} J ući druge svjetlosti nego od svjetiljke što visi fgori u predvorju.

fa divna ^{t^{sl}na 1 one mlsn st0} našega viteza svagda navode na zgođe koje

se na svakom listu pričaju u knjigama, začetnicama njegove sreće, zanesu ga u jednu od najneobičnijih ludosti što se i zamisliti oiože- Tj_mislio on da je stigao u nekakav slavan zamak jer, kako je već rečeno, njemu se zamkom čini svaka krčma u koju se svrati, a krčmarova mu se kći pretvorila u kćer vlastelina toga zamka, te se ona svladana njegovom ljubaznošću, zaljubila u njega i obećala mu da će noćas, tajom od roditelja, doći njemu i podobro vrijeme proležati s njim. Tu on tlapnju, koju je sam smislio, uzme smatrati istinom i zbiljom u koju je zapala njegova čast. No u srcu odluči da se neće iznevjeriti svojoj vladarici Dulcineji od Tobosa, sve da sama kraljica Ginebra i njena dama Quintañona iskrсну pred njim. Dok je on premišljao o tim ludorijama, bude vrijeme i sat a njemu zao čas da dode Asturkinja, te ona, u košulji i izuvena, s kosom skupljenom pod čepiću od parheta, tihim i opreznim koracima uđe onamo gdje su njih trojica, da potraži mazgara. No tek što će ona na vrata, začuje nju don Quijote, te on, unatoč svim melemima i bolovima u rebrima, sjedne na postelju i raskrili ruke, da dočeka svoju krasotu djevojku. Asturkinja, koja je čedno i tiho stupala, te rukama pred sobom tražila svojega miljenika, nabasa na ruke don Quijota, pa joj on čvrsto uhvati ruku za zglavak, privuče je k sebi i posadi na postelju, a ona se ne usudi ni pisnuti. Opipa joj on odmah košulju, koja je bila kruta kao ponjava, ali se njemu učini da je najfinije i najtanje platno. Na rukama joj bilo nekoliko nizova staklenih koralja, no njemu se u mraku prikaže skupocjeni biser s Istoka. Vlasi, koje su joj nekako nalik na konjsku grivu, njemu bijahu kao niti najblistavijega arapskoga zlata što svojim ^{sJ^a} Jem pomračuje i sunce. A dah njen, što zaudara na hladno meso sto je prestojalo noć, njemu se učini slatkim, balzamskim mirisom iz ⁿ Jenih usta. Ona mu se napokon javi na pameti u onakvoj slici i prilici kako je u svojim knjigama čitao o nekoj princezi, koja sa svim tim čarima što ih spomenusmo dolazi k ljuto ranjenom vitez u koji je njenu ljubav zadobio. I takva je sljepoća zaokupila jadnoga viteza da ga nije razdrmao ni dodir, ni dah, ni drugo koješta na dobroj djevojci, od čega ¹ se smučilo čovjeku koji nije mazgar, nego mu se činilo da je ogrlio ozicu krasote. Drži on nju dakle čvrsto, pa joj govori zaljubljenim, ^{lh} glasom:

elio bih da sam mogućan, uzvišena i krasna gospođo, dolično vam ^{Uzv} ratiti milost koju ste mi iskazali kad ste mi se javili u velikoj krasoti

svojoj. Al sudbina, koja navijek progoni čestite ljude, bacila me_n ovaj ležaj, gdje ležim tako izmlaćen i izlomljen da ne bih mogao, s_v da sam i voljan, udovoljiti vašoj želji. Štoviše, ovoj se nemogućno-pridružuje još jedna druga i veća, a to je tvrda vjera koju sam zada₀ neprispodobivoj Dulcineji od Tobosa, jedinoj gospodarici moj najtajnijih misli. Da me to ne priječi, ne bih ja bio takav glupi vitez da bih uludo propustio ovu sretnu priliku u koju me vaša velika dobrot_a navela.

Maritornes trne, i hladan je znoj probija što je don Quijote tako drži pa ona i ne razumije i ne pazi što on čepljuska, nego se i bez ijedne riječi otima. A čestiti mazgar, koji je od svoje zle pomame budan, čuo je ljub¹⁰⁹ čim je na vrata ušla, pozorno je slušao sve što joj don Quijote govori, pa od ljubomora da mu se Asturkinja ne bi, za volju drugomu iznevjerila, primaknuo se bliže don Quijotovo postelji i pritajio, da vidi čemu su te riječi kojih on ne razumije. Kad vidje kako je djevojka upela da se otme, a don Quijote je svom silom drži, dozlogrdje mu šala, te se on razmahnu i grunu zaljubljenoga viteza tako strahovito pesnicom po jadnim čeljustima da mu je iz usta krv briznula. Ni to nea bi dosta, nego mu skoči na rebra pa ga kao na vršaju izgazi svega. Kako je postelja bila slaba i na labavu podnožju, nije mogla podnijeti još i mazgara, nego se provali. Od toga se silnoga gromota probudi krčmar i odmah pomisli da će to biti neko Maritornino maslo, jer ju je zvao a ona se nije odazvala. S tom on sumnjom ustane, upali svjetiljku i pođe onamo odakle čuje kavgu. A kad djevojka vidje da joj dolazi gospodar, zlovoljan i ljut, sva se uplašena i zbunjena zavuče u postelju Sanchu Panzi, koji je već bio zaspao, pa se tako uza nj zgrči i sklopča. Uđe krčmar i za vikne:

- Gdje si ti, droljo? Znam ja da si ti sve zamijesila! Uto se probudi Sancho, pa kad osjeti na sebi teret, pomisli da ga mora mori, te se počne razmahivati pesnicama i pogodi nekoliko puta Maritornu. A ona se, čim ju je zaboljelo, okani stida te uzvрати Sanchu toliko bubotaka da se, hoćeš-nećeš, razdrijemao. On opet, kad je vidio što se s njime zbiva, a ne zna od koga je, uzme se braniti, uhvati se s njom ukoštac, pa se među njima zametne najžešće i najzgodnije tezymanje na svijetu. Uza svjetlost razabere mazgar što je i kako j^e njegovoj ljubi, okani se don Quijota i pritekne njoj upomoć. Isto tako učini i krčmar, ali s drukčijom namjerom: nakan je platiti djevojci jer sudi: ona je jamačno skrivila svu tu gungulu. Pa kako se veli: j starac babu, baba mačku, mačka miša,¹¹⁰ uzeo lupati mazgar Sancha Sancho djevojku, djevojka njega, krčmar djevojku, i svi prionuli takotoko da ni časkom ne zastaju. I još htjede sreća da se krčmaru ugasi jgtjljka, te se oni u mraku svi sklopčali i mlate se bez smilovanja, pa laida

zvizne pesnica, odmah kvrga skače.

i Čaino je te noći bio na noćištu jedan oružnik takozvanoga staroga oledskog Svetog bratstva. Kad on začuje neobičnu graju i tučnjavu, hvati svoj kratki štap¹¹¹ i limenku s ispravama, uđe u mraku onamo j zavikne:

Iv lir, u ime zakona! Mir, u ime Svetoga bratstva! Odmah naiđe na izbubanoga don Quijota, koji je onesviješten ležao na svojoj razvaljenoj postelji, a lice upro uvis. Uхвати ga za bradu i poviče: U ime zakona“! No kad opazi da se onaj koga je zgrabio niti kreće niti miče, pomisli da je mrtav i da su mu ovi drugi ubojice, te se u toj sumnji uzviče još jače:

_ Neka se zaključaju vrata na krčmi! Pazite da nitko ne izmakne, jer ovdje su ubili čovjeka!

Taj ih uzvik sve zaplaši, i svatko se okani tučnjave kako ču taj glas. Odšulja se krčmar u svoju sobu, mazgar na svoje pokrovce, djevojka u svoju izbicu. Samo se nesretni don Quijote i Sancho ne mogoše ganuti s mjesta. Ispusti sada oružnik don Quijotovu bradu i ode po svjetiljku da potraži i uhvati krivce. Ali svjetiljke ne nađe, jer ju je krčmar namjerice ugasio kad je odlazio. Morade on zato k ognjištu, pa ondje, nakon dosta posla i vremena užeže drugu svjetiljku. Sedamnaesta glava

u kojoj se nastavljaju nebrojene muke što ih je junački don Quijote sa svojim čestitim perjanikom Sanchom Panzom pretrpio u krčmi koja mu se, u zao čas, učinila dvorom.

Dotle se don Quijote bio osvijestio, te istim onim glasom kojim dozivao svoga perjanika jučer, kad je ležao u dolini Mlaćenici,¹¹² ga zvati i sada:

- Sancho, prijatelju, spavaš li? Spavaš li, prijatelju Sancho?

- Ja da spavam? Koješta! - odgovori Sancho, zlovoljan, ojađen, zar nije kao da su noćas svi vrazi pakleni navalili na mene?

- Zaista, teško da se i varaš - odvrati don Quijote - jer ili ja ne zna ništa, ili je ovaj dvor začaran. Da znaš zato... Ali se moraš zakleti i ovo što ti sada kanim reći nećeš odati dok ja ne umrem.

- Kunem se - odgovori Sancho.

- Ja to velim zato - nastavi don Quijote - što ne marim da ikor bude oteta čast.

- Kažem da se kunem - opet će Sancho - pa ću šutjeti dok god gospodaru, poživate, a dao Bog da bih sutra mogao odati.

- Zar sam ja tebi tolik zlotvor - zapita don Quijote - da mi želiš brz smrt?

- Nije zato - odgovori Sancho - nego ja ne marim ništa čuvati, pa mi sagnjije od duga ležanja.

- Bilo kako bilo - reče don Quijote - ja se više uzdam u tvoju ljuba i odanost. Znaj dakle da mi se noćas dogodila jedna od najneobičnijih prigoda kojom ću se ikada moći podičiti. Da ti ukratko pripovjedili znaj, noćas mi došla kći vlastelina ovoga zamka, a to ti je najzgodnija i najkrasnija djevica što je ima nadaleko na svijetu. Sto da ti pričam“ ljepoti njenoj? Sto o bistroj pameti? Sto o svemu drugom, skrivenom, koje neću da diram, nego šutim o tome, eda bih očuvao, kako moram Sedamnaesta glava

mojoj vladarici Dulcineji? Samo to ti želim reći da mi je sudbina^{vJ^{ef}U} ■ j;e la na tolikoj divoti kojom me sreća obdarila, a možda je, kako V^o t j re Jcao a to i jest najpouzdanije, ovaj dvor začaran, te u onaj Icad sam ja s njome razveo najsladi i najljubazniji razgovor, pojavi^{c8} neka šaka i ruka nekakva strahovitog gorostasa,

koje ja nisam ni ^sfjjo_nti znam otkuda je, te me zvizne pesnicom po čeljustima da ih ^v1 sasvim pretila krv; a onda me ruka gorostasova tako izmlatila da mi e g^{ore} ^{ne}o J^{uer}cc su nas konjari zbog Rocinantove nevaljalštine obnižili; kako i sam znaš. Zato ja sudim, jamačno neki začarani Maur Čuva to blago, krasotu ove djevice, a to blago nije namijenjeno meni.

pa ni meni - priklopi Sancho - jer više od četiri stotine Maura mlatilo je mene, pa je spram toga šala i mačji kašalj¹¹³ ono kako su nas juče krstili ćulama. Ali recite mi, gospodaru, zašto vi to zovete lijepom i rijetkom prigodom, kad smo mi ovoliko izvukli? Vama je bilo još nekako, jer vi ste držali u naručju onu neprispodobivu krasotu, kako velite, ali što sam ja stekao nego jedino najmasnije batine otkada sam na svijetu? Jadna li mene i jadne mi matere što me rodila, kad ja, koji nisam skitnik vitez i ne kanim nikada ni biti, izvlačim veći dio sviju tih nevolja!

- Zar si dakle i ti izmlaćen? - zapita don Quijote.

- Ta rekoh da jesam, jao djeco moja! - odvrati Sancho.

- Ne vodi brige, prijatelju - reći će mu don Quijote - jer ja ću odmah zgotoviti onaj dragocjeni melem i njime ćemo se mi izliječiti dok okom trepneš.

Dotle je oružnik užegao svjetiljku, te ušao da vidi onoga o kojem misli da je ubijen. Kad ga ugleda Sancho gdje ulazi u košulji, s rupcem oko glave, sa svjetiljkom u ruci, ljuta lica, zapita gospodara: Da nije ovo, gospodaru, onaj začarani Maur, pa se vratio da nam Podmiri ako je što zaboravio?¹¹⁴

Ne može to biti onaj Maur - odvrati don Quijote - jer začarane ne ^{mo}že nitko vidjeti.

Ne vidimo ih, ali ih osjećamo - priklopi Sancho; - ako meni ne ^vJ^{er}ujete, neka vam reknu moja leđa.

Mogla bi pričati i moja - odgovori don Quijote - no to ne kazuje još

^vo^ljno te bismo mogli vjerovati da je ovaj koga vidimo onaj začarani Maur.

^{ae} oružnik i zapanji se kad ih zateče gdje se tako mirno razgovaraju. °n Quijote, doduše, još je ležao nauznak i nije se mogao ni maknuti,

- N^{3Cen} ^{IS3V} °bⁿ J^eP^{cc} J^{en} - Pristupi mu oružnik i zapita ga: ° kako je, dragoviću?-

Da sam na vašem mjestu - odbrusi don Quijote - ja bih to uljud-zapitao. Zar je u ovoj zemlji navada tako se obraćati skitnici vitezovima, zvekane?

Kad je oružnik vidio da onakav jadnik tako postupa s njim, nije mog otpjeti, nego se razmahne svjetiljkom i lupi njome don Quijota glavi, da je čestito odjeknula, a svjetiljka se ugasila. Kako je nast mrak, iziđe onaj odmah, a Sancho Panza progovori:

- Nema sumnje, gospodaru, da je ovo ipak začarani Maur. Blgj on jamačno čuva za druge, a nama je od njega pesnica i zvizg svjetiljkom.

- Tako je - potvrdi mu don Quijote - ali ne treba mnogo mariti za čarolije, niti se ljutiti i jaditi zbog njih, jer one su nevidljive i sabias te ne možemo pronaći komu bismo se svetili, koliko god se tru Ustani, Sancho, ako možeš, zovi kaštelana ovoga grada i pobrini da dobijem malo ulja, vina, soli i ružmarina, pa

da zgotovim ljeko melem. Uistinu mi, mislim, sada jako treba, jer mi silna krv teče rane koju mi je ona sablast zadala.

S ljutim bolom u kostima ustane Sancho i uputi se u mraku ona gdje je krčmar.

Naiđe na oružnika, koji je prisluškivao što li će njeg neprijatelj, pa mu rekne:

- Gospodaru, bili vi tko mu drago, kunem vam se i preklinjem, daj nam malo ružmarina, ulja, soli i vina, jer to treba da se izliječi jed od najboljih skitnika vitezova što ih ima na svijetu, a leži on evo postelji ljuto izranjen od ruku začaranog Maura iz ove krčme. Kad je oružnik to čuo, razabere da je ovo budalast svát, a kako već počelo daniti, otvori on vrata od krčme, zovne krčmara i re“ mu što taj čovo ište. Krčmar mu dade što želi, a Sancho odnese d Quijotu, koji se rukama uhvatio za glavu te jadikuje kako ga boli onoga udarca svjetiljkom, premda su mu samo iskočile na čelu dvi kvrge, a ono što je on smatrao za krv bijaše znoj što ga je probio jada i muke koju je premučio. Uzme on dakle one sastojke, pa ih slije i stane miješati i kuhati d mu se ne učini da su valjano smiješani i skuhani. Onda zaište ka bocu, da prelije melem, ali kako se boca u krčmi nije našla, odlu preliti ga u limenu uljenicu koju mu je krčmar poklonio, te izmoli n svime više od osamdeset Očenaša i toliko Zdravomarija, Gospi pozdrava i Vjerovanja, a svaku je molitvu popraćao križanjem, kao blagósilje. Sve su to gledali Sancho, krčmar i oružnik, a mazgar se bi" tiho odšuljao, da prigleda i namiri svoje mazge.

Kad je don Quijote dogotovio svoj dragocjeni melem, poželi odmSedamnaesta glava

a ti valjanost njegovu, kakvu je zamislio, te potegne od onoga što mogao pretočiti u limenku, nego je preostalo u loncu u kojem se halo otprilike poldrug funte. Ali tek što je potegnuo, odmah poče raćati, te isprazni sav želudac. Od muke i od drmanja proznoj se liko da je zamolio neka ga pokriju i ostave sama. Poslušaju ga, pa on ¹⁰ spava dobra tri sata, a zatim se probudi te osjeti da mu je u svem eru lakše i bolje, tako da se opet uzeo smatrati zdravim. Istinski uvjerio da je našao Fierabrásov melem, i s njim može odsad, bez ikakva straha, srtati u svaku pogibao, boj i kavgu, kakva god opasna bila-

Začudi se i Sancho Panza kako mu se brzo oporavio gospodar, te ga zamoli neka mu dá što je preostalo u loncu, jer je prilično preostalo. Privoli se don Quijote, a Sancho zgrabi lonac objeručke, pa u dobroj vjeri i još većoj želji potegne junački i saspe u sebe nimalo manje od gospodara. No želudac siromaha Sancha nije bio onako osjetljiv kao gospodarov, te se Sancho, prije izbacivanja, namučio tolikih muka i nevolja, toliko se naznojio i tako sav iznemogao da je mislio: kucnuo mu je zbilja smrtni čas. Ovako snužden i turoban proklinjaše i melem i hulju koja mu je melem dala. Kad ga don Quijote vidje onakva, reče mu:

-Ja mislim, Sancho, sva ti je ta nevolja odatle što nisi ovitežen vitez, jer ja sudim da ovaj napitak i ne koristi onima koji nisu oviteženi vitezovi.

- Ako ste vi to, gospodaru, znali - odvrati Sancho Panza - što ste i dopustili da ga okusim, u zao čas meni i svima mojima! Uto proradi napitak i siromah perjanik

počne sipati na oba kanala tako naglo da sasvim postrada i rogožina, na koju se opet bio izvalio, i konopljani pokrivač kojim se pokrivao. Probio ga znoj od silne muke, uzela ga tresti vrućica i boljetica, te nije samo on mislio nego i svi: izdahnut će dušu. Ta oluja i nepogoda potraje gotovo dva sata, ali mu onda ne bješe lakše kao gospodaru, jer je bio tako izmučen i izlomljen je jedva na nogama stajao. No don Quijote, koji se, kako rekosmo, jecao oporavljenim i zdravim, htjede odmah krenuti da traži Pustolovine, jer mu se činilo da za sve ovo vrijeme što ovdje zateže, ^{oti}ma sebe svijetu i onima što su potrebni njegova okrilja i zaštite, Pogotovo uz ovo pouzdanje i vjeru koju je stekao u svoj melem. Tako ^{on} - Potaknut i ponesen tom željom, osedla sám Rocinanta, osamari garca svomu perjaniku, pa i njemu pomogne da se odjene i da uzjaše oga sivca. Onda i sám zajaše konja, potjera u jedan kut na dvorištu Uzrne odande povelik kolac ili ražanj, da mu posluži za koplje.

na osie

teGledaju ga svi koji god bijahu u krčmi, a ima ih više od dvadeset Gleda ga i krčmarova kći, a ni on ne skida očiju s nje, nego kadifc protisne uzdah, kao da ga istiskuje sa dna duše, te svi misle da bole rebra, barem tako misle oni koji su noćas gledali kako je lijeplj melemima.

Kad su već obadvojica bili uzjahali i stigli krčmi na vrata, zovnu krčmara te mu reče veoma spokojnim i ozbiljnim glasom:

- Mnoge su i veoma velike usluge, gospodine kaštelane, koje sy meni u vašem zamku iskazane, te moram zahvalan vam biti dokl-god živim. Ako vam ih mogu uzvratiti tim da vas osvetim na koje-nasilniku koji vam je našao učinio, znajte da i jest jedina moja dužnos zakriljivati nemoćne, osvećivati one kojima krivicu čine, i kažnjava" nevjeru i prijevaru. Pretitrajte u pameti, pa ako se sjetite čega takva meni biste se htjeli obratiti, ne sustežite se, nego kazujte, jer ja vaše kunem viteškim redom koji sam primio da ću svakoj vašoj želj“ udovoljiti i osvetiti vas. Krčmar mu odgovori isto tako spokojno:

- Gospodaru viteže, ne treba da mi vi osvećujete ikakvu krivicu, jer ako meni tko učini krivicu, znam je osvetiti i sam, kako dolikuje. Jedino treba da mi namirite što dugujete za ovu noć u krčmi, to jest za slamu i ječam životinjama, pa za večeru i za postelju.

- Ovo je dakle krčma? - zapita don Quijote.

- Jest, i još kako čestita - odgovori krčmar.

- Onda sam ja dosad bio u zabludi - odvrati don Quijote - jer s zaista mislio da je ovo zamak, i ne loš. Ali kad je tako, te nije zam nego krčma, onda se sada može jedino to učiniti da mi ne zamjerit što ne plaćam, jer ja se ne smijem ogriješiti o zakon skitnika vitezova, o kojima znam pouzdano, te sve dosad nisam ništa protivno čitao da nikada nisu plaćali za stanovanje ni za išta u krčmi u koju bi se navratili, jer njima po svakom zakonu i pravu pripada da budu lijepo dočekivani, u naknadu i nagradu za teške muke što ih oni podnose dok traže pustolovine obnoć i obdan, zimi i ljeti, pješice i na konjU; žedajući i gladujuć, po žegi i po

studen, izvrgnuti svim nepogodan nebeskim i svim neudobnostima i nevoljama zemaljskim.

- Slabo ja hajem za to - odgovori krčmar; - platite vi meni što m^l dugujete, a okanite se brbljarije i viteštva, jer ja ne vodim brigu ni čemu drugom nego o svojem poslu.

- Vi ste glup i zao krčmar - odvrati don Quijote.

Obode on Rocinanta, uperi svoj ražanj i krene iz krčme, a da ga nitk⁰ nije zadržavao. I ne obazirući se jaše li perjanik za njim, dobrano s^e

459999Sedamnaesta glava

... ce stom. Kad krčmar vidje da on odlazi a ne plaća, pritrči Sanchu

da se od njega namiri, no Sancho izjavi: kad njegov gospodar ne

anf_{ne} plaća ni on, jer čim je on konjušar skitnika viteza, kao što i

P vrijedi za njega isto pravilo i pravo koje i za gospodara, da ništa jest, J

,

neP

laća po krčmama i gostionicama. Ražesti se krčmar jako i zaprijeti ako ne bude platilo, isklatit će on njega svojski, a to će zapamtiti.

Odg^{ov}ori mu na to Sancho da po zakonu viteškoga reda, koji je njegov soodar primio, neće platiti ni prebijene pare sve da bi izgubio glavu, r nije voljan gaziti dobru i starodrevnu navadu skitnika vitezova, te neće da se konjušari vitezova koji će se još na svijet roditi tuže na njega i prekoračaju ga što je zatro onako prav običaj. Zla kob dosudi nesretniku Sanchu da se među svijetom u krčmi nađoše četiri suknara iz Segovije, tri iglara iz *Potra* u Córdoba i dva žitelja iz predgrađa *Heria* u Sevilji,¹¹⁵ veseli ljudi, obješenjaci i šaljivci. Kao da ih je sve potakla i podjarila jedna ista misao, priđu oni Sanchu, skinu ga s magarca, jedan od njih donese pokrivač s krčmarove postelje, pa bace Sancha na pokrivač.

Pogledaju uvis i opaze da je strop pridvorja nešto prenizak za njihov naum.

Odluče dakle da iziđu sasvim na dvorište, nad kojim je samo nebo, ondje polože Sancha nasred pokrivača, te ga stanu odbacivati uvis i igrati se njime kao psetom o pokladama.¹¹⁶ Jadni se poletarac s pokrivača uzviče toliko da mu je glas dopro do gospodara. Zastane don Quijote da pozorno osluhne, te pomisli da mu se opet javlja nova pustolovina, no onda jasno razabere da to više njegov perjanik. Vrne on dakle konja i stigne mučnim kasom pred zid krčmi, ali su ulazna vrata sada bila zatvorena, te on pojase unaokolo ne bi li gdje god pogodio ući. No dok još ne bijaše ni stigao k zidu oko dvorišta, koji nije bio jako visok, opazi kakvo čudo čine od njegova Perjanika. Vidje ga kako zgodno i brzo uzlijeće i slijeće zrakom, te bi jamačno prasnuo u smijeh, kad bi mogao od ljutine. Pokuša s konja Popeti se na zid, ali je jadnik vitez bio tako izmlaćen i izlomljen da Jos nije mogao ni s konja sjahati. Tako on počne onima koji se loptajuⁿ-hom dovikivati s konja tolike pogrde i psovke da se i ne mogu g^{ve} Po^{za}pisivati. No to njima nije smetalo smijehu i poslu, a letičovjek je^{ancno} nije prestajao kukati, i uz to čas prijetiti, čas moliti. Samo, sve abo koristilo dokle god se igrači ne umoriše i sami ne prestase. °vedu mu onda magarca, posade ga na nj i ogrnu ga

kabanicom, a U J⁰¹¹³ Maritornes, kad ga vidje onako izmorena, smisli da će mu "rih^{aS vr} vode, te zagrabi iz studenca, da bude hladnija, o^{Vat} Sancho vrč i prinese ga k ustima, ali zastane kad mu glas^{80s} Podarov dovikne.- Sancho, sinko, ne pij vode; nemoj je piti, sinko, jer će te ona u^{DJ} Evo gledaj, evo ti čudesnoga melema - i on mu pokaže uljeni^{cJ} napitkom - gutni samo dvije kapi, pa ćeš sigurno ozdraviti.

Na taj ga glas Sancho pogleda ispod oka i odvrati mu, uz druge masn-rijeci: - Ta zar ste vi, gospodaru, zaboravili da ja nisam vitez, ili biste vi d_a sasvim izrigam utrobu koja mi je od sinoć još preostala? Neka je var dobijesa taj napitak, a mene se okanite.

Tako reče te odmah navali piti, no tek što je po prvom gutljaju osjeti₀ da je voda, ne htjede dalje, nego zamoli Maritornu neka mu dones_e vina. Ona mu ga rado donese i plati svojim novcem, jer o njoj se zaista veli da je bila, premda je u onakvu zanatu, ipak ponešto nalik na kršćanku. Kad se dakle Sancho napio, obode on magarca, pa kako su mu širom otvorili vrata, izjaha on sav zadovoljan što nije ništa platio, nego je svoju volju proveo, sve iako je bilo na teret običnih jamaca, leđa njegovih. Krčmar se doduše za dug namirio njegovim! bisagama, ali Sancho to u zabuni, kako je odlazio, nije ni opazio. Kad je on izišao, htjede krčmar zasunuti vrata, ali mu loptaši ne dopuste“ jer to je bio svijet koji za don Quijota, sve da je on zaista bio između I skitnika vitezova od Okruglog stola, ne bi hajao ni koliko je crno pod noktom. Osamnaesta glava

u kojoj se pripovijedaju razgovori što ih je Sancho Panza vodio s gospodarom svojim don Quijotom, i druge zgode koje su vrijedne da budu zapisane.

Stigao Sancho svojemu gospodaru tako iznemogao i klonuo da je jedva i mogao tjerati magarca. Kad ga don Quijote ugleda onakva, reče mu:

- Sada ja konačno vjerujem, dobri Sancho, da je ovaj zamak ili krčma svakako začarana, jer oni što su se tako okrutno potitali tobom -što su i bili nego sablasti i priviđenja s drugoga svijeta? Ja to tvrdim, jer kada sam preko dvorišnog zida motrio one prizore tvoje žalosne tragedije, nisam se mogao na zid popeti, ni s Rocinanta sjahati, jer su me začarali. A ja ti se kunem: ne bio koji jesam, ako te ne bih, samo da sam se mogao popeti ili sjahati, osvetio tako da bi se one ništarije i zlikovci dovijeka sjećali te svoje šale i budalaštine, premda znam da bih se time ogriješio o viteške zakone koji ne dopuštaju, kako sam ti već često spominjao, da vitez digne ruku na ikoga tko vitez nije, osim^u Prijekom slučaju i u velikoj nevolji, kad brani vlastiti život i osobu. I ja bih se osvetio da sam mogao, bio ja ovitežen vitez ili ne bio, ^a“i nisam mogao. No ja sudim da oni što su se igrali mnome nisu

^{lu} sablasti ni začarani ljudi, kako vi, gospodaru, velite, nego ljudi ^{0Q} mesa i od kosti, kao i mi. Čuo sam ih i slušao kada su se mnome Ptali, svi imaju imena: jedan se zove Pedro Martínez, drugi Tenorio

^{er} nández, a krčmar se, čuo sam, zove Juan Palomeque Ljevak. Sto gospodaru, niste mogli popeti na zid ni sjahati s konja, nisu čarolije, nego drugo. No iz svega toga jasno razabirem da će ove ^{na} ^{0lo}vine za kojima mi tumaramo navesti

nas, na koncu konca, Zatk^{nev°IJ^u} da nećemo više ni znati koja nam je desna noga.⁰ "i, po mojoj slaboј pameti, najbolje i najsigurnije bilo da se mi vratimo u naše selo, sada, gdje je vrijeme žetvi, i da se brinemo 1 svoje gospodarstvo, umjesto što se potucamo i prebijamo od ner⁵ do nedraga, sa zla na gore, kako svijet veli.

- Kako ti, Sancho, slabo znaš prilike viteštva! - odvrati mu d_{0j} Quijote. - Šuti i strpi se, jer svanut će dan i ti ćeš rođenim očima vidjeti kakva je čast u ovom poslu biti. Ako nije, reci mi: može 1; većega zadovoljstva na svijetu biti, ili koja je radost jednaka onoj pobijediš u boju i nadvladaš neprijatelja? Nikoja, bez ikakve sumnje.

- Ja doduše ne znam - odgovori Sancho - ali tako valjda i jest. Jedin₀ znam: otkada smo skitnici vitezovi, ili otkada ste vi, jer ja ne smijetj, ubrajati se u takvo čestito društvo, nikada mi nismo ni u kakvu boju pobijedili, osim u boju s Viskajcem, a i odande ste vi, gospodaru izišli bez polovine uha i polovine šljema. Otada pljušte samo batine za batinama, pesnice za pesnicama, a ja sam još i letio, ali kako mi se to dogodilo od začaranih bića kojima se ne mogu osvetiti, zato ja i tu znam kolika je slast kad pobijediš neprijatelja, kako vi, gospoda: velite.

- To i jest ono što jadi mene, a i tebe, Sancho, zacijelo jadi - odgovori don Quijote - no odsad ću ja nastojati da steknem takav mač da m mognem nikako biti začaran kad ga nosim sa sobom. Možda će sreća dati mač Amadisov, kad se Amadis zvao *Vitez od Plamenog Mača*. Bio je to jedan od najboljih mačeva što ih je ikada koji vitez ni svijetu nosio, jer osim one spomenute vrline sjekao je kao britva, te nije bilo oklopa, kako god jak i začaran bio, da ga on ne bi rasjekao. J

- Moja je sreća takva - odvrati Sancho - sve ako vi i nađete takav mač, on će opet, kao i melem, služiti i koristiti jedino oviteženim vitezovima, a konjušarima kako bilo da bilo.¹¹⁷

- Ne boj se, Sancho - utješi ga don Quijote - dat će tebi Bog bolju sreću. Tako razgovarajući, jašu don Quijote i njegov perjanik, kad don Quijote primijeti da se putem kojim oni udaraju vitla k njima silna i gusta prašina. Čim ju je opazio, okrenu se Sanchu i reče:

- Svanuo je, Sancho, dan kada će se vidjeti za kakvo je dobro sudbin³ mene ušćuvala. Svanuo je dan, velim ja, kada će se pokazati, kao 1“ u kojemu drugom,¹¹⁸ hrabrost moje ruke, i kada ću izvršiti djela koj³ će u knjizi slave biti zapisana za sva vremena. Vidiš li ti, Sancho, ofl prašinu što se tamo uzvitlala? To vrvi silna vojska svakakvih, nebrojeni" naroda, i stupa odande.

- Ako je tako, dvije su vojske - zapazi Sancho - jer i odonud se, druge strane, diže ista onakva prašina. Obaz^{re} se

don Quijote da pogleda, i vidi da je istina. Obraduje se bično, jer je,

dakako, pomislio da su to dvije vojske koje će se ^{nC} biti i pobiti nasred te daleke ravnice. Jer njemu u svaki sat i čas ^U e P^o P^{amet}; *bitke*, čarolije, pustolovine i nesklapnosti, ljubavne ^{vfV} je dvoboji, kako se pričaju u viteškim knjigama, pa što god govori, ^{Zo}i ili čini, navraća na njih. A onu prašinu što je opazio uzvitlala su j velika stada ovaca i ovnova što tim istim putem dolaze s dvije trane, ali ^{oo}- P^{ra}šine ne vidiš dok se ne približe. No don Quijote tako je žestoko tvrdio da su vojske, da mu je Sancho naposljetku povjerovao i zapitao ga: Gospodaru, što ćemo onda mi?

Što ćemo? - odvrati don Quijote. - Priteći i pomoći slabijima i nemoćnima. Znaj, Sancho, ovoj je vojsci, koja nam dolazi u susret, na čelu i vodi je veliki car Alifanfarón, vladar velikog otoka Trapobane, ¹¹⁹ a ono za mojim leđima vojska je njegova neprijatelj, kralja garamantskoga, Pentapolina od Zasukanoga Rukava, jer on u boj hrli svagda sa za vraćenim rukavom na desnici.

- A zašto je takva omraza između ta dva vladara? - zapita Sancho.

- Mržnja i zavada potječe odatle - odgovori don Quijote - što je taj Alifanfarón bijesan poganin, a zaljubljen je u kćer Pentapolinovu, koja je veoma krasna i umiljata gospođica k tomu i kršćanka. Ali otac neće da je dade kralju poganinu dok se ne odrekne vjere svojega lažnoga proroka Muhameda i na njegovu se vjeru ne prekrsti.

- Tako mi brade - priklopi Sancho - sasvim pravo čini Pentapolín, i ja sam mu voljan pomoći koliko god mogu!

- Učinit ćeš samo što ti je dužnost - reče don Quijote - jer da uđeš u ovakav boj, ne moraš biti ovitežen vitez.

- To mi je po volji - odgovori Sancho - ali kamo bismo sklonili ovoga ^magarca, da ga sigurno nađemo dok prođe tučnjava? Jer da ujašem u b^oj ovako na njem, mislim da to nije bio dosad običaj.

Istina je - potvrdi mu don Quijote. - Njega bi ti mogao jedino Popustiti sudbini, izgubio se ili ne izgubio, jer kad pobijedimo, imat ^{Ce}mo toliko konja da će i sám Rocinante zapasti u opasnost neću li ga ^odmijeniti drugim konjem. No pazi i gledaj, jer hoću da ti pokažem ^{na}glavnije vitezove koji u ovim dvjema vojskama dolaze. A da ih bolje ^{ls} i razabereš, hajdemo na taj brežuljak što se tu ispeo, pa ćemo j^{atlo}će moći obadvije vojske razgledati.

^sPnu se oni tako na brdeljak, odakle bi se dobro razabirala ona dva i ^a koja su se don Quijotu učinila vojskama, da se nije vitlala prašina

k;

ao

^{oo}lak, te smetala i priječila pogled. Ali je don Quijote u svojojmašti ipak vidio ono što niti vidi niti jest, te on progovori na sav

- Onaj vitez u žutoj opremi, što ga ondje vidiš, a na štitu mu okru- lav koji leži do nogu djevojačkih, to je junački Laurcalco, gosp od Srebrnoga Mosta; onaj sa zlatnim cvjetovima na opremi, a na su tri srebrne krune u modru polju, to je strašni Micocolemba, y vojvoda od Quirocije; onaj tamo, golema tijela, s desne ruke njeg svagda neustrašivi Brandabarbaran od Boliche, gospodar triju Ara koji

je obučen u zmijinji svlak i kao štit nosi vrata, a to su, kako priča, jedna od onih vrata na hramu što ga je Samson srušio da se snu svojom osveti neprijateljima. Ali svrni pogled na tu drugu stranu, češ ugledati pred tom drugom vojskom, na čelu njenu, pobje odvijeka i nikada nepobijedenoga Timonela od Carcajone, Nove Vizcave, u bojnoj opremi iskockanoj u kocke modre, zel bijele i žute, a na štitu mu je zlatan mačak u sinjastu polju i zapis kazuje: *Miau*, jer to je početno slovo imenu njegove dame, to j kako vele, neprispodobive Miauline, kćeri vojvode Alfeniquena Algarbe; onaj što se kao teško breme natovario na leđa snažnoj konj u opremi bijeloj kao snijeg i sa čistim štitom bez ikakva gesla, nov vitez, francuskoga roda, po imenu Pierre Papin, gospodar Utri barunija; onaj što željeznim šiljcima svojih peta podbada u slabine šarenu, hitru zebdu, a oprema mu je pepeljasto-modra, to je m vojvoda od Nerbije, Espartafilardo od Sume, koji ima kao geslo štitu šparogu sjemenjaču i zapis u kastiljskom jeziku što kazuje: *M se sreća sjemeni*.

Tako on nabroji mnoge vitezove iz jedne i druge vojske, kako ih sam zamišljao, a svakomu smisli i dade opremu, boju, geslo i za kako je već skovao u mašti svoje neviđene ludosti. Nastavi on d ne zastajući:

- Ova je četa pred nama sastavljena od ljudi raznih narodno ovdje su oni koji piju slatku vodu slavnoga Ksanta, koji gaze goro krajeve massilske, koji ispiru najfinije sitno zlato u Sretnoj Arab koji nastavaju slavne, hladovite obale bistroga Thermodonta, koji mnogim i raznim putovima razvode zlatni Paktol, tu su Numict nepouzdati u obećanjima, Perzijanci, čuveni po lukovima i strijela Parti, Midani, koji se bore i kad bježe, Arapi nestalna doma, Ski okrutni koliko i bijeli, Etiopljani s probodenim usnama, i d nebrojeni narodi, kojima ja znam i vidim lica, ali im se ne sjeć imena. U toj drugoj četi dolaze oni koji piju kao suza bistru v Betisa, okruženoga maslinicima, oni koji miju lice vodom vječi bujnoga, zlatnoga Taja, koji uživaju ljekovitu vodu božanskoga Genipo bujnim pašnjacima tarteških polja, koji planduju po ju Jéreza, Manchanci, bogati i ovjenčani zlatnim klasjem, iici, drevni ostatak gotske krvi, oni koji se kupaju u venoj s tiha toka, oni koji svoje stado pasu po dalekim vijugave Guadiane, čuvene zbog svojega skrivenog toka, od studeni šumovitih Pirineja i od bijeloga snijega Apeninima, naposljetku svi koliko god ih ima i živi u kolike je pokrajine nabrojio, kolike narode iznizao, i brzinom da se čudiš dao atribut koji mu pripadaju, sav "onjen u ono što je čitao u svojim knjigama lažljivicama.

i guta mu riječi, a sam ne govori nijedne, nego se gdjekad vidi vitezove i gorostase koje mu gospodar spominje. A nijednoga, reče on:

, nema tu, dobijesa, nigdje ni žive duše, niti gorostasa, ikojega o kojima vi govorite da se vide. Ja ih barem ne su sve to čarolije, kao i sinoćne sablasti, govoriš! - prekori ga don Quijote. - Zar ne čuješ rzanje sljenje i bubnjanje?

ja ništa - odgovori Sancho - nego silno blebanje ovaca i

, jer su obadva stada već stigla pod brežuljak, spopao - reći će don Quijote - te zato, Sancho, niti pravo pravo čuješ. Od straha tako i biva, da se čiti bune, te se prikazuju onakve kakve jesu. Ali ako te toliko strah, skloni, da ostanem sám, jer ja sam i sam moćan izvojsčiti pobjedu i u pomoć pritekнем. , obode Rocinanta, utaknu koplje u kariku na prsnom oklopu

grom niz brežuljak, za njim Sancho:

se, gospodaru don Quijote! Kunem vam se Bogom, to što e ovnovi su i ovce. Vraćajte se, tako mi jasnika oca koji me a je to budalaština? Ta gledajte, nema tu nikakva gorostasa ni čaka, ni oklopa, štitova ni iskockanih ni čitavih, ni pepeljaste i đavolje. Što vi to činite, grešna li mene pred Bogom! se riječi ne vrati don Quijote, nego se jašući uzvikao na sav , vitezovi, koji stupate i vojujete pod zastavama junačkoga tapolina od Zasukanoga Rukava, hodite za mnom svi, da o ću ga lako osvetiti na neprijatelju njegovu AlifanfarónuDon Quijote od Trapobane!

Tako reče, te uletje usred ovčje vojske i poče kopljem bosti ovce , tolikom srčanošću i hrabrošću kao da zaista probada krvne neprijatelje Ovčari, pastiri i gazde, koji su za stadom išli, uzviču se neka to ne čini-ali kad vide da ne koristi, trgnu od pojasa pračke i obaspu mu ušj kamenicama od pesnice. No ne haje don Quijote za kamenje, nego juri na sve strane i više:

- Kamo tebe, bahati Alifanfarón? Ded mi dođi, jer ja sam vitez samac, pa bih, junak s junakom, junaštvo tvoje da vidim i sa životom da te rastavim, za kaznu što našao činiš hrabromu Pentapolinu Garamanti. Uto doleti kamen, pogodi ga u stranu i ulomi mu dva rebra. Kad je vidio kako je nastradao, pomisli jamačno da je poginuo, ili da je ljuto ranjen, te se sjeti svojega pića, izvadi uljenicu, nagne je i stane liti u želudac. No još nije ni pretočio sve što mu se čini dovoljnim, kad opet doleti salutak, te ga toliko pogodi u ruku i samu uljenicu da mu je ovu razmrskao, usput mu izbio iz usta tri-četiri prednjaka i kutnjaka i dva mu prsta na ruci ljuto razmécáo. Takav je bio prvi metak, a takav i drugi, pa oni svale jasnoga viteza s konja. Pritrče mu ovčari i pomisle da su ga ubili, pa brže svitlaju svoje stado, uprte pobijene ovce, više od sedam, i ne mareći ni za što, odmagle dalje.

Sve to vrijeme stajao je Sancho na nizbrdici, gledao ludosti koje gospodar čini, Čupao bradu i proklinjao sat i čas kad se na nesreću upoznao s njim. A kad onda vidje da se strovalio na zemlju, a pastiri već izmakli, siđe on niz brežuljak i pristupi ranjeniku. Zatekne ga sasvim loša, ali ipak pri svijesti, te mu progovori:

- Zar ja vama nisam govorio, gospodaru don Quijote, da se vratite, jer ono na što ste krenuli u napad nisu vojske, nego stada ovnova?

- Kako to zna preobraziti i sve iskriviti onaj lupez čarobnjak, neprijatelj moj! Znaj, Sancho, takvima je sasvim lako udesiti da se čini onako kako oni žele. Ovaj zlobnik koji me proganja zavidan je slavi koju je vidio da ću steći u boju, pa je vojske neprijateljske pretvorio u stada ovaca. Ako ne vjeruješ, Sancho, kunem te Bogom, učini ovako, pa će ti pući među očima, i ti ćeš vidjeti što ti ja velim: uzjaši magarca i kreni lijepo za njima, te ćeš razabrati da se oni, čim

odavde malo odmaknu, prevraćaju iz ovnova u ono što su i bili, u prave pravcate ljude, kako sam ih ja tebi maločas prikazao. Ali ne idi odmah, jer mi treba tvoja pomoć: pristupi mi i pogledaj koliko mi zuba kutnjaka i prednjaka manjka, jer meni se čini kao da mi nijednoga nema u ustima.

Priđe mu Sancho tako blizu da mu je gotovo utaknuo oči u usta, a to baš u onaj čas kad je u don Quijotovu želucu "proradio melem, te je Sancho stigao pogledati u usta, provali onda žešće nego god je unutra bilo, i sve na bradu milosrdnom perjaniku. Božja! - klikne Sancho - što se to dogodilo? Jamačno je taj : ranjen, pa izbacuje iz usta krv. malko bolje promotrio, razabere po boji, okusu i mirisu, da -o melem iz uljenice, jer je don Quijota vidio da pije. Tako i želudac mu se uzburka, da se i on izrigao na gospodara, ica budu kano dva bisera. Otrči Sancho magarcu, da iz i čime bi se otro i čime bi gospodara viđao, a kad ne nađe : mu gotovo da poludi. Uzme opet kleti te odluči u duši iti gospodara i vratiti se kući, sve ako izgubio plaću za i nadu da će vladati onim obećanim otokom. ¡ Quijote ustao. Turi on ljevicu u usta, da mu ne poispadaju -om prihvati vodice

Rocinantu, koji se nije ni maknuo od tako je on valjan i dobroćudan, i pođe onamo gdje mu stao, prsima se na magarca naslonio, a rukom podnimio čovjek koji se sav zanio u misli. Kad ga don Quijote spazi koliko je ražalošćen, reče mu: eho, da čovjek nije ništa više nego i drugi čovjek ako ne drugoga. Sve one oluje što nas biju znakovi su da će se vedriti i da će sunce sinuti i na naša vrata; kako ne može biti bro trajno, iz toga slijedi da sada, gdje je zlo potrajalo dugo, . blizu biti. Nemoj dakle tugovati zbog nevolja koje mene ebe ne zapada ništa od njih. ne zapada? - odvrati Sancho. - Zar je onaj kojim su se bio valjda koji drugi a nije bio sin mojega oca? A dvojake danas nestadoše sa svim mojim imućem, zar su ičije nego

bisage nestale, Sancho? - zapita don Quijote, da jesu - odgovori Sancho, amo danas ništa jela - prigovori don Quijote. Í nekako i bilo - odvrati Sancho - kad ne bi po ovim livadama za koje vi, gospodaru, velite da ih poznajete i kojima se u pomažu takvi zlosretni skitnici vitezovi kao što ste vi. to - reći će don Quijote - volio bih ja sada jedan krušac ili dvije sardele, nego svekolike biljke koje opisuje Dioskorides, a objašnjava doktor Laguna.¹²¹ No bilo kako bilo, uzjaši, dobri magarca i hodi za mnom, jer Bog, koji se za sve brine, neće boraviti, pogotovo gdje mi njemu ovako služimo, kao što ne mušice u zraku, ni crviće u zemlji, ni žabice u vodi, negoDon Quijote

je milostiv, te daje da sunce sija i dobrima i zlima, a kiša da pada i nepravednicima i pravednicima.¹²²

- Vi biste, gospodaru - na to će Sancho - zgodniji propovjednik bij nego skitnik vitez.

- Sve, Sancho, znaju i moraju znati skitnici vitezovi - odvrati don Quijote - pa je za prošlih vjekova bilo skitnika vitezova koji su znali usred polja izreći propovijed ih besjedu kao da su doktori s pariškog sveučilišta; po tom se vidi da nikada koplje ne zatupljuje pero, a pero ne zatupljuje koplje.

- Dobro dakle, neka bude kako vi, gospodaru, velite - pristane Sancho. - Hajdemo sada odavde, pa da se pobrinemo gdje ćemo noćas prenoćiti, a dao Bog da bude gdje god gdje nema pokrivača, ni loptaša, ni sablasti, ni začaranih Maura, jer ako ih bude, dobijesa i pita i tepsija.

- Moli, sinko, Boga - reče don Quijote - i vodi kamo te volja, jer sada puštam tebi da odabereš gdje ćemo prenoćiti. No ded se maši ovamo i pipni prstom da vidiš koliko mi zuba prednjaka i kutnjaka manjka na desnoj strani, u gornjoj čeljusti, jer tu me boli.

Turi Sancho prste, opipa i zapita:

- Koliko ste vi, gospodaru, imali kutnjaka na ovoj strani?

- Četiri - odgovori don Quijote - i još zadnji zub, sve samih čitavih i zdravih zuba.

- Pazite, gospodaru, što velite - opet će Sancho.

- Velim: četiri, a možda je i pet bilo - odgovori don Quijote, jer za svega mi života nije izvučen nijedan zub prednjak ni kutnjak, niti mi je ispaao, niti ga je istrošila gnjiloća ih reuma kakva.

- Na ovoj donjoj strani dakle, gospodaru - reći će Sancho - nemate više nego dva i pol kutnjaka, a na gornjoj ni pol zuba, niti ikakav zub, jer tu je ravno kao dlan na ruci.

- Jadna li menel - zajauče don Quijote kad je čuo tužnu vijest svojega perjanika; - volio bih da su mi odsjekli ruku, samo neka nije ona u kojoj držim mač. Jer da znaš, Sancho, usta su bez zuba što i mlin bez kamena, a zub je dragocjeniji od alema. Eto, svemu smo tome izvrgnuti mi koji smo od strogoga reda viteškoga. Uzjaši, prijatelju, i vodi, a ja ću za tobom kamo te volja.

Poslušao Sancho i udari onamo gdje misli da će naći sklonište, no nije silazio s glavne ceste, koja se ondje ravno otegla. Jašu oni dakle polagano. Muči don Quijota bol u čeljustima, te on ne može brže. Onda Sancho, da ga zabavi i razveseli, uzme koješta pričati, pa među inim i ovo što će se u idućoj glavi pripovjediti. Devetnaesta glava

razgovorima koje je Sancho Panza razveo sa svojim xrom, i o zgodi koja se don Quijotu dogodila s ■mrtvacem, uz druge još slavne dogodovštine.

li, gospodaru, sve su te nezgode što su nas ovih dana snašle nje kazna za grijeh koji ste vi počinili protiv viteškoga te održali zakletvu da nećete jesti kruha sa stolnjaka, ni s Je sladiti, sa svim onim što uza to ide, a vi ste se zakleli da ati sve donde dokle god ne otmete šljem onoga Mamina *ho* li se zove, ne sjećam se valjano, pravo veliš - potvrdi mu don Quijote; - no da ti istinu sam to smetnuo s pameti. Isto tako pouzdano znaj i ti da si bio jer si skrivio što me nisi za vremena podsjetio. Ali ja ću jer u viteškom se redu svemu može doskočiti, se ja zakleo? - zapita Sancho. ■ je, sve ako se i ne zakleo - odgovori don Quijote; - čim ja i ti sukrivac, neće biti zgorega, bilo kako bilo, pobrinuti se točimo.

_o - odgovori Sancho - pazite, gospodaru, da ne biste i na avili, kako ste zaboravili na zakletvu; možda će sablasti volja da se još jednom poigraju mnome, a možda i vama, jele kako ste vi tvrdokorni.

irim razgovorima zatekne ih noć nasred puta, a oni niti mogu naći zaklon za noć. A u zao čas ljuto ih mori glad, nestadoše bisage, nestade im i sva hrana i živež. Da pako : gore zagrdi, sluči im se pustolovina koja im se, bez ikakva uistinu takvom prikazala. Zapala prilično mračna noć, ali tuju dalje, jer Sancho sudi da mora, kad je to kraljevska ju-dvije naići svakako na kakvu krčmu. Jašu oni dakle tako, po noći i pomrčini, perjanik gladan a gospodar željan jela, te spaze im po cesti kojom putuju dolazi u susret silno mnoštvo svjetala, da su zvijezde koje se kreću. Kad ih Sancho opazi, protrne, a ustu i don Quijote: jedan trgne povodac svojemu magarcu, a drugi vođi svojemu kljusetu, pa zastanu i pozorno se zagledaju što će to biti. Vi onda da im se svjetla približuju, a što im bliže prilaze, sve se veći čine. Kad to spazi Sancho, zadršće kao prut na vodi, a don Quijotu kosa na glavi nakostriješi. No on se malko ohrabri i progovori:

- Ovo će, Sancho, svakako biti najveća i najopasnija pustolovina kojoj ću morati pokazati svu svoju hrabrost i snagu.

- Jadna li mene! - zakuka Sancho; - ako to bude pustolovina sablastima, otkuda ću ja smoći rebra da izduraju?

- Sve ako su sablasti - odvrati don Quijote - neću ja pustiti ni ti dlaka poleti s glave. Posljednji se put potitraše tobom jer se nisam mogao popeti na zid, no sada smo na ravnu polju, gdje ću razmahnuti mačem kako me volja.

- Ali ako oni vas začaraju i oslabe, kao što već jesu - reče Sane

- kakva vam korist, bili vi na otvorenu polju, ili ne bili?

- Ja te, Sancho, ipak molim - uzvrat don Quijote - nemoj klonuti, već ćeš vidjeti da ni ja klonuo nisam.

- Pa neću klonuti, ako Božja volja bude - odgovori Sancho. Svrnu oni ustranu s puta i uzmu opet pozorno motriti što li su svjetlosti koje putuju, te za malo vremena opaze mnoge spodo u dugim košuljama. Od njihove strahovite pojave zamre sas" srce Sanchu Panzi, i on zacvokoće zubima kao da ga trese grozni četvrtača. A zaboboće i zacvokoće još i jače kad su jasno razabr što je. Vide da je to dvadesetak ljudi u košuljama, svi na konjima, rukama im zapaljene zublje, za njima nosiljka, pokrivena crnino a iza nje opet šest konjanika, u crnim mantijama koje sežu do n mazgama; po polaganom se hodu vidi da nisu konji. Jašu ti ljudi košuljama i mrmljaju nešto tihim, žalostivim glasom. Takva neobič pojava, u to doba i još u takvoj pustoši, dovoljna je bila da ulije str u srce Sanchu, pa zamalo i njegovu gospodaru. Don Quijote se da zamislio, a Sanchovu junaštvu ni traga. Palo Sanchu srce u pete, nije i njegovu gospodaru, jer njemu u taj mah sine u pameti da je t jedna od onih pustolovina iz njegovih knjiga.

Ona nosiljka, zamisli on, nosila su na kojima leži ljuto ranjen ili mita vitez, a njemu je jedinom suđeno da ga osveti. Zato on, bez ijedn riječi, pobode svoj ražanj u oklop, ukoči se u sedlu, te s otmjenim junačkim držanjem stane nasred ceste, kojom oni ljudi u košuljamS, a kad vidi da su se približili, zavikne iza glasa:

ovi, ili tko mu drago da ste, pa kazujte tko ste, odakle i putujete, koga na tim nosilima nosite, jer sva je prilika li neku krivicu, ili su je učinili vama, te priliči i potrebno, pa da vas kaznim za zlo koje ste učinili, ili da osvetim ■ vam je nanesena. Ŭti - odgovori jedan od onih u košuljama - a krčma je možemo stati da kazujemo što pitate.

i krene dalje. Taj mu odgovor zamjeri don Quijote bi njegovu mazgu za žvale i reče: 'te uljudniji, a meni kazujte što sam vas zapitao; ako *ite* mi na megdan, zazorljiva, pa kad ju je uhvatio za žvale, uplaši se ona, .prebaci sa svojim gospodarom unatrag. Jedan momak ũ da se onaj u košulji strovalio, uzme ružiti don Quijota, , već rasrđen, ne otrpi duže, nego upre svoj ražanj, nasrne onih u crnini i ljuto ga ranjena obori na zemlju. Onda ía, pa da vidiš kako ih je brzo zaokupio i rastjerao, su u taj čas porasla Rocinantu krila, tako je on žustar i su ti u košuljama bili plašljivi i neoružani ljudi, te odmah : se kavge i razbjegnu sa zapaljenim bakljama po polju, kao da se za vesele pokladne noći naokolo zabavljaju u crnini, zamotani i omotani svojim krilatim mantijama, maknuti se, pa ih don Quijote po miloj volji sve izmlati zlosretnoga bojišta, a oni rado izmaknu, jer svi mišljahu ; nego đavo pakleni, koji je udario da im otme mrtvo : na nosiljci.

Sancho, divi se smionosti svojega gospodara i govori u .gospodar zaista onako hrabar i junačan kako on i veli.“

iO koga je prvoga zbacila mazga ležala je na zemlji zublja Uz njenu svjetlost opazi don Quijote toga čovjeka, priđe Šiljak svojega ražnja u lice i zaište neka se preda, jer ako ga. A povaljenik mu sa zemlje odgovori: "te predao, kad se ne mogu ni maknuti, jer mi je prebijena vas, gospodaru, ako ste vi vitez kršćanin, nemojte me učinite veliko zlodjelo, jer ja sam licencijat i primio sam vrag dovukao onda ovamo - zapita don Quijote - kad ste -ek?

gospodaru? - odvrati povaljenik. - Nesreća moja!- Još gora će vas nesreća snaći - reče don Quijote - ako mi udovoljite u svemu što sam vas maločas zapitao.

- Rado ću vam udovoljiti - odgovori licencijat; - znajte da gospodaru, ja sam doduše otoič rekao da sam licencijat, ali nis nego bakalaureat, po imenu Alonso López; rodom sam iz Alcoben dolazim iz grada Baeze, s još jedanaest svećenika, s onima što pobjegli s bakljama; putujemo u grad Segoviju i pratimo mrtvaca k je na toj nosiljci. Vitez je taj umro u Baezi i tamo su ga pokop a sada mu mi, kako rekoh, prenosimo kosti, da budu sahranjene Segoviji, odakle je rodom.

- A tko ga je usmrtio? - zapita don Quijote.

- Bog, kužnom groznicom koja ga je snašla - odgovori bakalaureat.

- Onda je mene Bog - reći će don Quijote - riješio muke da osve" njegovu smrt da ga je slučajno tkogod drugi usmrtio. A kako ga usmrtio Onaj koji jest, ne mogu ino nego šutjeti i ramenima slijeg-jer to bih isto učinio da je i mene samoga usmrtio. Želim pak biste vi, časni gospodine, znali: ja sam vitez iz Manche, po imenu Quijote, a moja je dužnost i zvanje obilaziti po svijetu, te ispravlj nepravice i zatirati tegobe.

- Ne znam ja kakvo je to ispravljanje nepravica - odvrati bakalaur
- kad ste vi mene pravoga iskrivili i prelomili mi nogu, koja se n ispraviti dokle god živim, a tegoba koju ste zatrli eto je ta da navalili na mene tegobu koja će mi biti na potegu dovijeka. U zao s se čas sreo s vama, koji idete za pustolovinama.

- Ne zbiva se sve na jedan način - odgovori don Quijote. - Nezg vam je bila, gospodine bakalaureate Alonso López, dolaziti obnoć, k ste došli vi, odjeveni u te crkvene košulje, sa zapaljenim zublja mumljajući molitve, zaogrnuti crnim mantijama, tako da ste baš nalik na nešto hudo i s drugoga svijeta. Nisam zato mogao nik drukčije nego izvršiti dužnost i vas napasti, a ja bih vas bio napao da sam i posigurno znao da ste glavom vrazi pakleni, jer takvima s ja vas smatrao i držao.

- Kad mi je već ovako dosudila sudbina - reče bakalaureat - mol vas, gospodine skitnice viteže, koji ste mi ljuto zasolili,¹²⁴ pomozite mi da se izvučem ispod ove mazge, jer mi je jedna noga zapala me stremen i sedlo.

- A ja tu pričam u nevrijeme!¹²⁵ - klikne don Quijote. - Sto skanjujete i ne govorite kakva vam je nevolja?

Zovne on odmah Sancha Panzu, neka dođe, ali taj se ne utrže da došao, jer se dao u posao da rastovari jednu mazgu i da joj skine živ ti čestiti ljudi u svem obilju sa sobom ponijeli. Načini on -e vreću, strpa u nju što god je mogao zgrabiti, natovari na jarca, a onda otrči gospodaru koji ga zove, pomogne mu bakalaureata izvuče ispod mazge koja ga je prignječila, na mazgu i da mu baklju. A don Quijote mu rekne neka drugove svoje i neka ih u njegovo ime zamoli da mu im je našao učinio, jer nije bio moćan propustiti ono što je e mu još i Sancho:

gospoda žele znati koji im je junak ovako zapaprio, ospodine, da je to čuveni don Quijote od Manche, drugim

Vitez Tužnog Lika. sada bakalaur. No zaboravio sam spomenuti da je prije ojaš don Quijotu: gospodine, da ste izopćeni, jer ste silovito digli ruku na *ta illud, si quis suadente diabolo*, i tako dalje.¹²⁶ ja latinski - odgovori don Quijote - ali dobro znam da ruku, nego koplje! Osim toga, nisam ja kanio navaljivati : i na crkvene svetinje, koje ja štujem i častim kao katolik i lin, koji jesam, nego na sablasti i nemani s drugoga svijeta. A jest tako, znam ja dobro kako je Cid Ruy Díaz pred Svetim ao stolicu poslaniku onoga kralja,¹²⁷ te ga je Papa zato onoga se dana hrabri Rodrigo de Vivar, zvani Cid, iskazao tit i junačan vitez.

aur to čuo, ode, kako je već rečeno, bez ijedne riječi t Quijote zapita Sancha što ga je navelo da ga krsti Vitezom , i nikada, nego baš sada. vam - odgovori Sancho; - ja sam vas gledao časom uza Jje što ju je nosio onaj nesretnik, i zbilja vam je od nekoga e najlošije što sam ja ikada vidio; možda je zato što ste se boju, ili što su vam izbijeni i kutnjaci i prednjaci. . o - odvrati don Quijote - nego se valjda mudracu, komu je napiše historiju mojih junačkih djela, učinilo prikladnim^J e nadjenut nadimak, kao što se nadijevao svima skitnicima i prošlih vremena: jedan se vitez zvao *od Platnenoga Mača, Jednoroga*, onaj *od Djevica*,

onaj opet *od Ptice Feniksa*, drugi treći *od Smrti*, te se oni pod tim imenima i znacima znaju li zemaljskoj. Velim dakle: onaj ti je već spomenuti mudrac sada na jezik i upamet da me prozoveš *Vitezom Tužnog Lika*, se ja nakan od dana današnjega unaprijed i zvati. A da bi mi bolje pristajalo, voljan sam, čim bude prilika, da mi se naštit naslika tužna spodoba.

- Nemojte tratiti vrijeme i novce - reći će Sancho - nego vi, gospoda samo pokazujte svoju spodobu i lice, pa neka vas gledaju. Onda će v i sami, bez ikakve slike i štita, prozvati Vitezom Tužnog Lika. Vjeruj mi, istinu govorim, i kunem vam se, gospodaru ali to ja velim sam od šale, da vam je glad i bezubost tako nakazila lice te vam i ne tre" kako već rekoh, ona žalostiva slika.

Nasmije se don Quijote šali Sanchovoj, ali ipak odluči prozvati se f imenom, pa će moći svoj štit isukati kako je zamislio. Htjede don Quijote još pogledati je li ono tijelo na nosiljci sám kost ili nije, no Sancho se usprotivi i reče:

- Gospodaru, ovu ste opasnu pustolovinu izvršili bolje nego ije koju sam ja vidio. No premda ste vi te ljude pobijedili i razviti mogu bi oni ipak promisliti kako ih je razbio jedan čovjek, pa da razjare i posrame te se vrnú, skupe, potraže nas i vrate nam svojs milo za drago. Evo, magarac je spreman, planina je blizu, glad n je valjan, te što bismo drugo nego lijepo strugnuti, jer, kako se v mrtvac ide u grob, a živo čeljade za kruhom.

Potjera on magarca i zamoli gospodara da krene za njim. A gospod se i samomu učini da Sancho pravo veli, te ga ne uzme više odvrća nego udari za njim.

Projašu oni dijelak između dva brežuljka i stignu prostranu, sklonitu dolinu.

Sancho rastovari magarca, oni se izvale zelenu travu, i tako, uza začín svoje valjane gladi, doručkuju, poručaj použínaju, povećeraju, sve u isti mah, i počaste svoje želuće mno dobrim zalogajima što ih na mazgi bijahu ponijela pokojnikova gospo svećenici, koji su svagda dobro opskrbljeni. Ali sada naiđe d nezgoda, po Sanchovu sudu gora od sviju drugih: niti imaju vina, piju, niti vode, da okvase usta. Mori ih žeđ, te Sancho, gledajući kak jé zelenom sitnom travom pokrivena livada na kojoj se nalaze, re ono što će se u idućoj glavi pripovjediti. Dvadeseta glava

Dvadeseta glava

viđenój i nikada čuvenój pustolovini kakvu nijedan ez na svijetu nije okončao s manjom opasnošću nego : je to učinio junački don Quijote od Manche.

so drugačije biti, gospodaru, nego ova trava svjedoči zini jamačno kakav izvor ili potok koji travu kvasi. Neće biti pođemo li malko dalje, pa ćemo naići na vodu, da lovitu žeđ što nas mori, i svakako je gora nevolja negoli svidi don Quijotu. Uhvati on Rocinanta za vodice, a rca za povodac, pošto mu je bio natovario preostatke te oni pipajući krenu livadom, jer od noćne pomrčine ne No ne prijeđu ni dvjesta koračaja, kad začuju silnu -vode, kao da se ruši niz visoku stijenu. Jako ih razveseli taj zrnú slušati otkuda se ori, ali uto začuju iznenada još neku i, koja im razvodni i pokvari početnu radost što ima vode pogotovo Sanchu koji je od prirode plašljiv i malodušan. Ico udaranje po taktu, uz to zveka željeza i lanaca, a onda kovit gromot vode, tako da bi se zaplašilo

svačije srce, Quijotova. Noć je bila, kako rekosmo, mračna. Stignu oni drveće, na kojem je Ušće treperilo od blaga povjetarca ašljivim šuštanjem. Ta samoća, mjesto, pomrčina, huk toga lišća plašio ih i strašio, pogotovo kad vidješe da ni staje, ni vjetar ne jenjava, ni jutro ne svanjuje. A k tomu gdje su. No u don Quijota se prene neustrašivo srce, te on Rocinanta, natakne na ruku štit, upre ražanj i progovori: prijatelju, znaj, ja sam se po volji Božjoj rodio u ovo naše i da uskrisim zlatno doba, ili pozlaćeno, kako ga zovu. Ja sam su dosuđene opasnosti, velika djela i junaštva. Ja sam, velimopet, onaj koji će uskrisiti vitezove od Okruglog stola, Dvanaest ban od Francije, Devet banova od Slave, i onaj koji će odgurnuti u zabo Platire, Tablante, Olivante i Tirante, Febe i Belianise, i svu povor čuvenih skitnika vitezova prošloga doba, te će u ovo doba u kojem živi počinuti tolika velika, neobična junačka djela da će potamnjeti najsajnj djela onih davnih. Evo pazi, vjemi i čestiti perjanice, pomrčinu ove n neobičnu tišinu, potmuli i nejasni šum ovoga drveća, zastrašljivu buku vode koju smo tražili i tako ovamo stigli, a ona kao da se ruši i strovalj s visokih gora mjesečevih,¹²⁸ i naposljetku ovu neprestanu lupu što n u ušima tutnji i dodijava: sve to zajedno, i svako za sebe, može zaplaši zastrašiti i prestraviti samoga Marsa, a kako ne bi onoga koji nije nauč na takve zgode i pustolovine. Ali sve ovo što ti kazujem potiče i podb moju srčanost, te mi već srce u grudima igra od želje da srnem u pustolovinu, kako god tegobna bila. Pritegni dakle Rocinantu kol ostaj s Bogom! Pričekaj me ovdje tri dana, dulje nemoj, pa ako se to vrijeme ne vmem, vrati se ti u naše selo. A da meni ugodiš i do djelo izvršiš, otiđi odande u Toboso i reci tamo neprispodobivoj vlada mojoj Dulcineji da je njen rob vitez poginuo izvršujući djela koja bi učinila dostojnim da se zove njenim. Kad je Sancho čuo što mu gospodar govori, zaplače ljuto i odgovori-- Gospodaru, ja ne znam zašto biste vi krenuli na tu strahovi pustolovinu. Noć je sada, nitko nas tu ne vidi, možemo skrenuti puta te izmaknuti pogibli, pa sve ako tri dana ne pili. Kad nikoga ne da nas vidi, nema nikoga ni da nas okrsti kukavicama. Osim to ja sam župnika u našem selu, slušao kako propovijeda da onaj k pogibao traži, u njoj i pogiba.¹²⁹ Ne valja dakle iskušavati Boga i la se takva opakoga posla iz kojega jedino po čudu možeš izmaknu Dosta vam je čudesu već iskazao Bog što vas je izbavio da ne bud loptani, kao što sam ja bio, te što vas je izveo kao pobjednika, zdra čitava, između onolikih neprijatelja koji su pratili mrtvaca. A ako to ne može ganuti ni umekšati kruto srce vaše, ganite se kad pomisli i povjerujete da ću ja, čim vi odete odavde, dušu svoju odmah preda od straha onomu tko je voljan odnijeti je. Ja sam krenuo s postojbin ostavio sam djecu i ženu, da pođem s vama, gospodaru, i da v služim, jer sam išao za boljim, a nisam za gorim. Kad pretrpaš vre proderat će se, pa tako su se provalile i moje nade, jer sada, gdje sa se najživlje nadao da ću steći onaj zlosretni i prokleti otok koji mi toliko puta obećavali, vidim da me, za nagradu, i namjesto oto kanite evo ostaviti na ovakvu mjestu gdje nema ni žive duše. Tak vam jedinoga Boga, gospodaru, ne činite mi ovako našao. A ako nisDvadeseta glava

i odustati, nego hoćete izvršiti to djelo, odgodite barem mi kazuje iskustvo koje sam stekao dok sam bio pastir, zore ni tri sata, jer nam je nad glavom njuška Maloga, a ponoć je kad nam je na pravcu lijeve ruke. i vidiš, Sancho - zapita don Quijote - gdje je taj pravac i i ili zatiljak koji spominješ, kad je takva mračna noć da i ne vidiš ni zvijezde? - potvrdi Sancho - no u strahu je čovjek okat i vidi pod noli ne bi vidio nad sobom, na nebu. Ta tko god valjano lako će pogoditi da je blizu dan.

i ili ne bio, ne marim - odvrati don Quijote - jer o meni Je riječ, ni sada nit ikada, da su me suze i molbe odvratile kao vitez moram činiti. Zato te molim, Sancho, šuti, rji mi je usadio u srce da krenem sada na tu neviđenu i pustolovinu, pobrinut će se da mene očuva a tvoju tugu i ti samo pritegni valjano Rocinantu kolan i ostani ovdje, a i vratiti, ili živ ili mrtav.

xo čuo konačnu odluku svojega gospodara, te kako ne haje jete i molbe njegove, naumi se okoristiti svojom vještinom, ne, primorati gospodara da počeka do dana. Kako je dakle nju potprug, polako on, da gospodar ne opazi, sputa i povodcem obadvije noge Rocinantove, pa kad htjede don íuti, a ono ni makac, jer mu konj može jedino poskakivati, i da mu je lukavština uspjela, te će reći: e, gospodaru, moje su suze i molbe ganule Boga, te je odredio rite ne može maknuti. A ako se vi budete tvrdoglavih, pa luzali i tukli, razgnjevit ćete sudbinu jer ispravljate krivu

Quijote u očaj. Što god on jače mamuza Rocinanta, sve r kreće. Ne pada mu na pamet da je Rocinante sputan, te smiri i počeka, ili da se razdani ili da se Rocinante ¹ i ne sanja da to nije ni od čega drugoga nego od lukavštine Reče mu dakle:

Ico, Sancho, te se Rocinante ne može maknuti, ja sam voljan : se zora ne nasmiješi, ali bih plakao što toliko oteže, i biste plakali - odgovori Sancho - kad ću ja vas, gospodaru, . i pričati vam priče sve do zore, ako baš ne kanite sjahati i i zelenu travu da spavnete malko, kako je navada skitnicima aa, pa da budete odmorni dok svane dan i bude vrijeme da fina onu neprispodobivu pustolovinu kojoj se nadate.- aio u govoriš: sjanati, što ti govoriš: spavati? - usprotivi se Quijote. - Zar sam ja možda od onih vitezova koji otpočivaju kad opasnost granuti? Spavaj ti, koji si se rodio da spavaš, ili radi što volja, a ja ću učiniti što meni bude najpogodnije.

- Nemojte se ljutiti, gospodaru moj - odgovori Sancho - nisam mislio.

Pristupi on don Quijotu, uhvati jednom rukom za glavinu sprijeda sedlu, a drugom za krstinu straga, tako da je ogrlio gospodaru lij bedro, pa ne smije nikuda ni makac: toliko ga je strah od one lupe još zaori na mahove. Zaište don Quijote neka mu pripovjedi što da ga zabavi, kako je obećao, a Sancho odgovori da bi pripovjedio, ga je strah od onoga što čuje.

- No ipak ću nastojati da ispričam priču koja je od najboljih, samo je budem mogao ispričati svu i ne budem smetan. Pazite da gospodaru, jer već počinjem. Bilo je, kako je bilo; što je dobro, n bude svima, a što je zlo, onomu koji ga traži... A znajte, gospodaru, ljudi u staro doba nisu ma kako počinjali

svoje priče, nego ima je rečenica Katona Zonzorina,¹³⁰ koja veli: zlo je za onoga koji ga traži“ to je zgodno ovdje kao prsten na prst, zato da biste vi mirovali i nik ne išli tražiti zlo. Bolje bi bilo da mi skrenemo na drugi put, jer ni nas ne sili da udaramo ovim putem na kojem nas tolik strah spopa

- Pričaj dalje, Sancho - reći će don Quijote - a meni prepusti b kojim ćemo putem udariti.

- Velim dakle - nastavi Sancho - bio je u nekom selu u Extremad pastir kozar, to jest koji čuva koze, a tomu je kozaru, kako se orr mojoj pripovijesti zove, bilo ime Lope Ruiz; a taj je Lope Ruiz _ zaljubljen u pastiricu koja se zvala Torralba; ova je opet pastiri po imenu Torralba, bila kći bogata gazde ovčara; a taj bogati ga ovčar...

- Ako ti, Sancho, ovako budeš pričao svoju priču - prekine ga d Quijote - pa budeš po dva puta ponavljao što kazuješ, nećeš ni za d dana dovršiti. Govori redom i pripovijedaj kao razborit čovjek, a nećeš tako, nemoj nikako.

- Ovako kako ja pripovijedam - odvrati Sancho - pripovijedaju se mojoj postojbini sve priče, i ja ne znam drukčije, pa ne valja što vi mene očekujete da ja nove običaje uvodim.

- Govori kako te volja - privoli se don Quijote - pa kad mi je sude da te slušam, moram, što ću. Hajde dalje! Nastavi priču!

- Dakle, gospodaru, dušo moja draga - nastavi Sancho - taj je pastir kako sam već

rekao, zaljubljen bio u Torralbu pastiricu, a ona je b

otresita djevojka, prilična muškara, s maljama kao da je sada gledam, nao? - zapita don Quijote.

- odgovori Sancho - ali onaj koji mi je ovu priču 10 mi je da je priča tako pouzdana i istinska te kad je pripovijedao, mogu ustvrditi i zakleti se da sam sve dakle tako dani za danima, a vrag, koji ne spava, nego kopa, udesio da se ona ljubav pastirova za pastiricu mržnju i neprijateljstvo. Uzrok je bio, kako zlobni jezici iv sitni ljubomor koji je ona u njem razbudila, a prelazio ivao već nedoličan. Zagrdio je onda toliko da je pastir nju tío, te da je ne vidi, odlučio

krenuti iz toga kraja i kamo tye je očima neće gledati. Torralba, kad vidje da ju je Lope i njega jače nego ikada.

navada - priklopi don Quijote - ne mariti onoga koji ih onoga tko ih mrzi.

Nastavi, Sancho, e tako - nastavi Sancho - da je pastir izvršio svoj stado i uputio se poljem extremadurskim, da stigne Portugaliju. Torralba doznade to i potjera za njim. Prati ine pješice i bosonoga, sa štapom u ruci i dvojačama na a, kako pričaju, nosi ulomak ogledala i komadić češlja-nekakvu bočicu s bjelilom za lice. Ali nosila ona što mu namjeran prionuti sada da istražujem, nego velim, ljudi pastir sa svojim stadom stigao na rijeku Guadianu, te ju . A u to je vrijeme rijeka bila baš nabujala i samo da nud kudá je stigao nije bilo ni čamca ni čuna, niti ikog evezao, njega i njegovo blago, a u drugu je ruku zapao jer vidi da mu se Torralba već jako primakla, pa će mu svojim molbama i suzama. Uzme tražiti, te ugleda ribara ; ali tako maljucan da u njega može stati samo jedan koza. Ipak se on s ribarom dogovori i pogodi da preveze Stotine koza što su s njime. Uđe ribar u čamac i preveze K vrati se i preveze drugu, vrati se opet i opet preveze vi, gospodaru, koze, koliko ih ribar prevozi, jer ako samo zaboravljena, završit će se pripovijest, i neću moći ni riječi Pripovijedam dakle dalje i velim da je ona obala prijeko ijao bila glibovita i klizava, pa je ribaru danguban posao i vraćati se. No ipak se on uvijek vraćao opet po jednu po jednu, i opet po jednu.¹³¹

ih sve prevezao - nestrpljivo će don Quijote - a nemoj iovamo i onamo prelaziti, jer ih nećeš prevesti ni za godinu dana.

- Koliko ih je prevezao dosad? - zapita Sancho.

- Zar ja to dobijesa znam? - odvrati don Quijote.

- Eto, što rekoh: treba valjano brojiti! Sada je dakle svršena priča, ja ne znam dalje.

- Kako to može biti? - zapita don Quijote. - Zar je toliko važn toj priči da se točno zna koliko je koza prešlo, pa ako se zabunimo jednu, ne možeš ti nastaviti priču?

- Ne mogu, gospodaru, nizašto - odvrati Sancho - jer čim sam ja zapitao da mi kažete koliko je koza prešlo, a vi ste mi odgovorili ne znate, u onaj sam čas smetnuo s pameti sve što bi trebalo još pripovjedim, a tako mi vjere, bilo je jako valjano i zanimljivo.

- Pripovijest je dakle već gotova, nema je više? - zapita don Quij

- Gotova, nema je više kao ni pokojne mi majke! - potvrdi Sanch

- Velim ti zaista - reći će don Quijote - da si ti ispričao novu nov priču, i to takvu pripovijest ili historiju kakvu nitko na svijetu zamislio ne bi. To kako si je ti pripovjedio i prekinuo, niti će tko vi " niti je ikada od svijeta vidio, premda se ničemu drugomu od pameti ni nadao nisam. Ali se ne čudim, jer možda je ova nepres lupa tebi mozak pomutila.

- Sve može biti - odvrati Sancho - ali znam da se u mojoj pripovij ništa više ne može reći, jer ona se završava ondje gdje se zapo" zabuna u računu koliko je koza prešlo.

- Neka joj dakle, s milim Bogom, bude kraj gdje joj volja - pri don Quijote - pa da pogledamo miče li se već Rocinante. Opet ga on obode, i opet poskoči Rocinante, pa ni makac: tak valjano bio sputan.

Sada, ili je od hladnoće, jer se već jutriilo, ili je Sancho večerao što otužno utrobi, ili je pak bila prirodna potreba a to i jest najviše n na istinu, samo njega snađe volja i želja da učini ono što nitko di za njega učiniti ne može. A tolik mu je strah ovladao srcem, te smije od gospodara maknuti se ni koliko je crno pod noktom, da ne učini što ga je zaokupilo, ni to ne može. Zato, da bi s mir prošlo, povuče on desnu ruku, kojom se držao za sedlenu krstinu, polako i bez ikakve buke potegne svitnjak, koji mu bez ičega drug drži hlače i lako se drijеši, a čim ga je potegnuo, spadnu mu i ost na nogama kao negve. Onda zadigne košulju što god bolje moz natrči zadnjicu, koja je bila omašna. Pošto je to učinio a mislio je se tim izvukao iz neprilike i nevolje, snađe ga još gora nevolja, jC zna kako će obaviti posao bez šumova i halabuke. Uzme stiskati z¹¹ena, a dah zadržavati koliko god može. No uza svu tu dogodi mu se nesreća da je naposljetku malko zahalabučio, drukčije od one halabuke što ga toliko plaši, don Quijote i zapita: to buka, Sancho?

, gospodaru - odgovori on. - Nešto je novo jamačno, jer reća ne započinju ma čime.

sreću, i sada mu tako dobro pođe da se bez buke i graje Jiereta, koji ga je teško tištao i mučio. A u don Quijota oštra bila kao i čulo sluha, a Sancho je bio tik do njega, gotovo ravno uvis dizao, tako da morade nešto udariti i nos. A čim je udarilo, pritekne on nosu upomoć: uhvati i reče hunjkavim glasom: Sancho, da se ti jako bojiš. : - odgovori Sancho - ali po čemu vi to zapažate jače sada što sada jače vonjaš, ali ne baš po ambri - odvrati don

biti - reći će Sancho - a nisam kriv ja, nego vi, gospodaru, rite u nevrjeme po tim neobičnim putovima, ti, prijatelju, tri-četiri koraka - zapovjedi mu don Quijote, aći prste s nosnica - a odsad pazi više na sebe i kakav da mene. Ja sam tebi dobrostiv, a ti se obezobrazio, bih se, gospodaru - reče Sancho - vi mislite da sam ja ■ine priliči.

ne diramo u to - presiječe don Quijote.

m razgovorima provedu vitez i perjanik noć. No kad da svanjuje, razdriješi polako Rocinanta, a hlače sveže. Rocinante da je slobodan, premda od prirode nije nimalo oživi i počne se batrgati prednjim nogama, jer poigravati ijem njegovim neka se rekne ne zna. Opazi dakle don se Rocinante već miče: učini mu se to dobrim znakom i i za onu pustolovinu. Uto se posve razdani i sve se počne ivati. Razvidi don Quijote da je pod visokim drvećem i da ovi, pod kojima je mrak još mračniji. Razabere i to da lupa , ali nije znao otkuda je. Ne zatežući dakle dulje, obode on , oprost se opet sa Sanchom, naredi mu neka ovdje pričeka dana, a ako se on za tri dana ne bi vratio, neka zna posigurno 'olji Božjoj u toj opasnoj pustolovini dokončao svoje dane. om preporuč i ponovi poruku koju će prenijeti vladaricinjegovoj Dulcineji, a radi plaće za svoju službu neka se ne brine, jer je prije odlaska iz svojega sela sastavio oporuku, u kojoj ga je

nagrađj što se tiče plaće, onoliko već koliko ga ide za vrijeme što bude ski u njega. A ako ga Bog izbavi iz ove pogibli, živa, zdrava i čitava, n zna da će kudikamo više dobiti nego onaj otok što mu je obećao, je Sancho čuo te žalostive riječi svojega dobroga gospodara, udari o kukati te odluči da ga neće ostaviti dokle god se sasvim ne dokon ne dovrši taj pothvat.

Po tim suzama, i po toj časnoj odluci Sancha Panze, sudi pisac povijesti da je on od čestita plemena bio i u najmanju ruku kršća-od iskona.¹³² Ta bol gane malko njegova gospodara, ali ne toliko da išta popustio, nego se on uhini što god bolje može, pa krene on-odakle mu se čini da voda šumi i lupa da se sve ori. Sancho p pješice za njim, a na povodcu povede, kako mu je običaj, magar svagdanjega druga u sreći i nesreći. Prijeđu oni priličan put is kestenja i hladovita drveća i ispadnu na livadicu podno viso stijena, s kojih se sunovraćuje golem slap. Pod stijenama stajale n_jadne kuće, naličnije na podrtine nego na zgrade, a između tih k-razaberu oni da se ori šum i lupa vode i udaraca koji ne presta-Rocinante uzme zazirati od šuma i od lupe, ali ga don Quijote prir te pođe malo-pomalo prilaziti tim kućama, preporučujući se od sv srca svojoj vladarici i moleći je da mu bude danas na pomoći u ovo strahovitom, junačkom djelu, a usput se preporučujući i Bogu neka ne zaboravi. Sancho se ne odmiče od njega, nego pruža vrat i napi se da vidi između nogu Rocinantovih što li ga toliko iznenađuje i pl Prevale još kojih sto koračaja, a onda obidu neki ugao, te im se otk i pokaže što je uzrok i da ne može biti drugi uzrok toj tarlabuci zastrašnoj lupi koja ih je zapanjivala i plašila svu noć. A bilo je to ne¹ ti, čitaoče, ne bude na mrzovolju i dosadu! šest tučaka u valjaoni koji su na mahove lupkarali i tako gromotali. Kad don Quijote razabere što je, zaniyemi i protrne od glave do pet Pogleda ga Sancho i razabere da je glavu spustio na prsa. Vidi se da je posramljen. Pogleda i don Quijote Sancha, te opazi k je napeo i stišće zube, da ne prasne u smijeh koji mu se čita s li Gledajući Sancha, nije se uza svu zlovolju mogao suspregnuti da ne nasmije. A kad Sancho vidje da se gospodar počeo smijati, u u tolik smijeh te se morade obadvjema pesnicama podbočiti da se iskida. Nekoliko se puta smiri i nekoliko puta provali iznova u i takav hihot kao i prvi put. Od toga smijeha poželje don Quijote da vrag odnese, pogotovo kad je čuo gdje Sancho govori, kao da muDvadeseta glava

Znaj, prijatelju Sancho, ja sam se po volji Božjoj rodio u rio doba, da uskrisim pozlaćeno ili zlatno doba. Ja sam u dosuđene opasnosti, velika djela i junaštva..." I tako je ili gotovo sve riječi koje mu je izrekao don Quijote čim strahovitu lupu.

jote primijeti da mu se Sancho podruguje, rasrdi se i ;o da se razmahnuo kopljem i odvalio mu dva takva ga nije pogodio po ramenima, nego po glavi, ne bi mu plaću, osim jedino njegovim nasljednicima. Vidi Sancho šale izlegla rđava zbilja, pa se poplaši da mu gospodar zagrdio, i progovori preponizno: , gospodaru, ta ja se, tako mi Boga, samo šalim, fališ, ne šalim se ja - odvrati don Quijote. - Slušaj ti, ti sudiš, kad ovo ne bi bili tučkovi u valjaonici nego pustolovina, da u meni ne bi bilo junaštva da srnem u .končam? Zar ja, kao

vitez, koji jesam, moram poznavati glasove, te znati kako lupa valjaonica, ili ne moram? e bi moglo biti, što i jest, da ja nikada još u životu nisam 3IÚCU, kao što si je vidio ti, koji si prosta seljačina, pa si en među valjaonicama. Ako nije, ded neka se ovih šest ati u šest gorostasa, neka mi ravno u brk nasrnu jedan svi zajedno, pa ako svi oni ne zavitlaju nogama po zraku, ti meni koliko god te volja.

više, gospodaru - na to će Sancho - jer ja priznajem da presolio šalu. Ali recite vi meni, gospodaru, sada gdje smo a dao Bog da vi iz sviju pustolovina što će vam još naići ko zdravi i čitavi kao što ste isplivali iz ove: zar nije bio za nije za priču onoliki strah što smo ga prepatili? Barem što io ja, jer vi, gospodaru, znam ja, ne poznajete straha, niti prezate od ikakva užasa i strave. - odgovori don Quijote - da je ovo što nam se dogodilo lje; no nije za pričanje, jer nije svaki čovjek toliko razborit pogodi što je posrijedi.

, gospodaru - reći će Sancho - valjano pogodili kopljem, i u glavu, a odvalili ste mi po ramenima, hvala Bogu i ;m sam u pravi čas izmaknuo. Ali neka, ljeskova je mast a ljudi vele: tko ne bije, prijatelj ti nije. I još, velika im reknu slugi nemilu riječ, odmah mu poklanjaju hlače, am što običavaju slugi davati kad ga izbiju ako nije možda vitezovima običaj da nakon batina poklanjaju otoke, iliDon Quijote kraljevine na kopnu.

- Moglo bi biti - reče don Quijote - da se obistini sve što ti ve Oprosti dakle što se dogodilo, jer ti si pametan i znaš da nitko n' prvomu ganuću gospodar. A pamti odsad da susprežeš jezik i da mje; što sa mnom govoriš, jer koliko god sam ja viteških knjiga pročit-a pročitao sam ih svu silu, nigdje nisam našao da bi ikoji perja toliko razgovarao s gospodarom, koliko ti sa svojim. Smatram zaista velikom pogreškom i tvojom i svojom: tvojom, što me prem štuješ, a svojom, što ne iziskujem da me više štuješ. Eto Gand perjanik Amadisa od Galije, postao je grofom od Tvrdog Otoka, može se o njemu čitati da je svagda, kad god je govorio s gospodaro držao kapu u ruci, glavu spuštao i tijelo sagibao, po turski. Što da reknem o Gasabalu, perjaniku don Galaorovu, koji je tako šuti“ bio da se za dokaz te izvanredne i začudne šutljivosti ime njegov samo jedanput spominje u svoj toj historiji, istinitoj koliko i velik Po svemu što rekoh rasudi, Sancho, da se mora razlikovati gosp-i momak, starješina i sluga, vitez i perjanik. Zato od dana današnj tražim da mi iskazuješ veću čast i da me ne zadirkuješ, jer ako se rasrdim išta na te, pući će ti ćupa. Milosti i dobročinstva koja sam obećao stići će kad im bude vrijeme; a sve da ne stignu, neće ti bar izmaknuti plaća, kako sam već rekao.

- Sve je dobro što vi, gospodaru, velite - odgovori Sancho - ali bih volio znati, ako slučajno ne bi stiglo vrijeme milostima, n bismo se morali uteći plaći: koliko je u ono doba dobivao perj skitnika viteza, i jesu li se pogađali na mjesec, ili na dan, kao zid nadničari?

- Ne vjerujem - reče don Quijote - da su takvi perjanici služili ika za plaću, nego su služili za milost. A ako sam se ja tebe sjetio u svo' oporuci, koju sam zapečatio i kod kuće ostavio, učinio sam to j svašta može biti. Ne znam ti ja

kako će u ova naša zla vremena b s viteštvom, a ne bih htio da mi duša na drugom svijetu bude mukama zbog kojekakvih sitnica. Jer znaj, Sancho, da na svijetu ne opasnijega zanimanja od pustolovnoga.

- Istina je - potvrdi Sancho - jer već lupa tučkova u valjaonici m“ zaplašiti i uznemiriti srce takvu junačkom skitniku pustolovu ka ste vi, gospodaru. Ali znajte pouzdano da ja odjako ni zinuti neću vam se podrugujem, nego jedino da vas častim, kao gospodara svoj i naravnoga starješinu.

- Onda ćeš - dočeka don Quijote - poživjeti na licu zemaljskom, j nakon roditelja treba da štuješ gospodare, kao da su ti roditelji. Dvadeset prva glava
uzvišenu pustolovinu i bogato dobite Mambrinova ?, s drugim zgodama koje su se dogodile našem nepobjedivom vitezu.

omicati kiša, te Sancho poželje da uđu u valjaonicu, ali toliko bijaše dogrdjela ona nemila šala da ni za što ne í Skrenuše dakle desno i udariše drugim putem od onoga pošli. Zamalo ugleda don Quijote čovjeka jahača, s vi što mu se blista kao da je od zlata; u koji ga mah opazi,

achu te mu reče: Sancho, sudim, nema poslovice koja ne bi bila istinita, prirečice uzete iz samoga iskustva, a iskustvo je roditelj nju. Pogotovo je istinita ona poslovice što veli: Kad se zatvore, druga se otvore.“ Velim evo: ako nam je sudbina rila vrata pustolovini koju smo tražili, te nas zavarala sada nam ona širom otvara druga vrata, za bolju i pustolovinu, pa ako ja ne pogodim ući, moja će krivica moći izgovarati da ne poznajem valjaonice i da je mračna , ako se ne varam, ide nama u susret čovjek s Mambrinovima glavi, a radi toga sam se šljema ja zakleo, kako znaš. podaru, što velite, i još bolje, što činite - reče Sancho volio da opet budu neke valjaonice, te da nam sasvim ; pamet.

vraže! - odbrusi don Quijote - što će šljem s

- odgovori Sancho - ah“ tako mi vjere, kad bih smio govoriti običavao, možda bih ja vama nagovorio toliko te biste vi, razabrali da se bunite u tome što velite, se bunim kad govorim, ti podmukla kukavico! - za viknedon Quijote. - Govori: zar ne vidiš onoga viteza što nam stiže u sus jaše grošasta čilaša, a na glavi mu zlatan šljem?

- Ja vidim i razaznajem jedino - odgovori Sancho - čovjeka na mag sivu kao što je moj, a tomu je čovjeku na glavi nešto što se blista.

- To i jest Mambrinov šljem - reče don Quijote. - Skloni se ti i mene nasamo s njim; vidjet ćeš kako ja neću ni riječi progovo samo da ne tratim vrijeme, nego ću dokončati ovu pustolovinu i s šljem kojega sam se toliko zaželio.

- Ja ću se drage volje skloniti - odvrati Sancho - ali dao Bog, ve opet, da ovo bude smilje i kovilje, a samo da ne budu valjaonice.

- Rekao sam ti već, brajane, da mi valjaonice više nisi spominjao mislima - zaprijeti don Quijote - jer ti se kunem... i ne velim nego ću ti dušu provaljati. Zašutje Sancho od straha da mu ne bi gospodar zbilja izvršio zakl kojom se zgranuo na njega.

A sa šljemom, konjem i konjanikom što ih je don Quijote ugle bješe ovako: bila su u tom kraju dva sela, a od njih je jedno maleno da nije imalo ni ljekarne ni

brijača, a drugo je do njega i Tako je brijač iz većega sela posluživao i manje selo. Tamo treba jednom bolesniku pustiti krv, a jednoga čovjeka obrijati, pa b krenuo na put i ponio svoju mjedenu pliticu. Dogodi se onda da počne promicati kiša, te brijač, da mu se ne skvasi šešir, koji je v nov bio, metnuo na glavu pliticu, a ona se, kako je čista, blista na milje. Jaše on, kako je Sancho i rekao, na sivu magarcu, te zato se Quijotu pričinu da onaj jaše grošasta čilaša, i da mu je zlatan šljem glavi, jer što god vidi, udešava on po svojem mahnitom vitezov i zlosretnim svojim mislima. A kad opazi da se jahač primaknuo, progovori s njim ni riječi, nego uperi ražanj, te što god Rocinanta n nose nasrne na njega, da ga naskroz probode. Ali kad mu se prib zavikne, zastajući u bijesnoj treci:

- Brani se, ropska dušo, ili mi od svoje volje predaj što s toli pravom pripada meni!

Kad brijač opazi da navaljuje na njega onakva sablast o kojoj nije mislio ni sanjao, nije znao ni kud ni kamo, da se očuva od ražnja, n se zbaci s magarca; a nije još ni zemlju dodirnuo, i već odskoči brže jelen, te poletje niz polje ravno, da ga ni vjetar dovitlao ne bi. Os mu na zemlji plitica, a don Quijote se zadovolji njome i reče poganin pametno učinio što se poveo za dabrom, jer dabar, kada da su lovci nagli za njim, odgriza i kida zubima sa sebe ono radi¹ ga proganjaju,¹³³ i on to po svojem prirodnom instinktu zna. on Sanchu neka odigne šljem, a Sancho ga uze u ruke i

ga, plitica je dobra i vrijedi do pare srebrnu škudu. ru, a on je nataknu na glavu. Okreće se on i amo i traži vizir, a kad ga ne nade, reče: abožac komu je taj čuveni šljem nekoć skovan, bio je ivo glavurdan; a najgore je zlo što šljemu nema polovine, ta čuo da on pliticu krsti šljemom, nije mogao suspregnuti : sjeti ljutine gospodareve, te zape usred smijeha, ti smiješ, Sancho? - zapita don Quijote.

- odgovori Sancho - jer gledam koliku je glavurdu imao te, gospodar toga šljema, sličnoga kao jaje jajetu brijačkoj

Sancho, što ja umujem? Ovaj slavni komad začaranoga čno je nekim neobičnim slučajem dopao u ruke nekome znao cijeniti vrijednost, te ne znajući što čini, a videći da data, rastalio drugu polovinu i unovčio, a od ove polovine to što je nalik na brijačku pliticu, kako ti veliš. No bilo tu promjenu vidim, i meni ona ne smeta, jer u prvom ie kovač uredit ću ja šljem da neće bolji od njega biti, pa šljem što ga je kovački bog skovao ratnom bogu.¹³⁴ A nositi kakav bio da bio, jer bolje išta nego ništa, pogotovo moći obraniti od kamenja, i - odgovori Sancho - ako ne budu hitali iz praćaka, kao onda kad je bila bitka između one dvije vojske, pa su vam ke i razbili vam uljenicu s onim blagoslovenim napitkom t ja izrigao crijeva, ene što sam izgubio lijek, jer si ti, Sancho, vidio - reći će r - da ja recept znam napamet, i ja - odvrati Sancho - ali ako ga ja ikada u životu načinim dabogda odmah izdahnuo. A i pazit ću ja da nikada ne u takvu prigodu gdje bi mi trebao, i čuvat ću se sa svih da ne budem ranjen i da ne ranim nikoga. Hoću li još o tom ne kazujem ništa, jer takvim se nezgodama niti, pa ako

te pogode, ne možeš ni kud ni kamo, nego a, sustegni dah, stisni oči, te putuj kud te zavitla sudbina

Sancho, kršćanin - reče don Quijote kad je to čuo - jer ■"Jtaboravljaš nepravicu koja ti je jednom nanesena. No znaj i velikodušni duhovi ne haju za djetinjarije. Koja ti je noga ohromila, koje ti je rebro slomljeno, a kamo ti razbijena glav_a ne možeš zaboraviti onu šalu? Jer ako razmotriš pravo, bila je to s-šala i zabava, pa kad ja ne bih sudio ovako, bio bih se već vratio on da te osvetim, i veći bih pokor počinio tamo nego što su počinili zbog otmice lijepe Helene. Ali da Helena živi u naše vrijeme, ilj je Dulcinea u ono vrijeme živjela, ne bi se jamačno Helena to" proslavila krasotom svojom.

Tu on uzdahne i protisne uzdisaj u oblake. A Sancho prihvati:

- Neka za šalu bude i ovako, kad se zbiljski osvetiti ne možete; n znam, kakva je bila i zbilja i šala, a znam i to da ih neću smetnu pameti, niti će mi se one zbrisati s leđa. Ali kanimo se toga, neg meni, gospodaru, recite što ćemo s onim grošastim čilašem, koj nalik na siva magarca, a odlunjao je bez gose kad ste vi onoga kuka svalili s njega. Jer kako je podbrusio pete i uhvatio maglu, teško nakan ikada vratiti se. A tako mi brade, čilaš je dobar.

- Nikada ja ne običavam - odgovori don Quijote - pljačkati koje pobjeđujem, niti je navada viteška otimati im konje, da mo pješački, osim jedino onda ako pobjednik izgubi u boju svojega ko jer u tom je slučaju slobodno uzeti pobjednikova konja, kao plije časna boja. Okani se zato, Sancho, toga konja, ili magarca, ili što v da jest, jer dok njegov gospodar vidi da smo odmakli odavle, vratit se po njega.

- Tako mi Boga, volio bih ga ja uzeti - reći će Sancho - ili ga ba izmijeniti s ovim mojim, koji mi se ne čini tako valjan. Strogi bogme viteški zakoni, kad se ni toliko rastegnuti ne mogu da b' smio magarca zamijeniti drugim magarcem. A da mi je znati b' barem opremu smio zamijeniti.

- To ja ne znam sasvim sigurno - odvrati don Quijote - pa u t dvojbenom slučaju određujem, dok se ne uputim bolje, da sm! opremu zamijeniti, ako ti je prijeko potrebna.

- Toliko mi je potrebna - reći će Sancho - da mi ne bi potrebni_a ni onda kad bih je trebao za samoga sebe.

I odmah, čim je stekao dopuštenje, učini *mutatio caparum*,^{u5} te o svojega magarca svom onom krasotom, tako da se u stoput ljep pretvorio. Kad je to dovršio, doručkuju oni što im je ostalo s maga kojega su oplijenili, i napiju se vode iz valjaoničkoga potoka, ali se obazru da vide valjaonice. Toliko su ih zaplašile da još zaziru od nj“ Pošto im se ublažila srdžba, pa i sjeta, uzjašu, ali ne usmjere nika cilju, jer skitnicima vitezovima i priliči ne udarati nikuda namje nego puste Rocinantu na volju, kamo on odabere. Za njim se pove i magarac, koji u lijepoj ljubavi i drugarstvu pođe za njim vodio. Ipak, oni i tako ispadnu na cestu, te krenu njome Bog da.

tako, a Sancho će onda gospodaru: meni, gospodaru, dopustili da se ja malko razgovorim otkad ste vi meni izrekli onu krutu naredbu da šutim, sni u želucu mnogo toga, a šteta bi bila da uludo propadne *fhtí* je sada navrh jezika.

jt reče don Quijote - ali ukratko, jer nitko ne voli što se ie, gospodaru - odgovori Sancho - da ja već nekoliko dana kako je slab dobitak i zarada od toga što vi obilazite i tražite po ovim pustošima i raskrižjima, jer sve ako vi pobijedite snijim pustolovinama, nikoga nema ondje da ih vidi i zna. e suđeno da navijek budu zaboravljene, mada vi željeli da one bile vrijedne da ne budu zaboravljene. Zato se bi bilo bolje osim ako vi, gospodaru, sudite da je drugo odemo u službu kojemu caru, ili kakvu drugom velikom vodi kakav rat, pa onda vi u njegovoj službi pokažite rt, silnu snagu svoju i još veću pamet. Kad to bude vidio u služimo, morat će nas nagraditi, svakoga po zaslugama tamo će i biti tkogod koji će zapisati junačka djela vaša, zatre spomen. O svojim i ne govorim, jer će biti samo ali velim: ako je u viteštvu običaj da budu zapisivana konjušarska, ni moja neće valjda biti naodmet, nego će i, Sancho, loše - odvrati don Quijote - ali da vitez dopre najprije, radi iskušenja u viteštvu, obilaziti po svijetu ía i izvršiti nekoliko njih, te steći takvo ime i slavu d dođe na dvor kojemu velikom vladaru, bude već kao t po junačkim djelima. I čim vide djeca da on ulazi na a, lete za njim, okružuju ga i uzvikuju: To je Vitez od od Zmije, ili od kojega drugoga znaka pod kojim je izvršio Ovo je - reći će - onaj što je na megdanu svladao silno rostasinu Brocabruna; onaj koji je s velikoga mameluka od luo davne čari, kojima je bio začaran gotovo devet stotina ko će mu se, od usta do usta, razglasiti djela, a na viku goga svijeta kralj one kraljevine javit će se na prozoru svoje palače, te kad on spazi viteza i prepozna ga po grbu ili po tu, morat će zaviknuti: Haj, hoj, na noge, vitezovi moji, koliko god vas na dvorima mojim ima, da dočekate cvijet viteštva evo dolazi.“ Na tu će zapovijest skočiti svi na noge, a on će sam na susret do sredine stuba, zagrlit će ga od svega srca, zagrliti i u lj poljubiti, a onda će ga za ruku odvesti u odaju gospođi kraljici, gj će nju zateći s kraljevnom, kćerkom njenom, koja je od najkrasniji najsavršenijih djevica, kakva se s teškom mukom može naći nadalefe u zemljama otkrivenim do danas...

Onda će odmah njene oči zapeti na vitez, a vitezove oči na njoj, j će se jedno drugomu učiniti bićem više nebeskim nego zemaljskim I ne znajući što je ni kako je, zapadaju i hvataju se oni u nerazmrsiv ljubavnu mrežu, i srca im se jako ražalošćuju, jer ne znaju kako bi a razgovarali da otkriju svoje čežnje i čuvstva. Odande će ga odvest nema sumnje, u sjajnu odaju u dvoru, gdje će mu skinuti oružje i da mu bogat grimizni plašt da se ogrne njime, i koliko god je u bojni opremi bio naočit, isto je takav i još ljepši u odjeći. Kad padne no večerat će s kraljem, kraljicom i kraljevnom, te neće s kraljevu skidati očiju, nego će je gledati potajice od prisutnih, a ona će isl tako, s istom takvom oprežnošću, jer ona je, kako već rekoh, jal razborita djevojka...

Onda će se raspremiti stol, a najedanput ulazi na vrata u dvoran ružan, maljucan patuljak, s krasnom gospođom, koja između d gorostasa ide za njim, a to je neka

pustolovina koju je upriličio ne drevni mudrac, te tko je izvrši, bit će smatran za najboljega vites na svijetu. Kralj će zapovjediti da se svi okušaju u toj pustolovu ali nitko je neće izvršiti ni dokončati, nego jedini gost vitez, koji će se jako proslaviti i osobito će udovoljiti kraljevni, te će ona sada jo zadovoljnija i sretnija biti što je svoju ljubav dala i poklonila takv uzvišenu čovjeku...

A po sreći taj kralj, ili knez, ili što već bio, vodi ljut rat s drugu kraljem, koji je moćan kao i on, te ga vitez gost nakon nekoliko dan što je proboravio na kraljevim dvorima moli da mu smije služiti i u ti rat krenuti. Kralj će mu rado dopustiti, i vitez će mu uljudno poljubi ruke što mu takvu milost iskazuje. Te će se noći on oprostiti sa svojoj vladarkom kraljevnom, i to kroz rešetku od vrta, koji je do sobe gdje ona spava. Kroz tu je rešetku već često razgovarao s njom, a pomagao im je i znala je sve neka djevojka u koju se kraljevna jako uzdala. Oči će uzdisati, ona će se onesvijestiti, a djevojka će donijeti vode i u silni će se brigu dati, jer već svanuje, a ona ne bi da budu otkriveni, zbog časti gospođičine.

Naposljetku će se kraljevna osvijestiti, te će kroz rešetku pružiti vitez u svoje bijele ruke, a on će ih tisuću i tisuću ih okvasiti. Ugovorit će njih dvoje kako će jedno ati svoju dobru ili zlu sreću, a kraljevna će njega zamoliti Sto prije. On će joj obećati, klet će se i preklinjati, pa će biti ruke i rastati se s njom u tolikom jadu te samo što Onda on odlazi u svoju odaju i svaljuje se na postelju, zaspiti od boli zbog rastanka s njom. U ranu zoru odlazi s kraljem i kraljicom i s kraljevnom... o s kraljem i kraljicom, vele mu da je kraljevna bolna i ti posjet. Vitez zna da ona jaduje zbog njegova odlaska, .o zaboli te umalo da nije javno iskazao svoj jad. Tu je i a im je posrednica. Ona pazi na sve i pamti, te odlazi arici i kazuje joj. A kraljevna je dočekuje u suzama i najljući jad što ne zna uopće tko je njen vitez, i je li loze ili nije. Djevojka je uvjerava da onolika uljudnost, rost kakva je u njena viteza i ne može biti ni u koga o jedino u pravoga kraljevskog koljenovića. Utješi se :: nastoji se primiriti, da se ne bi odala roditeljima, te se iana opet pojavi među svijet...

otišao; ratuje on, svladava kraljeva neprijatelja, osvaja sve, pobjeđuje u mnogim bitkama, vraća se na dvor, t vladaricu, gdje je već običava susretati, ugovara s njome nagradu svojoj službi, od oca zaiskati za ženu; kralj neće da , jer ne zna tko je, ali on ipak, bilo otmicom bilo kako mu Sje, dobiva kraljevu, pa je naposljetku i kralj sav sretan sjer doznaje da je taj vitez sin junačkoga kralja ne znam rine, koja nije valjda ni narisana na zemljovidu. Umre uje ga kraljevna, i vitez se, ni pet ni šest, zakraljuje. Sada da nagradi svojega perjanika i sve one koji su mu pomogli visoko uspne: konjušara on oženi djevojkom u kraljevine, om što im je pomagačica u ljubavi, a kćerka je znamenita i, pravo i zdravo - reče Sancho; - u to se ja uzdam, jer sve od riječi do riječi, dogoditi vama, gospodaru, koji se zovete ; Lika.

aj o tome, Sancho - odvrati don Quijote - jer istim ovim istim ovim putem, kako sam ti pripovjedio, skitnici se iljuju i zacaruju, zakraljivali su se i zacarivali. Treba sada koji kralj, kršćanski ili poganski, vodi rat i ima krasoticu ima kada da mislimo o tom, jer, kako sam ti rekao, najprije proslaviti po drugim mjestima, a

onda ću istom na dvor. Ijoš nešto treba: ako se nađe koji kralj s ratom i krasnom kćerkom ako ja steknem nevjerojatnu slavu po svem svijetu, ja ne znam kak se moglo pronaći da sam od kraljevske loze, ili barem drugobratu carev. Jer neće mi kralj htjeti dati kćer za ženu ako se najprije uvjeri da je tako, premda moja slavna djela zaslužuju i više... Zbog toga se nedostatka dakle bojim da ne bih izgubio ono sam junačkom rukom zadobio. Jesam, istina je, plemić od po plemena, imam svoje stanje i imanje, s pravom na odštetu od stotina *soldina*.^m I moglo bi biti da kroničar koji će moju histo pisati pronađe moje srodstvo i moju lozu, pa da sam ja u petom šestom koljenu kraljevski unuk. Jer da znaš, Sancho, na svijetu dvojake porodice: neke vuku lozu i potječu od knezova i vladara, ali s vremenom malo-pomalo posrnule, te pošle na manje, kao iz piramide, u šiljak; druge potječu iz puka, te se dižu od stupnja stupanj, dok ne budu velika gospoda; među njima je dakle takva r da su neke bile ono što više nisu, a druge su ono što nisu bile... Možda sam ja od ovih, te možda je, ako se potraži, moje porij veliko i slavno, te bi se njime morao zadovoljiti kralj koji će mi punac. A ako nije, kraljevna će me ljubiti toliko da će me ocu svoj usprkos uzeti za gospodara i muža, sve da sam sin kakva vodon A sve da i to nije, ovdje je prilika da je otmem i odvedem kamo volja, dok vrijeme ili smrt ne šatre srdžbu njenih roditelja.

- Tu je prilike i onom - reče Sancho - što neki bezdušnici vele: "moli od milosti što možeš zadobiti silom"; a još se zgodnije veli: "ti je izmaknuti kazni nego da dobri ljudi za tebe mole". Velim to, ako se gospodar kralj, punac vaš, gospodaru, ne privoli da vam moju gospodaricu kraljevnju, nema ni kud ni kamo nego da je, velite, otmete i odvedete. A nevolja je da donde dok ne bude mir" ne steknete u miru kraljevinu može jadnik konjušar zijevati za svoj plaćom. Jedino bi valjalo da ona djevojka pomagatica, što će mu žena, pobjegne s princezom, pa da se on s njome zlopati dok od B ne bude bolje sreće; jer ja sudim da bi mu je gospodar mogao od dati za zakonitu ženu.

- Nitko mu to ne može braniti - potvrdi don Quijote.

- Kad je dakle tako - reći će Sancho - što ćemo nego se B preporučiti, pa neka sve teče onako kako teče.

- Dao Bog - odvrati don Quijote - da bude kako ja želim, i kako te Sancho, treba, a tko sebe smatra za ništariju, neka ništarija i bude-

- Neka po Bogu bude - reče Sancho - a ja sam od iskona kršća to mi je toliko kao da sam grof.- priklopi don Quijote - a sve da i nisi, svejedno bi bilo; jer kralj, mogu tebi pokloniti plemstvo, sve ako ga nisi kupio meni poslužio. Čim sam ja tebe načinio grofom, smatraj viteza, a drugi neka govore što ih volja jer, tako mi vjere, svi nazivati blagorodnim gospodinom, htjeli ili ne htjeli, me, znat ću ja držati se po svojoj datuli! - reče Sancho, treba da kažeš, a ne po *datuli* - ispravi ga gospodar.

govori Sancho Panza. - Ja ću se dakle znati dobro snaći, života, ja sam nekada bio sluga u jednoj bratovštini, i tako priličila sliižinjska odjeća te svi rekoše: takav sam po liku o biti i starješina u tome istom bratstvu. Što će tek biti a na

ramena vojvodsku dolamu, pa kad budem u zlatu kakav stranski grof? Ja sudim da će svijet od dvadeset, samo da mene vidi.

ti biti - reče don Quijote - ali bradu ćeš morati češće jer tvoja je brada gusta, raščerupana i zapuštena, pa će komet poznati tko si, ako je ne budeš barem svaka dva ao.

f - odvrati Sancho - najmiti u kuću brijača, pa ga plaćati? ebno, neka ide za mnom, kao konjušar za velikašem, znaš - zapita don Quijote - da velikaši vode za sobom

odgovori Sancho. - Prije nekoliko godina proživio dana u prijestolnici i ondje sam vidio nekoga jako mladoga o kojem vele da je velik velikaš, pa kud god on krene, njim neki čovjek na konju, baš kao da je njegov rep. Pitam jek ne ide naporedo s onim, nego svagda za njim, rekoše njegov konjušar, a velikašima je običaj da vode za sobom re. Otad znam i nisam zaboravio.

- reče don Quijote; - možeš dakle voditi za sobom. Nisu običaji nastali svi odjedanput, niti su izmišljeni u pa ćeš ti biti prvi grof koji za sobom vodi svojega brijača, ji pouzdanik koji ti striže bradu nego onaj koji ti sedla Je na mojoj brizi - reći će Sancho - a na vašoj je brizi zakraljite i mene grofom učinite, biti - odgovori don Quijote, oči, te ugleda ono što će se ispričovijedati u glavi kojaDvadeset druga glava

Kako je don Quijote oslobodio mnoge nesretnike koje su pr, volje njihove vodili onamo kamo oni nisu željeli.

Pripovijeda Cide Hamete Benengeli, pisac arapski i manchans ovoj prevažnoj, uzvišenoj, potankoj, ljupkoj i kićenj historiji, nakon onoga razgovora koji se raspreo između slavnoga don Qui od Manche i njegova perjanika Sancha Panze, a ispričovijedan j kraju dvadeset prve glave, kako je don Quijote uzdignuo oči i da putem kojim on kreće pješaci dvanaestak ljudi koji su vrato nanizani na željezni lanac, kao zrna na patricama, a svima su lisie rukama. S njima idu još dva konjanika i dva pješaka, oni na konj s puškama, a pješaci sa sulicama i mačevima. Kad ih ugleda S Panza, reče:

- To su na lancu galijaši, koji pod moraš idu na kraljevske galije.

- Kako to pod moraš? - zapita don Quijote. - Zar kralj ikomu čini?

- Ne velim ja to - odgovori Sancho - nego su to ljudi koji su za s zločinstva osuđeni da moraju kralju služiti na galijama.

- Dakle - odvrati don Quijote - bilo što bilo, ti ljudi idu jer ih s vode, a ne idu od svoje volje.

- Tako je - potvrdi Sancho.

- Kad je tako - prihvati gospodar - moram ja i ovdje vršiti svoj p^o zatirati nasilje, a bijednicima pomagati i priskakati.

- Pazite, gospodar - opomene ga Sancho; - pravda, a to i kralj, ne čini nasilje i ne čini našao onakvim ljudima, nego ih ka zločinstva.

Uto stigne lanac galijaški, te don Quijote zamoli jako uljudnim rije one koji idu s galijašima kao straža, da bi ga izvoljeli obavijestiti i k mu s kojega uzroka ili s

kojih uzroka vode te ljude tako ujarmljstražara konjanika odgovori da su to galijaši, robovi idu na galije. Nema ništa više da mu rekne, a i ne mora znati. - uzvrat don Quijote - želio od svakoga od njih doznati zapao u nevolju, i takvih uljudnih riječi, kako bi ih sklonio da mu reknu da mu onaj drugi stražar konjanik reče: doduše popis tih nesretnika i prepisanu osudu svakoga od 10 kada zastajati pa vaditi i čitati, nego vi, gospodaru, zapitajte njih same, a oni će vam kazivati budu li htjeli, su to ljudi kojima je slast lopovštine činiti i pripovijedati enjem, koje bi don Quijote prisvojio i da ga nije dobio, a lancu i zapita prvoga što li je zgriješio da je u takvo zlo mu odgovori da je u zlo zapao zato što je zaljubljen. ? - odvrati don Quijote. - Ta ako onoga koji je zaljubljen i, otkada bih ja već morao veslati na galiji!

va ljubav kakvu vi mislite - reći će galijaš; - ja sam košaru punu rublja i tako sam je žarko zagrlio te je sve bih od svoje volje ispustio da mi je nije silom oteo sud. ibai pri poslu, nisu me morali mučiti da priznam, osuda mi sto vrućih po leđima, priklopili mi još tri godine posao.

prid? - zapita don Quijote. vori galijaš.

: od koje dvadeset i četiri godine, a reče da je rodom . Zapita don Quijote isto tako drugoga, ali taj mu ne riječi; toliko je bio tužan i žalostan. No za njega odgovori

i, ide kao *kanarinac*, to jest što je *svirač* i *pjevač*. - opet će don Quijote. - Zar na galiju idu također zbog .ja?

, gospodaru - odgovori galijaš - jer ništa nije gore nego *ti*.

reče don Quijote - nekada čuo gdje vele: tko pjevati jade.

obratno - odgovori galijaš: - tko jedanput pjevati začu,

reći će don Quijote, stražar odgovori:- Gospodaru viteže, *na muci pjevati*, to ovome bezbožnom svij znači: priznati na mukama. Ovoga su grešnika udarili na muke, i priznao svoje zlodjelo, da je kradljivac, konjokradica. A jer je pr osuđen je na šest godina na galiju, i još na dvjesta udaraca, ko' već dobio po leđima.

Sada je vazda zamišljen i žalostan, jer ovi zlikovci što su tu neprestano ga diraju i pogrđuju, rugaju mu preziru ga zato što je priznao i nije imao petlje da zaniječe. Vele o riječ *ne* ima isto toliko slova koliko i riječ *da*, a zločincu je velika dana kad mu od vlastitog jezika zavisi život, a ne zavisi od svjed dokaza.

I ja mislim da prilično pravo i vele. -I ja sudim tako - priklopi don Quijote.

Okrenu se on k trećemu i zapita ga ono što je i druge zapitao, mu, ni pet ni šest, brzopleto odgovori i reče:

- Ja ću na pet godina dana na gospođu galiju, jer mi je nedos deset dukata.

- Dat ću drage volje dvadeset - odvrati don Quijote - da vas oslob iz te nevolje.

- To mi je tako - prihvati galijaš - kao onaj što je nasred m pučine i ima novaca, ali umire od gladi jer ne može nigdje kupi mu treba. Da sam u pravo vrijeme imao tih dvadeset dukata, št vi sada nudite, bio bih podmazao sudskoga pisara i razbistrio p advokatu, tako da bih se danas banio nasred trga Zocodovera u Tol a ne bih bio na ovom putu, sapet kao hrt. Ali Bog je velik: st spašen.

Okrene se don Quijote četvrtomu. Bio je to čovjek ugledna V sijeda mu brada pala niz prsa. Kad on začu pitanje zašto ga tj udari u plač i ne odgovori ni riječi. No peti osuđenik priskoči da tumač, te reče:

- Taj časni čovjek ide na četiri godine na galiju, pošto se naj prošetao u svečanoj odori, u sjajnoj povorci, na konju.

- Kako se meni čini - uskoči Sancho - jahao je on za sramotu mag kroz grad.¹³⁹

- Tako je - potvrdi galijaš. - A skrivio je što je mešetario douškivan; a nije vodio samo brigu o ušima nego i o cijelom tijelu. Taj je vitez d da vam rekнем, svodnik i bavio se još vračarskim majstorijama.

- Da niste spominjali te majstorije - reći će don Quijote - ne kao svodnik zasluživao da ode na galiju i da vesla, nego bi tr zapovijedati galijama i biti im general. Svodnički zanat nije kašalj, nego je to posao za pametne ljude i najpotrebniji u valj uređenoj državi, a treba da ga rade samo čestiti ljudi. I morao b nadglednika i ispitivača, kao i drugi zanati. Morao bi se tu odrediti i znati broj, kao mešetarima na burzi, pa bi mnogomu zlu koje nastaje zato što se tim zanatom i vi neuk i nedotupavan svijet, kojekakve ženetine, derani , zeleni po godinama i po iskustvu, te kad treba što važno iu se oni kao tele u šarena vrata i ne znaju ni koja im je , Volio bih ja nastaviti dalje i razložiti zašto treba da budu koji će se u državi baviti tako potrebnim zanatom, ali ovo prilika. Ja ću to već jednom reći onima koji se o tome 'uti i mogu tomu doskočiti. Velim sada jedino to da mi se sam vidio ovu sijedu kosu i časno lice u takvoj nevolji zbog , ali ne žalim ga kad smislim da je u nevolji i zbog čarolija. :ro da nema na svijetu čarobnjaka koji bi mogli skrenuti ičiju volju, kako gdje koje bene sude, jer naša je volja te je ne može ni na što primorati ni biljka ni čarolija. A ono ojekakve budalaste ženturače i prepredene varalice, to su otrovi kojima zaluduju ljude i opsjenjuju ih, kao da imaju uzbuditi ljubav, a ja sam već rekao da volju primorati ne

potvrdi starina; - istinski vam velim, gospodaru, da ja, što njaštva, nisam kriv; svodništvo pak ne mogu zaniijekati, ja nisam ni mislio da tim ikakvo zlo činim, jer meni je sva da svemu svijetu bude veselje i da svi požive u miru i kavge i jada. A nije mi ništa koristila moja dobra želja, onamo odakle se povratku ne nadam, jer su me pritisle est u mjhuru, od koje nemam nikada mirna trenutka, dari u plač kao i prije; i tako ga požali Sancho da je izvadio real desetak i dao mu ga kao milostinju. Quijote dalje i zapita opet jednoga što je počinio, a taj mu amo živilje od prethodnoga: ju jer sam preveliku šalu provodio s dvjema nećakinjama, a nećakinjama koje nisu moje; naposljetku sam s njima šalu i od te nam se šale tako zamrsilo srodstvo da ga ni razmrsio. Sve mi bude dokazano, zakrilja nisam imao, bio novaca, te umalo da nisam omastio uže, i ja priznadoh: kriv ini je kazna, no ja sam mlad momak, uživjet ću, a dok sam se nadam. Ako vi, gospodaru, možete čime pomoći ove , Bog će vam na nebu platiti, a mi ćemo nastojati da se u tvarna molimo za vaš život i zdravlje, neka vam potraju i ti onako kako to vaš čestiti lik zaslužuje. Bio je on u đaćkom ruhu, a jedan od stražara primijeti da je , govornjivac i vrlo vješt latinac. Iza sviju njih dođe

čovjek jako pristala lika, ali ukrstio oči pa škilj Taj je drukčije sputan od drugih: na nozi mu je silan lanac, koji mu mota oko svega tijela, na vratu dva željezna ogrljaka, jedan na lancu drugi je onakav što ga zovu čuvar“ i potporanj“; s lanca idu do poj željezne šipke, na kojima su lisice, a u lisicama su ruke i na nji-još lokoti. Tako on niti može ruke dići k ustima, niti glavu sagnuti rukama.

Zapita don Quijote zašto je taj čovjek sputan jače od drugih; str mu odgovori da je zato što je taj jedan jedini počinio više zločinist nego svi drugi skupa, a tako je odvažan i silan zlikovac da ni sa gdje ga ovako vode, nisu sigurni za njega, nego su u strahu neće li“ pobjeći.

- Što li je počinio - zapita don Quijote - kad ipak nije zaslužio g kaznu nego da bude otjeran na galiju?

- Ide on na deset godina - odvrati stražar - a to mu je isto što i s Dovoljno vam je znati da je ovaj čovo zloglasni Ginés od Pasamon po nadimku Ginesillo od Parapille.

- Gospodine komisar - odmah će galijaš - tiše, tiše, nemoj sada nadijevati imena i nadimke! Ja se zovem Ginés, a ne Ginesi prezime mi je Pasamonte, a nije Parapilla, kako vi velite. Neka sva“ mete pred svojim vratima, bit će mu dosta posla.

- Ne viči, gospodine arcilopove - odvrati mu komisar - jer ću ja te ušutkati, pa ćeš se češati.

- Što ćeš, čovjek mora kako je Božja volja - odgovori galijaš -svanut će dan i netko će upamtiti zovem li se ja Ginesillo od Parap¹ ili ne zovem.

- A zar te ne zovu tako, ti huljo? - zapita stražar.

- Dabome da me zovu - priznade Ginés - ali odučit ću ja njih već toga imena, jer ću im svojski isprašiti leđa.^{H1} Ako nam možete što da gospodine viteže, dajte nam i idite s Bogom, jer nam je dozlogrdje već što toliko zapitkujete za tuđi život. A ako želite upoznati m život, znajte da sam ja Ginés od Pasamonta, koji je sám svojom ruko opisao svoj život.

- Istinu on veli - potvrdi komisar; - on je sám napisao svoju histori da bolje ne može biti; a založio ju za dvjesta reala u zatvoru.

- A iskupit ću je - reče Ginés - sve da sam je založio i za dvje dukata.

- Zar toliko valja? - upita don Quijote.Dvadeset druga glava

0 - odgovori Ginés - da" će se ušima poklopiti *Lazarillo*

1 sve nalik što je napisano ili će se još napisati. Velim vam iznesena zgojlna istina, a ta je istina tako ugodna i lijepa da *ve* laži koja bi joj bila ravna.

je zove knjiga? - zapitat će don Quijote. *ésa od Pasamonta* - odgovori onaj. iga završena? - opet će don Quijote, bila završena - odgovori Ginés - kad mi se još nije završio ?o sam zgode od svojega rođenja sve dovle, gdje sada opet liju.

već bili na galiji? - zapita don Quijote. Bogu i kralju proboravio sam ondje već četiri godine, te v je dvopek i volovska žila - odgovori Ginés. - Nije meni na galiju, jer ondje ću imati prilike dovršiti knjigu. Imam š pričati, a na španjolskim galijama ima više spokoja nego ³ premda za ono što hoću još da napišem ne

treba bogzna ko sve napamet znam. i si ti sposoban - reče don Quijote. - priklopi Ginés - jer pametnu glavu svagda proganja ništarije - dometne komisar. : vam već, gospodine komisar - odvrati Pasamonte - da tiše, jer nisu vama gospoda dala vlast zato da mučite nas ■4 nego da nas odvedete i otpremite kamo njegovo veličanstvo Jer ako nije, tako mi... ali neka, jer svaka će zvjerka pokazati i⁴ Neka svatko šuti, valjano živi i još valjanije govori... a sada dosta šale.

zamahnu štapom da udari Pasamonta što mu prijeti, ali se "te ispriječi i zamoli ga neka ga ne bije, jer nije ni čudo da se ne su svezane ruke odriješio toliko jezik. Onda se okrenu

na lancu, te reče: ovoga, predraga braćo, što ste mi rekli, razabrao sam jasno njavaju doduše za vašu krivicu, ali vama nisu nikako po "e na koje vas udaraju, nego vi nerado i preko volje idete yaj je bio loš junak na mukama, onaj nije imao novaca, treći imao potpore ni pomoći, a naposljetku je i sudac nepravo zbog toga niste naišli na pravdu koju ste željeli. Sve se to prikazuje u pameti, i to tako da mi govori, navraća me i potiče me da na vama pokažem u kakvu je svrhu nebo dalo svijet, te mi odredilo da primim ovaj viteški red koji samprimio, i po njemu se zavjetovao da ću pomagati onima koji su nevolji i koje ugnjetavaju silnici. Ali ja znam kako mudrost naređuj da ono što možeš dobrim postići ne činiš zlim, te sam voljan zamol“ gospodu stražare i komisara neka vam izvole raskovati okove i pusti vas da se s mirom razidete, jer ima i drugih koji će kralju u bolji prilikama poslužiti, a meni se čini okrutnošću zarobljavati one koje Bog i priroda stvorili slobodne. I još, gospodo stražari - dometnu d Quijote - ovi siromasi nisu vama ništa skrivili. Neka svatko o svoji grijesima vodi brigu. Bog je na nebu, i on neće promašiti da zloga ka a dobroga nagradi. Ne valja zato da čestiti ljudi budu krvnici drugi ljudima, koji im nisu ništa našao učinili. Molim vas to ovako blago mirno, da vam mognem zahvaliti ako mi izvršite želju. A ako je izvršite, ovo će vas koplje, ovaj mač i hrabra ruka moja primorati učinite pod silu.

- Zgodne li besmislice! - odvrati komisar. - Gle šale, čime biste dokrajčili razgovor! Vi biste da mi pustimo kraljeve robove, kao bismo mi i smjeli njih razdriješiti, ili vi zapovijedati nama! Idite gospodine, s milim Bogom, kamo ste namjerili, namjestite tu pliti što vam se nakrivila na glavi, i ne tražite vraga.¹⁴⁵

- Vi ste vrag i hulja! - otkresa mu don Quijote.

I ni pet ni šest, navali on na njega tako naglo da se nije ni dospio brani pa ga kopljem teško rani i na zemlju obori. A na svu je sreću bio onaj s puškom. Ona se druga dva stražara začude i zaprepaste od neočekivane zgode, ali se obadva jahača opet snađu i trgnu mačeve, pješaci se prihvate svojih sulica, te svi udare na don Quijota. No on' sasvim mirno sačeka. I bio bi jamačno ljuto nastradao da nisu galij uočili priliku gdje će se osloboditi, te prionuli da raskinu lanac na k su prikovani. Nastala uzbuna, stražari čas lete galijašima, koji se trgaj čas navaljuju na don Quijota, koji udara na njih, i tako ne učiniše ni čestito. Sancho pak pomogne Ginésu od Pasamonta da se raskuje, on prvi skokne u polje slobodan i razriješen, napadne na svaljeno komisara i otme mu mač i pušku. Tu on pušku

na jednoga naniša u drugoga uperi, ali je ne ispali, te razvitla stražare, i oni se razbjegn nešto od puške njegove a nešto od silnoga kamenja kojim su ih obas galijaši, već oslobođeni. Rastuži se Sancho zbog toga uspjeha, jer sjeti da će odbjegli stražari prijaviti događaj Svetome bratstvu, a on će zazvoniti u sva zvona i za zlikovcima udariti u potjeru. Reče on gospodaru i zamoli ga da bi se odmah sklonili odande i sakrili se planinu, koja je tu blizu.

- Dobro je - odgovori mu don Quijote - ali ja znam što sada prilion sve galijaše, koji su komisara opljačkali do kože, te sada Okruže ga da vide što im kani reći, a on im progovori: svijetu dolikuje da zahvali na dobročinstvima koja mu se t nezahvalnost je od onih grijeha koji najgore vrijeđaju Boga. to, jer vi ste, gospodo, vidjeli i jasno razabrati kakvo sam djelo učinio. Zauzvrat želim ja i tražim da vi uprtite ovaj sam vam ga skinuo s vrata, te odmah krenete na put i odete :so, pa da tamo izidete pred gospođu Dulcineju od Tobosa ■joj da vitez njen, onaj od Tužnog Lika, šalje vas i pozdrav, i povjedite sve nadlaku kako se zbila ova slavna pustolovina izbavio na željkovanu slobodu. A kada to učinite, idite volja i kud bilo da bilo. i odgovori mu Ginés od Pasamonta i reče: nama kazujete, gospodaru i osloboditelju naš, ne možemo izvršiti, jer mi ne smijemo putem hodati svi zajedno, nego razići i svaki ići sam za sebe, pa se i u zemlju skriti, samo pronađe Sveto bratstvo, koje će svakako krenuti da nas vi biste, gospodaru, mogli učiniti nešto, i pravo je da učinite: vi tu našu službu i put do gospođe Dulcineje od Tobosa u neki broj Zdravomarija i Vjervovanja, pa ćemo ih mi za ije izmoliti, jer to se može činiti i obnoć i obdan, i kad se odmaraš, i u miru i u ratu. Ali ako vi sudite da smo se ljeli robovanja, pa da ćemo sada uzeti svoj lanac i krenuti onda vi valjda mislite da je sada noć, a evo nema ni deset .

Ako to tražite od nas, isto je kao da biste vi htjeli krušaka

ja kunem - zaviknu don Quijote, koji se već razgnjevio - ti kurviću, don Ginesillo od Paropilla, kako li se zoveš, da. 'ti rep među noge, uprtiti cijeli lanac na leđa i otići onamo

nije baš bio strpljiv, a već je razabrao da don Quijote nije pameti, dok je počinio takvu ludost da njih oslobađa. Kad ividi što mu don Quijote govori, migne drugima, a oni malko pa obaspu don Quijota tolikim kamenjem te nije mogao toliko ruku da se zaštiti štitom; a jadni Rocinante i ne mari "-, nego se ukočio kao saliven. Sancho se skloni za magarca i obrani od kamenja što je kao kiša zapljuštalo na njih dvojicu, te se štitom nije mogao tako zaštititi, te ga ne znam koliko zgodi tolikom silom da se svalio na zemlju. Čim on padne, Don Quijote sleti ga onaj đak, zgrabi mu pliticu s glave, tresne njome tri-četiri p_u don Quijotova leđa i isto toliko puta o zemlju, da se plitica goto razletjela. Skinuše s njega haljinac, koji je oblačio na oklop, a bili mu svukli i dokoljenice, da su mogli od oklopa na nogama. Sane svuku ogrnjač i ogole ga. Razdijele onda ostali plijen iz bitke, te sv krene svojim putem, više se brinući svi da izmaknu Svetomu bratst od kojega zaziru, negoli da uprte lanac te odu i poklone se gos Dulcineji od Tobosa.¹⁴⁶

Ostadoše sami magarac i Rocinante, Sancho i don Quijote; maga oborio glavu i striže gdje kada ušima, jer misli da još nije pres“ pljusak od kamenja; Rocinante se otegao do svojega gospodara, j njega je kamen svalio na zemlju; Sancho je bez haljetka i sve zebe Svetoga bratstva; a don Quijote ljut kao ris što je tako nastradao onih kojima je toliko dobro iskazao. Dvadeset treća glava

Dvadeset treća glava

u Sierra Moreni dogodila slavnemu don Quijotu najneobičnijih pustolovina što se u ovoj istinskoj historiji pričaju.

lijóte vidje kako je nastradao, reče svojemu perjaniku: í, Sancho, slušao riječ: pomози sirotu na svoju sramotu, rovaо što si ti rekao, bio bih izmaknuо ovom jadu. Ali pjet ćemo, a odsada ćemo paziti, i, gospodaru, baš onako kao što sam ja Turčin - odgovori o kad sami velite da biste izmakli toj nevolji da ste meni vjerujte mi sada, pa ćete izmaknuti još gorој nevolji, jer bratstvo ne haje za viteštvo i ne bi dalo ni pišljive pare vitezove koliko god ih ima; i znajte, meni se čini da mi već strijelama zuji oko ušiju.¹⁴⁷

, rođena kukavica - reče don Quijote; - ali da ne rekneš doglav te nikada ne činim što mi savjetuješ, poslušat ću i ukloniti se nevolji koje se ti toliko bojiš. No to će pogodbu: da nisi smio nikada, ni za života ni za smrti, reći da sam ja uzmaknuо ili se uklonio iz ove pogibli od jedino zato da udovoljim tvojoj molbi; ako pak drugačije o, lagat ćeš, i ja tebe odsad donde i odonda dovde tjeram da lažeš i da ćeš lagati svaki put kad god budeš to mislio 1 nemoj mi ništa uzvraćati, jer ako ti išta misliš da se ja uzmičem iz kakve opasnosti, osobito iz ove, gdje ipak ima straha, voljan sam ovdje ostati sám i dočekati ne samo vo, koje ti spominješ i bojiš ga se, nego i braću od dvanaest skih, i sedam Makabejaca, i Kastora i Poluksa, i još svu koliko god ih ima na svijetu. - odgovori Sancho - uzmak nije bježanje, a dočekivanje nije razbor, kad je opasnost gora nego što si se nadaо. Pametne glave čuvaju danas za sutrašnji dan, i ne srljaju na sve u jedan mah sam doduše prostak i seljak, ali znajte da je i mene zapalo nešto onoga što zovu sol u glavi. Nemojte se dakle kajati što ste posl, moj savjet, nego uzjašite Rocinanta, ako možete, a ako ne možete ću vam pomoći, pa hajte za mnom, jer meni se sve čini da su n sada potrebnije noge nego ruke.

Ne odvrati don Quijote ni riječi više, nego uzjaše, Sancho kr na magarcu pred njim, i oni udare u Sierra Morenu, koja im bij nadomak. Namjerio Sancho prevaliti cijelu planinu i stići u Viso, u Almodovar del Campo, te se na nekoliko dana sakriti u toj divlj da ih ne pronađe Sveto bratstvo, ako ih bude tražilo. U tome se ohrabri kad je vidio da je iz kavege s galijašima spašen živež što je na magarcu, a to on uze smatrati za čudo, kad su ih galijaši o pretražili i opljačkali. Te noći stignu usred Sierra Morene. Sanchu se učini zgodnim ondje provedu noć, pa i još nekoliko dana, barem donde dok im b“ potraјao živež što ga imaju. Tako oni prenoće između dviju stij pod plutovim drvećem, kojega je tu mnogo bilo. Ali zla sudbin kojoj ljudi neprosvijetljeni istinskom vjerom sude da ona sve po sv volji vodi, udešava i uređuje, odredi sada da se Ginés od Pasamo čuvena

varalica i razbojnik, junaštvom i ludošću don Quijoto izbavljen s lanca, također skloni u tu planinu, gonjen strahom Svetoga bratstva, kojega se s pravom bojao, i navede njega sudbini strah baš onamo kamo je dovela don Quijota i Sancha Panzu. Stigao ih i prepozna ih, pa pričekao dok nisu zaspali. I kako su zli ljudi svi nezahvalni, a nevolja je prigoda da se latiš onoga što ne valja, t'bolja današnja pomoć od sutrašnje, smisli Ginés, koji nije ni zahvalan ni čestit čovjek, da Sanchu Panzu ukrade magarca. Za Rocinanta ni mario, jer mu se učini prelošim plijenom i za zalog i za pro. Dok je Sancho Panza spavao, ukrade on magarca i nestade netra dok se još nije ni razjutrilo.

Svanu zora i obradova zemlju, ali žalosti Sancha Panzu, jer rmi nestalo sivca. Kad oh vidje da ga nema, počeo naricati najžalosniji najbolniji naricaljku što je može biti na svijetu. Razbudi se od to kuknjave don Quijote, te ga začuže kako jadikuje: - Oj sinko rođeni moj, koji si se u mojoj kući rodio, ti radosti m' djece, veselje moje žene, zavisti mojih susjeda, olakšica mojih m' i naposljetku hranitelju moj napolak, jer ti si zarađivao dvadeset i maravedija na dan, a to je polovica mogega troška! Ili čuo kako on kuka i doznao uzrok, uzme ga tješiti šim riječima znao, i moliti ga neka "se strpi, a on mu obveznicu s kojom će dobiti tri magarca od pet magaraca voj kući ostali.

Sancho, obriše suze, suspregne jecanje i zahvali donu koji mu čini. A don Quijote se, čim je ušao u selo, jer taj mu se kraj čini zgodnim za pustolovine koje ule mu na pameti neobične zgode koje su se po takvim ljinama događale skitnicima vitezovima, te se zamislio se i zanio da se ničega drugoga i ne sjeća. A Sancho, čini da je na sigurnu putu, ni o čemu ne vodi brigu nego ieludac preostacima popovskoga plijena. Ide on dakle za, opteran svim onim što si siva mora nositi, pa vadi iz vreće i dok mu je tako, ne bi on ni prebijene pare dao ni za nu.

oči te opazi da mu je gospodar zastao i šiljkom svoje da zahvati neki svežnjić što leži na zemlji. Pritrči on brže, ako ustreba, a baš u onaj mah kad on stiže, odiže don om svojega koplja sedleni jastuk i torbu, svezanu za nj, a

0, gotovo istrulo, iskvareno. Ali je bilo teško, te Sancho ti¹⁴⁸ da odigne.

Zapovjedi mu gospodar neka pogleda

1, i Sancho odmah poslušao. Na torbi je doduše bio lanac kako je bila kvarna i trula, razabra on ipak što je u njoj:

: od finoga holandskog platna, i još druge rubenine, lijepe rupčiću nađe zamotanu priličnu hrpicu zlatnih škuda. Kad ne on:

besima, kad nam namaknuše i pustolovinu koja je od

'e i nađe bilježnicu, bogato iskićenu. Zaiska mu don Quijote I "novce neka zadrži i neka mu budu. Sancho mu za zahvalu pa povadi rubeninu iz torbe i potrpa u onu vreću gdje je to vidje don Quijote, reče:

se, Sancho, a drugačije ne može ni biti, da je neki putnik toj planini, pa su ga razbojnici napali, ubili, te ga na ovo mjesto donijeli i pokopali.

odvrati Sancho - jer da su bili razbojnici, ne bi oni ovdje bili.

liš - pristane i don Quijote; - ne znam i ne mogu dokučiti . Ali čekaj, da pogledam ne piše li štogod u ovoj bilježnici, Je dosegemo i doznamo što želimo. Rasklopi on bilježnicu i odmah nađe na lijepo napisan nacrt soneta da čuje i Sancho, pročita ga naglas:

*II Amor neće da za mene znade,
II hoće ljućom mukom da me mori,
II meni kani usud ponajgori
Dosuditi još neviđene jade.
Je V Amor bog, na svijetu njemu nije
Skriveno ništa. Pamet sama veli:
Bog nije krut. Tko onda ipak želi
Da nevolja strahovita me bije?
Da velim: ti si, slagao bih, djevo;
Da dobra jesi, zar da budeš zla?
Na koncu, ni ti ne karaš me, Bože.
Znam da ću brzo umrijeti evo.
Jad kom se uzrok ne može da zna,
Liječiti se samo čudom može.*

- Iz te se pjesme - dočeka Sancho - ne može ništa dokučiti, n jedino ostaje da uhvatimo onaj *konac* i da tako odmotamo cij klupko.

- Kakav *konac*? - zapita don Quijote.

- Ja bih rekao - Sancho će - da ste vi tu spomenuli nekakav *k* djevojčin.

- Nije to onakav *konac*, nego *kraj*¹⁹ - odvrati don Quijote - a djevoj je ona dama na koju se tuži pisac ovoga soneta, i tako mi vjere, do je on pjesnik, ili ja ne razumijem ništa o toj umjetnosti.

- Ta zar se vi, gospodaru - zapita Sancho - i u pjesme razumijete?

- Više nego što i sanjaš - odgovori don Quijote. - Vidjet ćeš to, te budem poslao vladarici svojoj Dulcineji od Tobosa s pismo napisanim u stihovima ozgo do dolje. Jer da znaš, Sancho: svi gotovo svi skitnici vitezovi prošlih vremena bijahu veliki pjes" i veliki svirači. Te su vještine, ili da bolje rekнем: darovi od B već prirođeni zaljubljenim skitnicima vitezovima. Samo je istina da pjesmama nekadanjih vitezova ima više duha nego umijeća.

- Čitajte, gospodaru, dalje - reći će Sancho. - Možda će biti i štog da nam bude po volji.

Don Quijote prevrnu list i reče:

- Ovo je proza, a čini se da je pismo.

- Kakvo pismo, gospodaru? - zapita Sancho.

- Po početku se čini da je ljubavno - odgovori don Quijote.

- Onda, gospodaru, čitajte naglas - reče Sancho - jer ja te ljubaDvadeset treća glava
tvolim.

ne don Quijote, no čitati, kako ga je Sancho zamolio, a piše ovako: *obećanje i moja sigurna nesreća gone mene onamo odakle Hjeti do tebe vijest o mojoj*

smrti nego glas moje tužbe, me, neharnice, za volju onomu koji je bogatiji, ali nije mene; no kad bi vrlina bila bogaština koju cijene, ne bih tuđoj sreći, niti bih oplakivao svoju nesreću. Što je tvoja radila, tvoja su djela porušila: po krasoti sam sudio da i po djelima spoznajem da si žena. Ostaj s mirom, ti koja LHDJu nevolju, i dao Bog da se nikada ne raskrije kako si ojega zaručnika, da ne bi morala okajavati što si učinila, bih svetio, kako ne želim.“ Stao pismo, reći će don Quijote: i se pismu, a još više po stihovima, može dokučiti da ih je ci prezreni zaljubljenik, gotovo svu bilježnicu, te nade još i drugih pjesama i ice je mogao pročitati, a nekoje nije. No u svima bijaše je, kukanje, ljubomora, želja i zlovolja, ljubav koja se slavi, ji se oplakuje.

Quijote listao bilježnicu, listao je i Sancho po torbi, te Ćorbi i u sedlenom jastuku bilo mjesta da ga nije pretražio, £ pronjuškao, niti šava koji nije rasporio, niti čuperka vune ipao, samo da ne bi štogod promašio u brzini i nepažnji, amamu uzbudile u njemu one zlatne škude što ih je našao, javiše od stotine. I premda ništa više nije našao, prežalio je on i i što su se loptali njime, i što se izrigao od onoga napitka, krstili ćulama, i što ga je mazgar izgruhao, i što su mu ene a ogrnjač otet, i što je gladovao, žedao i mučio muke jjega čestitog gospodara, jer sudi da je plaćen i preplaćen . što mu je poklonjen nalazak.

io Vitez Tužnog Lika da dozna tko je vlasnik te torbe, i pismu, po zlatnim novcima i po valjanim košuljama da to pripada nekome odličnom zaljubljeniku, koga je utost njegove odabranice navela na očajnu odluku. No ne nenastanjenom, divljem kraju nema ni žive duše koju zapitati, hitio je samo dalje, udarajući onim putem što ga ! Rocinante, a Rocinante voli onuda kuda može proći. Vitez io u misao da u ovoj guštari mora svakako naići na kakvu Lpustolovinu. Jaše on talco i premišlja, a uto na vrhu brdeljka što mu se pred o ispeo opazi nekoga ćovjeka kako žustro skakuće sa stijene na stij te od grma do grma. Ućini mu se da je onaj golišav, obrastao crn bradom i gustom, ćupavom kosom, bosonog i golokrak: na bed mu hlaće, kako se ćini, od sinjava baršuna, ali tako razderane da odasvud izviruje gola koža. I gologlav je. Skakuće on hitro, kako je rećeno, ali mu je ipak sve te sitnice vitez opazio i primijetio. Htj ga stići, no nije mogao, jer ove strmine nisu za mlitavost Rocinanto pogotovo za njegov sitni, tromi korak. Odmah pomisli don Quijote će ono biti vlasnik sedlenoga jastuka i torbe, te odlući potražiti ga, ako bude morao godinu dana obilaziti po toj planini dok ga ne na Naredi dakle Sanchu neka krene prijekim putem u planinu, a on drugim, pa će valjda, ako ovako uznastoje, naići na toga ćovjeka št tako hitro projurio ispred njih.

- Ne mogu - odgovori Sancho - jer ćim se ja odmaknem od gospodaru, odmah će me spopasti strah i zaokupit će me svakoj strahotama i prikazama. Zapamtite što velim, pa me odsad odmićite od sebe ni pedlja.

- Neka ti bude! - odgovori Vitez Tužnog Lika. - Pravo se ti utje mojoj hrabrosti, jer prije će tvoja duša iznevjeriti tijelo nego m hrabrost tebe. Kreni ti sada polagano za mnom, kako već bu mogao, te valjano otvori oći. Prokrstarit ćemo

ovu planinicu, pa će možda skobiti toga čovjeka što smo ga vidjeli, jer on nije jama nitko drugi nego vlasnik našega nalaska.

Na te riječi odgovori Sancho:

- Bilo bi mnogo bolje ne tražiti ga, jer ako ga nađemo i on je mo' vlasnik tih novaca, jasno je onda da mu ih moram vratiti. Bolje bi bilo da se ne mučimo uludo i da ja u dobroj vjeri zadržim novce d se kakogod drugačije, ali ne ovako navlas i svom silom, ne prona pravi gospodar; donde bih ja možda i potrošio novce, a gola čovj nitko ne orobi.

- Varaš se ti, Sancho - odgovori don Quijote - jer čim smo mi naslu vlasnika i gotovo naišli na njega, dužnost nam je potražiti ga i vra mu njegovo. A ako ga ne potražimo, onda smo ovom jakom slutnj da je on možda vlasnik već zgriješili isto toliko kao da i zbilja jesm Nemoj zato, prijane Sancho, žaliti da ga potražiš, jer meni će odlanu ako ga nađem.

Obode on dakle Rocinanta, a Sancho krene za njim, natovaren i pješic po krivici Ginesilla od Pasamonta.¹⁵⁰ Prođu oni planinom i naiđu uginulu mazgu, gdje leži u potoku, osedlana i zauzdana, poizgrizanavana od gavranova. Sve im to još utvrdi slutnju da je onaj gospodar mazgi i sedlenom jastuku. -mazgu, začuju zvižduk kao od pastira koji čuva stado, -še trena s lijeve strane pojavi poveliko stado koza, a za vrhu brda, kozar koji ih čuva, vremešan čovjek. Zovne ga i zamoli neka siđe k njima. On im odvikne i zapita tko u ovaj kraj, kuda jedva i kozje noge gaze, a obilaze samo zvijeri.

u Sancho neka siđe, a oni će mu sve lijepo ispriповjediti. a kad je stigao don Quijotu, reče:

se da vi gledate ovu mazgu najmljenicu što leži uginula i mi vjere, već šest mjeseci leži ondje. Recite mi, niste j na njena gospodara?

šli ni na koga - odgovori don Quijote - nego smo našli jastuk i torbu nedaleko odavle, našao - reći će kozar - ali nisam im se nikada htio približiti , u strahu da me ne bi stigla kakva nesreća, ili da me ne krađu. Prepreden je đavo i zna ti baciti klip pred noge, pa i padneš kako nisi ni sanjao.

i ja - priklopi Sancho - jer i ja sam našao sve to, ali nisam aenomet primirisati, nego sam sve ostavio tamo, i tamo i bilo. Ne diram ja u ono za čim se đavo krije.¹⁵¹ , prijaško - zapitat će don Quijote - znaš li ti čije su

reći jedino to - odgovori kozar - da ima šest mjeseci o ovamo ili onamo, kako je k jednom toru i pastirima, jinilje odavde, stigao mladić stasit i naočit. Jahao je mazgu, uginula, a imao je uza se onaj sedleni jastuk i torbu što ste našli i niste dirnuli. Zapitao nas na koju je stranu lenija i najzabitnija, a mi mu odgovorismo da je ovdje a, kako zbilja i jest, jer ako uđete još pol milje u planinu, ni pogoditi iz nje. Čudim vam se kako ste i stigli dovde, puta ni staze ovamo. Kad je mladić shvatio naš odgovor, konja i udari onamo kamo mu rekosmo, a mi se uzmemo o j ljepoti i čuditi se što on to pita i kamo je onako žurno i uo u planinu.

nismo više vidjeli dokle god nije onomad presreo jednoga 'a, te ga bez ijedne riječi okupio, izgruhao ga pesnicama, a, onda poletio k magarici na kojoj je živež, i pograbio bilo na njoj kruha i sira. Kad je to uradio, opet se brže-bolje i

golema plutova stabla. Izide nam u susret jošte kako prij Odjeća mu je bila već izderana, a lice izobličeno i posve osmagl sunca, tako da smo ga jedva prepoznali, ali smo mu zapamtili odj pa iako mu je sada razderana, poznali smo po njoj da je onaj tražimo. Pozdravi nas uljudno i rekne nam u nekoliko riječi, no sa-razborito, neka se ne čudimo što ga vidimo onakva, jer tako nj prilikuje da izvrši pokoru i okaje grijehe.

Mi ga zamolimo da nam rekne tko je on, ali ga nismo mogli navra Zamolismo ga još, kad ustreba živeža, bez kojega ionako ne m biti, neka nam rekne gdje ćemo ga naći, i mi ćemo mu drage v i sigurno donijeti; ako mu pak ni to nije po volji, neka dolazi i a neka ne otima pastirima. On nam zahvali na ponudi, zamoli da mu oprostimo napad i obeća da će odsad moliti da mu Boga udijelimo, a neće nikomu dodijavati. Što se pak tiče toga gdje prebiva, reče da prebiva ondje gdje mu stigne i gdje ga zatekne noć riječi svoje završi takvim ganutljivim plačem da bismo mi, koji smo slušali, od kamena bili kad ne bismo zaplakati s njim, pogotovo g smo mislili kakav je bio kad smo ga vidjeli prvi put, a kakav je s Jer on je, kako rekoh, bio vrlo pristao i lijep mladić, a po ulju mu se i razboritim riječima razbiral da je od dobra i plemenita r Mi smo doduše seljani, ali smo ipak razabrali kakav je on fin čovj No usred govora zastao bi smušen i zanijemio; upiljio oči u zem te sveder pilji, a mi se svi stišali i zapanjili, gledamo mu zanesen žalimo ga i čekamo kako će završiti. On pak svejednako pilji u zeml ni da trene, onda opet sklopi oči, pa stište usne i namršti obrve, i t razabrasmo da ga je spopalo neko ludilo.

I odmah se mi po njemu samom uvjerismo da je istina što smo mis Skočio on sav bijesan sa zemlje, kamo se bio svalio, napao na prv do sebe sa silnom žestinom, i bio bi ga ubio pesnicama da mu nismo oteli; a uz to je neprestance vikao: Oj ti nevjero Fernando! češ, tu češ ti okajati nepravicu, koji si meni skrivio: ovim ću ti ruk iščupati srce gdje se gnijezde i okupljaju sve zloće, prijevare i laž Govorio je još i druge riječi, kojima je samo ružio onoga Fernan te ga krstio izdajicom i nevjerom. S priličnom mu mukom otme pastira, a on više ni riječi, nego nam izmakne i odjuri trkom u grmi i guštaru, te ga ne mogosmo stići. Po tome smo dokučili da ga lu spopada na mahove, i da mu je neki čovjek koji se zove Fernando, ne prima on što mu pastiri od svoje volje nude, nego cama. Ali kad je pri sebi, moli on Boga radi, uljudno i juje da i ne može ljepše, i suze roni. gospodo - nastavi kozar - jučer smo odlučili ja i četiri slugú i dva prijatelja moja, tražiti ga dokle ga ne ga nađemo, mi ćemo ga, milom ili silom, odvesti u ovar, osam milja odavde, da ga ondje izliječimo, ako ima lijeka, ili da saznamo, kad bude pri sebi, tko je e, da joj javimo njegovu nesreću. Eto to vam, gospodo, što ste me zapitali. A znajte da one stvari što ste našli Ji istomu koga ste vidjeli kako je žustro projurio gotovo Quijote mu bješe već rekao da je vidio onoga čovjeka po planini.

Quijote tomu što je čuo od kozara, i još više zaželi da nesretni mahnitac. Odluči dakle ono što je već bio potraži po svoj planini, da zaviri u svaki zakutak i u svaku ga ne nađe. No bolja mu sreća posluži nego što je i ao, jer baš u taj čas iz

planinske gudure, koja se ovamo pojavi se mladić koga su tražili. Ide on i govori nešto što se ne bi razabralo ni iz blizine, a kamoli iz daljine, kako je već opisana, ah“ kad se približio, zapazi don na njem razderan kaput od kože što bijaše namirisana se sada sasvim uvjeri da čovjek u takvoj odjeći jamačno roda.

Če pristupio, pozdravi ih muklim, hrapavim glasom, ali, Don Quijote mu uzvрати pozdrav isto tako uljudno, sjaše zagrlji ga s pažljivom otmjenošću i finoćom i zadrži ga aju, kao da ga već odavno poznaje. A onaj koga možemo : *Jadnog Lika* kao što je don Quijote Vitez Tužnog ispušten iz zagrljaja, odgurne malko don Quijota od sebe, amke na ramena i zagleda se u njega, kao da želi razabrati ; nije se valjda manje začudio liku, stasu i bojnoj opremi voj nego što se don Quijote začudio gledajući njega, nakon zagrljaja, progovori najprvo Odrpanac, te reče t dalje pripovjediti. Dvadeset četvrta glava

u kojoj se nastavlja pustolovina u Sierra Moreni

Pripovijeda ljetopis da je don Quijote s najvećom pozornošću sasl jadnoga *Planinskog Viteza*, koji je nastavio ovako:

- Zaista, gospodaru, bili vi tko mu drago jer ja vas ne poznajem, h vam što ste mi iskazali dobrotu. Kamo sreće da vam mogu prijazni d uzvratiti čim drugim, osim dobrom voljom. Ali sudbina mi je uskra da ičim drugim mogu uzvraćati dobra djela, te ih ja uzvraćam do željama.

- Moja je pak želja - odgovori don Quijote - da vam poslužim, te odlučio ne otići iz ove planine dok vas ne nađem i ne čujem od vas m li se tome jadu, koji se vidi po vašem neobičnom živovanju, naći ka. lijek, te da ga ja potražim koliko god revnije mogu. A ako je vaša nev takva da je zakrčen put svakoj utjehi, nakan sam jadati s vama i oplakr vašu nevolju koliko god mogu, jer ipak je utjeha steći u nevolji koga tko žali. Pa ako moja dobra nakana zaslužuje zauzvrat kakvu pažnju, ja mo vašu veliku uljudnost, koju u vas vidim, te vas i zaklinjem onim što st životu najjače ljubili ili ljubite, recite mi tko ste i što vas je navelo da ži i umirete u ovoj zabiti kao zvjerka, jer vidim po vašoj odjeći i ličnosti vam to ne dolikuje, te nastavite li tako, morate umrijeti. A ja se kune dometne don Quijote - viteškim redom koji sam primio, iako nedostoj i grešnik, i mojim zvanjem skitnika viteza, da ću vam, gospodine, ste voljni, služiti revno kako već moram po staležu u kojemu sam, da odmognem vašoj nevolji, ako joj se odmoći može, bilo da je s v oplakujem, kao što sam vam obećao.

Kad je *Šumski Vitez* čuo Viteza Tužnog Lika što govori, uze ga gledati gledati, i opet gledati od glave do pete, a kad ga se nagledao, reče: -Ako mi imate štogod dati za jelo, Boga radi dajte mi, a kad se najedem, ću vam reći što želite, da vam zahvalim na dobroti koju ste mi iskazali-Dvadeset četvrta glava

adi Sancho iz vreće, a kozar iz torbe jela, da Odrpanac utaži i on što mu dadoše, kao zanesen i tako pomamno da je trpao “alogaj i više proždirao nego gutao.

Dok je jeo, ne progovori ni rnrta oni što ga gledahu. A kad se najeo, mahne im da pođu za t poslušaju. Dovede ih na zelenu livadicu, nedaleko odande, za nom.

Kad stigoše onamo, pruži se on na zemlju, na travu, oni ivi bez ijedne riječi.

Onda se Odrpanac smjesti, i progovori: gospodo, voljni da vam ukratko

ispripovijedam beskrajnu ju, morate mi obećati da mi nećete ni pitanjem niti ičim ilostivu priču, jer čim je prekinete, u onaj je mah dopričana sjete don Oujota na onu priču što mu je pričao perjanik lio koliko je koza prevezeno preko rijeke, te je tako priča

: nastavi:

aprijed tražim, jer bih što brže htio ispričati svoje jade. Kad i u pameti, samo još gomilam nove jade. Što god dakle manje ivali, to ću vam ih brže iskazati, a neću ništa ispustiti što je da posve udovoljim vašoj želji.

: mu u ime sviju obeća, a on se zadovolji i započne ovako: r Cardenio; rodio sam se u jednom od prvih gradova ovdje u *fod* plemenita sam roda; roditelji su mi bogati; moja je nesreća je jamačno oplakali moji roditelji i požalio moj rod, ali je i. ne mogoše ublažiti; jer bogaština je ljudska nemoćna da liječi je nebo. U tom mi je zavičaju živjela ona, nebo moje, u kojem TO što ga je moja ljubav znala zaželjeti: takva je krasota a, djevica plemenita i bogata kao i ja, ali sretnija od mene, i go joj dolikuje uz moje časne namisli. Ljubio sam Luscindu, ao još od ranoga djetinjstva i maloće, a i ona je ljubila mene ao i bezazleno, kako već u njenim mladim godinama može biti. I naši znali naše namjere, i nije im bilo krivo, jer su vidjeli: ako avi, neće se drugačije završiti nego da se uzmemo, a to sasvim smo jednaki i po rodu i po bogatstvu, sli, rasla nam i ljubav, te se onda Luscindinu ocu učini da mi ara zabraniti da mu dolazim u kuću, poput roditelja one Tizbe dci toliko opjevali.¹⁵³ No ta je zabrana rasplamsala plamen i n, te ako su nam ušutkani jezici, nisu nam ušutkana pera, koja slobodnije nego jezici iskazivati što se zaljubljenicima krije Bpred ljubljenim se bićem zna zbuniti i zanijemjeti najodrešitija eustrašiviji jezik. Bože, kolika sam pisamca napisao! Kolikesam umiljate i čestite odgovore dobio! Kolike sam pjesme i zaljubljeni stihove spjevao u kojima srce iskazuje i javlja svoje osjećaje, slika svoje" želje, obnavlja njen spomen i oživljuje svoje želje! Ali kad mi dozlogr i srce mi pogibe od želje da vidim dragu, odlučim izvršiti i dokončati jedan mah što mi se najzgodnijim čini kako bih postigao željeno b svoje, koje sam zavrijedio, to jest da je od oca zaištem za vjenčanu i Tako i učinim. Otac mi njen odgovori da mi hvali što sam mu narnj iskazati tu čast, pa i on želi mene počastiti svojim prijateljstvom; ali je moj živ, te zapravo dolikuje njemu da za mene zaprosi djevojku, jer nije njemu sasvim po volji i po želji, Luscinda se kradom ne uzima i daje za ženu. Ja mu zahvalim na ljubaznosti, i učini mi se da on pravo v a otac će mi već pristati, čim mu rekнем. U toj nakani odem odmah da mu rekнем što želim. Uđem mu u sobu i zateknem ga baš s otvore pismom u ruci.

Nisam još dospio ni riječ progovoriti, a on mi pruži pismo i reče: ovom ćeš pismu, Cardenio, razabrati volju vojvodu da ti iskaže milo Kako vi, gospodo, valjda znate, taj je vojvoda Ricardo, velikaš španjolski, vlastelin u najboljem kraju ovog dijela Andaluzije. Uzmем i pročitam koji je bio tako usrdan da se i meni samom učinilo nezgodnim ako otac ne izvrši što ga vojvoda moli, to jest ako me odmah ne posije on k njemu. Želi on da ja budem drug, ne sluga, starijemu sinu njegovu, a će se pobrinuti da me izvede u položaj koji će biti

onolik koliko on m cijeni. Čitam ja pismo i čitajući nijemim, a još gore kad začuh što mi veli: Za dva dana, Cardenio, ti ćeš na put, kako vojvoda želi, i hvali što ti otvara put na kojem ćeš postići ono što si po mojem sudu zavrije Priklopi on još nekoliko očinskih savjeta. Svane rok mojemu polas Razgovorim se ja te večeri s Luscindom, ispričam joj sve što se dogo ispričam sve i njenu ocu i zamolim ga neka pričeka nekoliko dana i neka ne udaje dok ja ne vidim što bi vojvoda od mene. On mi obeća, a Lusc potvrdi nebrojenim zakletvama i nesvjesticama. Stignem najposlije vojvodi Ricardu. Lijepo me on primi i uzme postupati sa mnom da se odmah uzbunila zavist. Pozavidjeli mi službenici, da ne bi njima na štetu bila milost koju vojvoda iskazuje m No najjače se obradova mojemu dolasku drugi sin vojvodin, imen Femando, pristao mladić, srčan, živ, zaljubljen. Za kratko se vrij sprijatelji on sa mnom toliko da su nas svi počeli spominjati. Volio m stariji brat i bio mi milostiv, ali ni izdaleka onoliko koliko me volio Feman i dobrostiv mi bio. Kako naime među prijateljima nema tajne koju oni bi jedan drugomu odavali, a moje se drugovanje s Femandom prevratilo prijateljstvo, kazivao mi on svaku svoju misao, a osobito ljubav svoju, ksemirivala. Volio je neku seosku djevojku, kćer očeva kmeta, a, a tako krasnu, valjanu, pametnu i čestitu da nitko koji god rje mogao odlučiti koje od tih svojstava u nje bijaše sjajnije i vrline krasne pućanke toliko razbude Fernandove želje, te obećati da će je uzeti, samo da predobije i prevlada nevinost ju drugačije ne bi mogao dobiti.

jfeti prijateljske uznastojim, što god sam razboritijim riječima ijim primjerima mogao, zadržati ga i odvratiti od te nakane, razabrao da ne koristi, odlučim sve javiti vojvodi Ricardu, ocu Fernando je bio lukav i domišljat, te se dosjeti i poboji toga, sudio da je meni kao čestitu službeniku dužnost ne prikrivati : okaljati čast mojemu gospodaru vojvodi. Da me dakle zbuni ; mi da ne zna nikakav drugi način kojim bi sebi izbio iz glave što ga je zaokupila, nego da se ukloni na nekoliko mjeseci, i

0 nas dvojica mojoj očinskoj kući, a vojvodi ćemo za izliku IdjerJ i kupiti neke posebno dobre konje u mojem gradu, koji to čuveno s najboljih konja na svijetu.¹⁵⁵ Čim sam čuo što i se svojom ljubavlju, te mu odobrim odluku, premda nije ana, kao najrazboritiju što se zamisliti može, jer sam razabrao

1 zgodu i priliku ulučiti da opet vidim svoju Luscindu. U toj odobrim mu ja naum i potaknem mu nakanu, nagovarajući ga što prije, jer je sigurno da daljina rastavlja, koliko god čvrste

to govorio, on je već, kako kasnije doznadoh, kao tobožnji obljudio seosku djevojku, te je sada vrebao priliku da izmakne, što će mu otac vojvoda učiniti dok mu dočuje nevaljalštinu. Ali !ićl ljubav ponajviše nije ništa drugo nego požuda, kojoj je sva a kad bude zadovoljena, nestaje ono što se samo čini ljubavlju riti, jer ne može prijeći granicu koju mu je udarila priroda, / ljubavi nema te granice, tako se i Femandu poslije smiri pomama; dotad je govorio da želi otići kako bi se oslobodio ija, a sada je doista želio da ode samo da ne održi

riječ. Vojvoda i naredi meni da ga pratim. Stignemo u moj grad, i moj ga otac mu dolikuje. Ja odmah pohodim Luscindu, te mi opet oživi da nije ni bila umrla, a ni zamrla.

, ja ispričam svoju ljubav don Fernandu, jer po velikom koje mi je iskazivao misljam da mu ne smijem ništa kriti, mu hvalio krasotu, milinu i razboritost Luscindinu te je moja a u njem želju da vidi djevojku, obdarenu tolikim vrlinama, ja mu udovoljim i jedne mu je večeri, kad je bila uza svijeću, pokažem kroz prozor, na kojem smo se obično razgovarali. Smotri je u takvoj odjeći i takvu da je pozaboravljao sve krasotice koje je donde vidio. Zanimami on, obezumi se, zanese i naposljetku se zaljubi, kako već vidjeti dalje u priči o mojoj nesreći. A da mu se još jače razbudi koju je meni krio i jedino nebu odavao, dogodi se te on jednoga nađe njezino pismo, u kojemu me ona moli da je zaprosim u oca, a to pismo bilo tako razborito, čedno i zaljubljeno, te on, kad je pročitao, i da su u jedinoj Luscindi okupljene sve miline, krasote i pameti koje porazdijeljene među drugim ženama na svijetu. Istina je, priznajem da je don Fernando doduše sasvim pravo slavio Luscindu, ali mi je i mrsko bilo slušati iz njegovih usta toliku hvalu. Počnem ga se pribojavati i zazirati od njega, jer ne bi ni tren prošao da zapodjene razgovor o Luscindi. Razbudila se u meni neka ljubavna su Nisam se doduše strašio da će se uskolebati dobrota i vjernost Luscin no ipak sam se bojao zle kobi, koja me i zadesila. Svagda je don Fern gledao da čita pisma što ih Luscindi pišem, i njene odgovore, pod i da uživa u našoj duhovitosti. Dogodi se onda te me Luscinda zame knjigu o viteškim junaštvima, da je čita, jer ona je te knjige nadasve voP a bio je to *Amadis od Galije*...

Čim je Don Quijote čuo da se spominje viteška knjiga, progovori on: - Da ste vi meni, gospodine, odmah na početku ove priče spomenu gospođica Luscinda voli viteške knjige, ne biste je trebali dalje sla" dokazivati uzvišenost njena uma. Njen um i ne bi bio tako valjan kako opisali, kada ona ne bi marila za onakvo vrijedno štivo. Ne trošite rijeci više i ne kazujte mi njenu krasotu, valjanost i pamet, jer čim sam čuo što ona voli, potvrđujem daje ona najkrasnija i najumnija žena na svij A ja bih, gospodine, volio da ste joj zajedno s*Amadisom od Galije* po *Don Rugela od Grecije*, jer znam da bi gospođica Luscinda mnogo uži u Daraidi i Garavi, i u bistroći pastira Darinela,¹⁵⁶ i u drvnim stiho" njegovih pastirskih pjesama, koje on pjeva i prikazuje vrlo umilno, b" slobodno. Ali možda će kada biti vrijeme da vi taj nedostatak nadokna a i nadoknadit će se odmah, samo ako ste vi voljni otići sa mnom u selo, jer ondje vam ja mogu dati više od tri stotine knjiga, koje su slast duše i zabava mojega života; premda sudim da nemam više nijedne, zlobi opakih, zavidnih čarobnjaka. A vi mi, gospodine, oprostite što s" ogriješio o obećanje da vam se neću uteći u govor, jer čim sam ja čuo rij viteštvu i o skitnicima vitezovima, isto mi je tako teško bilo da ne gov¹ kao i sunčanim zrakama da ne griju, i mjesečevim da ne vlaže.¹⁵⁷ Opr° dakle i nastavite, jer to je sada najglavnije. Dok je don Quijote govorio tako, spustio Cardenio glavu na grudi, teduboko zamislio. Dvaput mu don

Quijote rekne neka nastavi ne diže glave i ne odgovara ni riječi. Najposlije podiže glavu

se meni izbiti iz glave, a nitko mi na svijetu neće izbiti niti drugo, a glupan je tko god drugačije misli i vjeruje, nego da je majstor Elisabat bio suložnik kraljice Madásime.¹⁵⁸

1 - odvrati don Quijote sav ljut i kresne po običaju kletvu, zloba, ili bolje: niskost. Kraljica je Madásima bila vrlo čestita nema sumnje da se onakva uzvišena dama neće upuštati s ko drugačije sudi, taj laže kao najgori nitkov. A ja ću mu to : ili na konju, oružan ili neoružan, obnoć ili obdan, ili kako fjio oči u njega. Opet ga spopalo ludilo, te on ne nastavlja -A ne bi ga don Quijote ni slušao, jer toliko ga je ozlovoljilo o Madásimi. Za divno čudo, zauzeo se on za nju kao da mu va vladarka: toliko su ga zaludile njegove proklete knjige! A o, ionako lud, čuo gdje ga vitez krsti lažljivcem, nitkovom i pogrdnim imenima, dozlogrdi njemu, te on zgrabi kamen j njega, i grune njime don Quijota u prsa da se izvalio na Panza, kad je vidio kako mu ovaj zlostavlja gospodara, stisne na njega, ali ga Cardenio dočeka, svali ga pesnicom sebi na njega i izgazi mu rebra do mile volje. Kozar mu priskoči ada i sám. A kad ih je sve posvaljivao i namlatio, okani ih : i mimo skloni u planinu.

5, te se onako bijesan što je ni kriv ni dužan izbijen, zgrane na njem iskali srce, i prekori ga da je on kriv što ih nije upozorio spopada gdjekada ludilo, jer da su oni znali, mogli bi paziti ■ mu odgovori da je rekao, a ako Sancho nije čuo, nije on Sancho, i opet uzvrati kozar, pa se najposlije pograbe za brade titi pesnicama, te da ih nije don Quijote razdvojio, bili bi se ^Lo, još se noseći s kozarom, reče: , gospodaru Viteže Tužnoga Lika, jer on je seljanin kao i ja, a vitez, pa mu se ja mogu po volji osvetiti što me uvrijedio, i njim kao pošten čovjek.

odgovori don Quijote - ali ja znam da on nije nikako kriv dogodilo.

", te opet zapita kozara bi li mogao naći Cardenija, jer je čuti nastavak njegove priče. Kozar mu odgovori što mu je i :, da se ne zna pouzdano gdje prebiva; no ako bude mnogo krajem, nad će ga svakako, ili pri pameti, ili luda.Dvadeset peta glava

u kojoj se priča o neobičnim zgodama što su se u Sierra Mo dogodile junačkom Vitezu od Manche, i kako se on poveo pokorničkim životom Beltenebrosovim.

Rastane se don Quijote s kozarom, uzjaše opet Rocinanta i n Sanchu da krene za njim. Pođe Sancho na svojem magarcu,¹³⁹ ali j zlovoljan. Jašu oni polako, te stignu tako u najstrmeniji kraj u pl Sancha ubi želja da se razgovori s gospodarom. Ne bi da se ogrij zapovijed, i sve čeka da gospodar počne prvi. No kad nije više m podnijeti toliku šutnju, progovori:

- Gospodaru don Quijote, blagoslovite mene i otpustite me, j bih htio odavde vratiti se kući, svojoj ženi i djeci, pa ću s njima b razgovarati i preklapati što god me volja. Ako vi ištete, gospodaru, ja putujem s vama po ovoj zabiti obdan i obnoć, a da ne govorim me želja snađe, onda ste vi mene živa zakopali. Kad bi barem živo“ govorile, kao što su govorile u vrijeme Jusufovo,¹⁶⁰ još bi nekako jer bih ja onda s mojim magarcem vodio razgovor kako volim, i bi mi odlanulo.

Težak je to posao i ne možeš ga otrpjeti, obilaziti pustolovinama dokle god si živ, i ne nailaziti ni na što nego da te c; i loptaju, zasipaju kamenjem i bubaju šakama, a ti ne smiješ ni *ñ* i reći što ti je na duši, kao da si nijem.

- Razumijem ja tebe, Sancho - prihvati riječ don Quijote. - Muči što sam udario zabranu na tvoj jezik. Ja evo dokidam tu zabranu, sada ti govori što te volja, ali uz pogodbu da dokinuće vrijedi s donde dok mi po ovoj planini obilazimo.

- Dobro - dočeka Sancho. - Ja dakle sada govorim, jer Bog zna Što kasnije biti. Odmah se koristim tim dopuštenjem i pitam: što ste gospodaru, navalili da se toliko zauzimate za onu kraljicu Magim" kako li se zove? I što se vas tiče je li onaj opat bio njezin ljubav i, 1UU

un luiuKO niste sudac, ja mislim luđak bio dalje pričao, i mi ne bismo izvukli bubotke i i nogama, i još više od pol tuceta pljusaka. vjere - odgovori don Quijote - kad bi ti znao, kao što ja je kraljica Madásima bila čestita i valjana gospođa, znam da kako sam jako strpljiv bio kad nisam razbio ona usta iz kojih ve hule. Jer najveća je hula reći ili misliti da je kraljica ifidarova. Istina je pak da je taj majstor Elisabat, što ga je enuo, bio veoma uman čovjek i razborit savjetnik, a bio ojitelj i liječnik. A da je kraljica bila njegova ljubavnica, : i zaslužuje najveću kaznu. I da vidiš kako Cardenio nije ori, znaj da on onda već nije bio pri sebi kad je to rekao. slim - reče Sancho - niste ni trebali mariti što luđak da vam nije poslužila dobra sreća, pa da vam nije uputila u prsa, nego u glavu, lijepo biste mi nastradali braneći traga joj ne bilo! A da vidite, Cardenija ne bi ni osudili,

lih i od luđaka dužan je svaki skitnik vitez braniti žensku te žena koja mu drago, a pogotovo braniti čast kraljicama na roda i čestitosti kao što je bila kraljica Madásima, :ito cijenim zbog njenih vrлина, jer nije bila samo krasna veoma razumna i vrlo strpljiva u mnogim nevoljama što le. A savjeti i društvo majstora Elisabata mnogo su joj i olakšali da svoje muke podnosi razumno i strpljivo. I i, zlobna svjetina ulučila priliku da govori i misu kako bila suložnica; ah ja opet velim da lažu, i lagat će svi koji i govore, koliko god puta pomisle i reknu. lim, niti mislim - odvrati Sancho; - neka oni sami taru su udrobili, neka i kusaju; jesu li suložnici ili nisu, neka s čunaju; ne vodim tuđu brigu i ne znam ništa; ne bodem posao; tko laže, sebi u grlo laže. Pogotovo jer sam se gol jesam; niti gubim, niti dobivam; ako i jesu bili suložnici, što će? Na vuka vika, a lisice maslo ližu. A tko bi svima brnjice f Ta i Boga pogrđuju.

miloga! - klikne don Quijote - kakve ti to ludorije nižeš, ve veze ima ovo što mi govorimo, s tim poslovicama što o? Tako ti života, Sancho, šuti pa se odsad brini kako ćeš ca, a ne petljaj se u ono što se tebe ne tiče. I zapamti sa pet ćuti, da je sve ono što sam ja učinio, što činim i što , sasvim razumno i sasvim se slaže s viteškim zakonima, aja ih bolje znam nego što ih je znao ikoji vitez koji je ikada pripa viteškom redu.

- Gospodaru - odvrati Sancho - zar je i to valjan zakon viteški mi lutamo po toj planini gdje nema ni staze ni puta, i tražimo lu koga će možda, ako ga nađemo,

snaći volja da završi što je započeo ali ne svoju priču, nego vašu glavu, gospodaru, i moja rebra, pa da sasvim skrha?

- Šuti, Sancho, velim ti i opet - reče don Quijote; - znaj da ja ovom kraju ne obilazim jedino od želje da nađem onoga luđaka, n sam nakan izvršiti junačko djelo kojim ću steći vječito ime i si po svoj otkrivenoj zemlji, a to će junačko djelo natkriliti sve čime skitnik vitez može proslaviti i pokazati savršenim.

- A je li tako opasno to junačko djelo? - zapita Sancho Panza.

- Nije - odgovori Vitez Tužnog Lika - ali kocka se može izvrnuti i liho, mjesto na tako. Sve će to biti do tvoje revnosti.

- Do moje revnosti? - zapita Sancho.

- Jest - odvrati don Quijote; - jer ako se brzo vratiš odande kamo kanim poslati, brzo će se dokončati moja muka i brzo će svanuti m slava. I jer ne valja da dugo budeš u čudu i da čekaš što li ću ti reći, Sancho, da je slavni Amadis od Galije bio jedan od najizvrš¹ skitnika vitezova. Nisam dobro rekao: bio jedan; bio je on jedini, p jedincati, prvak među svima koliko god ih je u njegovo doba bilo svijetu. Dovraga i dobijesa Belianis i svi oni koji vele da su mu u i jednaki, jer oni se varaju, kunem se. Velim još: kad se koji slikar proslaviti u svojoj umjetnosti on nastoji oponašati djela najslavnijih slikara koje poznaje. Taj isti zakon vrijedi i za sve važne poslove koji su na ures državi. Tako mora činiti, te zaista i čini onaj želi steći ime razumnika i patnika. On će se povesti za Ulikom, čijoj nam osobi i mukama Homer slika živu sliku razboritosti i pat² kao što nam je Vergilije u Enejinu licu prikazao vrlinu čestita sina, bistrinu hrabra i razumna vođe. Nisu oni njih slikali i opisivali ona kakvi su zbilja bili, nego kakvi treba da budu, da po svojim vrlin budu primjer budućim naraštajima. Isto je tako Amadis bio vo zvijezda Danica, sunce hrabrih i zaljubljenih vitezova, i za njim tr da se povodimo svi mi koji vojujemo pod zastavom ljubavi i viteš³ Kad je dakle ovako, kao što jest, ja sudim, prijane Sancho, da se onaj skitnik vitez koji se najbolje bude povodio za njim, najb primaknuti savršenosti viteškoj i steći je. A jedna od onih zgoda g se taj vitez najviše iskazao svojom razboritošću, valjanošću, hrabroš stalnošću i ljubavlju, bila je kad se, prezren od gospođe Ariane, skl⁴“Dvadeset peta glava

Stijenu, da tamo čini pokoru, te promijenio svoje ime u , dakle u ime koje jamačno ima i značenje¹⁶¹ i podesno je "V je on od svoje volje odabrao. Meni je eto lakše povesti za njim negoli prepolavljati gorostase, sjeći zmajevima glave, 'e, razbijati vojske, ništiti mornarice, razdrešivati čarolije, ovaj kraj zgodan za ovakva djela, nisam nakan promašiti ja mi se sada nudi sama.

vi dakle, gospodaru, u toj zabiti? - zapita Sancho.

i već rekao? - odgovori don Quijote. - Hoću da oponašam ida se gradim ovdje očajnikom, luđakom i bijesnikom, o oponašam junačkoga don Roldana, kad je kod nekog znakove da je krasna Angélika učinila nevaljalštinu s od toga je on jada poludio, te stao čupati drveće, mutiti m vrelima, ubijati pastire, tamaniti stada, paliti kolibe, , otjerivati kobile i činiti stotinu tisuća drugih neobičnih 'a su zavrijedila slavu i pismeni spomen. Ne kanim ja na, Orlanda, Rotolanda jer sva

je ta tri imena on nosio potpunoma, u svim ludostima koje je on činio, govorio i liego ću između njih probrati što god bolje budem mogao koje mi se čine najhitnije. A možda ću se zadovoljiti i samim Amadisa, koji nije činio štetne ludosti, nego jedino e, te tako stekao veću slavu od ikoga.

O - priklopi Sancho - da su vitezovi koji su to činili bili e su imali rasta da čine ludorije i pokoru, ali radi čega biste

pomahnitali? Koja vas je dama prezrela, ili kakve ste

I koji vam dokazuju da je gospođa Dulcinea od Tobosa djetinjariju s Maurom ili kršćaninom?

- odgovori don Quijote - u tom i jest divota mojega djela. tnik vitez s kakva uzroka poludi, niti mu je zasluga, niti majstorija je pobenaviti bez razloga i pokazati odabranici: činim ovoliko, što bih tek učinio da sam lud? Pogotovo O imam dovoljnoga razloga, jer sam odavno već daleko od "ladarice svoje Dulcineje od Tobosa, a ti si čuo onomad kako

asió veli da je onaj koji je rastavljen od drage u svakom Ne trati dakle vrijeme, prijane Sancho, savjetujući mi ovoga neobičnog, još neviđenoga oponašanja. Ja sam da ludujem sve donde dok se ti ne vratiš s odgovorom koje po tebi kanim poslati svojoj vladarici Dulcineji. Ako de onakav kakav dolikuje mojoj vjernosti, dokončat će se

I pokora; ako pak bude sumnje, ja ću zbiljski poludjeti, pa kad budem lud, neću ni osjećati ludost. Kako god ona odgovor iskopat ću se iz smetnje i muke u kojoj me ostavljaš, te ću se ili zdravoj pameti radovati dobromu glasu koji mi javljaš, ili neću, ni osjećati nesreću koju mi donosiš. Ali reci mi, Sancho, jesi li do spremio Mambrinov šljem, jer ja sam vidio da si ga podigao sa ze kad ga je onaj zlosretnik htio uništiti? Ali nije mogao: vidi se od je fine kovine i čvrste građe. Odgovori mu Sancho:

- Tako mi Boga živoga, gospodaru Viteže Tužnog Lika, ponešto toga što vi velite, ne mogu više otpjeti ni mirno podnijeti. Got-pomišljam da je sve to što mi pričate o viteštvima, o osvaj kraljevina i carevina, o poklanjanju otoka i o razdavanju drugih mih i divota, kako je običaj skitnicima vitezovima, sve redom puka lag-uvjetar, same kule u olucima, ili u oblacima, kako U se kaže. Jer tko čuje, gospodaru, gdje velite da je brijačka plitica Mambrinov šlj da to u ova dva-tri dana niste još progledali, što će se suditi o ono koji tako govori i tvrdi, nego da mu se pomutila pamet? Pliticu sam spremio u vreću; sva je ulupljena. Ponijet ću je i kod kuće popra-da se brijem iz nje, ako mi Bog bude milostiv te se još kada vra svojoj ženi i djeci.

- Pazi, Sancho! - reče don Quijote. - Tako mi Boga, kojim se i ti k ti si kraće pameti nego što je danas ili je ikada bio ikoji perjanik svijetu. Zar ti za sve ovo vrijeme otkad sa mnom obilaziš nisi još op da je sve što god se događa skitnicima vitezovima nalik na p" ludosti i gluposti, i da sve biva naopako. A nije tako, nego oko nas neprestance čitav roj čarobnjaka, koji sve što god je naše mijenjaj izvlačaju i preuđavaju po svojoj volji, kako već žele, da nam ponr ili da nas upropašćuju. Ono dakle što se tebi čini brijačkom plitic meni se čini

Mambrinovima šljemom, a drugomu će se učiniti drugim. Neobično je oprezan bio čarobnjak koji je meni pomagao, je udesio da se ono što je zapravo i doista Mambrinov šljem svima pliticom, jer taj je šljem tolike cijene da bi sav svijet na mene nava samo da mi ga otme. Ali kad vide da nije ništa nego brijačka pliti ne haju da ga se domognu, kako ga je eno i onaj što ga je htio raz ostavio na zemlji i nije ga digao. A tako mi vjere, da ga je prepozn ne bi ga ostavio nipošto. Čuvaj ga, prijatelju, jer sada mi ne tre nego sam nakan baciti svu tu bojnu opremu i ogoljeti se kako s rođen, ako me snađe volja da se u pokori povedem više za Roldáno nego za Amadisom.

U tom razgovoru stignu pod visoko brdo što se kao strma hrid isDvadeset peta glava

brda uokolo. Niza strminu teče mu tih potočić, a prostrla zelena, bujna livada, da je se oči ne mogu nagledati.

ogo šumskoga drveća, biljaka i cvijeća, i mjesto je baš mjesto izabere Vitez Tužnog Lika za svoju pokoru, te kad ga , progovori na sav glas, kao da je šenuo: oj Bože, ono mjesto koje ja određujem i odabirem da nesreću u koju si me strovalio. Ovo je mjesto gdje će očiju dolijevati vodu u taj potočić, a neprestani, duboki i svagda njihati lišće na šumskom drveću, da se pamti i muči moje uciviljeno srce. Oj vi šumski bozi, koji mu drago 5j zabiti prebivate, slušajte jade nesretnoga zaljubljenika, " rastanak i ljubavna sumnja nagnala da kuka u ovoj divljini i ■o krutosti one neharmonice krasotice koja je vrhunac i domot ljepote! Oj vi nimfe i drijade, koje običavate prebivati u rama, hitri, požudni satiri, koji vas, iako uzalud, ljube, ili slatki mir vaš ako budete sa mnoom oplakivale moju je barem htjele slušati! Oj Dulcinejo od Tobosa, dane moje vo moje muke, vodiljo mojih putova, zvijezdo moje I dao sreću, koliko god je budeš molila, ali pogledaj mene, r kakav sam se jad strovalio jer nisam s tobom, i uzvрати mi kako moja vjernost zaslužuje! Oj samotno drveće, od dana drugovi moje samoće, zanjšite tiho granama i javite mi da ska pridošlica! Oj ti perjanice moj, mili družu u sretnim prigodama, pamti svojski što ćeš ovdje vidjeti da činim, pripovijedati onoj što je jedina skrivila sve ovo! ovorio, sjaše s Rocinanta, učas ga razuzda i rasedla, te ga am po sapima i reče: -ti poklanja onaj što ju je izgubio, konjiću moj, slavan po an po sudbini. Idi kamo te volja, jer tebi piše na čelu n po hitrini ni Astolfov Hipogrif, ni čuveni Frontino, koji po stajao Bradamanta.¹⁶³ Sancho, reći će:

u koji nam je maknuo s vrata posao da sivcu skidamo mi vjere, i ja bih sivca znao pljeskati i koješta reći u njegovu je on ovdje, ne bih ja dopustio da ga itko rasamari, jer i se njega tiču sve te ludorije zaljubljenikove i očajnikove, njegov gospodar, nego sam po Bogu ja. Nego, gospodaru og Lika, ako je moje putovanje i vaše ludovanje zbiljsko, st osedlati Rocinanta, da on zamijeni sivca, jer ja ću tako i natrag. A ako krenem pješice, ne znam kada ću stićitamo i kada 61 dopješačiti natrag, jer ja sam zapravo loš pješak.

- Neka ti bude, Sancho, kako voliš - pristane don Quijote; - nisj smislio loše. Za tri ćeš dana krenuti, a dotle ćeš vidjeti što ja zbog činim i govorim, pa ćeš joj pripovijedati.

- A što ću vidjeti što nisam već vidio? - zapita Sancho. -1 ne sanjaš ti! - odgovori don Quijote. - Razderat ću ja sada odje porazbacati oružje, treskati glavom o ove stijene, i još koješta *rida* ćeš se čuditi.

- Za Boga miloga! - odvrati Sancho. - Pazite kako ćete to tres glavom, jer biste mogli udariti o kakvu stijenu tako nezgodno da se mogla, kad prvi put trésnete, rastresnuti sva vaša pokora. Ali vi, gospodaru, mislite baš da morate treskati glavom i da vam p ne bi valjao bez toga, ja sudim, kad je ionako sve to himba, opsj i lakrdija, da biste se vi mogli zadovoljiti i tim da treskate i udar glavom o vodu ili o štogod mekano kao pamuk. A ja ću, ne brinite pripovijedati već gospodi da ste vi, gospodaru, tresnuli glavom o š“ na stijeni koja je tvrda od dijamanta.

- Hvala ti, Sancho, na dobroj nakani - odgovori don Quijote -ti kazujem i znam da sve ovo što ja činim nije lakrdija, nego p zbilja. Da je drukčije, bilo bi protivno viteškim zakonima, koji zabranjuju svaku laž, nećemo li da budemo za kaznu izbačeni, a jedno umjesto drugoga isto je što i lagati. Ja moram dakle ud istinski, snažno i valjano, bez ikakva mudrovanja i izmišljanja. M mi zato ostaviti malo svilca, da se viđam, kad nam je po nesreći ne melema.

- Još je gora nesreća - odvrati Sancho - što smo izgubili magarca, s njim je nestao i svilac i sve drugo. Ali ja vas, gospodaru, molim da spominjete više onaj prokleti napitak, jer čim mu začujem ime, iz se u meni duša, a ne samo želudac. I još vas molim: zamislite vi kao su već prošla ta tri dana što ste mi odredili kao rok u kojem ću gle kakve ludorije vi činite. Ja sam voljan priznati da sam ih vidio i da prošle pravo i valjano, te ću gospođi Dulcineji pripovijedati čud A vi napišite pismo i otpremite me odmah, jer sam jako željan da što prije vratim i vas, gospodaru, izbavim iz ovoga čistilišta u koj vas ostavljam.

- Čistilištem ti to zoveš, Sancho? - zapita don Quijote. - Bolje je to okrstiš paklom, ili još gorim imenom, ako ima išta gore.

- Tko je u pakao zapao - odgovori Sancho - *múla est retentio*,^{16A} sam čuo da vele.

- Ne razumijem, što je *retentio* - dočeka don Quijote.znači - odgovori Sancho - da onaj koji je u paklu nikada ne može izići. Ali vama će biti, gospodaru, drukčije, tako "bogu, da ih mognem micati i mamuzati Rocinanta, da ga dok ja samo stignem u Toboso, pred lice gospodi Dulcineji, at ću se ja njoj o glupostima i ludorijama jer to je koje ste vi, gospodaru, počinili i još ih činite, pa će se ona i biti mekša od rukavice, sve ako je bila tvrda od drveta. *fea* se slatkim i medenim odgovorom vratiti zrakom kao te ću vas, gospodaru, izbaviti iz ovoga čistilišta, koje vam Som, ali nije, jer vama ima nade da ćete izići, dok onima koji taema. Mislim da ni vi nećete reći drugačije, reče Vitez Tužnog Lika; - no, kako da napišem pismo?

L mjenicu - dometne Sancho, zajedno - odvrati don Quijote - a kako nemamo papira, ti da ja, kao u stara vremena, napišem na lišće s drveta, pločice; no i njih

bismo sada teško našli, kao i papir, se već sjetio na čemu će zgodno biti da napišem, i još : u bilježnici što je bila Cardenijeva, a ti se onda pobrini prepisano na papir čim stigneš u prvo selo, gdje ima o nema učitelja, prepisat će koji god crkvenjak; samo 'vati nijednomu pisaru, jer će ga načrčkati kao kakav pis i onda ga neće moći ni vrag pročitati.

s potpisom? - upita Sancho, ije Amadis potpisivao svoja pisma - odgovori don vati Sancho - ah mjenica se mora svakako potpisati, prepisivana, reći će da je potpis lažan, i ja ostadoh bez

ću ja potpisati u toj istoj bilježnici, pa kad je bude vidjela i, neće ti kratiti što mjenicom određujem. A što se tiče pisma, potpisat ćeš: Vaš sve do smrti, Vitez Tužnog Lika“.

što će biti od tuđe ruke, jer koliko se ja sjećam, ne zna pisati ni čitati, a otkad živi nije nikada vidjela ni slovca ni a; moja je i njena ljubav bila uvijek platonska, i mi smo se tenju gledali. A i to je porijetko bivalo, te bih se smio po da sam je za ovih dvanaest godina, otkad je ljubim jače i svojih očiju, vidio svega nekoliko puta; a može biti da ni ko puta nije ona ni jedanput opazila daju gledam; tako su i sklonito odgojili otac njezin Lorenzo Corchuelo i mati ales.- Ehe-he! - klikne Sancho. - Gospođa je Dulcinea od Tobosa dai kći Lorenza Corchuela, i drugo joj je ime Aldonza Lorenzo?

- Jest - potvrdi don Quijote - a ona je vrijedna da bude viadas cijelom svijetu.

- Znam ja nju dobro - prihvati Sancho - pa vam velim da ona b“ motku kao najjači momak u cijelom selu. Tako mi svega, to je c od oka, od kremena, nebojazna. Izvući će ona iz škripca kojega g skitnika viteza, ili koga god drugog, ako nju uzme za ženu. Aoh, maji sine! Žilava je ona i grlata! Znam ja kako se jednoga dana popela selu na zvonik, da sviče momke s očeve ugarnice: bilo je donde v od pol milje, a ipak su je čuli kao da su pod samom zvonarom, najljepše joj je što nije ni najmanje gizdava, nego sa svakim prista sa svakim se šali, u svakoga zabada i bocka. Velim dakle, gospodi Viteže Tužnog Lika, nije to samo da vi možete i treba zbog nje činite ludorije, nego i sasvim pravo treba da očajavate i da se objesi jer tko god dočuje, reći će da ste jako dobro učinili, sve ako vas i vi odnese. A ja bih što prije na put, samo da nju vidim, jer je već odav nisam vidio. Jamačno je već ogrdjela, jer ženama se jako kvari ty kad su svagda po polju, na suncu i na zraku. A priznajem vam istu gospodaru don Quijote, da sam sve dosad bio u velikom neznanju; sam mislio zacijelo da je gospođa Dulcinea svakako princeza u k ste zaljubljeni, ili takva ženska glava koja zaslužuje one bogate dare što ste joj vi, gospodaru, poslali, onoga Viskajca i one galijaše, i mnoge druge koje ste joj jamačno poklonili, jer vi ste zacijelo izvojšl i izvojevali mnogo pobjeda još i onda dok vam ja nisam bio konjuí Ali kad pravo smislim, što će to gospođi Aldonzi Lorenzo, to j gospođi Dulcineji od Tobosa, da joj dolaze i na koljena padaju pf njom oni koje ste vi, gospodaru, pobijedili, te ih šaljete i još ćete slati? Ta moglo bi se dogoditi da joj dođu i zateknu je baš gdje gre lan, ili mlati žito na gumnu, pa će se oni zastidjeti kad je vide, a o će ismijati poklon i ozlovoljiti se.

- Ja sam tebi, Sancho, često već govorio - odvrati don Quijote - ■ si ti velik brbljavac, ali se uza svu svoju plitku pamet voliš razmeta kao da si mudra glava. Da vidiš dakle kakav si ti tupan a kako sam razuman, pripovjedit ću ti priču, pa slušaj:

Bila dakle neka lijepa, mlada udovica, slobodna, bogata i uza to ži naravi, pa ti se ona zaljubila u momka laika, jedra i gromorna. Dozu to njegov starješina, te će jednoga dana bratinski prekoriti udovičić Čudim vam se, gospodo, i ne mogu se prečuditi kako se takl odlična i krasna i bogata dama kao što ste vi zaljubljuje u onako jad°čovjeka kao što je taj i taj, a imate u ovom samostanu tara, magistarskih kandidata i bogoslova, te biste ih vi kao kruške i govoriti: ovoga hoću, onoga neću.“ Ali ona vrlo domišljato: Vi se, prečasni gospodine, jako varate i :o starinski, ako mislite da sam ja njega loše odabrala jer jupanom. Za ono što ja od njega želim zna on isto onoliko :oliko i Aristotel, i još više.“

Sancho, za ono što ja želim vrijedi meni Dulcinea od Tobosa išenija princeza na svijetu. Tako i svi pjesnici slave dame ia koja im sami nadijevaju, a ipak one nisu njihove. Zar ti sve te Amarilide, Filide, Silvije, Dijane, Galateje, i druge, knjige, romance, brijačnice, pozornice, zaista ikada živjele ice onih koji su ih slavili i slave ih pjesmama? Nisu bogme, iiajviše izmišljaju da o njima grade stihove, te da budu zaljubljenike, kojima je stalo do toga da su zaljubljeni, le dovoljno kad mislim i vjerujem da je Aldonza Lorenzo i čestita, a što se tiče porijekla, svejedno je. Neće joj ti porijeklo da dobije kakav habit, a ja računam da je ona "ja princeza na svijetu. Ako ti, Sancho, ne znaš, znaj sada da odlike potiču ljubav jače od drugih: velika krasota i dobar se dvoje u savršenosti nalazi u Dulcineje, jer po krasoti joj ravna, a po dobru glasu malo je koja nalik na nju. Da ja sudim da je sve ovako kako velim, ni više ni manje, a ja u svojoj pameti kako ja želim, i po ljepoti i po plemenitosti, niti Helena ravna, niti Lukrecija jednaka, niti ikoja druga od a iz starih vremena, grčkih, barbarskih ili latinskih. Neka ri što ga je volja, pa ako me budu neznalice za to kudile, me ljudi neće koriti. : - odgovori Sancho - da vi, gospodaru, sve pravo velite, a jarac. Ali što ja i spominjem magarca, kad u obješenikovoju ilja govoriti o užetu. Nego dajte vi meni pismo, pa da s :moći krenem na put. "ote izvadi bilježnicu, skloni se i počne sasvim mirno pisati ga je napisao, zovne Sancha i rekne mu da će mu ga a on neka pamti, da ga zna napamet ako bi ga slučajno tem, jer se od zlosretnika možeš nadati svakom zlu. mu na to Sancho:

ga vi, gospodaru, dvaput-triput u tu bilježnicu i dajte mi je, jano čuvati, jer ludo je i pomisliti da ću napisano zapamtiti, famćenje tako loše da često zaboravljam i kako se zovem. Ali, ,----- V-.BH, jci znam
će biti kao iz knjige.

- Slušaj što piše u pismu - reče don Quijote.

PISMO DON QUIJOTOVO DULCINEJI OD TOBOSA Visoka i uzvišena gospodo¹.

Od ranjenoga šiljkom odsutnosti i prostrijeljenoga strijelama k srce preslatka Dulcinejo od Tobosa, pozdravlje tebi šalje i želi zdra kojega on nema. Ako tvoja

krasota mene prezre, ako mi tvoja vred-ne bude sklona, ako me tvoj nehaj razjadi, neću se moći, premda jako strpljiv, oduprijeti nevolji, koja nije samo ljuta nego i trajna, će te čestiti perjanik Sancho, krasna neharnice, ljubljena neprijate moja, potanko obavijestiti u kakvu sam stanju zbog tebe ostao ov, ako si mi voljna priskočiti, ja sam tvoj; ako nisi, čini što ti se mili; kad dokončam život, udovoljit ću i tvojoj okrutnosti i svojoj želji. Tvoj do smrti, VITEZ TUŽNOG LIKA..

- Tako mi očeva života - klikne Sancho, kad je čuo pismo - t najuzvišenije što sam ikada čuo. Zakona mu, kako vi njoj, gosp sve tu javljate što god želite, i kako je tu baš zgodan potpis: *Tužnog Likal* Istinsku vam istinu velim: vi ste, gospodaru, pravcati vrag, pa i nema što ne biste znali.

- Sve treba u staležu u kojem sam ja - odgovori don Quijote.

- Onda mi napišite, gospodaru - reče Sancho - na drugoj strani mjenicu na tri magarca, i potpišite jako razgovijetno, da je svi po kad je vide.

- Hoću - odgovori don Quijote. Napiše, te pročitao, a bilo je evo ovako:

Na ovu magareću prima-mjenicu, predajte, gospođice sino Sanchu Panzi, mojemu perjaniku, tri od onih pet magaraca Št mi kod kuće i na vašoj su brizi. Naređujem da mu ta tri mag doznačite i isplatite za isto toliko magaraca koje sam ja ovdje pri gotovu, što je ovim i njegovom namirom namireno. Izdano usred S Morene, dne 22. kolovoza ove godine. ¹⁶⁵

- Dobro je - reći će Sancho - a sad potpišite, gospodaru.

- Nije potrebno potpisivati - odgovori don Quijote - nego je dov kovrčica ¹⁶⁶ od mogega potpisa, jer to je isto što i potpis, a vrijedi magarca, pa i za tri stotine.

- Ja se uzdam u vas, gospodaru - pristane Sancho. - Pustite m odem i osedlam Rocinanta, a vi se spremite da se oprostimo, j sam voljan odmah krenuti, da ne gledam ludosti što ih vi još kreći da sam vidio tolike te i ne želim više. t barem, Sancho, a želim jer je tako potrebno, da me vidiš , pa da ja počinem jedno ili dva tuceta ludosti. Ja ću ih za manje od pol sata, a kad ih budeš vidio rođenim ćeš se mirne duše zakleti i za sve druge, koje još kaniš , A ja ti velim da ih ti i ne znaš toliko iskazati koliko ih ja iti.

imiloga, gospodaru moj, nemojte da vas gledam gola golcata, Itfto jako ražalostiti, i morat ću zaplakati. I tako me još boli i sam sinoć plakao za sivcem, pa ne bih opet u plač. A ako dim nekoliko vaših ludorija, radite ih odjeveni, ukratko, ise sjetite. Pogotovo gdje meni to i ne treba, nego se samo, Tekoh, oteže moj put, i ja ću se kasnije vratiti s glasovima i, želite i zaslužujete. A ne bude li tako, neka se pazi inea, jer ako ona meni ne odgovori kako dolikuje, kunem le što god znam, ja ću njoj cakanjem i pljuskama izbiti Jjan odgovor. Kako bi se i trpjelo da tako čuven skitnik i ste vi, gospodaru, luduje ni zbog čega i ni rad čega, nego *te...* Neka gospođica samo pazi da ja ne zinem, jer, svega Uspočnem nizati i redati, neće dočekati kraja. Vješt sam ja i! Ne zna ona mene, ali da me zna, tako mi vjere, pazila

Sancho - na to će don Quijote - ja bih rekao da ni ti nisi l mene.

I toliko lud - odvrati Sancho - ali sam žešći. No, manimo se te vi, gospodaru, jesti, dok se ja ne vratim? Kanite li, kao i dočekivati na putu i pastirima otimati? tome brigu! - odgovori don Quijote. - Sve i da imam jela, jtništa nego biljke i plodove s ove livade i drveća, jer u tome

t: ne jesti i još se trapiti. S Bogom dakle. I“b vi, gospodaru, čega se ja bojim? Da neću pogoditi natrag to, jer je tako skrovito, iljano znakovima - reče don Quijote - a ja ću paziti da se ne trle, i još ću se penjati na ove hridi, da te dogledam kad se . Da me pak ne promašiš i ne zalutaš, bit će najsigurnije grančica od žutilovke, koje ovuda ima sva sila, i da ih razmake bacaš, dok ne izideš u polje, pa će ti te grančice putokazi i znakovi da me na povratku nađeš kao što je oac Tezeju u labirintu ili nedohodu. li učiniti - odgovori Sancho Panza. Nasiječe on nešto grančica, zamoli gospodara za blagoslov i oprosti s njim, pa zaplače i on i gospodar. Uzjaše onda Rocinanta, a gospo mu usrdno preporuči neka pazi na konja kao na sebe samoga. Tako Sancho udari putem u ravnicu, sipajući na razmake granči, žutilovke, kako mu je savjetovao gospodar. Krenuo on dakle, a sve ga još muči što nije vidio barem koju ludoriju don Quijotovu. Nije prevalio ni sto koračaja, okrenu on Rocinanta i reče:

- Pravo ste ono rekli, gospodaru: da se ja mognem bez tegobe savjesti zakleti da sam vas vidio kako radite ludorije, dobro bi bil vidjeti barem jednu, premda je prilično velika već i ta što vi ostaji ovdje.

- Zar ti ja nisam govorio? - reći će don Quijote. - Pričekaj, Sancho, ja ću je uraditi dok ni Vjerovanje ne izmoliš.

Skine on brže-bolje hlače, te ostane gol, samo s košuljom na se“ Onda, ni pet ni šest, skoči dvaput uvis i pljesne se po tabani dvaput se prebaci naglavce i zavitla nogama po zraku, te raskrije ne dijelove, tako da je Sancho, samo da ih ne bi opet vidio, okren Rocinanta, zadovoljio se i uvjerio: može se zakleti da mu je gospo lud.

Pustimo dakle perjanika neka ide svojim putem, dok se ne vrati, a će ubrzo biti. Dvadeset šesta glava

joj se nastavlja kako je don Quijote bio nježan zaljubljenik u Sierra Moreni.

,je kazuje što je Vitez Tužnog Lika radio kad je ostao sam. Pošto letanje i prekobacivanje onako od pojasa gol i odjeven iznad je vidio da Sancho nije htio duže ostajati i gledati mu ludorije, i Quijote navrh visoke hridi i tu opet svme puste misli na ono o ! često premišljao, ali se nikada nije mogao odlučiti; razmišljao je bi mu bilo bolje i zgodnije: ili silovitim mahnitanjem oponašati nujnim ludorijama Amadisa. Razgovara on sam sa sobom i ; bio tako valjan vitez i tako hrabar kako svi kazuju, nije ni bio začaran, i nitko ga nije mogao usmrtniti dok mu ne ubode u pribadaču od pol maravedija, pa je zato i nosio postole sa sedam plata.¹⁵⁷ Ali ga ni te domišljatosti nisu obranile od Bernarda koji ih je dokučio te ga u Roncesvallesu zagušio rukama.¹⁶⁸ No, sada njegove hrabrosti, pa se vratimo na ono kako je šenuo je doista poludio kad je kod vrela našao znakove i kad mu je iio da je Angélica barem dvaput u podnevno doba spavala ondje pažem Agramantovim, kuštravim maurskim

mladićem.¹⁶⁹ le uvjerio da je to istina i da ga je voljena osramotila, Iako mu ijeti. No, kako da se ja povedem za njim u ludovanju dok se i i u razlogu? Jer ja bih se usudio zakleti da moja Dulcinea od živi, nije još ni vidjela Maura, kakav je i kako je odjeven, i i i danas čista kao i mati koja ju je rodila.¹⁷⁰ Bjelodanu bih joj -lo kad bih išta drugo pomislio o njoj, te počeo ludovati onako Roldan. U drugu ruku, vidim da Amadis od Galije niti je šenuo je radio ludorije, pa je stekao veću slavu zaljubljeničku nego o povijest kazuje, nije učinio drugo nego, kad je vidio da ga jeprezrela odabranica njegova Oriana te mu zabranila da joj izlazi na oči do god nju ne bude volja, sklonio se s nekim pustinjakom na Sirotnu Stijeg te se ondje sit naplakao i Bogu se namolio, dok mu se Bog u najgorem jadu nevolji ne smilova. Ako je to istina, kao što i jest, zašto bih se ja sada mu¹-i sve sa sebe zbacivao, zašto bih oštećivao ovo drveće koje mi nije ni našao učinilo, i zašto bih mutio bistru vodu ovim potocima, iz kojih ću napiti dok ožednim? Slava uspomeni Amadisovoj! Za njim će se pov-don Quijote od Manche u čemu god bude mogao, te će se i o njemu r što se i o drugom reklo: ako nije izvršio velika djela, nije žalio glave da ¹ izvrši: pa ako mene nije odvrgla i prezrela Dulcinea od Tobosa, dovoljno je, kako već rekoh, što sam daleko od nje. Na posao dakle: javljajte mi na pameti, djela Amadisova, i poučite me odakle bih vas počeo oponaš-Ali znam da se on najviše Bogu molio i preporučivao... A kako ću ja, nemam patrica?“

Uto se sjeti kako će ih namaknuti: otrgne od pole na košulji, to jest donjeg dijela košulje što niza nj visi, dugačak trak i zaveže jedanaest uzi a jedan među njima krupniji od sviju drugih; to su mu za sve vrijeme što ondje proboravio bile patrice, i na njima je izmolio milijun Zdravomarija. Samo mu je na muku bilo što tu nema i pustinjaka koji bi ga ispovije" i s kojim bi se tješio. Zabavljao se dakle tim da se šeta po livadici, te rezucka u koru na drveću i piše po sitnom pijesku silne stihove, sve re“ o jadima svojim, a nekoje u slavu Dulcinejinu. Ali jedino su se ovi s" zatekli čitavi i mogli se pročitati kad njega nadoše ondje:

O; drveće, rašće, biljke,

Razasute po tom dolu,

I visoke, i zelene,

prishlušajte mojem bolu,

Požalite tužna mene.

Ne bježite od mog jada.

Iako je pun grozote.

Ja se grešnik kajem sada,

Ovdje kuka don Quijote

Za dalekom Dulcinejom

Od Tobosa.

To je mjesto kamo se je Zatravljeni dragi skrio Gospođice Dulcineje, I sad ne zna ni kako će, Ni kuda bi udario. Od ljubavi, stare zloće, Za nos vučen kroz strahote Naplako je bačvu suza. Ovdje kuka don Quijote Za dalekom

Dulcinejom Od Tobosa. Pustolovnog on se puta U zabiti prihvatio, I kunući jad

svoj luta Kroz nevolje i bez traga, Niz doline, uz visóte. Ne blaži ga ljubav blaga, Volovskom ga žilom gruha. Češući se iza uha Kuka ovdje don Quijote Za dalekom Dulcinejom Od Tobosa.

se nasmijali oni koji te stihove nadoše, što je Duldnejinu : od Tobosa. Učini im se da je don Quijote valjda mislio, ako od Tobosa, neće se pjesma razumjeti; a tako je i bilo, priznao Napisao je on još i mnogo drugih pjesama, ali se nisu mogle kako rekoh, niti su bile cijele, nego su se ušćuvale samo Tako je on provodio vrijeme, uzdisao, zazivao faune i silvane potočne nimfe, tužnu, plačnu Ehu, da mu ova odgovori, one a oni da ga poslušaju, i tražio biljke, da se prehrani dok se . A da je Sancho umjesto tri dana izostao tri tjedna, Vitez aav bi se izobličio da ga ne bi poznala ni rođena mati. ga ostavimo onako zaokupljena uzdisajima i stihovima, pa da se dogodilo Sanchu Panzi u njegovu poslanju. Kad je ispao on put u Toboso, te stigne sutradan pred onu krčmu gdje nezgoda s loptanjem. Čim ju je opazio, odmah mu bijaše leti u zrak. Ne htjede zato ući, premda je bilo vrijeme jelu, a ti što god toplo, nakon mnogih dana gdje se samim hladnim

krčmi, ali se još skanjuje bi li ušao ili ne bi. Dok se on u iz krčme dva čovjeka, koji ga odmah prepoznaju. I zapita

župniče, nije li ono na konju Sancho Panza, o kome našega pustolova da je otišao kao konjušar s njenim

ti župnik - a konj je don Quijotov. Poznavali su ga dobro, jer su to bili župnik i brijač iz njegova sela, koji vitez u onomad razgledali knjige i sudili im. Čim oni prepoznaše San Panzu, poželješe da dočuju što je sa don Quijotom; pridoše mu, a žu ga zovnu imenom i zapita:

- Prijane Sancho Panza, gdje ti je gospodar?

Poznade ih odmah Sancho Panza, ali odluči zatajiti gdje mu je gospo što radi.

Odgovori im dakle da je gospodar zaposlen negdje nečim što jako važno, ali on ne smije ni za živu glavu odati što je.

- Nećemo tako, Sancho Panza - odvrati mu brijač - jer ako ne rekneš g ti je gospodar, pomislit ćemo, kao što već i mislimo, da si ga ti ubio i oro“ kad ionako jašeš njegova konja. Ili nam kazuj gdje je gospodar toga ko ili će se tebi zlo pisati.

- Čemu mi prijetite, kad ja ne robim i ne ubijam nikoga. Neka sva pogine kako mu dosudi sudbina, ili Bog, koji ga je stvorio. Moj je gos ondje u planini, pa čini pokoru po svojoj miloj volji. I odmah im brzorjeko, ne zastajući, pripovjedi kako je gospodar ondje o i kakve su im se pustolovine dogodile, i da nosi pismo gospođici Dul od Tobosa, kćeri Lorenza Corchuela, u koju je don Quijote zaljubljen ludila. Začude se njih dvojica što im Sancho Panza priča. Znaju de ludost don Quijotovu, i kakva je, ali što dalje slušaju sve se više Zamole Sancha Panzu da im pokaže pismo što nosi gospođici Dul od Tobosa. On im reče da je pismo napisano u bilježnici, a gospodar je naredio neka ga dade prepisati na papir čim u prvo selo stigne. Z župnik neka mu pokaže pismo, a on će ga prepisati što god ljepše m Maši se Sancho Panza u njedra i potraži bilježnicu, ali

je ne nađe, a ne¹ našao ni da je traži do današnjega dana, jer mu je don Quijote nije ni nego je ostala kod njega, a perjanik se nije sjetio da je zaište. Kad Sancho opazi da bilježnice nema, problijedi kao smrt. Uzme se brže pipati po cijelom tijelu, ali je nema te nema. Onda se on, dok bi tren zgrabi obadvjema rukama za bradu i iščupa pol brade, pa naglo i uzast odvali pet-šest puta pesnicama sebi po licu i po nosu da je odmah b krv.

Kad to vide župnik i brijač, zapitaju ga što mu je da se tako zlostavlja.

- Što mi je! - odvrati Sancho. - Ništa nego da sam, dok sam se maknuo, tren izgubio tri magarca, od kojih svaki vrijedi careva grada.

- Kako to? - upita brijač.

- Izgubio sam bilježnicu - odgovori Sancho - u kojoj je bilo pismo Dul i mjenica potpisana od mogega gospodara, kojom naređuje da mi nje sinovica dade tri magarca od onih četiri-pet što su mu u kući. I sada im pripovjedi kako mu je nestao sivač. Uzme ga tješiti župnik i^{re} Dvadeset sesta glava t gospodara, čim ga nađe, navesti neka obnovi taj zapis i neka i na papir, kako mora i treba da bude, jer se ne primaju i ne lice zapisane u bilježnicu. Sancho i odvrati: ako je tako, ne žali baš jako što je izgubio rji, jer ga zna gotovo i napamet, pa ga može kazivati u pero l god budu htjeli.

e, Sancho - reče brijač - pa ćemo ga onda napisati, i stane i počese glavu, da se dosjeti pismu. Postajkuje on čas lna drugu nogu. Sad gleda u zemlju, sad u nebo, a naposljetku, vrh na noktu, progovori, kad su se oni već načekali, :reći:

, gospodine župniče, vrazi je odnijeli. Ono čega se još sjećam ► je početak

Visoka i uzvikana gospođice.“ - primijeti brijač nego: *uzvišena*. - potvrdi

Sancho. - Onda, ako se valjano sjećam, piše dalje... i valjano: Ranjeni, besani i izubijani ljubi vam ruke, neharna i t krasotice“, i ne znam kakvo joj zdravlje i bolest šalje, onda i kraju: Vaš sve do smrti, Vitez Tužnog Lika.“ tafih dvojica kad su vidjeli kako je u Sancha dobro pamćenje, ole neka im još dvaput kazuje pismo, da ga i oni zapamte, napisati na papir. Sancho im ponovi još triput, pa im ijoš i tri tisuće drugih ludorija. Onda uzme i sam pričati o ali ni riječi ne reče kako je on, perjanik, bio loptan u i sada skanjuje ud. Pripovjedi im i to kako će njegov gospodar, : dobar glas od gospođice Dulcineje od Tobosa, krenuti na i, ili u najmanju ruku da bude vladar, lako su njih dvojica i, a nije gospodaru ni teško da to postane, koliki je on ! ruke. Kad se to zbude, gospodar će njega, vjernog konjušara, ► će Sancho dotad već obudovjeti, jer manje ne može ni biti, i ženu caričuiu djevojku, baštinicu bogate i velike zemlje na i i otoka za koje on ne mari. i i govori tako mimo i tako smušeno da se njih dvojica opet iljajući kolika je silna ludost spopala don Quijota, kad je eto t čak i tomu siromahu. No ne htjedose se mučiti da ga trgnu misle: sve dok nije na štetu njegovoj savjesti, bolje ga je ri, pa će im biti veće uživanje da mu slušaju budalaštine. i neka se Bogu moli za zdravlje gospodarovo, jer s vremenom i i sva je prilika da će mu gospodar postati car, kako reče, Lip, ili drugi takav dostojanstvenik. A Sancho odgovori na- Gospodo, ako sudbina okrene tako te se mojemu gospodaru prohtj

da ne bude car, nego da bude nadbiskup, ja bih želio sada znati: što obita skitnici nadbiskupi davati svojim konjušarima?

- Običaju davati - odgovori župnik - kakvu nadarbinu, samu ili sa tu-ili crkvenjačku službu, koja nosi lijep godišnji dohotak, i uz to uzgr prihode koji vrijede još toliko.

- Za to će biti potrebno - napomenu Sancho - da konjušar ne bude o i da zna barem ministrirati. Ako je tako, zlo i naopako po mene, jer ja oženjen i ne znam ni beknuti iz abecede! Što će biti od mene ako nv gospodara snađe volja da bude nadbiskup, a ne car, kao što je stara na skitnicima vitezovima?

- Ne brini se ti, prijane Sancho - reče brijač. - Mi ćemo zamoliti tv gospodara i posavjetovat ćemo mu neka pravo razmisli te neka bude ne nadbiskup, a to će i njemu lakše biti jer je on hrabriji nego učeniji. -1 meni se tako čini - odgovori Sancho - ali velim da je on svačemu Zato sam ja nakan zamoliti Boga neka ga navrati onamo gdje će n; najbolje biti, a gdje će i meni najveće dobro učiniti.

- Pametno govoriš - kaza župnik - postupaš kao valjan kršćanin. No treba da smislimo kako bismo tvojega gospodara odvratili od one su pokore što veliš da je čini. Neće biti zgorega da se vratimo u krčnr razmislimo što ćemo i da se okrijepimo jer je već vrijeme. Sancho im odgovori neka oni uđu, on će ih pričekati vani te im zašto nije voljan ući u krčmu; ali ih moli da mu donesu štogod topla j Rocinantu ječma. Uđu oni i ostave ga, a začas mu brijač iznese jelo, vrati župniku. Razmisle onda njih dvojica kako bi postigli što su nau župniku padne na pamet misao koja sasvim pristaje don Quijotovu a zgodna je i za ono što oni kane. Ispriča on brijaču što je smislio: preruši u putnicu, gospođicu, a on neka se što može prikladnije kao konjušar, pa će tako otići don Quijotu. Gospođica će se pretvarati da pogibli i nevolji, te će zamoliti don Quijota za uslugu, a on joj kao j“ skitnik vitez neće moći odbiti. A ta usluga bit će da on pođe s njom ga vodi, te da osveti nepravicu što joj je nanio neki zlikovac vitez. O ga još moliti neka ne iziskuje da skine koprenu s lica, i neka je ni ispituje dokle god joj ne izvojšti pravdu. Župnik misli da će se don s; privoljeti svemu što ga budu molili pod tom izlikom, pa će ga tako odande i dovesti u svoje selo, gdje će razmotriti ima li kakav lijek nj neobičnoj ludosti. Dvadeset sedma glava

župnik i brijač prodrli sa svojim naumom, i još "e zgođe koje su vrijedne da budu zabilježene.

zamisao ne učini brijaču lošom, nego dapače tako dobrom prihvati. Zamole u krčmarice žensku haljinu i kapu, a kao ostaviti novu reverendu župnikovu. Brijač načini bradurinu ega volovskog repa u koji je krčmar zaticao češalj. Zapita ih ¹ će im sve to. Župnik joj ukratko pripovjedi ludovanje don kako im je ta preobuka potrebna da ga izmame iz planine dmah se dosjete krmar i krčmarica da je taj mahnitac onaj jmelemom, gospodar onoga konjušara koga su loptali, te oni sve što im se dogodilo s njim, i ne prešute ono što je prešućivao. Onda krčmarica uresi župnika da ga bijaše ti: dade mu suknju po kojoj su sami traci crna baršuna od : izupčanim mbovima, i prsni od zelena baršuna, optračen

i, i ovo i suknja još iz vremena kralja VVambe.¹⁷² Da mu metnu, ne dopusti župnik, nego sam natakne kapicu od la, koju obnoć navlači, poveže čelo podvezom od crna uge podveze načini koprenu, koja mu je dobrano pokrila natuča na glavu šešir, tolik da bi mu mogao služiti i za e se kabanicom i sjedne na mazgu poprijeko kao žena, a brijač, s bradom do pojasa, koja se i rumeni i bijeli, jer "mo, bila od repa vola rumenka. sa svima, i s dobrom Maritornom, a ona im obeća da će, šnica, izmoliti krunicu da im bude od Boga sreće u tome anskom poslu. Ali tek što iziđoše iz krčme, zaokupi da mu ne valja što se tako preodjenuo, jer mu to kao dolikuje, sve ako je dobrom djelu za volju. Rekne on oli ga da zamijene odjeću, jer je zgodnije da brijač budeucviljena gospodica, a on konjušar, pa će mu tako manje biti povrijecj župnička čast. A ako brijač ne pristaje, odlučio je on, župnik, da u dalje, pa ma don Quijota odnio vrag. Uto stigne k njima Sancho, te ih spazi u onakvoj odjeći, prasne u smijeh. Brijač pristane na sve je župnik poželio, te oni zamijene svoju preobuku, i župnik ga p kako će se vladati i što će govoriti don Quijotu, kako bi ga nanu" natjerao da s njime krene sa svojega plandišta što ga je odabrao za sv bezrazložnu pokoru. Brijač odgovori da će on i bez pouke svojski ob posao. No preodjenuti se ne htjede, nego će istom onda kada r“ onamo gdje je don Quijote. Složi dakle brijač odjeću, župnik namj sebi bradu, te oni krenu putem kamo ih vodi Sancho Panza. A on uzme pripovijedati što im se dogodilo s luđakom s kojim su se suko planini, ali im prešuti kako je našao torbu i koliko je u njoj bilo, jer“ je glup, ipak je čovo malko lakom.

Sutradan stignu na put što ga je Sancho grančicama označio da p natrag, na mjesto gdje je ostavio gospodara. Prepozna on mjesto i im da se tuda ulazi, neka se sada preodjenu, ako je to potrebno da izbavljen njegov gospodar. Oni mu naime bijahu već rekli da je vrlo tako postupati: moraju se prurušiti ako žele da mu izbave gospo onoga nemilog života što ga je odabrao. Njemu svojski utuve u neka ne kazuje gospodaru tko su oni, ni da ih poznaje. A ako ga za kao što ga i hoće zapitati, je li predao Dulcineji pismo, neka odg da jest, ali ona ne zna čitati, te je odgovorila riječima i poručuje, prijetnjom svoje nemilosti, neka odmah ovoga časa krene k njoj, je vrlo važno. Tim i još onim što mu kane reći smatraju pouzdan će ga navratiti na bolji život, te ga naputiti neka krene odmah na da postane car ili vladar, a nikako nadbiskup. Sve to slušao Sa“ vrlo dobro popamtio i zdušno im zahvalio na nakani što će gosf savjetovati neka bude car, a ne bude nadbiskup, jer on sudi da mogu veće dobro iskazivati svojim konjušarima nego nadbiskupi, im i to kako bi dobro bilo da on pođe naprijed i potraži gospod mu javi odgovor od njegove gospodice; možda će biti dovoljno izvuče odande, pa se oni i ne moraju mučiti. Svidi im se što S Panza veli, te oni odluče pričekati ga dok se ne vrati i ne javi da je gospodara.

Sancho uđe u planinsku guduru, a njih ostavi u prodolici kojom malen, tih potočić, zasjenjen ugodnom, hladovitom sjenom r drveća. Bilo je u mjesecu kolovozu, teška omara kao već obično krajevima, a tri sata poslije podne, pa im

stoga još ugodnije bij mjesto koje kao da ih poziva neka tu pričekaju dok se Sancho neDvadeset sedma glava

Dok su njih dvojica boravila u miru i hladu, začuju nečiji povija umilno i slatko, bez pratnje ikakva glazbala. Začude im se ne učini da je to prikladno mjesto gdje bi bilo tako Govori se doduše da po šumama i poljima ima pastira vima, ali to je zacijelo više pjesnička hvala nego istina, de kad razabraše da to što čuju nisu pjesme priprostih otmjene gospode. To im potvrdi i pjesma koju začuše: *Što su muke svakidanje? Preziranje.*

Čim se gorša bol još gorom? Ljubomorom.

Kad strpljivost tužna gine? Iz daljine.

Nema lijeka mome jadu Širom svijeta i pučina. Uništiše moju nadu

Ljubomornost, prezir i daljina. Od čega mi bol što davi? Od ljubavi.

Od čega mi sreća gine? Od sudbine. Tko je sudac jada mog? ■ Bog.

t Sluti mi se da je meni Poginuti od zla tog, Kad me more udruženi Ljubav, sudba, Bog. Tko će moje jade strt? Smrt.

Kod kog ljubav rado gosti? Nestalnosti. Što liječi jadovanje? Ludovanje.

Nikoje te dakle znanje Od ljubavi ne liječi. Liječi su njoj ponajpreči Smrt,

nestalnost, ludovanje. :blaže njih dvojica slušajući u taj sat, u to vrijeme, u toj vještinu pjevačevu. Smire se, očekujući neće li još koju No kako podugo potraja tišina, odluče krenuti i potražiti

W7pjevača što tako lijepim glasom pjeva. Ali kad baš htjedoše kr_e-zastadoše opet, jer onaj isti glas zapjeva ovaj sonet:

O; prijateljstvo sveto, što se krećeš

Sa zemlje ove lakokrilo gore

I u radosti u nebeske dvore

Med blaieničke duše dolijećeš,

Odande nama javljaš sa visine

Mir istinski, zakriven koprenama,

Al kroz taj veo znaju rado nama

Probit se zloće što se dobrom čine.

S nebesa sidi, prijateljstvo sveto,

I ne daj varci da se tobom kiti,

Da tvoje težnje iskrene razara.

S nje ruho tvoje ne bude V oteto,

I opet će svijet se zaratiti,

Obnovit zbrku nesloga će stara. Pjesma se završi dubokim uzdahom, i njih dvojica uzmu opet po slušati hoće li još pjevati. No, razabravši da se pjesma pretvorila u je i žalostivo jadikovanje, odluče razvidjeti tko je taj žalosnik slatka i bolna uzdisanja. A tek što krenuše i zađoše za jednu hrid, ugl čovjeka onakva rasta i lika kako im je Sancho Panza opisao Card kad im je jadnik pripovijedao svoju historiju. Kad ih taj čovjek ne uplaši se i ne umaknu, nego ostade kao zamišljen; spustio je na prsa i samo jedanput digao oči i pogledao ih kad su iznenada Župnik, koji je već znao njegovu nesreću i sada ga prepoznao, a i jako

rječit, pristupi k njemu, te ga u nekoliko pametnih riječi za posavjetuje neka se okani toga jadnoga živovanja, da ne propadne u n" a to bi u nesreći bila još najgora nesreća. Bio je sada Cardenio sasvim pameti, slobodan od onoga nastupa bjesnila što ga je počesto rasta" sa sviješću. Kad on dakle opazi njih dvojicu u toj odjeći, neobičnoj zabiti, začudi se prilično, a još više gdje je čuo da mu govore o njegovim prilikama kao da ih znaju to je po župnikovim riječima razabrao, t odgovori ovako:

- Gospodo, bili vi tko mu drago, vidim da Bog, koji pomaže dob često i zlima, šalje meni, iako nisam zavrijedio, ovamo u zabit, skloni ljudskih putova, ljude koji meni predaju živim i svakojakim razlo kako ja bezrazložno živujem ovdje ovako, te me nastoje odavle na bolji život navratiti. No ne znaju oni što ja znam: ako izidem nevolje, zapast ću još u goru, te će me smatrati za plitku glavu, gore, za luda čovjeka. A ne bi ni čudo bilo da jesam, jer mene je Dvadeset sedma glava ji s tolikom snagom obuzela i "toliko mi je na propast, da obraniti, nego zamirem, te mi nestaje svijesti i razuma. Ja istina kad mi pripovijedaju i pokazuju što sam učinio dok onim strahovitim nastupom gnjeva. I što ću nego da i hulim ututanj zlohu sreću svoju, te da ludovanje javam, pričajući njegove uzroke svakomu tko hoće da sluša, ljudi razaberu razloge, neće se čuditi posljedicama, pa u izliječiti, neće me barem kriviti, nego će im se mrzovolja buzdanosti preobratiti u žaljenje moje nesreće. Ako o, dolazite s onom istom namjerom s kojom su i drugi vas, prije nego što nastavite svoje rječito nagovaranje, da vijest o mojim nevoljama, jer kad je čujete, možda ćete da tješite jad kojemu nema utjehe, jedino i željeli da iz njegovih usta doznaju uzrok nevolje le neka im priča, a oni ga neće nagovarati ni svjetovati, biti kako je njemu samomu po volji. Započne dakle tužni ostivu povijest gotovo istim onim riječima i rečenicama prije nekoliko dana pripovijedao don Quijotu i kozaru, jstora Elisabata i zbog don Quijotova revnovanja za čast lo pripovijedanje, kako je već rečeno. Ah sada ga srećom ie ludilo, te on dokonča pripovijest. Kad je dakle stigao don Fernando u knjizi o Amadis u Galije našao pismo, o da on to pismo zna napamet, a glasi ovako: *ENUU*

vam u vama vrline koje me primoravaju i sile da vas sve dakle želite da izvršim dug, ali da ne budem povrijeđena e vam je da to učinite. Moj vas otac poznaje, a mene jako ; ali nikako preko moje volje, privoljeti onomu što je pravo ako me cijenite onako kako velite i kako ja mislim. om Luscinda potaknula da sam je zaprosio, kako vam zbog toga pisma uze i don Fernando smatrati Luscindu jrazboritijih i najpametnijih žena svojega vremena. A to i razbudilo želju da mene uništi dok se još moje želje nisu edih don Fernandu čemu Luscindin otac zamjera: on zaprosi nju, a ja se bojim ocu to reći. Strah me da neće on doduše poznaje Luscindinu otmjenost, dobrotu, tu, sva njena svojstva po kojima bi bila na diku svakoj .jolskoj, ah sam mu znao želju da se ne oženim tako brzo, Sto je vojvoda namjerio sa mnom. Reknem dakle Fernandu jem govoriti s ocem o tom, i zbog one zapreke, i još zbog koječega drugoga, što mi ni samome nije jasno, ali me plaši, i sve čini da se nikada neće ispuniti što ja želim. Na sve mi to

odgovori Fernando da će on govoriti s mojim ocem i skloniti ga neka gov
Luscindinim ocem.

Oj vlastoljubivi Marije, okrutni Katilina, zlikovce Sula, lažljivče Galal izdajico Vellido, osvetljivi Julijane, lakomi Juda!¹⁷³ Izdajnice, okrut osvetljivče, lažljivče: što ti je našao učinio jadnik koji ti je tako is“ otkrio tajne i želje svojega srca? Čime te uvrijedio? Je li ti išta reka išta svjetovao što nije jedino za što veću tvoju čast i tvoj probitak? na što se ja jadnik tužim! Kad zvijezde poteku tako te potegne zla s visine dolje i strovali se bijesno, žestoko, nema sile na zemlji k je zadržala, ni vještine ljudske koja bi joj se oduprla. Tko bi i mis će don Fernando, otmjen, razborit kavalir, komu sam ja uslužljiv podoban da postigne sve za čime mu se god ljubavna želja pomami gdje - da će on prionuti, te meni oteti, kako se veli, jedinu ovčicu, nije još moja! No čemu ta razmatranja, nekorisna i suvišna! Da na gdje sam prekinuo svoju tužnu priču! Don Fernando se dakle učini da mu ja smetam: neće moći, dok ja ondje, izvršiti svoj podmakli i ružni naum. Oluči zato da me svojemu starijemu bratu pod izlikom da zaištem novce koje da plati za šest konja. Te je konje navlas kupio onoga dana kad ponudio da će mi govoriti s ocem, a kupio ih samo zato da mene i da se mogne bolje prihvatiti svojega podmaklog nauma. Poradi to i poslao po novce. Zar sam mu mogao predusresti nevjeru? Zar s mogao i slutiti? Nipošto; nego se ja još najsrdačnije ponudih da o otputujem, sav zadovoljan dobrom kupnjom. Te se večeri još razgo" s Luscindom i rekнем joj što sam ugovorio sa don Femandom, i se čvrsto nadam da će nam se ispuniti dobre i pravedne želje. O zamoli, ne sluteći don Fernandovu nevjeru kao ni ja, neka nastojim se vratiti, jer misli da će nam se naskoro ispuniti želja, čim moj bude govorio s njenim.

Ne znam zašto su joj, kad je to izgovorila, navrle suze na oči i grlo j steglo, te mi nije mogla ni riječ više izreći, premda mi se činilo još mnogo kani reći. Začudio sam se, jer to još nikada u nje nisam Kad god smo po dobroj sreći ili po mojoj snalažljivosti razgovarali, s smo bili veseli i zadovoljni, nismo u razgovor miješali suze, uz ljubomoru, sumnje i strah. Ja sam slavio sreću svoju što mi je Bog takvu izabranicu, hvalio sam njenu krasotu, divio joj se dobroti i ra" Ona mi je isto tako uzvraćala, te mi kao zaljubljeno čeljade hvalil je smatrala vrijednim hvale. Uza to, pripovijedali smo nebrojeneDvadeset sedma glava

i znancima, a kad bih se razjunačio, uhvatio bih t krasnu, bijelu ruku i pritisnuo je k ustima, koliko sam tijesnu, nisku rešetku što nas rastavlja. No te večeri uoči ga odlaska plakala je ona, jecala i uzdisala, te odjurila, njen i zapanjen, uplašen što se tako neobično i žalosno dina bol i jad. Ali ja nisam razarao svojih nada, nego sam ljubav i na bol, koju prouzročuje rastanak zaljubljenih. :sljetku, žalostan, uznemiren mislima i sumnjama u ni sam u što sumnjam: sve sami jasni znakovi koji mi jne tužna sudbina i nesreća očekuje.

kamo sam bio poslan; predam pisma don Femandovu lijepo dočekan, ali me on ne pusti brzo, nego mi, na naredi da počekam osam dana, no da se krijem, da me njegov, vojvoda, jer mu brat piše da mu bez očeva znanja vce. Sve je to skovao podmakli don Femando, jer bratu bilo za novce, te me mogao odmah otpraviti.

Zapovijest je takva te malne naumih da je ne poslušam, jer kako da dana daleko od Luscinde, pogotovo gdje sam je ostavio kako sam vam pripovjedio. Ali ja, kao valjan službenik, premda sam osjećao da mi je na propast. No dva-tri dana dolaska stigne neki čovjek, potraži me i dade mi pismo, prepoznam da je od Luscinde. Otvorim ga u strahu, sam pomislio da je jamačno važno čim mi sada piše gdje rijetko mi je pisala dok sam bio ondje, sam uzeo čitati, zapitam čovjeka tko mu je dao pismo i avio na putu, a on mi odgovori da je slučajno u podne gradskom ulicom, a neka ga vrlo lijepa djevojka zovnula u očima, te mu jako žurno rekla: - Brate, ako si kako se činiš, molim te, Boga radi, odnesi odmah ovo i onomu komu piše na pismu; jako ćeš ugoditi samomu bude za put, evo ti ovo u rupcu.“ Tako reče, te mi kroz rubac, u koji je bilo zavezano sto reala, onda ovaj zlatni što sam vam dao. Nije mi ni pričekala odgovor, nego se s prozora. No ipak je još vidjela kako sam uzeo pismo domahnuo da ću učiniti kako me zamolila. Vidio sam, sjajno plaćen za posao da vam pismo odnesem, a po o da ga šalje vama, gospodine, koga ja vrlo dobro , pogotovo gdje me ganuše suze one krasne gospođe, da ni u koga, nego da odem sam i vama predam pismo. Za otkad mi je dano pismo, prevalio sam taj put, a vi znate daima osamnaest milja.“ Dok mi je uslužni, nenadani glasnik to go pazio sam mu na svaku riječ, a noge mi klecale da sam jedva Onda otvorim pismo i pročitam evo ovo: *Riječ koju vam je don Fernando zadao da će vašemu ocu govoriti govori s mojim ocem, iskupio je on više sebi po volji nego vama na Znajte, gospodine, dame on zaprosio za ženu, a moj se otac sav koliko po njegovu sudu don Fernando natkriljuje vas, te se s to žarom privolio njegovoj želji te za dva dana treba da bude svadb tako tajnom i bez ikoga da će jedini svjedoci biti Bog i nekoliko uk Kako mi je, znate i sami; ako ste voljni doći, dođite; a konac će u zgode dokazati da li ja vas ljubim U i ne ljubim. Dao Bog da vam stigne u ruke prije nego što moja ruka bude združena s rukom ono tako krši zadanu riječ.“* Tako je ukratko pisalo u pismu. Odmah ja krenem na put, ne č ni na odgovor ni na novce, jer sam sada jasno razumio da m Fernando nije poslao bratu radi kupnje konjž, nego radi svojega Bijes moj na don Fernanda, i zebnja da ne izgubim blago svoje sam toliko godina pazio, željkovao i milovao, požuriše me, te ja,“ me vile nose, stignem već sutradan u moj grad, baš u doba kad otići Luscindi na razgovor. Uđem kradom u grad i ostavim m kojoj sam dojahao kod onoga čestitoga čovjeka što mi je donio Posreći mi se te Luscindu zateknem kod rešetke kraj koje smo mi ljubavne razgovore vodili. Poznade me Luscinda odmah, kao š nju, ali ništa ne bijaše kao prije. A tko se na svijetu može pohvali“ prodro i razumio zbrkane misli i prevrtljivost žensku? Jamačno ni Kad me dakle Luscinda ugleda, reče: Cardenio, ja sam u vjen čekaju me već u dvorani nevjernik don Fernando i moj lakomi“ i još drugi svjedoci, ali će oni prije biti svjedoci mojoj smrti momemu vjenčanju. Ne zaprepašćuj se, prijatelju, nego nastoj da na vjenčanju, te ako ga ja ne mognem spriječiti riječima, imam s bodež, koji će spriječiti i jaču silu, te dokončati moj život i tebi po kako sam te voljela i volim.“ Ja njoj odgovorim zbunjeno i žu straha hoću li dospjeti da joj

odgovorim: Obistini djelima riječi jer ako imaš bodež, da održiš svoju volju, ja imam mač, da tebe ob ili da sebe smaknem, ako nam sudbina krene ukrivo.“ Nije valjda sve te riječi, naglo je pozovu, jer je čekaše mladoženja. Prekrila me noć moje tuge, pomrčalo sunce moje radosti, *oii* zamaglile, um mi se pomutio, ali onda shvatim koliko je p^o da budem ondje, zbog onoga što se u toj prilici moglo dogoditi“ ohrabrim što god sam mogao, i uđem u kuću. Znao sam dobro svete uđem ni od koga opažen, pogotovo u tome metežu kad se ipremalo. Uspije mi da se prokradem u dvoranu, pa u jedan ^lubak, gdje sam se sakrio za kitnjastim, resastim zastorom i ie neopazice motriti sve što se u dvorani zbiva, o iskazati kako mi je zakucalo srce kad sam ondje stajao, : misli zaokupile te o čemu sam počeo premišljati, jer je bilo da ne mogu izreći, a i ne valja da se izrekne! Znajte samo da ao u dvoranu, ali nije bio kićen, nego u svakidanoj odjeći, sobom kuma, bratučeda Luscindina, a u svoj dvorani nije čovjeka, samo kućni službenici. Za kratko vrijeme dođe iz da, a s njome mati i dvije njene djevojke. Bila je odjevena

O dolikuje njenu staležu i krasoti, u savršeno otmjenoj U divljenju i zanosu nisam pravo opazio i zapamtio svu samo sam primijetio boje, rumenu i bijelu, i kako se sjajuca

i nakit na glavi i po svoj odjeći. No sve je natkriljivala krasne, zlatne kose, koja se pred očima sjajnije blistala cjeno drago kamenje i nego svjetlost od četiri debele orani.

smrtni neprijatelju mira mojega! Čemu da se još sjećam krasote obožavane neprijateljice svoje? Zašto me, _e, ne sjećaš i ne spominješ mi kako sam onda, uvrijeđen "ljao da barem ne požalim života ako se ne osvetim? ovoljiti, gospodo, što sam ovoliko zastranio; moji se jadi ne

1 pripovijedati ukratko i površno, jer mi se svaka zgoda u inom da bude potanko ispriopovijedana. -govori da im nije dodijalo slušati, nego su im dapače mile on priča, jer su takve da bi bila šteta premučati ih, kad su u saslušane kao i sva pripovijest, le svi okupili u dvorani - nastavi Cardenio - uđe svećenik dvoje za ruke, da izvrši što je za takva čina potrebno, i te li, gospođice Luscinda, gospodina don Fernanda za oga muža, kao što zapovijeda Sveta Mati Crkva?“ Ja u zastora svu glavu i vrat, sa svom upornošću i uzbuđene što će Luscinda odgovoriti, očekujući od njena odgovora svoju, ili spas svojega života. Da bješe onda u mene i zaviknuti: Ah Luscinda, Luscinda! Pazi što činiš! Smisli . Pamti da si moja i da ne možeš biti ničija više! Znaj, u onaj ekneš: *da*, okončat će se moj život. Ah, nevjernice don aču mojega blaženstva, smrti mojega života! Što želiš? isli da ti, ako si kršćanin, ne možeš postići svoju želju, jer Luscinda je moja žena, a ja sam njen muž.“ Ah, luda li mene! S gdje sam daleko i nema mi opasnosti, velim da sam morao učiniti nisam učinio! Sada, gdje sam otrpio da mi otmu sve blago moje, hup otimača komu sam se mogao osvetiti, da mi je bilo srca za osvetu ka,, ga sada imam za jadikovanje! Bio sam eto u onaj mah kukavica i g_u pa što ču nego da sada ginem u bijesu, kajanju i ludilu. Svećenik počeka Luscindin odgovor. Prilično je dugo oklijev kad ja pomislih da će trgnuti

bodež i obraniti se, ih će progovo reći im kakvu istinu ili objašnjenje za moje dobro, začujem nju iznemoglim, mlitavim glasom odgovara: Uzimam“, a isto reče i Femando; dade joj prsten, i oni budu svezani nerazdruživom v Pristupi mladoženja da zagrlj mladu, ah ona pritisne ruku na s onesvijeStena se sruši majci u zagrljaj. Još treba da rekнем kako bilo kad sam čuo njen pristanak, te vidio da su mi potonule sve da su lažne riječi i obećanja Luscindina, i da nikada više ne mogu ono dobro koje sam toga časa izgubio. Bio sam dotučen, kao da odbacio Bog, a zemlja neće da me nosi, nego mi uskraćuje zrak dišem, i vlagu kojom mi se kvase oči; ali je oganj buknuo u meni, i raspalih od bijesa i ljubomore. Svi se zbunili Luscindinom nesvjesti a mati joj raskopčala haljinu na prsima, da lakše diše. U njed- se nađe smotan papir, a don Femando ga odmah zgrabi i uzme ukraj svjetiljke. Kad je pročitao, svali se na stolicu, podnimi rukom i zanese u misli, ne dolazeći među one koji se trude da mu os mladu. Kad sam vidio kako su se svi ukućani uzbunili, ojunačim se izići, me ih ne vidjeli. Ako me opaze, voljan sam bio počinuti toliko čudo i da bi sav svijet saznao pravedno zgražanje mogega srca i kaznu za o podmukloga don Fernanda, a i nestalnost onesviještene nevjernic sudbina mi dosudila gore jade, ako ih može biti, te odredila da mi onaj čas prevladala zdrava pamet, koje odonda nemam. Nisam se osvetio najljućim svojim neprijateljima, premda sam lako mogao čas, kada mi se nisu nadali, nego odlučih dići ruku na se i sebe onim što oni zaslužuju, a možda još i ljuće nego što bih postupio njima da sam ih onog časa usmrtio, jer nenadana smrt brzo doko muku, ah život u mukama ubija neprestance. Izidem najposlije iz te odem onome čovjeku komu sam ostavio mazgu. Naredim da osedla, te se i ne oprostim s njim, nego uzjašem i krenem iz gra usuđujući se, kao drugi Lot, ni obazreti se i pogledati grad. A nađoh sam u polju, te me crna noć prekrila i noćna mi tišina izm jadikovke, a ne moram paziti ni bojati se da će me itko čuti i preprogovorim, i uzmem toliko huliti Luscindu i don Fernanda otud odlanuti jad što su mi ga oni zadali.

-du okrutnom, tvrdom, lažljivom i nehamom, ali omom, jer ju je zaslijepilo bogatstvo mogega neprijatelja, avila i predala se onomu koga je sreća obdarila većim -d toga neprekidnog proklinjanja i ruženja ja sam je opet Ivice, te sam govorio da nije čudo ako je djevojka koja roditeljskoj kući, stvorena i naučena da sluša roditelje, voj želji da joj daju za muža onako odlična plemića, ri otmjena čovjeka. Da ga nije htjela, pomislili bi ili da nije eti, ili da voli drugoga, a to bi joj bilo na štetu dobrom Onda uzmem opet govoriti ovako: kad bi ona rekla da lik, vidjeli bi roditelji da i nije loše odabrala, te bi je dok je nije zaprosio don Fernando, ne bi oni, ako pametno : sami znali poželjeti svojoj kćeri boljega muža. No ona je ego što je nastupio odlučni trenutak udaje, reći da se već a ja bih onda izišao i priznao sve što god bi ona u toj zgodi sam se naposljetku da je ona imala premalo ljubavi i a suviše lakomosti i težnje za sjajem, te je smetnula jom me zavaravala, prelaščivala i podržavala u čvrstim i željama.

se u sav glas, u tome nemiru proputujem tu noć, a o u ovu planinu. Prolazio sam njome tri dana, ne pazeći ni ilput, dok ne stigoh na neku livadu, ne znam na

kojoj strani Uje zapitam neke pastire koji je najstrmenitiji kraj u planini. da je evo ovaj. Odmah se uputim amo, jer sam nakanio Kad sam prispio u ovu divljinu, sruši mi se mazga od te uquine, ili, možda točnije, pade zato da zbaci sa sebe teret, mene. Opješačio ja, iznemogao, ogladnio, niti mi pomogne, niti sam ga nakan tražiti. Tako proboravili ilji, ne znam ni sam koliko vremena, a onda ustanem, a glad. Ugledam do sebe neke kozare, jamačno one koji su nevolji. Oni mi pripovjede u kakvu su me stanju zatekli smislice i ludorije govorio, tako te je bilo jasno da sam I ja sam otad i sam osjetio da nisam uvijek pri razboru, tako smutiti i klonuti da svakojake ludorije činim, kidam vičem po ovoj zabiti na sav glas, proklinjem svoju ponavljam ljubljeno ime svoje neprijateljice, te mi je ao i nakana da tom vikom skratim svoj život i muke. A , tako sam izmoren i izlomljen da se jedva i mičem. Obično prebivam u duplji plutova drveta, koja je dosta prostra u nju može stati ovo jadno tijelo. Kravari i kozari, koji obilaze po planini, sažalili se te me izdržavaju, ostavljaju mi hrane po puto po hridima, kuda misle da ću možda proći i naći je. Sve ako i nis pameti, prirodna me potreba upućuje na jelo, budi u meni želju tražim, i volju da ga uzimam. Gdjekada mi oni pripovijedaju, kad zateknu pri svijesti, da ja na putovima dočekujem pastire koji nose iz sela u torove, te im ga silom otimam, premda mi ga oni daju volje.

Ovako ja provodim svoj jadni, očajni život, dok se Bog ne smiluje dokonča ga, ih mi ne zbriše s pameti krasotu i nevjeru Luscindinu i Fernandovu izdaju. Ako Bog učini tako i ne makne me sa života, će se misli opet navratiti na bolji put; ako pak ne bude tako, je je moliti Boga da se smiluje mojoj duši, jer u mene nema ni odre" ni snage da trgnem svoje tijelo iz ove nevolje u koju sam ga str svojom voljom.

To je, gospodo, žalostiva povijest moje nesreće: recite mi je li t bi se mogla iskazati sa manje čuvstva nego što ste ga vidjeli u m nemojte se truditi da me nagovarate i da mi savjetujete ono što pamet veli da bi meni moglo koristiti, jer bi mi isto onoliko ko koliko i bolesniku lijek što mu ga propisuje koji slavni liječnik ali bo neće da ga uzima. Ja ne želim spasa bez Luscinde, te kad je ona da bude tuda, a moja je, ih treba da bude moja, voljan sam da nesretan, iako sam mogao sretan biti. Ona mi je svojom nevjerom dokončati propast, ja nastojim da sebe upropastim, te ću ud njenoj želji, i bit ću onima u budućnosti primjer, jer ja jedini nisam ono čega nesretnici imaju i suviše, kojima je obična utjeha baš nemaju utjehe; meni je pak utjeha samo uzrok većim bolima i j jer ja i ne mislim da će se oni završiti sa smrću. -Time završi Cardenio svoj dugi govor o svojoj nesretnoj ljubavi. mu htjede za utjehu reći nekoliko riječi, ali u taj mah začuju izi neki glas koji žalostivo govori ono što će se pripovjediti u če" dijelu ove povijesti, jer ovdje završava ovaj treći dio¹⁷⁴ mudri i s pripovjedač Cide Hamete Benengeli. Dvadeset osma glava

iča novu i zabavnu pustolovinu što se dogodila župniku i brijacu u onoj istoj planini.

i blažena bila vremena kad se na svijet rodio junački don nche, jer njegova dična odluka da će uskrisiti i obnoviti na skitnika vitezova, koji je već bio propao i zamro, pribavila naše doba, koje nema vesele zabave, ne samo da se sladimo tom historijom nego i pričama i epizodama u njoj što su Aako zanimljive, razborite i istinite kao i sama historija. Ta , nastavlja svoj izgrebenani, ispredeni, namotani konac, te župnik baš nakanio tješiti Cardenija, ali ga spriječio nečiji čuo kako žalostivo govori:

sam već stigla na ono mjesto koje će biti skroviti grob ovoga tijela što ga preko volje nosim? Tako će i biti, ako samoća što je obećava planina. Jao, nesretne li mene, ove hridi i grmovi, među kojima ću jadikovati da me nebesa ! društvo momu naumu nego ikoje lice ljudsko, jer nema :oga od koga bi mi bilo savjeta u dvoumici, olakšice u jadu, olji!“

nju i razaberu župnik i oni što su s njime. Učini im se da ;u blizini, te oni ustanu da potraže tko ih je izrekao. Ne feset koračaja, kad opaze iza hridine pod hrastom nekoga jačoj odjeći kako se nagnuo licem k potoku što onuda u njemu noge. Lica mu ne vide. Priđu mu tako tiho da ih i ne pazi ni na što, nego pere noge, a te su nalik na dva i u potoku izrasla između kamenja. Zadive se oni kako su ne, te im se učini da i nisu stvorene da gaze po njivama za plugom i za volovima, a onamo se po odjeći vidi da je dakle razaberu da ih nije opazio, onda župnik, koji ide prvi, mahne drugima neka miruju, ili neka se sakriju za stijene. 7 učine i počnu gledati što mladić radi. Na njemu je siv kaput od pole, čvrsto stegnut oko pasa bijelim rupcem. Hlače mu i dokolj također od siva sukna, a na glavi siva kapa; dokoljenice zavrtn-nogama što mu se bijele kao ubjel. Oprao lijepe noge, izvadio kape ručnik i uzeo ih otirati. Kad je skidao kapu, dignuo on lice, ugledaju takvu neiskazanu krasotu da je Cardenio tiho rekao žup-

- Ako to nije Luscinda, nije ni ljudsko biće, nego božansko. Mladić skine kapu, zatrese glavom lijevo i desno, te mu se pr razaspe kosa, kojoj bi i sunce moglo pozavidjeti. Po tome oni r da je taj tobožnji seljanin zapravo žena, nježna i najkrasnija kr koju njih dvojica ikada vidješe, pa i Cardenio, da nije znao Lu-priznao je kasnije da se s tom ljepotom može natjecati jedino lj Luscindina. Duga joj zlatna kosa nije prekrila samo ramena, n obavija svu, te joj se od cijeloga tijela vide samo noge: takva j tolika kosa. Češlja se ona samim rukama, pa ako se noge njene čine da su od prozirca, ruke su joj u kosi nalik na zgusnut snij mogoše njih trojica da se nadive svemu, te još jače zaželješe čuti ona. Odluče dakle da joj se jave, a čim pođoše, krasota djevojka glavu, razdijeli obadvjema rukama kosu ispred očiju i pogleda je štropot. A čim ih opazi, skoči na noge, te niti se obuje, niti kosu, nego zgrabi brže platnen svežnjić što je do nje, te zbu zaprepáštena udari u bijeg. Ali nije potrchala ni pet-šest koračaja, joj nožice ne mogoše dalje po tvrdom kamenju, i ona se sruši na Kad to vide njih trojica, pritrče joj, a župnik joj progovori prvi:

- Stanite, gospođice, tko ste da ste. Mi, koje ovdje vidite, želimo biti vam na usluzi. Čemu ste udarili bježati, kad eto niti va mogu, niti vas mi puštam.

Na sve to ne odgovori ona, zaprepaštena i uplašena, ni riječi. P k njoj, župnik je uhvati za ruku i nastavi:

- Ono, gospođice, što vi svojom odjećom tajite, vaša vam kosa to jasno kazuje da su jamačno važni razlozi prerušili vašu krasotu u neprikladno ruho i doveli u ovu zabit, gdje smo vas po sreći našli priskočimo upomoć vašim jadima, ili da vas barem posavjetuje dokle god nam se nije završio život, nijedan nas jad toliko ne m nam toliko doteža da bismo bježali i ne bismo htjeli barem p" savjet koji se patniku daje u dobroj namjeri. Zato, gospo gospodine, što vas je već volja da budete, nemojte se stidjeti što ugledali, nego nam pripovjedite svoju dobru ili hudu sreću, jer " i svi skupa, i svaki posebno, spremni priskočiti upomoć vašoj "rupnik tako govorio, stajala je prerušena djevojka sva lleda ih sve, a ne miče usana i ne govori nijedne riječi, L kad iznenada ugleda štogod neobično čega nije nikada ko je župnik sve dalje govorio i sve ju zdušnije nagovarao, itvusdahnu, prekide šutnju i reče: ova zabita planina nije mogla skriti, a rasuta mi je kosa i, zaludu bih se još prenavljala, jer da mi vjerujete, bilo losti nego zbog ičega drugoga. Kad je već tako, hvala na ponudi, koja me obvezuje da vam po volji učinim olili. Ali me strah da vam priča o mojoj nesreći neće smilovanje nego vas i razjaditi, jer ne možete naći nete, ni savjeta da je ublažite. A da ne bude moja čast vašim mislima, kad ste u meni već prepoznali ženu i i mlada djevojka, sama i u ovoj odjeći, a to sve zajedno i ► može okrnjiti svačiji dobar glas, pripovjediti ću vam ono ipremućati, kad bih mogla.

tka ne zastajući, tako rječito i takvim umiljatim glasom njezinoj razboritosti koliko i krasoti. Uzmu joj opet iluge i opet je moliti neka ispuni obećanje. A ona, već fcsvoj se pristojnosti učas obuje i skupi kosu, te sjedne na trojica uokolo. Susprežući suze, koje joj naviru na oči, i i jasnim glasom pripovijedati svoj život: iluziji ima selo od kojega nosi titulu neki vojvoda, te je ! od onih koje zovu velikašima od Španjolske.¹⁷⁸ Ima on i je baštinik njegova imanja, a čini se i njegove čestitosti, a i čemu je baštinik, osim nevjerstvu Vellidovu i lažljivosti 3bme su velikašu moji roditelji područnici, niska roda, ali : samo da im je rod bio jednak s bogatstvom, ničega oni b više, niti bih ja zapala u ovu nevolju u kojoj me vidite, sva nesreća što mi roditelji nisu od plemenita roda. Nisu niska roda da bi se stidjeli svojega staleža, a ni tako visoka ila iz glave misao kako mi je pučko porijeklo skrivilo elji su mi dakle seljani, priprost svijet, koji nije pomiješan glasnim plemenom;¹⁷⁶ oni su, kako se veli, stari prastari bogati da su po bogatstvu i po dobru življenju malo-: smatrani plemićima, pa i vitezovima, i bogatstvom i plemenštinom cijenili što sam im ja kći. A i druge baštince ni baštinika i bili dobri roditelji, mazili i nikad nisu roditelji mazili dijete. Kći im je bila ogledalo llédaju, potpora njihove starosti, jedina im, uz Boga, želja.S njihovim željama, koje su tako dobre bile, slagale se svagda i želje. Pa isto onako kako sam bila gospodarica njihovu srcu, bila gospodarica i njihovu imanju. Ja sam naimala i otpuštala sluge; u i je rukama bio račun o usjevu i prirodu, uljeni i vinski tijesak, k.-i sitno blago, pčelinjak... Ukratko, ja sam vodila brigu o svemu može imati i ima onakav imućan seljanin

kao što je moj otac, bila kućanica i gospodarica, a tako marna i toliko po volji ocu da se i ne ■ nahvaliti. Sto god mi je po danu preostajalo vremena, kad ponared poslove slugama, pastirima i nadničarima, provodila sam u radu djevojkama dolikuje i potreban je, bavila se šivanjem i čipkanje-počesto i preslicom. A kad sam htjela odahnuti i ostavljala taj rad, sam se pobožne knjige, ili sam prebiralala na harfi, jer sam se uvje glazba smiruje nemirnu dušu i duševne muke olakšava. Eto ta“ je bio život u roditeljskoj kući, a ja ga nisam zato ispriopovjedila potanko da se pohvalim i da vam pokažem kako sam bogata, n vidite kako ja nisam kriva što sam iz onoga dobra zapala u nes kojoj sam sada. Provodila sam dakle život tako zaposlena i tako sklonita kao u samostanu. Nitko me, mislila sam, i ne vidi, nego samo si u kući, jer i kad sam u crkvu odlazila, bivalo je rano izjutra, te pratila mati i sluškinje, a ja bih tako prekrila lice i zamotala se jedva vidjela pred sobom onoliko zemlje koliko koračam. Pa ip svojim očima otkrila ljubav, ili bolje da rekнем: dokolica, jer nema oštrijih očiju ni ris.¹⁷⁷ Bile su to oči don Fernandove, jer zove mlađi sin onoga vojvode o kojem sam vam pričala. -Čim je pripovjedačica spomenula don Fernandovo ime, promij Cardenio u licu i od silne ga uzbuđenosti probije znoj. Zup brijač pogledaju, te se uplaše da ga ne bi spopalo ludilo, o koj čuli da ga gdjekad obuzme. No Cardenio se samo znojio, te miru skida očiju s djevojke, jer već sluti tko je ona. A ona i ne opazi Cardenio uzbudio, nego nastavi svoje kazivanje: - Čim me ugledao pripovijedao mi je kasnije, zaokupila ga silna 1; kako sam mu razabrala po vladanju. Ali da brzo dokončam nab nebrojenih svojih jada, neću spominjati sve njegovo nastojanje izjavi ljubav: podmićivao je sve slugе u kući; davao i obećavao i usluge mojoj svojti; obdan je na mojoj ulici bila sama slava i“ obnoć nije nitko mogao zaspati od glazbe; pisma su mi dolazila u ni sama ne znam kako, a bila su puna zaljubljenih riječi i uvjerav više obećanja i zakletava nego što ima slova u njima. No od sveg ne samo što se nisam ganula nego sam još i otvrdnula, kao da elj, i kao da sve što radi kako bi me predobio čini baš s lom. Nije meni mrsko bilo udvaranje don Fernandovo, avala njegova revnost: godilo mi je da me onakav odličan ni, i nisu mi mrske bile ni hvale u pismima, jer ako smo e, mislim da nam ipak godi slušati hvalu kako smo lijepe, tomu protivila moja pristojnost i neprestani savjeti mojih ■su jasno razabrali namjere don Fernandove, pogotovu što o, sve ako ih sav svijet sazna, roditelji da je u mojoj čestitosti i dobroti sva njihova neka promislim kolika je razlika između mene i don već po tome razaberem da on misli iako drugačije svoju nasladu nego na moju sreću; a ako ja želim ovo nedolično oblijetanje, oni će me udati za koga god od najboljih mladića u selu, ili za kojega iz okolice, jer .utku roditeljskom i po mojem dobrom glasu možemo inrati. Tim pouzdanim uvjeravanjem i istinitim riječima stili djevojačku čestitost, te ja nikada ne htjedoh don ni riječi koja bi mu, ma izdaleka, davala ikakvu nadu da želi.

tezanje, što ga je on smatrao valjda pukim suzdržavanjem evojke, još mu je jače razbudilo požudnu želju, jer tako njegovu ljubav. Da je njegova ljubav bila

kakva dolikuje, sada doznawali, jer ne bi ni bilo prilike da vam o tome tko, don Fernando dozna da me roditelji kane udati, izmaknuti nada da će me predobiti, ili ću barem steći da me čuvaju. Taj mu glas i slutnja bijaše uzrokom da *tete* sada čuti. Jedne sam noći bila u svojoj sobi sama s me služi, sva vrata bila pozaključavana, da ne bi zbog Čast moja zapala u opasnost, kad li se odjednom, i ne ida, unatoč mojoj opreznosti i pažnji, stvori on preda ■“oči i tišini... ledala, zbunim se toliko da me izdadoše oči i jezik mi bila kadra ni zaviknuti, a on bi me valjda i spriječio, poletio k meni, zagrlio me ja sam se, kako rekoh, zbunila snage da se branim i uzeo mi govoriti takve riječi te u lažljivosti tolika vještina u slaganju riječi da se čine ernik je uzdasima i suzama potvrđivao što je govorio i sirotica, sama, nenaučena među svojim na takve zgode, sama ne znam kako, vjerovati tim lažima, ali me ipak i uzdisaji nisu naveli na predaju. Kad me dakle minulaprva prepast, saberem se te mu odgovorim, odlučnije nego što mislila da mogu:

Da sam ja, gospodaru, kao što sam u tvom zagrljaju, dopala u ljutom lavu i mogla se osloboditi samo tako da učinim ili rekнем na štetu mojoj časti, ne bih to učinila ni izgovorila jer to nije mr isto onako kao što nije moguće da ne bude ono što je već bilo. Ako meni obujmio rukama tijelo, moja je duša čvrsta u poštenim na koje su sasvim drugačije od tvojih, i ti ćeš se o tome uvjeriti b htio silom dalje. Ja jesam tvoja podružnica, ah ti nisam ropkinja; plemenita krv nije i ne treba da bude moćna obeščastiti i obružiti priprostu krv. Ja, pučanka i seljanka, cijenim sebe onoliko kop" sebe, gospodaru i viteže. Meni ne može ništa tvoja sila, niti mi tvoje bogatstvo, niti me mogu zaluditi tvoje riječi, niti me ganuti suze i uzdisaji. Da išta od toga što rekoh vidim u onoga koga mi r-određuju za muža, pokorila bih njegovoj volji svoju volju, i moje bi kraj njegove nestalo; onda bih ti, ma i bez ljubavi, ali u poštenju, bila predati čega bi se ti sada silom htio domoći. Rekoh ti sve *ov* sanjaj da će od mene išta postići tko nije moj vjenčani muž.“

- Ako ti je to jedini prigovor, prekrasna Dorotea jer to je ime nesretnici - reče nevjerni vitez - evo ti ruka da ću te uzeti, a da govorim, neka mi svjedoči Bog, komu ništa nije skriveno, i evo o svete Bogorodice.“ -

Kad je Cardenio čuo da se djevojka zove Dorotea, opet se zap i sasvim se uvjeri da je istina što je maločas pomislio, ali joj ne prekidati kazivanje: htio je čuti kako se završilo ono što već na Zapita je samo:

- Dorotea vam je ime, gospođice? Čuo sam za jednu Doroteju, također u takvoj nesreći. Nastavite, a bit će prilike da vam pripo nešto što će vas iznenaditi koliko i pogoditi. Dorotea se začudi Cardenijevim riječima i njegovoj neobičnoj ra odjeći, te ga zamoli, ako zna štogod o njenoj nevolji, neka joj rekne, jer sudbina ju je barem nečim dobrim obdarila: srčanošću podnositi svaku nesreću što ju snađe, premda je uvjerena da jadi ne mogu ni za trunak povećati današnju joj nesreću.

- Ne bih se, gospođice, ni časak skanjivao - odgovori Cardeni vam rekнем što mislim, kad bih pouzdano znao da je istina, ali prilika i ne bi vam koristilo da doznate.

- Neka bude tako - odvrati Dorotea. - Da nastavim: don Fe uze sliku Bogorodičinu što je u toj sobi bila, te je zazva za sv našemu vjenčanju. Najodlučnijim mi se svečanim riječima zapremda sam mu ja, dok još nije završio, rekla neka dobro i neka promisli kako će mu se otac ozlovoljiti kada dočuje Čanku, podružnicu svoju. Neka se ne zasljepljuje sada i, kakva god bila, jer ljepota nije dovoljna da opravda o želi meni po volji učiniti, i za ljubav kojom me ljubi, da mi sudbina bude spram mojega staleža, jer ovako ovi ne valjaju nikada i ne traju dugo u ljubavi u kojoj su rekoh, rekla sam njemu, i još mnogo čega se ne sjećam, moglo odvratiti od nakane, baš kao što onaj koji ne kani ne pazi, kad je ionako namjerio u kupovanju prevariti, ovorim ukratko sama sa sobom te rekнем sebi: Ta koja se udajom popela iz niskoga u visoki stalež, niti biti prvi koji je uzeo družicu nejednaku po rodu. Ne svijet ni običaj, pa zašto ne bih prihvatila ovu čast koju, premda trajala ljubav samo dok se želja ne zadovolji, ću ipak biti njegova žena. Ako ga pak grubo odbijem, gledati, nego će upotrijebiti silu. Onda sam obeščašćena se ne mogu opravdati, jer nitko ne zna kako sam ni kriva Ja: ta čime bih mogla uvjeriti roditelje svoje i drugi taj vitez ušao u sobu bez mojega pristanka?“

nja i odgovore obredala začas u pameti, a osim toga ladavati i na propast moju navraćati neočekivane zakletve e, svjedoci koje on zaziva, suze koje roni, i naposljetku, naočita pojava, pogotovu gdje toliko iskazuje istinsku obio svako srce, slobodno i čestito kao moje. Dozovem se na zemlji pridruži nebeskim svjedocima. Don opet i potvrdi svoje zakletve i dodade onim prvima za svjedoke i istrese tisuću prokletstava ako ne bude ava; uzme opet roniti suze i sve jače uzdisati; stisne rljaju, iz kojega me nije nikada ni puštao; i tako, kad i iz sobe, ode i moje djevojaštvo, a on bude nevjera i

le noći nije se razjutrilo onako brzo kako mislim da želio, jer kad si zadovoljio požudu najpreča ti je želja ie gdje si je zadovoljio. Velim ovako zato što se don o da ode od mene, te on uz pomoć one moje djevojke, u sobu, iziđe na ulicu. A kad se rastajao sa mnom s i žestinom nego onda kad je došao, reče mi neka se vu riječ i vjeru, jer su mu zakletve tvrde, iskrene; dami pak potvrdi što veli, skine s prsta skupocjen prsten i nata meni na prst. Ode on dakle, a ja ostadoh, ne znam ni sama, ili radosna. Znam samo da sam bila zbunjena i zamišljena i kao sebe od iznenađenja, te nisam ni kanila, ili se nisam sjetila, p_{re} djevojku što je pustila don Fernanda u sobu, jer nisam još bila nači li dobro ili zlo što mi se dogodilo. Don Fernandu rekoh na rasta-mi može, kad sam već njegova, i dalje dolaziti obnoć ovim istim kad god htio, dok se zaruke ne objave. Ah mi više nije dolazio, samo još iduće noći, a ja ga više od mjesec dana ne vidjeh nigdje, ulici, ni u crkvi. Uzalud sam se trudila da se sastanem s njim, a sam da je kod kuće i da ponajviše odlazi u lov, u kojem uživa. Zlokobni su mi i zlosretni bili oni dani i sati; počeh

onda su don Fernandovoj ljubavi te izgubih vjeru u nju. Sada prekorim i djevojku, koju prije nisam prekorila zbog one njene drzovit̃ teškom sam mukom susprezala suze i nastojala ne mijenjati se samo da me roditelji ne zapitaju što sam zlovoljna, te da im ne laži izmišljati i govoriti. Ali sve se to u jedan mah završi, i nast-kada mi je iščezla plahost, kada mi je nestalo čednoga rasuđivanja, nestrpljiva, odam svoje tajne misli. Zbilo se tako te se nakon n dana razglasi u selu kako se u nekom gradu u blizini don Fe oženio prekrasnom gospođicom, od odličnih roditelja, premda nij bogata da bi po mirazu mogla očekivati onakvu sjajnu udaju. Re se zove Luscinda, i da su se za vjenčanja dogodile još nekoje ne zgode.

Kad je Cardenio začuo Luscindino ime, samo trgne ramenima, usne i namršti obrve, i odmah mu iz očiju poteku dva potoka Dorotea ipak nastavi priču i reče:

- Stigao mi taj tužni glas, i umjesto da mi srce zamre kad sam g bukne u njem tolika srdžba i bijes te umalo što nisam istrč̃ ulicama se uzvikala, razglašujući izdaju i nevjeru Fernandovu. primirim bijes mišlju da ću nanoć izvršiti što sam nakanila: o se ovom odjećom, koju sam dobila od nekoga očeva pastira, sam otkrila svu svoju nesreću i zamolila ga da me otprati u gra se, kako sam čula, nalazi moj neprijatelj. Pastir mi prekori s" i pokudi moju odluku, no kad je vidio da ne odustajem, p^{re} da me prati, kako reče, i nakraj svijeta. Odmah ja strpam u p svežnjić žensku haljinu, nešto nakita i novaca, da bude za potrebu-odajući ništa nevjernoj djevojci, iziđem one tihe noći iz kuće sa i s mojim mislima.

Krenem pješice u grad, sva usplahirena žel samo stignem onamo, pa kad već ne mogu spriječiti što se d°zapitati don Fernanda gdje mu je duša što se tako ponio, dana stignem kamo sam namjerila, uđem u grad i upitam dinih roditelja, a prvi koga sam zapitala odgovori mi i sam željela čuti. Reče mi za kuću i sve što se dogodilo pri dinoj. Sav je grad brujao i preklapao o tome. Pripovjedi večer kad se don Fernando vjenčao s njom i ona pristala Jena, pala ona u tešku nesvjesticu, a mladoženja pristupio j haljinu na prsima da mogne lakše disati, te joj našao u o, napisano njezinom rukom. U tom pismu ona izjavljuje ifeiti don Fernandova žena, jer je već Cardenijeva, a taj je mi onaj čovjek, jako otmjen vitez iz istoga grada; ona anju jedino zato rekla da uzima don Fernanda, jer nije roditeljima nepokorna. U pismu je, veli, pisalo dalje da se poslije vjenčanja, a kazuje i zašto bi si oduzela život. Sve , jer su joj i bodež našli u odjeći. Kad je don Fernando sve mu se da gaje Luscinda prevarila, osramotila i prezrela, te bodež što je nađen u nje, i naleti na nju dok se još nije ni je probode, pa bi naum i proveo da ga nisu spriječili njeni koji bijahu ondje. Veli još da je don Fernando odmah da se istom sutradan osvijestila, te onda pripovijedala je ona prava žena onomu Cardeniju koga sam spomenula. to da je Cardenio pribivao vjenčanju, a kad je vidio da se "onu se on nikako nije nadao, otišao je očajan iz grada, u kojem kazuje kakav mu je jad zadala Luscinda, i da ga ni živa duša neće pronaći.

znalo u gradu i svi su o tome govorili, a još više uzeše pročulo da je Luscinde nestalo iz očinske kuće i iz grada, iu ne nalaze, a roditelji da joj polude i ne znaju što će, i To što sam dočula, oživi mi opet nadu, i ja se porađujem don

Fernanda, jer kad nije oženjen, nisu ni meni još nego je valjda sam Bog spriječio ovo drugo vjenčanje ti don Fernanda neka spozna što je prvomu vjenčanju promisli da je kršćanin, te mora više paziti na svoju dušu obzire. Sve sam to premetala u glavi i tješila se, ali se zavaravajući se kojekakvim pustim, nemoćnim nadama, i životu, koji mi je već omrznuo. bila u gradu, ne znajući što bih, kad ne nalazim don "em javni proglas kojim se obećava velika nagrada onomu javlja se moja dob, čak i odjeća koju nosim; čula sam i iz roditeljske kuće odbjegla s onim momkom što me pratio. To me dirnuta, jer sam razabrala kako je nastradao moj glas, jer ga ne nište samo time što javljaju da sam pobjegla, n kime, a taj je čovjek bio priprost i ne bi bio vrijedan da ga zavolim sam čula proglas, otputim se iz grada sa slugom, koji se već, čini uskolebao u vjernosti što mi je obećao. One se noći sklonimo mi u šumsku guštara, od straha da nas ne nađu. No kako se govori da za zlom dolazi još gore, a kad se dokonča nesreća, započinje se još ljuća, tako bude i meni. Moj vam se sve donde vjeran i pouzdan, uzbudi, ali više od nevaljalštine n moje ljepote, te se htjede okoristiti prilikom koja mu se ovdje u učinila zgodnom, i stane me bez stida, bez straha od Boga, bez-napastovati; a kad je vidio da mu oštrim riječima, kako dolikuje, sramotnu ponudu, okani se on moljenja, kojim se isprva namj koristiti, te se lati nasilja. No pravedni Bog, koji rijetko ili n¹" promaši vidjeti i čuvati čestitost, očuvao je i mene, te ja slabim silama i bez velike muke strovalim onoga u provaliju i tamo ga o ne znam da li mrtva ili živa. Onda se brzo, koliko sam mogla od umora, sklonim ovamo u planinu, ni na što ne misleći i ne kane drugo nego da se u planini sakrijem i izmaknem ocu i onima on razaslao da me traže. S tim sam naumom stigla ovamo. Prije nekoliko mjeseci, ne točno, susrela sam nekoga stočara, koji me poveo za slugu u sv usred planine. Njemu sam služila sve to vrijeme kao pastir i nastojala da budem vani i mognem kriti kosu što mi se sada rasula. Ali mi nije koristilo sve lukavstvo i nastojanje, jer moj g dokuči da ja nisam momak, te i on naumi isto onakav gadan n i moj sluga. No sudbina ne šalje u svakoj nevolji i pomoć, te mi našla opet gudura i provalija kamo bih strmoglavila i gospodara, sam slugu. Bilo mi je dakle zgodnije pobjeći od njega i skloniti u tu divljinu nego se braniti silom i riječima. Skrila sam se ovamo i tražim gdje ću bez smetnje moći suzama moliti Boga da mi se smiluje u nesreći i pomogne da se" iz nje, ili pak da mi nestane života u ovoj zabiti, te da ne o spomen o žalosnici, o kojoj će se, bez njene krivice, govoriti i po domaji i po tuđini. radeset deveta glava

: zgodna smicalica kako je naš zaljubljeni vitez Ijen iz ljute pokore na koju se zavjetovao.

-, istinita povijest mojega tužnoga života.¹⁷⁸ Razmotrite je li bilo dovoljno razloga uzdasima koje ste čuli, riječima i suzama koje ste vidjeli. Kad promislite kolika je moja t ćete da su uzaludni savjeti, jer toj nesreći nema vas molim, a to možete lako učiniti i treba da učinite,

gdje bih provela život da me ne ubije strah i nespokoj

oni koji me traže. Znam doduše da me roditelji ljube dobrostivo primili, ah kad pomislim da bih pred njih

Sja nego što su mislili da sam, tako me stid da mi je tm se sasvim s očiju nego da im na licu čitam kako oni u više onu čestitost kojoj su se pouzdano nadah, "e, a rumen joj na licu odade jasno i čuvstva i stid u i su je slušah osjetiše u dušama i smilovanje i divljenje eće. Župnik je htjede utješiti i posavjetovati, ali joj aihvati ruku i progovori:

, gospođice, krasna Dorotea, jedinica kći bogatoga

erazi kad je začula da joj očevo ime spominje taj o jadan, jer je već rečeno kako je Cardenio bio jadno ga ona dakle:

, brate, te znate ime mojemu ocu? Jer ako se valjano o svojoj nesreći nisam spomenula očevo ime. vori Cardenio - onaj nesretnik o kome je, kako velite, da je njegova žena. Ja sam zlosretni Cardenio, a mene istoga čovjeka koji je vas upropastio strovalila u zlo

vidite, odrpana, gola, bez ikakva ljudskoga zakrilja i,_____,_____, ,u mu jjanieu samo onda kad se

prohtjedne da mi je dade na kratak čas. Dorotea, onaj sam kojg gledao nevaljalštinu don Fernandovu i čekao da čujem Luscind, izgovara pristanak da ga uzima za muža. Onaj sam koji nije srčanosti da vidi kako će se završiti njena nesvjestica, ni što je u i koje joj se našlo u njedrima, jer mi duša nije mogla podnijeti nesreće u jedan mah. Otišao sam dakle iz kuće, izgubio strpljiv domaćinu sam svojemu ostavio pismo i zamolio ga neka preda Lus I došao sam u ovu zabit, da ovdje završim život, koji sam otad; kao smrtnoga neprijatelja. Ali me sudbina ne htjede lišiti života, mi samo ote razum, možda zato da mi pruži ovu sreću što sada s vama sastao. Ako je istina što ste mi pripovjedili, a ja da jest, možda je nama obadvoma dosudio Bog bolju sreću u nevoljama nego što se i nadamo. Ako se Luscinda ne može vj sa don Fernandom, jer je moja, a don Fernando ne može se njome, jer je vaš, i ona je to onako jasno objavila, ima nama nade da će nam Bog vratiti što je naše, jer to još postoji, nij i nije nestalo. I kad imamo tu utjehu, koja nije od puste nade osnovana na ludom maštanju, molim vas, gospođice, da na dr navratite čestita svoja čuvstva, kao što ću i ja svoja, i da se po boljoj sudbini. Kunem vam se vjerom viteškom i kršćanskom neću ostaviti dokle god ne budete don Fernandova, a ne mo ga razumnim riječima skloniti da spozna što vam je dužan, posl se svojom viteškom slobodom te ću ga s potpunim pravom na dvoboj, da osvetim krivicu koju on vama nanosi, a neću nepravdu koju je skrivio meni, nego za nju prepuštam osvetu ću priskakati samo vašim jadima upomoć. Cardenijevim se riječima nije mogla Dorotea načuditi. Nije zn bi mu zahvalila na tolikoj usluzi, te mu htjede obujmiti i noge, ali joj Cardenio ne dopusti. Župnik odgovori za ob pohvali pametne riječi Cardenijeve, a onda ih zamoli, posavj počne nagovarati da pođu s njim u njegovo selo, gdje moći nab im treba. Ondje će se moći dogovoriti kako bi potražili don Fe ili odveli Doroteju roditeljima, ili što im se učini najzg"

Cardenio mu i Dorotea zahvale i pristanu na ponudu. Brijač, svemu čudio i samo

šutio, progovori također i reče dobru rije ponudi isto onako rado kao i župnik da im bude na usluzi. Pn on onda ukratko što je njih dvojicu ovamo dovelo, u kakvo je n ludovanje zapao don Quijote, i kako oni sada čekaju njegova ko koji je otišao potražiti ga. Cardenio se kao kroza san sjeti svoje----“v“ia yiaavl otom, pa je također pripovjedi, ali nije znao reći zašto su viku i razaberu da to više Sancho Panza, jer ih nije našao s njima, te ih sada doziva. Pođu mu u susret i zapitaju ga čota, a Sancho im odgovori da ga je zatekao samo u košulji, blijeda, gdje umire od gladi i sve uzdiše za gospođicom Rekao je vitezu da mu Dulcinea naređuje neka krene ie u Toboso, gdje ga ona čeka, ali on odgovara da je ■izlaziti pred njenu krasotu sve dok ne izvrši takva junačka će zavrijediti njezinu milost. Ako dakle ovako potraje, st da don Quijote i neće postati car kako mora, pa ni a to je barem najmanje što treba da bude; zato neka gledaju će da ga izvuku odande. Župnik mu odgovori neka se će ga oni izvući, bilo kako bilo. Pripovjedi župnik odmah Đoroteji što su smislili da izliječe don Quijota, samo da ga Na to napomene Dorotea da će ona bolje nego brijač iljenu gospođicu, pogotovu gdje ima sa sobom odjeće da Ijene; neka zato glumu njoj prepuste, a ona će već odigrati rtrebno da im se naum ostvari: čitala je mnoge viteške

zna kako govore žalostive gospođice kad mole skitnike milost. ne treba ništa više - dočeka župnik - možemo se odmah Jasno je da nam je sudbina sklona, dok je vama, gospodo, odškrinula vrata vašemu spasenju, a nama olakšala

odmah iz svoje platnene torbe lijepu skupocjenu č od krasne, zelene tkanine, a iz škatulje izvadi ogrlicu te se začas iskiti kao kakva bogata, velikaška gospođa, li, ponijela od kuće, ako joj ustreba, a sve joj dosad nije . Svima se jako sviđa njena milina, ljupkost i ljepota, te "je je don Fernandu bila pamet te je odbio takvu krasotu. joj se divio Sancho Panza, jer njemu se učini kao što i tako lijepo čeljade nije vidio otkad živi. Zapita on zato je ta hjeпа gospođica i što će u toj vrleti, epa gospođica, brate Sancho - odgovori župnik - glavom izravnom muškom koljenu, velike kraljevine Micomicón.

i tvojega gospodara, hoće ga zamoliti za uslugu i milost nepravdu ih krivicu nanio joj neki zlobni gorostas. I do dopro glas koji se o tvojem gospodaru ponio po svem vijetu, teje ona došla iz Guineje.¹⁷⁹ - Sretna potraga i sretan nalazak - progovori sada Sancho P

- samo neka se mojemu gospodaru posreći da osveti tu nepr_a ispravi tu krivdu, te ubije toga kopilana gorostasa što ga spomen A i ubit će on njega, samo ako ga skobi te ako nije sablast, jer p_r sablasti nije moj gospodar moćan. Ujedno vas molim, među gospodine župniče: nastojte da se mojemu gospodaru ne bi proh postati nadbiskupom, jer toga se ja bojim; zato vi njemu posavj neka se odmah oženi ovom princezom, pa onda ne može p-¹ nadbiskupski red i lako će osvojiti svoju carevinu, a ja ću naposlj postići što žehm. Ja sam dobro promozgao i

sračunao da meni ne ako moj gospodar bude nadbiskup, jer ja sam oženjen i nisam zg za crkvu. Imam ženu i djecu, pa ne bi bilo ni kraja ni konca trčka, i moljakanju za dispens, da mognem dobiti crkvenu nadarbinu. je glavno da se moj gospodar odmah oženi ovom gospođicom, koj znam ime, jer još ne poznajem njezinu visost.

- Zove se - odgovori župnik - princeza Micomicona, jer kad j kraljevina zove Micomicón, jasno je da se ona mora zvati tako.

- Nema sumnje - odvrati Sancho: - vidio sam ja da mnogi prezime i nadimak po selu gdje su se rodili, te se zovu Pe Alcalá, Juan de Ubeda, Diego de Valladolid, a takav je običaj ja i u Guineji, da se kraljice zovu po svojim kraljevinama.

- Tako i jest - potvrdi župnik - a što se tiče ženidbe tvogega gos ja ću upeti koliko god mogu.

Sancho se obraduje župnikovu obećanju koliko se i župnik njemu kakav je zvekan i kako mu po glavi vrve one iste ludorije i gospodaru njegovu: tikvan vjeruje i ne sumnja da će mu se go zacariti.

Dotle je Dorotea već uzjahala na župnikovu mazgu, a brijač p uz lice bradu od volovskoga repa, te reknu Sanchu neka ih vodi gdje je don Quijote. Opomenu ga neka se ne odaje da poznaje žu i brijača, jer ih ne smije ni za što na svijetu poznavati, hoće li se gospodar zacari. Župnik i Cardenio ne htjedoše s njima, da bi don Quijote sjetio kavge s Cardenijem, a župnik zato što nije još potreban ondje. Tako puste one neka idu naprijed, a dvojica za njima pješice, polagano. Župnik još uputi Doroteju radi, ali ona odgovori neka se ne brinu, jer ona će sve uraditi kako to opisuju i propisuju viteške knjige. Prođu tri četvrtine spaze onda među zgomilanim hridinama don Quijota, već odj ah nenaoružana. Kad ga Dorotea opazi i Sancho ju obavijesti df don Quijote, osine ona svojega konjica, a

i
be
v
ne
ed

bradonja brijač po

don Quijotu, konjušar skoči s mazge i dočeka Doroteju sjaše hitro i baci se pred don Quijota na koljena. Navali , ah ona ne htjede ustati, nego progovori ovako: ja odavde, hrabri i srčani viteže, dokle god mi vaša širokogrudnost ne obeća milost, koja će biti na ugled i i na probitak najneutješnije i najucviljenije gospođice grijalo. Ako je hrabrost vaše junačke ruke ravna vašoj dužni ste vi priskočiti nesretnici koja za slavom a imena dolazi iz dalekoga svijeta i traži od vas da joj nevolji.

ni riječi odgovoriti, krasna gospođice - odvrati don sam voljan slušati vas dokle god ne ustanete sa zemlje, em, gospodine - odgovori uciviljena gospođica - dok mi

obeća milost koju molim, e i dajem - pristane don Quijote - ako nije na štetu ih na u kralju, mojoj domovini i onoj koja ima ključ mojega e.

dobri gospodaru, na štetu ni sramotu onima koje odvrati ojađena gospođica.

Sancho gospodaru i šapne mu na uho: , gospodaru, poklonite tu sitnu milost za koju vas moh: oga silnoga gorostasa, a mohteljica je uzvišena princeza kraljica velike kraljevine Micomicón u Etiopiji, o mu drago - odgovori don Quijote -

učinit ću što Sto mi nalaže moja savjest, po onome na što sam se

n gospođici i rekne: velika krasota ustane, jer obećavam milost koju god reče gospođica - da vaša velikodušnost pođe odmah sa je budem odvela te mi

obeća da neće ulaziti ni u koju vinu ni potragu dokle god me ne osveti od

nevjernika V božanskoga i ljudskoga prava preoteo kraljevinu, obećavam -

odgovori don Quijote. - Zaboravite dakle, dana današnjega tugu koja vas mori, i neka vam izmučena nove snage, jer uz pomoć Božju i moje ruke brzo ćete vi eni u svome kraljevstvu i zasjest ćete na prijestolje stare svoje, na jad i bijes huljama i zlikovcima koji su je oteh. e, jer tko se skanjuje, nikad mu ne svanjuje.

gospođica silom htjede poljubiti ruke, ali don Quijote, uvijek uljudan i udvoran

vitez, nikako ne dade, nego je još dj zagrli je uglađeno i veoma uljudno i

zapovjedi Sanchu neka prit Rocinantu kolan, a njega odmah naoruža. Sancho skine bojnu opr što je, poput trofeja, visjela na drvetu, pritegne potprug Rocinan časkom oboruža gospodara. A kad se don Quijote oboružao, reče: - Hajdemo u ime Božje, da budemo na pomoći ovoj uzviš gospođi.

Brijač, sveder na koljenima, s teškom je mukom susprezao smij pazio da mu ne

spadne brada, jer ako mu spadne, možda im se sv izjalovi čestita nakana. Ali

kako je vidio da je don Quijote ob milost i sada se revno sprema da je izvrši,

ustane on, uhvati gosp za ruku i njih je dvojica dignu na mazgu. Onda uzjaše don Q-Rocinanta, brijač se namjesti na svojoj drtini, a Sancho mo pješačiti, te se

opet sjeti izgubljenoga sivca, koji bi mu evo sada tr No sve je sada njemu po

volji, jer mu se čini, gospodar mu je u pravim putem da se zacari, a i nema

sumnje da se nakanio oženiti princezom i postati, u najmanju ruku, kralj micomiconski. Jedino je nemila misao što je ta kraljevina u crnačkoj zemlji i što

su koji će mu biti podanici sami crnci. Ali odmah on u mislima dos tomu, te

rekne: A što smeta ako mi podanici budu crnci? Nat ću ih i odvesti u Španjolsku, pa ću ih prodavati. Plaćat će meni u gotovu, i ja ću za te novce moći kupiti

kakvu titulu, ili služ“ mimo živjeti do smrtnoga časa. Nisam ja mrtvo puhalo, imam p i vještine da prodam dvadesetak-tridesetak tisuća podanika dok treneš! Tako mi Boga, letjet će oni, i mah i veliki, kakvi već budu. ako su crnci, pobijelit će oni i požutjeti.¹⁸⁰ Dajte mi ih samo: nis ja najeo ludih gljiva!“ Uživa on i korača zadovoljan, te je zaboravio nevolju što mora pješačiti.

Sve to gledaju iz grmlja Cardenio i župnik, i ne znaju kako bi pridružili. No župnik, prepredena glava, brzo smisli što će i kak Izvadi iz kesice nožice i brže podreže Cardeniju bradu, odjen svoj sivi kaput i daje mu crnu mantiju, a sám ostane u hlač prsniku. Cardenio se sasvim promijenio: ni sám sebe ne bi pozn se pogleda u ogledalu. Dok su se tako preodijevali, oni su drugi odmakli, ali Cardenio i župnik stignu ipak prije njih na cestu, jer grmlje i po lošim ovim šumskim putovima teže prolaze konjanici pješaci. Izbiju oni tako na ravnicu pod planinom, a kad se pojavi Quijote i njegovo društvo, uzme ga župnik gledati iz daljine, po kao da ga baš sada prepoznaje, a pošto ga se nagledao, poleti raš ruku k njemu i klikne: stigao, ugleda viteštva, čestiti zemljače moj don Quijote - cvijete i diko plemstva, pomoći i zakrilje potrebnicima, vitezova.

J obujmi don Quijotu koljeno lijeve noge. Don Quijote se jući i slušajući što taj čovjek govori, zagleda se pozorno u .jetku ga prepozna. Iznenadi mu se te upne svom silom ga župnik ne pusti, pa tako don Quijote reče: e, gospodine župniče, jer se ne pristoji da ja jašem, a ovako kao što ste vi da pješaci.

nipošto - odvrati župnik. - Ostanite vi, vaša milosti, ■ vi na konju izvršujete najveća junačka djela i pustolovine ših vremena viđene. A meni je, nedostojnom svećeniku, sjednem na sapi jedne od ovih mazga koje pripadaju s vama putuju, ako im nije krivo. Meni će biti kao da Pegaza, ih zebru, ih pak vilovitog ata što ga je jahao čuveni aque, koji još i danas leži začaran u velikoj gori Zulemi, Compluta.¹⁸¹

ni sjetio, gospodine župniče - odgovori don Quijote, će princeza, znam, biti tako dobra te će zapovjediti -jušaru da vas pusti na sedlo na svojoj mazgi, a on neka , ako mazga može nositi, može - odvrati princeza - a ja znam da to ne moram ni - ojemu gospodinu konjušaru, jer on je tako uljudan i fin iti da duhovnik pješaci, kad može jahati, potvrdi brijač.

le i ponudi župniku sedlo, a župnik odmah i primi. Ah eto htjede brijač na mazgu straga uzjahati, mazga, koja je : se onda već zna da je loša, uzbaci stražnju stranu i ritne zraku, pa da je majstora Nicolása pogodila u prsa ili u a bi mu bilo što je i došao po don Quijota. Uplaši se : je pao na zemlju, a kako nije pazio, spadne mu i brada, bradio, nije znao što će, nego brže sakrije obadvjema i zajaukne da mu je mazga porazbijala zube. Don Quijote i bradurinu bez čeljusti i krvi, daleko od lica izvaljenoga klikne:

, velika li čuda! Istrgnuta mu je i skinuta brada, kao da mu j“ana.

re da mu je naum u opasnosti, te bi mogao biti trči zato brže k bradi i pojuri s njom onamo gdje majstor i sveudilj više. Prikuči glavu k njegovim prsima, te mu žurno namjesti bradu, šapćući nad njim neke riječi. To je, velj basma koja pomaže u priljepljivanju brade, kako će vidjeti. Kad priljepio, odstupi, a ono

brijač obradatio i zdrav kao i prije. 2 se don Quijote tim neobičnostima, te zamoli župnika da ga prigodom nauči tu basmu; on sudi da će se njena moć protezati i od brade, jer je jasno da se ondje gdje se kida brada mora ozlij i raniti i meso, pa kada se sve to liječi, nije ta basma od koristi bradi nego i svem tijelu.

- Istina je - potvrdi župnik i obeća da će mu prvom prilikom tu basmu.

Dogovore se da će sada uzjahati župnik, a onda će se njih t redom izmjenjivati, dok ne stignu do krčme, dvije milje odatle, uzjaše, to jest don Quijote, princeza i župnik, a trojica krenu pj Cardenio, brijač i Sancho Panza. Onda će don Quijote gospođi

- Vodite nas, vaša visosti, kamo vas je volja. Nije ona još dospjela odgovoriti, a župnik će:

- U koju nas kraljevinu kani vaše gospodstvo odvesti? Da neće u Micomicón?

Tako će valjda i biti, ako se ja razumijem u kralj Ona ga je odmah razumjela, te je znala kako će odgovoriti, dakle:

- Da, gospodine. U tu je kraljevinu meni put.

- Ako je tako - prihvati opet župnik - proći ćemo kroz moje odande možete udariti na Cartagenu. Ondje se možete, ako ukrcati, pa ako bude vjetar povoljan, more tiho i bez oluje, neće ni devet godina te ćete ugledati veliku Mokraću, Močvaru meo“ odande je malo više od sto putnih dana do kraljevine vaše viso

- Varate se, gospodine - odgovori ona - jer nema ni dvije godine sam odande otputovala, i nikada nisam imala povoljna vreme sam ipak stigla i ugledala onoga koga sam toliko željela, gos" don Quijota od Manche, o kome mi je dopro glas čim sam z na španjolsko tlo, a taj me glas i naveo da njega potražim, preporučim njegovoj milosti i da svoju pravdu povjerim hra njegove nepobjedive ruke.

- Ni riječi više! Prestanite me hvaliti! - klikne sada don Quijote.“ ja sam neprijatelj svakomu laskanju. Ovo nije doduše laskanje, takve riječi vrijedaju moje čedne uši. Ja vam samo velim, gos bilo u meni hrabrosti ili ne bilo, onoliko koliko imam i nemam, će vama dokle god je meni glava na ramenima. No, o tome ćem bude prilika, a sad molim gospodina župnika da bi rekao odakl dospio ovamo sám samcat, bez slugu, i ovako bez ičega. Pravoću vam ukratko - odvrati župnik. - Znajte dakle, sam s majstorom Nicolásom, prijateljem i brijačem u Sevilju da dignem neke novce što mi je poslao rođak, mnogo godina odselio u Indije.¹⁸² Nisu bili mali novci, tisuća pesa, u srebru, a to je dvostruko. Kad smo jučer , ispadnu pred nas četiri razbojnika te nas opljačkaju do li su nas zbilja tako da je brijač morao načiniti lažnu su mladića - pokaže na Cardenija - valjano pustili kroz živo je što se po ovom kraju na sva usta govori: oni što neki su galijaši što ih je, vele, gotovo na ovome mjestu silni junak, te ih oteo i komisaru i stražarima. Nema čovjek nije pri pameti, ili je i on onakva ništarija kao što bez duše i bez savjesti, kad je pustio vuka među ovce, oši, muhu u med, ogriješio se o pravdu, usprotivio se i prirodnom gospodaru, to jest njegovim pravednim galijama radnike, uzbunio Sveto bratstvo, koje bijaše spokojno, izvršio naposljetku djelo kojim se gubi va se tijelo.

župniku i brijaču pripovjedio pustolovinu s galijašima, gospodar s onolikom slavom okončao, pa se sada župnik r da vidi što će učiniti ih reći don Quijote, a don Quijote u licu i ne usuđuje se izreći da je on oslobodio one fine i oni koji su nas orobili - reći će župnik. - A Bog bio "o onomu koji je njih oteo zasluženju kazni. Trideseta glava

koja priča o razboritosti krasotice Doroteje, uz druge ugodne i zabavne zgode.

Nije župnik još ni valjano završio, a Sancho već progovori:

- Tako mi vjere, gospodine župniče, ono je junačko djelo izvrši gospodar, premda sam mu rekao unaprijed i upozorio ga neka p čini, jer je grijeh oslobađati njih, kad su to najgori nitkovi, zat tjeraju na galije.

- Glupane! - zavikne sada don Quijote. - Skitniká vitezova ne i nije im posao ispitivati jesu li ti uciviljeni, okovani, ugnjeteni lj koje nailaze po putovima, onako bijedni po svojoj krivici ili po nesreći. Vitezima je dužnost pomagati im, jer su u nevolji, te za njihove muke, a ne i njihove nevaljalštine. Ja sam skobio po poput patrica nanizanih, ojađenih nesretnika, te sam učinio kako moj viteški red naređuje, a za drugo ne marim. Komu t po volji, osim svetoga dostojanstva gospodina župnika i njegove osobe, ja mu velim da slabo zna viteške poslove i da laže kao k i nikogović, i to ću mu dokazati svojim mačem, svagdje i na mjestu.

Tako reče, pa se ukoči u stremenima i nabije šljem, jer brija pliticu, koja je po njegovu mišljenju Mambrinov šljem, obj sedlenu glavinu, da je dade opraviti od galijaškoga gruhanja. Dorotea je bila razborita i jako dosjetljiva, a opazila je da j Quijote sulud i da svi osim Sancha zbijaju šalu s njim. Prohtje njoj malko šale, te kad je vidjela kako se vitez ozlovoljio, reče:

- Gospodine viteže, sjetite se milosti koju ste mi obećali, i prema tome ne smijete upuštati ni u kakvu drugu pustolovinu“ god hitna bila. Smirite vi srce, jer da je gospodin župnik znao nepobjediva ruka oslobodila galijaše, bio bi triput zašio usta i Trideseta glava

„S“ jezik, a ne bi protisnuo ni riječi koja će vas rasrditi. kunem se - potvrdi župnik - prije bih iščupao brk¹⁸³ nego -nuo.

se, gospodice - reče don Quijote - i suspregnut ću _jev što je već buknuo u mojim grudima. Mirno ću i pati dokle god ne izvršim što sam obećao. Ali zauzvrat j volji molim vas, recite mi, ako vam nije preteško, kakva olja i kolika, tko su i kakvi su oni na kojima vas moram

ovoljštinu vam priskrbiti. :lje - odgovori Dorotea - ako vam nije mrsko slušati nesreće.

biti mrsko, gospodice - odgovori don Quijote, a na to će : dakle pozorno.

la, pristupe k njoj Cardenio i brijač, radoznali da vide povijest smisliti dosjetljiva Dorotea, a isto tako učini i je ona zavarala kao i gospodara njegova. Namjesti se ona lje se i započne umiljato pričati: znajte, gospodo, da se ja zovem...

O, jer je zaboravila ime koje joj župnik bijaše nadjenio, je zapela, pa joj priskoči upomoć i reče: , vaša visosti, što se vi bunite i zapadate u neprihku kad

jade, jer ti jadi znaju biti takvi da zamagljuju pamćenje pogode, te se onda jadnik ne sjeća ni vlastitog imena.

1, vaša milosti, i vi ste zaboravili da se zovete princeza zakonita nasljednica velike kraljevine Micomicón. Po

pomeni moći sada vaša milost lako sjetiti tužne svoje u ste nam voljni pripovjediti.

.odgovori gospođica - ali mislim da mi odsad neće trebati lena, jer ja ću znati i sama valjano kazivati svoju je: moj otac, kralj, po imenu Tinacrio,¹⁸⁴ vrlo učen u je umijećem dokučio da će moja mati, kraljica Jarmilla, njega, a kratko će vrijeme iza nje i on promijeniti da ću ja ostati siroče bez oca i bez majke. Ali je govorio jadi toliko koliko ga mori nešto drugo: pouzdano zna, s, vladar velikoga otoka, odmah do naše kraljevine, po lando Zlopogleđa jer on zaista, premda su mu oči na i ravno gledaju, ipak škilji, kao da je škiljav, a to čini zaplaši i zastraši one koje gleda, znao mi je dakle otac tas Zlopogleđa, čim dočuje da sam osirotjela, zavojštiti velikom silom na moju kraljevinu i svu mi je preoteti, te mi preostati ni malo seoce kamo bih se sklonila. No, svoj toj nev nesreći mogu ja izbjeći ako se udam za njega. Ali on sudi da me n-neće snaći volja za takav nejednak brak. I jest rekao zgoljnu i jer nikada mi nije ni na pamet palo da pođem za toga gorost i ni za koga drugoga, koliko god velik i golem bio. Reče otac kad on umre, i ja budem vidjela da Pandafilando navaljuje na kraljevinu, da mu se i ne opirem, jer bi mi to bila propast, nego mu dobrovoljno prepustim kraljevinu želim li svoje dobre i vj podanike očuvati od smrti i uništenja, jer od đavolje sile goros" ne mogu se obraniti. No neka se onda sa nekoliko svojih ljudi u u Španjolsku: ondje ću naći pomoć svojoj nevolji. Naići ću na ski viteza, o kome će se u to vrijeme pronijeti glas po svoj toj kralje zvat će se, ako se dobro sjećam, don Azote, ih don Jigote.¹⁸⁵

- Don Quijote valjda je rekao, gospođice - umiješa se Sancho

- da, don Quijote, ih drugim imenom: Vitez Tužnog Lika.

- Istina je - potvrdi Dorotea. - Štoviše: rekao mi je da je visoka suh u licu, te ima na desnoj strani, pod lijevom pazuhom, ili negdje, taman madež s dlakom nalik na čekinja.¹⁸⁶

Kad je to čuo don Quijote, reče svojem perjaniku:

- Ded mi, Sancho sinko, pomози da se nad pašom razodjenem: vidjeti jesam li ja vitez koga je taj mudri kralj prerekao.

- Zašto biste se vi skidali? - zapita Dorotea.

- Da vidim imam li ja onaj madež što ga vaš otac spominje - o don Quijote.

- Čemu biste se svlačili - reče Sancho - kad ja znam, gospodaru, takav madež imate nasred leđa, a to je znak čovjeka junaka.

- To je dovoljno - dočeka Dorotea. - Tko bi i pazio na sitnice, svejedno, bio madež pod pazuhom ili na leđima. Samo kad je pa bio ma gdje, jer je na istoj koži. Ja sam dakle dobro pogo. sam se preporučila gospodinu don Quijotu. On je onaj koga mi j spominjao, jer se slaže i lice i slava njegova, koja mu se ne ori s"

Španjolskoj nego i po cijeloj Manchi: čim sam se iskrcala u O odmah sam se naslušala njegovih junačkih djela, te mi je duša je on onaj koga tražim.

- Kako ste se vi, gospođice - zapita don Quijote - iskricali u kad Osuna nije morska luka? No prije nego što je Dorotea odgovorila, prihvati riječ župnik

- Gospođica princeza želi reći: čim se iskrcala u Málagi, stigla Osunu i čula ondje prvi glas o vama.-Ja reći - potvrdi Dorotea. Beče župnik. - Nastavite, vaše veličanstvo, nastavila - započne Dorotea - nego da mi je sudbina viteza don Quijota, pa se sada već računam i smatram spodaricom cijele svoje kraljevine, čim mi je on, po osti i velikodušnosti, obećao milost da će sa mnom god treba da ga vodim, a to neće biti nikamo nego protiv Zlopoglede, da ga ubije i meni vrati što mi je otimač po Sve će se dogoditi kako želimo, jer tako je prorekao Tinacrio Mudrac. A rekao je još, i to napisao slovima grčkim, jer ja ne znam pročitati: ako taj prorečeni vitez, IUO gorostasa, poželi uzeti mene za ženu, neka se i, bez ijedne riječi otpora ili kolebanja, da mu budem , i neka mu zajedno sa svojom osobom predam i svoju

^s, prijane Sancho? - zapitat će don Quijote. - Čuješ li ti ja tebi nisam govorio?

Eto nama i kraljevine, da vladamo,

oženimo njome. ;a - zavikne Sancho - kopilan bio tko se ne bi oženio kad vitezu Pandahiladul I nije loša ta kraljica! Samo da se postelji pretvore u ovakvu!

poskoči dvaput i od silnoga se veselja lupi po nogama. Dorotejinu mazgu za uzde i zaustavi je, klekne pred zamoli da joj poljubi ruke, u znak da je priznaje za i vladaricu. Kako da se ne smiju svi, gledajući ludost i budalaštinu sluginu? Dorotea mu dakle pruži ruke i će ga dići na veliku čast u svojoj kraljevini, ako joj Bog " joj se vrati kraljevina i vlast. A Sancho joj zahvali takvim : se opet svi nasmijali.

io - nastavi Dorotea - moja povijest. Još vam samo je od sve pratnje koju sam povelila iz svoje kraljevine o ovaj bradati konjušar. Svi su mi se drugi utopih za koja nas je zatekla nadogled luke, a nas smo dvoje, isplivah na dvjema daskama na kopno. Samo je čudo i "v moj život, kako ste zapazili. A ako sam što preopširno :^{Ux} nije jasno, kako bi trebalo da bude, bacite krivicu na in župnik spomenuo na početku moje pripovijesti: eobični jadi otimaju patniku pamćenje, neće oteti, uzvišena i junačka gospođice - klikne don ¹ o god ih ja pretrpio služeći vama, i koliko god velikii neviđeni oni bili! Ja evo nanovo potvrđujem milost koju sam obećao, i kunem se da ću s vama nakraj svijeta, dokle god , skobim s vašim neprijateljem, komu sam nakan, uz pomoć Božju i moje ruke, skinuti bahatu glavu oštricom ovoga... neću da re valjanoga mača, jer moj je mač ukrao Ginés od Pasamonta.¹⁸⁸ To je promrsio kroza zube, a onda nastavi:

- A kada divu odrubim glavu i vas uspostavim u mirnoj vlasti vašom zemljom, od volje vam od sebe činiti što god želite, jer d meni misli zaokupljene i volja zarobljena i pamet nestala za on ne vehm ništa više, ne smijem ja ni u snu pomisliti da se oženim da je ta žena jedincata kao ptica Feniks.

Sanchu se učini sasvim loše to što mu gospodar govori da se ne ženiti, te se rasrdi i zavikne na sav glas:

- Ja se, gospodaru don Quijote, kunem i preklinjem da vi niste pri pameti. Ta kako biste se skanjivali da uzmete ovako u princezu, kao što je ova? Zar vi mislite da će vam se iza sv ugla nuditi ovakva sreća kakva vam se sada nudi? Zar je gosp Dulcinea ljepša? Boga mi, nije, pa ni napol: vehm da nije ni do ovoj. Kako ću ja onda, dobijesa, dobiti grofiju kojoj se nadam, tražite kruha preko pogače! Zenite se odmah, ženite se, dodaj uzimajte tu kraljevinu što vam sama pada u ruke, a kad budete načinite mene markizom, ma vrag odnio sve! Kad je don Quijote čuo takvu hulu na svoju vladaricu Dulcineju mogao otrpjeti, nego zamahne žažalicom i bez ijedne riječi dvaput po Sanchu, tako da ga je svalio na zemlju, te da se nije D uzvikala neka ga se okani, bio bi ga sa životom rastavio.

- Zar ti misliš, prostačino seljačka - progovori on nakon časka -ja skrštenih ruku gledati dovijeka kako ti luduješ i vječno ti op Izbij to iz glave, ti prokleti nitkove, koji i jesi, čim hoćeš da j blatiš neprispodobivu Dulcineju! Zar ti, klipane, huljo, lupe znaš da ja ne bih bio moćan ni buhu ubiti kad moju ruku ne bi j ona? Ded reci, ti beno zmijinjega jezika, što misliš tko je predo kraljevinu i odsjekao glavu tomu gorostasu, i načinio tebe mar jer sve to smatram da je prošlo i da je gotovo, ako to nije vt Dulcineje, koja se služi mojom rukom, te čini junačka djela? bija boj mnome, a ja živim i dišem u njoj i za nju, nema me b njome postojim. Oj, ti nitkovski kopilane, kako si nezahvalan, a J tebe digao sa zemlje iz prašine, da budeš gospodin i velikaš, dobročinstvo uzvraćaš hulom na onoga tko ti ga je iskazao! Sancho nije bio toliko izubijan da ne bi čuo sve što mu g^{os}on prilično brzo, zakloni se za Dorotejinu mazgu i reče daru: ako ste vi odlučili da nećete uzeti ovu veliku je jasno da vas neće ni kraljevina zapasti, a kad je tako, možete meni iskazati? To i jest ono na što se ja tužim, gospodaru, oženite svakako tom kraljicom, dok nam je .nam je već pala s neba, a poslije možete opet urediti s Dulcinejom, jer valjda je bilo kraljeva na svijetu koji su ■. Što se tiče ljepote, ja se u to ne petljam, jer od istine, em, obadvije mi se mile, premda ja nisam nikada vidio cineju.

vidio, ti nevjero i klevetniče? - vikne don Quijote. - Zar donio poruku od nje? nisam baš sasvim valjano vidio - odgovori Sancho - da abrao njenu ljepotu i sve dobre strane na njoj redom, -u; ah ovako mi se odoka čini prilično lijepom.

i - reče don Quijote - a ti meni oprosti što sam se -jao na tebe, jer kad srce prekupi, ode pamet. ;to - odgovori Sancho. - U mene uvijek tako zakupi lja da govorim, i ja moram barem jedanput izreći što mi

Sancho - reče don Quijote - što govoriš, jer vrč ide na velim ti ništa više.

dvrati Sancho. - Bog je na nebu, on zna svaku smicalicu, ti koji od nas dvojice veće zlo čini: ja, što ne govorim Dspodaru, što ne činite pravo. wše! - umiješa se Dorotea. - Otrči, Sancho, poljubi i, zamoli ga za oprostjenje, te odsad pazi bolje što hvališ ne pominji lošim riječima gospođicu Toboso, koju ja ne sam joj voljna služiti, i uzdaj se u Boga, jer neće tebi s na kojem ćeš kneževski živjeti, glavu i zamoh od gospodara ruku, a on mu je pruži janstveno. Pošto ju je poljubio,

blagoslovi ga don Quijote bi pošh malo naprijed, jer ga mora nešto pitati i s njime o nečem važnom. Sancho ga poslušā, te njih dvojica rijed, a don Quijote progovori: e vratio, nisam imao prigode da te potanko zapitam za O poruci s kojom si krenuo na put, i za odgovor s kojim se smo, srećom, uhvatili vremena i priliku, pa mi ne krati kojim će me usrećiti tvoji dobri glasi.- Pitajte, gospodaru, što želite - odgovori Sancho - a ja ću vam re na sve što pitate, lijepo odgovoriti. Ali vas molim, gospodaru, nem odsad biti onako osvetljivi.

- Zašto ti to veliš, Sancho? - zapita don Quijote.

- Velim zato - odgovori on - jer ova sam dva udarca maločas i-više zbog one kavge što ju je onomad po noći zametnuo med n-vrag, nego zbog ovoga što sam rekao protiv gospođice Dulcineje, ja cijenim i štujem kao svetinju zato što je ona vaša, sve ako sv u nje nema.

- Ne vraćaj se opet na takav razgovor, Sancho, tako ti života -don Quijote - jer to mene ozlovoljuje. Ja sam ti otoič oprostio, znaš kako se veli: nov grijeh, nova pokora.

Dok se to događalo, ugledaju gdje im putem dolazi u susret čovjek na magarcu, a kad stiže nablizu, učini im se da je Cig Ali čim je Sancho Panza, komu odmah igraju oči i duša kad magarca, opazio toga čovjeka, prepozna on Ginésa od Pasamonta, se, da ne bude prepoznat i da proda magarca, preodjenuo u Cig- jer on je znao i ciganski i mnoge druge jezike kao da su mu mate-Promotri ga Sancho i prepozna, a čim ga je promotrio i prepo uzviče se na sav glas:

- Ej lopove Ginesillo! Amo što je moje, vrati meni moj živ otimaj meni moje blaženstvo, daj mojega magarca, daj moju ra Sijevaj, kopilane, bježi, lopove, i puštaj što nije tvoje!

Nije mu ni trebalo toliko vikati i psovati, jer čim je započeo, Ginés i zagrebe kasom, gotovo trkom, te im začas izmače i nesta Sancho pride svojemu sivcu, ogrli ga i reče:

- Kako ti je bilo, dobro moje, sivče, očinji vide i družē moj? Ljubi ga i miluje kao da je čeljade. A magarac šuti, pušta da ga S ljubi i miluje, i ništa ne odgovara. Stignu svi k njima i zaredaju će što se našao magarac, a najviše don Quijote, koji rekne Sane zbog toga ipak ne opoziva svoju zadužnicu na tri magarca, i S mu zahvali.¹⁹⁰

Dok su se njih dvojica tako razgovarala, reče župnik Doroteji da j razborito smishla pripovijest nalik na one iz viteških knjiga i kra izložila. Ona mu odgovori da je mnogo vrijeme provela čitaju knjige, ali ne zna gdje su pokrajine i morske luke, te je zato na" rekla da se iskrcala u Osuni.

- Opazio sam - reći će župnik - zato sam odmah priskočio t" ispravio, pa je sve u redu. No zar nije neobično gledati kak nesretni vitez tako lako vjeruje svim tim bajkama i lažima, ke poput njegovih nesklapnih knjiga? potvrdi Cardenio; - neobične su to i neviđene sljeparije, te U takva bistra pamet koja bi ih pogodila kad bi ih htjela aditi od samih laži.

nešto - reći će župnik: - Osim tih budalaština, koje itez u ludilu svojem govori, možeš raspredati s njim o wn, te on besjedi i raspravlja najpametnijim riječima i

svemu bistar i vedar razbor, tako da ga nitko ne bi, dokle dirne u viteštvo, sudio drugačije nego da je sasvim pri
oni tako, a don Quijote nastavlja svoj razgovor i veh
se, prijatelju Panza, kavge i zadjevice, pa mi sada bez ikakve srdžbe i zamjerke:
Gdje si, kako i kada zatekao :o je radila? Što si joj rekao? Što ti je odgovorila?
Kakva je ¹ je čitala moje pismo? Tko ga je prepisao? I sve što misliš odi vrijedno
znati, pitati, obavijestiti, samo nemoj ništa ti, da mi zasladiš, ah ni otkidati, da
mi slast uskratiš.

- odgovori Sancho - ako ćemo po istini, pismo mi nije , jer ja nisam ni ponio
nikakvo pismo.

- reče don Quijote. - Bilježnicu u koju sam napisao sam ja kod sebe dva dana
nakon tvojega odlaska i jako
io, jer nisam znao što ćeš ti kad budeš vidio da nemaš mislio da ćeš se vratiti čim
opaziš, vratio - odgovori Sancho - da ga nisam već zapamtio dok , te sam ga u
pero kazivao nekom crkvenjaku, a on ga po ju lijepo redom napisao. I veh da
takvo pismo nije još . čitao, premda je pročitao već strahotu od pisama, još
napamet, Sancho? - zapita don Quijote.

jodaru - odgovori Sancho - jer kad sam ga izrekao. više ne treba, zaboravio sam
ga. Sjećam se samo, na uzvikane, to jest uzvišene gospođice, i na kraju: Vaš sve
; Tužnog Lika. A u sredinu između toga dvoga natrpao stotine duša, i života, i
očiju svojih. Trideset prva glava

*Sočni razgovori između don Quijota i Sancha Panze, njeg, perjanika, s drugim
još zgodama.*

Sve mi to nije nemilo, nastavi samo - reče don Quijote. - Prispi što je radila
kraljica krasote? Jamačno si je zatekao gdje niže bi-gdje zlatom veze geslo
ovomu svojemu zatravljenu vitezu.

- Nisam - odgovori Sancho - nego sam je zatekao gdje vije u dv dva tovara
pšenice.

- Onda vjeruj - reći će don Quijote - da se to pšenično zrnje *pre* u biser kad bi ga
svojim rukama dotakla. A jesi h opazio, prijate h pšenica bjelica ili je
rumenkasta?

- Žućkasta je bila - odgovori Sancho.

- Onda ti ja velim - opet će don Quijote - kad ju je ona svojim izvijala, bit će
bijeli kruh, bez ikakve sumnje. Ali ded dalje: kad dao pismo, je li ga poljubila?
Je h ga uza čelo pritisla? Je li po“ kako joj je stalo do toga pisma? Da joj je
drago? Što je uopće uč

- Kad sam joj pismo predavao - odgovori Sancho - baš je bila posla sa silnim
žitom i tresla je rešetom, pa mi rekla: Metni to prijatelju, na onu vreću; ne mogu
ga čitati dok ne izrešetam sv ovdje.“

- Pametna gospa! - dočeka don Quijote. - To je jamačno zato čita po lažnu i da
uživa. Dalje, Sancho! A dok je bila zaposlena, razgovarala s tobom? Što te pitala
o meni? A što si joj ti odgo Kazuj sve dokraja i nemoj ni trunak zaboraviti!

- Nije me ništa pitala - reče Sancho - ali ja sam joj rekao gospodaru, njoj služite i pokoru činite, goli do pojasa, kao divlja u planini, te spavate na zemlji, ne jedete kruha sa stola i ne bradu, nego plaćete i proklinjete sudbinu.

- Nisi dobro rekao da ja proklinjem sudbinu - dočeka don Trideset prva glava rimi baš blagosiljem, i blagosiljat ću je dokle god živim, Što da budem vrijedan ljubiti tako uzvišenu gospođicu kao što od Tobosa.

jest - reći će Sancho - jer tako mi vjere, nadvisuje me više

, Sancho? - zapita don Quijote. - Jesi li se ti mjerio s njom? sam se ovako -

odvratila Sancho: - pristupio sam da joj natovariti na magarca vreću pšenice, pa kad sam stao do sam da me nadvisuje više nego za čestitu šaku. r istina - odvratila don Quijote - da se toj veličini pridružuje jća duševnih krasota! Ali jedno mi nećeš poreći, Sancho: približio njoj, zar nisi osjetio sabejski miris, neki aromatski tako ugodno da i ne znam izreći imenom? Neki miomiris i , kao da si u finom rukavičarskom dućanu?

o - odgovori Sancho - da sam osjetio kao neki mirisak od jda se od mnogoga posla oznojila i zajapurila. - uzvratila don Quijote - nego si ti valjda bio u kihavici, ili zaudarao, jer dobro znam kako ona miriše, ta ruža među , taj ljiljan u polju, ta rastopljena ambra. bita - odgovori Sancho; - često se isparuje iz mene zapah, da mislio da se isparuje iz gospođice Dulcineje, ali nije ni edan je vrag nalik na drugoga. Je - nastavi don Quijote - izrešetala je pšenicu i poslala je je učinila kad je pročitala moje pismo?

nije pročitala - odgovori Sancho; - veli da ne zna ni ti, te je razderala pismo na sitne komadićke, jer neće dati da joj pročita, pa da joj po selu znaju tajne. Dosta ■, ono što sam joj naustice kazao, kako vi nju, gospodaru, vi neobičnu pokoru činite zbog nje. Naposljetku vam , gospodaru, da vas pozdravlja i da bi više voljela vidjeti vas pisati; moli vas i zapovijeda vam da odmah pošto primite krenete iz te šikare i okanite se ludorija, i da se pravo uputite u Toboso, ako vam se ne dogodi štogod krupno, jer da vas vidi. Slatko se nasmijala kad sam joj rekao da se vi, , zovete Vitez Tužnog Lika. Zapitao sam je li se pojavio onaj i Viskajac; veli da jest, i jako je zgodan čovjek. Zapitao sam , ali veli da dosad nije vidjela nijednoga. Lro dotle - reče don Quijote. - A kakvu ti je dragocjenost nku, da te nagradi što si joj donio glas od mene? Jer obična navada u skitnika vitezova i njihovih dama, da perjanike, djevojke i patuljke koji im donose glase, njima od njihovih dama damama od skitnika vitezova, nagrađuju njih kakvom dragocjenošću zahvalu za dobru vijest.

- Možda je tako, i ja to smatram dobrim običajem, ah je to bilo valj u nekadanja vremena, jer danas se uobičajilo da ti dadu komad km i sira, pa mi je to dala i gospođica Dulcinea iz dvorišta, preko trnja zidu, kad sam se rastajao s njom, a po svemu je bio ovčji sir.

- Jako je darežljiva - reče don Quijote - pa ako ti nije dala ni dragocjenost, valjda je to zato što je u onaj mah nije imala pri ruci ti je dade. Ah bolje išta nego ništa. Dok ja odem onamo, sve će se urediti. Znaš li ti čemu se ja čudim? Meni se čini kao da si ti on-i natrag putovao zrakom, jer se za put u Toboso i za povratak

dulje zadržao od tri dana, a ima odavde donde više od trideset: Zato ja sudim da ti nisi ni osjetio kako ti je uskorio i skratio put čarobnjak koji je meni na pomoći i prijatelj mi je, jer ja moram t prijatelja svakako imati, ta inače ne bih ni bio valjan skitnik vitez, takvih čarobnjaka što uzmu skitnika viteza dok spava u postelji, te i ne zna sutradan kako je osvanuo tisuću milja i dalje od mjesta gdje omrknuo. Da nema toga, ne bi skitnici vitezovi mogli u opasnos priskakati jedan drugomu upomoć, kao što priskaču svaki čas. tako da se koji vitez bori u planini u Armeniji s kakvim zmajem, s kakvom nemani, ih s drugim vitezom, pa mu borba po zlu te samo što nije poginuo, no uto mu iznenada stiže na oblaku ih ognjenim kolima prijatelj vitez, koji još čas prije bijaše u Engleskoj, mu upomoć priskoči te ga iz smrti izbavi. I nanoć je opet nađe u sv kući, te uslast večera. A od jednoga mjesta do drugoga često dvije ih tri tisuće milja. Sve to stvara vještina i mudrost tih čarobnj koji vode brigu o skitnicima vitezovima. Zato ja, prijatelju Sancho, ikakve sumnje vjerujem da si za tako kratko vrijeme prevalio pu Toboso i natrag, jer tebe je jamačno, kako već rekoh, letimice pr koji prijatelj čarobnjak, a ti nisi ni osjetio.

- Bit će tako - reče Sancho - jer tako mi vjere, Rocinante je jurio cigansko magare kojemu je žmva u ušima.¹⁹¹

- I jest bilo žive u njemu! - prihvati don Quijote. - I još cijela bjesova, jer to je čeljad koja neumorno putuje i sa sobom vodi k god hoće. No okanimo se toga! Što misliš, kako bih ja učinio sada, mi moja vladarka zapovijeda da dođem k njoj? Znam doduše da dužan izvršiti njezin nalog, ali opet ne mogu, jer sam obećao rñ princezi koja je s nama; viteški me zakon primorava da se držim ri a ne mile volje svoje. U jednu me ruku muči i mori želja da vidim sTrideset prva glava

drugu me ruku jako potiče i zove vjera koju sam zadao, i ŕu tim djelom steći. Nakan sam zato požuriti se i stići što gdje je gorostas, pa da mu odsiječem glavu, princezu u -vim u kraljestvo te odmah krenem natrag, da vidim sunce obasjava. Njoj ću se ispričati, i ona će mi odobriti što sam : će da je sve samo za veću slavu i diku njenu, jer što god živim, postigao, postižem i još ću postići oružjem, sve je koju ona meni iskazuje, i odatle što sam njen. pi Sancho - još vam se vrzu po glavi te tlapnje! Ta recite : kanite li vi taj put proći uludo, pa propustiti te izgubiti i divnu ženidbu kao što je ova, gdje u ženinstvo dobivate 4coja, kako sam pouzdano čuo, mjeri opsegom više nego jća milja, te obiluje svime što je potrebno čovjeku za t, a veća je od Portugalije i Kastilije zajedno? Šutite, za , i sram vas bilo što ste rekli; poslušajte moj savjet: oženite u prvom selu gdje ima župnik; a ako nećete, evo našega će to valjano učiniti. I znajte da sam ja u godinama gdje etovati, i da vam je ovo dobar savjet, i da je bolji vrabac u b na krovu, jer tko traži veće, gubi i ono iz vreće, o! - reći će don Quijote. - Ako ti meni zato savjetuješ 'm da bih se ja, kad ubijem gorostasa, zakraljio, te da mi lako iskazivati tebi milosti i dati ono što sam ti obećao, znaj vrlo lako ispuniti želju sve ako se ne oženim, jer prije nego i boj, ja ću ugovoriti, ako izidem kao

pobjednik iz borbe ■ se htio ženiti, da me mora zapasti polovina kraljevine, iogu pokloniti kome hoću; a kad mi je dadu, kome ću je go tebi?

- dočeka Sancho - ali gledajte da bude uz more, jer ako ne bude mililo živjeti, da mogu ukrcati svoje podanike od njih što sam već rekao. A vi, gospodaru, ostavite sada "e gospođici Dulcineji, nego najprije gorostasa ubijte, pa završimo, jer tako mi Boga, čini mi se da će od toga posla fslave i velike koristi.

Sancho - odgovori don Quijote - da ne vodiš brigu, a ja ću ti "et da najprije krenem s princezom, a zatim ću Dulcineji. I : nikomu ništa ne kazuj, ni ovima što su s nama, što smo učili i utanačili, jer Dulcinea je tako čestita te ne želi da se saznaju, pa zato ne valja da ih ja ili tkogod drugi oda.

- upita Sancho - zašto vi, gospodaru, sve one koje ste om pobijedili šalžete neka se poklone gospođici Dulcineji, kad vi time i sami potvrđujete da je volite i da ste zaljubljeni Čim vi njih silite da odlaze k njoj i na koljena da padaju pred njom joj moraju govoriti da dolaze od vas da joj se poklone, kako se kriti što vas dvoje mislite?

- Oh, kakva si ti neznalica i tupan! - klikne don Quijote. - Zar Sancho, ne vidiš da sve to vehča slavu njenu? Znaj, dakle, da je našoj viteškoj navadi dami velika čast kad ima mnogo skitnika vite koji joj služe i mislima ne smjeraju dalje, a služe joj stoga što je ta i takva, te oni ne očekuju nikakvu drugu nagradu nego da se udostoji primiti ih za svoje vitezove.

- Ja sam čuo gdje propovijedaju - prihvati Sancho - da t ljubavlju treba voljeti Svevišnjega, zbog njega samoga, a ne treba nas na ljubav navodi ni nada u blaženstvo, ni strah od kazne, pr bih ga ja rado volio i služio mu za ono što on može.

- Vrag te odnio, seljačino - klikne don Quijote - kakve h to mu gdje kada govoriš! Rekao bi čovjek da si bio na naukama.

- Ta ja ne znam, tako mi vjere, ni čitati - odgovori Sancho.

Uto im dovikne majstor Nicolás neka malko pričekaju, jer će sta se napiju na vreocu na koje su tu naišli. Stane don Quijote, na v radost Sanchovu, koji se već umorio lažući, te se boji da ga gos ne uvreba u laži, jer on jedino zna da je Dulcinea seljanka u Tobo je nije vidio nikada.¹⁹²

Dotle se Cardenio odjenuo odjećom što bijaše na Doroteji kad našli. Nije ta odjeća bila baš osobita, ah kudikamo bolja od onog što je sa sebe skinuo. Sjašu oni kod vrela, prihvate se ono malo jel ga je župnik ponio iz krčme, pa utaže ljutu glad koja ih je sve mo Uto udari onuda putem neki mladić, te se silno pozorno zagl njih kraj vrela, a onda odmah pojuri k don Quijotu, obuhvati mu zaplače gorko i progovori:

- Jao, gospodaru! Zar vi mene ne prepoznajete? Ta pogledajte dobro! Ja sam onaj momak Andrés što ste ga vi izbavili kad je svezan za hrast.

Prepozna ga don Quijote, uhvati ga za ruku, okrenu se društvu i r

- Da, gospodo, vidite od kolike je važnosti da na svijetu ima ski vitezova, koji osvećuju krivice i nepravde što ih čine drzoviti i zli lj znajte ovo! Jednoga sam dana prolazio šumom, te začuo jauk i žalo vikanje, kao od čeljadeta što je u mucu

i nevolji. Po dužnosti s pojurim odmah onamo odakle mi se čini da dopire jauk, te na privezana za hrast ovoga mladića što je evo sada pred nama, i j se radujem u duši, jer će on posvjedočiti da ne lažem. Bio je Trideset prva glava, gol do pojasa, a neki seljak, o kome sam kasnije čuo da dar, mlati ga konjskom uzdom. Kad ja to ugledam, zapitam o ga tako šiba i mrcvari, te mi onaj prostak odgovori da ga nije je sluga i što je nešto tamo zanemario, više od lopovštine posti. A dječak reče na to: Gospodine, on me tuče jedino tem plaću.“ Gospodar uzme koješta ševrdati izmotavajući slušao, ali nisam mario. Naredim mu naposljetku da ga zakunem ga da momka povede sa sobom te ga isplati do reala, i još biranim novcima. Zar nije tako, sinko Andrés? o kako sam mu odrešito zapovjedio i kako je on ponizno će učiniti što god mu naređujem, objavljujem i iziskujem? nemoj se mesti ni skanjivati! Pripovjedi ovoj gospodi što, neka vide i razaberu kolika je korist što po cestama ima 3va.

. vi, gospodaru, rekli, cijela je istina - odgovori mladić - ali o naopako, obratno od onoga što vi mislite, pako? - začudi se don Quijote. - Zar te nije seljak Sto me nije isplatio - odgovori momak - nego, kad ste vi Sume i mi ostali sami, opet me svezao za onaj isti hrast i toliko da sam bio kao izmrcvareni sveti Bartol. A uza svaki me mlatio šalio se on i lakrdijao podrugujući se vama, te onoliko boljelo, nasmijao bih se što sve govori. Počinio je takvo čudo da sam sve dosad bio u bolnici i liječio se, zlobni seljanin izubijao. Sve ste to skrivili vi, gospodaru, li svojim putem i da se niste svraćali kud vas ne zovu, niti u tuđe poslove, moj bi mi gospodar odudaraao tuče ih dva ca, pa bi me odmah odriješio i platio mi što mi je dužan, vi njega onako ni za što obružili i tolika mu prostaštva planuo je od ljutosti, pa kad je nije mogao iskaliti na vama, i ljutinu, kad je ostao sám sa mnom, iskalio na meni, i još da više neću biti čovjek kakav treba da budem. - reći će don Quijote - što sam ja otišao, a nisam ostao ne plati, jer ja sam po davnom iskustvu morao znati da koji će održati zadanu riječ ako vidi da mu je od koristi je. Ali ti se sjećaš, Andrése kako sam se ja zakleo da ću, platio, doći i potražiti ga, te ću ga naći, sve da se sakrije - prizna Andrés - ali što koristi!

ćeš vidjeti koristi li - odvrati don Quijote. Tako reče, ustade brže i zapovjedi Sanchu neka zauzda Rocinanta je pasao dok su oni jeli.

Dorotea ga zapita što je naumio, a on odgovori da će potražiti on seljaka, kazniti ga za onakvu zloću i prisiliti ga da isplati Andrésa posljednjega maravedija, usprkos i uznos svima seljacima koliko ih ima na svijetu. Ona mu na to odgovori neka ne zaboravi da se obećanoj milosti ne smije upuštati ni u što dokle god ne dovrši n' posao: i sam to bolje zna nego itko, te neka primiri srce dok se ne iz njene kraljevine.

- Istina je - odgovori don Quijote. - Andrés se dakle mora str dok se ja ne vratim, kako vi, gospođice, velite, a ja se opet kun nanovo obećavam da neću mirovati dok dječaka ne osvetim i on bude isplaćen.

- Ne vjerujem ja tim zakletvama - odvrati Andrés. - Volio bih više svake osvete na svijetu da je meni sada stići u Sevilju. Dajte mi, imate, da štogod pojedem i

ponesem, pa ostajte s Bogom, gosp i vi i svi skitnici vitezovi, proskitali se, dabogda, onako sretno kao i ja.

Sancho izvadi iz svoje vreće komad kruha i sira, daje mladiću i r-

- Evo ti, brate Andrés. Svakoga je od nas zapao po komadićak nesreće.

- A kakav je komadićak zapao vas? - zapita Andrés.

- Evo ova kriška sira i kruha što ti dajem - odgovori Sancho Bog zna hoće li mi nedostajati ili neće. Pamti, prijane, da mi konj skitnika vitezova trpimo ljutu glad i nevolju, i još drugo koješta bolje trpjeti nego kazivati.

Andrés primi kruh i sir, pa kad je vidio da mu nitko ne daje ništa obori glavu te uhvati put pod noge, kako se veli. Samo još pri odi reče don Quijotu:

- Bogom vas kunem, gospodaru skitnice viteže, ako me opet sretno priskačite mi i ne pomažite mi, ma vidjeli da će me raskoma nego me pustite u mojoj nevolji, jer ni ona mi neće biti gora od ne" što će me stići ako mi pomognete vi, dabogda prokleti bili, pa skitnici vitezovi koliko ih se god rodilo na svijetu. Don Quijote htjede ustati da ga kazni, ali on odjuri, ni hrt ga stiga bi. Razbjesnile Andrésove riječi don Quijota, te se oni drugi nam susprežući smijeh, da im se vitez sasvim ne ražesti. Trideset druga glava

i priča što se u krčmi dogodilo cijeloj povorci don Quijotovoj.

iičali, uzjašu odmah te bez ikakve zgode koju bi vrijedilo ti stignu sutradan u onu krčmu što je strah i trepet Sanchu ao se on, doduše, da uđe, ah nije mogao izmaknuti, krčmar, njihova kći i Maritornes, kad opaze da dolaze don Sancho, krenu im u susret i dočekaju ih s velikim veseljem, a : uzvрати s dostojanstvenom mirnoćom i prijaznošću, te im mu sprema bolju postelju nego što mu je onomad bijahu rica mu na to odgovori: ako bude bolje platio nego prenut će mu kneževsku postelju. Don Quijote odvrati daće ntu sprema priličnu postelju u komori gdje je i proš put, te ne, jer je bio sav izlomljen i smušen, on sklonio, saleti krčmarica brijača, zgrabi ga za bradu i

i, ne dam ja više svoga repa da vam bude brada, nego vi rep vratite; mojemu se mužu vuče po zemlji da je sramota; to jpjer njega ja zatičem u svoj dobri rep. i rep, ah brijač ga ne htjede dati, dok mu župnik ne reče neka "ne treba više onakve varke, nego neka se otkrije i u svojem Si, a don Quijotu neka rekne da je dobjegao ovamo u krčmu Opljačkali razbojnici galijaši. A ako bude zapitao za princezina jareći će mu da ga je ona poslala naprijed, neka objavi svijetu djevini da ona dolazi i dovodi sa sobom osloboditelja. Vрати krčmarici rep, a vrate joj i sve drugo što im je posudila ídon Quijota. Svi se u krčmi zadive krasoti Dorotejinoj i pastiru Cardeniju. Naruči župnik da im sprema za jelo što u i, te se krčmar ponada da će dobro platiti, i tako upne da imprilično jelo priredi. Sve to vrijeme don Quijote spavaše, pa oni odluče da ga i ne bude, jer njemu je sada probitačnije spavati nego jesti. Za jelom uzmu razgovarati o neobičnoj budalaštini don Quijotovoj i kako su ga našli, a bili su tu krčmar, njegova žena, njihova kći, Maritornes i svj putnici. Krčmarica im pripovjedi što se dogodilo s njim i s mazgarom pa se obazre za Sanchom, i kad opazi da ga nema, ispriča im

kako su se njime loptali, i oni to saslušaju s uživanjem. A kad župnik reče da su don Quijotu pomutile pamet viteške knjige koje je on čitao, reći će krčmar:

- Ja ne znam kako bi to moglo biti, jer zbilja, koliko ja razumijem, nema na svijetu boljega štiva. Imam ja dvije-tri takve knjige, i još neke papire što me zaista oživljuju, i ne samo mene nego i mnoge druge. Kad je žetva, skupljaju se ovdje na blagdane mnogi žeteoci i svagda se nade koji što zna čitati. Uzme on u ruke koju od tih knjiga, nas tridesetak i više posjeda oko njega, pa slušamo, uživamo i pomlađujemo se. Mene, kad čujem kako vitezovi mlata bijesno i strahovito, spopada želja da i ja tako uradim, pa bih slušao priču po cijele noći i dane.

- I ja isto tako - priklopi krčmarica - jer mi nema u kući mira dok ti ne uzmeš slušati što čitaju; onda se zaneseš i zaboraviš na svađu.

- Istina je - primetnu Maritornes; - tako mi vjere, i ja volim slušati te pripovijesti, jer su veoma zabavne, pogotovo kad pričaju kako se gospođica pod narančama grli sa svojim vitezom, a djevojka im stražari te umire od zavisti i od silna straha. To je, velim ja, medeno.

- A što sudite vi, gospođice? - zapita župnik krčmarovu kćer.

- Ne znam, gospodine, duše mi - odgovori ona; - i ja slušam, i zaista volim slušati, premda ne razumijem; ali ja ne volim ono udaranje, što moj otac voli, nego one jadikovke, kad su vitezovi daleko od svojih dama, te sam već znala i zaplakati, koliko ih žalim.

- Vi biste ih dakle uslišali, gospođice, kad bi za vama jadali? - upita Dorotea.

- Ne znam što bih učinila - odgovori djevojka - samo znam da su nekoje od tih dama tako okrutne te ih njihovi vitezovi krste tigrovima i lavovima i tisućama drugih nepriličnih imena. Isuse moj, kako može nekoja biti onako bez duše i bez savjesti, pa pustiti čestita čovjeka da umre ili da poludi jer ga ona ne mari. Čemu bi se prenemagale: ako je u poštenju, neka se uzmu, jer drugo i ne žele.

- Šuti, malal - reći će krčmarica - čini mi se da ti mnogo o tome znas, a ne valja da djevojke toliko znaju i govore.

- Kad me gospodin pita, morala sam mu odgovoriti - odvrati kći.

- Onda mi, gospodine krčmaru - reći će župnik - donesite te knjiga ih vidim.

Drage volje - pristane krčmar.

Je u svoju sobu pa iznese staru torbu, zatvorenu lančićem. Otvori Župnik i nađe u njoj tri velike knjige i nekoliko papira, jako lijepo pisanih rukom. Prva knjiga koju je otvorio i vidio bijaše *Don Cirongilio Tracije*; druga *Felixmarte od Hircanije*; treća pak historija velikoga ojevode Gonzala Hernandeza od Cordobe, sa životom Diega Garcije Paredesa.¹⁹³ Kad je župnik pročitao ona dva prva naslova, okrenu se rijaču i reče:

Da nam je sada ovdje gazdarica našega prijatelja i njegova sinovica! A zašto - odvrati brijač - kad ih mogu i ja odnijeti u dvorište ili u in, jer evo baš gori dobra vatra, biste vi spalili moje knjige? - zapita krčmar. Samo ove dvije - odgovori župnik: - don Cirongilija i Felixmarta. Onda su valjda - opet će krčmar - moje knjige heretične ili flegmatične, d ih hoćete spaliti?

Sizmatične, hoćete reći, prijatelju - ispravi ga brijač - a ne *gmatične*.

Tako je - potvrdi krčmar. - Ali ako hoćete koju spaliti, spalite vi toga likoga vojvodu Diega Garciju. Volio bih da mi spalite sina nego koju onih dviju knjiga. Brate moj - prihvati riječ župnik - te su dvije knjige lažljive i pune orija i budalaština, a onaj je veliki vojvoda istinita povijest što povijeda djela Gonzala Hernandeza od Cordobe, koji je mnogim ojim junaštvima zavrijedio da ga sav svijet zove velikim vojvodom, venim i slavnim pridjevkom, koji on jedini zaslužuje. A taj je Diego arcia bio odličan vitez, rodom iz grada Trujilla u Extremaduri, nadasve abar vojnik, a od prirode tako snažan da je jednim prstom zadržavao insko kolo u najbržem okretaju; s mačem u ruci staje on pred most i bija cijelu nebrojenu vojsku da ne može preko mosta; i još je drugih djela počinio, te ih pripovijeda on sam i opisuje sa čednošću viteza vlastitoga ljetopisca, ali da ih je opisao tkogod drugi slobodno i bez krasti, zaboravila bi se junačka djela Hektorima, Ahilima i Roldanima. Čudna li čuda! - odvrati krčmar. - Baš se koječemu divite: zadržao nsko kolo! Bješe vam, Boga mi, čitati što sam čitao ja o Felbcmartu od ircanije, koji je jednim zamašajem prepolovio pet gorostasa po pojasu ⁰ da su mahune i fratrići“ koje djeca prave za igračku.¹⁹⁴ A drugi je opet navalio na silnu i prejaku vojsku od milijun i šest stotina tisuća jnika te ih sve rastjerao kao da su ovčje stado. A što velite o čestitom Cirongiliju od Tracije, o kojem priča knjiga da je bio tako hrabar i te kad je jednom plovio rijekom, iskoči isred vode ognjena zmija, a on, čim ju je ugledao, pojuri na nju, uzjaše joj na ljuskava leda i stisne joj obadvjema rukama grlo s tolikom silom da je zmija vidjela: poginut će te nije znala ni kud ni kamo, nego zaroni u dubinu te odvuče sa sobom i viteza koji je ne pušta. A kad stigoše dolje, nađoše se u nekim sjajnim dvorima i vrtovima da je divota. I onda se zmija pretvori u drevna starca koji mu je nagovorio toliko da se čovjek ne može naslušati. Šutite gospodine, jer da vi to čujete, poludjeli biste od uživanja. Marim ja za velikoga vojvodu i za toga Diega Garciju što ih spominjete! Kad je to čula Dorotea, reče potihom Cardeniju:

- Zamalo, pa će naš krčmar biti drugi don Quijote.

- I meni se čini - odgovori Cardenio - jer on kanda smatra cijelom istinom da se sve što pričaju te knjige zbilja dogodilo, i baš onako kako one pišu, pa ga ni bosonogi fratri ne bi uvjerali da je drugačije.

- Znajte, brate - opet će župnik - da nikada nije ni bilo na svijetu Felixmarta od Hircanije, ni don Cirongilija od Tracije, ni drugih takvih vitezova o kojima viteške knjige pričaju. Sve su to izmislile i složile besposlene glave, i to u onu svrhu koju ste spomenuli, da se potrači vrijeme, kao što su ga i vaši žeteoci tratali

slušajući te priče. A ja vam se istinski kunem da nikada nije na svijetu bilo takvih vitezova, niti su činili onakva junačka djela i ludorije.

- Solite vi drugima pamet - odgovori krčmar. - Kao da ja doista ne znam do pet brojiti, i ne znam gdje me svrbi! Nećete vi meni prodati rog za svijeću; nisam se ja ludih gljiva najeo. Što vi meni kazujete da je sve što ove čestite knjige pišu ludorija i laž, kad su knjige tiskane s dopuštenjem gospode od Kraljevskoga vijeća, kao da su to ljudi koji bi dopustili da se skupi i tiska tolika laž, tolike bitke i toliko čaranje da se čovjeku pamet muti!

- Rekao sam vam već, prijatelju - odvrati župnik - da je ono za razbibrigu našim dokonim mislima. Kao što u uređenim državama igraju šah i bilijar i loptaju se, da se zabave ljudi koji neće, ne moraju ili ne mogu raditi, tako se dopušta tiskanje ovakvih knjiga, jer se zaista misli da ne može biti takvih nezalica koji bi ikoju od tih knjiga smatrali istinitom - Kad bi sada bila prilika i kad bi slušatelj tražili, rekao bih koješta o tome kakve treba da budu viteške knjige, da budu dobre i možda od koristi i još nekima na slast; ali se nadam da ću to moći kada pretresti s onim koji je moćan tomu doskočiti. A dotle mi, gospodine krčmaru, vjerujte što sam vam rekao; evo vam vaših knjiga i nazdravlje vam bile njihove istine ili laži, i od koristi vam bile, te vam Bog dao da ne zapadnete u kolotečinu don Quijotovu.

- To neću - odgovori krčmar; - nisam ja lud da postanem skitnik vite m ja dobro da danas nije kao nekoć, kada su, kako vele, obilazili po ti slavni vitezovi. sred toga razgovora bane k njima Sancho, te se sav zbuni i zamisli je čuo što vele kako nisu danas u običaju skitnici vitezovi, a sve viteške knjige ludorije i laži. Odluči zato u duši sačekati kako će se vršiti taj gospodarov put, pa ako se ne dokonča sretno, kako on misli, avit će ga i vratit će se ženi i djeci, i običnom poslu svojemu.

čmar prihvati torbu i knjige, ali mu župnik reče:

Pričekajte! Ja bih da razgledam kakvi su ovo papiri što su tako lijepo isani.

adi ih krčmar i dade mu ih da pročita, te župnik vidje da ima do araka, ispisanih rukom, a na čelu piše krupan naslov: *Pripovijest o azboritom znatiželjniku*.

Župnik pročita u sebi tri-četiri retka i reče: Naslov mi se ove pripovijesti čini zaista zgodnim, i ja bih je pročitao

a to mu odgovori krčmar:

Pa pročitajte, časni gospodine, i znajte da su jako zadovoljni bili neki ti koji su je ovdje pročitali, te su je htjeli izmoliti od mene. Ali nisam htio dati, jer ću je možda još vratiti onomu koji je ovdje zaboravio bu s tim knjigama i papirima. Možda će se kada njihov vlasnik viti. Zao bi mi bilo rastati se s knjigama, ali sam voljan to učiniti, jer o sam krčmar, ipak sam kršćanin.

Pravo velite, prijatelju - reče župnik - ali ipak, ako mi se pripovijest ^Je svidjela, dat ćete mi da je prepisem. akako - odgovori krčmar, k su oni tako govorili, Cardenio je uzeo pripovijest i započeo je čitati, -jemu se svidi, kao i župniku, te ga on zamoli neka je pročita svima las.

Pročitao bih je - odvrati župnik - ako nije bolje prospavati ovo vrijeme -jesto da čitam.

Najbolje ću otpočiniti - odvrati Dorotea - ako provedem vrijeme šajući kakvu pripovijest, jer mi duh nije još tako miran da bih mogla -uti kao što bi mi trebalo.

Onda ću čitati - reče župnik - pa bilo samo od radoznalosti: možda će štogod i zabaviti.

-vali moliti i majstor Nicolas, pa i Sancho. Kad je to vidio župnik i -brao da će biti užitak svima, pa i njemu samomu, reče: Kad je tako, pazite svi, jer se pripovijest počinje ovako: Trideset treća glava

*u kojoj se kazuje Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku.*¹⁹⁵

U Firenzi, bogatu i čuvenu gradu u Italiji, u pokrajini koja se zove Toscana, življahu Anselmo i Lotario, dva ugledna i bogata viteza, a takvi prijatelji da su ih svi koji ih znaju zvali časnim pridjevkom: *prisni prijatelji*. Bili su neoženjeni, mladići istih godina, istoga živovanja, te su se zbog svega toga slagali u uzajamnom prijateljstvu. Anselmo je doduše bio nešto brži na ljubavnu zabavicu od Lotarija, komu je opet miliji bio lov. Ali kad se događalo, znao se Anselmo odreći svoje sklonosti i prilagoditi se Lotarijevoj, a Lotario se opet okaniti svoje i pristati uz Anselmovu. I ovako su se njihove volje slagale toliko da ni najtočniji sat ne bi tako išao.

Anselmo je bio do ludila zaljubljen u odličnu krasnu djevojku u tome istom gradu, kćerku tako dobrih roditelja i tako dobru po sebi te se odlučio, ako pristane prijatelj Lotario, bez koga on ništa ne čini, zaprositi nju od roditelja za ženu. Tako on i učini. Za prosca bude poslan Lotario te on obavi posao tako po prijateljevoj želji da mu je prijatelj nabrzo stekao onu koju želi. A Čamila je toliko bila sretna što je stekla Anselma za muža da je neprestano hvalila Bogu i Lotariju, po kome se ovako usrećila. Prvih dana, kako već svadba zna biti vesela, Lotario je i dalje, po običaju posjećivao kuću prijatelja Anselma, nastojeći ga častiti, slaviti i zabavljati koliko god može. No kad prodoše svatovi, te se smire i smanje posjeti i čestitanja, počne Lotario oprezno izostajati iz Anselmove kuće, jer mu se činilo kako i treba da se čini svakomu tko je razborit da kuću oženjena prijatelj ne treba i dalje pohađati onako često kao onda dok su bili neoženjeni“ Dobro, istinito prijateljstvo ne može doduše i ne smije ni na sumnjati, ali čast oženjena čovjeka ipak je tako osjetljiva da je m⁰!?¹ povrijediti valjda i rođena braća, a nekmoli prijatelji. Opazi Anselmo kako se Lotario šusteže i počne se jako tužiti. Kad bi znao, veli, da će njegova ženidba prekinuti uobičajeno druženje, e bi se ni oženio. Njih su dvojica, dok se on još nije oženio, složnim prijateljstvom stekli časno ime, prozvani su *prisnim prijateljima*, pa _n ne dopušta da se zatre taj proslavljeni i lijepi naziv, a ni rad čega drugog³ nego zbog nekih obzira. Moli ga dakle, ako među njima još tfaje ovakva riječ, neka opet bude gospodar u njegovu domu, neka dolazi i odlazi kao i prije, a on ga uvjerava da njegova žena Čamila nema druge sklonosti ni druge volje nego onu

koju on želi da ima; ona zna kako su se iskreno njih dvojica voljeli, te je sada zbunjena gdje vidi da se on tako uklanja.

Tim je i drugim takvim riječima navraćao Anselmo Lotarija da mu opet po običaju dolazi u kuću. Lotario mu je pak odgovarao tako promišljeno, razborito i zrelo, da je Anselma zadovoljila dobra namjera prijateljeva. Slože se dakle da će Lotario dva dana u tjednu i na blag dane dolaziti na objed. Ali iako su tako ugovorili, odluči Lotario ipak da neće učiniti ništa što ne vidi da se slaže s čašću prijateljevom, jer njegov je dobar glas cijenio više od svojega. Govorio je, a govorio je pravo, da oženjen čovjek, komu je Bog dao lijepu ženu, treba isto toliko paziti kakve prijatelje prima u kuću, kao što pazi s kakvim mu prijateljicama žena druguje, jer ono što se ne učini i ne ugovori na trgu, ili u crkvi, ili za javne svečanosti, ili na proštenjima sve to ne može muž ženi svagda kratiti, ugovara se i moguće je u kući prijateljice ili rođakinje s kojom ona voli drugovati.

Govorio još Lotario kako oženjenomu koristi imati prijatelja koji mu kazuje što je u svojem vladanju zanemario, jer se događa da muž, kad jako voli, ne upozori ženu i ne govori joj neka što god učini ili ne učini, samo da je ne bi ozlovoljio, premda će joj biti na čast ili na pokudu ovo ili ono. Da ga je pak prijatelj upozorio, lako bi doskočio svemu. Ali gdje je takav razborit i tako čestit i iskren prijatelj kakva Lotario smišlja? Zaista ne znam; samo je Lotario bio takav te brižno i marno Pazio na prijateljevu čast, trudio se da prorijedi i pootkida dane kada P^o dogovoru pohada prijateljevu kuću, da se besposlenoj svjetini i eravim očima ne učini nepriličnim što on, mlad čovjek, bogat, P^oemenit, uljudan, s onakvim vrlinama, kako sudi sam, posjećuje ženu onako krasne žene kao što je Čamila. Njena dobrota i čestitost uzdava doduše svaki zlobni jezik, ali ipak on ne htjede izvrnuti njeni dobar glas njen i prijateljev. Zato je one ugovorene dane .^{ovo} dio ponajviše drugdje i drugim se čime zabavljao, pa se onda S^ovarao da nije mogao dospjeti. Tako je često prolazio po cio dan jednomu u jadanju, a drugomu u ispričavanju.

Dogodi se onda da su jednoga dana šetali po čistini pred gradom, t^o će Anselmo reći Lotariju:

- Sudiš li, prijatelju Lotario, da ja za ovu milost koju mi je Bog iskazao kad me stvorio na svijet od ovakvih roditelja kao što su moji i darežljivo me obdario i prirodnim darovima i bogatstvom, ne znam njemu zahvaliti onako kako dolikuje da zahvalim na dobru koje mi je dao, pogotovo što mi je dao tebe za prijatelja i Camilu za ženu, dva blaga koja cijenim koliko god mogu, kad već nisam moćan cijeliti ih koliko bih morao. No, uza sve te darove, koji su obično ljudima sve na svijetu da zadovoljno žive, ja sam ti najočajiji i najzlovoljniji čovjek, jer me već odavna muči i mori tako čudna želja, tako neobična med' svim ljudskim željama, da se čudim samom sebi, sam sebe kudim i grdim, te bih da je ušutkam i prikrijem od vlastitih misli. Ipak me ta tajna misao izjeda: ne mogu joj odoljeti, a ne bih opet htio raskriti je svakomu. A kad je moram odati, hoću da bude u skrovištu tvoje tajne, jer se uzdam da ćeš mi skrovito i marno, kao iskren

prijatelj moj, pomoći, te ću se nabrzo izbaciti iz tjeskobe u kojoj sam, i po tvojem će se nastojanju moja radost uspeti onoliko koliko mi se sada uspela mrzovolja zbog moje ludosti.

Lotario se začudi Anselmovim riječima, ne znajući kamo smjera taj dugi uvod. Pretitrao je doduše u pameti kakva bi to bila želja što mu toliko muči prijatelja, ali nije znao ni izdaleka pogoditi istinu. Da se dakle što brže izbavi iz muke te neizvjesnosti, reče Anselmu da mu jasno vrijeda iskreno prijateljstvo kad toliko okoliša otkriti mu najskrovitije svoje misli, a zna pouzdano da bi od njega dobio ili savjet, da ih mogne suspregnuti, ili pomoć, da ih izvrši.

- Istina je - odgovori Anselmo - s tim ti pouzdanjem evo kazujem, prijatelju Lotario, svoju muku: mori me želja da doznam je li Čamila, žena moja, onako čestita i savršena kao što ja mislim, a tu ja istinu ne mogu dokučiti ako nju ne prokušam tako da mi pokus dokaže njenu čistoću, kao što se u ognju prokušava čisto zlato. Jer sudim, prijatelju, da je žena onoliko čestita koliko je oblijeću ili ne oblijeću, a samo je ona čvrsta koja se ne podaje ni obećanjima, ni darovima, ni suzama, ni neprestanom navaljivanju žestokih udvarača. Sto i vrijedi - reče on - da je žena čestita, kad je nitko ne napastuje da bi pogriješila? Čudna u čuda da je sklonita i plašljiva žena koja nema prilike slobodnije živjeti ili koja zna pouzdano da će je muž ubiti ako joj uvreba ikakvu nevjeru - Zato ja onu koja je čestita od straha, ili jer nema prilike, ne mog¹¹ cijeniti onoliko koliko cijenim onu koju oblijeću i napastuju, a o^{na} ak slavno pobjeđuje. Zbog toga dakle, i s mnogih drugih razloga koje bih ti mogao reći da dokažem i utvrdim svoj sud, želim da moja žena Čamila prođe te poteškoće, da se pročisti i prekali u ognju oblijetanja, . to bude od onoga koji je vrijedan da razbukti u njoj žudnju. ona iz te borbe iziđe, kao što sam i uvjeren, s pobjedničkom palmom, bit ću sretan neizmjereno; moći ću reći da je moja želja do vrha zadovoljena; reći ću da me zapala vrsna žena o kojoj veli mudrac: *tko će je naći?*¹⁹⁶ A ako se dogodi naopako, dakle drukčije od onoga što ja mislim, onda ću ja uz veselje da sam pogodio istinu podnijeti pokorno jad kojim će me zaista zaokupiti takvo nemilo iskustvo. Znaj da ništa što god bi mi rekao protiv ovoga mojega nauma neće koristiti i neće mene odvratiti da ga ne provedem; molim te zato, prijatelju Lotario, privoli se i budi oruđe koje će mi provesti tu nakanu kako želim. Ja ću ti pružiti prigodu da mogneš provesti moj naum i da ti ne uzmanjka ništa što ja smatram potrebnim da potakne čestitu, sklonitu, skromnu ženu. I još me nešto navraća da ovo tegobno djelo povjeravam tebi: ako ti predobiješ Camilu, ti nećeš pobjedu iznijeti i dovesti dokraja, nego samo toliko da bude učinjeno što se učiniti mora, zbog časti i poštenja. Neću ja dakle biti uvrijeđen jače nego samo željom, a moja će sramota biti skrivena u vrlini tvoje šutnje, koja će u svemu onom što se mene tiče, znam ja, biti vječna kao smrt. Ako dakle želiš da ja živim životom koji se zaista može nazvati životom, kreni odmah u tu ljubavnu bitku, ali nemoj mlako i tromo, nego sa žarom i revnošću, kako moj naum iziskuje, i s pouzdanjem za koje mi jamči naše prijateljstvo.

Takve bijahu Anselmove riječi Lotariju. Lotario ih sasluša pozorno, te osim onih riječi koje su zapisane, nije izustio ni jedne dok nije Anselmo dokončao. A kad je vidio da Anselmo ne govori više, zagleda se u njega podugo, kao da gleda nešto što još nikada nije vidio, te mu "a čudo i divljenje, potom odgovori:

Nikako ne vjerujem, prijatelju Anselmo, da to nije šala što si mi ^{re}kao. Kad bih mislio da si istinu govorio, ne bih te ni pustio da nastaviš, niti bih te slušao, i tako bih spriječio tvoj dugi govor. Čini ⁰¹¹ se ili da ti mene ne poznaješ, ili ja ne poznajem tebe. Ali nije ^{ta}ko; znam ja dobro da si ti Anselmo, a ti znaš jednako da sam ja Lotario. Samo mi se, nažalost, čini da ti nisi onaj Anselmo kakav si j¹⁰ a ti si jamačno mislio da ni ja nisam onaj Lotario kakav treba da ^odem. To što ti meni govoriš, ne govori onaj moj prijatelj Anselmo, to što tražiš ne može se tražiti od onoga Lotarija koga ti poznaješ.

^ravi prijatelji stoje uz prijatelje i zakriljuju se uzajamno, kao štoveli pjesnik, *usque ad aras*, ^{xsl} ali se ne smiju prijatelji zakriljivati onom što je protivno Bogu. Kad je tako sudio o prijateljstvu poga_uj_n koliko bolje treba o njemu da sudi kršćanin, koji zna da mu ni kakvo ljudsko prijateljstvo ne valja gubiti prijateljstvo Božje? A ako se prijatelj zaletio toliko da zaboravi i strah Božji, samo da priskočj prijatelju, ne smije to biti zbog sitnica, nego s kakva krupna razloga _a tiče se prijateljeve časti i života. A ded mi sada reci, Anselmo: što j_e od toga dvoga u opasnosti, da se ja odvažim i tebi ugodim, te učinim ono bogomrsko djelo za koje me moliš? Zaista nijedno; nego ti od mene tražiš, koliko mogu dokučiti, da se ja potrudim oteti tebi čast i život, a zajedno s tobom i samom sebi. Jer ako ja nastojim da ti otmem čast, jasno je da ti otimam i život, jer čovjeku bez časti gore je nego da je mrtav. Ako ja budem, kako ti želiš, oruđe tolikomu zla_u tvojemu, zar se neću i ja obeščastiti, te po tome izgubiti život? Slušaj, prijatelju Anselmo, i strpi se da mi ne odgovaraš dok ti ne rekнем sve što mi pada na pamet o tome što si zaželio i zaiskao, a ti ćeš imati kai da mi uzvратиš i da te ja saslušam.

- Dobro - dočeka Anselmo - govori! A Lotario nastavi i reče:

- Čini mi se, Anselmo, da je u tebe sada onakva pamet kao što je svagda u Maura, kojima ne možeš bludnju njihove sekte objasniti stavkama iz Svetoga pisma, niti razlozima koji se sastoje u razumnom rasuđivanju ili su osnovani na vjerskim zasadama, nego im moraš iznositi opipljive primjere, lake, razumljive, temeljite, nesumnjive, S matematičkim dokazima, koji se ne mogu poreći, kao kad vele: *ai od dva jednaka dijela otrgneš jednake dijelove, oni dijelovi koji ostaj opet su jednaki*. A ako to ne razumiju riječima, kao što zbilja i n razumiju, moraš im pokazati rukama, iznijeti im pred oči, pa i on još nije dovoljno da im dokaže istinitost moje svete vjere. Ovako ću isto morati i ja postupati s tobom, jer tvoj je naum toliko iskočio iz kolotečine i tako je bez trunca ikakva razbora, da je šteta tratiti vrijeme i tebi objašnjavati tvoju zabludu, jer drukčije ne znam sada nazvati tvoj naum. Snalazi me gotovo želja da te i pustim u tvojoj trabuni, za kaznu što si ono namjerio. No tako krut ne mogu biti“ jer sam ti prijatelj i ne smijem te pustiti u takvoj očitoj pogibli; u kojoj ćeš propasti. A da to jasno

uvidiš, reci mi, Anselmo: ne upućuje li ti mene da napastujem sklonitu ženu, zaludujem čestitu ženU; zaokupljam skromnu ženu, da se udvaram razboritoj ženi? Up^{raVo} to činiš! A ako ti znaš da imaš sklonitu, čestitu, skromnu, razbori ženu, što bi ti još? A ako si uvjeren da će ona sve moje napastov

daTrideset treća glava

„advladati, kao što bez sumnje i hoće, kakvim ćeš je ljepšim imenima slaviti nego što je danas slaviš, i po čemu će biti vrednija nego danas? Ili ti nju ne smatraš onakvom kakva veliš da jest, ili ti ne znaš što jšteš. Ako ti nju ne smatraš onakvom kakva veliš da jest, čemu je želiš iskušati, ako baš ne kaniš s njom učiniti što te volja, kao da je ona zla? Ali ako je tako čestita kako ti sudiš, čemu da uludo prokušavaš tu istinu, kad ćeš je nakon iskušavanja cijeniti isto onako kao i prije. Iz toga slijedi da samo nerazumne i bjesomučne glave zamišljaju ono od čega može lakše biti štete nego koristi, pogotovo kad zamišljaju -no na što ih nitko ne sili i ne primorava, te već izdaleka jasno vidiš da je očita ludost to i zamišljati. Teška se djela čine Bogu za volju, ili za volju svijetu, ili jednomu i drugomu. Ona koja se čine za Božju volju činili su sveci, te su živjeli anđeoskim životom u ljudskom tijelu. Svjetska djela izvršuju oni koji prelaze beskrajne pučine, najrazličitija podneblja, upoznaju svakojake narode, da steknu blaga zemaljskoga. A djela za Boga i za svijet u isti mah izvršuju junački vojnici: čim oni opaze u neprijateljskom zidu samo toliku rupu koliku može probiti topovsko tane, ne mare za strah, ne pomišljaju i ne gledaju na očitu opasnost koja im prijeti, nego zaneseni željom da vojuju za vjeru, za narod, za kralja, srcu neustraivo u tisuću smrti što ih očekuju. Ta se djela poduzimaju, te je čast, slava i probitak poduzimati ih, iako su teška i opasna. Ali to što ti, kako veliš, kaniš poduzeti i provesti, niti će ti pribaviti slavu od Boga, niti blaga zemaljskoga, niti čast među svijetom. Sve ako dokončaš onako kako želiš, niti ćeš biti zadovoljniji, niti bogatiji, ni poštovaniji nego što si danas. A ako ga ne dokončaš tako, zapast ćeš u gori jad nego što se može zamisliti, jer ti onda neće koristiti ako pomisliš da nitko ne zna za nesreću što ti se dogodila. Da se jadiš i mučiš, dovoljno ti je što je sam znaš. Da ti to potvrdim, evo ti kitica koju je spjevao slavni pjesnik Luigi Tansillo¹⁹⁸ na koncu prvoga dijela *Suza svetoga Petra*, a glasi ovako:

Porasle boli, porasla sramota, Kad Petar vidje da već zora rudi. U srcu njega peče sad sramota Od sebe samog, i kad neznan bludi, Jer plemenitu srcu je grehota Griješiti i tad kad ne vide ljudi. U grijehu grešnik pred sobom se stidi, Premda ga samo nebo, zemlja vidi. ko isto nećeš moći ni ti zatajiti svoju bol, nego ćeš plakati ^{ne}Prestance, pa ako ne budeš plakao suze iz očiju, plakat ćeš krvavesuze iz srca, kao što ih je plakao onaj budalasti doktor o kojem nam pjesnik priča što je pokušavao s čašom, a mudri Reinaldos bio oprezniji, te nije pokušavao:¹⁹⁹ sve ako je ovo pjesnička izmišljotina ipak ima u njoj tajne pouke, koja je vrijedna da je zapaziš, poslušаш i za njom se povedeš, pogotovo gdje ćeš po ovom što ću ti sada reći sasvim razabrati veliku zabludu u koju si nakan zapasti. Reci mi, Anselmo: kad bi tebi nebo ili dobra sreća dala da budeš

gospodar i zakoniti vlasnik prekrasnoga alema, kojemu su o vrijednosti i čistoći uvjereni svi draguljari koji su ga vidjeli, pa ti svi u jedan glas i složno govore da je po čistoći, vrijednosti i sjaju savršen koliko god može biti takav dragulj, a i ti sam sudiš tako i ne znaš ništa protivno, bi li bilo pametno da te snađe volja te uzmeš taj alem i metneš ga među nakovanj i čekić i onda iza sve sile što ti ruka može udariš, da ga prokušaš je li zbilja onako tvrd i fin kako vele? Štoviše: da tako učiniš i kamen izdrži tu glupu kušnju, zar bi on zato bio vredniji i slavniji? A da se razmrška, što se također može dogoditi, zar ne bi zauvijek propao? Bi, zaista, i gospodaru bi zbog toga ostao glas da ga svi smatraju glupanom. Smisli dakle, prijatelju Anselmo, da je Čamila i po tvojoj i po tuđoj ocjeni najfiniji dragulj i nije pametno izvirgavati ga opasnosti da bude razmrskan, kad ionako ne može biti još vredniji, ako ostane čitav; ako pak ne istraje i ne izdrži, razmisli sada kako će ti biti bez nje i kako ćeš sasvim pravo morati samoga sebe kriviti što si upropastio i nju i sebe. Pamti da nema na svijetu blaga koje bi bilo vrijedno čiste i čestite žene, i da je ženama sva čast u dobru glasu među svijetom. Tvoja je žena na dobru glasu, da i ne može na boljem biti, pa zašto bi ti izvirgavao sumnji tu istinu?

Promisli, prijatelju, žena je nesavršeno stvorenje i ne valja pred nju bacati prepreke, da se spotakne i padne, nego joj treba smetnje uklanjati i s puta joj odmicati svaku poteškoću, da mogne bez muke i hitro postići savršenstvo, kojega nema, a to je da bude čestita. Pripovijedaju prirodnjaci da je hermelin životinjica bijela bjelcata krzna, pa kad ga lovci love, služe se ovom lukavštinom: znaju oni mjesta kuda hermelin prolazi i juri, zakrče ih blatom, te ga onda potjeraju i navrate na ono mjesto. Kad hermelin ugleda blato, zastaje i pušta neka ga zgrabe, samo da ne prelazi preko kala te ne iskvari i ne uprlja svoje bjeline, koja mu je miliya od slobode i života.²⁰⁰ Čestita je i čista žena hermelin, a vrlina je čestitosti bjelja od bijeloga, čistoga snijega; ali tko neće da je izgubi, nego da je uščuva i zadrži, mora drukčije postupati nego što postupaju s hermelinom. Ne treba iznositi pred nju blato udvaranja i laskanja nametljivih zaljubljenika, jer možda ona nema, a jamačno i Trideset treća glava nema, toliko vrline i prirodne snage da bi sama po sebi mogla pregaziti j prijeći te zapreke: treba zato da ih ukloniš ispred nje i da izneseš pred nju čistoću vrline i krasotu, koja je u dobrom glasu. Čestita je žena još i kao ogledalo od sjajna i jasna kristala, ali to se ogledalo muti j tamni čim ga dah zadahne. S čestitom ženom treba postupati kao sa svetačkim moćima: obožavaj i ne diraj. Čuvaj i cijeni dobru ženu, kao što se čuva i cijeni krasan vrt, pun cvijeća i ruža, kamo gospodar ne pušta nikoga da ulazi i rukom da hvata: neka svijet iz daljine i kroza željeznu rešetku uživa miris i krasotu. Želim ti naposljetku reći nekoliko stihova, koji mi padoše na pamet, a čuo sam ih u jednoj novoj komediji te mislim da pristaju k ovomu što smo govorili. Savjetuje neki razboriti starac drugomu, djevojačkom ocu, neka sklanja, čuva i zatvara kćer, te mu među inim veli ove riječi:

Staklo ti je žena mlada,

*Ali kušat dobro nije,
Može li se da razbije,
Jerbo svašta biva tada.
Lako će se da rastepe,
Nije zato mudrost ući
U opasnost, gdje će pući,
Sto ne mogu da slijepe.
Ta se mudra miso piše
I vjeruje među svima;
Dok Danajd svijet ima,*

*Bit će za njih zlatne kiše.*²⁰¹ Sto sam ti dosad govorio, Anselmo, ticalo se samo tebe - a sad treba da čuješ i ono što se tiče mene. Ako budem opširan, oprosti, jer moram tako zbog nedohoda u koji si zalutao i sada bi da te ja izbavim. Ti mene smatraš prijateljem, a kaniš mi učiniti što je protivno prijateljstvu, kaniš me obeščastiti. I nije samo to, nego hoćeš da i ja obeščastim tebe. Da si me nakan obeščastiti, jasno je, jer kad Čamila bude vidjela da je napastujem, kako ti tražiš, jamačno će me smatrati za nepoštena, loša čovjeka, kad sam namjerio činiti ono što ne dolikuje meni i ne slaže se s našim prijateljstvom. A da ti iziskuješ da ja obeščastim tebe,

⁰ tom nema sumnje, jer kad Čamila bude opazila da ja nju oblijećem, ^morat će pomisliti da sam zapazio u nje kakvu lakomislenost, koja me ojunačila da joj otkrijem svoju poganu želju, a čim ona sebe smatra ^{ne}poštenom, njeno se nepoštenje tiče i tebe, jer si njen. Odatle nastaje ona navada da muža preljubnice, premda ne zna za preljub

¹ nije skrivio da mu je žena onakva kakva ne treba da bude, premda nije bio ni nemaran, ni nepažljiv, ali nije mogao spriječiti nesreću, ipak zovu i krste pogrđnim i ružnim imenima, pa ga oni koji znaju za grijeh njegove žene gledaju prezirno, umjesto da ga gledaju sa sažaljenjem jer nije on u tu nevolju zapao po svojoj krivici, nego po volji svoje prevrtljive družice. Ali hoću da ti kažem uzrok zašto muž nevaljale žene sasvim pravo gubi čast, premda i ne zna da je nevaljala, i nije skrivio, i nije joj dao povoda ni prilike da se pronevaljali. Neka ti nije mrsko slušati me, jer sve će ti ovo koristiti.

Kad je Bog stvorio našega praoca u zemaljskom raju, pripovijeda Sveto pismo, pusti on san na Adama, te dok je Adam spavao, izvadi mu s lijeve strane rebro i stvori od njega našu pramajku Evu. Kad se Adam probudio i smotrio ju, reče: Ona je tijelo od mogega tijela, kost od mojih kostiju.“ A Bog reče: Zbog nje će čovjek ostaviti oca i mater, i bit će njih dvoje jedno tijelo.“²⁰² Onda je ustanovljen sveti sakramenat braka, s takvim vezama da ih jedino smrt može razriješiti. A u tom je divnom sakramentu tolika snaga i sila, da od dva različita bića stvara jedno tijelo; još i više: iako su dvije duše, imaju samo jednu volju. Iz toga slijedi: kako je ženino tijelo jedno s muževljim tijelom, to onda i ljage koje na nju padaju, ili mane kojima se ona ogriješi, kaljaju i muževlje tijelo, premda muž, kako rekoh, nije skrivio to zlo. Kao što dakle bol na nozi ili na kojem god

udu osjeća sav čovjek, jer mu je sve to jedno tijelo, te glava osjeća bol u gležnju, premda je nije prouzrokovala, tako je i muž sudionik u nepoštenju svoje žene, jer je on jedno te isto s njom; a kao što sva čast i bešćast na svijetu jest i rađa se od mesa i krvi, tako je i bešćast nevaljale žene od te vrste, te mora i muža zapasti jedan dio njen, i on se mora smatrati obešćaćenim sve ako i ne zna. Razmisli dakle, Anselmo, u kakvu pogibelj srćeš kad želiš poremetiti mir u kojem tvoja čestita žena živi. Razmisli, s kolikom ništavom i nepodobnom radoznalošću kaniš uzbuniti strasti koje sada miruju u srcu tvoje čiste žene. Znaj da postići možeš samo malo, a izgubit ćeš toliko da ne marim ni spominjati, jer ne znam izreći. Ali ako ti sve ovo što rekoh, nije još dovoljno da te odvрати od tvoje zle nakane, možeš tražiti drugo oruđe svojemu obešćaćenju i nesreći, jer ja nisam namjeran to biti, sve ako zbog toga izgubim tvoje prijateljstvo, a to mi je najveći gubitak što zamisliti znam.

Kad je to izgovorio, zašuti čestiti i razboriti Lotario, a Anselmo se zbuni i zamisli da dugo nije mogao ni riječi odgovoriti; a naposljetku reče: Vidio si, prijatelju Lotario, da sam pozorno slušao sve što si mi umio reći. Po tvojim sam riječima, primjerima i prispodobama azabrao kako si razborit i kakav si mi istinski prijatelj. Vidim priznajem i to da time što se ne povodim za tvojim mišljenjem, o za svojim, bježim od dobra i letim za zlom. Neka je tako, pa ti zamisli da ja sada bolujem od one bolesti koja zna spopadati neke ene, te bi jele zemlju, sadru, ugljen i još gore stvari, gadne drugomu gledati, a nekmoli jesti. I meni trebaju tako neki otrovi da budem iječen, i lako je to, samo ako počneš udvarati Čamili, ma i mlako tobože; nije ona tako podašna da joj od prvoga sastanka podlegne t; ja ću biti zadovoljan i tim početkom, a ti si onda učinio što kao rijatelj moraš, te mi nisi samo vratio život nego si me i uvjerio da na eni nema sramote. I već s jednoga razloga moraš mi to učiniti, jer ja tvrdo odlučio taj pokus izvršiti, a ti valjda nećeš pustiti da svoju udalaštinu priopćim komu drugom te izvrgnem opasnosti čast svoju, koje je tebi stalo da ne nastrada. Sto će pak tvoja čast u Camilinin la, dok joj budeš udvarao, biti na manjoj cijeni nego što bi trebalo, labo to smeta ili ništa, jer ti ćeš joj moći za kratko vrijeme, čim se vjerimo da je ona čestita, kako se nadamo, cijelu istinu reći o našoj letki, pa će te ona častiti kao i prije. Malo žrtvuješ, a toliko ćeš me dovoljiti budeš li se žrtvovao. Nemoj me dakle odbiti, sve ako ti još epriličnije bilo, jer, kako rekoh, čim započneš, već će mi biti kao da i završeno.

d je Lotario vidio odlučnu volju Anselmovu i nije više znao kakve i primjere smogao i kakve bi razloge smislio da ga odvрати, a Anselmo prijeti da će komugod drugomu priopćiti svoju zlosretnu nakanu, uči da mu udovolji i da mu učini što želi, samo da bi se spriječilo eće zlo, ali naumi učiniti tako da se Anselmo zadovolji, a da Camiline sli ne uzbudi. Odgovori mu, dakle, neka nikome ne kazuje što je umio, a on se laća toga posla i započet će ga kad god Anselmo želi.

li ga Anselmo nježno i razdragano i zahvali mu za pristanak, kao da uje iskazao kakvu veliku milost. Slože se oni da će odmah sutradan početi. Anselmo će mu

urediti gdje će i kada nasamo razgovarati Camilom, a dat će mu i novaca i dragulja, da joj dariva i poklanja, "savjetuje mu neka joj priređuje podoknice i neka sastavlja pjesme njenu slavu, a ako neće da se muči, on će ih sam spjevati. Lotario "stane na sve, s drukčijom doduše nakanom nego što je Anselmo islio, te se nakon toga dogovora vrate Anselmovo kući i nađu ondje ^amilu u strahu i u brizi, gdje očekuje muža, jer je danas dulje nego bično izbivao. Lotario ode svojoj kući, a Anselmo ostane u svojoj, zadovoljan kao što je Lotario bio zamišljen, jer nije znao što bi i kako bi, da se iskopa 13 toga nezgodnoga položaja. Ali te noći smisli on način kako će Anselma zavarati, a Camilu neće uvrijediti. Dođe sutradan prijatelju na objed, te bude lijepo dočekan od Čamile, koja ga je uvijek rado dočekivala i častila, znajući kolik mu je prijatelj muž njen. Odručaju oni, stol bude raspoređen, a Anselmo rekne Lotariju neka ostane s Camilom dok on obavi neki hitni posao; za poldrug će se sata vratiti. Čamila ga zamoli neka ne odlazi, a Lotario se ponudi da ga otprati, ali Anselmo ne htjede ni jedno ni drugo, nego navali na Lotarija neka ostane i njega pričekaj, jer bi da se razgovori s njim o nečem što je vrlo važno. Rekne i Čamili neka ne ostavlja Lotarija sama dok se on ne vrati. Znao je uistinu svoj izmišljeni posao, zbog kojega odlazi, prikazati tako važnim da nitko ne bi sanjao o varci.

Otiđe Anselmo te ostanu Čamila i Lotario sami za stolom, jer drugi su ukućani već otišli. Vidi Lotario da je na bojištu što mu ga je odabrao prijatelj, i da je pred njim neprijatelj koji bi krasotom pobijedio čitavu eskadronu oružanih vitezova: kako ga se onda ne bi pobjao Lotario! Ali on se samo podlakti na naslon na stolici, podnima dlanom obraz, umoli Camilu da mu oprosti neuljudnost, i reče da bi želio malko otpočiniti dok se Anselmo ne vrati. Čamila odvrati da će bolje otpočiniti ako prilegne, nego onako na stolici, te mu ponudi neka ode u gostinsku sobu. Ali Lotario ne htjede, nego prospava na stolici dok se nije vratio Anselmo, a kad taj zateče Camilu u njenoj sobi a Lotarija gdje spava u blagovaonici, pomisli, jer se ionako dugo zadržao, da su se njih dvoje već razgovarali, kad je doteklo vremena i za spavanje. Jedva dakle on sačeka da se Lotario probudi, pa da se išeta s njim i zapita ga kakve je bio sreće. Sve mu bude po želji: Lotario se probudi, i odmah njih dvojica krenu od kuće. Zapita on Lotarija što je želio, a Lotario mu odgovori da mu se nije učinilo zgodnim da se odmah od prvoga puta očituje, te je samo veličao Camilinu ljepotu i rekao joj da u cijelom gradu govore jedino o njenoj krasoti. To mu se čini dobrim početkom, da je ponajprije udobrovolji i toliko je predobije da bi ga drugi put rado slušala, a služi se on umještinom kakvom se služi sotona kad zaokuplja onoga koji je na oprezu i pazi se: promeće se u anđela svjetlosti, premda je anđeo tmine, nadijeva na sebe častan lik 1 tek na koncu otkriva tko je, i odaje svoju nakanu, ako mu se odmah s početka ne razabere varka. Sve to bude po volji Anselmu, te on reče da će i sutra upriličiti zgodu, neće doduše otići od kuće, ali će se ko kuće pozabaviti koječim, te Čamila neće progledati smicalicu. prođe tako nekoliko dana, a Lotario ne reče Čamili ni riječi. Anselmu _e pak kazivao kako govori s njom, ali joj nije mogao izmamiti ni najmanji znak da ona pristane na ikakvo skretanje,

niti da mu daje i tračak nade; prije bi rekao kako je sklona sve kazati mužu ako je se ne okani.

_ Dobro je - reći će Anselmo. - Dosad se Čamila obranila od riječi; još vidim kako će se obraniti od djela. Dat ću ti sutra dvije tisuće Ratnih škuda da joj ponudiš i dadeš, i još toliko škuda da nakupuješ dragulja, da je namamiš, jer žene, pogotovo kad su lijepe, pa bile i još kako čestite, ginu za tim da se lijepo odijevaju i kite. Ako se ona od te napasti obrani, ja ću se zadovoljiti i neću ti više dodijavati. Lotario mu odgovori: kad je započeo, on će i dokončati, premda zna da će biti utučen i pobijeđen. Sutradan on dobije one četiri tisuće škuda i s njima četiri tisuće neprilika, jer nije znao kakvu bi novu laž smislio. Ali onda odluči da će reći kako je Čamila isto tako nepodatljiva obećanjima i poklonima kao što i riječima, te mu i ne vrijedi mučiti se dalje, jer uludo trati vrijeme. No sudbina odredi drukčije, te kad je Anselmo ostavio, kao i više puta već, Lotarija i Camilu nasamo, zatvori se on u pokrajnjoj sobi i počne kroz ključanicu na bravi motriti i slušati što njih dvoje rade. Vidi on da za dulje od pol sata nije Lotario Čamili ni jedne riječi uputio, te da ni jedne ne bi progovorio da je ostao i dovijeka. Zaključi da je sve izmišljotina i laž što mu je prijatelj dosad govorio o Camilininim odgovorima. A da vidi da je zbilja tako, iziđe iz sobe, zovne Lotarija nastranu i zapita ga kakvih novosti ima i kakve je volje Čamila. Lotario mu odgovori da nije nakan ništa više poduzimati, jer mu Čamila odvrća tako osorno i nemilo da joj nije voljan progovoriti ijednu riječ.

- Ah, Lotario, Lotario! - klikne Anselmo. - Kako ti iznevjeruješ Prijateljstvo i veliko uzdanje moje! Ja sam tebe maločas motrio, koliko sam mogao kroz ključanicu, pa sam vidio da nisi Čamili ni riječi progovorio. Po tome sudim da joj uopće nisi još ništa govorio. Ako je tako, a tako i jest, zašto me varaš ili zašto mi tim lukavstvom otimaš sredstva kojima bih mogao postići što želim?

Samo to reče Anselmo, ali i to što je rekao posrami i zbuni Lotarija, ^{te} se on kao nekako uvrijedi u časti što je uhvaćen u laži, i zakune se anselmu da će odsad svojski prionuti i neće mu lagati: moći će se o tome i sam uvjeriti bude li ga od radoznalosti uhodio; ali i ne treba da ^{se} upinje, ta već će mu on, Lotario, razbiti sve sumnje. Anselmo mu ^{pov} Jeruje, te da mu pruži pouzdaniju i nesmetaniju prigodu, odlučiotputovati na osam dana prijatelju na selo, blizu grada. S tim on prijateljem ugovori da ga hitno pozove, kako bi pred Camilom imao izliku za put. Zlosretni, nepromišljeni Anselmo! Sto ti to činiš? Što snuješ? Što smjeraš? Pazi da ne učiniš sam sebi nažao, kad snuješ svoje beščašće i srljaš u svoju propast! Čestita je tvoja žena Čamila; u miru je i tišini ona tvoja; ništa ne buni tvoje sreće; misli njene ne lete izvan kućnih zidova; ti si joj raj na zemlji, ostvarenje njenih želja, vrhunac njene sreće, i mjera o koju ona mjeri svoju volju, prilagođujući je ^{p0} tvojoj i po Božjoj volji. Kad rudnik njene časti, krasote, čestitosti i čednosti daje tebi bez ikakva truda sve bogatstvo što ga samo možeš poželjeti, čemu kopaš zemlju i tragaš za novim žilama novoga i nikada viđenoga blaga, te se izvirgavaš opasnosti da se sve strovali, jer sve je poduprto jedino krhkim potpornjem njene slabašne prirode? Znaj da onaj koji traži što mu ne

može biti zaslužuje da mu bude uskraćeno ono što može biti, kako to bolje veli pjesnik:

*U smrti bih žica nova,
I zdravlja bih u bolima,
I slobode u tamnici,
I spasenja iz okova,
I da lupež časti ima.
Al sudbina meni zla
Nigda ne da što bih ja.*

*Ja bih mnogo i premnogo,
A jer hoću nemoguće,*

Krati mi se i moguće. Sutradan otputuje Anselmo na selo, pošto je još rekao Čamili da će za njegova izbivanja dolaziti Lotario da nadgleda kuću i da ručava s njom, a ona neka nastoji s njim postupati kao sa samim Anselmom. Čamila se kao razborita i čestita žena žacne od te muževlje zapovijedi, te mu rekne neka promisli kako ne priliči da za njegova izbivanja drugi sjedi na njegovoj stolici za njegovim stolom; a ako on to naređuje, jer se ne uzda da ona zna upravljati kućom, neka sada pokuša, pa će vidjeti i uvjeriti se da je ona dorasla i većim brigama. Anselmo joj odgovori da je takva njegova volja, a ona se mora pokoriti i poslušati. Čamila mu odvrati da će tako učiniti, premda joj je nemilo. Otputuje Anselmo, a sutradan dođe u kuću Lotario i bude u Camil^e dočekan ljubazno i časno. No nikada mu se nije događalo da bude s njom nasamo, jer je svagda okružena slugama i sluškinjama, a pogotovo je uz nju djevojka njena, imenom Leonela, koju ona jako voli, j^{er} st^j njih dvije još od maloće u roditeljskoj kući Camilinoj odrasle zajedno_a ju je Čamila sa sobom pvela kad se udala za Anselma. Za prva .1: tri dana nije Lotario ništa govorio, premda je mogao, kad bi se spremio stol i služinčad se po Camilinoj zapovijedi požurila da iziđe j jede. Leoneli je bila naredila da ona prva jede i onda da ne odlazi od nje. A Leoneli bilo na pameti drugo, po vlastitoj volji, pa joj je baš to vrijeme bilo potrebno za vlastitu zabavu, i tako ona nije svagda izvršavala gospodaričinu zapovijest, nego je njih dvoje puštala nasamo, kao da su joj tako zapovjedili. Ali časno držanje Camilino, ozbiljno lice njeno i dostojanstveno vladanje zauzdavali su Lotariju jezik. f4o ako je bila korist od velikih vrlina Camilinih te su Lotariju ušutkale jezik, bilo je to obadvoma ipak najgore, jer ako je jezik šutio, misao je govorila i imala prilike promatrati redom sva dobra svojstva i krasotu Camilinu, u koju bi se zaljubio i mramorni kip, a kamoli ne bi srce u živa čeljadeta. Za ono vrijeme dok bi Lotario mogao govoriti s njom, gledao ju on i razmatrao kako je vrijedna da bude ljubljena, pa to razmatranje stade pomalo rušiti obzire spram Anselma, i tisuću puta on naumi pobjeći iz grada i skloniti se kamo god, gdje ga nikada neće vidjeti Anselmo, i gdje on neće vidjeti Camilu; ali želja da se nagleda Čamile priječila ga i zadržavala. Silio je sebe i borio se sa sobom da zatre u sebi osjećaj slasti što ga prožima kad gleda Camilu; krivio je sam sebe da luduje; nazivao je sebe lošim prijateljem i još lošijim kršćaninom; premišljao te

uspoređivao sebe s Anselmom, a sve svodio na to da je veća ludost i uzdanje Anselmovo nego njegova nevjera, te će mu oprostiti i Bog i ljudi ovo što je nakan učiniti, i ne treba da se boji kazne za svoj grijeh.

Krasota i dobrota Camilina, a s njima i prigoda koju mu je glupi muž namjestio, najposlije obore čestitost Lotarijevu. Prestade on mariti za išta drugo osim za ono kamo ga srce vuče, te kad prodoše tri dana Anselmova izbivanja, za kojih se neprestano borio i odupirao se svojim željama, počne on salijetati Camilu s tolikim žarom i tolikim zaljubljenim riječima, da se zapanjila, pa samo ustala i bez ijedne se riječi sklonila u svoju sobu. Ali od te hladnoće ne klonu u Lotarija^{na} da, koja se svagdje rađa zajedno s ljubavlju, nego on uze još više^{C1} jeniti Camilu. A ona, kad je vidjela u Lotarija ono čemu se nikada^{ne} bi nadala, nije znala što bi. Pomisli da nije ni sigurno ni valjano akoⁿ Jemu bude i opet prilika da joj onako govori; odluči dakle da još te^{no}ći Anselmu pošalje a tako i učini po momku pismo, u kojem piše^o vako: Trideset četvrta glava

u kojoj se nastavlja Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku.

Kao što se kazuje da ne vrijedi vojska bez vođe ni tvrđava bez zapovjednika, tako ja velim da je još gore mladoj, udanoj ženi bez muža, ako on nije zapriječen jako opravdanim razlozima. Meni je tako zlo bez tebe, i nikako ne mogu podnijeti taj rastanak, te ako se ne vratiš brzo, morat ću otići u roditeljsku kuću, sve ako tvoja kuća ostala bez paske, jer ovaj paznik koga si mi ostavio, ako mu pristaje to ime, pazi više na svoje želje nego na tvoje dobro; a kako si ti razborit čovjek, ne treba dalje da ti kazujem, a i ne valja da ti kažem još više.“ Kad je Anselmo dobio to pismo, razabra on da je Lotario već započeo posao, a Čamila mu je onda odvrátila onako kako treba. Obraduje s uvelike tomu glasu, te poruči Čamili neka se nikako ne seli iz kuće, j on će se ubrzo vratiti. Začudi se Čamila odgovoru Anselmovu i još se više zbuni, jer se boji ostati u kući, a još gori joj strah otići roditeljima. Ako ostane kod kuće, u opasnosti joj čast, a ako ode, ogriješit će se o muževu zapovijed. Naposljetku se odluči na ono što je veće zlo: da ostane i da se ne uklanja Lotarijevu društvu, jer drukčije bi samo potaknula služinčad na brbljarije. I požali već što je pisala mužu, jer se poboja neće li on pomisliti da je Lotario opazio u nje kakvu lakomislenost i ta ga potakla da zaboravi na dužno poštovanje. Ali uzdajući se u svoju čestitost, pouzda se u Boga i svoje časne nakane, te se ponada obraniti se šuteći, govorio Lotario što mu drago. A muzu neće ništa više javljati, da ga ne baci u svađu i nepriliku. Uzme dapače smišljati kako bi ispričala Lotarija Anselmu ako je zapita za povo zašto mu je ono pismo pisala.

S tim mislima, koje su doduše časne ali slabo razborite i probitačne, sasluša ona sutradan Lotarija, a on odmah prione toliko, da se p^o kolebati postojanost Camilina, i sva se njena čestitost mora¹_{flp}regnuti da joj oči ne odaju suosjećaj koji su joj u srcu razbudile^suze i^riJ^eči Lotarijeve. Sve je to vidio Lotario i još se jače uzбудio. jCad rnu je Anselmo odlaskom svojim pružio priliku, odluči on da treba junački opsjesti tu tvrđavu, te joj navali na samoljublje^{ve}ličanjem njene krasote, jer ništa ne osvaja i ne predobiva utvrđene kule taštine u lijepih žena

kako ih osvaja i predobiva ta sama taština, kad ju laskanje na jeziku nosi. Tako on vješto potkopa hridinu njene čestitosti i podmetne takav lagum te bi je srušio sve da je Čamila bila od željeza. Plakao je, molio, zaklinjao se, laskao, navaljivao i hinio s takvom strašću i s tolikom istinitošću, da je nadvladao razboritost Camilinu te iznio pobjedu koju je više želio nego joj se nadao. Predala se Čamila: Čamila se predala; ali zar je čudo kad se nije održalo ni prijateljstvo Lotarijevo? Jasan primjer koji nam dokazuje da se ljubavna strast svladava jedino bijegom i da se nitko ne smije hvatati ukoštac sa tako jakim neprijateljem, jer bi mu trebale božanske sile da svlada onu ljudsku silu. Leonela je jedina znala za slabost svoje gospodarice, jer od nje je ne mogoše sakriti nevjerni prijatelji i novi ljubavnici. No Anselmova zahtjeva ne htjede Lotario Čamili odati, da ne bi ona manje cijnila njegovu ljubav te mislila da je on samo zbog prilike i nasumce, bez istinske ljubavi, nju salijetao. Za nekoliko se dana Anselmo vrati kući, ali i ne opazi da mu je nestalo ono na što je najmanje pazio, premda mu je najviše stalo do toga. Pohodi odmah Lotarija i zatekne ga doma; izgrle se, te on zaište neka ga prijatelj izvijesti o životu ili smrti.

- Prijatelju Anselmo - reče Lotario - mogu te izvijestiti da imaš ženu koja je vrijedna da bude primjer i dika svim čestitim ženama. Ututanj su bile riječi koje sam joj govorio; ponude mi je prezrela; darove mi odbila; a mojim se hinjenim suzama jasno rugala. Sve u sve, Čamila ti je ugled krasote, ona je poklad u kojem počiva čestitost i živi čednost i razboritost, i sve vrline koje su na diku i na sreću poštenoj ženi. Vraćam ti, prijatelju, novce, evo ti ih, nisam ih ni trebao, jer Camilina se krepost ne predobiva ovakvim niskim sredstvima kao t^o su obećanja i darovi. Zadovolji se, Anselmo, i nemoj ju dalje još Pokušavati. Pregazio si, a da se nisi okvasio, more onih muka i sumnja Što nas znaju i mogu zapadati od žena, pa opet roniti u duboku pučinu ^{no}vih nezgoda, i ne prokušavaj još kojom kušnjom valjanost i čvrstoću ^{bro}da koji ti je od Boga dosuđen da na njem ploviš po moru ovoga “jeta; nego znaj da si već u sigurnoj luci, te se usidri sidrom zdrave Pameti i miruj, dokle god ne zaištu da platiš dug od kojega ne oslobađa ikakva plemenitaška povlastica. Anselmo se jako obraduje Lotarijevim riječima, te im povjeruje kao da ih je izreklo koje proročište. No ipak ga zamoli neka se još ne okani udvaranja i salijetanja, ma i samo od radoznalosti i za zabavu. Ne mora više onako navaljivati i truditi se kao dosad, nego neka samo napiše nekoliko pjesmica njoj u slavu, ali pod imenom Cloride, a on će kazati Čamili da je zaljubljen u neku damu kojoj je nadjenao to ime, da je može slaviti u poštenju, kako dolikuje njenoj čestitosti. Ako pak njega mrzi pisati stihove, on će ih, Anselmo, spjevati sam.

- Ne treba - odgovori Lotario. - Nisu mi muze toliko neprijateljice da me ne bi kojiput u godini pohodile. Reci ti Čamili što si kazao o mojoj tobožnjoj ljubavi, a stihove ću ja spjevati. Ako ne budu onako dobri kakvi bi dolikovali onoj kojoj pjevam, bit će barem najbolji što sam ih kadar spjevati.

Tako ugovori nerazboriti prijatelj s nevjernim prijateljem, pa se Anselmo vrati kući te upita Camilu ono čemu se već čudila da je nije još zapitao: zašto mu je

pisala i poslala ono pismo. Čamila mu odgovori da joj se učinilo kao da je Lotario motri malko drzovitijim pogledom nego onda kada je on kod kuće; ali se razuvjerila i misli da je to bila utvara, jer se Lotario kloni nje i pazi da se ne sastanu i ne ostanu nasamu. Anselmo joj odvrati neka ni najmanje ne sumnja, jer on zna pouzdano da je Lotario zaljubljen u otmjenu gospođicu u gradu, koju slavi pod imenom Cloride, a sve i da nije zaljubljen, ne treba se bojati, jer Lotario je valjan čovjek i oni su prisni prijatelji. Da Camilu nije Lotario već prije obavijestio o toj tobožnjoj ljubavi za Cloridu, te sam to rekao Anselmu samo da se može koji časak zabaviti veličajući Camilu, bila bi ona jamačno zapala u mrežu očajne ljubomore; ali je već bila obaviještena, te se ne iznenadi i ne razjadi. Sutradan, kad su sve troje bili za stolom, zamoli Anselmo Lotarija neka im kaže koju pjesmu što je spjevao svojoj ljubljenoj Cloridi; Čamila je ne poznaje, te on može slobodno kazivati.

- Sve da je i poznaje - odgovori Lotario - ne bih ja ništa krio, jer kad zaljubljenik veliča svojoj dragoj ljepotu i kudi njezinu okrutnost, ne pogrđuje on dobri glas njen. Ali bilo kako bilo, evo ovaj sam sonet spjevao jučer neharnoj Cloridi:

SONET Kad samrtnike slatki sanak mili Zaokuplja u noći tihoj, tada Sirota pjesma mojih ljutih jada K nebesima i Cloridi se krili. I kada sunce s istoka se javlja. K nebesima i Cloridi se krili.

Put sunca lete uzdisaja jata

I jadikovka stara se obnavlja.

I kada sunce zrake baca žive

Na zemljicu s prijestolja zvjezdana,

Još gori tuži jecaj plačna duša.

Noć opet priča priče žalostive,

I sved jad moj za noći i dana:

Nit nebo mene nit Clorida sluša. Svidje se Čamili sonet, a još više Anselmu.

Pohvali ga on i reče da je Clorida veoma okrutna dama ako ju takva istinita ljubav ne može ganuti. Onda zapita Čamila:

- Istina je dakle sve što zaljubljeni pjesnici govore?

_ Ukoliko su pjesnici, ne govore istinu - odgovori Lotario - ali ukoliko su zaljubljeni, svagda su plahi i istiniti.

_ Nema sumnje - dočeka Anselmo, samo da potkrijepi i potvrdi Čamili Lotarijev naum, ali ona i ne haje za Anselmove lukavštine, jer je već sva zaljubila u Lotarija.

Uživa ona u svemu što on čini, a razumjela je da je i ljubavna pjesma namijenjena njoj i da je zapravo ona ta Clorida. Zamoli ga zato, ako zna još koji sonet ili koju pjesmu, neka kazuje.

- Znam - odgovori Lotario - ali ne vjerujem da je sonet onako dobar kao prvi, ili je barem manje loš. Rasudite sami, evo ga:

SONET

Znam, piše mi se smrt, al vjerovati Još nisi voljna. Ja do tvojih nogu, Oj neharnice, umrijeti mogu, Al se za ljubav neću pokajati. Da odem tamo u kraj

zaborava, Gdje nema žica, ljubavi ni slave, Iz grudi mojih, da ih raskrvave, Izvirila bi tvoja krasna glava. Tu svetinju ušćuvat ću za kruti Put, kojim idem jak, od nesmiljene Tvrđine tvoje naučen na muke. Ah, plovim tužan, a nebo se muti, Po tuđem moru sudba vodi mene, Bez zvijezda gore i bez bliske luke.

ohvali Anselmo i taj sonet, kako je pohvalio i prvi. I tako je on nizao ■"iku^{za} karikom u lancu koji je omotavao i spletao njegovu bešćast, jer što god ga je Lotario više obešćastivao, sve mu je govorio da je časniji, a sa svakom stepenicom niz koju je Čamila silazila k svojem poniženju uzvisivala se u muževljim očima vrhuncu vrline i dobrog^a glasa. Onda se dogodi jednom, te Čamila ostade nasamo sa svojom djevojkom i reče joj:

- Stid me, draga Leonela, što sam ovako slabo cijenila sebe i što nisam barem zategla, da me istom kasnije Lotario predobije, nego sam se ovako rado i brzo sasvim predala. Bojim se da će prezreti moju hitrinu i lakomislenost i neće misliti kako se nisam mogla oduprijeti njegovoj moći nada mnom.

- Ni brige vas, gospodo, za to - odgovori Leonela - jer ne vrijedi, ^a j nema razloga da se manje cijeni ono što se daje, ako se daje brzo, samo ako je to što se daje dobro i vrijedno da bude cijenjeno. Ta govori se: dvaput daje, tko brzo daje.

- Ali se govori također - odvrati Čamila - po što stekao, po to i cijenio.

- Ne valja ovdje ta izreka - reći će Leonela - jer, kako vele, nekomu ljubav leti, nekomu hoda; ovomu juri, onomu se skanjuje; jednoga mlaci, drugoga žari; gdje kojega ranjava, gdje kojega ubija; u koji je mah pojurila sa svojim željama, u taj ih je mah već završila i dokončala izjutra opkoljuje tvrđavu, a obnoć se tvrđava već predala, jer nem sile koja bi njoj odoljela. Tako je, pa što se onda plašite i bojite, jer tako se isto moralo dogoditi i Lotariju, kad je ljubav ulučila prilik gdje gospodara nema doma, te vas prevladala. I moralo se izvrši“ ono što je ljubav odredila, dok se nije Anselmo vratio i svojom prisutnošću pomrsio posao; jer ljubav nema boljega službenika koji njene želje izvršuje nego što je prilika: prilikom se ona služi u svim svojim poslovima, pogotovo iz početka. Dobro ja znam sve to, više po iskustvu nego po čuvenju, pa ću vam, gospodo, jedanput ispričati; ta i ja sam od mlade krvi i mesa. I onda još, gospodo Čamila, niste se v. predali odmah, nego ste mu ponajprije po očima, po uzdisajima, p^o riječima, po obećanjima i darovima progledali dušu i u njoj sve vrlin po kojima je Lotario zavrijedio da bude ljubljjen. Tako je, pa neka vas ne more sumnje i otužne misli, nego znajte pouzdano da i Lotario cijeni vas, kao što i vi njega, pa kad ste već zapali u ljubavnu zamku budite sretni i blaženi što vas je osvojio onaj koji je vrijedan i cijeni vas, te u koga nisu samo ona četiri S, što vele da moraju biti u svakog³ valjanoga zaljubljenika,²⁰³ nego i cijela abeceda: ako ne vjerij^{ete} slušajte, pa ćete vidjeti kako ću vam napamet iskazati. On je, kak^o vidim, i kako mi se čini, alem, fcogat, čestit, dobar, *fin*, glasit, *hrab*■ tinrt“ junačina, krasan, ubazan, mlaci, naočit, odličan, plemenit, ^S vnji^{vc} ¹ četiri S, kako vele, onda temeljit, uman, fatren. X mu ne staje, jer je oporo slovo, Y je isto što , a Z zaljubljen u vas. Njasmije^{se} Čamila djevojčinoj abecedi i razabere da je ona vještija ljubavnim poslovima nego što bi se reklo. Prizna to i ona sama, te ja

Čamili da vodi ljubav s nekim odličnim mladićem iz toga istoga orada- Čamila se zbuni i poboja se da joj otuda ne nastane opasnost dobromu glasu. Ispita djevojku je li im ljubav doprla dalje od riječi, a Leonela joj odgovori, sa malo stida i s priličnom drskošću, da jest. Zna se već: čim gospodarica pogriješi, obezobrazuje se sluškinja; kad ona vidi da je gospoda posrnula, časom će i sluškinja za njom, te i ne mari zna li se to. Čamila nije dakle znala ni kud ni kamo, nego zamoli Leonelu neka ne kazuje ništa o njoj onomu koji joj je, veli, ljubaznik, i neka krije svoju vezu, da ne bi doznali Anselmo i Lotario. Leonela joj obeća da će je poslušati, ali učini svoje, tako da je Čamila uvidjela kako se s pravom pobojava neće li joj zbog nje nastradati dobar glas. Kad je nepoštena i drzovita Leonela vidjela da joj se ni gospodarica ne vlada kako treba, obezobrazuje se ona i počne svojega ljubavnika puštati k sebi, u kuću, uzdajući se da je gospodarica neće smjeti odati, sve ako je i vidi. Takvo zlo nastaje kad gospodarica pogriješi i postane ropkinja svoje služinčadi te im mora prikrivati nepoštenje i sramotu. Tako se dogodilo i Čamili. Opazila je doduše više puta da je Leonela sa svojim ljubaznikom u sobi u kući, ali ju nije smjela ukoriti, nego joj još pomagati da ga sakrije, uklanjati joj s puta svaku smetnju, samo da je ne bi opazio Anselmo. No nije mogla spriječiti da ga jednom pred zoru ne opazi Lotario gdje izlazi. Nije prepoznao tko je, i u prvi mu se mah učini da je prikaza. A kad razabere da taj hoda, krije lice, te se brižljivo i oprezno krade, okani se one lude misli i zapadne u drugu, koja bi ih sve upropastila da nije Čamila spriječila. Ne pomisli Lotario je taj čovjek, koga je u nevrijeme vidio gdje iz kuće izlazi, bio tamo °g Leonele, niti se sjeti da i postoji kakva Leonela na svijetu, nego Pomisli da je Čamila, kako je bila podatljiva i lakomislena s njim, isto kva bila i s drugim, jer kad se žena pronevaljali, grijeh njen urodi ^{Ur}ne da joj pada čast i u samim očima onoga što ju je molio i zaklinjao, te mu se predala, pa sada on sudi da se ona još lakše predaje drugima, "Tdo vjeruje svakoj sumnji koja ga obuzme. Kao da mu je u taj mah ^estalo zdrave pameti i kao da je smetnuo s uma svaki razboriti sud Postupa li valjano i razborito, odjuri on odmah k Anselmu, dok još bio ustao, sav nestrpljiv i slijep od bijesne ljubomore koja ga je ^{acca} i ginući da se osveti Čamili, koja mu i nije našao učinila, te murece:

- Znaj, Anselmo, da seja već mnogo dana borim sa sobom i susprež^e se da ti ne reknem što ne mogu i nije ni pravo da ti dulje krijem. Z-da se stalnost Camilina srušila i pokorila se u svemu što sam volj činiti od nje. Skanjivao sam se da ti istinu otkrijem, jer sam želi vidjeti je li joj to lakomislen hir, ili ona to čini da mene iskuša i vidj je li čvrst naum ovoj mojoj ljubavi koju sam ja s tvojim dopuštenjen započeo. Mislio sam također: kad bi ona bila onakva kakva treba i bude i kakvom smo je obadvojica smatrali, bila bi ti već javila da j nju salijećem; ali kako sam vidio da ona oklijeva, razabrao sam: istinito je obećanje njeno da ćemo se, dok ti opet odeš od kuće, sastati oružnici, gdje je tvoje oružje - a ondje se zbilja sastajao s Čamilo-

- ali nemoj naglo doletjeti da joj se osvetiš, jer grijeh je počinjen samo u mislima, te će se možda Čamila još predomisli dok nije zgriješila, i umjesto grijeha se pokajati. Kad si mi dakle svagda u svemu, barem donekle, slušao savjet, primi i poslušaj i ovaj savjet sada, bez varke i sa zrelim razborom učiniš što misliš da treba. Pričini se odlaziš od kuće na dva-tri dana, kako već običavaš, i dobro se sak u oružnici; imaš ondje svega i svačega, možeš se lako sakriti, pa će onda vidjeti rođenim očima, a ja svojim, što je Čamila naumila; ak je nevaljalština, koje se tebi više bojati nego joj se nadati, možeš bi tih, bistar i razborit osvetnik svoje sramote. Zapanji se, iznenadi i začudi Anselmo Lotarijevim riječima, koje zatekoše kada se najmanje nadao da će ih čuti, jer je već mislio da j Čamila odoljela tobožnjoj napasti Lotarijevoj, te je već uživao u sla te pobjede. Pošutje časak, zagleda se ukočenim pogledom u pod, onda reče: - Ti si, Lotario, učinio što sam od tvojega prijateljstva očekivao. Ja u svemu moram slušati tvoj savjet. Učini što te volja, i čuvaj tajnu kak ti se čini najbolje u ovoj iznenadnoj zgodi. Obeća mu Lotario, ali se već pri rastanku sasvim pokaje što mu je to kazao. Vidi da je ludo učinio, jer Čamili se mogao osvetiti a da ni. udario ovakvim okrutnim i nečasnim putem. Uzme proklinjati svO. pamet, ružiti svoju naglost, ne znajući kako bi razmrsio što je smrsio, ili navratio na pametniji svršetak. Naposljetku odluči sve reći Can¹¹ a kako mu je bilo uvijek prilike, nađe je samu još toga dana. Ali ^{inl} 1 ona vidjela da može govoriti s njim, reče mu: - Znaj, prijatelju Lotario, da mi je na srcu jad koji me toliko m° mislim, srce će mi pući, i čudo je pravo što nije već puklo. Leonela ■ toliko obezobrazila da

svaku noć pušta u kuću svojega ljubavnika, i

je 2

s

će r

je kod nje do jutra, na štetu mojemu dobromu glasu, jer tko god gdje u ovako neobično doba izlazi iz moje kuće, može suditi što je volja. A nevolja mi je što je ne smijem ni kazniti ni ukoriti, jer zna za našu vezu, te mi je začepila usta, pa moram šutjeti o njenim slovima; strah me, zlo će se izleći otud.

č je Čamila počela govoriti, pomisli Lotario da je to lukavština om ga kani zavarati kao da tobože nije njen nego Leonelin ljubavnik aj koga je vidio gdje izlazi iz kuće. Ali kad on vidje da Čamila plače kuka, i moli ga za pomoć, povjeruje da je istina, a kad je povjerovao, sasvim se zbuni i pokaje za sve. No ipak odgovori Čamili neka se ne brine, on će srediti da Leonelina bezobraština bude zauzdana. Onda joj prizna što je u ljutom bijesu ljubomore rekao Anselmu, i kako su se ogovorili da se Anselmo sakrije u oružnicu i jasno se uvjeri kako mu a nevjerna. Zamoli je da mu oprost i da mu savjetuje ako bi je ispravio te se izvukao iz toga zbrkanoga nedohoda, u koji ga e zavela luda pamet i ljubomora.

,mila se prenerazi kad je čula što Lotario govori: ozlovoljena, prekori i pokudi razboritim riječima tu nevaljalu zamisao i glupu i zlu odluku, b u žene je brži

duh i u dobru i u zlu nego u muškarca, ali zato slabiji treba svojski i promišljeno raditi, te se Čamila odmah dosjeti kako će razmrsiti to što se čini nerazmrsivim. Lotariju ona naredi neka se pobrine da se sutradan sakrije Anselmo gdje je rekao, jer baš to joj je skrivanje zgodno da uredi kako bi se odsad mogli milovati bez ikakve etnje. Ne htjede mu objasniti što je zamislila, nego mu rekne neka samo spremi, kad se bude Anselmo sakrio, da odmah dođe čim ga nela zovne, i neka na sve što ga bude pitala, odgovara onako kako odgovarao kad ne bi znao da ga Anselmo sluša. Lotario je uzme liti da mu dokraja objasni što je naumila, jer će on onda pouzdanije

nije paziti na sve što smatra potrebnim, e treba ni na što paziti - odgovori Čamila - nego mi samo odgovaraj te budem pitala.

e htjede ga Čamila obavijestiti što je naumila, jer se bojala da on e htjeti raditi po njenoj zamisli, koja joj se dobrom čini, nego će ti i smišljati drukčije, kako ne valja.

de sada Lotario, a sutradan otputuje Anselmo, pod izlikom da će selo k prijatelju, ali se opet vrati i sakrije, to lakše što su mu Čamila eonela namjerice pomagale. ^akrio se dakle Anselmo, te u sto muka, koje je lako zamisliti, čeka da denim očima vidi kako mu kidaju čast, i kako će izgubiti ljubljenu ^amilu, najmilije dobro svoje. Kad su Čamila i Leonela pouzdano veći posigurno znale da se Anselmo sakrio, udu one u oružnicu, a čim je Čamila onamo zakoraknula, uzdahne duboko i progovori. -Jao, draga Leonela! Dok nisam izvršila što ne želim da znaš, jer neću da me pokušaš spriječiti, zar ne bi bilo bolje da prihvatiš Anselmov bodež, koji sam od tebe zaiskala, te probodeš ovo sramotno srce moje? Ali nemoj, jer nije pravo da ja budem kažnjena za tuđu krivicu. Hoću najprije da znam što su drske i bestidne oči Lotarijeve vidjele na meni da se on obezobrazio te mi onakvu želju iznio, na sramotu prijatelju svome i na beščašće moje. Otiđi, Leonela, onamo k prozoru i zovni ga, jer on je jamačno na ulici: čeka da izvrši svoj zli naum. Ali prije ću ja izvršiti kruti i časni svoj naum.

- Ah, gospodo! - odvrati domišljata Leonela, koja je bila već upućena.

- Sto biste vi s tim bodežom? Da ne kanite ubiti sebe ili Lotarija? I jedno i drugo što vi kanite upropastit će vam čast i dobri glas. Bolje je i ne mariti za uvredu, te onoga zlog čovjeka ne puštati sada u kuću, da nas ne zatekne same. Mi smo eto, gospodo, slabe žene, a on je muškarac i odrešit. U njega je loš naum, zaslijepljen je i strast ga vodi, pa će on možda prije nego što vi izvršite svoj naum učiniti ono što je mnogo gore nego da vas ubije. Zlo i naopako gospodaru Anselmu, kad je pustio da mu onaj bezočnik toliki mah preotme u kući! Ako ga, dakle, gospodo, ubijete, kao što mislim da kanite, što ćemo onda s mrtvacem?

- Sto ćemo? - preuze Čamila. - Ostavit ćemo ga neka ga Anselmo ukopa, jer je i pravo da njega zapadne posao kako će sakriti pod zemlju svoju sramotu. Zovni brže onog bezočnika, jer što god dalje odgađam osvetu za uvredu koja mi je nanesena, mislim da sve gore krnjim vjernost koju dugujem mužu.

Sve je to slušao Anselmo i svaka mu riječ Camilina mijenja misli; ali kad je začuo da je nakanila ubiti Lotarija, htjede izići i odati se, da ne bi svoje učinila.

No ipak ga zadrži želja da vidi dokle će ona dospjeti u toj srčanoj i časnoj odluci, a on je nakan za vremena iskočiti i spriječiti zlo.

Čamila sada padne u tešku nesvjesticu i sruši se na postelju koja je toj sobi bila. Leonela zaplače gorko i zajauče:

- Jao, jadne mene, ako mi po nesreći umre ovdje na rukama cvij^e čestitosti, ponos valjanih žena, ugled čistoće...!

Tako ona zareda; tko je čuje rekao bi da je najucviljenija i najvjernij djevojka na svijetu, a njena gospodarica nova Penelopa,²⁰⁴ koj^u proganjaju. Za kratko se vrijeme osvijesti Čamila, a kad se osvijes tila,

rece: Kolik brani Lukn

2_a što ne zoveš, Leonela, toga vajnoga najvjernijeg prijatelja među ijateljima, koga je ikada obasjalo sunce i skrila noć? Brže, trči, : jdi, da se od tvogega oklijevanja ne ugasi žar moje srdžbe i da _avednu osvetu, kojoj se nadam, ne iskalim u samim prijetnjama i ■oklinjanju!

Odmah ću ga zovnuti, gospođo - odgovori Leonela - ali mi prvo ijte taj bodež, da ne biste, dok mene nema, počinili njime ono što bi k_oji vas vole oplakivali dokle god žive.

jsj_e boj se, draga Leonela, neću ništa učiniti - odvrati Čamila. -oliko god ja bila, po tvom sudu, nepromišljena i luda što ovako im svoju čast, ipak nisam toliko nepromišljena i luda kao ona ukrecija, o kojoj pričaju da se ubila, a nije ništa zgriješila, niti je ponajprije ubila onoga što joj je skrivio nesreću. Ako je do umiranja, umrijet ću ja, ali hoću još da se osvetim i da uzvratim onomu koji je kriv što sam ja dospjela ovamo, da plaćem zbog njegove bezočnosti, iako je nisam ničim skrivila.

Jedva ona namoli Leonelu da ode i zovne Lotarija, a kad je naposljetku otišla i dok se nije vratila, uzme Čamila govoriti, kao da razgovara sama sa sobom: Bože mili! Zar ne bi bolje bilo da sam otpravila Lotarija kao što sam ga već više puta otpravila, nego što ga evo sada navodim da me smatra nepoštenom i pokvarenom, barem donde dok mu ubrzo ne razbijem zabludu? Svakako bi bolje bilo; ali ja ne bih bila osvećena, a čast mojega muža ne bi stekla zadovoljštinu, kad bi se on ovako, nikomu ništa, mirne duše vratio odavde kamo su ga zle nakane dovele. Neka nevjernik životom plati poganu želju svoju: neka svijet dozna ako bude doznao da Čamila nije samo očuvala vjernost svojem mužu nego ga je i osvetila na onome koji se drznuo uvrijediti ga. Ipak bi, mislim, bolje bilo da sam to kazala Anselmu; no ja sam mu već natuknula u onom pismu što sam mu poslala na selo, a kad on nije uznastojao doskočiti ovomu zlu koje sam mu spomenula, valjda nije, kao predobar i povjerljiv čovjek, ni htio ni mogao vjerovati da bi se ^{Sr}cu prisnoga prijatelja mogla roditi misao koja kalja njegovu čast.

Ni

Ja to nisam dugo vjerovala, a ne bih nikada ni vjerovala da se nije

ⁿJ^e gova bezočnost usudila još i dalje, te mi javnim darivanjem, silnim ^{ec}anjima i neprestanim suzama otkrila sve. Ali čemu sada ovo Pomišljanje Zar treba srčanoj odluci ikakav savjet? Nipošto. Ne bilo . - zdajniče; zdravo, osveto! Ulazi, nevjero, hodi, pristupljaj, umri okončaj, pa bilo što bilo! Čista sam dospjela u vlast onomu koga J^e nebo dosudilo da bude moj; čista hoću da odem od njega, i još

Leonela i Lotario zapanje se i preneraze što se dogodilo. Vide Čamila u krvi leži na podu, a još sumnjaju je li sve zbiljski. Pritrči
gdje
loj

brže Lotario, bez duše i bez daha, da joj istrgne bodež. No kad op_{az}j malu ranicu, snađe se od straha koji ga je spopao, te se opet zadivi bistrini, pameti i velikoj razboritosti Camilinoj. Ali da pomogne onim što njega ide, otegne on žalostivu naricaljku nad Camilininim tijelom kao da je mrtva, te stane sipati kletve i na sebe i na onoga koji g_a £ naveo na ovo zlo. A kako je znao da ga sluša prijatelj Anselmo, kukao je tako da bi ga svatko tko ga čuje više žalio nego i Camilu, sve ako misli da je mrtva. Leonela je digne na rukama i položi je na postelju, a Lotarija zamoli neka otrči i potraži koga tko će Camilu tajom liječiti-zapita ga i za savjet, što misli da bi rekli Anselmu o toj gospodaričinoj rani, ako se on možda vrati dok još nije ozdravila. Lotario joj odgovori neka reknu što ih volja, on ne zna savjetovati što bi valjalo; jedino veli neka gleda da joj zaustavi krv, a on će u svijet bez traga. I jasno odajući bol i jad izleti on iz kuće; a kad bude sam, gdje ga nitko ne vidi, uzme se krstiti i krstiti, čudeći se lukavštini Camilinoj i vještini Leonelinoj. Pomisli kako je Anselmo uvjeren da mu je žena druga Porcija, i poželi da se sastane s njim, pa da njih dvojica proslave to najveće prijetvorstvo laži i istine što se ikada zamisliti može. Leonela zaustavi, kako joj je rečeno, gospodarici krv, koja joj je samr toliko tekla da potvrdi prijevaru, ispere joj malo ranu vinom i poveže je koliko zna. A dok ju je viđala, govorila je tako te bi Anselmo, sve da i nije čuo već ono prije, morao povjerovati da mu je Čamila prav" božanstvo čestitosti. Uzme onda govoriti i Čamila, te nazivati sebe plašljivicom i kukavicom što baš onda kad je trebalo nije bila srčana da se rastane sa životom što joj je dodijao. Zapita ona djevojku za savjet, bi li ili ne bi odala svu tu zgodu svojemu ljubljenomu mužu, a ona joj odgovori neka mu ne kazuje, jer će se on onda osvetiti Lotariju. To je opasno, a dobra žena ne smije mužu navraćati priliku za kavgu, nego mu mora uklanjati svaku takvu priliku koliko god može. Čamila joj odgovori da pravo i veli, te će je poslušati; ali ipak treba razmisliti što bi rekla Anselmu otkuda je ta rana, jer on će je svakako opaziti; Leonela pak odgovori da ona ne zna ni za šalu lagati.

- A otkud bih ja znala, sestro? - odvrati Čamila. - Ne bih se ja usudila izmisliti i tvrditi laž, sve da mi se radi o glavi. Kad ne znamo St ćemo i kako ćemo, bolje će biti da reknemo zgojnu istinu nego da nas uhvate u laži.

- Ni brige vas, gospodo - odgovori Leonela. - Ja ću do sutra razmis^o što bismo rekli. Kad vam je rana na tome mjestu, moći ćete je sakriti o_{ne} vidi, a Bog je dobar i pomoći će nam u našim valjanim i poštenim ^{an}ama. Primirite se, gospodo, i nastojte da se ne uzrujavate, da vas oSp^od^{ar} ne zate^{ne} k^{ne} ova^{ko} uzbuđenu, a svu drugu brigu prepustite eni i Bogu, koji pomaže svaki dobri naum.

selmo je najpozornije slušao i gledao kako se prikazuje tragedija ^{ift}.j njegove časti, a osobe koje su je igrale prikazale su je s tako bićnim ^{zanosom} j životnošću kao da su se pretvorile u onu istinu oju hine. Jedva on čeka da se smrači, pa da nađe dobroga prijatelja otarija i da se vesele čestitoj sreći što je u dobroj ženi otkrio ovakav ragocjen biser. Njih se dvije pobrinu da on mogne lako izmaknuti, i on uluči prigodu te se iskrade. Odmah potraži Lotarija, a kad ga je jao, nije mogao da ga se nagrli, veselja svojega da se napripovijeda i "amile da se nahvali. Sve je to slušao Lotario, ali se nije mogao nikako jovati, jer mu se po pameti motalo kako je prevario prijatelja i ljuto osramotio. Anselmo je vidio doduše da Lotario nije veseo, ali je mislio da je zato što se Čamila ranila, a on je bio povod. Rekne mu dakle edu inim neka se ne brine za Camilu, jer joj je rana jamačno laka, su se njih dvije dogovorile da će mu je zatajiti. Nije eto opasno, pa uživa i veseli se s njim, kad se po njegovoj vještini i pomoći uspeo najviše sreće koja se može poželjeti; a odsad ne bi ništa drugo nego pjeva pjesme u slavu Čamili, da bude ovjekovječena dok je svijeta jeka. A Lotario mu pohvali dobri naum i obeća mu pomoći u tome ijnom djelu.

.o je Anselmo izvaran masnije nego itko na svijetu: on sam odvede ruku svojoj kući onoga koga je smatrao za oruđe svoje sreće, a ono bješe propast dobroga glasa. Čamila ga dočeka, čini se, nadurena, a e joj igralo. Potraja ta varka kratko vrijeme, dok za nekoliko mjeseci a ne okrenu kolo, te se pojavi zloća, sve dotad vješto sakrivena, i elmo plati glavom svoju nerazboritu radoznalost. Trideset pete glava

u kojoj se priča o junačnoj i strahovitoj bitki koju je don Quijote izvojevao s mjevovima rujna vina i završava se Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku.

Kad se baš imala dočitati pripovijest, dotrči Sancho Panza sav uprepašten iz pregratka na tavanu, gdje otpočiva don Quijote, i za vikne:

- Pohitite brže, gopodo, i priskočite upomoć mojemu gospodaru, jer on je zapodjenuo najljući i najžešći boj što sam ga ikad očima vidio. Tako mi Boga, zviznuo je on gorostasa, neprijatelja gospode princeze Micomicone, i skinuo mu s ramena glavu, kao da je repa.

- Sto ti to, brate, veliš - zapita župnik i prestane čitati što je j preostalo pripovijesti. - Jesi li ti, Sancho, pri sebi? Kako, dobiješ može to biti kad je gorostas dvije tisuće milja odavde?

Uto oni začuju u pregratku silnu halabuku i glas don Quijotov kako više:

- Stani, lupežu, zlikovce, kukavico Uhvatio sam ja tebe, i neće G koristiti tvoja sablja-krivača.

Onima koji su ga čuli učini se kao da on udara po zidovima. A Sancho će reći:

- Ta nemojte se skanjivati i slušati, nego uđite i prekinite im bitku, ili priskočite mojemu gospodaru; ali neće trebati, jer gorostas jamačno već poginuo, otišao Bogu na račun za svoj pogani život što g^a je provodio; vidio sam ja da teče po podu krv, a glava mu je odsjeće

i pala nastranu, i velika je kao najveća vinska mješina.

- Bog me ne ubio! - zavapi sada krčmar. - Da nije taj don Quijote don Vrag uzeo udarati po kojem od mojih vinskih mjehova što su p rumenoga vina i vise mu povrh glave, a ono što taj čovo misli da je bit će proliveno vino.0 reče i uđe u komoru, a svi za njim, te zateknu don Quijota najčudnijoj odjeći što se može vidjeti. Bio je u košulji, ali mu je

glava sprijeda pokratka, tako da ne pokriva bedra, a straga je još palaca kraća; noge mu duge, mršave, rutave i nisu baš čiste; na vi mu crvena masna kapa krčmarova; oko ljevice omotao pokrivač postelje, na koji je Sancho bijesan, a zna i zašto; u desnici mu gol mlati on na sve strane i govori takve riječi kao da se zbilja bori jiekim gorostasom. A kad tamo, oči mu još zaklopljene, te on spava anja da je u boju s gorostasom; tako je živo u mašti zamislio onu tolovinu što je kani izvršiti, te sada sanja da je stigao u kraljevinu comiconsku i bije boj s neprijateljem. Tako je on, misleći da udara neprijatelju, udarao po vinskim mjehovima, te je po svoj komori eklo vino. Kad to vidje krčmar, razgnjevi se i navali na don Cuijota ga nemilo izudarao pesnicama: da mu ga ne oteše Cardenio i nik, brzo bi on dokončao bitku s gorostasom. No uza sve to jadnik vitez nije probudio dokle god nije brijač donio sa studenca veliko ro hladne vode i polio ga od glave do pete. Sada se vitez razbudi, i još ne razabere toliko da bi vidio što se događa. Dorotea, koja je la kako mu je kratka i tanka odjeća, ne htjede ući da vidi bitku edu svojega zaštitnika i svojega neprijatelja.

eho pođe tražiti po cijelom podu gorostasovu glavu, a kako je ne freće:

nam ja već, u ovoj je kući sve začarano. Onomad su me, baš ovdje : sam sada, izbubali i premlatili, a ja niti sam znao tko me lupa, niti : mogao ikoga vidjeti. Sada eto nema ni traga ni glasa toj glavurdi, odenim sam očima vidio kako je odrubljena i kako iz tijela bije krv iz vrela.

■O kakvoj ti krvi i o kakvu vrelu govoriš, ti neprijatelju Bogu i "cima? - vikne krčmar. - Zar ne vidiš, lupežu, da ta krv i to vrelo

1 ništa drugo nego moji mjehovi, što ih je on isprobadao, i rumeno što je preplavilo ovu komoru. Pakao preplavio dušu onomu što je isprobadao!

" Ne znam ja ništa - odgovori Sancho - jedino znam da sam ja etnik ako ne nađem tu glavu, jer će mi se grofovija rastopiti kao uvodi.

W gore Sanchu budnu nego njegovu gospodaru, snenu i zbunjenu; ko su ga sludila gospodarova obećanja. Krčmar da pobjesni gledajući Vnodušnost konjušarovu prema šteti što ju je gospodar počinio, te zakune da neće sada biti

onako kao onomad i neće oni izmaći ne^{ti}vi, niti će išta vrijediti viteški zakoni, nego će oni sada platiti i

Josjovo i prijašnje, pa čak i zakrpe na probodene mjehove. Župnik uhvatio don Quijota za ruke, a on misli da je već dokončao pustolovinu te da sada stoji pred princezom Micomiconom. Klekne on dakle pred župnika i progovori:

- Uzvišena i slavna vladarice, neka vaša visost živi od današnjega dana bez brige da bi joj mogao nahuditi onaj zlosretnik, a i ja sam slobodan od riječi koju sam vam dao, jer sam je izvršio, uz pomoć velikoga Boga i po milosti one za koju živim i dišem.

- Zar vam nisam rekao? - klikne Sancho kad je to čuo. - Eto, da j nisam bio pijan! Zasolio je moj gospodar gorostasu! Nema sumnje:²" dobro se piše mojoj grofiji! Tko se ne bi nasmijao budalaštinama njih dvojice, gospodara i sluga? Svi se i nasmiju, jedini se ne smije krčmar, nego kune da bi ih vrag odnio.

Naposljetku uspije brijaču, Cardeniju i župniku da strpaju don Quijota s teškom mukom u postelju, te on zaspi, a vidjelo se da je sav izmoren. Puste ga neka spava, oni pak iziđu u vežu da utješe Sancha Panzu što nije našao gorostasovu glavu. Ali još im veća muka bješe dok nisu umirili krčmara, koji je očajavao zbog nenadane smrti svojih mjehova. A krčmarica se uzviče i zasikće:

- U zao mi je i proklet čas došao u kuću taj skitnik vitez. Kamo sreće da ga nikada očima nisam vidjela, jer me skupo stajao. Onomad mi je pobjegao i nije platio trošak za noćište, večeru, postelju, slamu i ječam, za sebe i konjušara, za konja i magarca, nego veli da je on veliki skitnik vitez ubio ga Bog, i njega i sve skitnike vitezove koliko god ih je na svijetu, pa zato ne mora ništa plaćati, jer tako piše u zakonima skitničkog viteštva; a sada, da prostite, došao i ovaj gospodin, pa mi odnio moj rep, a kad mi ga je vratio, ono je za dvije četvrtine manji i lošiji, i sav istrčan, pa ne valja mojemu mužu za što mu treba;

naposljetku, da dokraja zagrdi, razderao nam mjehove i prolio nam vino, prolila mu se krv, dabogda. Ali neka on ne misli da će se izvući, jer tako mi kostiju mojega oca i pokoja materina, ako mi on ne isplati sve dokraja, ne zvala se ja kako se zovem, i ne bila kći čija sam! Tako i nalik govori krčmarica u silnoj ljutini, a pomaže joj dobra sluškinja Maritornes. Kći joj šuti i samo se pogjekada posmjehu. Sve ih umiri župnik, pošto je obećao da će im namiriti štetu što g^o bolje može, i za mjehove i za vino, a pogotovu za oštećeni rep, zbog kojega su se toliko usplahirili. Dorotea pak utješi Sancha Panzu: obe mu, čim se utvrdi da je njegov gospodar odrubio gorostasu gl^{av}U^{cc}.

čim se ona mirno vrati u svoju kraljevinu, poklonit će mu na grofoviju što je u kraljevini ima. Time se Sancho utješi i reče prin^c. Je zacijelo vidio gorostasovu glavu, i na njoj bradu do pojasa; a

da j^e ne v^{ice} zat^o to j^e u ov^o j^k u^u sve za^{ar}ano; kao što se on još ornad uvjerio kad je tu prenoćio. Dorotea mu odgovori da i ona leo sudi, ali neka on ne mari za to, jer će sve dobro biti i po miloj se v^olji njegojoj urediti.

Cad su se svi umirili, poželi župnik da dokraja dočita pripovijest, jer e vidio da još samo malo preostaje. Cardenio, Dorotea i svi drugi zamol^e ga da je dočita. A

on, da im ugodí svíma, a da se i sam zasladi, uzme dalje čítati Pripovíjest o nerazborítom znatíželjníku, koja je ívršavala ovako...

završavi

E

Kad se dakle Anselmo uvjerio kako je Čamila valjana, umirio se, te je živio zadovoljno i bezbrižno, a Čamila se tobože mrštila na Lotarija, da Anselmo vidi baš ono što je obratno od njene volje. A da još bolje utvrdi što čini, zamoli ga Lotario neka shvati što mu neće više dolaziti u kuću, jer se jasno vidi s kolikom ga zlovoljom dočekuje Čamila. No prevareni mu Anselmo odgovori neka to nipošto ne čini. I tako Anselmo na tisuću načina kovao svoju bešćast, misleći da mu je sreća. Međutim se Leonela u svojem ljubakanju uslobodila toliko nije više ni na što pazila, nego se sasvim razuzdala, uzdajući se u ju gospodu da će je prikrivati i još je upućivati kako da postupa a pobudi sumnju. Ali jedne noći začuje najposlije Anselmo korake u nelinoj sobi, te htjede ući, da vidi čiji su. No osjeti da pridržavaju ta. Zato još jače navali da otvori vrata: upre s tolikom silom da ih je lio te ušao u sobu baš u onaj čas da opazi kako je neki čovjek skočio Z prozor na ulicu. Pritrči on brže da ga uhvati ili prepozna, ali nije ttogao ni jedno ni drugo, jer ga Leonela obuhvati i reče mu: "Umirite se, gospodaru, i nemojte se buniti, i ne gonite onoga koji je iskočio: mene se tiče, jer on je moj muž. Anselmo joj ne povjeruje, nego slijep od ljutine trgne bodež da će je ^{ro}bosti i zapovjedi joj neka govori istinu, a ne bude li govorila, ubit J^e - Ona mu pak u strahu odvratí, i ne znajući što govori: Nemojte me, gospodaru, ubiti, a ja ću vam kazati mnogo toga o ^emu i ne sanjate.

lovari odmah - reče Anselmo - jer ću te ubiti. ^e rnoгу sada, zbunjena sam - odgovori Leonela. - Pustite me do ^a. a onda ćete čuti i čudit ćete se. Ali znajte da je ovaj što je skočio ² Prozor mladić iz ovoga grada, te mi se zakleo da će me uzeti. Anselmo se na to smiri te odluči pričekati koliko ga je zamolila. M^je ni sanjao da će čuti išta protiv Čamile, jer o njenoj je čestitosti bj₀ uvjeren i siguran. Ode on dakle iz sobe, zaključa u njoj Leonelu. i zaprijeti joj da neće odande izići dok mu ne rekne što mu ima kazati Pođe odmah Čamili, da joj pripovjedi sve što mu se dogodilo s njenom djevojkom, i kako mu je obećala ispričati neke važne događaje. Je li se Čamila zbunila ili nije, ne treba ni kazivati: kad je pomislila, a sasvim i pravo, da će Leonela Anselmu sve po istini iskazati što god o njenoj nevjeri zna, nestane joj srčanosti da sačeka hoće li joj sumnja biti lažna ilj neće, te još te noći pokupi svoje vrednije dragocjenosti i nešto novaca išulja se iz kuće da je nitko nije opazio, te ode Lotariju. Ispripovjedi mu što se dogodilo, i zamoli ga da je zakrili ili da se obadvoje sklone gdje će biti sigurni od Anselma. Lotario se od Camilinih riječi tako zbuni da nije znao ni riječi progovoriti niti se odlučiti što bi učinio. Naposljetku smisli da otpremi Camilu u samostan, u kojem je jedna njegova sestra nadstojnica. Pristane Čamila, te je Lotario brzo, kako je već morao u takvoj prigodi, odvede u samostan i ostavi ondje, a sam se ukloni odmah iz grada, ne kazujući nikomu o svome odlasku. Kad svane, ustane Anselmo; i ne primjećujući da nema Čamile do njega, odmah poleti onamo gdje

je zaključao Leonelu, sav željan da čuje što će mu reći. Otključa sobu i uđe, ali ne nađe Leonelu; jedino vidje plahtu, privezanu na prozor, i jasno razabra da se Leonela onuda spustila te izmakla. Vratu se onda razalošćen, da rekne Čamili, a kad je ne zatekne ni u postelji ni u svoj kući, prenerazi se. Zapita kućnu služinčad za nju, ali nitko mu nije znao ništa reći. Pode tražiti Camilu i naiđe na njene otvorene sanduke, iz kojih su povadene dragocjenosti, te sada uvidi svoju nesreću i razabere da mu ta nesreća nije od Leonele. Onakav kakav bijaše, napol odjeven, žalostan i uznemiren, odleti da iskaže prijatelju Lotariju svoju nesreću. Ali kad ga ne nađe, a sluge njegove rekoše da je po noći otišao iz kuće i ponio sve novce, Anse je gotovo poludio. A da se prevrši mjera, ne nađe on u kući, kad vratio, nikoga od slugu i sluškinja; kuća mu prazna i pusta. Nije znao ni što bi mislio, ni što bi govorio, ni što bi radio, i pamet 11 se zavrti. Premišlja i vidi da mu je u jedan čas nestalo žene, prijate i služinčadi, te mu se čini da ga je ostavilo i samo nebo što je O-njim, a nadasve mu okaljano čast, jer Camilin je bijeg upropasti njegovu čast. Naposljetku se, nakon duga skanjivanja, odluči otic selo prijatelju, gdje je bio i onda kad je upriličio tu svoju nesre. Pozaključava vrata na kući, uzjaše konja i krene sav bez duše na P ali tek što je prevalio pol puta prevladaju ga teške misli, te klon^e da“

ifadne sjahati. Priveže konja za drvo, te se sruši kraj toga stabla, Utlji^{v0} i bolno uzdišući. Tu ostane dok nije zanoćalo, a onda opazi od grada jaše neki čovjek na konju, pozdravi ga i zapita za novosti^U pirenze. A građanin mu odgovori: Majneobičnija zgoda što se već odavno nije čula u gradu. Pripovijedaju -vi da je Lotario, onaj veliki prijatelj bogataša Anselma, što prebiva kod Svetoga Ivana, oteo noćas Camilu, ženu Anselmovu, a ni njega nema- Sve je to kazala jedna sluškinja Camilina, koju je noćas uhvatio načelnik kad se s pomoću plahte spuštala s prozora Anselmove kuće. jje znam baš sasvim dobro kako se dogodilo, samo znam da se sav grad čudi toj zgodi: ta tko bi se i nadao tomu od velikoga prijateljstva njih dvojice, jer prijateljstvo im je bilo toliko da su ih zvali: *prisni prijatelji*-

- Zna li se možda - zapita Anselmo - kojim su putem udarili Lotario i Čamila?
- Ni izdaleka - odgovori građanin - premda je načelnik nastojao još kako da ih nađe.

- S Bogom pošli, gospodine! - reče Anselmo.

- S Bogom ostali! - odvrati građanin i odjaše.

Kad je Anselmo dočuo te zlosretne glase, zamalo da nije poludio i gotovo se ubio. Jedva jedvice ustane i stigne kući svojega prijatelja, koji mu još nije znao za nesreću, ali kad ga ugleda kako je žut, iscijeden, propao, razabere da ga je težak jad pogodio. Zamoli odmah Anselmo da ga sprema u postelju i da mu daju pero i papir. Učine mu tako, te ga ostave u postelji, sama, kako je zaželio, i zatvore vrata. Kad je dakle idio da je sam, tako mu zaokupi sve misli nevolja njegova te je jasno razabrao da mu je kraj životu. Odluči ostaviti iza sebe vijest

o uzroku svoje neobične smrti. Započne pisati, ali prije nego što je dokončao^{sto} želi, klone te izdahne život u bolima koje mu je zadala nerazborita znatiželja. Kad bude već kasno, a još se Anselmo ne pojavljuje, odluči domaćin^u i vidjeti nije li mu gore, te ga nađe ispružena, spuštene glave, Polovinom tijela na postelji a s polovinom na stolu, na kojemu^{ls} Pisan papir, a gostu u ruci još pero. Domaćin ga zovne, a onda lj^U Pristupi i uhvati ga za ruku. Ali kad je vidio da ne odgovara, a Uk^{an} J^e, uvjeri se da je mrtav. Zapanji se i razjadi jako, te dozove sve. Ca^{ne}, da vide nesreću Anselmovu. Naposljetku pročitao pismo, od Sj^{move} ruke, a pisale su u njem ove riječi:

j^a mi je, nerazborita želja prekinula život. Ako glas o mojoj smrti^{re} do Čamile, neka zna da joj opraštam, jer ona nije bila dužna činiti čudesa, a ja nisam ni smio zahtijevati da ih čini; jer sam dakle ja sam skrivio svoju nesreću, ne bi bilo... “

Dotle je napisao Anselmo, te se po tome vidi da je umro dok još završio rečenicu. Sutradan prijatelj javi o smrti njegovim roditeljima koji su već znali za nesreću, i znali samostan gdje se Čamila sklonila“ I ona umalo da ne pode za mužem na taj nepovratni put, ali ne zt-glasa o muzevoj smrti, nego zbog toga što je čula o odsutnom prijatelju, Vele da ona, premda je obudovjela, ne htjede više iz samostana, ali htjede položiti ni zavjet da bude duvna, dokle god joj nije, za krat vrijeme, stigao glas da je Lotario poginuo u bitki koju je u ono doba bi Monsieur de Lautrec s velikim vojvodom Gonzalom Fernandezom o Cordobe u Napuljskoj kraljevini, kamo je i njen neprežaljeni prijatelj otišao. Kad je to dočula Čamila, položi zavjet i dokonča nabrzo živ u ljutoj tuzi i jadu.

Takav bijaše svima kraj, koji je potekao iz onakva nerazbori“ početka.

- Sviđa mi se ova pripovijest - reče župnik - ali ne vjerujem da istinita; ako je pak izmišljena, loše ju je pisac izmislio, jer se ni zamis ne može da bi bilo takva glupa muža koji bi se dao na onakav opa pokus kao taj Anselmo. Kad bi se to dogodilo među ljubavnik i ljubavnicom, još nekako, ali među mužem i ženom, čini mi teško da bi moglo biti; što se pak tiče samog pripovijedanja, nis nezadovoljan. Trideset šesta glava

u kojoj se pričaju druge neobične zgode što su se dogodile u krčmi.

mah reče krčmar, koji je bio na vratima krčme: ide lijepa povorka gostiju. Ako skrenu amo, bit će zabave i

av je to svijet? - zapita Cardenio.

:tiri su čovjeka - odgovori krčmar - na konjima, s pritegnutim stremenima, s kopljima i štitovima, a svi s crnim krinkama;²⁰⁶ s njima je žena u bjelini, na ženskom sedlu, i ona zakrivena lica, i još dva momka pješaka. - Jesu li blizu? - zapita župnik.

-Tako su blizu - odgovori krčmar - da su umalo već ovdje. Kad je to čula Dorotea, pokrije lice, a Cardenio ode u komoru don Quijotu. Tek što oni odoše, uđu u krčmu svi što ih je krčmar spomenuo. Sjašu ona četvorica, stasiti i pristali ljudi, pa priskoče ženi da siđe sa sedla. Jedan je od njih dočeka na ruke te je posadi na stolicu, do vrata^u onu komoru kamo se sklonio Cardenio. Sve to

vrijeme niti je ona ^{mt}i su oni skidali krinke, a niti su govorili ijedne riječi. Istom kad ^{e s}Jela, uzdahne žena duboko i ruke joj klonu, kao da je bolesna i znemogla. Momci pješaci odvedu konje u staju.

^ad ih vidi župnik, radoznao da dočuje tko su ti ljudi što dolaze tako . Jeveni i tako šutljivi, ode onamo k momcima i upita što je želio, a ^oa n mu odgovori: Jere mi, gospodine, ne znam vam ni ja reći tko su; znam jedino da ^{Va}ljda jako otmjeni, osobito onaj što je dočekao na ruke gospođu J^u ste vidjeli. Velim tako, jer mu svi oni drugi iskazuju čast i jer ništa ^{IVa} nego što on naredi i zapovjedi. ko je ta gospoda? - upita župnik. - Ne znam ni to - odgovori momak - jer joj za svega puta nisam vicjy lice, ali sam joj čuo mnoge uzdisaje i jecaje, i kao da sa svakim izdij-dušu. Nije ni čudo što ne znamo više nego što velimo, jer moj ^{zr}i ja istom ih dva dana pratimo; sreli su nas na putu, te nas zamoljy ■ privoljeli da pođemo s njima do Andaluzije, a oni će nam vrlo dobr-platiti.

- A jeste li čuli kojemu od njih ime? - zapita župnik.

- Nismo - odgovori momak - jer svi šute da je pravo čudo. Ne čuje ništa nego samo uzdisanje i jecanje jadne gospode, od kojega nam sr puca. Zakleli bismo se da nju silom vode nekamo, a po odjeći bism-rekli da je duvna, ili će biti; tako valjda i jest, a ona možda ne želi bi opatica, nego ju sile, i zato je, vidi se, žalosna, nesretna.

- Možda je zaista tako - potvrdi župnik.

Ode od njih i pođe Doroteji, koja se posve ganula čim je čula onu p“ koprenom kako uzdiše, te joj pristupila i zapitala je:

- Zašto se jadate, gospođo? Možda je štogod čemu žene po iskustvu navici znaju pomoći; ja ću vam evo rado poslužiti. Na sve je te riječi šutjela rastužena gospoda. Dorotea se i dalje trudi“ oko nje, ali ona je svejedno šutjela, dok onda ne pristupi zakrink" vitez o kojem je rekao momak da ga drugi slušaju, te on reče:

- Ne mučite se, gospođo, da joj išta nudite, jer njen je običaj da zahvaljuje što joj činite, i nemojte nastojati da vam odgovori, ako želite čuti kakvu laž.

- Nikada je nisam izrekla - progovori sada ona koja je sve dosad šutj"

- nego baš zato što sam istinita i laži ne smišljam, zapala sam u or nesreću; posvjedočite mi i sami da je moja čista istinitost natje" vas u laž.

Te je riječi čuo Cardenio jasno i razgovijetno, jer je bio blizu i samo ga rastavljala od njih vrata komore u kojoj je bio don Quijote. A kf ih je čuo, zavikne na sav glas:

- Bože mili! Sto to čujem? Čiji to glas čujem? Na taj se uzvik gospođa, sva uprepaštena okrene, te kad ne ugle onoga koji to govori, ustade i pođe prema komori, ali vitez to op" te je zadrži, pa nije smjela ni koraknuti dalje. Kako se uzbuju uznemirila, spadne joj veo kojim joj bijaše zakriveno lice, te se po neprispodobiva krasota i divan lik, blijedo, doduše, i zaplašeno u Oči joj zvjeraju na sve strane, kuda god može pogledom dopr“J i tako se upinju kao da nije pri pameti. Jako je požale i Doróte“ svi koji su je gledali, premda nisu znali što joj je. Vitez ju je ć^{vr} držao za ramena i toliko je bio tim zauzet da nije mogao brže

prid_svoju krinku koja mu je padala, te mu zbilja i spadne. Dorotea - koja je bila ogrlila gospođu, uzdigne oči i opazi da je taj koji je u samu ogrlio, njezin muž don Fernando. Čim ga je prepoznala, cikne iz dubine grudi otegnutim, žalostivim glasom: jaoh! i sruši onesviještena nauznak, pa bi i pala na tlo da se nije do nje našao gč te ju dočekaao na ruke. Pritrči odmah župnik, da joj skine cop^{renu nce occ P°P^{rscca}} vodom, a kad on nju otkri, prepozna je don c_ernando, te gotovo zamre gledajući je. Ali ipak ne ispusti Luscindu, :_{er} Luscinda bijaše ta koja mu se otimala iz ruku i koja je po glasu prepoznala Cardenija, a on nju. Začuo Cardenio i onaj Dorotejin *jaoh* se onesvijestila; pomislivši da je Luscinda, istrči prestravljen iz more i prvo ugleda don Fernanda gdje drži u zagrljaju Luscindu. on Fernando prepozna odmah Cardenija, te sve troje, Luscinda, rdenio i Dorotea zanjeme i zapanje se, kao da ne znaju što im se gađa.

šute i svi se zgledaju: Dorotea gleda don Fernanda, don Fernando denija, Cardenio Luscindu, a Luscinda Cardenija. A prva prekine ju Luscinda i progovori don Fernandu: - Pustite me, don Fernando, promislite tko ste, ako već za drugi obzir ne marite, pustite me da se privijem uza zid kojemu sam ja jan, pustite me potpornju od kojega me nije moglo otrgnuti vaše valjivanje, vaše prijetnje, vaša obećanja, ni vaši darovi. Evo vidite, o je mene Bog, po neobičnim putovima, tajnim od nas, sastavio s jim istinskim mužem; i znajte po teškom iskustvu da će mi jedina izbrisati njega iz pameti. Neka vam bude dovoljna ova jasna ka, pa vi sada, ako ne možete nikako drugačije, pretvorite ljubav jes, naklonost u srdžbu, i u toj srdžbi dokončajte mi život, jer izdahnem pred svojim milim mužem, nije mi život zaludan bio: ožda će smrt moja uvjeriti moga istinskog muža kako sam mu vjerna do posljednjega daha.

tle se Dorotea osvijestila, te je čula sve što Luscinda govori, i po ^ezinim riječima dokučila tko je ona. A kako je vidjela da don Fernando jednako ne ispušta Luscindu iz ruku i ne odgovara na njezine riječi, ^{ne} svu snagu, ustane, klekne preda nj te mu progovori, roneći silne i gorke i žalostive:

o tebi, gospodaru moj, zrake ovoga sunca, koje pomračeno držiš naručju, nisu zasjenile i zatamnile zrake tvojih očiju, valjda si već brao da je ova što ti kleči pred nogama nesretna, dokle god je ja volja, i ucviljena Dorotea. Ja sam ona skromna seljanka koju si P° svojoj dobroti i ljubavi, uzvisio da se zove tvojom, ja sam onakoja sam, zagrađena granicama čestitosti, živjela zadovoljnim životom dokle god nisam, zaokupljena tvojom naoko istinskom ljubavlju otvorila vrata svoje nevinosti i predala ti ključeve svoje slobode, Jq nisi ti zahvalan bio na tome daru, dokazao si to jasno, i zato me nalazjg ovdje, a ja tebe gledam takva. Ali nemoj ni nakraj pameti pomisliti d_a sam ja ovamo došla nečasnim putem, jer ja sam stupala samo putem boli i jada što si me ti zaboravio. Ti si želio da budem tvoja, i tako si silno želio, te danas, sve ako ne želiš, ne možeš prestati da budej moj. Promisli, gospodaru, da neprispodobiva ljubav kojom te ljubim može naknaditi krasotu i plemenitost zbog koje me ostavljaš. Ti n možeš pripasti Luscindi, jer si moj, a ni ona ne može biti tvoja, jer je Cardenijeva. Ako promisliš, lakše će ti biti vratiti ljubav svoju onoj koja te

obožava, negoli onu koja te mrzi navratiti da te ljubi. Ti si zaokupio moju neopreznost, te si namolio moju nevinost; znao si od kojega sam ja staleža, i znaš kako sam se predala svoj tvojoj volji: ne možeš se i ne smiješ izgovoriti da si bio u zabludi; ako je tako, a jest tako, te ako si ti kršćanin i vitez, zašto toliko okolišaš i zatežeš da me napokon usrećiš, kako si me u početku usrećio? A ako zato što sam ova nisi voljan da me uzmeš za pravu i zakonitu ženu, uzmi me i priiri me ma i za ropkinju, jer ako budem pod tvojom vlašću, bit ću sretn" i blažena. Ne puštaj me i ne ostavljaj, pa da svijet uzima na je moju čast; ne jadi mi u starosti roditelja, jer nisu to zaslužili pošteno područničkom službom, kojom služe tvojim roditeljima odvijeka. A misliš li da ćeš okaljati svoju krv ako je smiješaš s mojom, promisli i malo ima ili i nema na svijetu plemenitih rodova koji nisu udarili ti putem; od žene se traži druga plemenitost, a ne plemenito porijekl Prava je plemenitost u vrlini, pa ako si ti bez nje i kratiš meni što tako pravo duguješ, onda sam ja plemenitija od tebe. Naposljetku velim, gospodaru: ja sam, htio ti ili ne htio, žena tvoja; svjedoci riječi tvoje, koje ne mogu i ne smiju biti lažne, ako hoćeš da se ponos“ onim zbog čega mene prezireš; posvjedočit će to zakletva kojom si se zakleo, i Bog, koga si zazvao za svjedoka svojoj zakletvi. A da sve toga nema, tu je tvoja savjest, koja će te šuteći glasno opominjati tvojoj radosti, svagda ti ponavljati ovu istinu što ti je rekoh, i buniti tvoju sreću i slast.

To je i još više govorila uciviljena Dorotea, tako ganutljivo i u suzama su je čak i oni u pratnji don Fernanda, i svi koji su ondje bili, poprat¹ suzama. Saslušao je don Fernando Doroteju, ali joj ne odgovori riječi, dok ona nije završila svoje i udarila u takvo jecanje i uzdisanj^e da bi morao biti kamena srca koga takva bol ne bi ganula. Gleda jscinda, rastužena njenim jadom i zadivljena velikom razboritošću i _{soto}m. Htjede joj pristupiti i utješiti je s nekoliko riječi, ali ju don Fernand⁰ čvrsto drži i ne ispušta iz ruku. A on se zbunio, zapanjio ozorno se zagledao u Doroteju, te istom nakon duljega vremena _{astavi} ruke, pusti Luscindu i reče:

pobijedila si, krasna Dorotea, pobijedila si; ničije srce ne može odoljeti tolikoj istinitosti.

Luscinda je bila sva iznemogla, te kad je ispusti don Fernando, gotovo _{se} srušila, ali joj se nade u blizini Cardenio, koji je stao don Fernandu iza leđa, da ga ne prepozna, te on smetne svaki strah i, ne mareći za opasnost, priskoči da pridrži Luscindu, uhvati je i naručje i reče: _ Ako milosrdni Bog hoće i želi da se ti malo smiriš, čestita, vjerna, krasna družice moja, nigdje nisi sigurnija nego u ovim rukama, koje te sada grle kao što su te grlile i onda dok sam te po sreći zvao svojom. Na te riječi upre Luscinda oči u Cardenija, polako ga prepoznavajući, ponajprije po glasu, a onda sve pouzdanije po licu, uvjeravajući se da je on. Malne sva obezumljena, i ne pazeći ni na kakav časni obzir, obisnu mu oko vrata, prisloni lice njegovu i reče:

- Da, vi ste istinski gospodar ove vaše ropkinje, koliko god priječila kivna sudbina i koliko god grožnje zaokupljale ovaj život, koji živi sav u vašem životu.

Neobičan to prizor bijaše don Fernandu i svima prisutnima, koji se ne mogoše načuditi toj neviđenoj zgodi. Doroteji se učini da se don Fernando promijenio u licu i sprema se osvetiti Cardeniju, jer je opazila kako se mašio rukom za mačem. Čim je to pomislila, obujmi mu brže koljena i poljubi ih, te mu progovori, držeći ga čvrsto, da se ni maknuti nije mogao, i neprestano lijući suze:

- Sto si namjerio učiniti u ovoj nenadanoj prigodi, ti, koji si jedino utočište moje? Do nogu ti je vjenčana druga, a ona koju želiš da ti bude ženom u zagrljaju je svojega muža. Promisli, priliči li, i možeš h rastaviti ono što je Bog sastavio, ili pak priliči da digneš i sa sobom ujednačiš onu koja nije marila ni za kakvu smetnju, nego je odlučna ^u istini i stalnosti, te ti je pred očima i lije tebi, istinskomu mužu ojemu, ljubavne suze na lice i na grudi. Molim te i zaklinjem Bogom ^avim, zaklinjem te tobom samim, neka ti ovo jasno razočaranje ne razbudi srdžbu, nego neka je ublaži, da u miru i spokoju pustiš ovo jjoje neka žive mirno i bez smetnje, koliko god im je Bog dosudio.

^okazat ćeš u tom velikodušnost otmjenoga i plemenitoga srca, a jet će vidjeti da je u tebi jači razbor od požude. ^ok je to Dorotea govorila, Cardenio je držao Luscindu u zagrljaju, ali nije skidao očiju s don Fernanda, jer ako se on samo makne da će na njega, odlučio je braniti se i svom silom navaliti na svakoga tko mu bude želio nauditi, sve ako ga stalo života. Ali u taj mah pritrče prijatelji don Fernandovi, i župnik i brijač, koji su sve gledali; nj čestiti Sancho ne uzmanjka, te svi okruže don Fernanda i navale ga moliti neka se smiluje na suze Dorotejine. Ako je istina što je rekla a oni ne sumnjaju, nego vjeruju da je istina, neka ne pušta da je tako opravdane nade izdaju. Neka promisli da ovo nije slučajnost, kako se čini, nego sama Providnost, volja Božja, da su se okupili svi na tome mjestu gdje nitko ne bi ni sanjao. Neka evo zna - reče župnik - da jedina smrt može odijeliti Luscindu od Cardenija; a sve da ih rastavi oštri mač, oni bi tu smrt smatrali presretnom. U ovakvim zgodama, koje se ne mogu ispraviti, najveća je mudrost primorati i pobijediti samoga sebe, pokazati plemenito srce, i pustiti neka po volji uživaju njih dvoje sreću koju im je nebo udijelilo. Neka i svrne pogled i na krasotu Dorotejinu, te neka vidi da joj je ravna rijetko koja ili nikoja, a nijedna je ne natkriljuje; neka gleda i krasotu njenu i poniznost silnu ljubav kojom ga ljubi, a nadasve neka zna, ako sebe cijeni ka viteza i kao kršćanina, ne može drukčije učiniti nego održati ri pa će izvršiti dužnost spram Boga i udovoljit će razboritim ljudim koji znaju i poznaju da se krasna žena, iako je pučanka, samo ako čestita, može dići te izjednačiti s kojom god ženom visoka roda, ikakve štete onomu koji je diže i sa sobom izjednačuje. Kad se da izvršuju jaki zakoni ljubavi, ne griješi onaj koji ih sluša, samo ako nije primiješao grijeh. Uz te riječi nadoveže još i mnogo drugih takvih, tako da se čestito sr don Fernandovo, u kojem je ionako plemenita krv, ganu i pokori isti koju ne bi

mogao poreći ni da hoće. U znak da se pokorava i preda njihovu nagovoru, saže se, zagrli Doroteju i reče: - Ustani, ljubavi moja, jer nije pravo da mi do nogu kleči ona koju nosim u srcu. Ako ja dosad nisam odavao ono što kazujem, mo: je tako odredio Bog, da ja vidim s kolikom me vjernošću ljubiš, te znam cijeniti kako zaslužuješ. Molim te, nemoj mi zamjeriti zlo“ i nehaja, jer ovaj isti povod i sila koja me prinudila da te priznat¹¹ svojom, ona me i odvrćala da budem tvoj. Da istinu velim, evo se okreni i pogledaj već usrećenoj Luscindi u oči, te ćeš u njima pročitati oprost svim mojim grijesima. Ona je našla i postigla što je željela³ ja sam našao u tebi sreću svoju; neka ona dakle pozivi bez brige j zadovoljstvu mnogo godina sa svojim Cardenijem, a ja ću se mo Bogu da mi dade mnogo sretnih godina s mojom Dorotejom. Potr

O reče, te je počeo opet grliti i prislanjati lice k njenu licu s takvim ežnim čuvstvom da je jedva suspregao suze, koje bi sasvim odale ovu ljubav i kajanje. No ne suspregoše suze Luscinda i Cardenio, gotovo svi koji ondje bjehu, nego udare u tolik plač, neki od svoje će, neki od tuđe, te se činilo kao da svi tuguju tešku i ljutu nevolju, plakao čak i Sancho Panza, ali on je kasnije govorio da je plakao o zato što je vidio da Dorotea nije, kako je on mislio, kraljica Micomicona, od koje se nadao tolikim milostima, otraje im svima prilično vrijeme u plaču i čuđenju, a onda kleknu denio i Luscinda pred don Fernanda, te mu za milost koju im je iskazao zahvale takvim uljudnim riječima da on nije znao kako bi im dvratio. Digne ih dakle i izgrli s velikom ljubavlju i uljudnošću. ita onda Doroteju kako je dospjela ovamo, ovako daleko od jega sela. Ona mu kratkim, razboritim riječima pripovjedi sve je već pripovjerala Cardeniju; to se tako svidi don Fernandu i a s njim, da požališe što nije pripovijedanje potrajalo duže; s likom je milinom Dorotea pričala svoje nevolje. A kad je završila, 'povjedi don Fernando što mu se u gradu dogodilo pošto je našao njedrima Luscindinim pismo kojim ona izjavljuje da je Cardenijeva a i ne može biti ničija više. Reče da ju je htio ubiti, i ubio bi je, ga nisu spriječili njezini roditelji. Krenuo je dakle od svoje kuće, 1 posramljen, s odlukom da se osveti čim uluči priliku. Sutradan ade da je Luscinda nestala iz roditeljske kuće, a nitko ne zna o se djela. Napokon on, nakon nekoliko mjeseci, dokuči da je nekom samostanu, te kani ondje provesti život, ako ga ne može s denijem proživjeti. Čim je to doznao, odabrao je i okupio ova tri eza, te se zaputio onamo gdje je ona. Nije tražio prilike da govori s m, jer se pobojavao da će u samostanu bolje pripaziti ako dočuju da on traži. Uvreba dakle dan kad su samostanska vrata bila otvorena, avi dvojicu na straži na vratima, a s trećim ude u samostan da će Luscindu. Zateknu je u samostanskom hodniku gdje razgovara ekom duvnom, te je zgrabe i brže odvedu na neko mjesto gdje se govore kako će je otpremiti dalje. Sve im je to lako pošlo za rukom, Je samostan u polju, podaleko od sela. Kad je, veli, Luscinda vidjela J^e u njegovoj vlasti, onesvijestila se, a kad se osvijestila, samo je ^sala i plakala i nije govorila ni riječi. Tako su dakle,

šuteći, uza ⁿJene, stigli ovoj krčmi, te mu je sada kao da je stigao u nebo, J^e se završavaju i dokončavaju nevolje zemaljske. Trideset sedma glava
u kojoj se nastavlja povijest slavne princeze Micomicone, s drugim veselim zgodama.

Sve je to slušao Sancho, i duša ga boljela, jer je vidio da mu ginu kao dim nestaju nade u gospodstvo, a lijepa se princeza Micomicona preobratala u Doroteju, gorostas u don Fernanda, a gospodar mu mirno spava i ni brige ga nije za sve to što se zbiva. Dorotea sveder nije vjerovala da joj ova sreća nije san, Cardenio je isto tako mislio, a i Luscindu je još zaokupljala ta misao. Don Fernando hvalio je Bogu na milosti koju mu je iskazao kad ga je izbavio iz ovoga zbrkanoga nedohoda, gdje je gotovo izgubio i čast i dušu; naposljetku, i svi u krčmi bijahu zadovoljni i veseli što se tako sretno završila ta zamršena zgoda. Sve je to župnik kao pametan čovjek uredio kako valja, te je svakomu čestitao sreću koja ga je zapala. Ali najviše se veselila krčmarica, jer su joj Cardenio i župnik obećali platiti svu štetu što ju je don Quijote počinio i sav trošak.

Jedini je Sancho, kako već rekosmo, bio ucviljen, nesretan i žalostan. Ude on dakle turobna lica k svojem gospodaru, koji se baš budio, te mu reče:

- Spavajte vi samo, gospodaru Tužnog Lika, koliko god vas volja, i ne vodite brigu da ubijete ikakva gorostas, niti da vratite princezi njenu kraljevinu, jer je sve već učinjeno i završeno.

- Dabome da jest - odgovori don Quijote - jer ja sam održao s gorostasom najstrahovitiji i najbješnji boj što ću ga ikada za života bmti. Ja njega zvizgac! i odletje mu glava na zemlju, a tolika je krv navalila da su po zemlji tekli potoci, kao da je voda.

- Kao da je rujno vino, istinitije biste rekli, gospodaru - odvrati SancM -jer znajte, ako ne znate još, daje taj ubijeni gorostas proboden mi^e a krv, to je šest vedara rumena vina iz njegova trbuha, a odrubljena J vražja mater, koja me rodila, i neka sve davo nosi. ti to buncaš, luđače? - zgrane se don Quijote. - Jesi li pri
ava-Što ...ieti?

Tjstanite, gospodaru - reče Sancho - te ćete vidjeti čudo što ste inih, i što moramo plaćati. I vidjet ćete da se kraljica prometnula običnu gospođu, po imenu Doroteja, i još ćete se koješta čemu

viti dok sve razaberete. Mičemu se neću čuditi - odvrati don Quijote - jer ja sam ti, sjećaš ę rekao onomad kad smo ovdje bili da je ono što se tu dogodilo sve a čarolija, te ne bi čudo bilo da i sada bude tako. Sve bih ja to vjerovao - reče Sancho - da je od toga soja bilo ono oje loptanje; ali nije, nego je bilo zbiljsko, istinsko; vidio sam ja kako je taj krčmar, evo ga i danas ovdje, držao pokrivač i odbacivao mene uvis lako i živo, i pucao od smijeha; kad sam ja te ljude vidio i znam ih, sudim, ma i bio glup i grešnik, da to nije nikakva čarolija, nego veliko ćenje i velika nevolja.

obro dakle, Bog će pomoći - reče don Quijote. - Ded mi pomози se odjenem pa da iziđem, jer želim vidjeti što se dogodilo i kakve te preobrazbe što ih spominješ.

icho mu dade odjeću, a dok se don Quijote odijevao, pripovijedao župnik don Fernandu i drugima ludorije zaludenoga viteza, i om su ga lukavštinom odvabili sa Sirotne Stijene, gdje je namislio bivati jer ga je prezrela njegova vladarica. Ispriča im gotovo sve olovine što ih je Sancho pripovjedio, a oni se zadive i nasmiju, im se učini, kao i svakomu, da je to najneobičnija vrsta ludovanja može kojoj mahnitoj glavi na pamet pasti. Reče još župnik kako sretna zgoda Dorotejina priječi te ne mogu nastaviti onako kako naumili: moraju sada smisliti i naći štogod drugo, da mognu don ijota otpremiti u zavičaj. Ponudi se onda Cardenio: on će nastaviti su započeli, a Luscinda će preuzeti Dorotejinu ulogu, e, ne treba - reče don Fernando. - Ja bih da Dorotea nastavi što zamislila. Nije baš daleko selo toga čestitoga viteza, a ja sam voljan Pnpomoći da ga izliječimo. I Nema odavde više od dva dana puta. Da je i dalje, rado bih prevalio taj put, samo da učinimo dobro j0.

^{ta}j čas iziđe don Quijote, u svoj bojnoj opremi svojoj: na glavi mu ambrinov šljem, doduše izgruhan, na ruci mu štit, a podštapio se m motkom ili ražnjem. Začude se don Fernando i oni drugi ičnoj spodobi don Quijotovoj, kad mu opaziše lice, otegnuto pol

U t: milje, suho i žuto, nejednaku opremu i ozbiljno vladanje. Posute syj da vide što će reći. A on vrlo dostojanstveno i mirno upre oči u krastu, Doroteju, te će joj:

- Doznajem, krasna gospodo, od ovoga svoga perjanika da se va_{sa} visost ponizila i da se vaš stalež preobrazio, jer ste se od kraljice i velik_e vladarice, kakvom ste običavali biti, prevratili u običnu gospođicu Ako je to po odredbi kralja čarobnjaka, oca vašega, jer se on boji da vam od mene nema potrebne i dužne zaštite, onda velim da je on t-posao znao i zna ga onoliko koliko i krava latinski, i da je slabo pečen viteškom znanju i viteškim historijama: da je on njih pročitao i prosa onako pozorno i polako kao što sam ih prošao i pročitao ja, našao bi svakoj strani kako su drugi vitezovi od manjega glasa nego što je rn izvršivali i teža djela. Sala je ubiti gorostasića, koliko god drzak bio. i ja sam se evo maločas pobio s njim i... šutim, jer neću da mi rekn kako lažem; ali vrijeme, koje raskriva sve na svijetu, pokazat će i t kad ne budemo ni sanjali.

- Pobili ste se vi sa dva mijeha, a niste s gorostasom - priklo krčmar.

Don Fernando mu zapovjedi da šuti i da nikako ne prekida d Quijotov govor, a don Quijote nastavi:

- Naposljetku, visoka i rascarena gospodo, ako je vas preobrazio ot vaš s onoga razloga koji sam spomenuo, nemojte vi mariti za to najmanje, jer nema na svijetu opasnosti kroz koju ne bi mač rri prokrčio put, te ću ja njime odrubiti glavu vašemu neprijatelju i malo vremena vašu glavu okruniti krunom.

Samo to reče don Quijote pa onda počeka da mu princeza odgovori. A ona, znajući već volju don Fernandovu da se dalje nastavi varka, dokle god don Quijota ne otpreme u zavičaj, odgovori umiljato i dostojanstveno:

- Rekao vama tko mu drago, junački Viteže Tužnog Lika, da sam ja preobrazila i promijenila stalež, nije vam rekao cijelu istinu, jer^a i danas ona ista koja sam bila jučer. Istina je doduše da su se zbile sam:

neke zgrade, koje su mi donijele sreću da bolju ne bih mogla poželjeti; ali sam ipak svejednako ona koja sam bila, i sveder mi je na umu želji kao i prije, da biste me vi zaštitili svojom hrabrom i nepobjedivom rukom. Udobrite se dakle, gospodine, te vratite čast ocu koji m^e rodio, i uvidite da je on mudar i razborit, jer je po svojem zvan¹¹ pronašao ovako lak i prav put da doskoči mojoj nesreći. Ali da vas ne bješe, gospodine, nikada ja ne bih postigla ovu sreću koju sam^{sa} postigla; govorim pravu istinu i svjedoci su mi sva ova gospoda ovoj staji nam jedino da sutra krenemo na put, jer danas ne bismo više prli daleko, a za dalju moju dobru sreću, kojoj se nadam, uzdanje ■ je Bog i hrabro srce vaše.

Jeo reče pametna Dorotea, a kad ju je saslušao don Quijote, okrenu on Sanchu, te mu ljut preljut progovori: Velim ja tebi, Sanchiću, da si ti najgora hulja u Španjolskoj. Reci mi, lupežu i vucibatino, zar nisi ti meni maločas kazao da se ova princeza^{re} obratila u gospođicu koja se zove Dorotea, a glava koju ja mislim 3 sam odrubio, to je vrazja mater koja te rodila, i još druge ludorije, koje su me zbunile kako još nikada nisam bio zbunjen otkad živim? Tgko^m P^os^e da on u nebo i zaškripi zubima - učinit ću ja od tebe toliko čudo, da će sinuti pamet svima lažljivim perjanicama koliko god jh od dana današnjega bude na svijetu u skitnika vitezova! _ Umirite se, gospodaru - odgovori Sancho - jer možda sam se ja i zbilja zabunio što se tiče preobrazbe gospođice princeze Micomicone; ali što se tiče gorostasove glave, ili barem probodenih mjehova, i toga da je rumeno vino krv, nisam se ja prevario, tako mi Boga živoga, jer mjehovi su razderani i eno ih čelo vaše postelje, a od rujnoga se vina razlilo čitavo jezero po sobi. Ako ne vjerujete, uvjerit ćete se u pravo vrijeme; " hoću da rekнем: sve će se pokazati kad gospodin krčmar zaište da namirite štetu. Ali što je gospođa sveder kraljica koja je bila, veselim se ja u duši, jer ako se bude dijelilo, i mene će zapasti štogod.

-Velim ja tebi, Sancho - reče don Quijote - da si zvekan, i kraj! - Kraj je - pritvrdi don Fernando - i ni riječi više! Kad gospođica princeza veli da cerno sutra na put, jer je danas prekasno, tako će i wti, a ovu ćemo noć provesti u lijepu razgovoru sve do jutra. Onda ćemo otpratiti gospodina don Quijota, jer želimo da budemo svjedoci hrabrih i nečuvenih junačkih djela što će ih on izvršiti u velikom poslu kojega se latio.

Meni je dužnost da vama služim i vas da pratim - odgovori don Quijote - vama pak hvala na milosti koju mi iskazujete, i na dobru sudu o meni, a ja ću nastojati da vaš sud bude opravdan, sve ako me stalo života, i još čega više, ako može biti više.

Mnogo još uljudnih riječi i mnogo ljubaznosti bude među don Vuijotom i don Fernandom, ali oni ušute, jer u taj čas ude u krčmu Putnik komu se po odjeći vidi da je kršćanin što se vratio iz maurske ^{2e}mlje. Na njemu je kaput od modra sukna, s kratkim polama, s kavima dolaktašima i bez ovratnika; hlače su mu od modra platna, ^{Ka}Pa iste boje i tkanine; na nogama mu mrke topanke, ²⁰⁸a prekoprslju mu visi remen i na njemu maurska sablja. Za njim ude, ^{na}magarcu, žena u maurskoj odjeći, lica sakrivena koprenom, s kapi^{cw} od brokata i feredžom što ju pokriva od ramena do nogu.

Bio to čovjek jaka, lijepa rasta, nešto preko četrdeset godina, u lj prilično crn, brkat i njegovane brade; sve u sve, pojava mu takva da bi ga smatrali za otmjena čovjeka od dobra roda, samo da je bolj^e odjeven.

Ude on i zaište sobu, a kad mu rekoše da u krčmi nema sobe, kao da se snuždio. Side k ženi, koja se po odjeći činila da je Maurkinja, te je spusti s magarca. Luscinda, Dorotea, krčmarica, njena kći i Maritornes okruže Maurkinju, radoznale da vide tu novu nošnju kakve još nisu vidjele, a Dorotea, koja je uvijek prijazna, uljudna i razborita, reći će, kad je opazila da su se ona i njen vodič snuždili što nema sobe:

- Nemojte, gospodo, mariti što ovdje nemate nikakve udobnosti, jer tako vam je po krčmama; ali ako ste voljni pridružiti se nama - ona pokaže Luscindu - možda će vam ipak biti ugodnije nego što vam j bilo na putu.

Zakoprenjena ne odgovori ništa, nego samo ustane odande kamo je bila sjela, prekrsti obadvije ruke na prsima, nagne glavu i pokloni se u znak hvale. Po njezinoj šutnji pomisle da je jamačno Maurkinja, te ne zna kršćanskoga jezika. Uto pristupi sužanj, koji je donde bio zaposlen drugim poslom, t kad opazi da su svi okružili ženu što je s njim došla, i da im ona ne odgovara ni na što, reče:

- Gospode, ova gospođica slabo razumije naš jezik i zna samo svoj rođeni. Zato nije valjda ništa odgovorila i ne odgovara, ma što je pitali.

- Ne pitamo je ništa - odgovori Luscinda - nego joj nudimo da nam se noćas pridruži i s nama se smjesti u sobi, gdje će joj biti udobno, koliko ovdje može biti, jer želimo pokazati uslužnost strancima, pogotovu ako su žene.

- Ljubim vam ruke, gospodo - odgovori sužanj - i u njeno i u moje im Cijenim kako je vaša ponuda milostiva i koliko se priliči, a u ovak prilici i od takvih osoba kao što ste vi, napose je velika milost.

- Recite mi, gospodine - zapita Dorotea - je li ova gospođica kršćani ili Maurkinja? Po odjeći i po šutnji rekli bismo da je ono što ne bism^o željeli da jest.

- Maurkinja je po odjeći i po krvi, ali je u duši prava kršćanka, jer svega srca želi da bude.

- Nije dakle krštena? - zapita Luscinda. fji je joj bilo prilike - odgovori sužanj - otkad je krenula iz Alžira, oje domovine i zavičaja, nije do dana današnjega nikada još zapala u jnrtnu pogibelj, da bi morala biti krštena dok još ne zna sve obrede koje naređuje Sveta Mati Crkva. Ali Bog će biti milostiv i ona će se

nabrz^o krstiti kako priliči njenu staležu, jer ona je odličnija osoba nego jto biste sudili po odjeći i njenoj i mojoj.

j-e riječi ponesu željom sve koji su ih čuli, da doznaju tko li je ta jvlaurkinja i njezin pratilac. Ali nitko ga ne htjede u taj čas pitati, jer su svi uviđali da im je sada preči otpočinak nego ispitivanje o njihovu životu. Dorotea uhvati Maurkinju za ruku, posadi je do sebe i zamoli da skine koprenu. Ona pogleda sužnja, kao da ga pita što vele i što bi učinila. Sužanj joj arapskim jezikom rekne da je mole neka skine koprenu. Skine je ona dakle i otkrije tako krasno lice da se Doroteji učinila ljepša od Luscinde, a Luscindi ljepša od Doroteje. Svi pak oko njih rekoše da se s njima dvjema može takmiti jedina Maurkinja, a bilo ih je među njima kojima se po koječem više svidjela od njih dviju. A kako krasota ima tu vlast i milinu da izmiruje duhove i predobiva volju, svi su željeli biti na usluzi i krasnoj Maurkinji ugoditi. Zapita don Fernando sužnja kako se zove Maurkinja, a on odgovori da se zove Lela Zoraida. A kad ona to začu, razabra što su zapitali kršćanina, te reče brže, nezadovoljna ali umiljata: - Ne, ne Zoraida? Marija, Marija! - objasni ona da se zove Marija, a ne Zoraida.

Te riječi i velika revnost s kojom ih je Maurkinja izgovorila izmame dosta suza nekojima od njih, osobito ženama, koje su po prirodi nježne i milosrdne. Zagrlji je Luscinda a brižnom i zaštitničkom ljubavlju i reče joj:

-Jest, jest, Marija, Marija. A Maurkinja joj potvrdi:

-Jest, jest, Marija! Zoraida *macange*^{1.209} - a to znači: *Ne Zoraida*. Uto i zanoća, a po naredbi pratilaca don Fernandovih pobrinuo se ¹ uPeo krčmar da im spremi večeru, što god može bolju. Kad bude dakle vrijeme večeri, posjedaju svi za velik stol, nalik na družinski, jer gostinskoga ni drugačijega stola nije bilo u krčmi. U pročelje posade, P^remda se nećkao, don Quijota, a on poželi da do njega sjedne 8^ospodica Micomicona, jer je on njen zaštitnik. Onda posjedaju ^{üs}cinda i Zoraida, njima sučelice don Fernando i Cardenio, zatim ^{SUzan}J i oni drugi vitezovi, a do gospoda župnik i brijač. Tako P^ov ečeraju u velikom zadovoljstvu, a ono im još poraste kad vidješe da ^e don Quijote prestao jesti te progovorio, jer ga je opet ponio duhDon Quijote

koji ga je ono prije navratio na govor kad je večerao s kozarima: - Zaista, gospodo moja, ako se dobro promisli, velikih i nečuveni, zgoda doživljuju oni koji su od reda skitnika vitezova. Ta ima li ži_v celjadeta na svijetu koje bi sada ušlo na vrata ovoga grada i vidj_{e0} nas kako smo se okupili, te bi mislilo i vjerovalo da smo mi oni koji jesmo? Tko bi rekao da je evo ova gospoda do mene velika kralji_{Ca} koju svi znamo, i da sam ja onaj Vitez Tužnog Lika o kome se raznosi slava od usta do usta? Nema dakle sumnje da moja umještina i posao natkriljuje sve druge koje ljudi izmisliše, pa se moraju to više cijeliti što su opasniji. Neka mi ne dolaze oni koji vele da je znanost iznad oružja! Njima ja velim, bili oni tko mu drago, da ne znaju što govore Takvi ljudi dokazuju, i toga se drže, da su djela duha znamenitija od tjelesnih, i da oružjem radi samo tijelo, kao da je to nadničarski posao za koji ne treba ništa osim čestite snage! Kao da se u bojnem poslu, kako ga zovemo mi koji smo od toga posla, ne izvršuju

hrabra djela, za koja treba mnogo pameti! Ili kao da ratnik komu je na brizi vojska ili obrana, ne radi isto tako pameću kao i tijelom. Ta promislite mogu li tjelesne sile postići da razumiješ i dokučiš neprijateljevu nakanu, plan, lukavštine, zapreke, i da se očuvaš od opasnosti koja ti prijeti. Sve to radi pamet, a nipošto tijelo.

Bojni posao iziskuje dakle duha, kao što ga iziskuje i znanost, te ćemo sada pogledati koji od ta dva duha prevladava, učenjakov ili ratnikov. Razabrat će se to po svrsi i cilju za kojim svaki od njih ide, jer ona namjera mora se više cijeniti koja ide za plemenitijom svrhom. Cilj je i svrha nauci - a ja ne govorim sada o božanskom nauku kojemu je svrha da duše diže i upućuje k Bogu, jer s takvom se beskrajnom svrhom ne može takmiti nijedna druga - nego govorim o ljudskoj nauci da je njezina svrha krčiti put pravici, svakomu davati što je njegovo, paziti i raditi da se dobri zakoni održavaju i provode. To je zacijelo plemenita i uzvišena svrha i vrijedna velike hvale. Ali nije ipak zavrijedila onoliku hvalu koliku zavređuje svrha za kojom teži oružje, jer oružju je cilj i svrha: mir, a to je najveće dobro što ljudi mogu zaželjati u životu. Zato je prvi dobri glas koji je svijetu i ljudima javljen bio onaj što su ga ^u visini zapjevali anđeli u noći, koja je nama postala danom: Slava Bogu na visini i mir ljudima dobre volje na zemlji!“ A pozdrav kojemu ^e najveći učitelj na zemlji i na nebu učio svoje učenike i sljedbenike bi^o je neka govore kad uđu u koju kuću: Mir ovomu domu!“²¹⁰ I često im je govorio: Mir s vama dajem, mir vam ostavljam, mir s vama³ bio!“ To je blago, zalog i poklad od takve ruke da bez toga blaga nem nikakva dobra ni na zemlji ni na nebu. Taj je mir prava svrha ratu, j^e Trideset sedma a glav“.

je, rekao oružje ili rat. Ako je dakle istina da je ratu svrha mir, da P^o tome rat nadvisuje svrhu nauke, prijedimo sada na tjelesnu pjiuku učenjakovu i ratnikovu, da vidimo koja je teža. Tako i takvim razboritim riječima nastavi don Quijote svoj govor, te ga tico od onih što ga slušaju ne bi mogao smatrati za luđaka. Štoviše, Jcako su ponajviše slušatelji bili vitezovi, oružju vični, saslušaju ga s uživanjem. A on nastavi i reče:

■ Učenjakova je muka dakle ova: prvo je siromaštvo; ne velim da su ^svi oni siromašni, nego napominjem krajnost koja ga može biti, a čim ^rekoh da ga bije siromaština, ne treba valjda ni redati druge nevolje, jer siromah je čovjek gotovo davo. Ta ga siromaština bije svakojako, čas gladom, čas zimom, čas golotom, čas svime zajedno, ali ipak nije tolika da ne bi imao što jesti, ma bilo to i nešto kasnije nego što je običaj, i ma jelo bilo i od otpadaka bogataških; a najgora im je nevolja trčati trbuhom za juhom“, ²¹¹ kako oni vele. No njima se vazda nađe kojagod tuđa peć ili kamin, a naposljetku i noćuju oni pod pokrivačem. U druge sitnice neću ni da tičem; dovoljno je spomenuti da je u njih navijek nestašica u košuljama, a nije nikada suvišak u cipelama; loša im je, istrkana odjeća, a prejedaju se kad im dobra sreća namakne da budu gdje god počašćeni. Po tome vrletnom i tegobnom putu koji sam vam ocrtao, tu se oni spotiču, tamo padaju, ovdje ustaju, ondje se opet strovaljuju, uspinju se do časti koju su željeli, a kad

su je postigli, vidimo da sada, gdje su prošli kroz te Sirte i Scile i Haribde, kao da ih je dobra sreća prenijela na krilima, vladaju i upravljaju sa svojega sjedišta svijetom, pa im se glad prevrati u sitost, hladnoća u hladovitost, golota u odjeću i sjaj, a spavanje na rogožini u počinak na holandijskom platnu i damastu, sve za pravedno zasluženu nagradu vrlini. Ali ako usporedimo i prisposodobimo njihove muke s mukama vojnika ratnika, zaostaju one daleko, kao što ću sada izložiti. Trideset osma glava

Osobiti govor što ga je izrekao don Quijote o oružju i o naukama.

Nastavi don Quijote i reče:

- Započeli smo kod učenjaka od siromaštva i njegovih prilika, te ako sada pogledamo je li vojnik bogatiji, vidjet ćemo da nema siromašnije siromaštine od njegove. Sve mu je i sva ona jadna plaća koju dobiva kasno ili nikako, ili što napljačka svojim rukama, uz veliku opasnost i svojemu životu i savjesti. Gdjekada mu je golotinja tolika da mu je izderan i haljetak, i odjeća, i košulja. Usred ciće zime on je pod vedrim nebom, u polju, u nepogodi, pa se grije jedino dahom svojih usta; ali taj dah dolazi iz praznine, pa izlazi jamačno studen, protiv prirodnoga zakona. Ali on se, mislite, nada noći, da se od tih neudobnosti oporavi u postelji koja ga očekuje. No postelja mu nije nikada pretijesna, osim da bude po njegovoj vlastitoj krivici, te može po volji otezati noge po zemlji i prevrtati se koliko god hoće, bez straha da će se zamotati u plahte. Nakon svega toga dođe dan kada će ga promaknuti u vojsci: nastaje bitka, pa mu na glavu natiču kićanku,²¹² ali načinjenu od svilca, da vida njime ranu od metka koji ga je možda pogodio u sljepoočicu, ili mu osakatio ruku ili nogu. A ako ne bude tako, nego ga milosrdni Bog očuva te održi živa i zdrava, ostat će valjda u onome istom siromaštvu u kojem je i bio. Morat će možda redom srtati u bojeve i bitke, te rz sviju izići kao pobjednik, da barem nešto postigne. No takva se čudesa rijetko događaju.

Ako ste dakle, gospodo, razmišljali o tome, recite i sami da je innog⁰ manje onih što ih je rat nagradio negoli onih koji su u ratu poginu. Odgovorit ćete bez sumnje da se to ne može ni prisposdobiti, jer mrtvima nema ni broja, a oni koji su ostali na životu te su nagrade¹ mogu se napisati brojem od tri brojke. Sve je to drugačije u učenja ika i sličnih, jer svi oni imaju puta, neću reći: mita, da se vaju;²¹³ vojniku je pak to manja nagrada stoje veća muka njegova, to se može odgovoriti da je lakše nagraditi dvije tisuće učenjaka o trideset tisuća vojnika, jer učenjacima se daju službe koje se i raju davati onakvim ljudima, a vojnici mogu biti nagrađivani jedino imutka onoga gospodara komu služe, a kako to ne može biti, još će vjerujem da pravo velim. p4o, pustimo to, jer iz toga je nedohoda jako teško izići, nego se atimo na prednost oružja pred znanošću, a to se još mora utvrditi, a dokazima koje svaka strana bude iznijela. Među dokazima već spomenuo kako znanost veli da bez nje ne bi oružje ni moglo tojati, jer i rat ima svojih zakona i podvrgnut je njima, a zakoni tpadaju pod znanost i učenjake. Na to odgovara oružje da bez njega bi mogli postojati zakoni, jer oružjem se brane države, uzdržavaju kraljevine, zaštićuju se gradovi, čuvaju se putovi, raščišćuju

se mora gusara; da napokon oružja nema, države bi, kraljevine, monarhije, ovi, morski i zemaljski putovi morali trpjeti nasilje i nered što rat navaljuje na njih, dokle god traje i dokle god mu je sloboda da što ga volja i što može. Prava je istina da ono što te najviše staje više cijeniš. Dok postigneš da budeš odličan u znanosti, potratio vrijeme, nabdio se, nagladovao, napatio se golote, glavobolje, kvarena želuca i drugih nevolja koje uz to idu, a nešto sam vam o ima već napomenuo; ali tko zaista hoće da bude dobar vojnik, staje ga kudikamo veće muke nego učenjaka, da se ne može ni prisposodobiti, vojnik svagda nosi glavu u torbi. Zar je strah od nužde i od omaštva, što stiže i muči učenjaka, ravan s onim strahom kad je 'nik u opkoljenoj tvrđavi, te je na straži na kojem bedemu ili nasipu, azi da pod onim mjestom gdje on stoji, neprijatelj kopa lagum, a nik se ne smije nipošto maknuti odande niti skloniti se iz opasnosti a mu iz ovakve blizine prijeti? Jedino može javiti zapovjedniku što zbiva, da on uzvрати protulagumom, a donde ostati gdje jest, pa trahovati i nadati se sve dok iznenada ne odleti bez krila u oblake i t se strmoglavi bez svoje volje.

se pak ovo čini malom opasnošću, da vidimo je li joj jednaka ili još natkriljuje ona pogibao kad se dvije galije nasred prostranoga a sukobe kljunovima, pa se zbiju i zakvače, te vojniku preostaju ⁰ dvije stope prostora na kljunu; a on, premda vidi da mu s njateljske strane prijeti toliko službenika smrti koliko ondje ima °va, koji nisu od njega ni koplje daljine, i premda vidi da će se ^ab, ako mu se omakne noga, strovaliti u duboko krilo Neptunovo,

ZOipak se neustrašiva srca, oduševljen čašću, izvrgava paklenoj vat_ri te srce tim uskim putem na neprijateljski brod. A najviše se moraj diviti nevjerojatnoj srčanosti: čim se jedan sruši onamo odakle neće ustati do Sudnjega dana, odmah drugi staje na njegovo mjesto, pa _ak_Q i taj padne u more, koje ga očekuje kao neprijatelja, dolaze za njirr, redom drugi, ne dajući ni vremenu vremena da ih ubija. To je najveća hrabrost i neustrašivost što je ima u ratnoj opasnosti. Blago onim blagoslovenim stoljećima dok još ne bješe strahovitoga bijesa ovih đavoljih topova; njihov je izumitelj, sudim ja, u pakl-nagrađen za svoj sotonski izum, po kojem podla, kukavna ruka ni život junačkomu vitezu, te niti znaš kako niti odakle, nego kad duša i hrabro srce plamti srčanošću i junaštvom, doluta otkuda g-tane, što ga je ispalio čovjek koji možda bježi, jer se uplašio kad bljesnula ona nesretna naprava te izbacila metak, pa to tane presij i završuje misli i život čovjeku koji bi vrijedan bio da još mnogo godi pozivi. Kad ovo dakle promislim, velim da mi je teško pri duši što s^oodabrao ovo zanimanje skitnika viteza u ovo odurno doba u koj živimo, jer iako mene ne straši nikakva opasnost, ipak me mori bri neće li puščani prah i olovo oteti i meni priliku da se hrabrošću svoje ruke i oštrinom svoga mača proslavim i prodičim po svoj otkrivenoj zemlji. Ali neka Bog dade kako je njegova volja, jer ako ja budem izvršio što sam naumio, bit će mi još veća dika što sam se izvrgnuo većim opasnostima nego što su se izvrgavali skitnici vitezovi proš" vjekova. -

Cijeli je taj govor izrekao don Quijote dok su drugi večerali, te j zaboravio i zalogaj založiti, premda ga je Sancho Panza nekoliko puta opominjao neka

večera, a kasnije mu je prilika govoriti koliko go__ hoće. A svi koji su ga slušali požale opet, gledajući čovjeka koji im se čini da je dobre pameti i dobra razbora u svem o čemu raspravlja, a onamo sasvim skrene čim progovori o svojem tužnom i zlosretnom viteštvu. Župnik mu reče da pravo veli što god je rekao o oružju, te da tako i sam sudi, premda je učio škole te ima znanstveni stupanj. Odvečeraju, stol bude raspoređen, te dok su krčmarica, njena kći Maritornes spremale komoru don Quijota od Manche, gdje će noćati same žene noćivati, zamoli don Fernando sužnja da im pripovjedo svoj život, jer već po ovom što dosad vide, i po dolasku njegovu Zoraidom, prošlost mu je jamačno neobična i zanimljiva. Sužanj mu na to odgovori da će on rado udovoljiti, samo se boji da im ^{lt?ccc} pripovijest toliko ugoditi koliko on želi; ali će je on ipak pripovijeda¹⁻ Župnik i svi drugi zahvale mu i opet ga zamole, a kad on vidje da silnici mole, odgovori da ne treba molbe gdje se može zapovijedati. Mada dakle gospoda paze i neka slušaju istinitu priču, kojoj možda nisu a vne ni lažne priče koje se sastavljaju s maštovitom i promišljenom vještinom.

Kad on ^{tao} rece, ^{svi se} ponamještaju i mukom zamuknu, a on, videći . ^{svi} već šute i očekuju što će im pripovjediti, započne ovako pričati ugodnim i smirenim glasom: Trideset deveta glava

u kojoj sužanj pripovijeda svoj život i svoje zgode.

Iz sela u leonskim brdima potječe moja obitelj, kojoj je sklonija i darežljivija bila priroda negoli sreća. No u siromaštini onih sela bijaše moj otac ipak čuven bogataš, pa bi zaista bogataš i bio da se toliko trudio očuvati imetak koliko se potrudio rasuti ga. Razmetljivac je pak i raspikuća bio odatle što za mladih dana bijaše vojnik, a vojništvo je škola u kojoj tvrdica postaje darežljiv, a darežljivac rasipnikom; ako se baš nađe koji skupac, to je čudovište kakvo se rijetko vidi. Moj je otac prekoračio granicu darežljivosti i zapadao u rasipnost, a to nikako ne valja oženjenu čovjeku, koji ima djece, te mu djeca treba da baštine ime i položaj. U mojega su oca bila tri djeteta, sami sinovi i svi u dobi kad mogu odabirati zvanje. Kad mi je dakle otac uvidio da nije moćan, kako sam reče, ukrotiti svoju ćud, odluči da sam sebe liši onoga oruđa i uzroka zbog kojega je rasipnik i darežljivac, to jest odbacit će imetak, bez kojega bi i sam Aleksandar morao biti skupac. Jednoga dakle dana sazove on nas trojicu nasamo u sobu, te nam rekne otprilike ovako:

- Djeco, da bih vam rekao kako vam dobro želim, dovoljno je napomenuti da ste vi moja djeca. A da razaberete kako vam zlo želim, dovoljno je napomenuti da vam nisam moćan očuvati vaš imetak. I da odsad vidite kako vas ja očinski volim, te da vas nisam nakan očuhinski upropastiti voljan sam s vama urediti nešto o čemu sam mnogo dana mozgao, te sam zrelo promislio i odlučio. Vi ste već u godinama kada ćete birati zvanje, ili barem latiti se zanimanja, koje će vam biti na čast i od koristi dok budete stariji. Moja je dakle namisao da imetak razdijelim na četiri dijela; tri ću dijela porazdavati vama, svakomu onoliko koliko ga zapada, i nikoga neću zakinuti, a četvrti će dio ostati meni, da živim i da se održavam kolik⁰ mi je milostivi Bog odredio još života. Ali ja bih želio da

se svaki prihvat^{ta} toga P^{ta} k^oJ^l-u mu P^{re}iložiti. Ima u našoj Španjolskoj poslovica, koja e po mojem sudu tvrda istina kao što su i sve poslovice, jer to su kratke izreke, crpene iz duga i oštra iskustva, a ta poslovica na koju mislim kazuje: *W^u crkvn, H^{na} more, ili pak na carske dvore*. To se jasnije može reći^{ti} tko želi časti i bogatstva, neka prihvati Crkvu, ili neka plovi morem i trguje, ili neka ide na Dvor i služi kralju, jer vele: *Više valja mrvica od kralja, nego sva milost od plemića*. Velim ovo zato što bih želio i volja je moja da jedan od vas ode na nauke, drugi u trgovinu, a treći da služi kralju u ratu, jer na dvorima se teško dočepati službe, a rat ako i ne bogati osobito, pribavlja ipak čast i slavu. U roku od osam dana isplatit ću vam vaše dijelove u gotovu i neću vas ni za trunak zakinuti, kako ćete se uvjeriti dok vam budem dijelio. Recite mi dakle sada jeste li se voljni povesti za mojim mišljenjem i savjetom što sam vam izložio. Meni, kao najstarijem, naredi otac da odgovorim prvi. Ja mu odvratim neka se ne rastaje s imutkom, nego neka troši koliko ga je volja, a mi smo mladi i znat ćemo steći. Na koncu pak rekнем neka čini kako želi, a ja sam nakan prihvatiti se oružja, da oružjem služim Bogu i kralju svojemu. Mlađi ga brat uzme isto tako nagovarati, a onda se odluči da ide u Novi Svijet i da ponese novce što mu zapadnu. Najmlađi pako brat, a po mojem sudu i najrazboritiji, reče da je nakan služiti Crkvi, ili završiti u Salamanki nauke što ih je započeo. Kad smo se dakle složili i odabrali svoja zvanja, izgrli nas otac svu trojicu, te u onako kratkom vremenu kako je rekao izvrši sve što nam je obećao. Svakome dade dio, koliko se sjećam, tri tisuće dukata gotova novca - jer je jedan stric naš prekupio cijelo imanje te isplatio kupovinu u gotovu, da imanje ne ode iz porodice - pa se istoga dana oprostimo s ocem sva trojica.

Ali još toga mi se dana učini nečovječno da otac u starosti ostane s onako malim imanjem, te ja uredim s njim da on od moje tri tisuće dukata zadrži dvije, jer meni je ostatak dovoljan da nabavim što mi kao vojniku treba. Obadva se brata povedu za mojim primjerom i svaki dade ocu po tisuću dukata, koliko je valjda vrijedilo imanje koje mu je zapalo, a nije ga htio prodati, da mu ostane i nešto nekretnina. Oprostimo se naposljetku ^{cem} i stricem koga sam spomenuo, svi ganuti i u suzama, a oni nam P naredi da im javljamo, kad god bude prilike, i dobru i zlu sreću svoju.

oećamo im, izgrlimo se s njima, oni nas blagoslove, i mi krenemo: jedan ^u Salamanku, drugi u Sevilju, a ja u Alicante, gdje doznam da je u luci Senoveški brod koji tovari vunu za prijevoz u Genovu.

t će dvadeset i dvije godine kako sam krenuo iz očinske kuće, a za sviju , godina, premda sam pisao nekoliko pisama, nisam ni od oca ni od

^{ra}će dobio nikakav glas. A što mi se za tih godina događalo pripovjedit^{ti} J_J am se u Alicanteu, sretno doputovao u Genovu, odande krerm u Milan, ondje nabavio oružje i drugu vojničku opremu, a odane htjedoh u Piemont, da se uvojačim. Bio sam već na putu u Alessandrij della Paglia, kad doznadoh da veliki Vojvoda de Alba kreće u Flandrija Ja odmah preumim, odem k njemu, te sam služio pod njim u njegovim vojnim pohodima. Pribivao sam smrti grofova Egmonta i

Horna,²¹⁴ postao sam zastavnik čuvenoga vojskovođe od Guadalajare, Diega od Urbine a nakon nekoga vremena što sam proboravio u Flandriji dočujem glas o savezu što ga je sklopio Sveti Otac, papa Pio Peti, slavne uspomene, Mlecima i sa Španjolskom protiv zajedničkog neprijatelja, Turčina, jer je ovaj u to vrijeme svojom mornaricom osvojio divni otok Cipar, koji je donde bio pod mletačkom vlašću: žalostan i nesretan gubitak. Pročulo se pouzdano da će vođa te savezne vojske biti svijetli don Juan od Austrije, polubrat našega čestitoga kralja don Felipa; razglasilo se kakve su goleme priprave za taj rat; sve to potakne i navrati mi misao i želju da krenem na tu vojnu koja se očekuje. Nadao sam se doduše, a i izvjesno mi je bilo obećano da ću pri prvoj prilici biti promaknut za kapetana, ali sam volio ostaviti sve i krenuti, kao što sam zbilja i krenuo, u Italiju. Dobra mi sreća dade da je baš u to vrijeme stigao u Genovu don Juan de Austria, koji je kretao u Napulj, da se združi s mletačkom mornaricom, kao što se kasnije združio u Messini.

Sudjelovao sam dakle u toj presretnoj vojni, te postao već pješački kapetan, na koju me čast više digla dobra sreća moja negoli moje zasluge. A onoga dana, koji je tako sretan bio za kršćanstvo, jer onda se svijetu i svim narodima razbila zabluda u koju su vjerovali, da su Turci nepobjedivi na moru, toga dakle dana kada je skrhan ponos i bahatost osmanlijska, ja sam jedini bio nesretnik među tolikim sretnicima ondje, jer kršćani koji tada poginuše još su sretniji bili od živih i pobjednika. Ali mjesto onoga čemu sam se nadao, mjesto broderske krune koju bih stekao za rimskih vremena, zapadoše mi te noći iza slavnoga dana okovi na noge i lisice na ruke. A dogodilo se ovako: Uchali,²¹⁵ kralj alžirski, junačan i sretan gusar, bio je napao i nadvladao malteški admiralski brod, tako da su na brodu samo tri viteza ostala na životu, ali i oni bijahu ljuto ranjeni. Dojuri nam u pomoć admiralski brod Giovannija Andreje,²¹⁶ na kojem sam bio J^a sa svojom satnijom. Ja učinim što u takvoj prilici moram, i skočim na neprijateljsku galiju, ali uto se galija otrgne od galije koja ju je bila napala te moji vojnici ne mogoše za mnom. Tako ja zapadoh među neprijatelje-Premnogo ih je bilo, nisam se mogao obraniti, nego me naposljetku sveg³ izranjenoga

prevladaju. Čuli ste, gospodo, da se Uchali spasio s cijelom
om eskadrom. Tako ja ostadoh pod njegovom vlašću, zasužnjen, te ah jedini
žalosnik od tolikih veselih i sužanj od tolikih slobodnih, jer a je dana steklo
žudenu slobodu petnaest tisuća kršćana koji su veslali °a turskim brodovima.
gudem doveden u Carigrad, i tu sultan Selim imenuje mojega gospodara
zapovjednikom na moru, jer je u bitki izvršio svoju dužnost, te dokazao je
junaštvo otevši zastavu malteškoga reda. Dogodine, to jest godine sedamdeset
druge, nađem se ja u Navarinu, veslajući na galiji od tri fenjera.²¹⁷ Vidio sam
onda i uočio kako je promašena prilika gdje su cijelu mrsku mornaricu mogli
uhvatiti u luci; svi turski mornari i janjičari koji su bili na brodovlju smatrali su

sigurnim da će biti napadnuti u toj luci, te su već bili pripremili svoju odjeću i svoje pašmage, to jest svoju obuću, da odmah pobjegnu na kopno, i ne čekajući da budu napadnuti; toliki ih je strah spopao od naše mornarice. Ali Bog je odredio drugačije, samo to nije bilo po krivici ni po nebrizi vođe koji je našima zapovijedao, nego zbog grijeha u kršćanstvu, da svagda ima bičeva koji nas kažnjavaju. Tako uzmakne Uchali k Modonu, malenu otoku do Navarina, iskrea momčad na kopno, utvrdi ulaz u luku i primiri se, dokle god se gospodar don Juan nije vratio. Na tom je putu oteta galija koja se zvala Plijen“, a zapovjednik joj bio sin onoga čuvenoga gusara Barbarosse. Otela ju je napuljska galija Vučica“, kojoj je zapovijedao onaj ratni gromovnik, otac vojnički, sretni i nikada pobijeđeni kapetan don Alvaro od Bazana, markiz od Santa Cruza. A sada moram pripovjediti što se dogodilo kad je oteta galija Plijen“. Okrutan je bio taj sin Barbarossin i tako je zlostavljao svoje sužnjeve, te kad veslači vidješe da Vučica“ napada na njih i da ih stiže, ispuste svi u isti mah vesla, navale na zapovjednika, koji je stajao na svojem mostu i dovikivao im neka brže veslaju, te ga uzmu bacati s klupe na klupu, od krme prema pramcu, i tako ga izgrizu da nije dospio ni do jarbola i već je predao dušu paklu: tolika je, vele, bila okrutnost s kojom ih je mučio, i mržnja kojom su ga mrzili.

Mi se vratimo u Carigrad, a nagodinu, to jest sedamdeset treće, dočuje^{Se} ondje da je gospodar don Juan zauzeo Tunis, oteo tu kraljevinu Turcima, predao je u vlast Mula-Ahmetu, pa tako Mula-Hamidu,²¹⁸ najokrutnijemu i najhrabrijemu Mauru što ga je ikada bilo, razorio nadu će se opet zakraljiti. Ljuto osjeti sultan taj gubitak, te se posluži Ukavošću, koja je prirođena svima od njegove porodice: sklopi mir s “ečanima, koji su bili još željniji mira negoli on, te udari dogodine, ^{Se}damdeset četvrte, na Goletu²¹⁹ i na tvrđavu koju je tik do Tunisa napol^{Sa}šradio gospodar don Juan. U svim sam tim bitkama bio i veslao, bez ikakve nade da ću se osloboditi; otkupom pak nisam kanio steći sloboda te sam zato i odlučio da neću ocu pisati niti mu javljati svoju nesreću Naposljetku padne Goleta, padne i tvrđava. Bilo je tu sedamdeset i p_{et} tisuća turskih vojnika plaćenika, a Maura i Arapa više od četiri stotj_n tisuća. Ta je silna vojska imala toliko streljiva i ratnih potrepština, i toli_e kopače da su mogli rukama, grabeći zemlju na pregršti, zasuti i Golet_u i tvrđavu. Prva pade Goleta, koju su dotad smatrali za nepredobivu_a ne pade po krivici svojih branitelja, jer oni su za obranu učinili što g_o ■ su morali i mogli, nego zato što se pokazalo i dokazalo kako se u tome pustinjском pijesku lako kopaju jarci. Do vode je tu trebalo dva pedlja a Turci nisu ni za dva lakta nailazili na vodu. Nagomilali oni dakle silne vreće pijeska i podigli tako visoke opkope da su nadvisivali gradske zidine te kad stadoše odonud pucati, nije se nitko mogao oprijeti ni obraniti. Bilo je opće mišljenje da se naši nisu trebali zatvoriti u Goleti, neg-dočekati neprijatelja na otvorenu polju, pri iskrcavanju. Koji tako vele govore iz daljine i slabo su iskusni u takvim bitkama. U Goleti je i u tvrđavi jedva bilo sedam tisuća vojnika, pa kako da ta šaka ljudi, ma kako junačka bila, izlazi u polje i brani tvrđave od onolike sile neprijateljske? I kako ne bi pala utvrda kojoj ne pritječu

u pomoć, a okružili je premnogi i tvrdokorni neprijatelji, pa još u svojoj zemlji? Ali mnogima se činilo, a činilo se i meni, da je osobita dobrota i milost koju je Bog iskazao Španjolskoj kad je dopustio da bude oboreno ono leglo i okrilje zloće, ono ždrijelo i spužva i moljac nebrojenim novcima što su se ondje uludo tratili, ni rad čega drugoga nego da se očuva spomen da je tu tvrđavu nekada osvojio, preslavne uspomene, najnepobjediviji Karlo Peti, kao da je tobože potrebno ono kamenje da mu bude vječna uspomena, kakva ona jest i ostaje. Pade i utvrda, ali Turci je moradoše osvajati pedalj po pedalj, jer vojnici koji su je branili tako su se junački i hrabro borili da su u dvadeset i dva opća juriša pobili više od dvadeset i pet tisuća neprijatelja. Od tri stotine branitelja koji ostadoše živi i dopadoše ropstva, nijedan nije bio bez rane, pouzdan i jasan dokaz kako su se junački, srčano i ustrajno borili i branili svoja mjesta. Predade se još po pogodbi mala tvrđa ili kula, koja je bila usred vode, a zapovijedao joj don Juan Zanoguera, vitez iz Valencije i čuven vojnik. Zarobljen bude don Pedro Puertocarrero, zapovjednik Golete, koji je nastojao, koliko god je mogao, obraniti svoju tvrđavu, a kad je tvrđava pala, tako je klonuo da je od jada umro na putu u Carigrad“ kamo su ga vodili u sužanjstvo. Zarobljen je i zapovjednik utvrde, P^o imenu Gabrio Serbelloni, milanski vitez, velik inženjer i prehrabaf vojnik. Poginuli su u te dvije tvrđave mnogi veliki i znameniti ljudi,-eđu nj“ -o- T koje dokazao plemenitošću spram brata, slavnoga Oiovannija TM,u,MV norije; ^a naJ^{vec} -na J^e ža^{ost} što J^e poginuo od ruke nekih Arapa, kojima bio povjerio kad je već vidio da će tvrđava pasti. Oni mu obećашe da ^S e g^a u maurskoj prebući odvesti u Tabarcu, malu luku ili skladište što ^C na ^{on0}J oac^{ma};u Genovljani koji ondje vade koralje. A ti mu Arapi odsijeku glavu i odnesu je zapovjedniku turske mornarice, no on postupi s nju ¹¹³ P^o na“i P^{osc}ov^{ccc} kastiljanskoj: *Izdaji sam rad, izdajica gad*, te tako vele, naredi zapovjednik da povješaju one što mu donesoše dar, jer mu ga nisu doveli živa.

Medu kršćanima koji se u tvrđavi izgubiše bijaše i jedan po imenu don Pedro od Aguilara, rodом iz nekoga mjesta u Andaluziji. Bio je on u tvrđavi zastavnik, znamenit ratnik i pametna glava; osobito vješt u pjesmama. Spominjem ga zato što je njega sudbina dovela na moju galiju i na moju klupu, te je robovao istomu gospodaru sa mnом. A prije nego što smo krenuli iz one luke, spjevao je taj vitez dva soneta, kao dva grobna napisa, jedan Goleti, a drugi tvrđavi. Rado bih vam stihove kazao, znam ih napamet, a mislim da će vam prije ugoditi nego dosaditi. Čim je sužanj spomenuo don Pedra od Aguilara, pogleda don Fernando drugove, i sva se trojica nasmiješe. A kad on spomenu sonete, reći će jedan:

- Dok još niste nastavili, molim vas, recite mi što je dalje bilo s tim don Pedrom od Aguilara, koga spomenuste.

- Znam jedino - odgovori sužanj - da je dvije godine proboravio u Carigradu i onda u arnautskoj odjeći pobjegao s nekim grčkim uhodom. Ne znam je li se dokopao slobode, ali mislim da jest, jer nakon godine a vidio sam u Carigradu toga Grka, samo ga nisam mogao zapitati je im bijeg bio sretan.

Kad je tako - odgovori vitez - taj je don Pedro moj brat, te je sada u m zavičaju, sretan i bogat, oženjen i ima troje djece. Hvala Bogu - reče sužanj - na milosti koju mu je iskazao, jer ja sudim da ema na svijetu sreće koja bi bila ravna onoj kad opet stekneš izgubljenu slobodu.

I još - nadoveza vitez - znam i ja sonete što ih je moj brat spjevao. Kažite ih onda, gospodine - reče sužanj - jer vi ćete ih bolje znati od ene.

Vrlo rado - odgovori vitez. - Sonet Goleti bijaše ovakav:

Ne dan li inČetrdeseta glava

u kojoj se nastavlja sužnjeva povijest.

SONET Oj sretne duše, iz zemskih nizina Oslobođene od smrtničkog vela, Vi za nagradu junačkih djela Put nebeskih se krilite visina. U srdžbi ljutoj časno revnujući Na borbu snažnim pregnuli ste tijelom, Omastili ste krvlju svojom vrelom I pučinu i kopnom pijesak vrući. Iznemoglima nesta žica prije Neg srčanosti; pobijedeni svi Pobjeđujete, gubeć rusu glavu. Iz žalostive smrtne pogibije Med zidom, gvožđem, iznijeste vi Glas na svijetu i na nebu slavu.

- Tako ga isto znam i ja - reče sužanj.

- A onaj sonet tvrđavi - reći će vitez - ako se pravo sjećam,

gla

ovako:

SONET Iz ovog pustog, jalovoga kraja, Iz razvaljenih kula, duše svete Triju tisuć ratnika žive lete Put nebeskoga boljeg zavičaja. Zaludu bješe i duša hrabrena I snažna ruka četi od junaka, Izmorila se premalena šaka, Poletješe im glave sa ramena.Četrdeseta glava

su

Od pamtivijeka ta je zemlja bila Vir nebrojenih, tužnih uspomena Za prijašnjih i današnjih vremena. Al još se k nebu iz krutog joj krila Nijesu vile duše pravednije, Junaka boljih na njoj bilo nije. rilični im se učine soneti, a sužanj se obraduje glasu o svojem drugu, te nastavi svoju pripovijest i reče:

Kad dakle padoše Goleta i tvrđa, narede Turci da se Goleta razori rjer tvrđava je bila takva da nisu imali ništa rušiti, a da to dovrše što brže i s manjim trudom, potkopaju s tri strane lagumove; ali nijednim lagumom ne mogoše razoriti ono što im se činilo najslabijim, to jest stare zidine, a što je još stajalo od novih utvrda koje sagradi Fratin,²²⁰ sasvim je lako srušeno. Brodovlje se najposlije vrati s pobjedničkim slavljem u Carigrad, a za nekoliko mjeseci umre moj gospodar Uchali. Zvali su njega *Učali Fartaš*, a to u turskom jeziku znači *krastai* "i odmetnik, jer to je i bio. U Turaka je naime običaj da nadijevaju nadimke po kojoj mani što je čovjek ima, ili po vrlini kojom se diči. To je zato što imaju samo četiri plemenska prezimena za četiri loze Osmanova roda, a oni drugi dobivaju, kako rekoh, imena i prezimena čas po tjelesnim manama, čas po duševnim vrlinama. I taj je krastonja bio rob sultanov, te je četrnaest godina veslao na galiji. Bio je već navršio trideset četvrtu godinu, kad se poturčio od bijesa što mu je neki Turčin odvalio pljusku dok je veslao, pa da se mogne osvetiti, odreče se vjere. Tolika mu je bila hrabrost da je, i ne služeći se onim

nečasnim sredstvima i putovima kojima se dižu drugi miljenici sultanovi, postigao da bude kralj alžirski, i onda zapovjednik mornarice, a to je treća čast u turskoj carevini.²²¹ Bio je rodom iz Calabrije i po značaju svojem valjan čovjek. Jako je čovječno ostupao sa svojim sužnjima, kojih je naposljetku imao tri tisuće, te nakon njegove smrti, kako je odredio u oporuci, podijeljeni među sultanom koji je baštinik svakomu koji umre, najednako s djecom Pokojnikovom i među njegovim odmetnicima. Tako ja dopadnem nekomu mletačkom odmetniku, koji je nekoć bio mornar, a Uchali ga asužnjio i toliko ga zavolio da mu je bio jedan od najmilijih momaka.

se pak prometnuo u najokrutnijeg odmetnika što ga ikada bješe. Jao se Hasan-aga²²² i jako se obogatio, a naposljetku postao i kralj "irski.

ⁿJ“rn ja odem iz Carigrada, donekle zadovoljan što ću se približiti Panjolskoj. Nisam bio nakan ikomu pisati o nesreći svojoj, nego htjedoh vidjeti hoće li mi u Alžiru biti sreća povoljnija negoli u Carigradu, gdje sam na tisuću načina pokušavao pobjeći, ali nije bilo zgodne prilike ni sreće. U Alžiru ću, mislio sam, naći drugih sredstava da postignem ono za čim toliko žudim, jer nikada nisam gubio nadu da ću se osloboditi. I kad mi u onome što sam kovao, smišljao i činio, nije uspjeh bivao kakvu sam se nadao, nisam ipak duhom klonuo, nego bih odmah uzeo zamišljati i tražiti drugu nadu koja će me podržati, ma kako slaba i ništavna bila.

Tako sam provodio život, zatvoren u tome zatvoru, u veliku zdanju što ga Turci zovu: *banjo*.²²³ Tamo oni zatvaraju kršćanske sužnje, to i kraljeve sužnje i sužnje nekih imućnih ljudi; također one koje zovu magazinskim sužnjima“, a to je kao da kažemo *općinski sužnji*, jer oni rade javne gradske radove i druge poslove. Tima se sužnjima teško dokopati slobode, jer su općinsko vlasništvo i nemaju zasebnoga gospodara, dakle nikoga s kime bi se moglo pregovarati o otkupnini, ako je i imaju. U *banjo* dovode, kako reko, i neki privatni građani svoje sužnje, osobito one za koje očekuju otkupninu, jer ondje im nisu na brizi i sigurni su dokle god ne stigne otkupnina. Ni kraljevi sužnji koji će biti otkupljeni ne izlaze na rad s drugima, nego jedino onda ako dugo ne stiže otkupnina, pa ih onda tjeraju i na rad i po drva s drugim robovima, jer to je mučan posao, i oni će onda pisati po otkupninu i požurivati je.

Ja sam dakle bio jedan od onih za koje očekuju otkupninu. Znali su da sam kapetan, te nije koristilo što sam govorio da sam slaba stanja i nemam imutka, nego oni ubroje i mene među one koji će biti otkupljeni. Navale na mene lanac, više za znak da sam otkupljenik nego da me čuvaju. Tako mi je prolazio život u tome *banju*, s mnogim drugim vitezovima i odličnim ljudima, koji su označeni i smatrani za otkupljenike. Morila nas je doduše počesto, gotovo svagda, glad i golota, ali najgori nam je jad bio što smo na svakom koraku slušali i gledali neviđene i nečuvane okrutnosti kojima je moj gospodar mučio kršćane. Svaki dan je koga vješao, koga na kolac nabijao, komu uši rezao; činio je to zbog čega god, pa i bez ikakva razloga, tako te i Turci razabraše da on to čini samo zato da bude učinjeno, i jer mu^e prirođena ćud da bude zatornik svega ljudskog roda. S

njim je nekako nakraj izlazio jedino neki španjolski vojnik, po imenu Saavedra;²² ^{ta}J je počinio takva djela da će do vijeka ostati u pameti onim ljudima sve zato da se oslobodi, pa ipak ga onaj okrutno nije nikada ni udario“ niti dao izbatinati, niti mu nemilu riječ rekao; za najmanje od mnog¹ onih djela što je počinio bojali smo se da će biti na kolac nabijen, ^a₀ se i on sam pobjao. Da je sada samo vrijeme i zgoda, pripovjedio vam ja koješta što je taj vojnik počinio, pa biste se čudili i slušali apetij^e nego što ćete sada, gdje vam pričam svoj život. Valja ^{znat}_{cc} na dvorište našega zatvora gledali su prozori kuće nekoga dličnoga i bogatoga Maura. Ti su prozori bili, kao već obično u Maura, više nekakvi otvori nego prozori, a bili su zakriveni gustim jnošebacima. Dogodi se onda jednoga dana da sam s još tri druga stajao na terasi našega zatvora, te smo pokušavali skakati s lancima i tako provoditi vrijeme, jer smo ostali sami, a svi drugi kršćani otišli na rad. Slučajno ja dignem oči te opazim da se kroz onakav prozorčić, akriven mušebakom, promolila trska kojoj je na vrhu privezan rubac, i ta se trska njihala i kretala, kao za znak da se približimo i da je uzmemo. Jedan od mojih drugova ode i stane pod trsku, da vidi hoće li je ispustiti. No čim on pristupi, digne se trska i mahne na obadviije strane, kao da tko glavom maše: *ne*. Odstupi taj kršćanin, a trska se opet spusti i opet uzme mahati, kao i prije. Priđe drugi drug moj, te i njemu bude što i prvomu. Naposljetku pristupi i treći, ali i njemu isto kao i prvomu i drugomu. Kad sam to vidio, ne htjedoh se skanjivati da okušam sreću, a čim sam se približio i stao pod trsku, bude ona ispuštena i padne meni pred noge. Pohrlim odmah da odvežem rubac, te ugledam na njem uzao u kojemu nađem deset *sijanija*, maurski novac od loša zlata, komad vrijedan deset reala naših. Da sam se obradovao tomu nalasku, ne treba ni spominjati, ali koliko sam bio sretan toliko sam se i čudio premišljajući otkud taj novac i zašto baš meni, jer da je meni dar namijenjen jasno se pokazalo kad trska nije nikomu pala nego meni.

Uzmem dakle svoje lijepe novce, slomio trsku, vratim se na terasu, Pogledam k onom prozoru i opazim da se promolila bijela bjelcata a, te da brzo otvara i zatvara prozor. Po tome mi razaberemo da je to dobročinstvo iskazala neka žena koja živi u toj kući, te joj mi zahvalimo selamom po maurskom običaju: sagnemo glavu i naklonimo ^{Se} držeći ruke na prsima. Kratko vrijeme nakon toga bude kroz taj prozor ispružen malen križ, načinjen od trske, i odmah opet ^{IVu}čen natrag. Taj nas znak uvjeri da je u toj kući jamačno zarobljena kva kršćanka, koja nam se tako predstavlja. Po onoj bijeloj ruci i Po narukvicama što smo opazili na njoj, preumimo opet da je valjda a kršćanka otpadnica; takve ropkinje uzimaju gospodari često za onite žene i smatraju to srećom, jer cijene njih više nego žene °jega roda. Sto god smo smišljali, nije bilo ni nalik na istinu. Sva ruka nam zah-se i

Pov kaknam je odsad zabava bila gledati i upirati oči u onaj prozor, odak nam se poput zvijezde javila ona trska. Ali prođu dva tjedna, a mi _ntj vidjesmo nju, niti ruku, niti ikakav znak. Mučili smo se i trudili za _t₀ vrijeme da doznamo tko u toj

kući živi, te nije li tu koja kršćanska otpadnica, ali nam nikada nije nitko znao ništa reći, nego jedino da u toj kući živi odličan i bogat Maur, po imenu Hadži-Murat, bivši dizdar u Pati, a to je u njih važna služba.²²⁵

I kad se nismo ni u snu nadali da će odozdo opet zapljusnuti dukati ugledamo iznenada da se promolila trska, i opet rubac na njoj, s joj većim uzlom. Bijaše to opet u vrijeme kad je *banjo* bio pust, bez ljudi kao i nedavno. Pokušamo svi opet redom dočekati dar, ali nikomu trska nije pala nego meni: kad sam ja pristupio, ispuštena je na zemlju. Razuzlam uzao i našao u njemu četrdeset španjolskih zlatnih škuda i pismo napisano arapskim jezikom, a na koncu pisma nacrtan veliki križ. Poljubim križ, uzmem škude, vratim se na terasu, i mi se poklonimo s našim selamom. Opet se promoli ruka, ja dojavim znakom da ću pročitati pismo, i prozor bude zatvoren. Svi se mi zbunimo i obrađujemo toj zgodi.

Arapski nije nitko od nas znao, a velika nam želja bila da doznamo što u pismu piše, ali još je veća bila poteškoća da našemo tko će nam ga pročitati.

Naposljetku odlučim da se povjerim jednom odmetniku, rodом iz Murcije, koji mi se prikazivao velikim prijateljem, a bilo je među nama poslova zbog kojih nije smio nikoga odavati. Običavaju naime neki odmetnici, kad se kane vratiti u kršćansku zemlju, ponijeti sa sobom pisma odličnih sužanja u kojima im se potvrđuje, kako se već može, da je taj i taj odmetnik čestit čovjek, i da je svagda dobro činio kršćanima, te želi da pobjegne čim mu se pruži prilika. Ima ih koji sebi pribavljaju takve potvrde s poštenom nakanom; drugi se pak služe njima u kojekakvim prigodama: krenu na pljačku u kršćansku zemlju, te ako slučajno zalutaju ili budu zarobljeni, vade oni svoje popratnice i govore da će se po tim pismima razabrati s kakvom namjerom dolaze, to jest da ostanu u kršćanskoj zemlji, radi čega su i krenuli s Turcima na pohod.²²⁶ Tako se oni vade iz prve nevolje, te se bez ikakve štete izmire s Crkvom; a čim uluče priliku, vraćaju se u Berberiju, da budu što su i bili. Ima opet drugih, koji se tim papirima služe i nabavljaju ih s poštenim naumom, te ostaju u kršćanskoj zemlji. Jedan je dakle od tih odroda što sam ih spomenuo bio taj moj prijatelj-Jedini je od svijeta nas imao potvrde, u kojima ga lijepo preporučujemo da su mu Mauri našli te papire, bili bi ga živa spalili. Znao sam^a on dobro zna arapski, i ne samo govoriti, nego i pisati. Ali prije nego^o am mu se očitovao, rekнем mu neka mi pročita to pismo što našao u zakutku u sobi. Otvori ga on, te ga uzme neko vrijeme i^{rrl}atradi i prevoditi kroza zube mrmljajući. Zapitam razumije li ga,

zav ma

n m i odgovori da ga veoma dobro razumije, pa ako hoću da mi "bjasru riječ po riječ, neka mu dam tinte i pero, jer tako će biti bolje asnije- Damo mu odmah što ište, a on polako prevede, te kad je i^{vršio}, reče.

Što god je ovdje na španjolskom jeziku, sve to piše u pismu na aurskome, i nijedno slovo nije ispušteno. A ova *Lela Marien* iz pisma znači *Djevica Marija*.¹²¹ pročitamo pismo, a pisalo je ovako:

Dok sam bila dijete, imao je moj otac rophinju, koja me u mojem eziku naučila kršćanskim molitvama²² i mnogo mi je pričala o Lela arieni. Kršćanka je umrla,

i ja znam da ona nije u ognju, nego -d Allaha, jer otad sam ja nju dvaput vidjela, te mi je rekla neka bjegnem u kršćansku zemlju, da vidim Lela Marienu, koja me jako i. Ne znam kako bih onamo: mnoge sam kršćane vidjela kroz taj xnor, i nijedan mi se do tebe nije učinio vitezom. Ja sam jako lijepa djevojka, i imam mnogo novaca, koje ću ponijeti: gledaj da izmaknemo odavde, pa ćeš mi tamo biti muž, ako hoćeš, a ako nećeš, svejedno mi, jer će mi Lela Marien naći za koga ću poći. Ja sam ovo napisala; i komu ćeš dati da pročita: ne uzdaj se ni u kojega Maura, jer svi izdajnici. To mi je na veliku muku: voljela bih da se nikomu otkrivaš, jer ako mi otac dozna, bacit će me u studenac i zatrpati enjem. Na trsku ću objesiti konac, te na njega priveži odgovor, a ne nadeš nikoga tko će ti ga napisati arapski, reci mi ga znakovima, će Lela Marien dati da te razumijem. Ona i Allah štitili tebe i ovaj 'i, koji ja često ljubim, jer tako mi je kazivala ropkinja. “ smislite, gospodo, kako smo se zadivili i obradovali riječima u tome srnu. I divljenje nam je i radost bila tolika te je i otpadnik razabrao se to pismo nije slučajno našlo, nego je zaista nekomu od nas ano. Zamoli nas, dakle, ako je istina što on sluti, da se pouzdamo ⁿJega i da mu reknemo, a on će život svoj metnuti na kocku za e oslobođenje. Tako reče, te izvadi iz njedara metalno raspelo i uza e nam se suze zakune Bogom, koga onaj lik prikazuje i u koga on eno i vjerno vjeruje, iako je grešnik i zlikovac, da će nam držati i čuvati svu tajnu, koliko god mu je htjednemo otkriti, jer njemu čini i on gotovo proriče da ćemo po ovoj što je to pismo napisala ^{on} i svi mi steći slobodu, pa će postići ono što toliko želi: vratiti se ^u krilo Svete Majke Crkve, od koje se kao truo ud otkinuo i odijeliopo svojem neznanju i grijehu. Izgovorio je to otpadnik uz tolike sy_ i s tolikim jasnim kajanjem, te svi složno pristadosmo te odlučism kazati mu istinu o toj zgodi. Pripovjedimo mu dakle sve i ništa mu ne zatajimo. Pokažemo mu prozorčić kroz koji se promolila trska t_e on zapamti kuću, da se s osobitim i velikim marom obavijesti tko _u toj kući živi. Složimo se također da će dobro biti ako odgovorim₀ Maurkinji na pismo. Kako smo imali čovjeka koji to zna učiniti, napiš_e odmetnik odmah, onoga časa, sve ono što sam mu govorio, a bilo je doslovce ovako kako ću vam kazati, jer što god mi se važno dogodilo u ovoj prigodi, nisam zaboravio i neću zaboraviti dokle živim. Maurkinji sam dakle odgovorio ovako:

Istinski Allah očuvao tebe, gospođice, i ona blagoslovena Marien, koja je prava mati Božja, a tebi je u srce ulila da odeš u kršćansku zemlju jer ona tebe voli. Moli joj se neka ti bude milostiva i neka te nauči kako ćeš izvršiti ono što ti naređuje, jer ona je tako dobra i učinit će ti. U moje ime i u ime sviju ovih kršćana što su sa mnom, obećavam ti da ćemo za tebe učiniti sve što god budemo mogli, pa i umrijeti. Piši mi svakako i javi što kaniš činiti, a ja ću ti svaki put odgovoriti, jer veliki nam je Allah doveo sužnja kršćanina, koji dobro govori i piše tvojim jezikom, kako ćeš razabrati po ovome pismu. Možeš nam dakle bez ikakva straha javljati što god želiš. Sto veliš da si voljna poći za mene, dok stigneš u kršćansku zemlju, ja ti se kao čestiti kršćanin obećavam, i znaj da

kršćani drže što obećavaju, bolje od Maurd. Allah i njegova mati Marien čuvali tebe, gospodarice moja¹.“

Kad je to pismo bilo napisano i zapečaćeno, počekam dva dana, dok se nije *banjo* po običaju ispraznio, a onda odem na obično mjesto na terasi, da vidim hoće li se pojaviti trska. I zbilja se ona brzo pomoli. Nisam doduše vidio tko ju je istaknuo, ali čim sam je opazio, pokažem ja pismo, kao znak neka spusti konac. No konac je već visio na trski, te ja privežem pismo, i začas se opet javi naša zvijezda, sa svežnjićem, kao s bijelom zastavom. Spusti ga, a ja ga dignem i nađem u rupcu više od pedeset škuda u svakakvim srebrnim i zlatnim novcima, i^{te} škode upedesetorostruče našu radost i učvrste našu nadu da ćemo se domoći slobode.

Te nam iste noći navrati opet naš odmetnik i reče nam što je doznao-da u toj kući živi zaista onaj Maur o kome nam rekoše da mu je im Hadži-Murat, bogat prebogat čovjek; ima jedinicu kćerku, koja će m^u baštiniti sav imutak, a svi vele u gradu da je najljepša u svoj Berberi“

prosili su je mnogi od potkraljeva koji amo dolaze, ali se ona nikak⁰ ne htjede udati; doznao je još i to da je imala ropkinju kršćanku, koj³Četrdeseta gtav već umrla. A sve se to slagalo s onim u pismu. ^{sa}vjetujemo se odmah s odmetnikom što bismo i kako da otmemo⁰ ^{ur}lcinju i da svi pobjegnemo u kršćansku zemlju. Složimo se onda *sačekamo* još jednu vijest od Zoraide, jer tako se zvala ona koja da hoće da se zove Marija. Znali smo dobro da nas je ona jedina, nikoja druga, kadra izbaviti iz naše nevolje. Kad smo tako odlučili, eče nam odmetnik neka se ne brinemo: ili će on poginuti, ili će nas osloboditi. Četiri je dana bilo u *banju* svijeta, te se četiri dana nije pojavljivala trska; ali kad se napokon ispraznio *banjo* kao obično, eto i trske s poteškim rupcem, od kojega bješe nade valjanu porodu. Nagne se k meni trska i rubac, te ja nađem u rupcu opet pismo i sto zlatnih škuda, bez ikakvih drugih novaca. Bio je s nama odmetnik, te mu damo pismo, da nam ga pročita u našoj spavaonici sobi. A pismo je pisalo ovako:

*Ne znam vam reći, gospodaru, kako bismo mi u Španjolsku, niti mi je Lela Marien javila, premda sam je molila. Jedino vam mogu kroz ovaj prozor davati u obilju zlatnih novaca. Otkupi se njima ti i tvoji prijatelji, a jedan neka ode u kršćansku zemlju, te kupi barku i ovamo se vrati po druge. Mene će naći u vrtu mojega oca, kod Babazonskih vrata,²²⁹ na obali, gdje ću cijelo ljeto proboraviti s ocem i sa slugama. Odande me možete po noći izvesti bez ikakva straha i odvesti me u barfoi; ali pamti da ti moraš biti moj muž, jer ako ne budeš, molit ću ja Marienu da te kazni. Ako se ne uzdaš ni u koga da ode po barku, otkupi se i otiđi sam; ja znam da ćeš se ti vratiti izvjesnije nego itko, jer ti si vitez i kršćanin. Raspitaj se za vrt, a kad se budeš ovuda šetao, znat ću da je *banjo* prazan, te ću ti dati mnogo novaca. Allah te čuvao, gospodaru moj.“*

Tako je pisalo i javljalo drugo pismo. Kad smo ga čuli, svaki se od nas Ponudi da bi želio biti otkupljen, i svaki obeća da će otići po barku ¹ pouzdano se vratiti,

a ponudim se i ja. Svemu se tomu usprotivi °dmetnik i reče da nikako ne pristaje, dokle god su na okupu, da oji ode sam na slobodu, jer mu je iskustvo dokazalo kako oni koji ⁸¹¹ se oslobodili slabo drže riječ danu u ropstvu; često se već događalo °-ličnim sužnjima da su ovako učinili i otkupili koga da ode s novcima ^u valenciju ili na Mallorcu, pa da opremi barku i vrati se po one koji ⁸¹¹ ga otkupili, a on se nikada više nije vratio, jer stečena sloboda strah da je ne bi opet izgubio brisali su mu s pameti sve obveze ^{ov°}ga svijeta. Da utvrdi tu istinu, pripovjedi nam ukratko zgodu koja ^e gotovo u to isto vrijeme dogodila nekim kršćanskim vitezovima, najneobičniju zgodu čak i u zemlji gdje se na svakom koraku zbiy_a svašta čemu se ne možeš načuditi i nadiviti. Naposljetku reče da će najbolje i najpametnije biti ako te novce što ih imamo za otkup koj_{6g}a kršćanina dademo njemu, da kupi u Alžiru barku, pod izlikom da £_e kao trgovac trgovati u Tetuanu i po obali; a kad bude imao svoju barku lako će ulučiti priliku da ih sve izvede iz *banja* i ukrca, pogotov“ ako Maurkinja bude davala novaca, kako veli, da se svi otkupe, j kad budu slobodni, lako im se ukrcati i usred bijela dana. Gora je nezgoda što Mauri ne dopuštaju da ikoji odmetnik kupi i ima bark nego može imati samo velik brod za krstarenje po moru, jer se boj da onaj koji kupuje barku, a pogotovo ako je Španjolac, želi jedin umaknuti u kršćansku zemlju; ali on će doskočiti toj neprilici: udruži će se s jednim Maurom Tagarinom, ²³⁰ da zajedno uzmu barku i dijel trgovački dobitak. Pod tom će izlikom moći nabaviti barku, a onda lako posvršavati sve drugo. Meni se i mojim drugovima činilo doduše zgodnijim da pošaljemo na Mallorcu po barku, kako nam je Maurkinja rekla, ali se ne smjedosmo usprotiviti, od straha da nas odmetnik ne bi odao ako ne učinimo što nam predlaže, i da nas ne bi izvrgnuo opasnosti da izgubimo glave ak oda naš dogovor s Zoraidom, jer za njen bismo život svi mi žrtvovali svoj. Tako mi odlučimo predati se u ruke Božje i odmetnikove. U isti mah odgovorismo i Zoraidi i javismo joj da ćemo sve učiniti kako nam je posavjetovala, jer nas je valjano poučila, kao da ju je sama Lela Marien nadahnula, a sada je jedino od njene volje hoćemo li bijeg odgoditi ili odmah izvršiti. Obećam joj i opet da ću je uzeti, te tako ona sutradan, kad mi se dogodilo da ostanem sam u *banju*, dade nama nekoliko puta, na trski i u rupcu, dvije tisuće zlatnih škuda i pismo, u kojem javlja da prve džume“, to jest petka, odlazi u očev vrt, a prije odlaska dat će nam još novaca; ako to nije dosta, neka joj javimo, je ona će nam dati koliko god zaištemo; u oca joj je toliko blago te on ni osjetiti neće da je išta nestalo, pogotovo gdje su u njenim rukama ključevi. Dademo odmah odmetniku pet stotina škuda, da kupi barku; za osam se stotina otkupim ja, to jest dadem novce nekomu trgovcu iz Valencije koji se u taj mah našao u Alžiru, i on me otkupi u kralja-uzme me na riječ i zavjeri se da će otkupninu za mene platiti cM“ stigne prva lađa iz Valencije; jer da je odmah isplatio novce, pobudi⁰ bi u kralja sumnju da je moja otkupnina već odavno u Alžiru, a trgo^{vaC} ju je zatajio i trgovao njome. Moj je gospodar, uostalom, bio tako lukav da se ne bih ni usudio isplatiti mu odmah sav novac. četvrtak, uoči onoga petka kada je lijepa Zoraida rekla da će _u vrt, dade nam ona još tisuću

škuda i javi nam svoj odlazak, e zamoli, ako se budem otkupio, neka se odmah raspitam za njena oca i svakako se potrudim onamo doći i s njome se sastati. Odgovorim J^occ ucratccc0 a u ta^ko učiniti, a ona neka ne smetne s da nas preporuči Lela Marieni u svim molitvama koje je naučila od ropkinje.

Nakon toga prionemo da se i tri naša druga otkupe, te da tako lakše ■ziđu iz *banja*, jer kad bi oni vidjeli da sam se ja otkupio, a oni nisu, premda je novac u mene, mogli bi se uzbuniti, i vrag bi ih mogao navratiti da učine štogod Zoraidi na štetu. Znao sam doduše tko su i kakvi su, te me nije trebao takav strah hvatati, ali ja ne htjedoh ipak ništa stavljati na kocku. Otkupim ih dakle isto onako kako sam otkupljen i ja: predam cijelu otkupninu trgovcu, da mogne sigurno i pouzdano jamčiti. Ni njemu ne otkrismo svoj naum i tajnu, jer bi bilo opasno.Četrdeset prva glava

u kojoj sužanj nastavlja pripovijedati svoje zgode.

Ne prođu ni dva tjedna, a naš je odmetnik već kupio jako lijepu lađ u koju može stati više od trideset ljudi. Da osigura ovo što čini, i da se prikrije izlikom, odluči krenuti, pa i zbilja krene u mjesto koj se zove Sargel,²³¹ a trideset je milja od Alžira prema Oranu, gdje j velika trgovina suhim smokvama. Dva ili tri puta putovao je ona- s onim Tagarinom, koga sam spomenuo. *Tagarinos* zovu u Berbe-aragonske Maure, granadske zovu *Mudejares*, dok se u kraljevini Fe ti *Mudejares* zovu *Elches*,²³² a kralju od Feza služe u ratu najviše ljudi.

Kad god bi dakle odmetnik plovio, usidrio bi se u malom zatonu niti dva dometa od vrta u kojemu nas očekuje Zoraida. Onamo je sa svojim Maurčićima veslačima namjerice dolazio, te čas klanjao molitvu, čas tobože od šale pokušavao što je uistinu nakan učiniti: odlazio je u Zoraidin vrt i iskao voća, a njen mu je otac, ne znajući ga, i davao. Kako mi je kasnije rekao, spopadala ga je želja da govori sa Zoraidom i da joj rekne da je on taj komu sam ja naredio da odvede nju u kršćansku zemlju, pa neka bude bez brige i bez straha. Ali nije nikada mogao, jer Maurkinje se ne pokazuju ni Mauru ni Turčinu ako im ne zapovjedi otac ili muž. No s kršćanima robovima razgovaraju one i druže se i više nego što bi trebalo.²³³ I meni bi samom bilo nemilo da je govorio s njom, jer bi joj mrsko bilo kad bi vidjela da je njen naum povjeren jednom odmetniku. Ali Bog je bio odredio drukčije, te se nije ispunila čestita želja odmetnikova. Kad je dakle odmetnik vidio kako bez ikakve smetnje odlazi u Sargel i odande se vraća, te lako pristaje kada, kako i gdje hoće, ¹ da je drugu njegovu, Tagarinu, sve s voljom što god on odredi, a J^a sam već otkupljen i samo još treba da nađemo nekoliko kršćana koj¹

što

i

gos

veslati, reče mi neka razvidim kakve bih ljude još mogao povesti onih

otkupljenika, te neka ih unajmim za prvi petak, jer onda svakako na put.

Pogodim ja tako dvanaest Španjolaca, sve samih anih veslača, koji smiju sasvim slobodno izlaziti iz grada. Nije bila u ovim prilikama naći toliko veslača, jer je u

taj čas bilo dvadeset odova na plovidbi, te oni bijahu pokupili sve veslače. Ne bih ja ni našao, da njihov gospodar nije ljetos izostao od plovidbe, da dovrši¹ ovu galiju na gradilištu. Ne rekoh im ništa, nego jedino da se u petak večer išuljaju kradom jedan po jedan iz grada, te dođu u vrt Hadži-uratom i tamo počekaju dok ja ne stignem. Svakomu od njih rekne tozasebno i još im naredim, ako ondje zateknu drugih kršćana, neka rñ samo reknu: ja sam im naložio da ondje čekaju. Pošto sam to uredio, preostade još ono ondje najglavnije: obavijestiti Zoraidu neka bude spremna i oprezna, neka se ne uplaši ako krenemo prije nego što je mislila da će se vratiti kršćanski brodić. Odlučim dakle otići u vrt i vidjeti hoću li moći s njome govoriti. Tako ja, prije svoga odlaska, uđem jednoga dana u vrt, kao da tobože berem neke biljke. Prva osoba na koju sam naišao bio je njen otac, te me on zapita Jto ću u njegovu vrtu i tko sam. Zapitao me onim jezikom kojim cijeloj Berberiji, i čak u Carigradu, govore sužnji s Maurima, a je to ni maurski jezik, ni kastiljski, niti ikojega naroda, nego neka lešavina sviju jezika,²³⁴ u kojoj se svi snalazimo. Ja mu odgovorim sam sužanj Arnauta Mamija²³⁵ jer sam jako dobro znao da mu je o najbolji prijatelj te da tražim svakojakih biljaka za salatu. Zapita onda da li se otkupljujem ili ne otkupljujem, i koliko ište moj spodar za mene.

Dok smo bili u tom razgovor, iziđe iz kuće u vrt lijepa Zoraida, koja već odavno bila opazila, a kako se Maurkinje ne sustežu pokazati kršćanima, i ne uklanjaju im se, kao što sam već rekao, nije se ni a skanjivala doći ovamo, gdje je njezin otac razgovarao sa mnom; ovise, otac ju je, kad je vidio da dolazi, sam zovnuo i rekao neka e.

m moćan iskazati sada veliku krasotu i milinu, divni i bogati nakit kojim mi se pojavila ljubljena moja Zoraida: reći ću samo da joj je e bisera bilo na prekrasnom vratu, u ušima i u kosi, nego što je Ja kose na glavi. Noge joj, po običaju, nisu bile pokrивene, te su joj gležnjevima bile dvije karkase²³⁶ tako u maurskom jeziku zovu^v ne od suha zlata, posute tolikim draguljima da ih je otac njezin jenio, kako mi je kasnije rekla, na deset tisuća zlatnika, a narukvice joj na rukama vrijedile još toliko. Bisera je imala prekrasnoga svu silu, jer Maurkinjama je najveća dika i sjaj kititi se dragocjeni biserom krupnim i sitnim, tako da u Maura ima više i krupnog^a ■ sitnoga bisera nego u sviju drugih naroda. A otac je Zoraidin bio n[“] glasu da ima mnogo bisera i još najkrasnijega u svem Alžiru, a osi toga više od dvije stotine tisuća španjolskih škuda, i svemu je tom^u bila gospodarica ona koja je sada gospodarica moja. Je li u svem tom nakitu bila i tada krasna ili nije, i kakva je bila za sretnih dana, moćj ćete prosuditi po tomu kakav je sada, nakon tolikih naših muka. Ta zna se da nekim ženama ovisi ljepota od dana i od časa, te se prema prilikama manji ili raste, a prirodno je da duševne mijene dižu ilj smanjuju ljepotu, ili je pak nište. Ali onda je ona bila nadasve krasna meni je barem bila najkrasnija žena što sam je ikada vidio. A kad sam još promislio kakva mi je dobročinstva iskazala, činilo mi se da preda mnom stoji božica nebeska, koja je sišla na zemlju za moju sreću i za moje spasenje.

Kad je pristupila, reče joj otac svojim jezikom da sam ja rob njegova prijatelja Arnauta Mamija, te sam došao ubrati salate. Ona prihvati riječ, te me onom mješavinom od jezika što sam je spomenuo zapita jesam li ja vitez i zašto se nisam otkupio. Odgovorim joj da sam se već otkupio, a po visini otkupnine može razabrati koliko me gospodar cijenio, jer sam platio za otkup tisuću i pet stotina *sultani ja*.²³⁷ A ona odgovori:

- Da si ti mojega oca rob, ne bih pustila ni da te za dvostruku cijenu dade, jer vi kršćani lažete što god govorite, i pretvarate se da ste siromasi, samo da zavarate Maure.

- Možda je tako, gospođice - odgovorih joj - ali ja sam zaista bio pošten prema gospodar, pa ću tako biti prema svakomu na svijetu. I

- A kada odlaziš? - zapita Zoraida.

- Mislim da ću sutra - uzvratih - jer je ovdje usidrena francuska lađa koja će sutra odjedriti, pa sam nakan otputovati njome.

- Zar ne bi bilo bolje - odvrati Zoraida - da počekaš dok doplovi koja španjolska lađa i da kreneš njom, a da ne ideš francuskom lađom, kad vam oni nisu prijatelji?

- Ne bi - odgovorim - no ako je istina, kako vele, da dolazi naskoro španjolska lađa, ja bih je pričekao, ali je meni zgodnije putovati sutra, jer sam se jako zaželio vidjeti zavičaj i one koje volim. Ne mogu čekati drugu priliku, otegne li se dugo, ma kako pogodna bila.

- Ti si jamačno oženjen u zavičaju - reče Zoraida - pa zato želiš st prije otići i sa ženom se sastati.

- Nisam oženjen - prihvatih - ali sam se zavjerio da ću se oženiti ciCetraesei o stignem.

je H lijepa djevojka kojoj si zadao vjeru? - zapita Zoraida. Jeo j° lijepa - odgovorih - te ako bih da joj pohvalim ljepotu i tebi u r eknem, reći ću ti da je jako nalik na te.

bm^u se 0 SfCa nasme^u je otac njen rece.

laha mi, kršćanine, onda je jamačno veoma lijepa, ako je nalik na ju kćer, jer moja je kći najkrasnija djevojka u ovoj kraljevini. Ako vjeruješ, pogledaj je valjano, pa ćeš vidjeti govorim li istinu. A tih nam je riječi i razgovora bio tumač Zoraidin otac, koji je tiji jeziku. Znala je doduše i ona onu mješavinu od jezika što se Jje govori, kako sam već rekao, ali se više objašnjavala znakovima o riječima. Dok smo mi bili u tim i drugim razgovorima, dotrči -n Maur i na sav glas zavikne da su preko zida i preko trnja na u skočila u vrt četiri Turčina pa trgaju voće, premda nije još ni lo. Uplaši se starac, a i Zoraida, jer je svima Maurima prirođen h od Turaka, pogotovu od vojnika, koji su naprašiti i siloviti spram aura što su pod njihovom vlašću, te postupaju s njima gore nego s robovima. Reče zato otac Zoraidi:

- Kćeri, uđi u kuću i zaključaj se, a ja ću govoriti s onim psima. A kršćanine, natrgaj tih tvojih biljaka, i otiđi za vremena i Allah te 10 doveo u zavičaj. se poklonih, a on ode da potraži Turke i ostavi me sama sa Zoraidom. se isprva

pričini kao da će otići kamo joj je otac naredio, ali tek je on zmaknuo za drvećem u vrtu, okrenu se ona k meni te mi e, očiju punih suza:

amšiši, kršćanine, tamšiši?^{23s} - A to znači: Odlaziš li, kršćanine, zii?“ dgovorih joj:

-Odlazim, gospođice, ali ni za što ne odlazim bez tebe: čekaj me sada "tak i nemoj se uplašiti kad nas ugledaš jer da znaš posigurno, mi o u kršćansku zemlju.

orio sam joj tako da je razumjela svaku riječ koja je među nama ena. A ona me zagrlila i krene polaganim korakom svojoj kući. o mi dakle tako, i ona me, kako rekoh, ogrlila, a onda se dogodilo ;lo se pak dogoditi na zlo, da Bog nije drukčije odredio te joj se vrati, pošto je otpravio Turke, ugleda nas gdje ovako idemo, i mi imo da nas je vidio. Ali je Zoraida bila pametna i razborita, te ne ruku, kojom me ogrlila, nego mi se još bliže privi i nasloni mi ^{Vu} na prsa, te počeo malo klecati, da se jasno vidi i razabere kako je nesvijest, a ja se pričinim kao da je podržavam preko volje svoje. Otac njezin dotrča onamo k nama, te videći kćer svoju onako kloriij zapita što joj je, a kad ona ne odgovori, reče otac:

- Jamačno se preplašila što su provalili ti psi, pa se onesvijestila Uze je dakle iz mogega naručja, te je prihvati sam, a ona uzdahnu i j vlažnih očiju od suza reče meni opet: -*Ameši, kršćanine, ameši.*²³⁹ Odlazi, kršćanine, odlazi! Otac joj odgovori:

- Ne mora kršćanin otići, kćerko: nije ti ništa našao učinio, a Turci već otišli. Nemoj se ničega plašiti, kad nemaš ni od čega prezati, jer sam Turke, kako rekoh, namolio da i odu kako su došli.

- Oni su je, gospodar, i uplašili, kako si kazao - rekнем ja njezhr ocu - ali kad veli neka odem, neću da je zlovoljim. Ostaj s Bogom a ako ustreba i ti mi dopustiš, svratit ću se opet u tvoj vrt po biljfc- jer moj gospodar veli da nigdje nema boljih biljaka za salatu neg tvojem vrtu.

- Kad god te bude volja, svrati se - odgovori Hadži-Murat. - Nije te moja kći tjerala zato što si joj na dosadu ti ili ikoji kršćanin, nego je tebe otpravljala jer je htjela da Turci budu otpravljeni, ili zato što ti j vrijeme da tražiš te svoje biljke. Tako se ja odmah s njima rastanem. Ona ode s ocem, i vidjelo joj kako joj je duša uzbuđena. A ja, tražeći tobože biljke, obidem lije po volji sav vrt: razmotrim valjano ulaze i izlaze, i kako je smjeste kuća, i kakve su prilike uokolo, da bi nam olakšao posao. Pošto samt završio, odem te javim odmetniku i drugovima sve što je bilo. Nisam više mogao dočekati kada ću se nauživati onoga blaga mi dobra sreća daje, ljepote i krasote Zoraidine. Prođe naposljetk vrijeme, svanu žuđeni dan i rok. Učinimo svi po onom planu i zamis koju smo toliko puta zrelo promozgali i potanko dogovorili, t postignemo uspjeh kakav smo željeli.

Prvoga petka nakon onoga dana kad sam u vrtu razgovarao Zoraidom naš se renegat, čim je zanoćalo, usidri gotovo do samo vrta Zoraidina. Kršćani koji će veslati bili su već spremni i kojeku posakrivani po okolišu. Svi su me radoznalo i radosno očekivali, željni da napadnu na lađu što nam je pred očima, jer nisu

znali da sam j^a u dogovoru s našim renegatom, nego su mislili da moraju poubija¹¹ Maure na brodiću pa da hrabrom rukom steknu i zadobiju slobodu-Kad se dakle javismo i ja i drugovi, te nas opaze oni posakriva pristupe i oni. Bilo je doba kad je grad već zatvoren, i nigdje ne bi ni žive duše. Sabrali se mi, ali smo se kolebali bi li bolje bilo oti najprije po Zoraidu, ili prvo savladati *bagarine*²⁴⁰ Maure veslačejjću. Dok smo tako oklijevali, stigne nam naš odmetnik i zapita r^oj₁₀ se skanjujemo, kad je već vrijeme, jer su svi njegovi Mauri brižni“ a najviše ih je i pozaspalo. Rekne mu zašto oklijevamo; n^{am} pak odgovori da nam je najvažnije domoći se broda, a to ćemo^{0,1} m lako i bez ikakve opasnosti, pa onda možemo po Zoraidu. Svi⁵³ odobrimo, i tako mi, ne krzmajući dalje, odemo pod njegovim "dstvom k jadi. On skoči prvi u tu lađu ili brodić, prihvati mač i v^ovikne maurskim jezikom:

pa se nitko nije maknuo odavde ako mu je mila na ramenu glava! j₁₀to su bili prodrli na lađu gotovo svi kršćani. Mauri baš nisu bili n^acⁱ, a kad vidješe da im gospodar tako govori, uplaše se, te se nijedan od njih ne lati oružja, kojega su ionako malo imali ili gotovo ništa, nego bez ijedne riječi puste da im kršćani svezu ruke. Kršćani ih brže svezu, a Maurima poprijete da će ih sve posmicati, ako ikoji pisne. Kad smo to završili, ostane polovina naših da čuva Maure, a mi drugi krenemo, opet pod vodstvom renegatovim, prema vrtu Hadži-Muratovu, i dobra nam sreća dade, kad smo stigli k vratima, da su se tako lako otvorila kao da i nisu bila zatvorena; tako mi u najvećoj tišini i miru dođemo do kuće i nitko nas ne opazi.

Krasotica Zoraida čekala nas na prozoru, a kad primijeti ljude, zapita tihim glasom jesmo li *nizarani*,^{1AX} kao da nas pita jesmo li kršćani. Odgovorim joj da jesmo i neka siđe. Kad me prepoznala, nije se ni časak skanjivala. Ne odgovori mi ni riječi, nego za tren oka siđe, otvori vrata i javi se pred nama u takvoj krasnoj i bogatoj odjeći da je ne bih znao nahvaliti. Čim je ugledam, uhvatim joj ruku i uzmem je ljubiti, a mnom i renegat i obadva moja druga. Oni drugi nisu znali što je, ali d vide što mi činimo, učine isto, te bijaše kao da joj svi iskazujemo hvalu i priznajemo je za gospodaricu svoje slobode. Renegat je zapita Mrskim jezikom je li joj otac u vrtu. Ona odgovori da je u kući, ali spava. Onda ga moramo probuditi - odvrati renegat - pa da povedemo sa m njega i sve što god je vrijedno u ovome krasnom vrtu. e^{cc} - reče Zoraida - oca mojega ne dirajte! U kući pak nema ništa n^ego ovo što ja nosim sa sobom, a to je toliko da ćete se svi obogatiti zadovoljiti. Pričekajte čas te ćete vidjeti. a^{kon} tih riječi krenu natrag u kuću, ali reče da će se odmah vratiti, neka mirujemo i budemo tihi. Zapitah renegata što je to govorio n^Jo^m, a on mi rekne; ja mu naredih da ništa ne učini što Zoraida Jto se i ona vrati s kovčežićem punim tolikih zlatnih škuda J^e jedva i nosila. Ali zla sreća htjede da joj se u taj čas probudio sobo -Ne neg₀ zad Nak
:“

s nirDon Quijote

otac i začuo buku u vrtu. Promoli se kroz prozor i odmah razazna su svi ovi u vrtu kršćani, pa se uzviče u sav glas zapomažući arap Kršćani, kršćani! Razbojnici! Razbojnici!“ Od te se vike svi strahovito zbunimo i poplašimo, ali renegat razabere u kakvu opasnost zapali, i kako sada valja dokončati posao, dok ne bude zatečeni, te pohiti brže onamo gore Hadži-Muratu, a za njim j nekoji od naših. Ja nisam mogao ostaviti Zoraide, koja mi se goto onesviještena srušila u naručje. Oni dakle što su odjurili gore, dok dlanom o dlan vrte se s Hadži-Muratom, komu bijahu svezali ruke i rupcem začepili usta, da nije mogao ni riječ progovoriti, a i poprijeip mu još da će platiti glavom ako samo riječ izusti. Kad ga ugleda k zakrije oči da ga ne vidi, a otac se njen prenerazi i ne znajući da je po svojoj volji zapala u naše ruke. Ali sada je bio posao u nogama, mi brže-bolje pohrlimo na lađu, a oni što su nas ondje čekali već su i pobjavali nije li nas zadesila kakva nezgoda. Nije još ni dva sata bila odmakla noć, a mi smo se već ukrkali, razriješimo Zoraidinu ocu ruke i izvadimo mu rubac iz usta, ali renegat i opet rekne neka ni riječ ne govori ako nije voljan poginuti, on, kad vidje da mu je tu kćerka, uzme ganutljivo uzdisati, i još kad vidje da sam je ja privinuo i zagrlio, a ona je mirna, niti se br niti jadikuje, niti se otima. Ali je ipak šutio, da mu ne bude po oni mnogim prijetnjama renegatovim. Kad je dakle Zoraida vidjela da je već u lađi i da smo nakani zaveslati, i kad je vidjela oca i one svezane Maure, poruči mi po renegatu da me moli neka odriješim Maure i neka joj oslobodim oca, jer ona će prT skočiti u more nego gledati kako pred njenim očima i zbog nje rob" otac njen, koji ju je nadasve volio. Renegat mi isporuči, a ja odgovori da ću drage volje to učiniti. Ali mi renegat odvrati da se to ne može, j ako mi njih ostavimo tu, svikat će oni odmah svijet na kopnu i uzbu grad, pa će udariti za nama potjera na lakim fregatama, opkolit nas i s kopnene i s morske strane, tako da nećemo moći izmaknu možemo ih jedino osloboditi kada stignemo u prvu kršćansku zemlj Svi se složimo s tim, pa se zadovolji i Zoraida, kojoj smo razložili²³ joj ne možemo odmah udovoljiti želji. Naši se snažni veslači u velikoj tišini i s radosnom hitrinom prihvat odmah vesala, te se mi od svega srca preporučimo Bogu i zaplovimo otoku Mallorki, jer to nam je bila najbliža kršćanska zemlja. Ali ka je zapuhao vjetar sjevernjak i more se uzburkalo, nismo mogli udari na Mallorcu, nego smo morali neprestance duž kopna prema Oran i svagda nas morio strah neće li nas opaziti iz Sargela, koji je na ■

„geZdeset morskih milja od Alžira; bojali smo se također da ne_{ne}mo ovdje uz obalu koju galiju od onih što ovuda obično plove s bom^z Tetuana, no ipak smo svi redom sudili da nećemo nastradati⁰ skobrmno trgovačku galiju, samo ako nije gusarska, nego možemo² Š i p^{reol:e,;cc au na} kojoj ćemo sigurnije dokončati svoj put. A dok o plovili, skrivala je Zoraida glavu među moje ruke, da ne vidi oca, ^{s.} sarn je čuo kako zaziva Lelu Marien da nam bude na pomoći. prevalim⁰ mi tridesetak milja, a onda svane, te ugledamo na tri škometa kopno, ali sasvim pusto i bez ikoga tko bi nas mogao dieti. No mi se ipak iza sve sile upnemo zaploviti prema otvorenijem moru, koje se nešto smirilo. Kad smo otplovili

dvije milje, naredim eslačima neka veslaju naizmjenice, da malo prigrizu, jer hranom smo dobro opskrbili ladu, ali oni za veslima odgovore da sada nije vrijeme nikakvu otpočinu; neka jedu koji ne veslaju, a oni ne puštaju nipošto vesala iz ruku. Bude tako, a uto puhne jak vjetar, te moradosmo odmah razapeti jedra i dići vesla, pa udariti na Oran, jer nismo mogli ni na koju drugu stranu. Sve smo to uradili veoma brzo, te smo sad jedrili više od osam milja za sat i jedino smo se bojali da ne skobimo kakav gusarski brod. Tagarinskim Maurima dademo jesti, a renegat ih utješi i rekne im da nisu zaslužnjeni, nego će pri prvoj prilici biti oslobođeni. Isto tako bude rečeno i Zoraidinu ocu, ali on odgovori:

- Čemu god se ja nadao i što god ja sudio o vašoj velikodušnosti i vašim dobrim nakanama, o kršćani, ipak ja nisam tako lud te bih mislio da ćete vi mene osloboditi. Čemu biste se izvirgavali opasnosti mi slobodu otmete, kad biste sada bili voljni tako mi je velikodušno atiti, pogotovo gdje znate tko sam i koliko korist možete izvući dok mene ne oslobodite; samo vi kazujte koliko želite, a ja vam evo nudim što god budete iskali za mene i za ovu moju nesretnu kćer, ili ako ćete, onda za nju samu, jer ona je veća i bolja polovina moje duše. Z te riječi zaplače on tako gorko da smo ga svi požalili, a Zoraida ga morade pogledati. Kad ona vidje da joj otac plače, tako se gane da ustala ispred mojih nogu, pristupila k njemu i zagrlila ga: sljubili licima, te tako žalostivo zaplakali da su im se pridružili mnogi od^{nas} - Ali kad otac opazi da mu je kći u svečanim haljinama i iskićena^{to} kim draguljima, zapita je svojim jezikom:

- oto je to, kćeri moja? Sinoć, prije nego što nas je pogodila ova rahovita nesreća u kojoj smo sada, vidio sam te u običnim, domaćim jinama. Nisi imala vremena da se preodjeneš, a i nije se dogodila ikakva vesela zгода da je slaviš, te se kitiš i gizdaš, a ti si sada odjenuta epše haljine što sam ti ih znao i mogao nabaviti dok nam je Don Quijote sreća bila sklona. Odgovori mi, jer ja se tomu čudim više nego i sajj nesreći u koju sam zapao.

Sve to što je Maur govorio kćeri tumačio nam je renegat, a Zoraj nije odgovarala ni riječi. Ali kad on ugleda u kutu u ladi kovčežić kojem ona čuva svoje dragulje, a on dobro zna da je ostavljen u Alžj-i nije ponesen u ljetnikovac, još se gore zbuni, te je zapita otkud je kovčeg dospio nama u ruke i što je u njemu. Na to mu uzvratu reneg-i ne čekajući hoće li odgovoriti Zoraida:

- Nemoj se mučiti, gospodaru, ispitujući toliko kćerku Zoraidu ću ti ja ovim jednim što ti uzvraćam odgovoriti na sva pitanja. Z dakle da je ona kršćanka, te da je raskinula naše lance i oslobodila n iz ropstva. Ide ona sada od svoje volje, a ja sudim da se veseli, kao o koji iz mraka izlazi na svjetlost, iz smrti na život, iz muke u slavu.

- Je li istina, kćeri, što on veli? - zapita Maur.

- Istina je - odgovori Zoraida,

- Ti si dakle kršćanka - opet će starac - i ti si oca svojega predala vlast neprijateljima njegovim? Na to mu odgovori Zoraida.

- Kršćanka jesam, ali nisam tebe predala ovoj nevolji, jer mi nika nije želja bila da te ostavim ili da ti išta nažao učinim, nego sam je željela sebi dobro.

- I kakvo si dobro učinila sebi, kćeri?

- Zapitaj Lelu Marien - odgovori Zoraida - ona će to bolje znati ne što ja znam. Čim je Maur čuo te riječi, baci se on naglavce, s nevjerojatn brzinom u more, i bio bi se jamačno utopio, da mu prostrane halj⁴ njegove nisu bile na smetnju te ga zadržale malo nad vodom. Uzvi se Zoraida, da bi ga spasili, a mi odmah svi pritrčimo te ga zgrafr za haljinu i izvučemo ga napol onesviješćena. Zoraida se toliko razja kao da joj je otac već mrtav, te zakuka nad njim žalostivim i bol¹ glasom. Izvrnemo ga naglavce, te on povрати silnu vodu, pa se nakon sata osvijesti. Dotle se vjetar okrenuo i potjerao nas opet kopnu, te iza sve sile zaveslamo, da se ne nasučemo. I dade nam dobra sreća stignemo u zaton, pokraj malena rta kojemu su Mauri nadjenuli i *Cava Rumia*, a to u našem jeziku znači: zla kršćanka. Pripovijed Mauri da je ondje pokopana Cava, zbog koje je propala Španjols jer *kava* znači u njihovu jeziku zlu ženu, a *rumia* kršćanku.²⁴² Zato na zlo slute kad ih nevolja natjera da se ondje usidre, jer bez nevo onamo ne pristaju. Ali nama ono ne bijaše pristanište zle žen^e nego sigurno utočište i zaklon, dok se more ne smiri. RazmjestišČetrdeset prva glava kopnu straže, a vesla ne ispustismo iz ruku, te se nahranismo P^o gt₀ nam je renegat bio spremio, i pomolimo se od svega srca ° u i Bogorodici, neka nam budu na pomoći i milostivi, da sretno i končamo što smo čestito započeli. j Zoraidinu molbu odredim da na kopno iskrcaju oca njena i sve one g_£ Maure što ih svezane vodimo, jer nije više imala duše i nježno joj srce kidalo kad je gledala svezana oca i svoje zemljake zasužnjene; jecamo joj dakle da ćemo joj po volji učiniti: kad budemo odlazili, ostavit ćemo ih na ovome nenapučenom mjestu, gdje nam to nije opasno.

vjisu nam uzalud bile molitve: nebo ih usliša, jer nam odmah zapuše povoljan vjetar, more se smiri i pozove nas da opet bodro nastavimo započeti put. Kad to vidjesmo, razriješimo Maure, te ih jednoga po jednoga iskrcamo na kopno, na veliko čudo njihovo. Ali kad htjedosmo iskrcati Zoraidina oca, koji se bio sasvim osvijestio, progovori on:

- Što mislite, kršćani, zašto je ovoj djevojčuri radost što ćete mene osloboditi? Zar od kćerinske ljubavi za mene? Nije zaista zato, nego da joj ne smetam kad se bude odala zlim svojim nakanama; i nemojte misliti da ona mijenja vjeru zato što je vaša vjera bolja od naše, nego zato što zna da je u vašoj zemlji razuzdanost slobodnija nego u našoj. Onda se okrene Zoraidi i progovori njoj, a ja i još jedan kršćanin držali smo ga za obadvije ruke, da ne učini kakvu ludost.

- Ti gaduro, ti neuputna i neposlušna djevojko! Kamo si slijepa i nepromišljena namjerila s ovim psima, iskonskim neprijateljima našim? Proklet bio čas kada sam te rodio, proklet užitak i slast u kojima sam te stvorio!

Ali kad sam vidio da nema kraja ni konca njegovu govoru, brže ga iskrcam na kopno, a on nastavi ondje u sav glas proklinjati i jadikovati,

moleći Muhameda neka moli Boga da nas smlavi, šatre i uništi. A kad smo odjedrili, te mu nismo mogli čuti riječi, vidjeli smo još kako se razmahuje, čupa bradu, trga kosu i po zemlji se valja. No jedanput vikne tako glasno da smo ga čuli:

rati se, mila kćeri, vrati se na kopno! Sve ti ja opraštam. Pokloni

l^rn ljudima sve blago, koje je ionako već njihovo, i vrati se, da utješiš

no ga oca, koji će na ovoj pustoj pješčari izdahnuti život ako ga ti ostaviš.

e Je to slušala Zoraida, jadila se i plakala, a nije znala drugo odgovoriti ne8o ovo:

da K o a k o e o a tvoju tugu utješi Lela Marien, koja je mene navela u dem

kršćanka. Allah dobro zna da nisam mogla drugačije, nego onako kako sam

učinila, i da ovi kršćani nisu mene ni na što navrat sve da sam ja bila nakana ne odlaziti s njima, nego ostati kod kuće bih to mogla, jer me duše silila da izvršim ono što se meni čini onako dobrim kao što tebi, dragi oče, zlim.

Tako reče, ali otac je više nije čuo, a ni mi nismo njega vidjeli. Uzrn dakle tješiti Zoraidu, a svi prionemo za našim putom, i još nam ga ola povoljan vjetar, tako te se ponadasmo sutra u zoru stići na španjols obalu. Ali nema sreće čiste i nepomućene, nego je svagda prati slijedi za njom kakvo zlo koje ju muti i kvari, te i nas stiže nevolja možda kletva kojom je Maur prokleo kćer, jer svaka je očeva kle teška, ma kakav otac bio. Bila su gotovo tri sata u noći odmakla, a već isplovili na pučinu, razapeli jedro ozgo do dolje i privezali ves jer je vjetar bio povoljan i nismo ih trebali, kad ujedanput opazi- po jasnoj mjesečini kako ispred nas plovi okruglasta lađa, razape jedara, a upravljaju njome s vjetrene strane; bila je ispred nas tako blizu te moradosmo jedra spustiti i vesla prihvatiti da se ne sukobimo, a isto tako zaveslaju i oni, da nas propuste. Na ladi pak stoje ljudi r rubu, te nas pitaju tko smo, odakle idemo i kamo plovimo; ali kako nas to zapitali francuskim jezikom, reče naš renegat: - Neka nitko ne odgovara, jer to su jamačno francuski gusari, koji pljačkaju.

Kad nas je tako opomenuo, nitko ne odgovori ni riječi. Ali tek f smo odmaknuli malo i lađa krenula po vjetru, ispale oni iznen dva topovska zrna što bijahu lancem spojena, te nam prepokr jarbol i jedra bace u more; u taj mah opali i drugi top i zrno pog našu lađu u sredinu te je svu probije, ali nikakve druge štete počini. Kad mi vidjesmo da tonemo, uzvičemo se iza svega glasa udarimo u zapomaganje, moleći napadače neka nas izbave da se utopimo. Skupe oni jedra, spuste u more čamac ili barku, te uđe nju dvanaestak oružanih Francuza, s puškama i sa zapaljenim fitilji i stignu k nama. Kad oni vide koliko nas je malo i kako nam l tone, prime nas i reknu da nam se ta nezgoda dogodila zato što sfl bili neuljudni i nismo im odgovorili. Naš renegat uhvati kovčežić Zoraidinim blagom i baci ga u more, a nitko ne opazi kad je to ura Prijedemo dakle svi k Francuzima, a oni nas najprije ispituju, htjedoše znati, te nam onda kao krvni neprijatelji pootimaju sve smo imali. Opljačkaju i Zoraidu, te joj skinu čak i grivne s nogu, mene to nije jadilo onako kako je jadilo Zoraidu, nego sam se boj neće li oni, dok joj pootimaju sav taj bogati i skupocjeni nakit, njoj i ono blago koje je navrednije i do kojega joj je najviše stalo-nisu bili požudni ni za čim

drugim nego za novcem, i nikada ti " lakomost ne može nasititi. A tolika im je bila lakomost, da bi i¹¹ kji^j poskidali i sužanjske haljine, samo kad bi im bile od ikakve

Njeki^{sU o n smatra} a 01 na^{Jg}o^zdnije bilo umotati nas u jedro . ugciti u more, jer su bili nakanili trgovati u nekim španjolskim i kama pod bretonskim imenom, a da nas povedu žive, otkrilo bi se azbojstvo, te bi bili kažnjeni. No kapetan, koji je bio opljačkao moju jragu Zoraidu, reče daje zadovoljan nagrabljenim plijenom, te ne kani ristati ni u kojoj španjolskoj luci, nego hoće da prođe noću, ili kako bude mogao, kroz Gibraltarski tjesnac, i da se uputi u La Rochelle, dakle je krenuo. Odluče dakle da nam sa svoje jedrenjače dadu čamac j sve što nam treba za ovaj kratki put što ga još imamo prevaliti. Tako oni sutradan i učine, već na dogledu španjolskoga kopna, a kad ga mi ugledamo, pozaboravljamo u jedan mah sve nevolje i siromaštinu, kao da ih nismo nikada trpjeli: tolika je slast steći izgublenu slobodu. Bilo je otprilike podne kad su nas pustili u barku te nam dali dvije bačve vode i nešto dvopeka. A kad je ulazila prekrasna Zoraida, ne znam kakvo je milosrđe ganulo kapetana, te joj dade četrdeset zlatnih škuda i ne dopusti da joj vojnici skinu ovu odjeću što je evo i sada na njoj. Uđemo u barku i zahvalimo im na dobru koje su nam iskazali, jer nam je bilo više do hvale nego do jadanja, a oni krenu na more, ravno ka Gibraltaru. Ali mi nismo pazili kamo će oni, nego smo upirali pogled u kopno što se pojavilo pred nama, te prionemo veslati tako revno da smo o sunčanom zapadu bili nadomak kopna i nadali se da cemo prije noći stići. Ali te noći nije bilo mjesečine, nebo mračno, a mi nismo poznavali obalu. Učini nam se zato da nije sigurno izlaziti na kopno. Mnogima se pak od nas učini da jest, te reknu da se iskrčamo, ako smo među hridinama i daleko od ljudskoga nastana: neće nas barem moriti strah da bi mogli naići gusarski brodovi tetuanski, koji aju omrknuti u Berberiji a osvanuti na španjolskoj obali, pa kad se^{na}pljačkaju, vraćaju se na noćište kući. Između ta dva protivna mišljenja Prihvatimo ono da se polako približimo kopnu i da se iskrčamo gdje žemo, bude li more mirno. Tako i učinimo, te malo prije ponoći šnermo pod visok brijeg, ali taj nije bio tik do mora, nego je bilo Jsta da se možemo udobno iskrcati. Udarimo o pličinu, iziđemo na Qp^{no}, poljubimo zemlju te u suzama radosnicama zahvalimo Bogu, j^{os}P^odu našem, na neprispodobivom dobru koje nam je iskazao.

Put^o_a Varimo Z barke

živež, izvučemo je na kopno i priličan se komad^{Us}pⁿemo uzbrdo, jer iako smo bili na obali, još se nismo pravomogli u srcu smiriti ni konačno povjerovati da smo evo u kršćan.tfl zemlji. i

Svanu dan, ali nama se učini da je zakasnio, i jedva ga dočekaš

Popnemo se navrh brijega, da vidimo hoćemo li odande vidj kakvo ljudsko naselje, ili kakve pastirske kolibe, ali koliko god se

ogledavali, nigdje ne ugledasmo ni sela, ni žive duše, ni staze, ni p_u“ Ipak odlučimo zaputiti se dalje, jer moramo valjda nabrzo naići koga tko će nam reći

gdje smo. Ali najgora mi muka bijaše gledati kako po toj vrleti pješaci Zoraida. Nosio sam je doduše počesto_a -nju je više umarao moj umor nego što ju je odmarao vlastiti odrno_r, te nije više dopuštala da se ja tako mučim, nego je strpljivo i bodro stupala, a ja sam ju sve vrijeme vodio za ruku. Prevalismo otprilice gotovo četvrt milje, kad začujemo malu klepku, a to je jasan znak da je u blizini kakvo stado. Ogledamo se pozorno hoće li se tko pojaviti i ugledamo pod plutovim drvetom derana pastirčića kako mirno i bezbrižno nožem rezucka štap. Zovnemo ga, a on dignu glavu i skoči brže na noge, jer kako smo kasnije doznali, prvoga je opazio renegata i Zoraidu, te je pomislio da sva Berberija navaljuje na njega. Potrči on dakle šumom što ga noge nose, i uzviče se u sav glas:

- Mauri, Mauri provalili u zemlju! Mauri! Mauri! Na oružje, na oružje!

Od te se vike zbunimo svi, te nismo znali što bismo. Vidjeli smo da će pastirova vika uzbuniti svijet, te će odmah dojuriti obalski stražari na konjima, da vide što je; uglavimo dakle da renegat skine turske halje i uzme sužanjski kaput jednoga od nas, a taj ostane u košulji. Preporučimo se dakle Bogu i krenemo onim istim putem kojim je udario pastir, sveudilj iščekujući da na nas naiđu obalski stražan. I nismo se ni prevarili, jer ne prođu ni dva sata, a mi iz guštare ispadnemo na ravnicu te ugledamo pedesetak konjanika koji u kas jure k nama. Čim smo ih ugledali, stanemo i počekamo ih, a kad oni stigoše i umjesto Maura, koje su tražili, zatekoše jadnike kršćane, zbune se, i jedan nas od njih zapita jesmo li možda mi oni zbog koji je pastir zvao na oružje.

- Jesmo - odgovorih ja i htjedoh započeti o tome odakle dolazim⁰ tko smo, ali jedan od kršćana koji bijaše s nama prepozna onoga Jana što nas je zapitao, te mi se uteče u riječ i klikne:

- Hvala milomu Bogu, gospodo, što nas je ovako izveo na dobro! Jer ako s ja ne varam, ovaj kraj, u kojem smo, pripada Vêlez Mâlagi,²⁴ a ako go mojega robovanja nisu u mojoj pameti zatrle sjećanje, vi, gospodine, nas pitate tko smo, vi ste Pedro od Bustamanta, ujak moj.to kršćanin sužanj izrekao, skoči konjanik s konja, zagrl i reče:

če dušo i živote moj, prepoznajem te. A ja sam tebe već - f^C₀ mrtva, i sestra moja, mati tvoja, i svi tvoji, koji su još na op^{la} g_cg je bio milostiv i poživio ih da se naužiju sreće gledajući te. ži^{vo}. q 3 s i u Alžiru, a po odjeći tvojoj i tvoga društva razabirem 2ⁿ³. “ se po čudu oslobodio.

Istina je - odgovori mladić - a bit će kada da vam sve povjedimo.

tn^u konjanici čuli da smo mi sužnji kršćani, sjašu oni sa svojih Iconja i svaki nas pozove da nas na svojem konju odvede u grad Velez Jvlalag¹¹ poldrug milje odande. Nekoji odu da otpreme u grad barku, sto smo im rekli gdje smo je ostavili, drugi nas posade iza sebe^v konje, a Zoraida uzjaše iza ujaka onoga kršćanina. Sav nam grad iziđe u susret, jer jedan bijaše otišao naprijed i javio naš dolazak. Nisu se čudili oslobođenim sužnjima ni zarobljenim Maurima, jer sav je svijet na toj obali navikao gledati i jedne i druge, ali se zadive krasoti Zoraidinoj. U taj je mah ona baš bila najkrasnija: zažarilo joj se lice i od puta i

od radosti što je stigla napokon u kršćansku zemlju, i nije ju strah da će nastradati, pa joj sinulo takvom bojom te bih rekao, ako me nije onda ljubav zavarala, da ljepšega bića nema na svem svijetu, ili ga ja barem nisam vidio. Krenemo ravno u crkvu, da zahvalimo Bogu na milosti, koju nam je iskazao. Uđe u crkvu i Zoraida, te reče da tu ima likova koji su nalik na Lelu Marien. Odgovorimo joj da su to njene slike, a renegat joj objasni što god je jasnije mogao što te slike znače, pa neka ih štuje kao daje svaka od njih zaista sama Lela Marien, koja je govorila s njom. Kko je ona razborita i bistre pameti, odmah je razumjela što joj je rekao o slikama. Odande nas odvedu i razdijele po raznim kućama u Sradu; renegata, Zoraidu i mene povede onaj kršćanin što je s nama došao u kuću svojih roditelja, koji su bili po imetku srednje ruke, ali ^{as} počaste kao i rođenoga sina svojega.

^{est} dana proboravimo u Velezu, a onda renegat, pošto se obavijestio . ° treba da čini, ²⁴⁶ otputuje u Granadu, da se posredovanjem Svete vizicije vrati u krilo Svete Crkve; oni se drugi oslobođeni kršćani _ kukamo se komu zgodnijim učinilo; preostadosmo jedino Zoraida ^{as} ono škuda što ih je Francuz od uljudnosti dao Zoraidi. Od tih p_a ^{noVa}ca kupio ovo živinče na kojem ona jaše, te sam je sve dosad j⁰ kao otac i kao konjušar, a nipošto kao muž. Nakani smo otići, dirno je li mi otac živ i je li koji od moje braće bio bolje sreće odmene. Ali kad mi je Bog dao za družicu Zoraidu, ja mislim da ne bi bila vrednija nikakva sreća koja bi me mogla zapasti, ma čestita bila. Tolika je i takva je strpljivost s kojom Zoraida p_{ocj}-

nevolje siromaštva, i tolika je želja njena da bude kršćanka, te loj

divim i voljan sam joj služiti dokle god mi život traje. No želju m da budem njen i da ona bude moja, muti i kvari to što ne znani hoćulj u zavičaju naći kutak kamo bih ju sklonio, i nije li vrijeme i smrt tolj promijenila stanje i život mojemu ocu i braći, da možda neću ni“ naći tko me zna, ako njih više nema. Ispričao sam vam, gospodo, do kraja svoja lutanja. Rasudite sarnii svojoj pameti je li vam moje kazivanje ugodno i na čudo. Volio bih 4 sam sve ispričao kraće, ali i ovako mi je nekoje zgode skinuo s jezij strah da vam ne bih dosadio. Četrdeset druga glava

Četrdeset druga glava

ja priča što se dalje dogodilo u krčmi, i još mnoge druge zgode, vrijedne da se znaju.

on tih riječi zašutje sužanj, a don Fernando mu reče: aista, gospodine kapetane, način kako ste pripovjedili te neobične doživljaje bio je takav da je jednak s novošću i neobičnošću samoga ■todaja. Sve je neobično i rijetko i prepuno zgoda što su na čudo i ivljenje svakomu koji ih čuje, a toliko nam je zadovoljstvo bilo slušati ih, nas i do zore pripovijest držala u napetosti, i mi bismo uživali kad bi se opet iznova započela.

D rekoše, te se i Cardenio i svi drugi ponude da budu na usluzi, koliko mogu, a ponude se takvim iskrenim i toplim riječima da je njihova obrota ganula kapetana. Osobito mu ponudi don Fernando neka krene s im, pa će privoljeti svoga brata markiza²⁴⁷ da bude kršteni kum Zoraidin, ;a će sam opremiti tako da će se moći vratiti u zavičaj dostojno i lobno, kako mu dolikuje. Na svemu tome zahvali kapetan uljudno, ali htjede primiti nijedne od tih velikodušnih ponuda. zanoća, a kad se smračilo, stigne pred krčmu kočija s nekoliko ijanika. Zaištu noćište, a krčmarica im odgovori da u cijeloj krčmi a nezapremljena mjesta ni kolik je dlan. " Bilo kako bilo - reče jedan od onih konjanika - mora biti mjesta za Podina suca, koji evo dolazi, je krčmarica čula to ime, zbuni se i reče: podine, velim jedino da nemam postelje. Ako je gospodin sudac⁰ posteljину, kao što valjda i jest, neka izvoli ući, jer ćemo mu stit našu sobu, da gospodinu ugodimo.

⁰ valja - odgovori konjušar. dotle je već bio sišao s kočije čovjek komu se već po odjeći razabirala

¹ služba što ju obnaša. Bila je na njem duga halja, na njoj široki divlje da bi se o Tak,

dob njim, i a njegov: udobn nehtnaborani rukavi, te mu se vidjelo da je sudac, kako je onaj sluga i rek_a Vodio je za ruku djevojku od nekih šesnaest godina, u putnim haljina a tako milovidnu, krasnu i stasitu, da su se svi zadivili kad je ugledaše da nisu u krčmi vidjeli Doroteju, Luscindu i Zoraidu, mislili bi da se tej“ može i naći ljepotica kao što je ta djevojka.

Kad su ulazili sudac i djevojka, nađe se tu i don Quijote, i kako ih ugleda, reče: - Samo izvolite, gospodine, ući i razonodite se u ovome dvoru. Tije je doduše i neudoban, ali nema na svijetu te tjesnoće i neudobn gdje ne bi bilo mjesta oružju i znanosti, pogotovo kad oružje i znano-imaju pratilicu i vodilju, kao što vaša znanost, gospodine, ima tu kras_n gospođicu, kojoj ne samo da se moraju otvarati i raskivati dvori nego j se moraju uklanjati i hridine, rastavljati se i ulijegati bregovi, da njoj bude zaklona. Uđite, velim, gospodine, u ovaj raj, jer ovdje ćete naći zvijezda i sunaca što dolikuju nebu koje vi sa sobom vodite: ovdje ćete naći oružje u svoj slavi i krasotu u svem savršenstvu.

Zadivi se sudac don Quijotovu govoru, a onda ga uzme pomnije promatrati, te se začudi njegovoj spodobi isto onako kaošto i riječima. Nije znao što bi mu odgovorio, i nije mu se mogao načuditi, no uto ugleda pred sobom Luscindu, Doroteju i Zoraidu, koje su od krčmarice bile dočule za nove goste i za krasotu djevojčinu, te sada dođoše da je vide i pozdrave. A don Fernando, Cardenio i župnik dočekaju suca najprijaznije i najuljudnije. Sudac ude, zbunjen i time što vidi i time što čuje, a krasotice u krčmi pozdrave dobrodošlicom krasotu djevojku. Sudac razabere doduše da su svi ovi ovdje sami otmjeni ljudi, ali ga je bunila don Quijotova spodoba, lice i vladanje. Pošto su dakle završili uljudne pozdrave i razmotrili koliko se mogu udobno smjestiti u krčmi, uredi sve onako kako su se već dogovorili: sve žene udu u već spomenutu komoricu, a muškarci ostanu vani, kao za stražu ženama. Sudac pristane da njegova kći, jer ona mu je

djevojka bila kći, otiđe s gospođama, a ona vrlo rado i pode. S uskom posteljom krčmarovom i s polovinom posteljine što ju je sudac donio pripreme se za noć i bolje nego što su mislile.

Sužnju kapetanu od onoga je trena kad je ugledao suca zakucalo srce od slutnje da je to njegov brat. Zapita jednoga od slugu koji su s nji¹ došli kako mu je ime, i zna li iz kojega je kraja. Sluga mu odgovori se zove licencijat Juan Pérez od Viedme, a vele da je iz nekoga mjesta leonskim planinama. Ta vijest i sve ono što je vidio sasvim ga uvjeri da j^e to njegov brat, koji se po očevu savjetu dao na nauke. I uzbuđen i ^{veo} zovne ustranu don Fernanda, Cardenija i župnika, te im pripovjedi se dogodilo, i pouzdano im povjeri da mu je taj sudac brat. Rekao je ^{u:}

meksičkome. Doznao je još da mu je ona djevojka kći, mati joj je ^{SU} la u porođaju, i da je jako bogat po mirazu pokojne žene koji je s ^{l^{canl}} rkom ostao u kući. Zapita ih dakle za savjet kako bi se otkrio, i bi li *ip* iskušao hoće li ga se brat stidjeti što je siromašan, ili će ga srdačno

p štite mene, ja ću pokušati - reče župnik - pogotovo gdje i nema rnnje, gospodine kapetane, da će vas on lijepo primiti. Po dostojanstvu ^S zboritosti, koja se jasno vidi u vašega brata, ne može on nipošto biti tav da će se tuđiti od vas, nego će znati kako je sreća nestalna.

Ipak bih volio - reče kapetan - da mu se ne otkrijem iznenada, nego bih Ja zaokolišamo.

Velim vam - odgovori župnik - uredit ću tako da ćemo svi biti zadovoljni.

Dotle je bila spremljena večera, te svi posjeduju za stol, osim sužnja i gospoda, koje su zasebno u svojoj sobi večerale. Usred večere progovori župnik:

-Ja sam, gospodine suče, u Carigradu proveo nekoliko godina u sužanjstvu, te sam ondje imao druga koji je vaš prezimenjak. Taj je moj drug bio od najhrabrijih vojnika i kapetana u svem španjolskom pješaštvu, ali koliko god je bio srčan i junačan, isto je toliko bio i nesretan.

- A kako se zvao taj kapetan, gospodine? - zapita sudac.

- Zvao se - odgovori župnik - Ruy Pérez od Viedme, a bio je rodом iz nekoga mjesta u leonskim planinama. On mi je pripovjedio jednu zgodu koja mu se dogodila s ocem i s braćom, i da mi to nije pripovjedio onakav istinit čovjek kao on, rekao bih da je bajka, kakve pričaju zimi kraj ognjišta. Ispričao mi kako je otac njegov razdijelio imutak među tri sina i posavjetovao ih onda bolje od samoga Katona. Izabrao on dakle ratni posao i tako se iskazao u njemu da se za malo godina hrabrošću ¹ srcanošću svojom, ničim drugim nego svojom valjanošću, popeo do Pješačkoga kapetana i samo što već nije postao pukovnik. Ali sreća mu se nevjeri baš ondje gdje se najviše nadao, te on onoga presretnoga dana, jbitkj kod Lepanta, izgubi slobodu, baš kada su je toliki drugi stekli. Ja ^{Se} izgubio u Goleti, i tako se mi nakon svakojakih zgoda združimo Carigradu. Odande je došao u Alžir, i tu mu se dogodila jedna od jjneobičnijih zgoda što se ikada dogodila na svijetu. 21 tako župnik, te ukratko pripovjedi što se kapetanu dogodilo sa ; ^{rac} dorn. Sve je to pozorno slušao sudac, kao još ništa dotad.²⁴⁸

Župnik i Povjedi donde kako su Francuzi opljačkali kršćane, te njegov drug i ^{Sot-}ic_a Maurkinja zapadoše u siromaštvo i nevolju. A dalje, veli, ne zna_a i to da je gospodin imenovan za suca onkraj oceana, pri Velikomšto je od njih bilo: jesu li stigli u Španjolsku, ili su ih Francuzi odvelj Francusku.

Sve to što je župnik pripovijedao slušao je sa strane kapetan i pazi₀ svaku kretnju bratovu. A ovaj, kad je vidio da je župnik dovršio sv-pripovijest, uzdahnu iz dna grudi i progovori, a na oči mu navriješe su

- Oh, gospodine, kad biste vi znali kako me u srce dira to što ste pripovjedili, te ne mogu da suspregnem suza, koliko god bih volio da skrijem! Taj hrabri kapetan koga ste spomenuli, moj je stariji brat, koji bio junačniji i zanosniji od mene i od mlađega brata mojega, te je odab-časni i dostojni ratni posao, a to je bio jedan od onih triju putova na koj nas je napatio otac, kao što vam je rekao vaš drug u onoj, kako velite, baj što ste je čuli. Ja sam se latio nauka, te me u njima Bog i moja marljivo digoše na ovu čast u kojoj me vidite. Mlađi mi je brat otišao u Peru_j tako je bogat da je onim što je poslao ocu i meni namirio onaj dio koji ga_a je zapao, i još je dao ocu toliko da može udovoljavati svojoj prirođenoj darežljivosti, a i ja sam se mogao doličnije i dostojnije baviti naukama, te postići ovu čast u kojoj sam danas. Živ mi je još i otac i gine od želje da dozna za sina prvenca, te se neprestano moli Bogu da mu ne bi smrt sklopila vjede dok nije za života pogledao sinu u oči. Razborit mi je brat, i ja se čudim kako se u tolikim mukama i jadima, pa i u dobroj sreći, nije pobrinuo da ocu javi ikakav glas o sebi, jer da je otac doznao, ili tko od nas, ne bi on morao očekivati ono čudo s trskom, da stekne otkupninu. A sada me mori strah, kad pomislim jesu li ga oni Francuzi oslobodili, ili su ga možda ubili, da prikriju svoje razbojstvo. Muči me sve to, i nema mi na putu više onoga zadovoljstva s kojim sam krenuo, nego samo tuge i žalosti. Oj dobri brate moj, gdje li si sada, da te potražim i da te izbavim iz muka tvojih, sve ako ja zapao u muke! Oh, tko će našem starcu ocu javiti glas da si na životu, ma i u najdubljoj tamnici u Berberiji, jer tebe će izbaviti odanle njegovo blago, bratovo i moje! Oj krasna, čestita Zoraido, tko bi tebi uzvratilo dobro koje si iskazala mojem bratu! Da nam je biti kod preporoda tvoje duše i u svatovima tvojim, kolika bi nam radost bi svima! .. To je i tako je govorio sudac, sav ganut glasom o bratu, a svi koji su ga ^c pridružiše se i požališe njegovu tugu. Kad je dakle vidio župnik da rnjj je ovako dobro pošlo što je naumio i što je poželio kapetan, ne htjede dulje puštati u žalosti, nego ustane od stola, ode onamo k Zoraidi, un

je za ruku, a za njom pođu Luscinda, Doroteja i sučeva kći. Kape^{“0} čekao da vidi što to župnik kani, a on uhvati drugom rukom i njeg^a ruku, pristupi s obadvoma sucu i onim drugim vitezovima i reče: ...

- Suspregnite suze, gospodine suče, jer vama se izvršuje što god ste z^e Četrdeset druga glava

re_d vama dobroga brata i dobre snahe vaše. Evo kapetana Viedme krasne Maurkinje, koja mu je onoliko dobro iskazala. Francuzi o^{1 eVo} sarn_{sarn} vam govorio, ovako su ga ogolili, da vi mognete pokazati svoju Jlikodušnost.

^v leti kapetan da zagrlji brata, a on mu položi obadvije ruke na prsa, da ^{raZ}motri malo izdaljega; ali kad ga je prepoznao, zagrlji ga tako srdačno ^{£^a} ^{r0jje} tolike suze radosnice, da su se za njim povelj gotovo svi koji su ¹ ^{jje} bili- Riječi koje su njih dvojica govorili, i čuvstva koja su iskazali, ško da se mogu i zamisliti, a kamoli opisati. Sad pripovijedaju nabrzo svoje doživljaje; sad iskazuju bratsku ljubav; sad sudac grli Zoraidu; sad ^{0j} nudi sav svoj imutak; sad veli svojoj kćeri neka je poljubi; sad krasna kršćanka i prekrasna Maurkinja opet izmamljuju suze svima. Sve je te neobične zgode pozorno i bez ijedne riječi promatrao don Quijote, ^{te} ih smatrao za prikaze skitničkoga viteštva. Uglave sada da kapetan i Zoraida odu s bratom u Sevilju i jave ocu da se sin našao i oslobodio, pa da otac, ako uzmogne, bude u svatovima i na krštenju Zoraidinu, kad već sudac ne može odustati od puta na koji je krenuo, jer mu je stigao glas da za mjesec dana kreće mornarica iz Sevilje u Novu Španjolsku, te bi mu jako nezgodno bilo da promaši tu plovidbu. Svi se obraduju i poveše sretnoj zgodi sužnjevoj, a kako je bila već prevalila ponoć, odluče se za počinak, koliko im je od noći još ostalo. Don Quijote se ponudi stražiti u dvoru, da ne bi nahrupio kakav gorostas, ili drugi skitnik zlotvor, pomaman za skupocjenim blagom krasote što se tu nalazi. Zahvale mu oni koji su ga znali, i pripovjede sucu čudni hir don Quijotov, pa se i on nasmije. Jedini Sancho Panza htjede svisnuti što toliko oklijevaju s počinkom, te se smjesti bolje od sviju, na samaru svojega magarca, ali to ^{°e} on ljuto iskihati, kako će se dalje vidjeti. Žene se dakle sklone u svoju sobu, oni se drugi smjeste kako su mogli, a don Quijote iziđe pred krčmu, da straži i čuva dvor, kako je obećao.

Kad bude pred zoru, začuju gospođe tako mio i lijep glas, da ga se nisu ^{m°}gle naslušati, pogotovo Dorotea, koja još bijaše budna i do koje spavaše ona Clara od Viedme, jer tako se zvala sučeva kći. Nitko nije ni sanjao ⁰ to pjeva, a bio je to samo glas, i nije ga nikakvo glazbalo pratilo. Sad ^{lir} se činilo da pjeva na dvorištu, sad opet u staji. I dok su one, začudene, [°]mo slušale, pride Cardenio vratima njihove sobe i reče:

⁰ ne spava, neka sluša! Čut će mazgara, koji pjeva da je milina
lti.249

ujerno ga već, gospodine - odgovori Dorotea.

Ot“j

, ^e Cardenio, a Dorotea uzme slušati što god je pomnije mogla, te ovu pjesmu: Četrdeset treća glava

u kojoj se kazuje umiljata priča mazgarova, i još druge neobične zgode koje su se dogodile u krčmi.

Ja sam brodar ljubavi,

Po pučini plovim njenoj,

Al mi nada poginula,

Da ću stići kojoj luci.

U daljini vidim zvijezdu,

Blistaviju i krasniju,

Neg Palinur²⁵⁰ što je vidje,
I ja hrlim za njom samo.
Ne znam, zvijezdo, kud me vodiš,
Ja zbunjene duše plovim
I upirem k tebi oči,
Tihe duše u nemiru.
Nemilom se stidljivošću
I oporom čašću kriješ
Ko oblakom ispred mene,
Kada ginem da te gledam.
Oj zvijezdo jasna, sjajna,
Tvoja svjetlost mene krijepi,
Onog časa kad se smrači,
Smračit će se život moj. Kad je pjevač dotle dopjevao, prisjeti se Dorotea da ne bi ni Član zgorega čuti onako lijep glas. Prodrma je dakle i odovud i odonU“ kad ju je probudila, reče joj:

- Oprosti mi, mala, što te budim, htjela bih da se naslušaš i nau glasa kakva nećeš možda čuti za svega života.

Clara se probudila: sva još sanjiva, nije u prvi mah ni razumjela st 01

tea kazuje. Zapita je dakle, a Dorotea joj ponovi. Clara pripazi, ■tek jto je čula dva stiha koje je pjevač otpjevao, zadrhta ona tako da je trese groznica. Privinu se k Doroteji, ogrli je i reče: Jaoh gospođice, dušo i živote moj! Zašto ste me probudili? Kamo će da mi je sklopiti oči i začepiti uši, pa da ne vidim i ne čujem toga nesretnoga pjevača!

što ti to govoriš, djevojčice? Ta vele da to pjeva neki mazgar. " Nije“ nego vlastelin - odgovori Clara - a u njegovoj je vlasti moja duša te ako je on ne oslobodi, nikada mu se neće oteti. Zadiivi se Dorotea djevojčinim ganutljivim riječima, i učine joj se mnogo razboritijima nego što bi bile spram mladih godina njenih, te ,j rekne:

Vi tako govorite, gospođice Clara, da vas ne mogu razumjeti, ibjasnite mi i recite što je to s dušom i s vlastelinom i s tim pjevačem čiji vas glas toliko uznemiruje. No ne odgovarajte mi još sada: voljna sam vam pomoći da se ne bojite, ali bih rado uživala slušajući što on pjeva. Čini mi se da je započeo pjevati novu pjesmu i nov napjev. - Uživajte! U dobar čas! - odgovori Clara. I da ne čuje, začepi obadvjema rukama uši. Dorotea joj se začudi, ali e slušati što onaj pjeva. A on nastavi ovako: O; nado mi slađana, Sto krčiš put po ljutim tjeskobama I kročiš postojana Po stazi kud si namjerila sama, Nek srce te ne zebe, Kad svakog trenu gledaš smrt do sebe. Pobijedit nigda neće Nit časno slavlje slaviti duše trome: Zadobit neće sreće, Kad u nemoći usudu se svome Odupirat ne znadu, Neg tihomu se odaju neradu. Sto ljubav cijeni drago Milinu svoju, pravo je, valjano; Najvrednije je blago Sto njenim miljem bude

prokušano. Starinska istina je, Da ne cijeniš što te malo staje. Sve zapreke bez broja Prevladat ljubav postojana znade;. ni li 1111 rnuja
Premoći sve će nebrojene jade.

Te čvrstu nadu gojim.

Sa zemlje stići k nebesima svojim. Tako on završi pjesmu, a Clara opet zajeca. Sve to razbudi u Doroteu želju da čuje uzrok toj umiljatoj pjesmi i žalostivu plakanju. Zapjta dakle opet što je ono maločas htjela reći. Onda se Clara, u strahu H, je ne bi čula Luscinda, privije uz Doroteju, zagrli je, primakne usta V njenu uhu, samo da nitko ne čuje što govori, te će joj: - Taj što pjeva, gospođice, sin je nekoga viteza iz kraljevine Aragonije vlastelina dvaju sela, a živi sučelice mojoj očinskoj kući u Madridu Prozori su na očevoj kući bili doduše zimi zastrti,²⁵ a ljeti zatvore kopcima, ali kako bilo da bilo, taj me vitez opazio, ili u crkvi, ili drugome mjestu, ne znam. No on se zaljubio u mene, a to mi je prozora svoje kuće kazivao tolikim znacima i tolikim suzama, da sj mu morala povjerovati i zavoljeti ga, i ne znajući još što hoće. Javljao znakom združujući ruku s rukom, te mi time kazivao da će se vjenč; sa mnom. Jako sam se tomu radovala, ali kako sam sirotica bez maj! nisam znala komu bih se povjerila. Nisam mu dakle iskazivala nikal drugu sklonost, nego samo kad nije bio kod kuće moj otac, a ni njegi digla bih malko zastor ili odškrinula kapak, da me vidi. Tomu bi se toliko veselio te se činilo da će poludjeti od veselja. Uto dođe vrijei da moj otac otputuje. On je to znao, ali nije doznao od mene, jer nisam imala prilike da mu rekнем. Čujem onda da se razbolio žalosti, te kad smo odlazili, nisam ga ni vidjela, da se barem oči oprostim s njim. No kad smo proputovali dva dana i stigli u gostionij u nekom selu, dan puta odavde, opazim ga na gostioničkim vratu: preodjevena u mazgara, a ta mu je preobuka tako pristajala te ga bih ni poznala da mi nije u srcu njegov lik. Prepoznam ga, začudim obrađujem. On me pogleda kradom od oca, od koga se uvijek krio god bi me sreo na putu ili u gostionici. A jer znam tko je on, i vidid da od ljubavi prema meni i pješaci i toliko se muči, ginem ja od jadj te kud god on stupi, onamo lete moje oči. Ne znam što on kani i k je izmaknuo ocu, koji ga neizmjerно voli, jer mu je jedinac i jer vrijedan, kako ćete se uvjeriti i sami dok ga budete vidjeli. A jos velim: sve to što pjeva, iz njegove je glave, te čujem da je jako uČ¹ k tome pjesnik. Kad god ga vidim ili mu začujem pjesmu, sva dršč od straha i bojim se neće li ga otac prepoznati, te dokučiti našu lj^u Nisam, otkad živim, ni riječi progovorila s njim, a ipak ga toliko v^o da bez njega ne mogu živjeti. Ovo je, gospođice, sve što vam^{2,1}

fČetrdeset treća glava

č*i o* tome pjevaču, čiji vas je glas toliko razdragao; po samome glasu^{fC} Wrete već da on nije mazgar, nego gospodar dušama i selima, kao^{st0} sam vam rekla. jsje brinite se, gospođice Clara - reče sada Dorotea te ju izljubi tisuću puta - ne brinite se, velim, nego počekajte dok svane dan, aja uzdam u Boga da ću vašu ljubav uputiti na pravi put i navratiti na retan svršetak, kakav i priliči takvu valjanu početku.

Jaoh, gospođice! - odgovori doña Clara - kakvu svršetku i da se ^{na}adam, kad je njegov otac onako otmjen i bogat, te će mu se činiti da ja nisam dostojna ni da budem sluškinja njegovu sinu, a kamoli žena? A da se udam kradom od mojega oca, to ne bih nipošto. Željela bih jedino da se taj mladić vrati i mene se okani. Kad mi ne bude pred očima i kad nas rastavi daleki put, odlanut će mi valjda ova tegoba. Ali da pravo rekнем, ne vjerujem ni da će mi to pomoći. Ne znam otkud me i kako zaokupila ta ljubav, jer ja sam još djevojčica, a i on je mladić valjda istih godina. Nisam još navršila ni šesnaestu; sada ću o Miholju navršiti, veli otac.

Dorotea se nije mogla suspregnuti da se ne nasmije kad je čula kako djetinjasto govori doña Clara, te joj reče:

- Hajde, gospođice, da otpočinemо još ovo malo noći, a dok svane, uredit ćemo već, ako Bog dá.

Umirе se one, i u svoj krčmi zavlada mrtva tišina. Samo krčmaričina kći i Maritornes, sluškinja njena, nisu spavale. Znale su one od kakve bolesti boluje don Quijote i da on sada straži pred krčmom oružan i na konju. Odluče dakle njih dvije da se malo pósale s njim ili barem da protrate vrijeme slušajući njegove ludorije.

Na cijeloj krčmi ne bijaše prozora koji bi gledao van, nego je jedino na slamari bila rupa kroz koju izbacuju slamu. Pred tu rupu stanu one dvije poludjevice i smotre don Quijota na konju, kako se podupro o ^{sy}oj ražanj, te čas po čas bolno uzdiše - misliš: evo će mu se iskinuti duša. A i začuju ga kako govori nježnim, zaljubljenim glasom: Oj vladarice moja Dulcinea od Tobosa, ti čudo od krasote, kraju i ^{vr}šiko razboritosti, poklade najveće domišljatosti, skrovište čestitosti aposljjetku sliko svega što je valjano, čestito i ljupko na svijetu! . ^oh rni sada radiš? Misliš li možda na svojega sužnja viteza, koji k ^{ra}do srnuo u tolike pogibije, samo da tebi posluži? Oj ti svijetla ^{oz}ce s tri liv a javi mi glas o njoj! Možda ti sa zavišću gledaš sada ^{eno} lice, a ona se šeta po hodniku sjajne palače svoje, ili se grudima ^{ce} ^{na} balkon, te razmišlja kako bi, bez štete svojoj uzvišenosti i tosti, ublažila jad od kojega ovo moie iarlnr. ---'--- kako bi prodičila moje muke, kako bi umirila moju brigu, te kako l naposljetku, udahnula života mojoj smrti i nagradila moju službu ti, sunčani bože, koji valjda već hitiš i prežeš konje, da uraniš i ugl ^{ec}ja moju vladaricu, molim te, kad je budeš ugledao, pozdravi mi je; pazi, kad je ugledaš i pozdraviš, da joj ne bi cjelnuo lice, jer ja ljubomorniji biti na tebe nego što si ti bio na onu hitru nehamicu zj kojom si se znojio i trčao po ravnici tesalskoj, ili po obali Penejevoj;, sjećam se pravo kuda si onda trčao ljubomoran i zaljubljen.²⁵³ Kad je don Quijote u svojoj tužaljci dospio dotle, zašapuće krčmaričina kći s-s!“ te mu rekne:

- Molim vas, gospodine, hodite ovamo!

Kad mu je tako dala znak i progovorila, obazre se don Quijote i mjesečini, koja je jasno sijala, opazi da ga zovu k onoj rupi, a njemu se ta rupa učini prozorom, i još s pozlaćenim rešetkama, kakve priliče sjajnim dvorima, jer njemu je ta krčma dvor. I odmah on zamisli u ludoj pameti, kao što onomad, da ga krasotica

djevojka, kći gospodarice toga dvora, svladana ljubavlju, opet napastuje; ali ne htjede biti neuljudan i nezahvalan, te okrene Rocinanta, pritjera ga k rupi, a kad opazi oif dvije djevojke, reći će:

- Žalim vas, krasna gospođice, što ste ljubavne misli svoje navra" ovamo, odakle vam one ne mogu biti uzvraćene onako kako zaslužuje vaša vrednoća i milina.

Ali nemojte za to kriviti ovoga jadnoga skitnika viteza, komu je Amor onemogućio da ljubav svoju pokloni ikojoj drugoj do jedinoj onoj koja je neograničena vladarica njegove duše onoga časa kad ju je očima ugledao.

Oprostite mi, čestite gospođic sklonite se u svoju odaju, te mi nemojte više dojavljivati želje svoje," ne uzmoram i opet iskazivati nezahvalnost. No ako ljubavi vašoj sp mene mogu ugoditi ičim drugim što nije ljubav, samo kazujte, a ja i se kunem onom odsutnom mojom slatkom neprijateljicom da ću vam udovoljiti, sve ako zaištete pramen Meduzine kose, koja je od samih zmija, ili same zrake sunčane, da vam ih u staklenicu zatvorim.

- Ništa od toga ne treba mojoj gospodarici, gospodine viteže - prikloP¹ Maritornes.

- Što treba dakle vašoj gospodarici, umna družbenice? - zapita Quijote.

- Samo jedna od vaših krasnih ruku - odgovori Maritornes - da nj o ublaži živu želju što ju je dovela na ovaj prozorak, na veliku opasn njenoj časti, jer da je opazi otac, svu bi je sasjekao.

- To bih ja htio vidjeti! - odgovori don Quijote. - Pazit će se on, neće da nastrada ljuće nego ikoji otac na svijetu, što je ozlijedio njČetrdeset treća glava

.. Jo zaljubljenog kćeri svojoj.

tornes nije ni sumnjala da će don Quijote pružiti ruku, kako su ga jile, te smisli što će sada učiniti. Side odande, otrči u staju, skine ²³ ruku Sancha Pan.e povodac, te se brže vrati k rupi baš u onaj ^{1,1} kad je don Quijote stao nogama Rocinantu na sedlo, da dohvati

pr

ozorč"ć s rešetkom, za kojim je zamišljao zaljubljenog djevicu, pa i ruku i progovori: g_{v0} vam, gospođice, ova ruka, ili, bolje da rekнем, ovaj bič otvorima na svijetu: evo vam, velim, ova ruka koju nije dirnula ruka "i"edne žene, pa ni one koja je neograničena vlasnica svega mojega tijela- Ne pružam vam šaku da je poljubite, nego da razmotrite tkivo njenih tetiva, krepčinu njenih mišica, jedrinu i punoću njenih žila, te da rasudite po tome kolika je jakost cijele ruke koja ima onakvu šaku.

_ Odmah ćemo vidjeti - odvrati Maritornes, pa spetlja od povoda petlju, ali na šeput, da se lako driješi, i nabaci mu na šaku, onda side odande od rupe i sveže čvrsto drugi kraj na bravu od vrata na slamari.

Don Quijote osjeti na ruci hrapavo uže, te reče: - Čini mi se, gospođice, da vi meni više češete ruku, nego milujete. Nemojte tako loše postupati s njome, jer ona nije skrivila ovo zlo koje vam ja po svojoj volji činim, a i ne valja da na ovakvoj maloći iskaljujete svoju zlovolju. Promislite da se onaj koji istinski ljubi ne sveti ovako ljuto.

Ali sav taj govor don Quijotov nije nitko više slušao, jer čim ga je Maritornes svezala, uteče i ona i ona druga i gotovo puknuše od smijeha, a njega ostaviše tako svezana da se nije nikako mogao osloboditi. Stoji on dakle, kako je već rečeno, na Rocinantu, sva mu ruka u rupi i ezana za bravu na vratima, pa ga mori silan strah i briga da se ne bi

^{0c}inante iole maknuo, jer onda će se on objesiti o ruku; ne smije on

^{to}ni da se gane, premda bi se od strpljivosti i mirnoće Rocinantove °8ao jamačno nadati da se neće maknuti čitavo stoljeće.

^ad je don Quijote dakle vidio da je privezan, a djevojke već otišle, tar¹⁶ Um^{cc}i^{atcc} da se sve to dogodilo po čaroliji, kao što onomad p 8a je u tome istom dvoru izmlatio onaj začarani Maur mazgar. ⁿast ³⁰J^e u se^b“^{SV0}J^U lošu pamet i neoprez, gdje je već jedanput sL; ^{ra}dao u tome dvoru, pa i drugi put srnuo u tu opasnost, premda je

^Mtniri. , lili . i . i

ima vitezovima mudra navika: kad pokušaju koju pustolovinu ikom, da to smatraju znakom koji im kazuje namijenjena njima, nego drugima, te im nije Pustolovirpotrebno pokušavati je iznova. No ipak je trgao ruku, da vidi hoće^l se kako osloboditi, ali bijaše tako čvrsto privezan da mu je zaludna bjj“ muka. Istina je doduše da je trgao oprezno, samo da se ne bi maknu Rocinante; željan je da sjedne i da uzjaše na sedlo, no ne može, ^{ne}g^{ft} mora stajati na nogama, ili iščupati ruku.

Sjeti se on sada Amadisova mača, nad kojim čari nemaju nikakve m₀A. stane proklinjati sreću svoju; počne kukati kolika će svijetu šteta bit“ dok on bude ovdje boravio začaran, jer da je začaran, o tom nij^e sumnjao; uzme se opet sjećati ljubljene svoje Dulcineje od Tobosa-okrene dozivati čestitoga perjanika Sancha Panzu, koji se izvalio i samar svojega magarca i zaronio u san, pa ne zna toga časa ni za mato koja ga je rodila; uzme vitez prizivati mudrace Lirgandeja i Al quii da mu pomognu; uzme zazivati dobru prijateljicu Urgandu, da priskoči. Tako svane naposljetku i jutro, a on, očajan i zbunjen, kao bik i ne nada se da će ga minuti nevolja dok se razdani, nego j smatra vječitom i misli da je začaran zauvijek. Pogotovu tako kad vidi da se Rocinante i ne miče; sudi dakle da će ovako, ne jedu ne pijući i ne spavajući, prostojati on i konj njegov sve donde doki mine kobna sila tih zvijezda, ili dok koji još mudriji čarobnjak ne sk s njih čini.

No jako se prevari, jer tek što stade svitati, stignu pred krčmu će čovjeka konjanika, dobro opremljeni i oboružani, s puškom na oblu Počnu lupati krčmi u vrata, koja su još bila zatvorena, a kad to don Quijote, koji još uvijek straži stražu, zavikne otresitim glason

- Oj vi vitezovi, ili perjanici, ili što bili da bili, ne lupajte u vrata ov dvora, jer valjda je prilično jasno da u ovo doba u dvoru spavaju, i i običaj otvarati tvrđave dok sunce ne sine po svoj zemlji. Odlazit čekajte dok se ne razdani, a onda ćemo vidjeti je li pravo ili nije vam otvore.

- Kakva je ovo, dobijesa, tvrđava ili dvor - reći će jedan - pa da i trebaju takve ceremonije? Ako ste vi krčmar, naredite neka otvore. Mi smo putnici, pa bismo samo da nahranimo konje i dalje krenemo, jer nam se žuri.

- Zar sam ja, vitezovi, nalik na krčmara? - zapita don Quijote.

- Ne znamo na koga ste vi nalik - odgovori onaj - ali znamo da go^v ludorije, dok ovu krčmu dvorom krstite.

- Dvor je ovo - odvrati don Quijote - i još od najboljih u svem ov kraju, a u dvoru su ličnosti koje su držale žezlo u ruci i nosile na glavi.

- Bolje bi im bilo obratno - priklopi putnik - žezlo u glavi i k-■ Bit će valjda unutra kakva glumačka družina, jer oni znaju zaista ^Ca nositi krunu i žezlo; ali ne vjerujem da bi u ovakvoj maloj krčmi,

j^e je ovakva tišina, prebivale ličnosti dostojne krune i žezla. Slabo vi poznajete svijet - odvrati don Quijote - kad ne znate kakve zgode običavaju događati skitničkomu viteštvu.

O sadi putnicima taj razgovor s don Quijotom, te oni opet započnu usno lupati, tako da se probudio krčmar, a i svi koliko god ih je u krčmi- Ustane krčmar, da vidi tko to lupa. A dotle jedan od konja na kojima ^{su} došli ovi što lupaju bijaše pristupio da omiriše Rocinanta, koji je, krotak i turoban, opuštenih ušiju, nepomičan, nosio svojega otegnutoga gospodara; činio se doduše Rocinante kao da je od drveta, ^ali i on je na koncu konca bio od mesa, te se morao osvrnuti da i sám omiriše onoga koji ga tako miluje. No čim se on maknuo, razmaknu se don Quijotu noge, okliznu se sa sedla, te bi bubnuo o zemlju da nije visio o ruci.

Tako ga strašno zaboli, te je pomislio ili da mu sijeku šaku ili da mu kidaju ruku. Najgore mu je zlo bilo što je malne na zemlji bio

1 gotovo dodirivao tlo nožnim prstima, jer kad vidi da je ovako blizu i samo što nije stao tabanima, muči se i oteže, koliko god može, da dopre do zemlje, poput onih koje udaraju na muke i vješaju ih tako da i dodiruju i ne dodiruju zemlju, te nesretnici sami većaju svoje bolove

■se upinju da se otegnu, zavarani nadom da će dohvatiti tlo ako se još malko protegnu.Četrdeset četvrta glava

u kojoj se nastavljaju nečuveni događaji u krčmi.

Uzvikao se don Quijote toliko da je krčmar sav zaplašen brže otv na krčmi vrata te izišao da vidi tkono onako jauče; a i oni vani pri isto tako. Maritornes, koja se već bila probudila i ni od koga op-odriješi povodac kojim je don Quijote privezan, te se on odmah na zemlju, pred krčmarom i putnicima, koji su mu prišli, te ga zapitaju što mu je da tako viče.

Don Quijote im ne odgovori ni riječi, nego skinu uže s ruke, usta uzjaha na Rocinanta, prihvati štit, uprije ražanj i odjaha komad u pol vrati se srednjim kasom i reče:

- Tko god veli da sam ja s pravom bio začaran, ja njemu, ako vladarica moja princeza Micomicona dopušta, odgovaram da je 1 ga izazivam na dvoboj.

Pridošlice se začude don Quijotovim riječima, ali im krčmar raz čuđenje, rekav im tko je don Quijote i da ne trebaju mariti za nj jer nije pri zdravoj pameti.

Zapitaju oni krčmara nije li možda u ovu krčmu stigao momčić petnaestak godina, odjeven kao mazgar, takav i takav, pa ga opisu onako kakav je bio zaljubljenik done Clare. Krčmar im odgovori krčmi ima mnogo svijeta, a on nije primijetio momčića za koga pi No kad jedan od njih opazi kočiju u kojoj se dovezao sudac, reći

- Tu je on jamačno, jer je tu kočija za kojom je, vele, otišao, jedan od nas ostane na vratima, a drugi će ući i potražiti mom Dobro bi bilo kad bi koji od nas pripazio oko cijele krčme, da n ne pobjegne preko zida.

- Tako ćemo i uraditi - odgovori jedan od njih. Uđu dakle dvojica u krčmu, jedan ostane na vratima, a jedan oko krčme. Sve je to gledao krčmar i nije mogao dokučiti stoČetrdeset četvrta glava

o užurbali, premda je već razabrao da traže onoga mladića koga ,ITVU opisali-
SÜ tle^{se} razdanilo, pa se i zato, i zbog vike don Quijotove, svi Razbudili j
poustajali, pogotovo doña Clara i Dorotea, koje su loše i P avale tu noć, jedna od uzrujanosti što joj je obožavatelj u blizini, druga od želje da ga vidi. Don Quijote je malne svisnuo i pobjesnio ³d lju^{trne} i^{aca} t0^{mt}k^o d^{te} četvorice putnika i ne mari za njega, a °₃ pitanja mu i ne odgovaraju, pa da je pronašao u viteškim zakonima da je skitniku vitezu slobodno latiti se i prihvatiti se drugog posla, kad se već riječju i vjerom zavjerio da se ničega neće laćati dok ne dovrši što je obećao, udario bi on sada na sve njih, te bi ih prisilio da odgovaraju, htjeli ili ne htjeli. Ali kako je sudio da mu ne priliči i ne valja započinjati ikakvo novo djelo dok nije Micomiconu uspostavio u kraljevstvo, morade šutjeti i mirovati, pa sačekati da vidi što su ti putnici toliko upeli.

Jedan od njih nade mladića, koga je tražio: spava on kraj momka mazgara, te i ne sanja da ga itko traži, a kamoli da bi ga tko našao. Uhvati ga taj čovjek za ruku i reče:

-Zaista, gospodine don Luise, jako vam dolikuje ova odjeća u kojoj ste, a postelja baš i pristaje uz njegu u kojoj vas je odnjegovala mati vaša.

Mladić protare sanjive oči i zagleda se u toga što ga je uhvatio. Onda prepozna očeva slugu i tako se uplaši da nije neko vrijeme mogao ni riječ izustiti. A sluga nastavi:

- Nema sada druge, don Luis, nego vi otrpите i vratite se kući, ako ne želite da vaš otac, a moj gospodar, promijeni svijetom, jer nikako drugačije neće ni biti, u kolik je jad zapao kad ste vi nestali. A otkud mi je doznao otac - zapita don Luis - da sam ja udario ovim Putem i u ovoj odjeći?

vJdao mu je - odgovori sluga - neki đak komu ste vi rekli što kanite, ga je ganuo jad u koji je vaš otac zapao pošto ste vi nestali. Poslao^e uakle četiri sluge da vas traže, i evo smo vam svi na službu, sretni i esretni što smo izvršili nalog, i vraćamo se s vama pred oči onomu °jivas j_e željan vidjeti.

,¹¹ će onako kako ja budem htio ili kako nebo odredi - odgovori

v^{to} biste vi htjeli, i što bi nebo određivalo, nego da se vratite? I ne drugačije.

b: ⁰su njih dvojica razgovarali slušao je momak mazgar, koji je bio don Luisa.

Ustane on, ode k don Fernandu i Cardeniju, i svimadrugima, koji su se već

odjenuli, te im kaže što se zbiva. Isprič_a - J kako onaj čovjek govori tomu mladiću: *don*, i što oni razgovaraj,, kako ga sluga nagovara da se vrati u očinsku kuću, a mladić nećJ zbog toga i zbog onoga što su već znali, zbog lijepoga glasa što *rru* je nebo dalo, požele svi da čuju поближе tko je on, i da mu porno-ako mu se bude kakvo nasilje činilo. Odu dakle onamo gdje don još bijaše u razgovoru i prepirci sa svojim slugom. Uto iziđe iz svoje sobe Dorotea, a za njom sva zbunjena dona *Q*-Dorotea zovne Cardenija ustranu i prenese mu ukratko vezu pjevač i done Clare. A Cardenio izvijesti Doroteju kako su došle očeve *s* i traže mladića, ali joj ne reče baš tiho, pa ga je Clara čula, te se sva zaprepasti, i zacijelo bi se srušila da je nije Dorotea brže pridr Cardenio reče Doroteji neka se vrate u sobu, a on će nastojati sver⁴ doskočiti, pa tako one i učine.

Ona četvorica što su u potrazi za don Luisom bijahu već u krf okružili oni mladića i nagovaraju ga neka se ne skanjuje, nego ne¹ odmah vrati ocu. On im odgovori da nipošto ne može dokle go obavi nešto gdje mu se radi o životu, časti i duši. Zaokupe ga sluge i reknu mu da se nikako ne vraćaju bez njega, te će ga pov htio on ili ne htio.

- Nećete - odvrati im don Luis - osim da me mrtva odvezete; god vi mene odavde vodili, odvest ćete me mrtva. Na tu se prepirku već sletjeli gotovo svi koji su u krčmi: Card" don Fernando, drugovi njegovi, sudac, župnik, brijač i don Quijot on ne smatra više potrebnim stražiti pred dvorom. Cardenio je već znao za mladićevu ljubav, pa zapita sluge zašto da odvedu toga mladića protiv njegove volje.

- Zato - odgovori jedan od njih četvorice - da spasimo život nj ocu, jer otkad je mladić nestao, jedva mu je otac i živ. Na to mu odgovori don Luis:

- Neka se nitko ne brine što ja radim. Ja sam slobodan, pa ako bude volja, vratit ću se, a ne budem li htio, nitko me od vas ne siliti.

- Prisilit će vas, gospodine, vaša pamet - odgovori onaj čovjek ne bude pameti, bit će nas, da učinimo ono zašto smo došli i sto je dužnost.

- Da čujemo kakav je povod vašem zahtjevu - reći će sada sudac-Ali onaj ga je čovjek kao susjeda prepoznao, te odvrati:

- Zar ne poznajete, gospodine suče, ovoga viteza? To je sin ^v susjeda, a izmaknuo je iz očinske kuće evo u toj odjeći, kojlikuje njegovu staležu, kako i sami vidite. *o* eleda ga onda sudac pozornije i prepozna ga, pa ga zagrli i reče: Kakve su vas djetinjarije, don Luis, ili kakvi jaki razlozi naveli da se iavljujete u ovakvoj odjeći, koja loše pristaje vašemu staležu. Mladiću udare suze na oči, te nije mogao ni riječ sucu odgovoriti. A udac rekne onoj četvorici neka budu s mirom, jer će sve dobro biti, ₈ uhvati don Luisa za ruku, odvede ga ustranu i zapita ga kako je dospio ovamo.

Dok je sudac ispitivao to i još drugo, začuje se krčmi na vratima silna yilca. Bika to dva gosta koji su prenoćili u krčmi, pa kad vidješe kako _{sU} svi zabavljeni time da doznaju što ona četvorica traže, namjerili oni jmmaknuti i ne platiti što duguju. No krčmar se više brinuo za svoj probitak nego za tuđe poslove, te kad oni htjedoše iz krčme, zaustavi ih i zaište neka plate, i pokudi im nevaljalu nakanu

takvim riječima da su mu oni odgovorili pesnicama. Uzmü ga dakle gruhati, te se jadnik krčmar uzvikao i zapomaže. Krčmarica i njena kći smotre da jedini don Quijote nije zaposlen, pa bi mogao priskočiti upomoć; zovne ga dakle krčmaričina kći:

- Pomozite mojemu ocu, gospodine viteže, tako vam junaštva kojim vas je Bog obdario, jer ga oni nitkovi mläte kao žito.

Don Quijote joj odgovori mirno i vrlo ravnodušno:

- Krasna gospođice, vaša molba nije pogodna, jer se ja ne smijem laćati nikakva drugoga posla dokle god ne završim onaj na koji sam se zavjerio. Ali ja vani evo velim što sada mogu učiniti i čime vam mogu poslužiti: otrčite i recite ocu neka se drži u tome boju što god bolje može, i neka se nipošto ne dá pobijediti dok ja od princeze Micomicone ne zamolim dopuštenje da mu smijem priskočiti u nevolji, pa ako mi ona dopusti, znajte pouzdano da ću ga izbaviti iz nevolje.

-Bože mili! - klikne Maritornes, koja je tu bila - dok vi dobijete to dopuštenje o kojem govorite, ode moj gospodar na drugi svijet! Pustite me, gospođice, da ja zamolim za to dopuštenje - odgovori BLQuijote - jer kad ga dobijem, svejedno je: bio on i na drugom

^{VI}Jetu, i odande ću ja njega izbaviti, sve ako se sav svijet usprotivi, TMću vas barem tako osvetiti na onima koji su ga strovalili u to zlo da P^E još kako biti zadovoljeni.

.^{rece} ništa više, nego klekne pred Doroteju, te zamoli viteškim i tničkim riječima njenu visost neka bude milostiva i dopusti njemu Priskoči i pomogne kaštelanu toga grada, koji je zapao u veliku

^Zgodu. Princeza mu drage volje dopusti, te on odmah natakne na

^{ev}icu štit, prihvati mač i potrči krčmi na vrata, gdje su ona dva gostasveudilj zlostavljala krčmara. No kad je stigao onamo, zastade i ^{srn}J se, iako su mu Maritornes i krčmarica dovikivale neka se ne skanjuje nego neka pomogne njihovu gospodaru i mužu.

- Zastao sam - odgovori don Quijote - jer meni nije slobodno laća se mača protiv perjaničkog soja; nego mi dozovite mojega perjanf Sancha, njegov je posao i dužnost ova obrana i osveta. To se zbivalo na vratima krčme, gdje su još pljuštali bubotci i pljusk sve na štetu krčmarovu i na jad Maritorni, krčmarici i njenoj kće koje su očajavale gledajući oklijevanje don Quijotovo i nevolju u k im je zapao muž, gospodar i otac.

Ali ostavimo sada krčmara, jer valjda će se tkogod naći da mu prisko a ako se ne nade, neka trpi i šuti onaj koji se usuđuje na više nego mu je spram sila - i vratimo se pedeset koračaja, da vidimo što je d Luis odgovorio sucu. Ostavili smo ih kad je sudac zapitao don Luⁱ zašto je došao pješice i još u takvoj priprosto^j odjeći. Mladić ga na riječi uhvati krepko za ruke, kao da mu želi iskazati kolika mu bol ti srce, te proli rijeku suza i reče:

- Gospodine, ne znam ništa drugo reći, nego otkad je nebo dosud i susjedstvo naše upriličilo da sam ugledao donu Claru, kćerku v i vladaricu moju, od toga je časa ona zagospodarila mojom voljom, ako vaša volja nije protivna, istinski

gospodaru i oče moj, još danas mi biti vjenčana druga. Zbog nje sam pobjegao iz očinske kuće, z“ nje sam u ovoj odjeći, da pođem za njom kud god ona krene, kao strijela za nišanom, kao brodar za zvijezdom. Ona i ne zna za moje želje, to jest ne zna ništa više nego što je razabrala nekoliko puta kad je odande gledala kako mi suze udaraju na oči. Vi, gospodine, znate i sami da su mi roditelji bogati i plemeniti, a ja sam im jedinac baštinik. Ako su vam te prilike pogodne da biste me htjeli dokraja usrećiti, primite me odmah za sina. A ako u mojega oca budu drukčije nakane, te njemu ne bude po volji blago koje sam ja našao, od ljudske je volj jače vrijeme, koje razara i mijenja sve. Tako reče zaljubljeni mladić i zašutje. Slušao ga sudac začuđen, zbunjen i zadivljen od toga načina i razboritosti kako mu je don Luis otkrio svoje misli, te nije znao ni što bi ni kako u toj nenadanoj i neočekivanoj zgodi. Odgovori mu dakle jedino to neka se sada sffl“^{er} i neka zadrži svoje sluge, da ga danas još ne vraćaju kući, pa će bit“ vremena smisliti što će svima najbolje biti. Don Luis pristane, polj^u ¹ mu ruke, okvasi ih suzama, te bi bio ganuo i kameno srce, a kamoli ne bi ganuo srce sucu, koji je kao razuman čovjek već bio razabrao k^a. je ovo njegovoj kćeri zgodna prilika za udaju; ali ako se može, želi^o

samar Sanci

ga,^{te} - Ha,

samar

KadjV

grdi,

ulice

to bude s privolom don Luisova oca, za koga zna kako teži da mu šin uzvisi. tle su se gosti izmirili s krčmarom, te mu po savjetu i po dobrim Cima don Quijotovim, više nego zbog prijetnja, isplatili sve što je o Don Luisove su sluge čekale da se sudac izjasni i da se njihovu podaru vrati odmetnuti sin. No sada se uplete davo, koji nikada ne a: baš u taj tren uđe u krčmu onaj brijač komu je don Quijote oteo Iambri^{nov} šljem a Sancho Panza magarčev samar, te ga zamijenio arom svoga sivca. Odveo brijač svojega magarca u staju i tu opazio ha Panzu gdje nešto petlja na samaru, a čim ga je opazio, prepozna te se razjunači, navali na Sancha i zavikne:

a, gospodine kradljivce, jesam li te uhvatio! Vraćaj mi pliticu i r i svu opremu što si mi oteo! Kad je Sancho vidio kako taj odjedanput napada na njega i čuo kako ga L zgrabi jednom rukom samar, a drugom pesnicom bubne brijača e, tako da su mu se zubi okrvarili. No brijač se uhvati za samar i ne pušta ga, nego udari u toliku viku te se svi u krčmi štrcali na tu halabuku i kavgu:

- Upomoć, u ime kraljevo i u ime pravde! Ja hoću što je moje, i eto me ubi ovaj nitkov i razbojnik!

- Lažeš - odgovori Sancho Panza - nisam ja razbojnik, nego je moj gospodar don Quijote zadobio ovaj plijen u poštenu boju.

Prikućio se već i don Quijote, obradovao se kako se njegov perjanik valjano brani i napada. Uze ga sada smatrati za časnog čovjeka te odluči u srcu da će ga prvom prilikom ovitežiti, jer je udovoljio viteškim zakonima.

A brijač reče u kavgu među inim i ovo:

- Gospodo, ovaj je samar moj isto onako kao i duša koju Bogu dugujem,¹ poznajem ja njega kao da sam ga rodio, a tu je u staji moj magarac, koji me neće utjerati u laž. Stavite mu samar: ako mu ne pristaje kao saliven, ne bio ja čovjek. Štoviše: onoga istoga dana kad su mi oteli^{sa} mar, oteli su mi i novu novcatu mjedenu pliticu, koju nisam još ni Upotrebljavao, a stajala me cijelu škudu.

On Quijote se nije mogao dulje suspregnuti: pođe među njih, razvadi^{ln}. položi samar na zemlju, da se vidi dok se ne bude istina objasnila, i reče: kvo vidite, gospodo, jasno i očito, u kakvoj je bludnji ovaj jadnik kad^e“i da je plitica ovo što je bilo, jest i bit će Mambrinov šljem, koji^{sa} m ja zadobio u poštenu boju, te zagospodario njime kao zakonitim Pravim vlasništvom. Što se tiče samara, u to se ja ne miješam; znamjedino reći da me moj perjanik Sancho zamolio za dopuštenje d“ smije skinuti opremu s konja ove pobijeđene kukavice i njome okriti svojega.²⁵⁴ Ja sam mu to dopustio, on je opremu uzeo, a kako se on-preobrazila u samar, tomu ne znam drugi razlog nego onaj obični, da se ovakve preobrazbe znaju događati u viteštvu. Da ovo potvrdim otrči, sinko Sancho, i donesi taj šljem što ga ovaj čovo krsti pliticom“

- Bogme, gospodaru - odvrati Sancho - ako mi nemamo boljeg-dokaza da se opravdamo, nego to što velite, onda je plitica isto onaka Mambrinov šljem kao što je i ona njegova oprema magareći samar.

- Učini što ti naređujem - odvrati don Quijote; - ta valjda nije sve u tome dvoru začarano.

Sancho ode po pliticu te je donese, a kad je don Quijote ugleda, uze je u ruke i reče:

- Evo, gledajte, gospodo, s kojim obrazom taj jadnik veli da je ovo plitica, a nije šljem, kako sam ja rekao. Tako mi viteškoga reda, kojemu pripadam, šljem je onakav isti kakav sam i uzeo, a ja mu nisam ništa dodao niti otkinuo.

- O tome nema sumnje - priklopi sada Sancho - jer otkad ga je moj gospodar stekao, sve do dana današnjega bio je on s njime samo jednu bitku, kad je oslobađao one nesretnike u lancima; a da mu onda ne bješe toga šljema od plitice,²⁵⁵ zlo bi mu se pisalo, jer u onoj je bitki pljuštalo kamenje.Četrdeset peta glava

Četrdeset peta glava

kojoj se konačno objašnjava sumnja o Mambrinovu šljemu i plitici, i još druge zgode koje su se dogodile po zgoljnoj istini.

velite, gospodo¹. - reći će brijač. - Ovi ljudi svejednako kazuju i e da ovo nije plitica nego šljem.

tko drugačije rekne - umiješa se don Quijote - ja ću mu pokazati laže, ako je vitez, a ako je perjanik, da laže tisuću puta. Š brijač, koji bijaše prisutan, a dobro je znao don Quijotovhir, nakani povećati zbrku i produžiti šalu, da se svi

nasmiju, te progovori mu drugomu brijaču: - Gospodine brijaču, ili što ste, znajte da sam i ja od vašega zanata. Imam ja duže od dvadeset godina svjedodžbu, osposobljen sam stor i znam jako dobro sve brijačke sprave i poslove. Osim toga, ja sam za mladosti bio i vojnik, te znam i to što je šljem, što je kaciga, što je šljem bez vizira, i što su sve druge naprave koje pripadaju vojništvu, jest sve vrste ratničke opreme. Ne protiveći se dakle valjanijemu "šljenju i pokoravajući se svagda pametnijemu sudu, tvrdim da ova ar ovdje, koju taj čestiti gospodin drži u rukama, ne samo da nije -jačka plitica nego ni izdaleka ne može biti plitica, kao što bijelo ne že biti crno, a istina ne može biti laž. I još velim da je ovo doduše jem, ali nije čitav šljem. Zaista nije - prihvati don Quijote - jer nema sredine što pokriva adu.

Tako je! - reče i župnik, koji je već razumio nakanu prijatelja jača. tvrde mu isto tako Cardenio, don Fernando i njegovi drugovi, a ⁰ bi pripomogao šali i sudac, samo da nije toliko razmišljao o don ti: ono o čemu je sudac mozgao bijaše tako ozbiljno i toliko ga je ^{Ku}Pilo, da za one šale nije mario, gotovo i nije na njih pazio.- Bože mili - kliknu sada zaludeni brijač. - Kako može ovoliki pošte svijet govoriti da ovo nije plitica, nego šljem? To bi valjda moglo ■ čudo staviti čitavo jedno sveučilište, kako god pametno bilo. No a. je ova plitica šljem, onda je jamačno i ovaj samar konjska opre kako ovaj gospodin reče. - Meni se čini da je samar - dočeka don Quijote - ali ja sam već re da se u to ne miješam.

- Je li to samar ili konjska oprema - priklopi župnik - to će presu jedini gospodin don Quijote. Njemu se u tim viteškim poslovi pokoravaju sva ova gospoda i ja.

- Tako mi Boga, gospodo - reče don Quijote - na ovom sam dvo dvaput boravio, i tolike su mi se neobične zgode dogodile na njemu, da se ne usuđujem pouzdano suditi ni o čemu što na ovome dvoru biva, jer mislim da se sve ovdje događa po nekim čarobnjačkim i đavoljim spletkama. Prvi sam put jako nastradao od nekoga začaranog Maura, a od drugih njegovih pomagača ni Sanchu nije bilo bolje. Noćas sam pak gotovo dva sata visio o ruci, i ne sanjajući kako sam zapao u tu nevolju. Drska bi dakle bila presuda, kad bih ja sada htio suditi o zbrci ovoj. Na to što vele da je ovo plitica, a nije šljem, već sam odgovorio, ali se ne usuđujem konačno presuditi je li ovo magareća ili konjska oprema, nego prepuštam vama samima, gospodo, da rasudite. Vi niste oviteženi vitezovi, kao što sam ja, pa možda niste opčinjeni, nego vam je pamet bistra, te možete sve na ovome dvoru razabrati kako je zaista, a ne kako se meni čini.

- Tako i jest - povladi mu don Fernando - vrlo je dobro rekao gospodin don Quijote, da je naš posao-sada presuditi. A-dajnaša presuda bude što temeljitija, ja ću vaša mišljenja, gospodo, pokupiti od svakoga nasamo, te ću jasno i potpuno objaviti zaključak.

Onima koji su znali kako je don Quijote sulud bilo je sve na silan smijeh; ali onima koji nisu znali učini se prijedlog najvećom glupos na svijetu, osobito onoj četvorici don Luisovih sluga, a i don Lui pa i onoj trojici putnika što su slučajno stigli u krčmu, a čini se su oružnici Svetoga bratstva, kao što su i bili. No

najočajniji bij brijač, čija se plitica tu pred njegovim očima pretvorila u Mambrin šljem, pa on vidi da će mu se jamačno i samar preobratiti u boga^{tu} konjsku opremu. Svi se redom smiju gledajući don Fernanda ka obilazi od jednoga do drugoga i svakoga pita za mišljenje, te mu sva na uho šapće i tajno mu priopćuje je li ono dragocjeno blago o kojerfj se prepiru magareća ili konjska oprema. A kad je pokupio glasove onih koji znaju don Quijota, progovori naglas: pa *P^o re^k nem^{cc}* prijane, umorio sam se već skupljajući tolike " *sove* jer koga god zapitam ono što želim doznati, svaki mi veli ko j^e l^u d^{ost} rec^{cc} da je ovo magareća oprema, kad je konjska, i još konja plemenite pasmine. Otrpите dakle, jer unatoč vama i vašemu ⁵ *ag^{arcU} ovo J^e con J^s k^o* sedlo, a nije magareći samar, te ste vi svoje či i mišljenje loše ustvrdili i nikako dokazali. Me bilo mi u raju naselja - progovori jadnik brijač - ako nije istina *a* se svi vi, gospodo, varate; i duša mi ne došla pred Božje lice ako vo nije samar, nego sedlo. Ali sila je jača²⁵⁶ ... ne velim ništa više. Ta isam ja pijan, kad se nisam još ni omrsio, osim po grijehu. Brijačevoj se nevolji nasmiju isto toliko koliko i don Quijotovim ludorijama. A onda će reći don Quijote:

_ Sad ni kud ni kamo, nego da svatko uzme što je njegovo, pa komu Bog dao, sveti mu Petar blagoslovio! Jedan se od one četvorice slugu oglasi:

-Ako ovo nije smišljena šala, ne razumijem kako mogu ovako razboriti ljudi, kakvi svi ovdje jesu, ili se čine, govoriti i tvrditi da ovo nije plitica, a ono da nije magareći samar. Ali kad vidim da oni to tvrde i vele, zacijelo je posrijedi neka tajna, dok svi tako tvrdoglavo udaraju protiv onoga što nam kazuje sama istina i samo iskustvo. Jer tako mi...

- i on izvali čime se kune - koliko god živi na svijetu ljudi, neće oni meni izbiti iz glave da je ovo brijačka plitica, a ono magareći samar. -Možda je i magaričin - nadoveza župnik.

- Svejedno je - reći će sluga - jer to se ne pita, nego se pita je li magareći samar ili nije, kao što vi, gospodo, velite.

Jedan od one četvorice oružnika što su ušli, plane od srdžbe i zlovolje kad je čuo tu prepirku, te zavikne:

Magareći je samar isto onako kao što je meni otac otac, a tko je drugačije rekao ili rekne, taj se valjda nacvrkao. Lažeš kao prosta hulja! - odvrati mu don Quijote. Jamarme se on ražnjem, koji nije puštao iz ruku, te da nije oružnik taknuo, bio bi ga odvalio po glavi i sa zemljom ga sastavio. Ražanj^{se} na zemlji slomi, a kad oni drugi oružnici vide kako je nemilo napao^a njihova druga, uzviču se i zazovu upomoć Sveto bratstvo, ■ernar koji je i sám pripadao oružnicima,²⁵⁷ otrči brže po svoju kratku Palicu i mač, te se pridruži drugovima; don Luisovi sluge okruže don "sa, da im u metežu ne umakne; onaj brijač, kad vidje da se sve °mešalo, zgrabi opet svoj samar, a zgrabi ga i Sancho; don Quijote ati mača i navali na oružnike; don Luis se uzviče na svoje sluge neka °kane njega i neka priskoče upomoć don Quijotu, a tako i Cardeniju i don Fernandu, koji su pritekli don Quijotu; župnik se uzvi krčmarica zacičala; kći zajadala; Maritornes zaplakala; Dorotea zbunila; Luscinda se prenerazila; a dona

Clara pala u nesvijest. Brij gruha Sancha; Sancho mlati brijača; don Luis, koga se jedan si usudio uhvatiti za ruku da mu ne umakne, odvalio mu pesnicom su mu zubi zakrvarili; sudac ga uzeo braniti; don Fernandu je nogama jedan oružnik i on ga gazi po miloj volji; krčmar se još ja uzvikao, te zove upomoć Sveto bratstvo, tako te je u svoj krčmi sa cika, vika, jauk, zbrka, preneraženje, užas, nevolja, bubotci, plus batine, krvoprolice. A usred toga meteža, rulje i gungule, mune J Quijotu odjedanput u glavu da se nalazi u kavgi na bojnopolju Agramantovu, te podiže toliku viku da je nadvikao svu krčmu:

- Stanite svil Utaknite mačeve! Smirite se! Slušajte me svi, ako želite izgubiti glave!

Na tu silnu viku svi zastanu, a on nastavi i reče:

- Zar ja vama ne velim, gospodo, da je ovaj zamak začaran i da u nj jamačno prebiva neka vrazja četa. Da se uvjerite o tome, pogled eto rođenim očima kako je ovamo prešla i preselila se među kavga s bojnopolja Agramantova.^{2,8}

Gledajte kako se tu borej mač, tamo za konja, ovdje za orla, ondje za šljem, i svi se borimojj nitko nikoga ne razumije. Dete dakle, gospodine suče, i vi, gospo^j župniče, neka jedan bude kralj Agramante, a drugi kralj Sobrino, da sklopimo mir, jer tako mi Boga svemogućega, ljuta je sramota zbog ovakvih trica i kučina koljemo mi, ovoliki odlični ljudi što se ovdje okupili.

Oružnici, koji nisu razumjeli don Gjuijotova govora, a nemilo su¹ izubijani od don Fernanda, Cardenija i drugova, ne htjedoše da smire; brijač se smiri, jer mu je u tučnjavi raščupana brada i stra samar; Sancho, kao dobar sluga, posluša odmah čim je gospo progovorio; a smire se i četiri sluge don Luisove, jer vidješe da im“ od slabe koristi kavga; jedini je krčmar svom silom iziskivao da bu kažnjene bezobraštine toga luđaka koji mu svaki čas uzbunjuje krč Naposljetku se buka stiha, a u don Cuijotovoj pameti ostade sve Sudnjega dana da je magareći samar konjsko sedlo, da je plitica šije a krčma dvor.

Kad su se dakle po nagovoru sučevu i župnikovu svi već sminjj sprijateljili, navale opet sluge da don Luis odmah krene s njima Dok se on s njima natezao, pripovjedi sudac don Fernandu, Garde i župniku što mu je don Luis priopćio, i posavjetuje se s njim³ da tu učini. Uglave naposljetku da će on, don Fernando, sluir! Luisovim reći tko je i kako, kao velikaš, želi da don Luis pode s ■_{nl} u Andaluziju, gdje će ga njegov brat, markiz, cijeliti po zasluži; jj_{su} da don Luis nije nikako voljan vraćati se sada ocu, sve da ga iva sasijeku. Kad su ona četvorica čula tko je don Fernando i što , j don Luis, odluče među sobom da se trojica vrata i pripovjede . ovu ocu što se dogodilo, a četvrti će ostati da služi don Luisa, te „e odlaziti dokle god se oni ne vrata po njega, ili dok ne dočuje što . njegov otac određuje. Tako se razmrši ta zbrka od prepiraka, po „ledu Agramantovu i po mudrosti kralja Sobrina.²⁵⁹ Ali kada đavo, neprijatelj sloge i zavidnik miru i tišini, vidje da su ga tako prezreli i tako mu se narugali, i kako je slab rod rodio od te zbrke i meteža u koji ih je sunovratio, namjeri on i opet pokušati sreću te obnoviti kavgu i bunu.

Kad su oružnici načuli kakva su staleža ljudi s kojima su se pokavžili, smire se i ostave tučnjavu, jer su promislili: kako god se završilo, oni će izvući kraći kraj. No jednome od njih, i to onomu koga je mlatio i gazio don Fernando, padne na pamet da među uhidbenim nalogima što ih nosi protiv zločinaca ima i nalog za don Quijota, koji se po odredbi Svetoga bratstva ima uhititi zato što je oslobodio galijaše, kako se sasvim pravo pobojavao Sancho Panza. Sjeti se oružnik toga, te da se uvjeri slažu li se podaci zapisani o don Quijotu, izvadi iz njedara pergament, nađe u njem što je tražio, i počne čitati, polagano, jer nije bio jako pismen, pa je nakon svake riječi koju pročita šibao očima za don Quijotom, isporučujući opis u nalogu s don Quijotovim licem. Razabra dakle da je to bez sumnje onaj za kojim je raspisana tjeratica, a čim se o tom uvjerio, složi svoj pergament, uhvati ljevicom uhidbeni nalog, zgrabi desnicom don Quijota čvrsto za vrat da nije mogao ni dahnuti, pa zavika u sav glas:

I U ime Svetoga bratstva! A da se vidi da ja ovo s pravom činim, Pročitajte ovaj nalog u kojem piše da se taj drumski razbojnik mora uhititi.

^{Uz}e župnik nalog i vidje da je sve istina što oružnik kazuje i da se P^s podudara sa svime na don Quijotu. Ali kad je don Quijote vidio ako g_a napade taj prostak i nitkov, ražesti se strahovito, upe se koliko u je mogao, zgrabi oružnika obadvjema rukama za grkljan, te da u drugovi ne pritekoše upomoć, prije bi on ispustio dušu nego don VjWjote plijen. Krčmar, koji je po službi morao biti uz njih, priskoči rrtah da im pomogne. No kad krčmarica vidje da će joj muž iznova u njavu, uzvika se opet, a njoj se odmah pridružiše Maritornes i kći. ^{atlc}ho pak, gledajući što se zbiva, reče:- Tako mi Boga, istina je sve što moj gospodar veli o čarolijarn_a đavoljim prstima u tome dvoru, jer ne možeš od njih ni sat proživjet[“] s mirom!

Don Fernando razdvoji oružnika i don Quijota, te im obadvójici ug_{ocj}. rastavljaajući im ruke kojima je jedan bio zgrabio drugoga za od kaputa, a onaj njega za grkljan. No oružnici su ipak i dalje iskali svojega uhićenika, te zvali upomoć da ga svezu i prevladaju, jer takva je volja kralja i Svetoga bratstva, pa u njihovo ime ištu oni da im _{se} pritekne i priskoči upomoć da uhite tog otimača i razbojnika što hara po putovima i cestama. Nasmija se don Quijote slušajući te riječi j reče:

- Slušajte vi mene, prostaci i ljudi neuljuđeni: zar vi razbojstvom krstite kada ja oslobađam one koji su u lancima, puštam uhićenike priskakujem nesretnicima, dižem one koji su pali, pomažem potrebnicima? Vi nitkovi, koji po svojoj niskoj i jadnoj pameti niste zavrijedili da vam Bog objavi vrednoću skitničkog viteštva, ni da vas uputi u kakvu ste grijehu i neznanju, kad ne znate štovati i samu sjenu skitnika viteza, a kako li tek zbiljskoga! Slušajte mene, ništarije oružnici, koji i niste oružnici nego drumski razbojnici po dopuštenju Svetoga bratstva,²⁶⁰ recite mi: Tko je ta neznalica što potpisuje uhidbeni nalog za ovakva viteza kakav sam ja? Tko je taj koji ne zna da su skitnici vitezovi izuzeti ispod svakoga suda, te da je njihov zakon mač, njihovo sudište snaga, a volja njihova vodič? Tko je taj luđak, velim opet, koji ne zna da nijedan plemić nema toliku vlast s onolikim

pravima i pogodnostima koliku stječe skitnik vitez onoga dana kad bude ovitežen, te se lati krutoga posla viteškoga? Koji je skitnik vitez plaćao porez, namet, prinos o kraljevskoj svadbi,²⁶¹ prirez, maltarinu ili vozarinu? Koji mu krojač ište naplatu za odjeću što mu šije? Koji mu vlastelin naplaćuje što ga je pogostio u svojem zamku? Koji ga kralj nije posadio za svoj stol? Koja ga djevica nije zavoljela i nije mu se predala na milu volju njegovu? I naposljetku, je li ikada na svijetu bilo, ima li i hoće li biti skitnika viteza u koga ne bi bilo snage da i četin stotine oružnika, ako mu se usprotive, četiri stotine puta

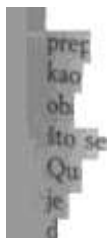
umlati?

Četrdeset šesta glava

znamenitoj pustolovini s oružnicima i o ljutom bijesu našega čestitoga viteza don Quijota.

je don Quijote govorio, obavještavao je župnik oružnike da don Quijote nije pri pameti, kao što mu vide po djelima i po riječima. Ne ijedi tjerati mak na konac, jer sve da ga uhite i odvedu, morali bi ga ah pustiti, jer je lud. Na to mu odgovori onaj što drži uhidbeni g da nije njegov posao suditi o ludosti don Quijotovoj, nego on a izvršiti što mu je poglavar naredio, a kad ga bude uhitio, neka ga iju ma i tri stotine puta. Ćlo kako bilo - reče župnik - nećete vi njega sada odvesti, jer on se eće dati, koliko ja njega znam. Toliko je župnik znao pripovijedati i toliko je don Quijote znao vati da bi oružnici bili još ludi od njega kad ne bi razabrali da je Ion Quijote zaista lud. Zaključe dakle da im je najbolje mirovati, pa još uzmu i sami miriti brijača i Sancha Panzu, koji još bijahu u žestokoj irci. Kao službenici pravde utišaju oni napokon kavgu i presude je suci, tako da nisu doduše sasvim udovoljili, ali ipak donekle ugodili idvjema stranama:

zamijenjeni su samari, ali ne kolani i oglavci. A tiče Mambrinova šljema, to župnik kradom, da ne opazi don jote, isplati za pliticu osam reala, a brijač mu dade potvrdu²⁶² da primio i neće nikada više govoriti da je prevaren, i amen. Pošto su akle smirene te dvije prepirke, koje su bile najglavnije i najvažnije, eballo je još jedino da don Luisove sluge pristanu,²⁶³ te da trojica odu, dan ostane i otprati don Luisa kamo ga bude don Fernando odveo, tako je dobra sudbina i još bolja sreća počela već uklanjati smetnje lakšavati poteškoće i zaljubljenicima i junacima u krčmi, htjede još dokončati i sretno završiti, te sluge pristanu na sve što je don Luis , i doña Clara toliko se obraduje da je svatko koji joj pogleda lice izludi don C

mogao pročitati kako je u duši sretna. Zoraida nije razumijevala sve t zgođe što ih gleda, ali se čas žalostila, čas veselila, kako je već zaW ili radost viđala i zapažala na njihovim licima, pogotovo na Spanjol_{Cu} u koga je neprestance upirala oči i zanosila se svom dušom. Krčm_{ar}“ koji je zapazio kako je župnik obdario i namirio briača, zaište da mu se plati trošak don Quijotov i još šteta na mjevovima i od prolivenog vina, te se zakune da mu neće iz krčme izići ni Rocinante ni Sancho magarac dok mu ne bude isplaćeno sve do novčića. Sve to uredi župnik, don Fernando namiri trošak, a i sudac se ponudi da će drag_e volje platiti. Svi se dakle umire, tako da krčma nije više nalikovala na metež na bojnopolju Agramantovu, kako je bio rekao don Quijote nego na mir i tišinu Oktavijanovih vremena.²⁶⁴ A svi se slože da za sve to treba zahvaliti čestitoj volji i velikoj rječitosti gospodina župnika i neprispodobivoj darežljivosti don Fernandovoj. Kad je dakle don Quijote vidio da se oslobodio te izvukao iz tolikih kavga i perjanikovih i svojih, učini mu se da bi sada valjalo nastaviti put kojim je udario i dokončati onu veliku pustolovinu na koju je pozvan i odabran. Zato se brzo odluči, te klekne pred Doroteju, ali mu ona ne dopusti da i riječ progovori dok nije ustao. Posluša je on, ustade i reče:

- Krasna gospođice, poznata je poslovice da o muci grozdovi vise, te je u mnogim i važnim prigodama iskustvo dokazalo da maran poslenik i neodlučnu parbu dobiva. Ali ni u čemu se ta istina ne pokazuje jasnije nego u ratnim poslovima, gdje brzina i hitrina pretječe neprijateljeve nakane i zadobiva pobjedu još prije nego što se protivnik i započeo braniti. Sve ovo, uzvišena i slavna gospođice, velim zato što mi se čini da nam dulji boravak u ovome zamku nije na korist, nego bi nam mogao biti od tolike štete da bismo je poslije i te kako osjetili. Ta tko bi znao nije li vaš neprijatelj gorostas po tajnim i revnim uhodama doznao već kako ja krećem na nj da ga zatrem, te se on možda, dok mi oklijevamo, utvrđuje u kakvu nepredobivu gradu ili tvrđavi, gdje mu slabo može nahuditi moja žustrina i snaga moje neumorne ruke-Pobrinimo se dakle, gospođice, kako rekoh, da pretekemo njegove naume i krenimo odmah, pa što nam sreća dala, jer vama, visosti, nema željene sreće dok se ja ne ogledam s vašim neprijateljem. Zašutje don Quijote i ne reče ni riječi više, nego mirno^{saCt};; odgovor krasotice princeze; a ona dostojanstveno i sasvim na na don Quijotov odgovori ovako:

- Hvala vam, gospodine viteže, što iskazujete želju da mi bud na pomoći u velikom jadu mojem, kao vitez komu je prirodno likuje da pomaže sirotama i potrebnicima. A dao Bog, izvršila se i moja želja, te ćete vidjeti da ima na svijetu zahvalnih žena. Sto ■ puta, krenimo odmah, jer u mene nema druge volje nego što je Zapovijedajte meni po miloj volji, jer ona koja vam je povjerila^{anU}

svoje osobe i u vaše ruke predala uspostavu svojih vladarskih avaj, ne smije ni zamisliti da bi se protivila onomu što vaša mudrost eduje.

akle što Bog dal - reče don Quijote. - Kad se gospoda ovako aje preda mnom, ne želim promašiti priliku da je uzvisim i lem na očinsko prijestolje. Putujmo odmah, jer meni potiče želju i goni me na put ona poznata izreka: tko se skanjuje, tomu ne svanjuje. kako nebo nije stvorilo niti je pakao vidio onoga koji bi mene plašio rašio, Sancho, sedlaj Rocinanta, opremaj magarca i kraljičina ata, se oprostimo s gospodarom ovoga grada i s ovom gospodom i aah krenemo. ncho zaklima glavom i lijevo i desno, te reče: ah, gospodaru, gospodaru, veće zlo se piše neg što selo kiše, da aste ove ženske glave!

akvo zlo može biti sad u ikojem selu, ili po svim gradovima na etu, da bih ja to iskihao, ti prostače?

ko se vi, gospodaru, ljutite - odgovori Sancho - ja ću šutjeti, pa reći što kao valjan perjanik moram i što dobar sluga treba da le gospodaru.

Jovori što želiš - odvrati don Quijote - ako nisi naumio da me ojim riječima zastrašiš; jer ako se ti bojiš, na tvoju je dušu, a ako se ie bojim, meni i priliči.

lije to, za Boga miloga! - odgovori Sancho - nego se meni čini no i pouzdano da je ova gospoda, koja veli da je kraljica velike kraljevine micomiconske, kraljica kao i moja mati, jer da je ono što ^{ve}li, ne bi se ona, čim okreneš glavu, iza svake riječi cmakala s jednim 1 toga društva.

rotea se od Sanchovih riječi zacrvenje, jer njen je muž don lando zaista nekoliko puta, kradom od drugih, krađucio usnama ana nagradu svojoj ljubavi, a to je Sancho opazio i rasudio da va razuzdanost više priliči milosnici negoli kraljici onakve velike Ijevine. Dorotea mu nije mogla i nije htjela ni riječi odgovoriti, 8° ga pusti neka svoje teše dalje, a on će reći: ¹ vam zato velim, gospodaru, jer mi ćemo se nahodati po putovima ^estama, napatit ćemo se loših noći i gorih dana, a našom će se kom okoristiti taj što se šepiri ovdje u krčmi. Čemu bih se ja ondaDon Quijote

žurio da sedlam Rocinanta, samarim magarca i opremam ata, k_{ac}J je pametnije mirovati; što koja nevaljalica radi, nek joj i bude, a mi _{se} ogledajmo za ručkom. Bože mili, kako li se strahovito rasrdio don Quijote kad je ču_o bezobrazne riječi svojega perjanika! Tako se, velim, rasrdio da je j progovorio mucajući, usplahirenim glasom, sipajući živu vatru j7 " očiju:

- Oj ti prosti nitkove, ti gade, bezobrazniče, neznalico, ti poga_{na} jezičino, ti drski opadaču i klevetniče! Zar takve riječi smiješ ti govoriti pred mojim licem i pred ovim svijetlim gospođama? 2_{ar} se takve sramote i bezobraštine metu tebi po šumastoj glavi? Kidaj mi se s očiju, ti nemani prirodna, ti skladište laži, riznico sljeparija stovarište lupeština, ti pronalazniče nevaljalština, objavitelju gluposti neprijatelju poštovanja koje treba da se iskazuje kraljevskim osobama! Kidaj mi se s očiju i ne javljaj mi se pred licem ako nećeš da te stigne moj bijes!

Tako reče, te uzvede obrve, nadme obraze, ogleda se na sve strane i tresne iza sve sile desnom nogom o zemlju, sve u znak kolika mu srdžba kipti u srcu. A te njegove riječi i bijesne kretnje uplaše i zastraše Sancha toliko da bi najradije u

zemlju propao: nije dakle ništa drugo mogao nego se okrenuti i ljutomu gospodaru nestati s očiju. Ali razborita Dorotea, koja je već upoznala don Quijotovu ćud, reče, da mu ublaži srdžbu:

- Ne žestite se, gospodine Viteže Tužnog Lika, na gluposti što vam ih je izrekao vaš čestiti perjanik, jer ih možda nije rekao bez razloga, a ne može se niti posumnjati da bi on, kako je bistre pameti i kršćanske savjesti, lažno svjedočio protiv ikoga. Bit će dakle, a bez sumnje i jest, kako vi, gospodine viteže, i velite, da se u zamku ovom sve zbiva 1 događa po čarolijama, pa je valjda i Sancho na taj đavolji način vidio ono što veli da je vidio, na toliku uvredu moje časti.

- Tako mi svemogućega Boga - klikne don Quijote - vi ste, vasa visosti, pogodili istinsku istinu, da se tomu jadniku Sanchu javila neka ružna prikaza, te je vidio ono što ne bi nikako mogao vidjeti da w^e začaran. Znam ja kako je dobar i nedužan taj nesretnik i da on nikog³ ne bi oklevetao.

- Tako je i tako će biti - reče don Fernando; - zato vi nj^{em}.“ gospodine don Quijote, morate oprostiti i opet ga primiti pod okruj ilosti, *sicut erat in principio*,²⁶⁵ dok mu još nisu takve prikaz svoje milosti, *sicut erat in principio*, pomutile pamet.

Don Quijote odgovori da mu oprašta i župnik ode po Sancha.⁹

Četrdeset šesta glava

ncho sav ponizan, klekne i zamoli od gospodara ruku, a kad mu je odar dao, izljubi je. Onda ga gospodar blagoslovi i reče mu: 8 c_ada si valjda, sinko Sancho, uvidio konačno da je istina što sam ti "esto govorio, da u ovom zamku sve biva po začaranosti.

I ja to vjerujem - potvrdi Sancho - osim onoga s loptanjem, jer to bijaše gola zbilja, a na pričin. jsje vjeruj - odvrati don Quijote - jer da je tako, ja bih te bio onda svetio, pa i sada još, ali nisam mogao ni onda ni sada, a nisam ni vidio n_a kome bih osvetio krivicu koja ti je nanesena. Svi požele da čuju što to bješe s loptanjem, te im krčmar potanko spripovjedi kako je Sancho letio. Dobro se svi nasmiju, pa bi se nasmijao i Sancho da ga gospodar nije ponovo uzeo uvjeravati kako s_e bijaše čarolija i pričin. To je Sancha zaista ražestilo, jer iako bijaše budalast i naivan, nije bio lud da povjeruje gospodaru: znao je da je loptanje bilo stvarno i istinito, a ne izmišljeno i da oni koji su ga loptali bijahu živa bića od krvi i mesa, a ne utvare i prikaze, kako je njegov gospodar mislio, vjerovao i tvrdio.

Dva su dana bila protekla otkad se slavna ta družba bavi u krčmi. Učini im se dakle da je već vrijeme krenuti, te uzmu smišljati kako bi župnik i brijač po želji svojoj odveli don Quijota te mu se u zavičaju pobrinuli da bude izliječen, a da ne muče i ne navraćaju Doroteju i don Fernanda u svoje selo s don Quijotom i onom izmišljotinom

O oslobođenju kraljice Micomicone. Urede dakle ovako: s nekim se vozarom, koji se slučajno vozio onuda na volovskim kolima, pogode da on poveze don Quijota: načine od motaka i letava nešto nalik na kavez, tolik da se u njemu može don Quijote udobno smjestiti. Onda, po naredbi i po uputi župnikovoj, don

Fernando i njegovi drugovi, s don Luisovim slugama i s oružnicima, zajedno s krčmarom, svi zakriju lica i preruše se, netko ovako, netko onako, tako da su se don Quijotu Učinili drugačiji od onih što ih je na tome dvoru vidio. Pošto su to Uradili, udu u najvećoj tišini onamo gdje je on spavao odmarajući se . °d prošlih kavga i sukoba.

Mirno i bez brige da bi mu se išta moglo dogoditi, spava don Quijote, ^a °ni mu dodu, tajom ga zgrabe i dobro mu svezu ruke i noge, te kad ,^e trgnuo i probudio, nije se mogao ni maknuti, nego se jedino začudio

¹ Prenerazio gledajući pred sobom onakve neobične grdobe. I odmah "Uj padne na pamet ono što mu se neprestano vrzlo u zaludenoj "šti, te pomisli da su sve te spodobе same prikaze i sablasti iz toga haranoga zamka, a on je jamačno i sam već začaran dok se ne može

^{lc}ati ni braniti, sasvim onako kako se i nadao župnik, koji je priredio svu tu lakrdiju. Od svih koji su tu jedini je Sancho bio pri sebi i nije preobrazio; nije doduše ni njemu bilo daleko do one iste budalaj“ gospodarove, ali je ipak prepoznao tko su sve te prerusene spodobе samo se nije usudio ni pisnuti, dok ne vidi što će biti od toga nap^{ar}.“ na gospodara i od toga čudnog uhićenja. Ni don Quijote nije govori-ništa, nego je čekao kako će se završiti ta nevolja. A završila se time da su dovukli kavez, njega zatvorili u nj i zakucali letve tako čvrsto da jji ne bi razvalio ma koliko trgao. Dignu ga onda na ramena, a kad su izlazili iz sobe, začuju strahovit glas, koliko god je mogao da ga izviје brijač, ne onaj od magarećega samara, nego onaj drugi, domaći, i taj reče:

- Oj Viteže Tužnog Lika! Nemoj hajati što si uhićen, jer tako mora biti da se što brže završi pustolovina na koju je tebe navelo junačko srce tvoje. Izvršit će se ona onda kad se ljuti lav od Mace²“ zduži s bijelom golubicom od Tobosa i prigne ponositu šiju pod nježni jaram ženidbeni, a iz toga će nikada viđenoga zgloba proisteći na bijeli svijet junački momčić, s oštrim pandžama kao u hrabroga oca. I to će biti, dok potjernik vile bjegunice nije u svojoj brznoj, prirodnoj trci još ni dvaput protekao kraj svijetloga zviježđa. Oj ti najplemenitiji i najposlušniji perjanice koji si ikada pasao mač, nosio bradu i imao oštar nos, neka te ne plaši i ne ozlovoljuje što ovako ispred tvojih rođenih očiju nose cvijet skitničkoga viteštva, jer ako Stvoritelja svijeta bude volja, nabrzo ćeš ti biti tako uzvišen i uznesen da nećeš sám sebe prepoznati i neće se izjaloviti obećanja kojima te obdario tvoj dobri gospodar. Čuj dakle pouzdanu poruku mudre Lažinijane,²⁶⁷ da će ti se plaća isplatiti i __, ćeš to zaista vidjeti. I idi za stopama hrabroga i začaranoga viteza, jer treba da ostanete udruženi. I ništa drugo ne smijem reći, nego ostajte s Bogom, a ja se vraćam onamo kamo znam.

Kad je brijač dovršavao to proročanstvo, uzvisi časom glas, a onda ga spusti tako ganutljivo da su i oni koji su znali za tu šalu gotovo povjerovali da je istina što čuju.

Utješi se don Quijote proročanstvom koje je čuo, jer je naskroz razumio što to proročanstvo kazuje i razabrao kako mu se obećav da će biti svetim i zakonitim brakom združen s ljubljenom svojo Dulcinejom od Tobosa, kojoj će iz blažene

utrobe proisteći lavići“ sinovi njegovi, na vječnu slavu Manchi. U to on povjerova čvrst tvrdo, te diže glas, uzdahnu iz dna duše i reče: jj
- Oj ti, bio tko bio, koji si mi toliko dobro prorekao! Molim te, „¹¹ a u moje ime mudraca čarobnjaka komu su na brizi moji poslovi ne ne dopusti da ja poginem u ovome zatvoru u kojem me sada vomi se ne izvrše ona radosna i neprispodobiva obećanja koja su maločas izrečena. Jer ako je tako, meni će muka u ovome zatvoru ponos, ovi okovi kojima sam okovan bit će meni slast, a ovaj na koji su me smjestili neće meni biti tvrdo bojno polje, nego i sretna svadbena postelja. A što se tiče utjehe Sancha Panze, ega perjanika, ja se uzdam u njegovu dobrotu i valjano vladanje, ! mene neće ostaviti ni u dobru ni u zlu, jer ako htjedne zla sreća ova ili moja, te ga ja ne budem mogao obdariti otokom ili čimgod m isto tolike vrijednosti, kako sam mu obećao, njegova se plaća neće izgubiti, jer ja sam već napisao oporuku te u njoj odredio se njemu ima dati, ne po mnogim i valjanim službama i zaslugama jegovim, nego po mogućnosti mojoj. Sancho Panza vrlo se uljudno pokloni, te mu poljubi obadvije ruke, jer obadvije bile svezane i ne bi ni mogao poljubiti samo jednu, da one prikaze dignu kavez na ramena i smjeste ga na volovska a.Četrdeset sedma glava 1
O čudnom načinu kako je začaran don Quijote od Manche, s drugim slavnim zgodama.

Kad je don Quijote vidio da su ga tako strpali u kavez i natovarili na kola, reče:
- Mnoge sam slavne povijesti o skitnicima vitezovima čitao, no nikada još nisam ni čitao, ni vidio, ni čuo da ovako vode začarane vitezove, i još ovako polagano, kako već znaju ići ove trome i spore životinje. Svagda je običaj da začarani vitezovi budu u silnoj brzini nošeni po zraku, ovijeni kakvim mutnim i mračnim oblakom ili na kakvim ognjenim kolima, ili na kakvu hipogrifu ili drugoj takvoj životinji. Ali kako me evo sada vode na volovskim kolima, to me bogme buni! No možda mora viteštvo i čaranje ovih naših današnjih vremena drugim putovima udarati nego što je udaralo nekoć. Moglo bi i to biti, kako sam ja nov vitez na svijetu i prvi koji sam uskrisio zaboravljeno već skitničko vitezovanje, da su se sada opet pronašla drugačija čaranja i drugi načini kako se vode začarani vitezovi. Sto sudiš ti o tome, sinko Sancho?

- Ne znam ja što bih sudio - odgovori Sancho - jer ja se nisam toliko viteških knjiga načitao koliko vi, ali bih ipak rekao i zakleo bih se da ove prikaze što se evo tuda vrzu nisu sasvim blagočastive.

- Blagočastive? Bože mili! - klikne don Quijote. - Kako bi i bile blagočastive kad su ovo sami bijesi, koji su se uobličili u ovakve neobične prikaze zato da me gurnu u ovakvo stanje. A želiš li ^{se} uvjeriti da je istina što ti velim, dirni ih i pipni, pa ćeš razabrati da su im tijela samo od zraka, te su jedino priviđenja.

- Tako mi Boga, gospodaru - odvrati Sancho - ja sam ih već dirnuo-ovaj bijes što se oko nas uzmuhaio, jedar je i zadrigao, a ima još jedno svojstvo, koje bjesovi nemaju, kako sam ja čuo. Veli se da svi oniČetrdeset sedma glava I
daraj^u ^{na} sumpor i na druge gadne smradove, a ovaj miriše do pol K-_e po ambri.
je Sancho rekao o don Fernandu, koji je kao velik gospodin valjda ,0 i mirisao.

emoj se tome čuditi, prijatelju Sancho - objasni don Quijote - nego hvati da vrazi znaju mnogo, pa iako vonjaju, oni sami ne zaudaraju ni Čemu, jer su dusi, a ako na što mirišu, ne mogu "mirisati ni na što ugodno, nego samo na gad i na smrad. To je zato što oni, gdje bili da bili uvijek sa sobom nose pakao i nikakve im olakšice ne može biti u mukama, a kako je ugodni miris na slast i na veselje, nemoguće je da ii oni mirisali na ista dobro. Ako se pak tebi čini da taj bijes što si ga imenuo miriše po ambri, onda se ti ili varaš, ili on želi tebe zavarati ga ne smatraš za bijesa. Takve su razgovore razvodili gospodar i sluga. Poboje se zato don ando i Cardenio da im ne bi Sancho sasvim dokučio naum, kad je već prilično napipao, te odluče ubrzati odlazak. Zovnu krčmara flstranu i narede mu da osedla Rocinanta i osamari Sanchova magarca, to brže-bolje uradi. Dotle je župnik uglavio već s oružnicima da tprate do njegova sela, a on će im platiti za svaki dan. Cardenio objesi Rocinantu na sedleni obluk s jedne strane štit, a s druge strane pliticu, mahne Sanchu i zapovjedi mu da uzjaše magarca i prihvati cinantove vodice, a onda namjesti ona dva oružnika s puškama s viju strana uz kola. Ali prije nego krenuše, dođu još krčmarica, njena kći i Maritornes da se oprostite s don Quijotom, te se uzmu retvarati kao da plaču od boli zbog njegove nesreće, a don Quijote reče:

e plačite, dobre gospođe, jer sve ove nevolje zapadaju ljudima viteškoga reda, od kojega sam ja; i da se meni ovakve nezgode ne daju, ne bih ja sebe smatrao za slavnog skitnika viteza; vitezovima slaba imena i glasa nikada se ne događaju takve zgode, jer oni 'u nikomu ni na pameti. No junacima se događaju, jer njihovoj su rosti i junaštvu zavidni mnogi knezovi i mnogi drugi vitezovi, nastoje da nevaljalštinama satru čestite junake. Ali vrlina je ipak tko moćna te sama po sebi, uza sva čaranja koliko god ih je znao Prvi izumitelj njihov Zoroaster, pobjeđuje u svakoj nevolji i sja na jetu onako sjajna kao što sja sunce na nebu. Oprostite mi, krasne darne, ako sam vam, po nepažnji svojoj, ista našao učinio s voljom i znanjem nisam to učinio nikada nikomu, i molite se Bogu da me avi iz ovoga zatvora u koji me strpao neki zlobni čarobnjak; a dok ja oslobodim odavde, neću smetnuti s pameti dobrotu koju ste mi bio

da i Takv Fern

ga je ustr;

ga o

obje

plitL

Rocir

obadDon Quijote

iskazale na ovome dvoru, nego ću vam zahvaliti, odslužiti i uzvraf vam je kako je vrijedna.

Dok se to zbivalo među damama iz dvora i don Quijotom, oprostite župnik i brijač s don Fernandom i njegovim drugovima, s kapetan₀ i njegovim bratom i sa svim onim veselim gospođicama, osobit₀ Dorotejom i Luscindom. Svi se izgrle i

zareknu da će se javljati kak im je. Don Fernando rekne župniku kamo da mu piše kad mu bud javljao o don Quijotu i zajamči kako mu je to najmiliji glas koji želj čuti, a on će mu sám javljati sve što god misli da bi mu bilo drago- i svoju ženidbu, i krštenje Zoraidino, i zgone don Luisove, i Luscindin povratak kući. Župnik obeća da će sve dokraja učiniti što mu naređuje I opet se izgrle i opet se stanu nadmetati prijateljskim ponudama, i Uto pristupi župniku krčmar, dade mu neke papire i reče da ih jg našao u podstavi one torbe u kojoj je našao i *Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku*, pa kad se gospodar tih stvari nije više vratio, neka uzme župnik sve, jer njemu, krčmaru, ne treba kad ne zna čitati. Župnik mu zahvali, rasklopi odmah i vidi da na prvome od tih listova piše:

Novela

O Rinconetu i Cortadillu. Po tome razabere da je to pripovijest, a kako je ona o Nerazboritom znatiželjniku bila dobra, pomisli da će valjati

I ova, jer možda su obadvije od istoga pisca. Spremi je dakle i odluči pročitati dok bude zgone.²⁶⁸

Uzjaše on, a tako i prijatelj njegov briač, s krinkama na licu, da ih odmah ne prepozna don Quijote, i krenu za kolima. A poredali se ovako: prvo kola, koja vodi njihov vlasnik; s obadviju su strana, kako rekosmo, oružnici s puškama; onda jaše Sancho na magarcu i vodi Rocinanta za vodice; a iza sviju jašu na naočitim mulama župnik i briač, zakrinkana lica, kako je već spomenuto, ozbiljna i dostojanstvena vladanja, pa putuju polagano, kakav je već spori korak volovski. Don Quijote sjedi među rešetkama, svezanih ruku, ispruženih nogu, naslonjen na letve, tako tih i strpljiv kao da i nije čovjek od mesa, nego kameni kip. I tako oni polagano i tiho prevale do dvije milje, te stignu u neku dolinu, koja se volaru učini zgodnim mjestom za odmor i volovima za pasu. Rekne on to župniku, ali briač rasudi da je bolje još malo dalje otići, jer on zna da za ovim pristrankom što se vidi u blizini ima dolina^s bujnom travom i mnogo boljom nego što je ova. Briačevo mišljenj^e bude prihvaćeno i oni tako nastave put. Uto se župnik obazre i opazi da im iza leđa dolazi nekih šest-sedam ljudi na konjima, u dobroj odjeći i opremi. Ti ih ljudi brzo stignu, j^{ef} nisu putovali sporo i tromo poput volova, nego onako kako jašuⁿ³ kanoničkim mulama kad žele stići u podne u krčmu, koja je odatle biČetrdeset sedma glava

jj^{ena} rnanje od milje. Brzi stignu polagane i pozdrave se uljudno, ũ ■ dan od tih pridošlica, ukratko kanonik iz Toleda i gospodar onima gim što ga prate, kad ugleda ovu povorku u kojoj se nižu kola, žnici; Sancho, Rocinante, župnik i briač, i još don Quijote zatvoren ° Jcavez, morale zapitati zašto tako vode toga čovjeka, premda je već^U oružničkim znakovima razabrao da je to jamačno neki zlikovac, Í?. ra zbojnik, ili kakav drugi zločinac koga će Sveto bratstvo kazniti, i dan od oružnika, koga je zapitao, odgovori mu:

Zašto ovaj vitez ovako putuje, neka vam, gospodine, odgovori on sam, jer mi ne znamo.

Začuje don Quijote taj razgovor, te progovori:

Jeste li vi možda, gospodo vitezovi, vješti i upućeni u poslovima skitničkoga viteštva? Ako jeste, pripovjedit ću vam svoje jade, a ako niste, čemu i da se mučim pričati ih.

Dotle su već bili prišli župnik i brijač. Vide oni da su putnici u razgovoru s don Quijotom od Manche, pa bi im htjeli odgovoriti tako da putnici ne otkriju njihove smicalice. Kanonik, komu je don Quijote ono rekao, odgovori:

- Zaista, brate, bolje ja znam viteške knjige nego dijalektiku Villalpandovu.²¹¹ Ako je dakle samo to, možete mi pripovjediti što ilite.

ime Božje dakle! - prihvati don Quijote. - Kad je tako, gospodine znajte da sam ja začaran u ovoj krletki od zavisti i prijevare bnih čarobnjaka, jer vrlinu više proganjaju zli, nego što je ljube valjani. Ja sam skitnik vitez, ali nisam od onih kojima božica slave nije zapamtila ni ovjekovječila ime, nego od onih koji će usprkos i unatoč zavisti, te svima, koliko god ih ima, magovima u Perziji, brahmanima u Indiji i gimnosofistima u Etiopiji, prodičiti svoje ime u hramu besmrtnosti, da bude za ugled i primjer budućim vijećima, te da skitnici vitezovi vide stope po kojima treba da stupaju ako žele doprijeti do vrška i visa junačke slave.

- Istinu veli gospodin don Quijote od Manche - progovori sada župnik Jer on se na tim kolima začaran ne vozi po svojoj krivici i zbog svojih 8^tijeha, nego od zlobe onih kojima je vrlina nemila i hrabrost mrska. Ovo je, gospodine, Vitez Tužnog Lika, ako ste mu već čuli ime; njegovo

junaštvo i velika djela biti zapisana u krutu rudu i vječni mramor, koliko god se mučila zavist da ih pomrači i zloba da ih skrije. ^ad je kanonik čuo i onoga zatvorenoga i ovoga na slobodi kakav su razgovor raspleli, gotovo se prekrstio od čuda i nije znao što je Posrijedi, a isto se tako začude i svi koji su s njim.

Dotle se približio Sancho Panza, koji im je čuo razgovor, pa će i on istresti što zna:

- Sada, gospodo, ili vi meni zamjerili ili ne zamjerili što se utječ u riječ; evo što je: gospodar moj don Quijote začaran je isto ona kao što je začarana i moja mati; sasvim je on pri pameti, jede, rj i obavlja nuždu kao i svi drugi, pa ju je i jučer obavio, prije nego j je strpan u kavez. Kad je eto ovako, tko će meni osoliti pamet je on začaran? Ja sam slušao kako sav svijet govori da začarani Iju niti jedu, niti spavaju, niti govore, a moj će vam gospodar, ako g_a spriječite, govoriti više nego trideset advokata. Okrene se on, pogleda župnika i nastavi:

- Ah, gospodine župniče, gospodine župniče! Zar ste vi mislili da v ja ne poznajem i zar ćete vi misliti da ja ne dokučujem i ne pogađaj kamo te nove čarolije šibaju? Znajte da ja vas poznajem, koliko g-vi sakrivali lice, i znajte da ja vas razumijem, kako god vi tajili svoj smicalice. Napokon, gdje zavist vlada, ne može živjeti vrlina, a gdje j škrtost, nema darežljivosti. Dovraga! Da vas nije bilo, časni gospodr sada bi moj gospodar već bio vjenčan s princezom Micomiconom, ja bih bio u najmanju ruku grof, jer ničemu se drugomu ne bih mog-nadati ni od dobrote mojega gospodara Tužnog Lika ni od veli mojih

zasluga! Ali vidim da je istina što kazuju da se kolo sreće okre brže od voeničkoga kola, te tko je bio jučer na visini, danas je zemlji. Zao mi je djece moje i žene moje; mjesto da oni ugledaju oca, kako bi mogli i kako bi trebali, gdje im ulazi na vrata kao namjesnik" potkralj kakva otoa ili kraljevine, ugledat će oni njega gdje im uli, kao konjušar. Sve ovo što sam rekao, gospodine župniče, ne velim rad čega nego da vi, časni gospodine, po duši i po savjesti promisli kako to postupate s mojim gospodarom, pa da pazite neće li vas Bog drugom svijetu potegnuti zbog toga što ste zatvorili mojega gospoda i neće li vam u grijeh upisati što je moj gospodar don Quijote za ov vrijeme dok je zatvoren promašio tolike prilike gdje bi bio pomogao dobra djela učinio.

- A gle toga bijesa!²⁷⁰ - klikne brijač. - Zar si i ti, Sancho, od isto" kova od kojega je tvoj gospodar? Tako mi Boga, i tebe ću ja još vidje u društvu s njim u kavezu, pa ćeš biti začaran kao i on, kad se i te" prima njegova ludost i njegovo viteštvo. U zao te mah obremeni svojim obećanjima, u zao ti je čas ubio u tikvu taj otok, kojega si S toliko zaželio.

- Nisam ja ni od koga bremenit - odgovori Sancho - i neće mene ni obremeniti, sve da je sam kralj; ako sam siromah, ja sam kršćanin starine i nikomu ne dugujem ništa; ako ja želim otoke, drugi i

tk od₀ i više; što tko čini, na obraz mu pada; čim sam čovjek, mogu ati i P^aP^a a kamoli ne bih mogao postati namjesnik kojega otoa, P_{otov}u gdje moj gospodar može osvojiti toliko otoa da neće ni P_j komu bi ih porazdavao. Pripazite, gospodine brijaču, što vi¹ vorite, jer to vam nije onakav posao kao kad brijete komu bradu²⁷¹ nije J^{atcc} sto to znatcc - a t₀ velim, J^{er mcc} se sy_i poznajemo, pa vi eni nećete prodati rog za svijeću. A što se tiče začaranosti mojega odara, Bog bi znao što je istina; neka dakle bude kako jest, jer je još gore dirati u to.

Brijač ne htjede Sanchu odgovarati, da on ne bi svojim budalaštinama otkrio što brijač i župnik svom silom nastoje sakriti. Od toga istoga straha reče župnik kanoniku da bi malko odmakli naprijed, pa će mu pripovjediti tajnu o čovjeku u kavezu i još mnogo toga što će mu biti na zabavu. Kanonik učini tako, krene naprijed sa svojim slugama i s njime te pozorno sasluša sve što mu je župnik pričao o don Quijotovu stanju, živovanju, ludosti i navadama. Ispriповjedio mu ukratko početak i uzrok njegova ludovanja i sve redom zgode njegove, dokle d nije strpan u taj kavez da bude odveden u zavičaj, pa da mu ondje ;če ludost, ako se može izliječiti kakogod. Začude se opet sluge tonik, slušajući neobičan život don Quijotov, a kad su ga dokraja reći će kanonik:

Zaista, gospodine župniče, ja sudim da su štetne u državi te kozvane viteške knjige. Ja sam doduše od dosade i od nevaljala sa gotovo svim tim knjigama, koliko god ih je tiskano, pročitao Četak, ali nikada se nisam mogao nakaniti da ikoju pročitam od tetka do svršetka, jer mi se čini da je u svima manje-više jedno te 3, pa što je tu, to je i tamo, a što je ovdje, to je i ondje. Takve su njige i sastavci po mojem sudu još lošiji od *Miletskih priča*,²¹² a to esklapne pripovijesti, kojima je jedini naum zabavljati, a nije i JČavati; drugačije su pak poučne priče, koje zabavljaju i poučavaju ti mah. No sve ako je takvim knjigama

prva svrha zabavljati, ne nam kako će one to postići kad su pune i prepune ludorija; jer slast u duši osjećaš treba da ti nastaje od krasote i sklada što ih vidiš triš u onom što ti se javlja pred očima ili u mašti; ali ono u čemu rugobe i nesklada ne može nam biti ni na kakvu radost, kve ljepote ili kakva sklada dijelova s cjelinom i cjeline s dijelovima biti u knjizi ili u priči u kojoj mladić od šesnaest godina juje na gorostasa golema kao gora, te ga mačem prepolovljuje⁹⁰ kakav kolačić? A kad hoće da nam opišu bitku, onda kazuju da na Prijateljskoj strani ima milijun boraca, no čim udari na njih junakte knjige, moramo vjerovati, htjeli ili ne htjeli, da taj vitez zadobij pobjedu samom snagom junačke svoje ruke. A što da reknemo o on₀-lakoći s kojom kraljevska ili carska nasljednica srce u zagrljaj skitni vitez u koga nije ni znala?

Čijoj bi pameti, ako nije sasvim barbarska i neuljudena, moglo godj kad čita kako kula puna vitezova plovi po moru kao brod na povolj_{noni} vjetru, pa je danas omrkla u Lombardiji, a sutradan osvanula u zemlji popa Ivana od Indije ili u drugoj zemlji, koju nije otkrio ni Ptolom_e ni vidio Marco Polo? A ako mi se na to odgovori da pisci tih knjig_a pišu njih kao izmišljotine, te ne moraju dakle paziti da budu savjesni i istiniti, onda ja velim da je izmišljotina to bolja što se istinitijom čini i to zanimljivija što je podobnija da bi se mogla dogoditi.

Izmišljene priče treba da ugone čitateljevu razboru time što su napisane tako da mu olakšavaju ono što ne može biti, uravnjaju ono što je golemo, uznose duh, zadivljuju ga, zapanjuju, uzbunjuju i zabavljaju, tako da naporedo ide čuđenje i veselje. A svega toga ne može imati tko se uklanja vjerojatnosti i oponašanju, u kojima i jest savršenost onoga što se piše. Nisam još nikada vidio vitešku knjigu koja bi prikazivala potpunu cjelinu priče sa svim udovima, tako da se sredina slaže s početkom, a svršetak s početkom i sa sredinom; nego oni sastavljaju takvu knjigu od tolikih česti te bih rekao da im je nakana stvoriti sablast i neman, a ne skladnu sliku. Osim toga, stil im je opor, dogodovštine neuvjerljive, ljubavne zgode razuzdane, uljudenost nikakva, bitke preopširne, razgovori tupi, putovi glupi, sve u sve bez ikakve razumne vještine, te su zato takvi pisci zavrijedili da budu kao beskorisna čeljad istjerani iz kršćanske države. -

Slušao ga župnik s velikom pozornošću; učini mu se da je to čovjek bistre pameti, koji o svemu pravo sudi što god veli. Odgovori mu dakle da i sam misli tako i mrzi viteške knjige, pa je spalio sve viteške knjige don Quijotove, kojih je bila sva sila. Pripovjedi mu kako im je sudio, te koje osudio da budu spaljene, a koje ostavio na životu. Nasmija se kanonik od srca i reče da je doduše pokudio te knjige, a“ se ipak nađe u njima nešto dobro, jer u njima je bistroj pameti zgodna prilika da se prodici: tu je široko i daleko polje po kojem može per letjeti bez smetnje, crtati brodolome, svim svojstvima što ih mor imati, to jest biti oprezan i znati presretati neprijateljske lukavštine, biti rječit govornik, koji zna i potaknuti i zauzdati svoje vojnike, zre u odluci, brz na djelu, hrabar u obrani i navali; tu pero može opisiva¹ čas koju tužnu i tragičnu zgodu, čas koji veseli i nenadani događaj“ sad prekrasnu damu, čestitu, razboritu i valjanu; sad kojega kršćaninza, uljudna i hrabra; čas kojega silovitoga prostaka razmetljivca; dobra,

junačna i mudra vladara; može prikazivati dobrotu i most podaničku, uzvišenost i milost njihovih gospodara. Može se -_c pokazati čas kao astrolog, čas kao slavan kozmograf, sad kao .benik, sad kao vještak u državnim poslovima; ako ga je volja, bit će možda prilike da se pokaže i kao čarobnjak. Može on prikazivati _avost Uliksovu, pobožnost Enejinu, hrabrost Ahilovu, nesreću Ictorovu, izdaju Sinonovu, prijateljstvo Eurijalovo, darežljivost -ksandrovu, veličinu Cezarovu, blagost i istinitost Trajanovu, rnost Zopirovu,²⁷³ mudrost Katonovu, uopće sva ona svojstva koja vršavaju i diče čovjeka, pa može čas jednoga kititi svima njima, ih dijeliti mnogima. A ako to čini tečnim stilom i s duhovitom encijom, koja je nalik na istinu koliko god može biti, satkat će tkivo svakojakih krasnih žica, pa kad ga bude otkao, tako će biti savršeno asno te će doseći vrhunac ljepote koja se traži od knjiga, to jest, . u isti mah i poučava i zabavlja, kao što sam već rekao. A ako se knjige slobodno pišu, ima autor prilike pokazati se i kao epski i i lirski pisac, kao traged i kao komik, sa svim onim čega god ima u lijepoj i umiljatoj vještini pjesništva i rječitosti, jer epsko se djelo napisati i u prozi i u stihovima.Četrdeset osma glava 1

u kojoj kanonik nastavlja razglabati o viteškim knjigama, s drugim pojedinostima dostojnim njegova uma.

Tako je kako vi velite, prečasni gospodine kanoniče - reče župnik - i zato zaslužuju to veću pokudu oni koji još i danas pišu takve knjige, a ne paze ni najmanje na zdravu pamet, ni na umjetnost i pravila za kojima bi se morali povoditi, pa da se proslave u prozi onako kao što su se u stihovima proslavila ona dva prvaka grčkoga i latinskoga pjesništva.

- I mene je - odvrati kanonik - bila preuzela neka napast da napišem vitešku knjigu, pa sam se htio u njoj držati svih pravila što sam ih spomenuo; a da istinu priznam, napisao sam više od sto listova. Da se onda uvjerim slaže li se ono što sam napisao s mojim načelima, priopćio sam to ljudima koji poznaju i vole takvo štivo, učenim i razumnim ljudima, pa i neznačicama, kojima je jedina želja slušati gluposti, i svi su mi oni prijazno odobravali. Ali nastavio ipak nisam, jer sam sudio da to ne dolikuje mojemu staležu, a i vidio sam da više ima glupana nego razumnih ljudi, te premda je bolje biti hvaljen od rijetkih razumnika nego ismijavan od mnogih tupana, ipak nisam htio izvrgavati se smušenom sudu tašte svjetine, koja najviše i čita takve knjige. No jedan me argument naveo da sam se okanio toga posla, pa i same misli da ga dovršim, a taj sam argumenat iscrpio rz komedija koje se i danas prikazuju, i predočio ga sebi: Glume koje se danas prikazuju, i izmišljene i povijesne, sve su redom ili gotovo sve puka glupost bez glave i repa, a ipak ih svjetina zadovoljno sluša, smatra ih valjanima i odobrava im, mada nisu ni izdaleka vrijedne-Ali pisci koji te glume pišu, i glumci koji ih glume, vele da onakve moraju biti, jer baš onakve traži svjetina i nikakve drugačije. Oni p^{aJC} koji osnivaju i grade fabulu po zakonima umjetnosti, pišu samo z³Četrdeset osma glava

glcolik⁰ umnih ljudi, koji ih razumiju, a svi drugi neće ni da znaju njihovo umijeće. Zato je piscima bolje stjecati kruha od mnoštva, ego slavu od ovih

rijetkih. Ja ću dakle razbijati glavu i mučiti se da apišem knjigu, a kad je budem napisao, sva će mi muka biti ututanj. nekoliko sam puta nastojao uvjeriti glumce da im ne valja što tako sude, jer bi više svijeta privukli i veću slavu stekli kad bi prikazivali davali pravu umjetnost, nego one nesklapnosti, ali su oni tako ogunasti i tvrdokorni u svojem mišljenju da ih ne možeš odvratiti nikakvim riječima ni jasnim dokazima.“ Sjećam se da sam jedanput rekao jednom od tih tvrdoglavaca: Zar se vi ne sjećate da su se prije nekoliko godina prikazivale u Španjolskoj tri tragedije, koje je napisao slavan pjesnik iz kraljevine,²⁷⁴ a te su tragedije bile takve da su im se čudili, veselili i divili svi koji su ih čuli, i neuki i umni, i svjetina i odabrani ljudi, pa su glumci s te tri tragedije zaradili više novaca nego s trideset najboljih tragedija koje su otad napisane?“ - Nema sumnje

- odgovori onaj umjetnik - vi, gospodine, mislite na tragedije: *La Isabela*, *La Filis* i *La Alejandra*. “ - Te ja i mislim - odgovorim; - pa eto, zar u njima nisu pazili na zakone umjetnosti, zar nisu te tragedije cijenjene po vrijednosti i zar nisu ugodile svima? Nije dakle kriva svjetina, koja traži gluposti, nego su krivi oni koji ne znaju ništa drugo prikazati. Nije zaista nesklapnost bila *Osvećena nezahvalnost* niti ima nesklapnosti u *Numanciji*, a nema je ni u *Trgoi* “*cu ljubavniku*, pa ni u *Prijaznoj neprijateljici*,²⁷⁵ ni u drugim dramama što su ih napisali pametni pisci, pa stekli slavu i čast, a glumcima privrijedili novac.“ I još koješta sam mu rekao, te sam ga, mislim, malko smeo, ali ga nisam zadovoljio, ni uvjerio, ni odvratio od pogrešnih zaključaka.

- Vi ste sada, prečasni gospodine - reći će župnik - dirnuli u pitanje koje u meni razbuđuje stari bijes na te glume što se danas prikazuju. Taj je bijes jednak onomu bijesu na viteške knjige. Teatar treba biti, P^o Ciceronovim riječima, ogledalo života, ugled ćudorednosti i slika^{1s} tine, ali ove predstave što se danas daju ogledalo su gluposti, ugled neznanja i slika razuzdanosti. Može li u ovom o čemu raspravljamo biti^{ve} ce ludosti nego kad se u prvom prizoru prvog čina pojavljuje dijete u Povojuima, a u drugom već je bradat čovjek? I ima li veće ludosti nego tad nam prikazuju starca junaka, mladića kukavicu, lakaja govornika, Paza savjetnika, kralja prostaka i princezu sudoperu?

što da tek rekнем o tome kako ne paze na vrijeme u kojem se^{nao} gu ili bi se mogle dogoditi zgode što se prikazuju, kad se prvi čin Počinje u F.vropi, drugi u Aziji, treći se završava u Africi, a da su ri čina, četvrti bi se završio u Americi, te bi se gluma događala tako

oga, oni

na sve četiri strane svijeta! A ako je oponašanje glavno načelo k₀: treba da se gluma drži, kako može i srednjoj pameti biti po volji kad prikazuje radnja koja se zbiva u vrijeme kralja Pipina i Karla Velik_Q a glavno je lice u drami car Heraklije, koji s križem ulazi u Jeruzal, i osvaja grob Spasiteljjev, kao Godefrov od Bouillona, premda su i vremenski razdaleko. Ili kad se gluma osniva na izmišljotini, ali se pridodaju povijesne činjenice s primjesom drugih zgoda, koje su sg događale raznim osobama i u razno vrijeme, a to se ne ocrtava tako da

bude nalik na istinu, nego s očitim pogreškama, koje se nikako ne mogu opravdati. Zlo je pak što ima takvih nezalica koje govore da je to savršeno i da ne treba nad kruhom tražiti pogače. Ako sada prijeđemo na duhovna prikazivanja, kolika lažna čudesa izmišljaju u njima, kolike apokrifne, izvrnute zgode, pa se i svecima prišivaju čudesa drugih svetaca. Ne zaziru ni od toga da i u svjetskim dramama prikazuju čudesa, bez ikakva štovanja i obzira, samo zato što im se čini da bi tu bilo zgodno takvo čudo ili pojava, kako oni to krste da se neuki svijet divi i dolazi u glumište. Sve je to na štetu istini i na škodu povijesti, a i na sramotu španjolskome duhu, jer stranci, koji u tančine paze na dramske zakone, smatraju nas barbarima i nezalicama kad vide kakve besmislice i nesklapnosti pišemo. Nije dovoljna isprika reći da valjano uređene države zato dopuštaju javna prikazivanja jer im je glavna namjera da se općinstvo zabavi čestitom zabavom i gdje kada odvraća od loših navada što ih rada dokolica; kako se to postiže svakom glumom, bila ona dobra ili loša, čemu da se postavljaju zakoni i čemu da oni koji pišu drame ili ih prikazuju budu siljeni da to čine kako valja činiti, kad se, kako rekoh, svakom dramom, kakva god bila, postiže ono za čim se teži. Na to bih ja odgovorio da se ta svrha mnogo bolje, i bez ikakve prispodobe, postiže dobrim dramama negoli onima koje ne valjaju, jer slušatelj koji čuje umjetnički sastavljenu i vješto građenu dramu razveseljuje se šalama, poučava se istinom, divi se zgodama, umudruje se razboritim riječima, upozorava se lukavštinama, urazumljuje se primjerima, rasrđuje se na opaćinu i zaljubljuje se u vrlinu. Sve te osjećaje dobra drama treba da budi u slušateljevu duhu, kako go priprosto i trom bio. I ne može biti da drama koja sva ta svojstva ima ne bi veselila i zabavljala, udovoljavala kudikamo više nego drama koja tih svojstava nema, kao što ih ponajviše i nemaju drame što se danas obično prikazuju. A nisu tomu krivi pisci koji ih pišu, jer i^{clia} među njima takvih koji jako dobro razabira u čemu griješe, te znaju u tančine što bi trebali učiniti; ali drame su postale kupovna roba, P vele, a istinu vele, da im glumci ne bi ni kupovali drame kad ne . bile od toga kova.

se dakle nastoji prilagoditi onomu što od njega želi glumac i m^{ca} plaća djelo. Da je to istina, vidi se po mnogim i premnogim j rnama koje je napisao jedan presretan duh u našoj kraljevini,²⁷⁶ toliko⁰¹ sjajem, s tolikom milinom, u takvim kitnjastim stihovima, s takvim lijepim riječima i ozbiljnim mislima, i naposljetku u takvu bujn^u i uzvišenu stilu da mu se po cijelom svijetu zaorila slava; ali e prilagodio glumačkoj volji, te mu nisu sve drame dosegle, kao što ekoje jesu, ono savršenstvo za kojim one teže. Drugi opet pišu drame ne pazeći što pišu, pa kad budu prikazane, moraju glumci bježati i uklanjati se od straha da ne budu kažnjeni, kao što je često bivalo, jer su prikazivali ovo ili ono što vrijeđa kojega vladara ili je pak na sramotu kojoj porodici.

Sve bi te neprilike prestale, i još mnoge druge, kojih i ne spominjem, kad bi u prijestolnici bila koja inteligentna i razborita osoba koja bi pregledala sve drame prije nego što bi se prikazivale, ne samo one koje se daju u prijestolnici nego uopće sve koje će se prikazivati u Španjolskoj. Bez toga odobrenja, pečata i

potpisa ne bi smjela nijedna oblast dopustiti prikazivanje ikoje drame. Tako bi se glumci brinuli da šalju drame u prijestolnicu, te bi ih mogli bez straha prikazivati, a pisci bi brižnije i pomnije pazili što pišu, jer će im djela podvrgnuti strogom ispitu čovjek koji taj posao razumije. Tako bi se pisale dobre drame i sretno bi se postizalo ono za čime se u njima teži: narodu zabave, umnim glavama u Španjolskoj zadovoljstvo, glumcima interes i sigurnost, te bi im se skinula s vrata briga neće li biti kažnjeni. A kad bi se komu drugom, ili tomu istom, povjerio posao da ispituje nove viteške knjige koje se pišu, mogle bi jamačno izići nekoje onako savršene kao što vi rekoste, te bi obogatile naš jezik dragocjenim blagom rječitosti i prouzrokovala bi da stare knjige potamne od svjetlosti novih, koje bi se izdavale za pristojnu zabavu ne samo dok onim ljudima nego i najzaposlenijima, jer kao što lik ne može ^svagda biti napet, tako ni slaba priroda ljudska ne može biti bez koje dopuštene zabavne okrepe. - Kad su kanonik i župnik dotle dospjeli u razgovoru, približi se brijač, Priđe im i reče župniku:

Evo to je, gospodine licencijske, ono mjesto gdje bismo ugodno Proboravili podne, a volovima ima bujne zelene paške.

1 meni se tako čini - odgovori župnik. ^eće on kanoniku što je namjerio, pa se i kanonik odluči ostati snjima. Namamila ga krasna dolina koja im je sada pukla pred oči pa da se nauživa nje i razgovara sa župnikom, koji mu je već omili_o da dozna u tančine junačka djela don Quijotova, zapovjedi on neki od svojih slugu neka odu u krčmu, koja nije daleko odatle, i _{ng}i odande donesu što ima jela, da bude svima, jer tu je nakan proborave podne i poslijepodne. Na to mu odgovori jedan sluga da je tova“ magarac jamačno već stigao u krčmu, a na njemu ima dosta živeža ne moraju iz krčme uzimati ništa osim ječma.

- Kad je tako - reče kanonik - odvedite onamo sve konje, a vrati ovamo tovarnoga magarca s jelom.

Dok se to zbivalo, razabere Sancho da bi se sada, gdje nisu neprestano uz njega župnik i brijač, koji su mu sumnjivi, mogao razgovoriti gospodarem, te priđe kavezu u kojem mu se vozio gospodar i reče:

- Gospodaru, da mi odlane na savjesti, hoću da vam rekнем što je i kako je s vašom začaranošću. Ova dvojica što su s vama, a zakrili su lice, to su župnik iz našega sela i brijač. A meni se čini da su oni i smislili kako će vas ovako odvesti, od puke zavisti što ste njih, gospodaru, pretekli u slavnim djelima. Ovo je dakle istina, jer vi niste začarani, nego vas oni zaluduju i titraju se vama. Da vam to dokažem, htio bih vas nešto zapitati, pa ako vi meni odgovorite onako kako ja mislim da ćete odgovoriti, dokučit ćete i sami tu varku i vidjet ćete da niste začarani, nego vam se pomutila pamet.

- Pitaj što želiš, sinko Sancho - dočeka don Quijote - a ja ću ti udovoljiti i odgovoriti po svoj volji tvojoj. A što ti veliš da su ovo nama župnik i brijač, naši mještani i znanci, možda se tebi zaista čini da su oni; ali da su to zbilja oni, nemoj nipošto vjerovati. Ako se pak oni tebi čine onima što veliš, znaj i pamti da su se prometnuli u taj lik i u tu sličnost uobličili oni koji su mene začarali, jer

čarobnjacima je lako preobličiti se u svaku spodobu u koju žele, pa su se valjda uobličili u obličje tih naših prijatelja da tebi bude prilika misliti tako kako sada misliš, te da zabludiš u ovome nedohodu tlapnja i ne možeš pogoditi iz njega sve da ti je konac Tezejev. Možda su i zato učinili da se ja uskolebam u svojem mišljenju i ne mognem dokučiti otkud me bije ta nevolja; ti meni evo veliš da me prati brijač i župnik iz našega sela, a ja opet vidim da sam zatvoren i znam da me ljudska sila ne bi bila podobna zatvoriti, nego jedino vrhunaravna, pa što bi ti onda da ja velim ili mislim, nego jedino da ovaj način kako sam začaran nadilazi sve druge načine što sam ih čitao u svim kronikama koje pričaju o začaranim skitnicima vitezovima? Okani se dakle rru da su to oni koje veliš, jer ako su to oni, onda sam ja Turčin. Što se paČetrdeset osma glava onoga što me želiš pitati, govori, a ja ću ti odgovarati, sve ako me *Aeš* ispitivao do sutra, gveta Bogorodice! - zavikne Sancho na sav glas. - Ta valjda vi niste, ospodaru, tako tvrde glave i plitke pameti te ne vidite da je cijela tina što ja velim i da je ovomu vašemu zatvoru i nevolji krivlja zloba¹ ego čarolija? Ali kad je tako, ja ću vama jasno dokazati da vi niste jarani. Recite mi dakle, tako vas Bog izbavio iz te nevolje i tako vas rij a j primila gospodarica Dulcinea kad se ne budete ni nadali... emoj me zaklinjati - odvrati don Quijote - nego pitaj što želiš, a

ti rekao da ću ti potanko odgovoriti: b ja i tražim - odvrati Sancho; - htio bih znati, i da mi reknete, ali da ne domećete i ne krnjite, nego da pravu istinu govorite, kao je jamačno moraju govoriti i govore svi oni koji se bave oružjem, j80 što se bavite vi, gospodaru, pod imenom skitnika viteza... -Velim ti da neću ništa lagati - odgovori don Quijote. - Izreci napokon pitanje, jer si mi zaista već dodijao tim ispričavanjem, moljakanjem i disanjem, Sancho, se dakle uzdam u dobrotu i istinitost mojega gospodara, pa neću da ševrdam, nego pitam, ali samo u časti, nije li vas, gospodaru, otkad ste strpani u kavez, ili začarani, kako vi mislite, snašla možda želja ili volja da obavite veći ili manji posao, kako se običava govoriti.

- Ne razumijem, kakav posao, Sancho; izreci jasnije, ako hoćeš da ti iskreno odgovorim.

- Kako vi, gospodaru, ne biste znali što je mali ili veliki posao? Pa to tuve u glavu djeci u školi. Dakle, ja bih htio znati nije li vas snašla želja krenete onamo kamo i car pješaci.

mijem te, Sancho, sada te već razumijem! I koliko puta snašla! da opet! Izbavi me iz te nevolje dok sam još suh!Četrdeset deveta glava

u kojoj se pripovijeda umni razgovor što ga je Sancho Panza raspleo sa svojim gospodarom don Quijotom.

Hej! - zavikne Sancho. - Jesam li vas uvrebao: to sam i želio znati-tako mi duše i života. Zar nije istina, gospodaru, da se obično v kad se tko pokunji: Ne znam što mu je: niti jede, niti pije, r spava, nit odgovara ako ga zapitaš; po svoj je prilici začaran!“ Oda se razabire da su začarani oni koji ne jedu, ne piju, ne spavaju i j obavljaju prirodnu potrebu o kojoj govorim, a nisu začarani oni koj

snalazi onakva potreba kao što sada vas, gospodaru, pa koji pije, mu dadu, i jede, kad ima, i odgovara na sve što ga pitaju.

- Istinu veliš, Sancho - odgovori don Quijote - ali sam ti već rekao da ima mnogo načina začaranosti. Možda se s vremenom preobradi taj način u drukčiji, pa je danas začaranima običaj činiti sve ono što ja činim, premda nekada nisu toga činili. Prema tomu, ne smije se prigovarati navadama današnjega vremena i ne smije se ništa dokazivati time. Ja znam i sudim da sam začaran, i to je meni dovoljno da mi savjest bude mirna, a pekla bi me jako kad bih mislio da nisam začaran, nego da ljenčarim kao kukavica u ovom kavezu, te tako ne dajem onu pomoć što bih je mogao davati mnogim potrebnicima i jadnicima kojima je moja pomoć i zaštita u ovaj čas možda baš prijeko potrebna i nužna.

- No ipak ja velim - odvrati Sancho - da bi nam bilo na veću korist i zadovoljstvo kad biste vi, gospodaru, nastojali izmaknuti i? - ^{108^a} zatvora. Ja vam obećavam da ću se iza sve sile upeti da vam to olakšam i da vas izbavim, a onda vi opet zajašite čestitoga Rocinanta, koji i također čini kao začaran, tako je turoban i žalostan. A kad zajašet pokušat ćemo opet sreću i krenuti za pustolovinama. Ako nam pak ne posreći, imamo uvijek vremena vratiti se u kavez, a ja vas, "or ako vi možda budete tako nesretni, iü_a tako V_Ud t^{Vama u ta_e} pode za rukom što velim. ^{astcc} da na_m

Ja sam voljan učiniti što ti kažeš, brate Sancho - odvrati don Quijote o ulučiš priliku da me oslobodiš, ja ću te poslušati u svemu i ačemu. Ali ti ćeš, Sancho, vidjeti kako se varaš i kako ne poznaješ j nevolju.

Im su se razgovorom zabavljali vitez skitnik i perjanik jadobitnik ne stigoše onamo gdje su župnik, kanonik i brijač već sjahali, te očekuju. Volar izjarmi volove i pusti ih širom po zelenom, lijepom, jnom pašnjaku, koji mami na uživanje svakoga tko nije začaran kao on Quijote, nego je pametan i razuman kao njegov perjanik. Zamoli Je Sancho župnika neka dopusti da mu gospodar iziđe časom iz a, jer ako ga ne puste, nastradat će čistoća u zatvoru, kako ne lje vitez kao što je njegov gospodar. Župnik ga je razumio i -kao da bi drage volje učinio što mu ište, ali se boji neće li njegov spodar, dok osjeti da je na slobodi, udariti u svoje ludorije i odmagliti z traga i glasa.

i jamčim da neće pobjeći - odgovori Sancho, "amčim i ja - priklopi kanonik - pogotovu ako mi založi vitešku riječ neće nikud od nas dokle god se mi ne privolimo. Evo moja riječ - uzvratila don Quijote, koji je sve to slušao - kad nako onaj koji je začaran, kao što sam ja, nije slobodan činiti od be što sám voli, jer onaj koji ga je začarao može njega ukočiti da tri stotine godina ne miče s mjesta, a ako pobjegne, dognat će ga imice.

d je dakle tako, mogli bismo ga pustiti, pogotovo gdje je to svima korist; ne budu li ga pak pustili, neka znaju da će im se nosovi

ilo namirisati ako se ne uklone odande, nonik se porukuje s njim, premda su vitez ruke bile svezane, te na vjeru i na časnu riječ puste. Obradova se don Quijote silno i eiskazano kad se oslobodio, pa najprije proteže cijelo tijelo, a onda odmah uputi k Rocinantu, pljesnu ga dvaput dlanom po sapima i če.

Još se ja uzdam u Boga i u blagoslovljenu majku njegovu, oj ti cvijete ugleda među konjima, da ćemo nas dvojica naskoro stići onamo "mo želimo: ti s gospodarom na leđima, a ja jašući na tebi i vršeći užnost za koju me Bog na svijet stvorio.

reče don Quijote i skloni se sa Sanchom ustranu. Odande se ati olakšan i još željniji da izvrši što mu perjanik savjetuje. Gleda ga kanonik i divi se tolikomu čudu velike budalaštine njegove kako mu se po svemu što god govori i odgovara vidi najbistrija pamet“ ali čim progovori o viteškim poslovima, odmah se rastaje s pameću“ kako je već rečeno. Ražali se kanoniku, te kad su svi posjedali i ^{UZEJ!} čekati jelo, reče on:

- Zar vas je zbilja, plemeniti gospodine, pusto i besposleno čitanje viteških knjiga toliko zaokupilo i tako vam pomutilo pamet te vi sada mislite da ste začarani i sve tako koješta što nije ni izdaleka istinito kao što ne može laž biti istina? Kako i može biti ljudske pameti koja bi sebi utvorila da su zbilja na svijetu bili oni bezbrojni Amadisi i sva ta rulja slavnih vitezova, toliki carevi od Trebizonde, toliki Felixmarte od Hirkanije, toliki atovi, tolike djevice-skitnice, tolike zmije, zmajevi, gorostasi, tolike nečuvane pustolovine, tolike svakojake čarolije, tolike bitke i ljuti okršaji, tolike sjajne haljine, tolike zaljubljene princeze, toliki perjanici grofovi, toliki umiljati patuljci, tolika pisma i laske, tolike junačke žene i naposljetku tolike i tolike budalaste zgode kako se pričaju u viteškim knjigama? Kad ih uzmem čitati, te smetnem s pameti da je sve to laž i puka izmišljotina, nekako uživam. Ali čim shvatim što su te knjige, lupit ću i najboljom od njih o zid, a bacio bih je i u vatru ako bi mi se našla u blizini, jer zaista i zaslužuju takvu kaznu, zato što su lažljivice i varalice, što su bez trunke prirodne istine, što izmišljaju nove sekte i nov način života, te što neuki puk misli i sudi da su istinite sve one budalaštine u njima. I još su toliko drzovite da se usuđuju buniti pamet razumnim i odličnim plemićima, kao što se vidi po ovom što su počinile od vas. Dotele su dotjerale da smo vas morali zatvoriti u kavez i odvesti vas na volovskim kolima, kao što voze ili vode kakva lava ili tigra od sela do sela, te ga za novce pokazuju svijetu. Dete, gospodine don Quijote, ražalite se na samoga sebe i opametite se. Bog je bio milostiv i dao vam dobru pamet, pa se okoristite njome i skrenite bogodani dar svojega uma na štivo koje će biti vašoj savjesti na probitak a vašoj časti za veću korist. Ako pak po naravi svojoj ginete za tim da čitate knjige o junaštvima i viteštvima, onda čitajte u Svetom pismu *Knjigu o sucima*: ondje ćete naći veličanstvenih istina i istinitih junačkih djela. Luzitanija je imala svojega Virijata, Rim Cezara, Kartaga Hanibala, Grčka Aleksandra, Kastilja grofa Fernána Gonzáleza, Valencija Cida, Andaluzija Gonzala Fernández, Extremadura Diega Garciju od Paredesa, Jerez Garcí Pereza od Vargasa, Toledo Garcilasa, Sevilja don Manuela od Leona, pa će se i najviši duhovi zabaviti, poučiti, nasladiti i nadiviti čitajući njihova junačka djela. Takvo je štivo zaista dostojno vaše bistreeti, gospodine don Quijote, jer ćete se njime uputiti u historiju, voljeti vrlinu, naučiti se dobroti, uznapredovati u čestitosti, pa ćete iti junačni bez nasrtljivosti, smioni bez

kukavštine, a sve to za slavu gozju a svoju korist i na diku Manchi, odakle je, kako čujem, vaša loza i koljeno.

pon Quijote je najpozornije saslušao kanonikove riječi, a kad je vidio da je završio, zagleda se u njega neko vrijeme, te onda reče: Čini mi se, plemeniti gospodine, vašim je riječima nakana obavijestiti e da na svijetu nije bivalo skitnika vitezova i da su sve viteške knjige e, varave, štetne i beskorisne državi, a ja sam zlo činio što sam ih itao, još gore što sam im povjerovao, najgore pak što sam se poveo njima i smislio da se latim preteškoga posla skitnika viteza, kako a one knjige uče, pa vi sada meni poričete da je ikada na svijetu bilo adisá, i od Galije i od Grčke, i svih onih drugih vitezova kojima te ijige obiluju.

Sve je to baš doslovce tako kako vi, gospodine, velite - reći će anonik.

a to mu odgovori don Quijote:

Dometnuli ste još i rekli da su meni jako naudile te knjige, jer su mi mutile pamet i skrivile da sam strpan među rešetke, pa bi, kažete, ȓlo bolje da se ja popravim i promijenim štivo, te da čitam istinitije ijige, od kojih je bolja pouka i zadovoljstvo. Tako je - potvrdi kanonik.

Onda ja od sebe sudim - odvрати don Quijote - da ste bez pameti začarani vi kad ste se usudili tolike hule izreći na ono što svijet riznaje i smatra istinom, tako da onaj koji to niječe, kao što niječete , zasluȓuje onakvu istu kaznu kakvu vi velite da dosuȓujete knjigama d ih čitate i one vam dodijavaju. Ako vi ikoga ȓelite uvjeriti da adis nije ȓivio na svijetu, a ni svi oni drugi vitezovi pustolovi kojima biluju te pripovijesti, to vam je isto tako kao kad biste dokazivali da nce ne sija, zima nije hladna, a mi ne obitavamo na zemlji. Zar ima a svijetu takve mudre glave koja bi ikoga mogla uvjeriti da nije istina no što se pripovijeda o princezi Floripesi i Guvu od Burgundije, i o ierabrásu kod mosta od Mantible, kako se dogodilo za vrijeme Karla elikoga, a ja se kunem da je sveta istina, baš kao što je sada dan. A o je to laȓ, onda je laȓ valjda i ono da je bio Hektor, i Ahil, i rat rojanski, i Dvanaest banova od Francije, i kralj Artus od Anglije, koji Je do dana današnjega preobraȓen u gavrana i neprestano ga oȓekuju " njegovoj kraljevini.

još bi se valjda tko usudio reći da je lažna povijest o Guarinu Kukavcu

i

potraga za svetim Gralom, i daje apokrifna ljubavna zgoda don Trista i kraljice Isolde, i ljubavna zgoda Ginebre i Lanzarota, a onamo im_a svijeta koji gotovo pamti da je vidio službenicu Quintañonu, a ta j_e najbolja vinotočica stoje od pamtivijeka bila u Velikoj Britaniji. Tak_o je to, pa se i ja sám sjećam kako mi je znala govoriti baka po ocu, ka_ž vidi koju službenicu s časnom koprenom: Ova mi je, unuč_e, nalik na službenicu Quintañonu.“ Po tome sudim da ju je jamačno poznavala ili barem vidjela gdjegod njenu sliku.

A onda, tko smije ustvrditi da nije istinita povijest o Pierresu i lijepoj Magaloni, kad još i danas možeš u kraljevskoj oružnici vidjeti klin kojim je junački Pierres upravljao svojega drvenoga konja kad je na njem jahao po zraku, a taj je klin nešto veći od rude na kolima? A do klina je sedlo Babiekino, a u Roncesvallesu rog Roldánov, tolikaran kolika je greda: iz toga slijedi da je bilo Dvanaest banova, da su bili Pierresi, Cidi i drugi takvi vitezovi o kojima svijet pripovijeda da su kretali na pustolovine.

Ako nije tako, recite mi još nije li istina da je skitnik vitez bio junački Luzitanac Juan od Merla, koji se zaputio u Burgundiju te se u gradu Arrasu pobio sa slavnim vitezom Charnijem, prozvanim gospodin Pierres, onda u gradu Baselu s gospodinom Henrijem od Romestana, te u oba dvoboja pobijedio, proslavio se i prodičio; i nisu li istinite pustolovine, bitke i pobjede što su ih u Burgundiji izvojevali junački Španjolci Pedro Barba i Gutierre Quijada, od čijega koljena potječem ja ravno po muškoj lozi, a on je nadvladao sinove grofa od Saint-Paula.

Neka mi se porekne još i to da je za pustolovinama krenuo u Njemačku don Fernando od Guevare i tamo se pobio s gospodinom Georgom, vitezom iz doma vojvode austrijskoga; neka reknu i to da su bile šale bitke Suera od Quiñonesa, onog od Megdana, napadi gospodina Luisa od Falcesa na don Gonzala od Guzmána, viteza kastiljskoga, i još mnoga druga junačka djela koja su izvršili kršćanski vitezovi iz ove kraljevine i tuđine, a tako su pouzdana i istinita te opet velim da u onoga tko to poriče nema ni trunka mozga ni zdrave pameti. -Zadivi se kanonik kad je čuo don Quijota kako mučka istinu i laž i kad je vidio kako on u tančine zna sve što god se tiče i što god pripada skitničkom viteštvu. Odgovori mu dakle:

- Ne mogu ja poreći, gospodine don Quijote, da u tome što ste vi rekli ima nešto istine, pogotovo što se tiče španjolskih skitnika vitezova, priznajem također da je bilo Dvanaest banova od Francije, ali nikako ne vjerujem da su učinili sve ono što nadbiskup Turpin piše o njima, Četrdeset deveta yin“

o je istina da su to bili vitezovi koje su odabrali francuski kraljevi, prozvani su tako zbog toga što su svi jednaki bili po hrabrosti, ^{ern}enitu rodu i čestitosti, ili ako nisu bili, trebali su barem biti. Bio to neki red, kao što su danas redovi od Svetog Jakova ili Calatrave, ^{se}od onih koji tomu redu pripadaju traži da su hrabri, čestiti te zovu plemenita roda. I kao što danas vele: *Vitez od San Juana* ili *Alcántare*, tako su u ono doba govorili: *Vitez od Dvanaest banova*, Lj. ^{su} bila jednaka ta dvanaestorica što su odabrana u taj ratnički red. ^a je živio Cid, pa i Bernardo od Carpija, o tom nema sumnje, ali slim da je pod velikom sumnjom jesu li počinili ona junačka djela se pripovijedaju.²⁷⁷ Sto se pak tiče onoga klina grofa Pierresa, što e ga vi spomenuli, a leži u kraljevskoj oružnici do Babičina sedla, najem grijeh da sam tolika neznalica, ili tako kratkovid, te sam o doduše sedlo, ali nisam zapazio klin, premda je onako golem, Ico rekoste.

Ondje je on, o tom nema nikakve sumnje - odvrati don Quijote - a znate još, spremljen je, vele, u kožnu kesu, da ne istrune. Sve to može biti - odgovori kanonik - ali tako mi reda koji sam lio, ja se ne sjećam da sam ga vidio. No sve ako i jest tamo klin, ja ne moram vjerovati u životopise tolikih Amadisa, ni onolike je vitezova kojima nam nabijaju uši, a ni vama, gospodine, takvu itu i valjanu čovjeku, u koga je bistra pamet, ne dolikuje vjerovati su istinite one nebrojene i neobične budalaštine što su ispisane u sklapnim viteškim knjigama. Pedeseta glava

O umnom rječkanju don Quijotoi“u i kanonikovu, s drugim

zgodama.

Divota! - odgovori don Quijote. - Knjige koje su tiskane s kraljevskim dopuštenjem i s odobrenjem onih kojima je to posao, a čitaju ih uslast i slave veliki i mali, bogataši i siromasi, učeni i neuki, pučani i vitezovi, uopće ljudi svakoga staleža i stanja, zar su takve knjige laž? Ta u njima se jasno razabire istina, jer one nam pripovijedaju o ocu, o materi, o domovini, o rođacima, o dobi, o boravištu i o junačkim djelima, jedno po jedno i dan po dan, što god je taj vitez učinio ili što god su vitezovi učinili. Šutite vi, gospodine, i ne hulite onako, nego vjerujte da vam savjetujem ono što kao pametan čovjek treba da činite; ako pak nećete, čitajte te knjige i vidjet ćete kako ćete uživati.

Ta recite mi: ima li veće slasti nego da sada, primjerice, pukne pred našim očima veliko jezero od smole, koje vri i ključa, a po njem plivaju i vrve nebrojene zmije, ljutice i gušteri, i svakakve druge divlje

i zastrašujuće životinje, a ispred toga jezera ori se prežalostan glas i veli: *Oj ti viteže, bio tko bio, koji promatraš ovo grozovito jezero, ako hoćeš da se domogneš blaga što se krije na dnu ovih crnih voda, pregni junačkim srcem i strmoglavi se u tu crnu, plamenu žičinu, jer ako to ne učiniš, nećeš biti dostojan gledati divna čudesa što su zatvorena i skrivena u sedam dvorova pod ovom crnom vodurinom, a u njima stoluje sedam vila.*“ A čim je vitez začuo taj zaplašeni glas, ne skanjuje se on niti promišlja iole o opasnosti u koju srce, pa i ^{ne} skida sa sebe teško svoje oružje junačko, nego se preporučuje Bogu i svojoj odabranici te se strmoglavljuje usred ključaloga jezera. I za tili tren, dok bi dlanom o dlan, stiže on na cvjetne poljane, s kojima se ru izdaleka ne mogu takmiti Elizejske. Ovdje mu se i nebo čini vedrije, sunce mu sija jasnijom svjetlošću. J očima mu se otvara ubav gaj od zelena, lisnata drveća da seliš gledajući to zelenilo i uživaš slušajući slatku pjesmu sitnih ^v b_{ro}jenih, šarenih ptičica što skakuću po isprepletenim granama. Tu potočić, a hladna mu voda kao tekući kristal teče preko sitnoga J -pslca i bijeloga šljunka, koji nalikuje na suho zlato i sjajni biser. Tu i vodoskok od šarena jaspisa i glatka mramora, ondje opet drugi, neisklesan, šdje ^{su} poredane sitne školjčice klapavice i zavojite spužoline, bijele i žućkaste, a među njima su razasuti blistavi kristali i Icarnenje nalik na smaragde, pa to šarenilo, oponašajući prirodu, gotovo Ja ju i natkriljuje. Ondje se iznenada ukazuje tvrđalj grad ili sjajan zamak, kojemu su zidovi od suha zlata, kruništa od alema, vrata od jacinta. Ali kud je divno sagrađen od samoga alema, mrkoga i sjajnoga rubina, bisera, zlata i smaragda, još mu je skupocjenija gradnja. I kad si to vidio, možeš li još išta ljepše vidjeti nego kad iz zamka vrvi na vrata jato djevojačko u takvim sjajnim i naočitim haljinama, da ih sada uzmem opisivati kako nam ih historije opisuju, nikada ne bih završio. A onda ona koja se čini da je među djevojkama prva, hvata za ruku neustrašivog viteza što se strmoglavio u ključalo jezero i vodi ga bez ijedne riječi u bogati zamak ili dvor, te se on svlači i bude gol golcat, kako ga je mati rodila, a djevojka ga okupa u mlakoj vodi, pomaže ga svega mirisnim uljima i bakarnima, odjene mu

košulju od najtanje svile, svu mirisavu i mirisima natopljenju. Pritrči sada druga djevojka i zaogrne mu ramena plaštem, koji u najmanju ruku vrijedi, kako se veli, careva grada i još više! Divota je onda što nam pričaju kako ga nakon svega toga vode u dvoranu, gdje već zatječe prostrt i priređen stol, da se samo čudi i divi. Divota je kako mu polijevaju ruke vodom što miriše po ambri, a prijekapom je dobivena od mirisava cvijeća!

Pa kad ga posade na stolicu od bjelokosti! Kad ga uzmu služiti sve te djevojke, ali nijedna ni da bi riječ progovorila! Kad mu iznesu tolika raznolika jela i tako tečno priređena da mu zazubice rastu i ne zna što bi izabrao! Kad začuje glazbu, koja mu romoni dok blaguje, ne zna tko pjeva ni odakle zvuči. A kad je odručao i stol je pospremljen, te^{se} vitez naslonio na stolicu i možda čačka zube, kako je običaj,²⁷⁸ ulazi^{lz} nenada na vrata u dvoranu druga djevojka, krasnija nego ikoja od^{onih} prije, sjeda do viteza i počinje mu pripovijedati čiji je taj zamak¹ kako je ona tu začarana, i još druge zgode kojima će se čuditi vitez i diviti se čitatelji koji budu čitali njegove doživljaje. Neću dalje raspredati, jer se već iz ovoga može razabrati da se svako o u kojoj god kronici kojega god skitnika viteza čita na slast i nadivljenje svakom čitatelju. Vjerujte mi dakle, gospodine, i kako^sarr,

vam već rekao: čitajte te knjige, pa ćete vidjeti kako one razbijaj tugu koja vas muči i vedre vam volju ako vam se možda natmuril^a Q sebi pak evo velim: otkad sam skitnik vitez, otad sam hrabrar, čedan darežljiv, velikodušan, uljudan, neustrašiv, blag, strpljiv, te podnosi muke, zatvor, začaranost; i premda su me, nema dugo, zatvorili kao luđaka, nadam se ipak da će mi zbog hrabrosti moje ruke nebo bitj milostivo i sreća mi neće biti huda, te ću se za koji dan zakraljiti u kakvoj kraljevini, gdje ću moći pokazati koliko je zahvalnosti i darežljivosti u mojem srcu: jer tako mi vjere, gospodine, siromah nije podoban ikomu iskazivati vrlinu darežljivosti ma koliko je imao-a zahvalnost koja se sastoji jedino od želje mrtva je, kao što je mrtva vjera bez djela. Zato želim da bi mi sreća naskoro pribavila priliku gdje bih se zacario, da pokažem kakva sam srca i da iskažem dobro svojim prijateljima, osobito ovomu siromašku Sanchu Panzi, mojemu perjaniku, koji je najbolji čovjek na svijetu. Želim mu dati kakvu grofiju, koju sam mu već odavno obećao; samo se bojim da neće on biti vješt upravljati svojom državom. -

Čim je Sancho čuo te posljednje riječi gospodarove, upadne mu u riječ:

- Pobrinite se vi, gospodaru don Quijote, da mi date grofiju koju ste mi obećali i ja joj se nadam; velim vam, neću biti nevješt upravljati njome; pa sve da i jesam nevješt, ja sam slušao kako vele da ima na svijetu ljudi koji uzimaju od gospodara zemlju u zakup i njemu plaćaju godišnju zakupninu, pa oni vode brigu i upravljaju, a gospodar planduje, uživa dohodak koji mu daju i ni rad čega ne tare glavu; tako ću i ja učiniti i neću se skanjivati ni cjenkati, nego ću odmah sve otresti sa sebe i uživati svoj dohodak, kao da sam herceg, a drugi neka sviraju!

- Istina je, brate Sancho - reći će kanonik - što se tiče uživanja dohotka, ali za sudovanje mora se brinuti gospodar države, a tu treba vještine i bistre pameti, i osobito dobre volje da pogodiš, jer ako nema toga iz početka, svagda će biti pogrešna i sredina i konac; zato Bog pomaže dobru volju bezazlenih i odmaže zloj nakani umnih.

- Ne znam ja te mudrolije - odgovori Sancho Panza - nego jedino znam: čim steknem grofiju, znat ću i vladati njome, jer i ja imam dušu kao i svaki, i tijelo kao i drugi, pa bih i ja bio isto onakav kralj¹¹ mojoj državi kao i svaki u svojoj; a da sam kralj, radio bih što hoću a da radim što hoću, bilo bi mi po volji; a da mi je po volji, bio M zadovoljan; a da sam zadovoljan, ne bih ništa više želio; a da ništa višeželim, gotovo je; dajte mi dakle tu državu, pa s Bogom, dok se "jjrno, kako ono reče slijepac drugomu slijepcu.

Mije loša mudrolija, kako ti, Sancho, veliš, ali bi se ipak moglo još " nog^o govoriti o tim grafijama. Ma to će priklopiti don Quijote: Me znam što bi se moglo još reći; ali ja se povodim samo za primjerom elikoga Amadisa od Galije, koji je svojega perjanika imenovao za grofa od Tvrđoga Otoka; mogu dakle i ja, bez grižnje savjesti, imenovati Sancha Panzu za grofa, jer on je jedan od najboljih perjanika što je ikada bio u skitnika viteza.

Začudi se kanonik kako je don Quijote nanizao te ludosti, kako je ocrtao pustolovinu Viteza od Jezera i kako su ga svega zaokupile izmišljotine i laži koje je čitao u onim knjigama, a naposljetku se začudi budalaštini Sanchovoj, gdje se on toliko upeo te želi zadobiti grofoviju koju mu je obećao gospodar. Uto se već vratiše kanonikove sluge što bijahu otišle u krčmu po tovarnoga magarca sa živežom. Prostru umjesto stolnjaka sag na zelenu travu na livadi, posjedaju u hladovinu pod drveće i tu ručaju, da volar ne promaši priliku za pašu, kako rekosmo.

Dok su još jeli, začuju najedanput klepet klepke, koja je zaklepetala do njih iz nekoga trnjaka i susjedne gustare. U isti mah ugledaju kako je iz toga žbunja ispala lijepa koza šarka, sva crna, bijela i siva. Za njom ide kozar, doziva je, govori joj i miti je neka stane ili neka se vrati stadu. Bjegunica, strašljiva i zaplašena, pride društvu, kao da mu se utječe, i stane. Stigne i kozar, uhvati je za rogove i uzme joj govoriti, kao da mu ona razumije riječi:

-Oh ti skitačice, skitačice, šaruljo, šaruljo, kamo si mi sada othramala! Zar te strah vukova, dijete? Sto ne govoriš, ljepojko? Nije, nego ti si ženka i ne možeš mirovati! Dobijesa i tvoj hir i svi za kojima se povodiš! Vрати se, vrati, mila!

Ako baš nisi zadovoljna, a ono si barem sigurna u svojem toru, sa svojim drugama. Ta ako ti, koja bi morala čuvati i voditi, ovako švrljaš i lunjaš, što će tek one! rovim se riječima pozabave slušatelji, osobito kanonik, te će mu Tako ti života, brate, smiri se malo i nemoj se žuriti da tako brzo atiš kozu u tor, jer kad je ona ženka, kako veliš, mora za svojim Prirodnim nagonom, koliko god se ti upinjao da je spriječiš. Evo, Prigrizi zalogaj i gutni gutljaj, pa će ti se ublažiti ljutost, a dotle će se Wa odmoriti.

Tako reče, te nabode nožem rebro od hladna kunića i ponudi kozaru. *Á*, 377

Prihvati kozar i zahvali, onda pijucnu, umiri se, te reče:

- Nemojte vi, gospodo, misliti da sam ja lud što sam onako koješ govorio toj živinici. Ima zaista neka tajna u tim riječima što sam i_n rekao. Ja sam seljak, ali nisam toliko neuk da ne znam kako trek postupati s ljudima i sa životinjama.

- To ti vjerujem i još kako - reče župnik - jer znam po iskustvu da planine rađaju učenjake, a u pastirskim kolibama prebivaju filozofi

- Ako išta, gospodine - odvrati kozar - a ono barem žive u njima ljudi koje je nevolja umudrila. A da povjerujete tu istinu i da je sasvim dokučite, ja ću vama i nezamoljen i nezapitan, samo ako vam nije na dosadu i ako me hoćete časkom pozorno poslušati, pripovjediti nešto i dokazati vam da je istina ono što je kazao ovaj gospodin on pokaže na župnika i ono što ja velim.

Na to odgovori don Quijote:

- Vidim da je ova zgoda nešto nalik na vitešku pustolovinu; ja ću te dakle, brate, vrlo rado slušati, a slušat će te i sva ova gospoda jer su jako razumni ljudi i vole zanimljive novosti, koje iznenađuju, razveseljuju i zabavljaju: kako će jamačno biti i tvoja pripovijest. Pričaj dakle, prijatelju, a mi ćemo te svi slušati.

- Bez mene²⁷⁹ - priklopi Sancho - jer ja ću s ovom pitom na potok, pa ću se ondje najesti za tri dana. Čuo sam od mogega gospodara don Quijota da perjanik skitnika viteza treba da se náboka koliko god može kad uhvati, jer mu se zna dogoditi da slučajno zabasa u kakvu besputnu šumu i šest dana ne može pogoditi iz nje. Ako se onda nisi najeo ili se nisi pobrinuo za punu torbu, možeš se osušiti kao trta, kako često i biva.

- Pravo veliš, Sancho - potvrdi don Quijote; - idi ti kamo te volja i jedi koliko god možeš, a ja sam sit i jedino bih još dušu okrijepio, pa ću je i okrijepiti slušajući pripovijest ovoga dobrog čovjeka.

- I svi ćemo okrijepiti dušu - dometne kanonik i odmah zamoli kozara da započne priču.

Kozar kozu, koju je držao za rogove, pljesnu dvaput dlanom po leđima te joj reče:

- Lezi, mala, do mene; imamo kada vratiti se toru.

Koza kao da ga je razumjela, jer čim je sjeo gospodar, pruži se ona sasvim mirno pokraj njega i zagleda mu se u lice, kao da mu kazuje kako pozorno sluša što će on pričati. A kozar uzme pripovijedati ovako: Pedeset prva glava

u kojoj kozar pripovijeda svoju priču onima što vode don Quijota.

milje od ove doline ima selo, koje je doduše malo ali je od j bogatijih sela u ovome kraju. U tom je selu živio vrlo ugledan janin, a premda uz bogatstvo obično ide i ugled, ipak je on bio edniji po čestitosti kojom se odlikovao negoli po bogatstvu što ga imao. No najveća mu je, govorio je i sam, sreća bila što je

imao kćer *ve* izvanredne krasote i takve rijetke pameti, miline i čestitosti svatko koji god je zna i gleda divio kolikim ju je neobičnim ovima obdarilo nebo i priroda. Bila je lijepa još za maloće; što je "la, sve se ljepšala, a najkrasnija bijaše u dobi od šesnaest godina, o njenoj krasoti uzeo se širiti po svim okolnim selima, a što ja i: po okolnim selima, kad se pronio i po dalekim gradovima, pa ro i na kraljevske dvore i dočuo se kod ljudi svakoga roda, te joj oše oda sviju strana dolaziti kao kakvu čudu ili čudotvornoj slici je vide.

vao ju otac, a čuvala se ona i sama, jer nema lokota, straže ni *ve* koja djevojku bolje čuva nego vlastita joj čestitost. Bogatstvo *vo* i krasota kćerina navratit će mnoge, iz sela i s drugih strana, da zaprose. Ali otac, koji će to dragocjeno blago pokloniti, u veliku je zapao i nije se mogao odlučiti komu bi je dao od tih nebrojenih ga salijeću.

edu drugima koji su se zanosili tom slatkom željom bio sam i ja, a *ogo* sam se i silno nadao dobru uspjehu, jer sam znao da me otac en poznaje tko sam: iz istoga sam sela, čiste kršćanske krvi, mladih -ina, bogata stanja, a nisam ni loše pameti.

isto takvim željama oblijetao nju još jedan mještatin, pa joj se g toga otac skanjivao i kolebao, jer je sudio da bi mu se kći dobro udomila sa svakim od nas. Da se dakle izbavi iz neprilike, odluči sve rekne Leandri jer tako se zove ta bogatašica što me u *bijcj* strovalila i da joj objavi kako smo mi obojica jednaki, te je od voj *njoj*, ljubljenoj kćeri, da odabere koga hoće: dostojan primjer za koji bi trebalo da se povedu svi očevi koji žene ili udaju djecu. Ne velim j da bi puštali neka biraju zlo ili nevaljalo, nego da im nude ono što j dobro, a između dobroga neka im djeca biraju po volji. Ne znam što je *njoj* bilo po volji, ali otac se izgovarao nama obadvoj *cj* da mu je kći još premlada, sve onakvim općim riječima koje nitj obećavaju niti odbijaju. Moj se suparnik zove Anselmo, a ja se zovem Eugenio, da znate imena proscima u ovoj žalostivoj zgodi, koja se doduše još nije završila, ali se jasno razabire da će joj svršetak bi“ nesretan. U to vrijeme dođe u naše selo neki Vicente de la Roca, sin siromaš seljaka iz toga istog sela. Taj se Vicente vratio iz Italije i drugih zemalja po kojima je vojni kovao. Njega je još kao dječaka od dvanaest godina odveo iz sela neki kapetan, koji je sa svojom kompanijom prolazio slučajno onuda, a sada se nekadanji dječak vratio nakon dvanaest godina, kao mlad čovjek, u vojničkoj odori, sav šaren u tisuću boja, a po njemu vise same kristalne titreike i sitni čelični lančići.²⁸⁰ Danas se odijeva u jednu svečanu odoru, sutra u drugu, ali sve mu je ništavo, šareno, neukusno i male vrijednosti. Seoski je svijet ionako zloban, a kad je besposlen, onda je tek zgo *ljna* zloba, pa su ljudi pazili na njega, broj ili mu redom svu odjeću i nakit te dokučili da ima tri preobuke različitih boja, s podvezama i čarapama što idu uz odjeću. Ali je on stao odjeću tako udešavati i svačemu se domišljati, pa da nisu brojili, zakleo bi se tkogod da on ima više od deset odora i više od dvadeset perjanica. A nemojte misliti da ovo ne treba i da je suviše što vam pričam o njegovu odijevanju, jer to je važno u mojoj pripovijesti. Sjedne on tako na našem trgu, na kamenoj klupi pod velikom

topolom, a mi zinemo i ne možemo ga se naslušati kako nam priča svoja junaštva. Nema te zemlje na svem svijetu koju on nije vidio, ni te bitke u kojoj njega nije bilo: više je on Maura pobio nego što ih ima u Maroku i Tunisu, a održao je više megdana, kako veli, nego Gante i Luna, Diego Garcia od Paredesa i još tisuća drugih što ih j^e spominjao; a odasvud je izlazio kao pobjednik i nije prolio ni kap krvi-Drugi je put opet pokazivao brazgotine, koje se nisu doduše zapažale, ali on nam je govorio da su od pušćanih metaka koji su ga pogodili u raznim okršajima i bitkama.²⁸¹ Naposljetku, bio je tako bahat da je govorio rt ne samo onima koji su mu jednaki i koji ga znaju neg^ojgljijima, pa je kazivao da mu je ruka otac, djela mati, a on, čim je nik-^{ncc}J^e š^{ofcc} n^{cc} oc kralja. Uz^{tu} i^e bahatost bio ponešto glazben rndao u gitaru, pa se nekima činilo da iz nje izvija glasove kao da živa- Ali ni to još nije bio konac njegovoj darovitosti: imao je on i esničke žice, te bi o svakoj djetinjariji koja se zgodi u selu spjevao ancu od poldrug milje.

a dakle vojnika što sam ga opisao, toga Vicenta de la Roca, toga etljivca, toga gizdelina, toga glazbenika, toga pjesnika, opazila je esto promatrala Leandra s prozora na svojoj kući, koji je gledao na trg. Zaljubila se ona u klobodan na njegovoj sjajnoj odori; očaravale ju jegove romance, koje je svagda u dvadeset prijepisa razdavao; dočula junačka djela koja je o samom sebi pričao, te se naposljetku, jer

0 je valjda odredio đavo, zaljubila u njega, dok njemu nije bilo još nakraj pameti da je uzme oblijetati. I kako se u ljubavnim poslima

ne završava lakše od onoga uza što stoji ženska volja, slože se lako ndra i Vicente, te dok još nijedan od mnogih njenih prosaca nije sanjao što je namjerila, bila je ona već izvršila namjeru, odbjegla iz će miloga i ljubljenoga oca, jer matere nije imala, i nestala iz sela s nikom, koji je veću pobjedu postigao u tome poslu nego u svima

a kojima se hvalisao, čudi se toj zgodi cijelo selo i svi koji je doznadoše, ja se zapanjim, elmo se zaprepasti, otac se ražalosti, rođaci se zastide, oblasti se ne, oružnici se užurbaju; udare cestama, pretraže šume na sve e, te nakon tri dana nađu pomamnicu Leandru u pećini u planini, u košulji, bez onih silnih novaca i skupocjenih dragulja što ih je kuće ponijela. Vrate je rastuženomu ocu; zapitaju je za nesreću u i ona im bez sile prizna da ju je Vicente de la Roca prevario, joj dao da će je uzeti i nagovorio ju da odbjegne iz očinske kuće, će je on odvesti u najbogatiji i najsajjniji grad što postoji na svem jetu, to jest u Napulj. A ona mu, po lošoj pameti i još goroj varci, vjerovala; okrala dakle oca te one iste noći kad je nestala krenula s centom, a on ju odveo u divlju planinu i zatvorio je u tu pećinu, gdje

1 nađoše. Pripovjedi ona još kako joj je vojnik oteo sve što je imala, li joj u čast nije dirao, nego ju je ostavio u onoj pećini i odmaglio. Toj se zgodi i opet začude svi. Teško je bilo, gospodaru, vjerovati da e mladić suspregao, ali ona se klela i preklinjala, te se neutješivi otac^utješi. Nije on mario za dragocjenosti koje su mu ukradene, samo kad

njegovoj kćeri ostalo ono blago kojemu nema nade da će se ikada či čim bude izgubljeno.

Š toga istoga dana kad nadoše Leandru, otac je ukloni ispred naših⁹⁷

U originalu: *Vienes a ver... si con tu presencia vierten sangre las heridas deste miserable a quien tu crueldad quitó la vida...?* Dolaziš li da vidiš., neće li, kad budeš tu, opet zakrvariti rane ovog bijednika komu je tvoja okrutnost život oduzela...?

Tu je, kako ističe Rodríguez-Marín, riječ o narodnom vjerovanju da rane na žrtvi opet zakrvare kad se pojavi onaj koji ih je zadao.

98

Cervantes je prvi dio *D. Q.*, kako znamo, pisao u zatvoru, gdje ne imaše nikakvih pomagala, pa otud greška: Tullia naime bijaše žena Tarkvinijeva, a gazila je mrtvo tijelo svoga oca Servija Tullija.

99

Ta dva stiha u originalu glase:

Que fué pastor de ganado,

Perdido por desamor. Tu je igra riječima *ganado* i *perdido*; potonja riječ znači izgubljen, a prva: *dobiven* i *blago* stado.

100

U originalu: *yangüeses*, žitelji sela Yanguas u okružju segovijanskom -prema jednima; po drugima, žitelji istoimenog sela u okružju Logroño.

101

O Córdobaškim pašnjacima ima dosta spomena u španjolskih pisaca iz onog vremena. Ti pašnjaci bijahu na glasu, pa su i iz drugih krajeva dovodili konje onamo na ispašu. Na dobrim pašnjacima, jasno, uzgajahu se i dobri konji.

102

Galješki malini, sitni ali jaki konji, poznati s izdržljivosti. Kako u ono doba konj, mazga i magarac bijahu jedino prometalo, ti konji bijahu osobito na cijeni, pa su ih kirijaši držali da ih daju u najam. Riječ *gallego* pridjev je od imena *Galicia*, a to je pokrajina na sjeverozapadu Španjolske.

103

Sancho ime *Fierabrás* izvrće u *feo Blas* ružni Blaž. Nije to Cervantesova omaška, ni tiskarska greška, kako iznose neki prevodioci i komentatori *D. Q.* Nikako! Cervantes to namjerno stavlja Sanchu u usta - da prikaže nespretni narodni govor. Još će toga izvrtanja biti u Sanchovu govoru, kao što ga je bilo i u kozarovu XII. poglavlje. Dosta toga ima i u *D. Q.* i ^u *Uzoritim pripovijestima*.

104

U originalu: *tizona*. To je u prenesenom značenju *mač*, baš kao i *colada*-
Objašnjenja

Obje su riječi nastale aluzijom na Cidove mačeve s tim imenima, te prema jme znače: valjan mač, ali se uzimaju u šaljivom tonu.

105

ra riječima *costas* - *costillas*, u prijevodu: *opuknuo* - *pucala*. _J

Silen je, po priči, odgojitelj i drug Bakhov - dobroćudan, obično pijan starac što jaše na oslu i prezire zemaljska dobra; uzima se kao slika mudrosti što krije u nepristalu ruhu. Cervantes Tebi u Beotiji, zavičaju Bakhovu, pridaje naziv grada sa stotinu vrata“, a taj pripada Tebi u Egiptu.

107

Ovo s dobra na bolje“, razumije se, valja uzeti kao ironiju; vitezu je jdbina išla sve sa zla na gore.

_J8

Tablante de Ricamonte objavljen u Toledu 1513. viteški je roman iz bretonskog ciklusa. Grof Tomillas junak je viteškog romana karolinškog ciklusa *Historia de Henrique fi de oliva...* što je objavljen u Sevilji 1498.. Ironična je Cervantesova primjedba o točnosti u tome romanu.

109

U originalu: *coima*. Riječ je uzeta iz govora podzemlja, nalazi se i u jeziku španjolskih Cigana, a znači: *draga, ljubatmica*. Bilježe je i manji cigansko-španjolski rječnici. U arapskom ima riječ *kajjima*, koja znači *djevojka*, ali više u smislu *dvorkinja*. no

U originalu: *el gato al rato, el rato a la cuerda, la cuerda al palo*“ mačka miša, miš uže, uže štap“; i Španjolci, kako vidimo, imaju svoju *Pošla koka na pazar*.

ni

Štap *vara* kao znak vlasti nosili su predstavnici pravde; ovaj oružnik ima kratki štap *media vara*, jer to bijaše znak vlasti što su ga nosili oružnici Svetoga bratstva. O Svetom bratstvu bijaše riječi u napomeni 78.

112

U originalu: *en el val de las estacas* U dolini vrljika“ početni je stih u nekoj staroj romanci.

113

U originalu: *tortas y pan pintado*. Taj se izričaj uzima kad se netko žali na kakvu nevolju, a drugi mu veli neka se tješi, jer je još i gore moglo biti; uzima se kad se uspoređuju dva zla, pa se za jedno kaže da nije ništa prema drugome. Tome u nas najbolje odgovara *smilje i bosilje, smilje i kovilje, med i šećer, milost božja* itd. U prijevodu Poljaka W. Zakrzewskog stoji lechtanie“ šakljanje, dakle dobro, jer je riječ o batinama. I nekiEnglez na drugom mjestu, gdje se uspoređuju jedne batine s drugima stavlja: *tickling*“. U svakom se jeziku nađe nešto što odgovara, kakav adekvat ili jednačak.

114

Ni frazu *dejarse quedarse en el tintero* ne smijemo doslovno prevoditi. Jest nastala tako što je nekome nešto ostalo u tintarnici“, ali znači: *zaboraviti*.

115

Sve čeljad na zlu glasu. O Córdobaanskom *Potru* bijaše riječi u napomeni 46. U *pikaresknu* mapu Španjolske što je crta Cervantes u svojim djelima valja eto unijeti i Segoviju, koju zastupaju njezini suknari zapravo: gargaši što gargašaju,

grebenaju vunu i Quevedov probisvijet *picaro* Pablo. *Feria* ili, kako Andaluzani vele, *Herid* dio je Sevilje, gdje je četvrtkom bio sajam *feria*.

116

Riječ je o zabavi što potječe iz prastarih dana. Svetonije pripovijeda kako je rimski car Oton znao noću obilaziti gradom, pa kad bi koga našao pijana, naredio bi da se njime onako loptaju. Đaci sa španjolskih sveučilišta zabavljahu se o pokladama tako što bi se loptali kakvim psom. O loptanju kao što je ovo sa Sanchom ima dosta primjera u španjolskih pisaca.

117

U originalu: *y los escuderos, que se los papen duelos. Duelos* su *jadi, nevolje, muke* itd. *Papar* u familijarnom jeziku znači *srkati, kusati, jesti, gutati*. Rečenica bi prema tome glasila: a što se tiče konjušara, neka ih *jadi* izjedu“ tuga ih ubila“ i si..

118

U originalu: *tanto como en otro alguno*. Rodríguez-Marín veli da se to ima uzeti u smislu: *tanto como en el que más* - kao ni u kojem drugom“. Dakle ne: kao i svagda“.

119

Trapobana metatezom od *Taprobana* nekoć nazivahu Cejlon.

120

To nizanje valja uzeti kao parodiju pustih onih imena u klasičnim djelima. Cervantes s jedne strane uzima slavnu rijeku Ksant, što se spominje u Homera, Ovidija, Vergilija i Horacija, a s druge - Pisuergu, što protječe kroz Valladolid kao kad bi Požežanin svoju Orljavu usporedio s kakvom slavnom i posvećenom rijekom iz klasike.

121

Andrés Laguna, španjolski liječnik iz XVI. stoljeća, preveo je na španjolski i prokomentirao Dioskoridovu raspravu o biljkama. Dioskorid bijaše grčki liječnik iz I. stoljeća nakon Krista.

122

Evangelje po Mateju, y 45.

123

Sancho izvrće ime *Mambrino*.

124

U originalu teško prevodljiva igra riječi *andante* i *andanza*.

125

U originalu: *hablara yo para mañana* - a to je fraza koja se uzima kad se hoće pokazati kako netko nije pogodio pravi čas da govori. Prema prilici odgovara joj i: ma što mi prije ne rekoste!“

126

Oni koji imaju kakvo izdanje *D. Q.* u originalu, neka se ne čude ovoj preinaci; svakako je logičnije da je onu latinsku izrekao onaj klerik negoli don Quijote

koji veli: ne znam ja latinski...“ ili pak - Sancho, kako stoji u prvome izdanju Juana de la Cueste Madrid 1605.: Zaboravio sam kazati... itd.“

U drugom izdanju Juana de la Cueste Madrid, iste godine i u njegovu trećem izdanju Madrid 1608. stoji da je te riječi izrekao don Quijote; proveo se dakle ispravak.

Španjolski erudit Juan Eugenio Hartzenbusch u svome drugom izdanju u Argamasilli 1863. stavlja te riječi u usta onome kleriku, a engleski hispanist James Fitzmaurice-Kelly ono zaboravio sam reći“ umeće malo niže nego što je u ovome prijevodu, naime iza prve rečenice u drugom pasusu od ove brojke *Con esto se fué bachiller...*; i u njega dakle, kako je logično, onu latinsku izgovara klerik.

Rodríguez-Marín u svom izdanju D. Q. Madrid 1922.-1923. prenosi tekst iz drugoga i trećeg izdanja Cuestina te stavlja bilješku u kojoj iznosi kako bi bilo logičnije.

One latinske riječi znače: Osim toga, ako tkogod po đavoljem savjetu...“, a to su početne riječi u nekom dekretu Tridentskoga ekumenskog sabora 1545.-1563.; odnose se na *svete osobe*, a ne na *svete stvari*. Quijotova pustolovina s mrtvim tijelom Cervantesova je aluzija na prijenos kostiju San Juana de la Cruza iz Ubede u Segoviju. Dana 14. prosinca 1591. u samostanu u Ubedi umro je mistični pisac i potonji svetac San Juan de la Cruz. Dvije godine poslije svečeve smrti neke su se pobožne osobe upustile u pothvat da ukradu i u Segoviju prenesu zemaljske ostatke ispovjednika Svete Tereze, unatoč različitim čudima i priviđenjima što su se putem događala počiniteljima te pobožne krađe - kako

pripovijeda Jerónimo Ezquerro de Rozas, bolje poznat pod svojim karmelitskim imenom Fray Jerónimo de San José umro 1654. koji je San Juanu de la Cruzu posvetio dva svoja djela.

127

Riječ je o francuskom kralju, kako mu je legendarni španjolski junak Cid pred Papom razbio stolicu od bjelokosti, a Papa na to Cida izopćio, pa mu opet oprostio; o tome pjeva *Romancero del Cid*.

128

Neće biti da tu don Quijote misli na Mjesec; bit će prije - kako Rodríguez-Marín prenosi Pellicerovo mišljenje - da aludira na rijeku Nil, što se, izvirući u Gornjoj Etiopiji, u brdu Luna, kako se nekoć vjerovalo, bučno ruši u dva slapa ili vodopada“.

129

I ta je uzeta iz Biblije.

130

Premda Sancho Katonov nadimak *Censorius* izvrće u *Zonzorino* nezgrapno“, svejedno je čudno odakle ga je smogao.

131

Rodríguez-Marín napominje da i sad u Španjolskoj pričaju inačice na ovu Sanchovu, a uzimaju ih i kao uspavanku djeci. U nas veseljaci znaju pjevati ponavljajući neprestano:

Od Save do Dunava,

Od Save do Dunava... a kad kome dodija, pa zapita: A dalje?“ - odgovaraju:

Ne mof dalje, voda je.

132

Biti *cristiano viejo*, kršćanin od iskona, kršćanin starinom - tj. ne biti židovskog ili maurskog porijekla - među Španjolcima se smatralo osobitom časti i prednosti i uvijek se isticalo. U jednoj od Cervantesovih međuigara *El retablo de las maravillas* neki se junak smiješno hvali svojom kršćanskom starinom:

Cuatro dedos de enjundia de cristiano viejo rancioso tengo sobre los cuatro costados de mi linaje četiri prsta slanine starodrevnoga kršćanina uhvatilo se na sva četiri djedovska koljena moga roda.

133

Tako se nekoć vjerovalo, a love ga radi dabrovice, koja se upotrebljava u medicini. Spominje se onako i u *Bijesnom Orlandu*, XXVII, 57

134

Rodríguez-Marín bilježi: Tu se zabunio don Quijote: nije Vulkan skovao oružje Marsu, nego ovaj Vulkanu, i to od najgore vrste, u dogovoru s lkanovom ženom Venerom.“

laAutatio caparum, izmjena kardinalskih i prelatskih talara svake godine, prema *Rimskome obredniku*. U Adventu i Korizmi i u drugim pokorničkim danima u godini upotrebljava se ljubičasta boja, koja označuje poniznost i pokoru: crvena se upotrebljava na Duhove - itd. Dr. D. Peček, *Katolička liturgika*, Zagreb 1932., str. 22-23.

136

fuero Juzgo a to je zbirka starih gotskih zakona na starokastiljanskom jeziku propisivaše da oni koji plemićima nanesu kakvu uvredu ili pak štetu njihovoj imovini, imaju uvrijeđenim ili oštećenim plemićima platiti 500 *sueños* odštete. Oni su zakoni bili na snazi u Španjolskoj od njihova uvođenja za gotske vladavine pa do XIII. stoljeća, a kasnije se mijenjali.

37

Vele da je tu Sanchu po svoj prilici na nišanu don Pedro Téllez Girón, Vojvoda de Osuna.

Gente non santa po latinskom *gente non sancta*; to je onaj Davidov *vgoj lo-hasid*“ zao, bezbožan svijet iz psalma 43. Cervantes je taj svijet i njegov govor prikazao i u pripovijesti *Rinconete i Cortadillo*.

139

Riječ je o kazni u ono doba: osuđenik je morao kroz grad jahati na magarcu, a krvnik bi ga osuđenika bičevao vodeći ga na sramni stup ili na vješala.

140

O slobodnoj volji govori Cervantes i u drugim svojim djelima *El licenciado Vidriera*, *Los trabajos de Pérsiles y Segismundo*.

141

Prijevod ne prenosi što kazuje original, ali je i teško prenijeti, jer je u originalu igra riječima, prešućivanje, a ujedno i kazivanje bezočnosti. Original veli:

- *Si llaman - respondió Ginés; - mas yo haré que no me lo llamen, o me las pelaría donde yo digo entre mis dientes.*

Ispred glagola *pelar* čupati nalazi se akuzativ člana *las*, koji stoji umjesto objekta *barbas* bradu. Fraza *pelarse las barbas* doslovno: čupati sebi bradu znači *žestoko se ljutiti, pucati od bijesa* itd. Kako je posrijedi igra riječima, valja uzeti i doslovno značenje; Ginés bi *iskalio bijes* na onima što mu prišivaju onaj nadimak doslovno: iščupao bi sebi bradu“; ruke su mu u lisicama, spuštene, ne može ih dići do brade - i zato bi iščupao bradu gdje su mu ruke: kazuje dakle bezočnost, koja njemu i pristaje, a da je ipak ne izriče sasvim.¹⁴²

Lazarillo de Tormes, djelo nepoznata autora pripisivano Diegu Hurtadu de Mendoza, tiskano prvi put u Alcalá de Henaresu 1554. *Lazarillo de Tormes*, Alemánov *Guzmán de Alfarache* 1599. i Quevedov *Buscón* 1626. glavna su djela posebne vrste u španjolskoj književnosti zvane *picaresca*. Nazivom *novela picaresca* pikareskni roman“ okrstio se taj posebni rod španjolskog romana zato što opisuje doživljaje probisvijeta i obješenjaka, koje u Španjolskoj obuhvaćaju imenom *pícaros*.

143

Zacijelo aluzija na slabu djelatnost španjolske flote.

144

U originalu: *que podría ser que saliesen algún día en la colada las manchas que se hicieron en la venta* može biti da će se jednog dana pokazati što se načinilo u krčmi“. Neki komentatori vele da je to aluzija na neki prijašnji događaj u krčmi, za putovanja onih galijaša - događaj u kojem je komisar nešto skrivio, pa zato

Ginés prijeti komisar. Fraza *todo saldrá en la colada* doslovno: sve će izići u pranju, u rublju, u cijedu“ znači: *jednom će se za sve tražiti račun, izići će djelo na vidjelo, svaka će zvjerka pokazati svoj trag, doći će koka na jaje* itd.

145

Buscar tres pies al gato doslovno: tražiti tri noge u mačke“ fraza je koja znači: *tražiti povod svađi, zametati kavgu, izazivati đavla i si.*

146

Mnogi se komentatori dugo zadržavaju na ovoj zgodi s galijašima i vuku paralele; tu bi don Quijote vršio ulogu što ju je vršilo kršćanstvo u propadanju države u Starom vijeku; galijaši bi bili robovi što su zbacili jedne okove da uzmu nove.

147

Vidi napomenu 78.

148

Bit će da je Cervantes prekinuo pisanje ovog poglavlja pa nastavio poslije duže stanke i tako zaboravio da su Sanchu ukrali magarca. U prvom izdanju Juana de la Cuesta, u Madridu 1605., zapravo nema svega onoga što se počinje riječima *Te noći stignu u sredinu Sierra Morrene...*, a završava riječima: *zahvali don Quijotu na dobru koje mu čini.* U drugo Cuestino izdanje, iz iste godine, unijela se izmjena, ali nedosljedno. U prvom izdanju, u kojem se i ne govori o krađi magarca, riječi *Ide on za gospodarom, optrpan svim onim što sivac mora da nosi, pa vadi ii vreće i trpa u sebe* - glase ovako: *Ide on za svojim gospodarom, sjedeći na svome magarcu onako kako žene jašu, pa vadi iz vreće i trpa u sebe.* Malo dalje, u ovome istom poglavlju, vidjet ćemo Sancha kakr. .

a na početku XXV poglavlja opet je na svome magarcu. Cervantes i o tome govori u drugom dijelu, na kraju III. poglavlja, a na početku IV poglavlja objašnjava kako su Sanchu ukrali sivca.

149

U originalu, u sonetu umjesto onoga *djevo* stoji *Fili*. Isti se taj mršavi sonet pojavljuje u Cervantesovoj viteško-pastirskoj igri *La casa de los celos* Kuća ljubomore“, čin III; umjesto *Fili* ondje je ime *Angélica*. Sancho ono *Fili* čuje kao *hilo* konac.

150

Evo Sancha opet pješice. U prvome Cuestinu izdanju, gdje nema riječi o krađi magarca, stoji: *y siguió Sancho con su acostumbrado jumento.*

151

U originalu: *no quiero perro con cencerro* doslovno: neću psa s klepkom“, fraza kojom se kazuje kako iza nečeg leži pogibao.

152

U originalu: *coleta... era de ámbar*. Riječ *ámbar* komentatori i prevodioci D. Q. različito tumače: jednima je to jantar, pa prema tome i žuta boja, drugima koža namirisana ambrom; jednima dupinova koža, drugima svilu; jednima neka tkanina s Istoka, drugima opet nešto drugo - ukratko: svašta. No, valja

razlikovati fosilnu smolu *ámbar* jantar od izlučine *ámbar* ili, točnije, *ámbar gris* ambra. Ambra je izlučina što je iz utrobe izlučuje morski sisavac ulješura glavata; ta se masna i mirisna izlučina nalazi u komadima različite veličine što plutaju morem, a zbog jake mirisa upotrebljavala se za namirisavanje odjevnih predmeta, poglavito kožnih rukavica, prsnika, kožuha itd.. Danas se upotrebljava za proizvodnju mirisa. Kako u ono doba nisu znali odakle potječe ambra, ljudi su oko nje namatali različite priče, a cijena joj bijaše veća negoli zlatu. Riječ dolazi od arapske *,anbar*.

153

Piramu i Tizbi roditelji su branili ljubav, tako te njih dvoje mogahu razgovarati samo kroz otvor u zidu - kako pjeva Ovidije u svojim *Metamorfozama* IV.

154

Riječ je o Vojvodi de Osuna. *Grande de España* bijaše najveća plemićka titula; *grande* je, osim drugih povlastica, uživao i tu da se pred kraljem mogao pojaviti pokriven glave.

155

Córdoba bijaše čuvena sa svojih konja. Daraida, Garaya, Darinel - lica iz viteškog romana *Don Florisel de Niquea* Salamanca 1551., što gaje napisao Feliciano de Silva.

157

I sada se u astrologiji kazuje kako je Mjesec planet vlažan i hladan i kako djeluje na čud čovječju.

158

Maestro Elisabat, glasoviti vidar iz viteških romana, više je puta izliječio Amadisa od Galije.

159

Evo Sancha opet na magarcu.

160

Sancho ime *Isopete* - kako su u Španjolskoj nazivali Ezopa - izvrće u *Guisopete*, a to bi bio deminutiv od *guisopo*, kako u Andaluziji izgovaraju riječ *hisopo*, koja znači *miloduh* biljku i *škopilo* u crkvi. Malo dalje, kad Sancho opet uzima riječ, on ime *Madásima* izvrće u *Magimasa*, a *Elisabat* u *abad* opat.

161

Ime *Beltenebrós* složeno je od pridjeva *bello* lijep i *tenebroso* mračan, te bi značilo da je *lijep* i *tužan* onaj koji ga nosi.

162

O tim ludostima Orlandovim riječ je u pjevanjima XXIII, XXIV, XXIX, XXX, XXXIX. Ariostova spjeva *Orlando Furioso*.

163

Don Quijote daje slobodu Rocinantu kao Ruggero Frontinu u *Bijesnom Orlandu* XLV 92; i don Quijotove pohvale Rocinantu parodija su Ruggerovih pohvala Frontinu.

164

Latinskoj *in inferno nulla est redemptio* kad si u paklu, nema više spasa“ Sancho izvrće ono *redemptio* u *retentio*, tako da njegova zvuči: u paklu nema ustavljanja“ pa je stoga don Quijote ne razumije.

165

Cervantes parodira klauzule na mjenicama. Neki komentatori na priliku Sir H. Rawdon Brown vele da je sve to oko magareće mjenice zapravo politička aluzija: Sancho bi tu bio grof Pedro Franqueza, tajnik

1 miljenik Vojvode de Lerma; tome su grofu predali trojicu od petorice sinova Emmanuela Savojskog kad su ih pozvali u Španjolsku da se ondje prikažu i da ondje žive; među tom trojicom bijaše i kraljević Filippo, nećak španjolskoga kralja Filipa III., a bio je poslan u Španjolsku zato da Objašnjenja bi došao na španjolski prijesto, ne imadne li kralj potomstva. Te su se nade izjalovile kad se 1605. rodio Filip IV

166

U originalu: *rubrica*, a to je šara što se stavlja uz potpis, te je i dandanas sastavni dio samog potpisa.

167

Igla pribadača“ - u originalu: *un alfiler de a blanca*, a to će reći pribadača od pol maravedija“ od pol groša, to jest golema, prosta pribadača nikako fina“, kako stavljaju neki prevodioci.

Sedmere je željezne ploče nosio Ferrati Ferago na trbuhu jer mu pupak bijaše ranjivo mjesto, a što se tiče Orlanda,

Ferito esser potea sotto le piante, Ma le guardò con ogni studio et arte. Orlando Furioso XII, 49.

168

O tome nema ništa u romancama o Bernardu del Carpiju. U *Bijesnom Orlandu* XXIII, 85 kazuje se kako je Orlando pograbio paganskoga kralja Mandricarda - *Re pagano Orlando ebbe ghermito: Lo stringe al petto; e crede far le prove Che sopra Anteo fe“ già ilfigliol di Giove.*

169

Medor kao i Kloridan paž je Dardinellov, a ne Agramantov.

170

Napominju neki komentatori: Čini se da je tekst ovdje izmijenjen; zacijelo je u originalu bilo: *kao od majke rođena*. “No nije tako, tekst je valjan, jer Cervantes tu parodira; tko to mjesto popravljaj“, upropaštava Cervantesov humor. Vidi napomenu 70. Jednako kazuje družbenica Marialonso u Cervantesovoj pripovijesti *Ljubomornik iz Estremadure El celoso Extremeño*.

171

Tekst je autentičan, Cervantesov, iz prvoga izdanja D. Q., po kojem su načinjena tri prva lisabonska izdanja i sva moderna. U drugome Cuestinu izdanju nekomu se nije svidjelo što don Quijote pravi krunicu od košulje, pa je to mjesto ovako prepravljeno:

Ali ja znam da je njemu glavno bilo moliti se, pa ću tako i ja.“ i počeo da se moli, a kao krunica služile mu šišarice s nekoga plutova drveta, što ih je nanizao po deset.“

172

Wamba, vizigotski kralj iz VII. stoljeća, kad su Vizigoti vladali u Španjolskoj. I danas to ime uzimaju kad se želi kazati kako je nešto staro i prastaro. U nas, u takvoj prilici: Kulin ban, Marija Terezija itd.

173

Marije C. Marius, rimski vojskovođa i protivnik Sulin, bio je konzul sedam puta. Katilina, Rimljanin što je došao na zao glas s urote protiv domovine. Sula, rimski diktator, istaknuo se progonom svojih neprijatelja *marijevaca*; njegov nećak Publius Cornelius Sulla bijaše umiješan u Katilininu zavjeru.

O Galalonu vidi napomenu 53.

Vellido, zapravo Bellido Dolfos, vitez iz Zamore, mučki je ubio kralja Sancha II. za opsade toga grada 1072..

Grof don Julián predao je Ceutu Maurima da se osveti kralju Rodrigu, koji mu je zaveo kćer Florindu zvanu *Cava*; u bitki kod Guadalete borio se na strani Saracena VIII. stoljeće. I o grofu don Juliánu i o Bellidu Dolfosu pjeva se u španjolskim romancama.

174

Kako je rečeno u napomeni 67, Cervantes je prvi dio *D. Q.* bio razdjelio u četiri knjige; kad je poslije deset godina 1615. objavio nastavak svoga djela, okanio se te podjele pa je iznova počeo redati poglavlja, a cio se nastavak zove *Drugi dio*. Prema tome, I. dio *D. Q.* ima i imao je pedeset

1 dva poglavlja, a II. dio sedamdeset i četiri.

175

O tituli *grande de España* bijaše riječi u napomeni 154. Pripovijesću Cardenija i Doroteje Cervantes je nišanio na neke istinske događaje; akademik Rodríguez-Marín pronašao je o tome i dokumente s kraja XVI. stoljeća, ali ih u svome komentaru *D. Q.* nije objavio, nego je - iznoseći u nekoliko redaka o čemu je riječ - ovako napomenuo: "... u našoj domovini ta vrsta istraživanja nailazi na tako nemio doček i tako slabu zaštitu, te ne znam neću li se naposljetku odlučiti da zauvijek ostavim da počivaju ti zlosretni plodovi moga strpljenja i moje platonske ljubavi prema takvu radu.“ *Cardenio* je neki Cárdenas iz Córdobe; *don Fernando* je don Pedro Girón, drugi sin prvoga Vojvode od Osune; *Dorotea* je doña Marta de Torres, koju je zaveo vojvodin sin don Pedro... Don Pedro nije se oženio svojom žrtvom, nego je otišao u Napulj, kad mu je otac imenovan za potkralja Napuljskoga kraljevstva. Ondje je don Pedro i umro kao neženja 1583., a zemaljske su mu ostatke prenijeli u vojvodski panteon u Osunu, gdje se i danas čuvaju.

Vidi bilješku 132. Objašnjenja

Nekoć su vjerovali da risov pogled prodire kroza zidove U Cervant

Razgovoru pasa Coloquio de los perros krčmarica kazuje- a ^{eSOVU} i . i. .. i i-i -a.
ja nisam

ris da moram vidjeti kroza sedam zidova.“

178

Španjolski akademik i poligraf Marcelino Menéndez y Pelayo 1856 -1912.
upozorio je na vezu između Dorotejine povijesti i povijesti o Félixu i Felismeni,
što ju je Montemayor, ugledajući se na Bandella, unio u svoju *Dianu*; Menéndez
y Pelayo veli:

Así la novela sentimental, cuyo tipo castellano fué la *Cárcel de amor*, de Diego
de San Pedro, explica mucho de lo bueno y de lo malo que en la retórica de las
cuitas y afectos amorosos contienen las historias de Cardenio, Luscinda y
Dorotea, en la última de las cuales es visible la huella del cuento de don Félix y
Felismena, que Montemayor, imitando a Bandello, introdujo en su *Diana*.“ Isto
tako, sentimentalni roman, kojega kastiljanski pralik bijaše *Cárcel de amor*
Diega de San Pedra, objašnjava mnogo dobroga i lošega što u retorici o
ljubavnom jadu i žaru imaju povijesti Cardenija, Luscinde i Doroteje; u ovoj
potonjoj vidljiv je trag priče o Félixu i Felismeni, koju je Montemayor,
ugledajući se na Bandella, umetnuo u svoju *Dianu*.“ - *Cultura literaria de*
Miguel de Cervantes y elaboración del Quijote“ govor čitan na Sveučilištu u
Madridu, 8. svibnja 1905.

I župnik zna obješenjačiti! Uz to, kako upozorava Clemente Cortejón u svome
kritičkom izdanju D. Q. Madrid 1905., župnik pojačava komiku posežući za
riječima što se završavaju na -on: *varón, don, Micomicón*.

180

Pobijeljet će oni i požutjeti“, to jest Sancho će ih pretvoriti u srebrnjake i
zlatnike.

181

Zulema od arapskoga *Džebel-es-Stdejman* ime je brdu južno od Alcalá de
Henaresa; na tom su brdu neke ruševine; misli se da je to drevni Complutum.

182

Španjolci i Portugalci nazivahu Ameriku *Zapadnom Indijom*, a azijsku Indiju
Istočnom Indijom, jer je Kolumbo - hoteći plovljenjem u zapadnom smjeru stići
u Indiju u Aziji - otkrio Novi Svijet, *Indias Occidentales*. Tim imenom Španjolci
nazivahu Ameriku sve do polovine XVIII. stoljeća.

183

Na tome mjestu Rodríguez-Marín napominje: Tu se može vidjeti kakokrivo čine
ilustratori D. Q. koji župnika slikaju obrijana lica, kao da je posrijedi kakav
današnji svećenik. U Cervantesovo doba svećenici su obično imali brkove i
bradicu podusnicu.“

184

Umjesto *trinacrio* kazivalo se i *tinacrio*. To je adjektiv od *Trinacria*, kako se
nekoć zvala Sicilija. Grčki *Trinakría*, od *treis* i *akron*, to jest trošiljasta“, s tri
glavice“ - jer Sicilija ima oblik trokuta.

185

Azote znači bič, a jigote - paprikaš.

186

Doroteja spominje desnu stranu, a lijevo pazuhu - kako bi imala više prilike da pogodi, i još dodaje tamo negdje“. Očito je dakle da nije posrijedi neka Cervantesova ili tiskarska greška, kako misle neki komentatori. Ta Doroteja zbija šalu! U popularnom djelu *Historia verdadera del rey don Rodrigo y de la pérdida de España* - mistifikaciji granadskog Maura Miguela de Lune, koji je svoju podvalu napisanu između 1589. i 1592. pripisao izmišljenom Arapinu Abdul-Kasimu Tarifu Abentariku - pripovijeda se, uz ostale izmišljotine, kako je Tariku, kad je 711. prešao iz Afrike u Španjolsku, neka žena rekla da će, po proročanstvu njezina oca, Španjolsku osvojiti vojskovođa koji pod desnim pazuhom imadne kosmat madež velik kolik grašak slanutak.

187

Iz Dorotejinih riječi izlazi kao da je Španjolska dio Manche. - O onome iskrcaju“ u gradu što nije na moru, nego na kopnu, južno od Córdobe, Rodríguez-Marín citira izvadak iz matice krštenih, u kojem se kazuje: Dana dvadesetoga, mjeseca studenog, godine tisuću pet stotina osamdeset i treće, ja Juan de Rueda, župnik ove stolne crkve u Osuni, krstio sam nezakonitu kćer don Pedra Giróna, viteza Calatravskog reda i sina señor don Pedra Giróna, Vojvode od Osuna - i done Marije de Torres iz Estepe...“ Vidi napomenu 175.

188

Ta krađa, koja bi bila u skladu s viteškim knjigama, nije se nigdje spomenula; zacijelo je Cervantes imao u osnovi da je dometne u onoj zgodi s galijašima, ali je smetnuo s uma.

189

Don Quijote prijeti Sanchu kazujući prvi dio poslovice, koja veli: *Tanto va el cántaro al agua, hasta que se rompe* Vrč ide na vodu, dok se ne razbije.

190

Svega toga o nalasku magarca naime riječi: Dok se to događalo, opaze oni gdje im putem dolazi u susret...“ pa do ove brojke nema u prvome izdanju ni u tri lisabonska izdanja, tiskana prema prvome Cuestinu, nego se iza riječi nov grijeh, nova pokora“ prelazi na odsjek što dolazi iza ove brojke, naime na riječi: Dok su se njih dvojica tako razgovarala...“

191

Tom su se podvalom služili Cigani da bi životinja čilo kročila, pa da je na sajmištu lakše prodaju.

192

U XXV poglavlju rečeno je da Sancho pozna Dulcineju, to jest Aldonzu Lorenzo. Malo poslije stoji kako je Haldudo mlatio Andresa konjskom uzdom, a prije je rečeno u poglavlju IV da ga je mlatio remenom.

193 .

Los cuatro libros del valeroso Cavallero Don Cirongilio de Tracia Četiri knjige o djelima hrabroga viteza don Cirongilija od Tracije viteški je roman što je objavljen u Sevilji 1545., kao prijevod Bernarda de Vargasa s latinskoga. - O drugom romanu bilo je riječi u napomeni 57, uza VI. poglavlje. U kasnijim izdanjima ime *Florismarte* preinačilo se u *Felixmarte*. - *Cordnica del gran Capitdn Gonzalo Herndndez de Cordoba y Agnilar* objavljena je u Zaragozi 1554. i poslije pretiskivana; opisuje djela Gonzala Hernandeza de Cordoba 1453.-1515., španjolskoga vojskovođe zvanoga *Gran capitdn*. Toj je kronici dodana *Vida del famoso caballero Diego Garcia de Paredes*, životopis Diega Garcije de Paredesa 1466.-1530., koji je s Gonzalom Hernandezom de Cordoba sudjelovao u ratu protiv Francuza u Italiji; borio se u papinskoj vojsci, služio kralja Fernanda Katoličkog itd.

194

Frailecicos ili *frailecitos* - igračka koju djeca prave tako što odrežu gornji dio mahune, izvade iz nje zrna, pa ljuska ostane kao fratarska kukuljica.

195

Prigovara ovome umetku bakalaur Sanson Carrasco u III. poglavlju drugoga dijela D. Q. Cervantes se u ovoj umetnutoj pripovijesti očito ugledao u dijalogiziranu fantastičnu pripovijest *El Crotalon*, koja se pripisuje erazmistu Cristobalu de Villalónu, a koja je napisana po ugledanju na Erazmovu *Pohvalu ludosti* i na Ariostova *Bijesnog Orlanda* XLIII, 12-46.

196

To je ona Salamunova, što na hebrejskom glasi: ešet-hajil mi imca“ Vrsnu ženu tko će naći?“ - *Poslovice*, XXXI, 10.

197

Ona je izreka sve do groba“ Periklova, a prenosi je Plutarh.198

Luigi Tansillo 1510.-1568., talijanski pjesnik, čija se djela takmiče s Tassovim i Bembovim, jedan od najčitanijih u Španjolskoj. Taj je pjesnik sudjelovao u španjolskom i mletačkom osvajanju Hercegnovoga, a poslije pjevao o svojim lutanjima uz dalmatinske obale i o pokolju Španjolaca kod Hercegnovoga. - Vidi: dr. J. Torbarina, *Pjesnički odjeci bitke kod Hercegnovoga* g. 1539.“, *Hrvatsko kolo*, XXII.

Tansillove *Le lacrime di San Pietro* preveo je na španjolski Cervantesov prijatelj Luis Gálvez de Montalvo, a oponašao ih Rodrigo Fernández de Ribera.

199

Riječ je o čarobnom peharu što ima svojstvo da

...svakog kavalira

Napoji kome je supruga valjana,

Dok vino naprotiv iz toga kondira

Onome kome je žena puna mana,

I kome nevjerstvo u braku se sluči,

Mjesto u gušu mu, u njedro se sruči.

Bijesni Orlando, XLIII, 28 - prijevod Stanojevićev. Kušnju s čarobnim peharom“ nalazimo u pričama različitih naroda; Cervantes se spominje onih dviju iz Ariostova spjeva XLIII, 12-46 i 67-144, ali smeće s uma pojedinosti.

200

To o hermelinu pusta je priča, kao i ono o dabru ili o risu. Dabrovu dabrovicu i risove oči nisu, doduše, još stavili na grb, ali jesu hermelina i lozinku: *Prius mori quam foedari* Prije umrijeti, negoli se okaljati“.

201

Priča kazuje kako je Akrizije, kralj u Argu, iz nekog proroštva saznao da će ga ubiti njegov unuk; kralj ima kćer Danaju; da ne bi dobio unuka, zatvara je u kulu, ali toj zatvorenici silazi Jupiter u prilici zlatne kiše i zatvorenica rodi Perzeja.

202

Cervantes citira Bibliju, Prvu knjigu Mojsijevu, to jest POSTANAK, II, 24: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo.“

203

Ta četiri S, što treba da rese svakog zaljubljenika, jesu početna slova pridjeva *sabio, solo, solícito, secreto* mudar, jedincat, pažljiv, tajan - kako je to izložio Luis Barahona de Soto u spjevu *Las Idgrimas de Angelica* pjevanje IV, s kojim smo se susreli u don Quijotovoj knjižnici. Penelopa i Porcija, koju ćemo kasnije susresti, često su ponavljana imena iz skladišta klasike. Penelopa, po mitologiji grčkoj žena Odisejeva, odolijevaše proscima ostajući vjerna mužu, koji je otišao u trojanski rat; Porcija, Bratova žena, ubila se kad je čula za muževu smrt.

205

U originalu: *ciertos son los toros* - fraza uzeta iz borbe s bikovima, a znači: *stvar je pouzdana, nema nikakve sumnje* i si.

206

U originalu: *y todos con antifaces negros* a svi s crnim krinkama. *Antifaz* plural: *antifaces* bijaše krinka što se nosila ne zato da bi se čovjek zakrabuljio, nego zato da bi na putu zaštitio lice od sunca i prašine.

207

U originalu: *al freir de los huevos lo vera* doslovno: vidjet ćete kad se jaja budu pržila“; ta fraza znači *vidjet ćete u pravo vrijeme u svoje vrijeme, kad bude vrijeme*. Ne može se doslovno prevesti, jer u tekstu nema govora o jajima. Fraza je uzeta iz neke priče u kojoj se kazuje kako je neka žena u ugljenara kupila košaru ugljena te ga upitala valja li ugljen, a on joj odgovorio: Vidjet ćeš kad na njemu budeš pržila.“

208

U originalu: *borceguiles* - starinska obuća što seže iznad gležnja pa do polovine noge. Vele da riječ dolazi od flamanske *brosekin*. Tko zna nije li onako kako veli don Quijote u LXVII. glavi II. dijela.

209

U originalu: *macange*, alžirski provincijalizam za književno arapsko *ma kane* šej“*un*, koje znači: Nije ništa.“

210

Evandjelje po Mateju, X, 12.

211

U originalu: *andar a la sopa* - ići na juhu“, termin uzet iz govora probisvijeta i siromašnih đaka što su išli na siromašku juhu koja se besplatno siromasima davala u samostanima. O tome pripovijeda Quevedo u *Životopisu lupeža Historia de la vida del Buscón*, u poglavlju XV

212

Borla, kićenka - aluzija na kićene kape, obilježja onih što su stekli naslov doktora na kakvu sveučilištu.

213

U originalu igra riječima: *porque de faldas, que no quiero decir de mangas, todos tienen en qué entretenerse*. Cervantes je tu rastavio često ponavljani adverbijalni rijek *de faldas o de mangas* ili *de haldas o de mangas*, koji znači: *ovako ili onako; svakako; htio-ne htio; hoćeš-nećeš*. Da nije taj rijek rastavio, rečenica bi mu kazivala: jer svi oni *ovako* ili *onako* imaju od čega da se izdržavaju“. No duhovitim je rastavljanjem onog rijeka rečenica drukčije okrenula. Riječ *falda* i *manga* imaju mnogo značenja - uz ostalo prva je još i *suknja* i *skut*, a druga i *rukav*. Nema razloga da riječ *falda* uzmemo u doslovnom značenju pa da učenjaci žive od sukanja“, ali igrom riječi ovdje može biti *skut*, dakle *faldas* i *mangas*: skuti i rukavi jednoga te istog ruha. Sam za se, adverbijalni rijek *de haldas* ili *de faldas* kontrapozicija je rijeku *de mangas* - značenje mu je dakle: *redovitim prihodima* i si. Riječ *mangas* plural znači: *probitak, korist, dobitak, dar, mito, podmazivanje, podmićivanje, podgoi*“*aranje, prihod okolišnim putem* i si. Adverbijalni rijek *de mangas* sam za se znači: *mitom, od mita, od prihoda okolišnim putovima* i si. Kako Cervantes riječju učenjaci“ *letrados* ne misli baš samo na *učenjake* nego i na ljude što žive od pera“, najprije na pravnike, suce, pravne zastupnike, državne činovnike - to mu je rečenica u skladu s drugim mjestima na kojima u svojim djelima dovodi ona zvanja u vezu s mitom. Sve u sve, Cervantes se onim dvjema riječima poigrao u njihovu dvostrukom značenju.

U XXXI. poglavlju imamo riječ *mangas* u značenju *darovi*, ali u frazi: *buenas son mangas después de Pascua*, koja je na onome mjestu dobro prevedena: bolje išta nego ništa“; u drugoj bi prilici značila: kad su darovi posrijedi, dobro došli u svako doba“, ili: kad korist nosi, svako je vrijeme dobro.“

U LI. poglavlju drugoga dijela nalazimo rijek *de haldas o de mangas* u Sanchovu pismu don Quijotu, a preveden je i opet valjano, premda drukčije.

214

Riječ je o pogubljenju tih grofova godine 1568., jer bijahu pobunili Flandriju protiv španjolske tiranije. - Onaj poslije spomenuti capitán de Guadalajara ili

Diego de Urbina bijaše zapovjednik odreda u kojem se Cervantes borio u pomorskoj bitki kod Lepanta.

215

Uchali čitaj Učali - tako su Španjolci zvali kalabreškog odmetnika koji je prozvan Ildž-Ali i koji je služeći Turcima postigao različite položaje, pa tako bio i kralj u Alžiru. Španjolci su dakle iskrivili nadimak onog odmetnika. *Ildž-Ali* znači *Odmetnik Alija*, jer arapski *ildž* znači *prebjeg, odmetnik*.

216

Genovljanin je Giovanni Andrea Doria zapovijedao španjolskim brodovima na desnom krilu kršćanske flote u bitki kod Lepanta. U originalu: *bogando en la capitana de los tres fanales*. Ono *tres fanales* nije ime brodu, nego su to svjetiljke kao zapovjednički znak na nekadanjim ratnim galijama.

218

U originalu: *Mtdey*. To nije ime, nego titula od arapskoga *maula* ili *mei* "laj - gospodar, gospodin, u nas poznata u obliku *mula*, na priliku: dahija Mula-Jusuf. Španjolski *ha Goleta*, talijanski *La Goletta*, francuski *La Goulette* - utvrđeni dio luke u Tunisu. Cervantes iznosi događaje koji su se doista zbili; isto tako imena koja se spominju potkraj ovog poglavlja jesu imena koja su zabilježena u povijesti.

220

Fratin, nadimak glasovitoga graditelja Paleara, koji bijaše vojni inženjer u službi Karla V i Filipa II.

221

Poslije sultana prvi bijaše *veliki vezir*, a drugi *muftija*. Cristóbal Villalón u djelu *Viaje de Turquía*, u kojem je opisao doživljaje za svoga dugog sužanjstva u Carigradu, iznio je zanimljive podatke i o hijerarhiji u turskoj carevini.

222

Trebalo bi da bude: Hasan-paša. Cervantes ga pravim imenom naziva u svojoj komediji *Los baños de Argel*. I taj Hasan-paša bijaše odmetnik, iz Mletaka. Zanimljive podatke o Alžiru iz onog vremena dao je Diego de Haedo u djelu *Topografía e Historia general de Argel*, Valladolid 1612.

223

U originalu: *baño*. Ta riječ nema nikakve veze s kupkama“, kako krivo tumači Jean Babelon i drugi, jer nije latinskoga, nego arapskoga porijekla. Znači: *zgrada, zdanje, obzidani prostor*, u kojem su u Alžiru držali sužnje. Arapski *bina*“ znači *zgrada, građevina, zdanje* i si., a dolazi od glagola *bena, jebni, benjun - graditi*. *Banin* ili *albani* znači *graditelj, zidar*, pa otud i španjolski *albañil, zidar*. I hebrejski *bana* znači *graditi* kaldejski *bena*, a *banaj - graditelj*. Riječ *baño* susrećemo i u Cervantesovoj komediji *Los baños de Argel*.

224

Tu je posrijedi sám naš pisac. Cervantes se često vraća na patnje u alžirskom ropstvu. Ondje su mu se dogodili nevjerojatni događaji, u kojima je pokazao takvu hrabrost da je upravo neshvatljivo kako ga je okrutni Hasan-paša pošteditio.

Sjećanja na ropstvo u Alžiru nalazimo svuda u Cervantesovim djelima: osim u D. Q. ima ih u pripovijestima *El amante liberal* i *La española inglesa*, a poglavito u komedijama *El trato de Argel* i *Los banos de Argel*.

225

U originalu: *alcaide* od arapskog *al-ka'id*, zapovjednik utvrđenoga grada, dizdar. Pata, ili točnije, Bata, utvrda kraj Orana. Nešto prije spomenut je maurski novac *sijani*. To je arapska riječ, koja glasi *si'dni*. Tu zapravo imamo glagolski korijen *sa'ane*, koji se sam ne upotrebljava, nego dolazi u drugim proširenim vrstama glagola i od njih izvedenih riječi; *si'ani* znači *sitno, razbijeno, sitnina*.

226

Takvom se ispravom opskrbljuje otpadnik Hazen u spomenutoj Cervantesovoj komediji *Los banos de Argel* čin I. I u drugom se ova umetnuta pripovijest slaže s onom komedijom.

227

Lejla ili Lajla često je žensko ime na Istoku. U jednoj lijepoj perzijskoj poemi što ju je napisao Nizami, primjerice, pjeva se o ljubavi Medžnuna i Lejle. No, ta se riječ uzima i u značenju *gospoda*, poglavito u *algarabiji*. - Marjam ili *Merjem* arapski je oblik imena *Marija* hebrejski *Mirjani*.

228

U originalu: *zala* običnije *azald*, molitva muslimanska - od arapske riječi *as-salah*, molitva *salld* - moliti se.

229

Jedna od deveterih vrata što ih bijaše u gradu Alžiru; vodila su na istok, a po njima se zvala jedna gradska četvrt. Moglo bi to biti *Bab-uz-zejjin*, to jest Tijesna kapija“. Neki komentatori vele da bi to imalo biti *Bab-ghazzon* i da znači Vrata stada“, jer da je onud prolazilo stado. Ako je tako, onda bi arapski naziv glasio *Bab-ul-ganem*.

230

U originalu: *tagarinos*, Mauri koji su živjeli među kršćanima u Valenciji, Aragonu i Kataloniji. Riječ dolazi od arapske *es-sagriju*, koja znači *graničar, krajišnik*, a ta opet od *es-sagru*, koja znači *granica, krajina*. Taj naziv nosilo je nekoliko pograničnih pokrajina u islamskome svijetu, na priliku: *Sagruš-šam* Samsko-Sirijska krajina, pa tako i Aragonija bijaše Arapima *Sagrun*, jer bijaše najsjevernija, najdalje zemlja u kojoj življahu Arapi.

Danas Šeršel - mjestance na dvadesetak milja zapadno od Alžira, drevna *Julia Cesarea*. *Mudejar*- musliman, podanik kršćanskih kraljeva. Riječ dolazi od arapske *mudehan* - *podanik* ili *onaj koji plaća danak*. *Elche* vidi u napomeni 215, a *tagarino* u napomeni 230.

233

Maurkinje bijahu sigurne u razliku po rasi i vjeri, koja ih dijeli od kršćana. O tome govori nam Cervantes u komediji *Los bafios de Argel* čin II.

234

Lingua jranca, mješavina španjolskoga, portugalskoga, katalonskog, provansalskog, talijanskog, grčkog i arapskog, što je još i sada u upotrebi na Sredozemnom moru - nastala po svoj prilici za križarskih vojni i u trgovini između Levanta i gradova na evropskome Jugu.

235

Gusarski zapovjednik Arnaut Albanez Memi, poznat i pod imenom Deli Memi, zarobio je i u ropstvo u Alžir odveo Cervantesa i njegova brata Rodriga, kada su se na španjolskoj galiji *El Sol* vraćali iz Napulja u Španjolsku u rujnu 1575. Spominje se i u Cervantesovoj pripovijesti *La esparlola inglesa*.

236

U originalu: *carcajes*, od arapske riječi *el-halhalu griima*. Za riječ *grivne* u originalu stoji: *ajorcas*, a to je arapska riječ *ašorka*.

237

U originalu: *zoltani* točnije bi bilo: *sultani* - *sidtani*, zlatan novac u upotrebi u nekadanjoj turskoj carevini.

238

U originalu: *tamxixi*, nepravilan oblik iz alžirskoga govora za književni arapski *hel temši?* ili *e temši?* ideš li? - od glagola: *meša, jemši, mešjun ići*.

239

U originalu: *Amexi* - nepravilan oblik iz alžirskoga govora za književni arapski *imšiJ odlazi* - imperativ za drugo lice jednine od glagola: *meša, jemši, mešjun ići*.

240

U originalu: *bagarinos* - plaćeni veslači od arapske riječi *el-bahhdru* - mornar.

241

U originalu: *nizarani*. Arapski *tmsranijjun* - Nazarejac, sinonim kršćanina.

242

Rumia po arapski jest *kršćanka*, ali *kava* nije zla žena“, niti uopće onaj naziv ima veze s Kaicvom ženom, a najmanje s onom avom, o kojoj Dijase riječi u napomeni 173. Onaj se rt po arapski zove *Kabrur-rumi*, a to će reći *Rimski grob*, jer ondje kod Sérsela zaista bijaše grob - ruševine kraljevskoga mauzoleja što ga je sagrađio Juba II.

Arapski su naziv iskrivili u *Caba Rumia*, pa ga u narodnoj legendi poistovjetili s imenom Florinde, zvane Cava, kćeri grofa Juliana. I tako se *Kabrur-rumi* Rimski grob“ prometnuo u zlu kršćanku“. Arapska riječ *kabr* poznata je u nas u obliku *kabur* grob.

243

Bajel redondo, okruglasti brod. Jedni vele da je to naziv jedrenjaku na kojem je jedro u četvorokut, a ne u trokut; drugi dovode naziv u vezu sa širinom same brodice.

244

Nekoć su dva i više zrna spajali lancem da bude veće štete.

245

Vélez Málaga, mjestance na južnoj španjolskoj obali, dvadesetak kilometara Málagi na istoku.

246

Odmetnik koji bi se vratio u Španjolsku morao se prijaviti građanskim i crkvenim oblastima - prvima, da ga unesu u listine, a drugima, da dade izjavu o svojoj vjeri, kako ne bi bio osumnjičen s krivovjerja.

247

...svoga brata markiza - još jedan dokaz za tvrdnju Rodríguez-Marína vidi napomenu 175 da u don Fernandu valja gledati don Pedra de Giróna, drugog sina prvoga Vojvode od Osune: prvi sin vojvodin, don Juan Téllez Girón, kao prvenac nosio je naslov *marqués de Peñafiel*, dok nije, po očevoj smrti, naslijedio naslov vojvode.

248

U originalu igra riječju *oidor* u smislu *sudac* i *slušatelj*.

249

U originalu paronomasija: *canta* - *encanta*, kojom se Cervantes poigrava i u drugim svojim djelima.

250

Palinur, kormilar Enejin, u Vergilijevoj *Enejidi* III, 513.

251

U doba kad se zbiva ova radnja - kako napominje Rodríguez-Marín - a to je godina 1589., stakleni prozori u Španjolskoj bijahu rijetkost. Umjesto stakla, zatezalo se bijelo platno.

252

Neki napominju da Cervantes tako naziva Mjesec zbog tri oblika u kojima se poKazuje: *miaaaK*, *polumjesec*, *uštapi*; no bit će prije da je posrijedi sjećanje iz klasike *Luna* na nebu, *Dijana* na zemlji, *Hekata* ili *Prozépina* u podzemnom svijetu.

253

Mitološka fabula kazuje kako je bog sunca Apolon trčao za Dafnom, kćerju riječnog boga Peneja, pa ova bila pretvorena u lovor. Usporedi Ovidijeve *Metamorfoze*, I, 453-567.

254

U XXI. poglavlju vidjeli smo kako se brijač na magarcu zaputio u susjedno selo; don Quijote u svojoj je mašti vidio u njem viteza na konju, grošastu čilašu, baš kao što je i u plitici vidio zlatan šljem. Sad opet don Quijote, dosljedan sebi, spominje konja“, ali kad onim završetkom iz teksta kazuje kako je Sancho opremom s konja okitio svojega“ - onim svojega“ *el suyo* pretvara Sanchova sivca u konja. Vidi napomene 148, 150, 159, 190.

255

Obješenjak Sancho naziva predmet spora složenicom *baciyelmo* - prvi dio *bacía* plitica, a drugi *yelmo* šljem - da kaže istinu, a da ne uvrijedi gospodara.

256

U originalu: *pero allá van leyes...* Brijač kazuje prvi dio poznate poslovice, koja veli: *Allá van leyes do quieren reyes* - Zakon ono kaže što kralj nalaže to jest: u koga je sila, u njega i zakon. Poslovica potječe od zgrade u kojoj je kralj Alfons VI. 1072.-1109. svoju volju nametnuo kao zakon kad se u Toledu odlučivalo o tome koji liturgijski obred da se izabere: rimski ili mozarapski; kralj je nametnuo svoju volju, u korist rimskog obreda, koji već bijaše prihvaćen u Aragoniji, Kataloniji i Navarri, premda izbor bijaše ispao u korist mozarapskog, koji je odonda istisnut, a sada se još održava samo u posebnoj kapeli katedrale u Toledu. Pridjev *mozárabe* odnosi se na kršćane što su nekoć živjeli među Maurima u Španjolskoj; dolazi od arapske riječi *mu* "arrab, koja znači *poarabljjen, arabiziran*. Rito *mozárabe* varijacija je liturgijska, a porijeklo joj je zapravo vizigotsko; dugo se držala u španjolskoj crkvi, kao u nas glagoljaška misa, a ograničena je, kako rekosmo, samo na jednu kapelu u toledskoj katedrali, kao što su u nas glagoljaške mise samo u nekim crkvama.

257

Krčmari na selu, sa svojih posebnih razloga, bijahu pripadnici Svetoga bratstva, bilo kao njegovi oružnici ili drukčije kako. Probisvijet Guzmán de Alfarache zaposlio se u jednoga takva, o kojem veli: *La palabra del ventero es una sentencia definitiva: no hay a quein suplicarsino a la bolsa, y no aprovechan bravatas, que son los más cuadrilleros, y por su mal antojo, siguen a un hombre callando liasta poblado, y allí le probarán que quiso poner fuego a la venta, y les dio de palos, o le forzó la mujer o hija, sólo por hacer mal y vengarse.*"

Krčmarska je riječ konačna presuda: nemaš se kome uteći doli džepu; i ne koriste ti u krčmara junačenja, jer su krčmari najvećim dijelom članovi Svetoga bratstva, pa će tako ponekoga iz čistog hira tiho slijediti do nastanjena kraja te mu ondje dokazati kako je htio podmetnuti oganj u krčmu, kako ih je namlatio ili kako im je silovao ženu ili kćer - a sve to čine samo zato da nanesu zlo i da se osvete." - Mateo Alemán, *Guzmán de Alfarache*, dio I, knjiga 2, poglavlje I.

258

Poznata je nesloga i kavga na polju Agramantovu, o kojoj se pjeva u Bijesnom Orlandu XXVII, a koja se zapodjela s različitih uzroka od kojih ni jedan ne bijaše kakav šljem.

259

Agramante i Sobrino, dva kralja iz Ariostova spjeva; ovaj potonji, premda najrazboritiji u onoj neslozi, nije razmetnuo kavgu, ali je udijelio mnogi savjet i prijekor XXX, 27.

260

I probisvijet Guzmán de Alfarache naziva oružnike onog bratstva opakim i bezdušnim svijetom *gente nefanda y desalmada* i lopovima *ladrones*, te kazuje: *Líbrete Dios de delito contra las tres santas: inquisición, hermandad y cruzada.* " Bog te oslobodio prijestupa protiv triju svetih: Inkvizicije, Bratstva i Križarske vojne." - Dio I, knjiga 1, poglavlje VII.

261

Cliapin de la reina doslovno: Kraljičina papuča“, novčani dar što ga je kraljevina Kastilja davala prilikom kraljevske svadbe“ - kako objašnjava Rječnik Španjolske akademije. Naziv je nastao tako što se nekoć ženama koje bi se udale darivahu papuče *chapines* ili novčani dar za papuče“ *para chapines*, jer običaj bijaše da žena nosi papuče istom kad se uda. Tako je riječ *chapin* postala sinonim *svadbenog dara* - pa prema tome i svadbenog dara što su ga podanici kraljevine Kastilje u novcu davali kraljici o njezinoj udaji.

262

I na mnogo manje svote izdavale su se potvrde, a javni se spisi sastavljali i za najbeznačajnije poslove; pisac se ruga takvoj poslovnosti.

263

Nije trebalo da sluge pristaju, jer se već bijahu sami o tome dogovorili, kako smo vidjeli u prošlom poglavlju. Čuveni Oktavijanov mir“ *Pax Octaviaria*, razdoblje mira što je nastalo pošto je Caesar Octavius Augustus nazvan Octavianus osvojio Egipat.

265

Sicut erat in principio, kako bijaše na početku“ - rečenica uzeta iz molitve *Slava ocu*.

266

Umjesto *león manchego* lav manchanski ili *león de la Mancha* lav od Manche, brijač kazuje: *león manchado* umrljani lav, lav od Mače i tako zbija šalu suprotstavljajući lavlje mrlje maće bjelini golubice.

267

U originalu: *Mentironiana* - od *mentira*, laž.

268

Riječ je o najljepšoj između Cervantesovih *Uzoritih novela*, u kojoj je naličje imperijalne Španjolske.

269

Teolog i propovjednik Gaspar Cardillo de Villalpando 1527.-1582. napisao je djelo *Summa summularum* 1557., po kojem se učila dijalektika na sveučilištu u Alcalá de Henaresu.

270

Brijač kazuje: *adóbame esos candiles*, a to je fraza što se uzima za porugu onome koji izvaljuje kakvu nesklapnost; odgovara joj prema prilici naša: Što reče, a živ ostade!“ Kad u Bosni tko izvaljuje nesklapnosti ili pak pokrupno laže, dočekuju mu govor: A kad se ti probudi, ono već pijetli pjevaju.“

271

Hacer la barba znači *brijati* i, u prenesenom značenju, *ogovarati*, *zlo o kome govoriti*.

272

Riječ je o lascivno-erotskim *Miletskim pričama* *Milesiaka* grčkoga pisca Aristida Milećanina iz II. stoljeća prije Krista; oponašao ih Apulej.

273

Taj se Zopir sam osakatio, da bi Dareju Histaspoviću pomogao osvojiti Babilon.
274

Posrijedi je pjesnik i povjesničar Lupercio Leonardo de Argensola 1563.-1613.; njegove su one tri tragedije što se malo niže spominju *La Filis* se izgubila.
275

La ingratitud vengada pisac Lope de Vega ; *Numancia* pisac Cervantes ; Don Quijote

El mercader amante pisac Gaspar de Aguilar; *La enemiga favorable* pisac kanonik Francisco Tárrega.

276

Te pohvale idu Lope de Vega.

277

Don Quijote i kanonik iznizaše mnoga imena. Izostavimo opće poznata, ostala kratko objasnimo, sva u ovoj jednoj napomeni. Fernán González X. stoljeće, glasoviti nezavisni kastiljanski grof, velik borac za slobodu svoje domovine. Gonzalo Fernández de Córdoba 1453.-1515., španjolski vojskovođa, koji u ratovima bijaše sretne ruke, pa je odnosio mnoge pobjede i bio krcat časti i titula. Poslovičnim su postali računi *cuentas del Gran capitán* što ih je položio Fernandu Katoličkom da bi opravdao svoju rastrošnost. Diego García de Paredes 1466.-1530., španjolski Herkul“, sudjelovao s Gonzalom Fernándezom de Córdoba u ratu protiv Francuza, u Italiji. Garcí Pérez de Vargas spomenut je u poglavlju VIII. i u napomeni 64. O njemu se priča da je prilikom osvajanja Sevilje dvaput sam prošao između Maura, a ovi se nisu usudili napasti ga. Garcilaso de la Vega, ratnik iz prve polovine XVI. stoljeća, predak istoimenog pjesnika i ratnika.

Manuel de León, iz vremena Fernanda i Isabele, junak je mnogih djela u stihu i u prozi: o njemu se pripovijeda kako je neka dama htjela iskušati njegovu ljubav pa pustila da joj rukavica padne u zvjerinjak među lavove, a vitez joj donio rukavicu, ali za tu damu više nije htio da zna. Taj su motiv uzimali Bandello, Lope de Vega, Mira de Amescua, Miguel Sánchez, Schiller, Brantôme, Leigh Hunt, Robert Browning i drugi. *Povijest cara Karla Velikoga i dvanaestorice banova od Francije*, koju je na španjolski preveo Nicolás de Piamonte, pripovijeda o kraljevni Floripesi i o vitezu Guyu od Burgundije kako je kraljevna primila toga viteza s ostalim banovima od Francije u neku kulu, gdje su se opirali protiv njezina oca Emira Balanta, dok im nije pomogao Karlo Veliki. U toj se povijesti govori i o mostu kod Mantible, mostu s trideset mramornih lukova i s dvije mramorne kule, što ga je na juriš osvojio Karlo Veliki uz pomoć Fierabrásovu. O Fierabrásu vidi još napomenu 81. Calderón je napisao dramu što nosi natpis *La puente de Mantible*. U *Povijesti britanskih kraljeva Historia regum Britanniae* pripovijeda se ono što o kralju Arturu kazuje don Quijote vidi na početku XIII. poglavlja.

O kraljici Ginevri i o Lanzarotu vidi napomenu 88.

O Quintanoni govori sâm don Quijote u XIII. poglavlju. WUjaillJtLIJQ

Povijest Pierresa, sina Grofa od Provanse, i Magalone, kćeri Kralja od Napulja, prevedena je na španjolski i objavljena 1519. Juan João de Merlo, vitez portugalskog porijekla iz XV stoljeća, bijaše u službi Juana II. Kastiljanskog. Pedro Barba i Gutierre Quijada, španjolski vitezovi iz XV stoljeća; o njihovim djelima pripovijeda *Crónica del rey don luan II. de Castilla*. Fernando de Guevara, španjolski vitez iz istog vremena. Suero de Quiñones, vitez iz istog vremena, junak čuvenog turnira, što nam ga je povijest zabilježila. Ono *del Paso* iza njegova imena nije dio samog imena; Cervantes time pobliže označuje tog junaka napominjući mu uz ime i slavni turnir na kojem se istaknuo, a turnir ili megdan po španjolski se veli *paso*.

Luis de Falces bijaše vitez iz Navarre; ime nosi po jednome mjestu u Navarri. O nadbiskupu Turpinu vidi napomenu 59.

Dvanaest banova od Francije o kojima vidi napomenu 53, po španjolski *Los doce pares de Francia*, francuski: *Les douze pairs de France*; kanonik kazuje da su tako prozvani stoga što svi bijahu jednaki španjolski *par*, francuski *pair*, znači *jednak, ravan*.

Orden de Santiago Red svetog Jakova, jedan od četiri španjolska vojnička reda, utemeljen u drugoj polovini XII. stoljeća.

Orden de Alcántara, španjolski vjersko-vojnički red, utemeljen u XII. stoljeću. Naziv dobio po istoimenom gradu na Tajui, a grad opet po Trajanovu mostu arapski: *al-kantara*, *most*. Bernardo del Carpió spomenut je u napomeni 34.

278

Držeći se tog običaja, zube su čačkali i oni koji nisu jeli, vitezovi-gladnici, što su ih naslikali pisci onog vremena.

279

Saco la mía, eliptična rečenica iz kartaškoga govora što je kazuje onaj koji ne ide *mit*“, dakle *ohne*“, *bez mene*“.

280

U ono doba vojska nije imala podudarne odore, nego se svatko odijevao na svoju: bijaše svakakvih boja, pogotovo u zastavnika i kapetana, dok su obični vojnici manje gizdavi, no ipak dobrano dotjerani. I sluge se pravde odijevahu u šareno, pa su ih naprosto zvali *papagayos*. Cervantesov junak Tomás Rodaja preodijeva se u kričave boje kad polazi s kapetanom Valdivijom u pripovijesti *Licencijat Staklenko*. Rodríguez-Marín prenosi jednu Góngorinu kiticu na račun onakvih vojnika i kričavih boja na njima: *Al que de sedas cargado, Tal para Cádiz camina, Que apenas se determina Si es bandera o si es soldado...*

Neki sav se usvilio, On u Cádiz nakan ti je, Ali ne zna što bi prije: Zastava il vojnik bio...

281

Takva jednog lažljivca prikazao je Quevedo u *Životopisu lupeža Historia de la vida del Buscón*, X.

282

Sancho se u nevolji zabunio.

283

To Sancho zacijelo misli na stotinu škuda što ih je našao u Sierra Moreni.

284

U drugim krajevima u Španjolskoj i udanu ženu zovu djevojačkim prezimenom. Što se tiče imena Sanchove žene, već smo vidjeli kako je Cervantes na različitim mjestima različito krsti.

285

Po tome se završetku vidi kako Cervantes nije imao sasvim određene osnove da piše drugi dio, barem ne u onaj čas kad je stavljao epitafe što dolaze.

286

Epitafi i soneti što dolaze u stilu su s pjesmama na početku knjige. Zanimljivo je mišljenje iznio cervantist José María Asensio *op. cit.* str. 485-488: oni bi akademici“ mogli biti građani Argamasille koji se sastajahu u ljekarnika, žitelja u onome istome mjestu; Asensio te epitafe i sonete uzima kao dokaz više da je Cervantes bio u Argamasilli. Drugi to cervantisti pobijaju.

287

Možda će kom bolje odjeknuti strune“ - stih s kraja 16. stance u XXX. pjevanju Ariostova *Bijesnog Orlanda*. Kazalo

Posveta.....4

Proslov.....5

Knjizi o don Quijotil od Manche

Prva glava.....27

koja priča o stanju i živovanju slavnog viteza don Quijota od Manche. *Druga glava*.....21

što priča o prvom pohodu na koji je sa svoje postojbine krenuo bistri don Quijote.

Treća glava.....26

u kojoj se pripovijeda kako je don Quijote zgodno ovitežen.

Četvrta glava.....31

što se dogodilo našem vitezu kad je krenuo iz krčme.

Peta glava.....36

u kojoj se nastavlja priča o nezgodi našega viteza.

Šesta glava.....40

O velikom i zabavnom pretresu što su ga župnik i brijač obavili u knjižnici našega bistroga viteza.

Sedma glava.....46

O drugom pohodu našega čestitoga viteza don Quijota od Manche. *Osma glava*.....50

O dobroj sreći koja se junačkomu don Quijotu javila u strahovitoj

1 nezamislivoj pustolovini s vjetrenjačama, i o drugim događajima dostojnim sretnog spomena. *Deveta glava*.....56

u kojoj se završava i dokončava začudni boj hrabrog Viskajca s junačkim Manchancem.

Deseta glava.....60

O ugodnim razgovorima koje su razveli don Quijote i njegov perjanik Sancho Panza.

Jedanaesta glava.....64

Sto se dogodilo don Quijotu s kozarima.

Dvanaesta glava.....70

Sto je jedan kozar pripovijedao onima koji bijahu s don Quijotom. *Trinaesta glava*.....75

u kojoj se dovršava priča o pastirci Marceli, s drugim zgodama. *Četrnaesta glava*.....82

u kojoj je očajnička pjesma pokojnog pastira i druge neočekivane zgode.

Petnaesta glava.....90

u kojoj se priča nemila zgoda kako se don Quijote sukobio s nekim bezdušnim konjarima.

Šesnaesta glava.....96

Sto se bistromu vitezu dogodilo u krčmi koju je on smatrao dvorom.

Sedamnaesta glava.....102

u kojoj se nastavljaju nebrojene muke što ih je junački don Quijote sa svojim čestitim perjanikom Sanchom Panzom pretrpio u krčmi koja mu se, u zao čas, učinila dvorom.

Osamnaesta glava.....109

u kojoj se pripovijedaju razgovori što ih je Sancho Panza vodio s gospodarom svojim don Quijotom, i druge zgode koje su vrijedne da budu zapisane.

Devetnaesta glava.....117

O umnim razgovorima koje je Sancho razveo sa svojim gospodarom, i o zgodi koja se don Quijotu dogodila s mrtvacem, uz druge još slavne dogodovštine. *Dvadeseta glava*.....123

O nikada viđenoj i nikada čuvenoj pustolovini kakvu nijedan slavni vitez na svijetu nije okončao s manjom opasnošću nego stoje to učinio junački don Quijote od Manche.

Dvadeset prva glava.....133

koja priča uzvišenu pustolovinu i bogato dobiće Mambrinova šljema, s drugim zgodama koje su se dogodile našem nepobjedivomu vitezu.

Dvadeset druga glava.....142

Kako je don Quijote oslobodio mnoge nesretnike koje su preko volje njihove vodili onamo kamo oni nizu željeli.

Dvadeset treća glava.....152

Kako se u Sierra Moreni dogodila slavnemu don Quijotu jedna od najneobičnijih pustolovina što se u ovoj istinitoj historiji pričaju.

Dvadeset četvrta glava.....260

u kojoj se nastavlja pustolovina u Sierra Moreni.

Dvadeset peta glava.....266

u kojoj se priča o neobičnim zgodama što su se u Sierra Moreni dogodile junačkom Vitezu od Manche, i kako se on poveo za pokorničkim životom Beltenebrosovim.

Dvadeset šesta glava.....2 79

nastavlja se kako je don Quijote bio nježan zaljubljenik u Sierra Moreni.

Dvadeset sedma glava.....285

Kako su župnik i brijač prodrli sa svojim naumom, i još druge zgode koje su vrijedne da budu zabilježene.

Dvadeset osma glava.....297

koja priča novu i zabavnu pustolovinu što se dogodila župniku i brijaču u onoj istoj planini.

Dvadeset deveta glava.....207

u kojoj se priča zgodna smicalica kako je naš zaljubljeni vitez izbavljen iz ljute pokore na koju se zavjetovao.

Trideseta glava.....216

koja priča o razboritosti krasotice Doroteje, uz druge ugodne i zabavne

zgode.*Trideset prva glava*.....224

Sočni razgovori između don Quijota i Sancha Panze, njegova perjanika, s drugim još zgodama.

Trideset druga glava.....231

koja priča što se u krčmi dogodilo cijeloj povorci don Quijotovoj.

Trideset treća glava.....236

u kojoj se kazuje Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku.

Trideset četvrta glava.....250

u kojoj se nastavlja Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku.

Trideset peta glava.....264

u kojoj se priča o junačkoj i strahovitoj bitki koju je don Quijote izvojevao s mjevovima rujna vina, i završava se Pripovijest o nerazboritom znatiželjniku.

Trideset šesta glava.....2 71

u kojoj se pričaju druge neobične zgode što su se dogodile u krčmi. *Trideset sedma glava*.....2 78

u kojoj se nastavlja povijest slavne princeze Micomicone, s drugim veselim zgodama.

Trideset osma glava.....286

Osobiti govor što ga je izrekao don Quijote o oružju i o naukama.

Trideset deveta glava.....290

u kojoj sužanj pripovijeda svoj život i svoje zgode.

Četrdeseta glava.....296

u kojoj se nastavlja sužnjeva povijest.

Četrdeset prva glava.....306

u kojoj sužanj nastavlja pripovijedati svoje zgode.

Četrdeset druga glava.....321

koja priča što se dalje dogodilo u krčmi, i još mnoge druge zgode, vrijedne da se znaju.

Četrdeset treća glava.....326

u kojoj se kazuje umiljata priča mazgarova, i još druge neobične zgode koje su se dogodile u krčmi. *Četrdeset četvrta glava*.....334

u kojoj se nastavljaju nečuveni događaji u krčmi.

Četrdeset peta glava.....342

u kojoj se konačno objašnjava sumnja o Mambrinovu šljemu i o politici, i još druge zgode koje su se dogodile po zgojnoj istini.

Četrdeset šesta glava.....347

O znamenitoj pustolovini s oružnicima i o ljutom bijesu našega čestitoga viteza don Quijota.

Četrdeset sedma glava.....354

O čudnom načinu kako je začaran don Quijote od Manche, s drugim slavnim zgodama.

Četrdeset osma glava.....362

u kojoj kanonik nastavlja razglabati o viteškim knjigama, s drugim pojedinostima dostojnima njegova uma.

Četrdeset deveta glava.....368

u kojoj se pripovijeda umni razgovor što ga je Sancho Panza raspreso sa svojim gospodarom don Quijotom.

Pedeseta glava.....374

O umnom rječkanju don Quijotovu i kanonikovu, s drugim zgodama. *Pedeset prva glava*.....379

u kojoj kozar pripovijeda svoju priču onima što vode don Quijota. *Pedeset druga glava*.....384

O kavgi koju je don Quijote zametnuo s kozarom, i o neobičnoj pustolovini s bogomoljcima, koju je vitez završio sretno, ali se naznojio.

Objašnjenja.....394.